

Svenska
kyrkans
utredningar
2024:2

Foto: Kaisa Syrjänen Schaal

Kyrkan och skogen

Ansvar, handling och hopp

Svenska
kyrkan

Till kyrkostyrelsen

Kyrkostyrelsen beslöt vid sammanträde den 19 december 2022 om direktiv för en utredning om hållbarhet i Svenska kyrkans skogsbruk (dnr. KS 2021-1610), bilaga 1.

Till särskild utredare utsågs den 20 april 2023 Göran Enander, tidigare landshövding i Uppsala län.

Utredningens sekreterare har varit juristen Kaisa Syrjänen Schaal, senior policyrådgivare på kyrkokansliet.

Utredningen har antagit namnet Utredningen om hållbarhet i Svenska kyrkans skogsbruk.

Den 1 oktober 2023 utsåg kyrkostyrelsen följande personer till ledamöter i utredningens referensgrupp: Marie Buhr (ViSK), Gunilla Franzén (C), Agneta Granström (MPSK), Johan Hjertén (BA), Ingvar Jonsson (SD), Leif Nordlander (FK), Irene Oskarsson (KR), Tomas Rosenlundh (ÖKA), Lisa Tegby (POSK) samt Isak Öhrlund (S).

Den 18 december 2023 lämnades en delrapport till kyrkostyrelsen, innehållande en kortfattad redovisning av arbetet så långt samt ett antal initiala observationer och bedömningar.

Utredningen överlämnar härmed betänkandet Kyrkan och skogen – Ansvar, handling och hopp.

Utredningen vill rikta ett varmt till tack alla dem som bidragit med underlag, sakkunskap och synpunkter och på olika sätt bistått under arbetet.

Uppsala september 2024

Göran Enander

/ Kaisa Syrjänen Schaal

Innehållsförteckning

Till kyrkostyrelsen	2
Sammanfattning	11
Uppdraget	11
Utredningens slutsatser	11
Utredningens förslag	15
Konsekvenser av förslagen	18
Summary	20
Assignment	20
Conclusions of the Inquiry	20
Proposals of the Inquiry	24
Consequences of the proposals	28
Inledning	30
Läsanvisning	31
Förkortningar	32
1 Förslag till ändringar i kyrkoordningen	33
2 Utredningens uppdrag och arbete	36
2.1 Utredningens direktiv	36
2.2 Utredningens tolkning av direktiven	38
2.2.1 Fokus på skogen	38
2.2.2 Inte en regelrätt utvärdering	39
2.2.3 Komplexitet	39
2.2.4 Förväntningar på utredningen	40
2.2.5 En ambitionshöjning	40
2.2.6 Kyrkans identitet och trovärdighet	41
2.2.7 Frågor som hanteras inom andra processer inom Svenska kyrkan	41
2.2.8 Tidpunkt för överlämnande av betänkande	42
2.3 Utredningens arbete	42
2.3.1 Öppenhet och delaktighet	43
2.3.2 Folkrättens betydelse och rättighetsbaserat arbetssätt	43
2.3.3 Teologisk bearbetning	44
2.3.4 Särskilda uppdrag	44
2.3.5 Dialoger som genomförts	45
3 Bakgrund till utredningen	47
3.1 Svenska kyrkan och skogsdebatten	47
3.2 Motioner till kyrkomötet 2021	49
3.3 Svenska kyrkan och hållbar utveckling	50
3.3.1 Fyra hållbarhetsdimensioner	50
3.3.2 Initiativ på hållbarhetsområdet	51

4	Svenska kyrkans prästlönetillgångar	52
4.1	Vad är prästlönetillgångar?.....	52
4.1.1	En särskild sorts egendom.....	52
4.1.2	Annan kyrklig mark	53
4.2	Den kyrkliga egendomen och relationsförändringen	53
4.2.1	Olika lösningar valdes för den kyrkliga jorden.....	54
4.3	Prästlönetillgångarna och relationsförändringen.....	55
4.3.1	Ändamålet och förvaltningen.....	55
4.3.2	Tillsyn över förvaltningen.....	57
4.3.3	Natur- och kulturmiljövårdens intressen.....	59
4.4	Den inomkyrkliga regleringens utformning	60
4.5	Nuvarande reglering av prästlönetillgångar	63
4.5.1	Lagreglering	63
4.5.2	Reglering i kyrkoordningen	63
5	Prästlönetillgångarnas betydelse för Svenska kyrkans verksamhet.....	65
5.1	Prästlönetillgångarna – en källa till intäkter.....	65
5.1.1	Prästlönetillgångarnas omfattning och värde	65
5.1.2	Prästlönetillgångarnas bidrag till Svenska kyrkans intäkter	70
5.1.3	Resultatutveckling och utdelning över tid.....	72
5.1.4	Utdelning till församlingar och pastorat	75
5.2	Skogen – en källa till andlighet och mening	77
5.2.1	Skogens betydelse för andlighet – vad forskare funnit	77
5.3	Utredningens kartläggning	78
5.4	Synen på skogen.....	80
5.4.1	Skogens värden och dess betydelse.....	80
5.4.2	Barn och ungas relation till och syn på skogen.....	81
5.4.3	Att ”äga skogen”	82
5.4.4	Pilgrimsvandrares syn på skogen.....	82
5.5	Synen på Svenska kyrkans förvaltning av skog	84
5.5.1	Att värna skapelsen	84
5.5.2	Ansvarstagande av Svenska Kyrkan efterlyses.....	87
5.5.3	Fördjupad och bredare teologisk reflektion behövs	89
5.5.4	Att balansera skogens olika värden.....	91
5.5.5	Att hålla ihop Svenska kyrkans klimat- och miljöarbete	95
5.5.6	Förvaltning av skogen i praktiken.....	96
5.5.7	Samverkan med andra aktörer.....	101
5.5.8	Nya möjligheter för Svenska kyrkan.....	101
5.5.9	Borde kyrkan göra sig av med skogen?	102
5.6	Synen på inflytandefrågor	102
5.6.1	Barn och ungas inflytande.....	102
5.7	Ursäkten till samerna.....	104
5.8	Skogens som tema i församlingens barnverksamhet.....	104
5.9	Utredningens slutsatser.....	106
5.9.1	Förväntan om en helhetssyn.....	106
5.9.2	Ett gap mellan kyrkans budskap och dess handling.....	107
5.9.3	Skogens andliga, ekologiska och sociala värden behöver uppgraderas.....	109
5.9.4	Kritiken mot skogsförvaltningen behöver tas om hand och beaktas	110

5.9.5	Skogen – en möjlighet för Svenska kyrkans verksamhet.....	111
6	Nuvarande förvaltning av prästlönetillgångar	112
6.1	Hur arbetar stiftens förvaltning?.....	112
6.1.1	Utredningens dialoger	112
6.1.2	Svenska kyrkans markinnehav	113
6.1.3	Organisation	114
6.1.4	Uppdraget och rollen.....	115
6.1.5	Integrering i stiftens övriga arbete	116
6.1.6	Samverkan inom Svenska kyrkan och med externa parter	116
6.1.7	Synen på hållbarhet och dess fyra dimensioner	118
6.1.8	Arbetet med skogsförvaltning	120
6.1.9	Arbetet med jordbruk	121
6.1.10	Hantering av jaktarrenden	122
6.1.11	Skyddet av kulturvärden	122
6.1.12	Alternativ markanvändning.....	122
6.1.13	Tankar kring arbetet med fonder.....	124
6.1.14	Barn och unga perspektivet.....	125
6.2	Styrning och tillsyn av förvaltningen	125
6.3	Kritik mot Svenska kyrkans skogsförvaltning	126
6.3.1	Kritik från en rad olika håll.....	126
6.3.2	Bristande implementering av andlig hållbarhet och bristande delaktighet inom Svenska kyrkan.....	127
6.3.3	Kyrkans hantering av urfolksfrågor	128
6.3.4	Förvaltningarnas bemötande av kritik.....	128
6.4	Synen på behovet av förändring	129
6.5	Utredningens slutsatser.....	130
6.5.1	Om behovet av fortsatt dialog och försoning.....	131
6.5.2	Bristande reglering av förvaltningarnas uppdrag	132
6.5.3	Målstyrning av hållbarhetsarbetet.....	133
6.5.4	Transparens och granskning är centralt för hållbarhetsarbetet	134
6.5.5	Organisatoriskt lärande i förvaltningen.....	135
6.5.6	Utveckling av uppföljning och tillsyn.....	137
7	Kyrkans ansvar för skapelsen i ord och handling.....	139
7.1	Läronämndens medskick till utredningen	140
7.2	Om betydelsen av andlig hållbarhet – Reflektioner med anledning av Svenska kyrkans skogsutredning	140
7.2.1	Varför ska kyrkan bry sig om hållbarhet?.....	140
7.2.2	Var kommer talet om hållbarhet ifrån?	141
7.2.3	Är hållbarhet ett bra ord för kyrkan?.....	142
7.2.4	Varför talar vi om andlig hållbarhet?	143
7.2.5	Vad är andlig hållbarhet?	144
7.2.6	Hur kan vi tala om andlig hållbarhet i kristet perspektiv?	146
7.2.7	Vad är ”mervärdet” med andlig hållbarhet?.....	148
7.2.8	Var sker (Svenska) kyrkans arbete med andlig hållbarhet?	150
7.3	Reflektioner om andlig hållbarhet	151
7.3.1	Utgångspunkt	151
7.3.2	Grunden.....	151
7.3.3	Skapelsesyn	151

7.3.4	Människosyn	152
7.3.5	Konkretionen.....	153
7.3.6	Hoppet.....	153
7.3.7	Andlig hållbarhet och förvaltning av kyrkans tillgångar	154
7.4	Det efterföljande samtalet.....	154
7.5	Biskopsmötets och kyrkostyrelsens medskick	156
7.6	Utredningens slutsatser.....	157
7.6.1	Andlig hållbarhet ska genomsyra hållbarhetsarbetet	157
7.6.2	Andlig hållbarhet innebär handling och ansvarstagande	158
8	Prästlönetillgångarna – den biologiska mångfalden och klimatet	160
8.1	Några viktiga definitioner.....	160
8.2	Skyddet av biologisk mångfald	161
8.2.1	Nationella och internationella bestämmelser	161
8.2.2	Att förvekliga Kunming-Montréal ramverket.....	163
8.2.3	EU:s förordning om restaurering av natur	164
8.3	Allvarligt läge för biologisk mångfald globalt och nationellt	165
8.3.1	Den biologiska mångfalden är hotad.....	165
8.3.2	Nationell uppföljning av miljökvalitetsmålen och biologisk mångfald.....	167
8.3.3	Biologisk mångfald är särskilt utsatt i skogs- och odlingslandskap	169
8.4	Klimatarbetet intensifieras.....	174
8.5	Skogens och skogsbrukets betydelse för klimatet.....	176
8.5.1	Skogens klimatnytta	176
8.5.2	Skogen och marken binder kol.....	177
8.5.3	Skogen kan bidra till att ersätta fossila produkter.....	179
8.5.4	Att öka skogens klimatnytta ytterligare	180
8.5.5	”Om inte vi avverkar...”	182
8.6	Förutsättningarna i naturen förändras när klimatet förändras	183
8.6.1	Klimatet i Sverige förändras	184
8.6.2	Konsekvenser för landbaserade ekosystem.....	185
8.6.3	Konsekvenser för skogsbruket	186
8.6.4	Konsekvenser för rennäringen	191
8.6.5	Sametingets klimatarbete	192
8.6.6	Konsekvenser för jordbruket.....	194
8.7	Svenska kyrkans arbete så här långt.....	196
8.7.1	Svenska kyrkans uppmaningar att ta ansvar för klimatkrisen.....	196
8.7.2	Arbetet med Färdplan för klimatet.....	198
8.7.3	Kritik mot färdplanens ambitionsnivå rörande skog och mark	200
8.7.4	Svenska kyrkans beräkningssätt av kolbalans i skogen ifrågasätts av forskare	201
8.7.5	Förvaltningarnas arbete med att värna biologisk mångfald	203
8.8	Vad som framkommit under utredningsarbetet	206
8.8.1	Svenska kyrkans ansvar och förhållningssätt.....	207
8.8.2	Vikten av åtgärder för att skydda den biologiska mångfalden.....	208
8.8.3	Svenska kyrkans möjligheter att främja biologisk mångfald.....	209
8.8.4	Svenska kyrkans möjligheter att motverka klimatförändringar	211
8.8.5	Klimatanpassning och skydd av biologisk mångfald inom jordbruket	212

8.9	Utredningens slutsatser.....	213
8.9.1	Läget är allvarligt – att göra ”både och”	213
8.9.2	Svenska kyrkans ansvar och möjligheter att bidra till omställning...	214
8.9.3	Insatser behövs för att skydda och främja biologisk mångfald.....	216
8.9.4	Ytterligare klimatinsatser behövs.....	218
8.9.5	Insatser för klimatanpassning inom kyrkans jord- och skogsbruk....	218
8.9.6	Bättre samordning av hållbarhetsarbetet behövs.....	219
9	Prästlönetillgångar och rennärigen	219
9.1	Markfrågorna är centrala för Svenska kyrkans fortsatta försoningsarbete....	220
9.2	Nationell reglering av renskötsel.....	221
9.3	Samernas rättsliga ställning som urfolk	223
9.3.1	Grundlagsskydd.....	223
9.3.2	Principen om fritt och informerat förhandssamtycke (FPIC)	225
9.4	Svenska kyrkan och samerna.....	228
9.4.1	Sören Ekströms utredning 2006.....	228
9.4.2	Sågastallamat 1 och vitboksarbetet	229
9.4.3	Kyrkomötet och stödet för samiska rättigheter	230
9.4.4	Dialogprocessen inför ursäkten.....	232
9.4.5	Svenska kyrkans ursäkt till det samiska folket	233
9.4.6	Utvecklingsarbetet efter ursäkten.....	235
9.5	Utredningens dialog med samiska företrädare	236
9.5.1	Förväntningar på Svenska kyrkan efter ursäkten	237
9.5.2	Rennärings utmaningar i relation till skogsbruket	238
9.5.3	Samers möjligheter att påverka kyrkans förvaltning av skog och mark	240
9.5.4	En samisk skogspolicy	241
9.5.5	Dialog med forskare.....	242
9.6	Den nationella minoriteten tornedalingar, kväner och lantaliset.....	243
9.6.1	Minoritetsrättigheter.....	243
9.6.2	Behov av försoning och upprättelse för tidigare övergrepp.....	244
9.6.3	Minoritetens utövande av renskötsel.....	244
9.7	Utredningens dialog med företrädare för minoriteten och koncessionssamebyar.....	245
9.8	Utredningens slutsatser.....	246
9.8.1	Samtliga dimensioner av hållbarhet berörs i relation till rennärigen	246
9.8.2	Urfolksrätten ska respekteras	248
9.8.3	Möjlighet till inflytande inom områden med koncessionsrenskötsel.....	249
9.8.4	Rennärings behov behöver beaktas	249
9.8.5	Tillgång till och samförvaltning av platser av religiös eller kulturell betydelse	250
9.8.6	Tillgängliggöra slöjdvirke.....	251
9.8.7	Arbetet med markfrågor i det fortsatta försoningsarbetet med samerna.....	251
10	Nya möjligheter för Svenska kyrkan att värna skogens värden.....	252
10.1	Skogens social värden	253
10.1.1	Skogen och friluftslivet.....	253

10.1.2	”Attraktiv” skog för rekreation	255
10.1.3	Ytterligare aspekter på social hållbarhet kopplat till skogen	257
10.1.4	Vad som framkommit under utredningens arbete.....	259
10.2	Skogens kulturvärden	260
10.2.1	Skydd för kulturvärden i skogen.....	261
10.2.2	Vad som framkommit under utredningens arbete.....	263
10.3	Skogen i Sverige.....	263
10.4	Skogsskötselens betydelse för att värna värden i skogen.....	266
10.4.1	Dagens skötselsystem.....	266
10.4.2	Kritik mot trakthyggesbruk.....	267
10.4.3	Vad menas med hyggesfritt skogsbruk?	268
10.4.4	Alternativa skötselmetoder kan främja andra värden i skogen	271
10.4.5	Åtgärder som skulle främja ett naturnära skogsbruk	274
10.5	Stiftens arbete med hyggesfritt skogsbruk idag.....	275
10.6	Synpunkter och medskick kring hyggesfritt och naturnära skogsbruk	277
10.6.1	Rundabordssamtalen	277
10.6.2	Dialog med praktiker i Tiveden	282
10.6.3	Dialog med Skogsstyrelsen.....	283
10.6.4	Dialog med Sveaskog.....	284
10.6.5	Övriga synpunkter som lämnats.....	285
10.7	Erfarenheter av intresse för Svenska kyrkans förvaltning av skog	285
10.7.1	Ljungskile församling och den egna skogen.....	285
10.7.2	Finska kyrkans arbete med klimatet och skogen.....	287
10.7.3	Uppsala Akademiförvaltning och hyggesfritt skogsbruk.....	291
10.8	SLU:s studie rörande olika skötselalternativ	293
10.8.1	Hållbar förvaltning av naturresurser	294
10.8.2	Att värna skogens olika värden	295
10.8.3	Utredningens analys utifrån SLU:s studie.....	296
10.9	Kol- och biokrediter – en möjlighet för Svenska kyrkan?	302
10.10	Utredningens slutsatser och samlade bedömning.....	303
10.10.1	Hållbarheten i Svenska kyrkans förvaltning av skog och mark behöver stärkas	303
10.10.2	Människor behöver skog och natur	305
10.10.3	Ett mer naturnära skogsbruk bör eftersträvas.....	306
11	Konsolideringsregler och värdesäkring	307
11.1	Rörande konsolideringsregler.....	307
11.1.1	Nuvarande reglering.....	307
11.1.2	Vad som framkommit under utredningsarbetet.....	308
11.1.3	Utredningens slutsatser	311
11.2	Rörande värdesäkring	312
12	Överväganden och förslag	313
12.1	Övergripande inledning	313
12.1.1	Ansvar, handling och hopp	314
12.2	Ändringar i kyrkoordningen	318
12.2.1	Förtydligad styrning av förvaltningen.....	318
12.2.2	Hänsyn tas till samtliga hållbarhetsdimensioner.....	319
12.2.3	Skyddet av biologisk mångfald stärks.....	320
12.2.4	Skyddet av kulturmiljövärden stärks.....	321

12.2.5	Försiktighet ska iakttas.....	321
12.2.6	Församlingarnas inflytande stärks.....	322
12.2.7	Tillsynen av förvaltningen utvecklas	322
12.2.8	Urfolksrättslig princip införs.....	325
12.2.9	Solidariskt kyrkligt ansvar för ett hållbart skogsbruk införs.....	326
12.3	Mål och inriktning för skogsförvaltningen.....	329
12.3.1	Områden för biologisk mångfald och klimat (kolinlagring)	330
12.3.2	Områden för anpassat trakthyggesbruk.....	332
12.3.3	Områden för naturnära skogsbruk.....	334
12.3.4	Preciseringar rörande områden för naturnära skogsbruk	335
12.4	Rennäringen och markförvaltningen	337
12.5	Svenska Kyrkans inriktning för ett hållbart jordbruk.....	338
12.6	Insatser för att stärka genomförandet	339
12.7	Något om Svenska kyrkans fondförvaltning	341
12.8	Ändring av konsolideringsreglerna	342
13	Konsekvenser	343
13.1	Konsekvenser för barn.....	343
13.2	Ekonomiska konsekvenser	345
13.2.1	Alternativa intäktsmöjligheter	351
13.2.2	Kompensation för utredningens förslag	352
13.2.3	Ändring av konsolideringsreglerna	354
13.3	Övriga konsekvenser	355
14	Ikraftträdande	356
15	Kyrkoordningskommentar	356
16	Litteratur.....	357
	Bilagor	364
	Bilaga 1. Utredningsdirektiv Hållbarhet i Svenska kyrkans skogsbruk	364
	Bilaga 2. Hur kan förvaltningen av Svenska kyrkans skogsmark påverkas av EU:s nya klimatlagstiftning?	369
	Sammanfattning.....	369
	Övergripande om EU:s klimatlagstiftning.....	369
	LULUCF-förordningen	372
	”Vattensängseffekten”	375
	Förnybartdirektivet (RED)	376
	Avskogningsförordningen	378
	Naturrestaureringsförordningen	379
	Taxonomiförordningen.....	379
	Förordningen om en unionsram för certifiering av koldioxidupptag	380
	Livsmiljödirektivet, fågeldirektivet, artskyddsförordningen.....	380
	Icke-bindande EU-strategier med koppling till skogsbruk.....	381
	Icke-bindande handböcker för att understödja genomförandet av skogs- och biodiversitetsstrategierna	381
	Kol- och biodiversitetskrediter	381

Bilaga 3. Aspekter av olika skogliga skötselalternativ	383
Uppdraget	383
Inledning.....	383
Hållbarhet	385
Skogspolitiska mål.....	387
Miljömål och påverkan på svenskt skogsbruk.....	388
Miljöhänsyn i praktiskt skogsbruk – svenska modellen för skogsbruk.....	389
Målbilder – rådgivning till skogsägaren.....	389
Skötselmetoder enligt svensk lagstiftning	390
Alternativa skötselmetoder	392
Hyggesfria skötselmetoder – forskningsläget med fokus på sociala och ekonomiska aspekter	393
Målsättning skogsägande.....	398
Svenska kyrkan och framtida skogsskötsel	399
Avslutande diskussion	410

Sammanfattning

Uppdraget

Utredningen ska göra en översyn av förvaltningen av prästlönetillgångarna och utformningen av kyrkoordningens bestämmelser för att säkerställa en så ekologiskt, ekonomiskt, socialt samt andligt och existentiellt hållbar skogsförvaltning som möjligt, där vikten av aspekter som mänskliga rättigheter, biologisk mångfald och klimatet ska förtydligas, samt överväga hur detta bäst redovisas. Utredningen ska

- leda till ett förändrat ställningstagande eller agerande från Svenska kyrkan för att möta den omställning som nu krävs av hela samhället,
- bidra till att möta utmaningarna i klimatkrisen och hotet mot den biologiska mångfalden,
- ta hänsyn till och balansera Svenska kyrkans fyra hållbarhetsdimensioner: ekologisk, ekonomisk, social samt andlig och existentiell hållbarhet,
- bidra till genomförandet av Svenska kyrkans *Färdplan för klimatet* och särskilt de gemensamma mål som rör förvaltningen av prästlönetillgångarna,
- bidra i arbetet med den officiella ursäkten till samerna och de åtaganden som är gjorda inom ramen för ursäkten,
- bidra till kulturarvsfrågorna,
- bidra till att säkerställa Svenska kyrkans långsiktiga finansiering,
- beakta nationell lagstiftning och följa arbetet inom EU i skog- och markfrågor, samt
- beakta barnperspektivet.

Resultatet av utredningen kan utmynna i en kyrkoordningsändring.

Prästlönetillgångarna är tillgångar, som historiskt avsatts för lokala prästers försörjning, bestående av skog, jordbruksmark och fonder som idag värderas till närmare 43 miljarder kronor (2023).

Utredningens slutsatser

Utredningen har haft i uppgift att komma fram till en ny balanspunkt inom förvaltningen av prästlönetillgångar där klimat och biologisk mångfald liksom relationen till samerna och rennäringen väger tyngre i ett helhetsperspektiv. Förslagen som lämnas är en avvägning som tar hänsyn till de olika intressen som finns.

Ansvar

Svenska kyrkan, liksom många andra står inför en rad utmaningar och val – några av dem är svårare än andra. Kyrkan behöver förvalta naturresurser i enlighet med den inriktning och de mål som det internationella samfundet gemensamt funnit krävs för att de planetära gränserna inte ska överskridas. Bedömningar som görs av forskare, myndigheter och bland annat FN:s expertorgan pekar på att klimatnödläget och det allvarliga hotet mot den biologiska mångfalden kräver beslutsamma åtgärder i förvaltningen av naturresurser i Sverige. Insatser krävs omgående för att bidra till målen för 2030, enligt Kunming-Montréal ramverket, EU:s restaureringsförordning respektive EU:s LULUCF-förordning. Att inte ta ställning och agera är inget alternativ. Klimatforskare pekar på att skogens potentiella klimatnytta är

underutnyttjad och att substitutionsfaktorer är problematiska och sannolikt ofta överskattade. Forskning visar att växande äldre skog binder kol under mycket lång tid. Den största klimatnyttan från skogen under de närmaste årtiondena fås, enligt klimatforskare, med åtgärder som förstärker skogens kolsänka genom måttligare avverkning, mindre intensiv gallring, förlängda omloppstider, skydd och avsättning inklusive av äldre skog, och anpassning av skogsbruksmetoder för att öka skogens motståndskraft mot skador. Åtgärderna bidrar även till att bevara biologisk mångfald. Det virke som avverkas behöver i högre utsträckning också användas till långlivade produkter som binder kol.

Ytterligare insatser behövs därför inom Svenska kyrkans skogsbruk och markförvaltning för att motverka klimatförändringar på kort och lång sikt.

Kraftfulla och beslutsamma insatser krävs för att i högre grad skydda och främja biologisk mångfald och insatser krävs omgående för att Svenska kyrkan ska kunna bidra till de internationella målen för 2030.

Svenska kyrkan behöver också vidta en rad åtgärder för att klimatanpassa sitt skogs- och jordbruk och stärka markernas resiliens och därmed motverka negativa konsekvenser av klimatförändringarna.

Skogsägare i Sverige verkar under ”frihet under ansvar” och det ger Svenska kyrkan stor frihet att utforma formerna för sitt skogsbruk. Kyrkan har heller ingen direkt koppling till skogsindustrin vilket också bidrar till frihet när det gäller förvaltningen.

Som stor markförvaltare har kyrkan ett särskilt ansvar och även förutsättningar att göra skillnad för klimatet och den biologiska mångfalden. Att avvakta och invänta att andra aktörer agerar eller att endast uppfylla lagstadgade minimikrav till skydd för miljön är ingen lösning, vare sig med hänsyn till det allvarliga läget eller kyrkans teologiska förståelse av förvaltarskap.

Kyrkans förvaltning tar sin utgångspunkt i en teologisk förståelse av kyrkans roll, ansvaret för skapelsen och förvaltarskapet. Svenska kyrkan har fått i uppdrag att förvalta omfattande tillgångar, vars avkastning ska nyttjas till kyrkans förkunnelse. Med förvaltarskap följer ett ansvar att bevara tillgångarna så att dessa består över tid och kan fortsätta nyttjas långsiktigt för ändamålet. Av den som är satt att förvalta ska även ansvar och redovisning utkrävas så att var och en kan se att förvaltningen inte skadar eller överutnyttjar tillgångarna. Detta ansvar är långtgående.

Svenska kyrkans budskap om ansvarstagande behöver omsättas tydligare i konkret handling inom förvaltningen av skog och mark. Församlingar och pastorat som själva äger och förvaltar skog och mark bör också bidra till detta.

Det finns en inomkyrklig förväntan på kyrkligt ledarskap i hållbarhetsfrågor kopplade till skogsförvaltning.

De naturresurser som stiftens förvaltar har varit och kommer även fortsättningsvis att vara en viktig inkomstkälla för kyrkan. Förvaltningen har framför allt fokuserat på att generera ekonomisk avkastning och det är det ekonomiska resultatet som huvudsakligen mäts idag. Skogens andliga, ekologiska och sociala värden bör därför ges en ökad tyngd.

Utredningens förslag om nya målsättningar för prästlönetillgångarna, ska bidra till att Svenska kyrkan inom något år ses som ett föredöme när det gäller hållbar skogsförvaltning. Förslagen stakar ut en tydlig väg framåt för kyrkans skogsbruk och definierar en annan avvägning och en ny balanspunkt för de fyra hållbarhetsdimensionerna i förvaltningen, vilket innebär ett proaktivt ansvarstagande för skapelsens integritet. Förslagen anger med större tydlighet vad Svenska kyrkan önskar uppnå med sitt skogsbruk och hur det ska uppnås i stiftens fortsatta arbete.

Detta kombinerat med stärkta strukturer, ökad transparens och samverkan med andra aktörer bidrar till ökad trovärdighet för Svenska kyrkans skogsbruk.

Förslagen bidrar även till Svenska kyrkans arbete med den officiella ursäkten till det samiska folket. Det innebär ett agerande som värnar och främjar samisk markanvändning och samernas relationer till markerna.

Handling

Den framtida förvaltningen av Svenska kyrkans skogsbruk bör ske genom förverkligande av flera mål i ett helhetsperspektiv. Svenska kyrkans skogsbruk ska bidra till att skapa ett varierande och multifunktionellt landskap med en mångfald av bruksmetoder där fler värden kan levereras samtidigt, såsom andliga och existentiella värden, ekonomisk avkastning, biologisk mångfald, klimatnytta, ekosystemtjänster i övrigt och social välfärd. Förslagen ska bidra till en samlad och enig kyrka som genom ansvarstagande och handling bidrar till hopp.

Svenska kyrkan behöver förvalta skogen varsammare och mer naturnära så att den biologiska mångfalden kan återhämta sig, att habitat inte ytterligare försvagas och konnektiviteten mellan habitat kan förbättras. Det innebär att större sammanhängande geografiska områden ska skyddas, ett varsammare brukande med mer varierade skötselmetoder och ökad grad av hänsyn, ett systematiskt arbete med inventering av arter, restaurering och återskapande av habitat samt att verka för att ett landskapsperspektiv används i brukandet.

Förvaltning i Härnösands, Luleå och Västerås stift ska bidra till Svenska kyrkans åtaganden kopplade till ursäkten till det samiska folket. Förvaltningen av skog och mark ska respektera urfolksrättens principer. Församlingar inom Sápmi som själva äger skog och mark bör också verka för detta. Hänsyn ska tas till rennäringens långsiktiga förutsättningar med beaktande av rennäringens traditionella och kulturella betydelse. Skogsbruket behöver renskötselanpassas i områden där rennäring bedrivs. Kumulativa effekter av andra markintrång som redan påverkar rennäringens förutsättningar ska också beaktas. Klimatanpassning krävs också för att ge rennäringen nödvändig flexibilitet i brukandet av marker och värna tillgången på renbete.

Förvaltningen i Luleå stift ska även säkerställa samråd och effektivt deltagande för tornedalingar, kväner och lantalaiset vid förvaltning av skog och mark som berör koncessionsrenskötseln.

Förvaltningen av kyrkans skogar behöver bidra ytterligare till att stärka skogens sociala värden och ge fler människor tillgång till skog med rekreativvärden. I tätortsnära skog behöver sociala värden beaktas i ännu högre grad. Att tillgängliggöra närskogar och tätortsnära natur, särskilt för barn och unga, bör vara prioriterat.

Uppdraget att förvalta prästlönetillgångarna delegerades till stiftet utan närmare vägledning, annat än att förvaltningen ska generera ekonomisk avkastning för kyrkans verksamhet och att skälig hänsyn ska tas till naturvårdens- och kulturvårdens intressen.

Egendomsförvaltningarna har gjort ett bra arbete utifrån tidigare direktiv och de förutsättningar som har gällt bland annat beträffande ekonomisk avkastning.

Utredningen bedömer att det nu behövs en tydligare styrning av förvaltningen av prästlönetillgångar. En styrning som ligger på regional nivå riskerar att inte beakta nationella intressen eller säkerställa likartad tillämpning. Ambitiösa miljö- och klimatmålsättningar kräver gemensamma överväganden inom Svenska kyrkan, ett samlat och koordinerat utvecklingsarbete och en högre grad av flexibilitet i att ställa om inom organisationen.

Det behövs tydliga övergripande målskrivningar som beslutas på nationell nivå inom ramen för en tillitsbaserad styrning. Krav på ekologisk, social, andlig och existentiell hållbarhet behöver förtydligas i kyrkoordningen och ska beaktas vid bedömningar och beslut om utformning och utförande av insatser inom förvaltningen. Varje dimension av hållbarhet ska bedömas självständigt och samlat samtidigt som andlig hållbarhet ska genomsyra de övriga dimensionerna av hållbarhet.

Det skadar Svenska kyrkan att det idag finns ett glapp mellan egendomsförvaltningarnas uppdrag och kyrkans övriga verksamhet. I en del stift är egendomsförvaltningarnas arbete inte integrerat med övrigt hållbarhetsarbete utan utgör ett eget spår vid sidan av. Församlingars, medarbetares och församlingsbors kritik, misstro mot och synpunkter om stiftens förvaltning av skogen behöver tas på allvar och det behövs kanaler för dialog. Även barns och ungas synpunkter ska inhämtas och beaktas i förvaltningen.

Det organisatoriska lärandet i Svenska kyrkan och samverkan inom förvaltningen och mellan förvaltningar behöver stärkas. Uppföljning och tillsyn ska bidra till att lärdomar kommer hela kyrkan till gagn. Kyrkan behöver beakta lokala förutsättningarna, skogens lokala värden och främja lokalt engagemang i det fortsatta utvecklingsarbetet. Arbetssätt behöver utvecklas så att sakkunskap kring inventering av arter och lokalt engagemang kring skog tas till vara. Samverkan med civilsamhället behöver välkomnas. Barnkonsekvensanalyser behöver göras i större utsträckning i förvaltningarna och barn och ungas synpunkter ska beaktas.

Svenska kyrkan behöver öka transparensen i sin förvaltning och uppföljning av uppsatta mål för att hållbarhetsarbetet ska kunna granskas. En förbättrad uppföljning kan bidra till att utveckla och samordna arbetet och för att kunna ge kompensation till de stift som tar stort ansvar. Ständiga förbättringar ska eftersträvas. En tydligare tillsyn bidrar till att säkerställa genomförande av en omställning och för att omfördela resurser inom Svenska kyrkan.

Svenska kyrkan behöver också använda sin samlade kunskap och erfarenhet i sin förvaltarroll för att värna skapelsen. En bredare dialog och bättre nyttjande av hela kyrkans kompetens kan bidra till en större samsyn inom Svenska kyrkan i markfrågor och sänka nivån på konflikter.

En tydligare gemensam inriktning för skogsförvaltning, kombinerat med stärkta strukturer, ökad transparens och samverkan med andra aktörer bidrar till ökad trovärdighet för Svenska kyrkans skogsbruk.

Hopp

Svenska kyrkan ska bidra till att ge människor hopp genom aktiv handling och ett tydligt ansvar för att öka skogarnas klimatnytta och skydda biologisk mångfald. Ett varsammare kyrkligt skogsbruk och ett tydligare hållbarhetsarbete, som främjar lokal dialog kan dämpa människors klimatoro. Svenska kyrkan behöver främja människors livsmod och andliga och existentiella upplevelser kopplat till vistelse i skog och mark.

Att säkerställa andlig och existentiell hållbarhet påverkar bedömningar, beslut och handlande. Kravet på andlig hållbarhet kan inte ersättas genom att andra inom kyrkan, som i nästa led nyttjar avkastningen från prästlönetillgångarna i sin verksamhet, uppfyller kravet på andlig hållbarhet. Beaktande av andlig hållbarhet leder till att så kallade mjuka värden uppmärksammas mera i riktning mot en varsammare förvaltning. Åtta vägledande principer för tolkning av andlig hållbarhet i förvaltningen av skogen föreslås. Dessa handlar om långsiktighet, flexibilitet, respekt och måttfullhet, försiktighet, ödmjukhet och mod, dialog och försoning, barns och ungas andlighet samt hopp.

Utredningens förslag

Svenska kyrkans skogsförvaltning bör ställas om till ett mer naturnära skogsbruk där fler bruksformer används och där fler nyttigheter kan levereras samtidigt. Detta ligger i linje med Sveriges internationella åtaganden, EU:s intentioner och de förväntningar som finns inom och utom kyrkan. Omställningen bör ske brett inom hela kyrkans skogsinnehav. Genom ett mer naturnära skogsbruk kan Svenska kyrkan bidra till ökad biologisk mångfald, klimatnytta och även underlätta för rennärigen. Ett naturnära skogsbruk främjar också lättillgängliga och varierade skogar med sociala och andliga och existentiella värden. På sikt etableras en värdeskapande förvaltning. Utredningen föreslår följande:

Förtydligad styrning av förvaltningen prästlönetillgångar föreslås. Kyrkostyrelsen ska besluta om övergripande mål och inriktning för förvaltningen.

Andlig, ekologisk, ekonomisk och social hållbarhet ska säkerställas i förvaltningen. Prästlönetillgångarna ska förvaltas ändamålsenligt och resurseffektivt. Skyddet av biologisk mångfald stärks. Skyddet av kulturmiljövården stärks. Förvaltningen ska vidta de skyddsåtgärder, begränsningar och försiktighetsmått som behövs för att motverka skada för naturmiljö- och kulturmiljövården.

Församlingarnas inflytande stärks. En församling ska informeras om insatser som egendomsförvaltningar planerar inom deras geografiska område. När övergripande planering sker ska församlingens synpunkter inhämtas och beaktas. Detta ger förutsättningar att fånga upp lokala behov och motverka konflikter.

Kyrkostyrelsens tillsyn av förvaltningen utvecklas. Styrning och tillsyn hänger ihop och förstärker varandra. Kyrkostyrelsen ska kunna ställa krav på vidtagande av åtgärd. Årlig uppföljning ska ske med stiftet. Kyrkostyrelsen ska årligen redovisa iakttagelser och åtgärder om tillsynen av förvaltningen för kyrkomötet.

Solidariskt kyrkligt ansvar för ett hållbart skogsbruk införs. Församlingar och pastorat med andelstal i prästlönetillgångarna ska kunna kompenseras vid en omställning av Svenska kyrkans skogsbruk. Syftet är att värna de ekonomiska förutsättningarna för de församlingar och pastorat som kan få mindre utdelning från prästlönetillgångarna, som ett resultat av omställningen. Församlingar och pastorat i stift, som tar stort ansvar för att ställa om sitt skogsbruk enligt den inriktning som kyrkostyrelsen beslutar, ska också kunna få särskild kompensation. Syftet är att premiera ansvarstagande. Kostnaden för kompensationen ska bäras solidariskt inom Svenska kyrkan. För att möjliggöra en sådan modell föreslås dels införande av en hållbarhetsavgift för samtliga församlingar i Svenska kyrkan, dels en möjlighet att minska den andel av nettovinsten från förvaltningen av prästlönetillgångar som stiftet ska betala in till nationell nivå. Modellen innebär ett långsiktigt ekonomiskt hållbart system som möjliggör både upprätthållande av nivåer i stiftsbidrag från nationell nivå, samt bibehållen utdelning till församlingar och pastorat med andelar i prästlönetillgångarna.

Ändringar i kyrkoordningen föreslås träda i kraft den 1 januari 2026.

Målet för skogsförvaltningen föreslås vara: Svenska kyrkans skogsbruk ska bidra till att skapa ett varierande och multifunktionellt landskap med en mångfald av brukningsmetoder där fler värden kan levereras samtidigt, såsom andliga och existentiella värden, ekonomisk avkastning, biologisk mångfald, klimatnytta, ekosystemtjänster i övrigt och social välfärd.

Den produktiva skogsmarken delas in i tre kategorier. Kategorierna är preciserade i procentsatser, dels för att ange en tydlig riktning, dels för att det underlättar uppföljningen. Procentsatserna är angivna att gälla nationellt. Genom en process mellan stiftens fördelas de utifrån naturgivna förutsättningar och regionala skillnader i övrigt där stiftens samlade målsättningar ska överensstämma med det nationella målet.

1. Områden för biologisk mångfald och klimat (kolinlagring): 20 % av den produktiva skogsmarken ska avsättas för skydd av biologisk mångfald och klimatåtgärder (kolinlagring). Målet ska vara uppnått 2030. Vid uppnående av denna nivå får nya frivilligt avsatta områden bytas mot andra tidigare avsatta områden med lägre naturvårdskvalité (max 1 %). Prioriterade naturtyper i detta är: stora sammanhängande naturskogar, kvarvarande kontinuitetsskogar, ej brukade skogar inom renskötselområdet, ädellövskog, kalkbarrskog, skog för artbevarande i övrigt enligt artskyddsförordningen samt vissa restaureringsmarker. Dessa områden ska vara identifierade inom en tvåårsperiod.

2. Områden för anpassat trakthyggesbruk: Anpassat trakthyggesbruk bedrivs inom 47 % av arealen. Omloppstiden förlängs i hälften av denna areal till 20 % över lägsta slutavverkningsålder för kolbindning i skogen (ökad kolsänka) och senare bättre substitution. Alla contortabestånd avvecklas inom en 10-årsperiod och ersätts med svensk tall. Den generella hänsynen förstärks och omfattar fortsättningsvis 15 % hänsynsyta och virkesvolym. Hyggesstorleken begränsas, målbilder för generell hänsyn tillämpas fullt ut och extra fokus läggs på hänsynskrävande biotoper, vattenmiljöer, fornlämningar och skador vid markberedning. Lövandelen ska ökas generellt och omföring ske av gran till tall (ståndorts- och klimatanpassning).

3. Områden för naturnära skogsbruk: 33 % av skogsinnehavet. Med naturnära skogsbruk menas ett multifunktionellt landskap, i allt väsentligt produktionsklassad mark, med skonsamt, småskaligt varierat skogsbruk med kombinerade mål. Områden med naturnära skogsbruk underindelas i

a. Anpassning till rennäringens behov: 8 %: Målet avser mager tallskog i renskötselområdet och dessa områden renskötsel Anpassas genom bland annat en hårdare röjning och gallring och ingen eller mycket skonsam markberedning.

b. Blädning 10 %: Då arealerna inte är tillräckliga för att omedelbart ställa om till blädning sker också planering av områden med inväxande blädningsskog där omställning från enskiktad till fler- eller fullskiktad skog förutsätts ske systematisk i berörda bestånd både i etablerings-, röjnings- och gallringsfas.

c. Hyggesfritt i övrigt (luckor, överhållen skärm 15 %).

I områden med naturnära skogsbruk ska social hänsyn tas bland annat till friluftsliv, kulturmiljövård, rekreation och hälsa, med särskilt fokus på tätortsnära skog; hänsyn till rennäringsområdet; större lövandel där det är möjligt; stor andel naturlig förnygring; inslag av restaureringsåtgärder, bland annat ökning av områden med marklav; ingen gödsling; ingen dikning; inga främmande träslag; ekologiskt funktionella kantzoner längs sjöar och vattendrag; hänsyn till ras och skred; klimathänsyn genom återvätning främst på dikade näringsrika torvmarker.

Den urfolksrättsliga **principen om fritt och informerat förhandssamtycke** införs i kyrkoordningen. Skogsbruket i de nordliga stiftens ska anpassas till renskötselns behov. Genom avtal ska organisationer med anknytning till det samiska folket kunna utnyttja kyrkans skog för att hämta slöjdämnen. Heliga platser för samerna ska undantas helt från skogsbruk och dessa platser ska förvaltas gemensamt av samerna och kyrkan. Dialog på strategisk nivå etableras mellan företrädare för de nationella samiska organisationerna och Svenska kyrkan. Ersättning utgår vid deltagande i samråd.

Prioriterade insatser i förvaltningen av jordbruksfastigheter ska vara att bibehålla markens produktionsförmåga och struktur samt förmåga att binda kol genom mindre markbearbetning, bygga våtmarker/dammar mot övergödning och för tillgång till vatten för bevattning, restaurera och sköta naturbetesmarker, fortsatta energiåtgärder vid och på fastigheter (gårdsarrenden) samt bibehålla arealen åkermark.

Ändring av konsolideringsreglerna föreslås. Schablonskatteavdraget i konsolideringstakets fastighetsdel tas bort. Trappstegsvis höjning av högsta konsolideringsgrad i takets fonddel vid hög allokering mot fond. Stift som är allokerade mot fond till mer än 50 procent får en högsta tillåtna konsolideringsgrad i fonden om 150 procent medan stift som är allokerade mot fond till mer än 75 procent får en högsta tillåtna konsolideringsgrad i fonden om 160 procent. Övriga stift behåller nuvarande högsta tillåtna konsolideringsgrad om 140 procent. När fondkapitalet till följd av fastighetsaffärer tillfälligt sänks över ett årsskifte kan avsteg från konsolideringsreglerna göras för aktuellt stift. För att få ett snabbt beslut bör kyrkostyrelsen delegera beslutsrätten i denna del till generalsekreteraren.

Insatser föreslås för att stärka genomförandet av omställningen:

- Kyrkostyrelsen föreslås inrätta **ett råd för markförvaltning** från den 1 januari 2026. Rådets huvuduppgift blir att bidra med sakkunskap om ekologi och biologisk mångfald, klimatfrågor, skogs- och jordbruk, rennäringsområdet, barnperspektiv samt teologi kopplat till andlig hållbarhet. Rådet ska bistå kyrkostyrelsen med att föreslå en fördelning av den nationella inriktningen för skogsbruket efter förslag från stiftens. Rådet ska löpande följa arbetet i omställnings- och genomförandeprocessen och bistå kyrkostyrelsen med bedömningar som en del av uppföljningen.
- **Särskilda omställningsmedel** anslås för att underlätta omställningen. Fördelningen och klassningen av skogsbeståndet liksom kompletterande inventeringar samt utbildning föreslås genomföras i huvudsak inom 2 år och ske i samverkan med församlingarna och i dialog mellan stiftens och kyrkostyrelsen. För att detta arbete ska kunna bedrivas med full kraft föreslås att särskilda omställningsmedel ställs till stiftens förfogande.

- **Omfattande utbildningsinsatser** görs inom området naturnära skogsbruk, bland annat kring hyggesfria metoder, kolsänkor och mångbruk och utbildning av de anlitade entreprenörerna.
- Ett **nytt uppföljningsprogram för generell hänsyn** implementeras för att följa upp naturvårdshänsyn, inklusive vatten- och kulturmiljöhänsyn, som skall tas inom alla arealer avsedda för produktion. Även markskador och avvikelser ska följas upp.
- En befattning med hög **skogsekologisk kompetens** inrättas.
- **Samverkan med omgivande samhälle** utvecklas bland annat för att kunna arbeta i ett landskapsperspektiv.
- **Svenska kyrkans hemsida utvecklas** för kommunikation om förvaltningen av prästlönetillgångar. Det bidrar till ökad trovärdighet och transparens.

Konsekvenser av förslagen

Förslagen bidrar till en utvecklad skogsförvaltning där samtliga dimensioner av hållbar utveckling är jämställda och där klimatkris, krisen för biologisk mångfald och ursäkten till samerna är integrerade.

Förslaget innebär att dagens huvudfokus på ekonomisk avkastning från förvaltningen tonas ned.

Förslagen stärker de andliga och existentiella, ekologiska och sociala dimensionerna i förvaltningen av skogen och stärker också Svenska kyrkans anseende som förvaltare.

Stiften får en avgörande roll för att kyrkans utvecklade markförvaltning ska få genomslag i praktiken genom implementering av de nationella målsättningarna inklusive fördelningen mellan stiften samt de ökade kontakterna med församlingarna/pastoraten. Fördelningen och klassningen av skogsbeståndet föreslås genomföras i huvudsak inom 2 år och ske i samverkan med församlingarna och kyrkostyrelsen.

De föreslagna åtgärderna bedöms ge förutsättningar att bättre hålla ihop arbetet inom Svenska kyrkan, nyttja den samlade kunskapen och kraften i kyrkan i förvaltningen av prästlönetillgångar samt minska konfliktytorna både inom Svenska kyrkan och i relation till andra aktörer. Svenska kyrkan kan också aktivt bidra till en mindre polariserad skogsdebatt genom att visa ledarskap och även visa på konkreta erfarenheter av omställningsarbetet.

Förslagen bedöms skapa förutsättningar för en mer jämlik relation med samerna i linje med intentionerna i ursäkten. Förslagen stärker delaktigheten och förutsättningarna för rennäringen.

Konsekvenser för barn och unga: Det generationsöverskridande perspektivet stärks. Barns och ungas behov ska beaktas i högre utsträckning i förvaltningen, bl.a. tillgång till natur och sociala värden i närskogar. Barn och ungas inflytande och delaktighet stärks, bland annat i dialog med församlingar ska barnperspektivet beaktas. Arbeta för klimatet och den biologiska mångfalden stärker barn och ungas livsmod.

Ekonomiska konsekvenser: Med ekonomisk hållbarhet menas ett väl avvägt nyttjande av resurser så att de kan komma till nytta både på kort och lång sikt utan att äventyra framtida generationers möjligheter att tillgodose sina behov. Det innebär också att nyttja och sköta resurserna på ett sätt så att de skapar nya värden på sikt.

Utredningen har valt att vid bedömningar av ekonomiska effekter ha ett långsiktigt ekonomiskt hållbarhetsperspektiv, men även beskrivit konsekvenser på kort och medellång sikt.

Ekonomiska effekter av förslagen är svåra att bedöma, särskilt på lite längre sikt. Status quo existerar inte i ett samhälle. Pågående klimatförändringarna kan ändra lönsamheten. Förvaltningen påverkas även av andra händelser i samhället såsom ny lagstiftning, ändrade marknadsförutsättningar och omvärldshändelser. Ändrade värderingar kan påverka allmänhetens förtroende och i förlängningen intresset av att vara medlem i kyrkan.

Lägre intäkter under en övergångsperiod. Nettointäkterna bedöms, minska i storleksordningen en fjärdedel av nuvarande intäkter från skogsförvaltningen (drygt 100 miljoner per år). Minskningen utgör ca 0,7 % av 2023 års kyrkoavgift eller 0,4 % av kyrkans samlade intäkter.

Prisnivåerna för skogsprodukter är en viktig variabel för att bedöma hur förslagen i praktiken påverkar kyrkans verksamhet. Skulle ersättning för åtgärder som ökar kolsänkan införas för skogsägare i närtid ändras prognosen snabbt i positiv riktning. Lite högre ålder och högre timmerandel och timmeruttag ger på sikt högre intäkter från skogen. Intäkterna skjuts framåt i tiden. Trenden utvecklas långsamt men bör ha effekt inom 5–10 år.

Utvecklingen av kol- och biokrediter kan på sikt innebära betydande intäktsmöjligheter för en stor skogsförvaltare som Svenska kyrkan, inte minst vid genomförandet av de nya målsättningar för skydd av natur som föreslås i utredningen.

Kompensation föreslås till stift och församlingar. Den del av nettovinsten från prästlönetillgångarna som betalas till nationell nivå ska kunna sättas ned av kyrkostyrelsen och en särskild hållbarhetsavgift införs från och med 2027 som transfereras vidare till stiftet via stiftbidraget. Allt utrymme som uppstår vid nedsättningen av den nationella delen av prästlönetillgångarnas avkastning föreslås fördelas enligt andelstalen vidare till församlingar och pastorat. Kyrkostyrelsen lämnar förslag till kyrkomötet om den nivå på den hållbarhetsavgift som behövs (indikativt bedömd till 0,4–0,8 öre). Avgiften, fullt utbyggd, skulle med 2023 års siffror som grund kunnat inbringa ca 60–120 miljoner per år.

För att få ett snabbt genomförande föreslås att stiftet tilldelas ett tidsbegränsat stöd de närmaste åren genom finansiering via den nationella nivåns kapital. År 1 och 2 föreslås 30 miljoner och år 3 (2028) 10 miljoner.

Övriga konsekvenser: Bedömningen är att förslagen totalt medför marginella sysselsättningseffekter för anställda och entreprenörer. I vart fall inledningsvis kommer lägre kvantiteter virke att levereras till industrin. På längre sikt skapas goda förutsättningar att öka leveranserna av kvalitetsvirke.

Naturnära skogsbruk kan också på sikt bidra till att kvalitetsaspekterna i skogsbruket lyfts och att valfriheten ökar. På sikt kan intäkterna ökas och verksamheten bidra till ökad sysselsättning på gles- och landsbygd vilket sammantaget leder till en långsiktigt värdeskapande skogsförvaltning.

Summary

Assignment

The inquiry shall undertake a comprehensive review of the management of the revenue on donations made to the Church and from glebe (*prästlönetillgångar*) (hereafter referred to as the Revenue) and evaluate the provisions of the Church Ordinance to ensure that forestry management is conducted in a manner that is as ecologically, economically, socially, spiritually, and existentially sustainable as possible. This includes clarifying the importance of aspects such as human rights, biodiversity, and climate considerations, as well as determining the most appropriate means for their reporting. The inquiry shall:

- Lead to a revised position or action by the Church of Sweden to address the societal transition currently required,
- Contribute to addressing the challenges posed by the climate crisis and the threat to biological diversity,
- Take into account and balance the Church of Sweden's four dimensions of sustainability: ecological, economic, social, and spiritual and existential sustainability,
- Support the implementation of the Church of Sweden's Climate Roadmap (*Färdplan för klimatet*), particularly with regards to the common goals related to the management of the Revenue,
- Contribute to the process concerning the official apology to the Sámi people and the commitments made within the framework of that apology,
- Support efforts related to cultural heritage,
- Contribute to ensuring the long-term financial stability of the Church of Sweden,
- Observe national legislation and monitor developments within the European Union concerning forestry and land management, and
- Consider the perspective of children.

The outcome of the inquiry may result in an amendment to the Church Ordinance.

The Revenue was historically set aside for the livelihood of local clergy, and consists of forests, land for agriculture and financial assets with a current estimated value of SEK 43 billion (2023).

Conclusions of the Inquiry

The inquiry was tasked with identifying a new balance point in the management of the Revenue, where climate considerations, biodiversity, and the relationship with the Sámi people and reindeer husbandry carry greater weight within a comprehensive perspective. The proposals presented represent a new balance that takes into account the various interests involved.

Responsibility

The Church of Sweden, like many others, faces a range of challenges and choices — some more difficult than others. The Church must manage natural resources in line with the direction and objectives that the international community has determined are necessary to prevent the crossing of planetary boundaries. Assessments made by

scientists, authorities, and, among others, the United Nations' expert bodies indicate that the climate emergency and the serious threat to biodiversity require decisive actions in the management of natural resources in Sweden. Immediate efforts are needed to contribute to the 2030 targets according to the Kunming-Montreal Framework, the EU's Restoration Regulation, and the EU's LULUCF Regulation. Failing to take a stance and act is not an option.

Climate scientists point out that the potential climate benefits of forests are underutilized, and substitution factors are problematic and often overestimated. Research shows that mature, growing forests sequester carbon for very long periods. According to climate scientists, the greatest climate benefit from forests in the coming decades is achieved through measures that enhance the forest's carbon sink, such as more moderate logging, less intensive thinning, extended rotation periods, protection and conservation of older forests, and adaptation of forestry methods to increase the forest's resilience to damage. These measures also contribute to preserving biodiversity. Harvested timber should increasingly be used for long-lasting products that store carbon.

Therefore, further efforts are required in the Church of Sweden's forestry and land management to counteract climate change in both the short and long term.

Strong and decisive actions are required to better protect and promote biodiversity, and immediate measures are needed for the Church of Sweden to contribute to the international goals for 2030. The Church also needs to undertake several actions to adapt its forestry and agriculture to climate change and strengthen the resilience of the land, thus mitigating the negative consequences of climate change.

Forest owners in Sweden operate under the principle of "freedom with responsibility," granting the Church of Sweden considerable freedom in designing its forestry practices. The Church also has no direct connection to the forestry industry, which further enhances its freedom regarding management.

As a major land manager, the Church has a special responsibility and the capacity to make a difference for the climate and biodiversity. Waiting for other actors to act or merely complying with the statutory minimum requirements for environmental protection is not a solution, given both the seriousness of the situation and the Church's theological understanding of stewardship.

The Church's management is based on a theological understanding of its role, its responsibility for creation, and stewardship. The Church of Sweden has been entrusted with managing substantial assets, the yield of which may be used for the Church's mission. Stewardship entails a responsibility to preserve these assets so they remain available over time and can continue to be used for this purpose in the long term. Those entrusted with management must also be held accountable and provide reporting, so that it is clear for everyone that the management does not damage or overexploit the assets. This responsibility is extensive.

The Church of Sweden's message of accountability must be more clearly translated into concrete actions within the management of forests and land. Parishes and associations of parishes (*pastorat*) that own and manage forests and land themselves should also contribute to this effort. There is an internal church expectation for ecclesiastical leadership on sustainability issues related to forest management.

The natural resources managed by the dioceses have been and will continue to be an important source of income for the Church. The management has primarily focused on generating economic returns, which is the main result currently measured. The spiritual, ecological, and social values of the forest should, therefore, be given greater emphasis.

The inquiry's proposals for new objectives for the management of the Revenue aim to ensure that the Church of Sweden is regarded within a few years as a model for sustainable forest management. The proposals set a clear path forward for the Church's forestry practices, defining a different balance and a new equilibrium for the four dimensions of sustainability in management, representing proactive responsibility for the integrity of creation. The proposals specify more clearly what the Church of Sweden aims to achieve with its forestry practices and how this will be realized in the dioceses' continued work. This, combined with strengthened structures, increased transparency, and collaboration with other stakeholders, enhances the credibility of the Church of Sweden's forestry management.

The proposals also contribute to the Church of Sweden's work regarding the official apology to the Sámi people. This involves actions that protect and promote Sámi land use and their relationship to the land.

Action

The future management of the Church of Sweden's forestry should be achieved through the realization of multiple objectives within a comprehensive perspective. The Church's forestry should contribute to creating a varied and multifunctional landscape with a diversity of management methods, where multiple values can be delivered simultaneously, such as spiritual and existential values, economic returns, biodiversity, climate benefits, other ecosystem services, and social welfare. The proposals should contribute to build a unified Church that, through accountability and action, contributes to hope.

The Church of Sweden needs to manage the forest more carefully and in a more nature-friendly manner, allowing biodiversity to recover, ensuring that habitats are not further weakened, and by improving habitat connectivity. This means protecting larger contiguous geographic areas, adopting more cautious management practices with more varied management methods and increased consideration, systematically working on species inventories, restoring and recreating habitats, and promoting the use of a landscape perspective in management.

Forest management in the Dioceses of Härnösand, Luleå, and Västerås should contribute to the Church of Sweden's commitments related to the apology to the Sámi people. The management of forests and land should respect the principles of indigenous rights. Parishes within Sápmi that own forests and land themselves should also work toward this goal. Consideration must be given to the long-term conditions of reindeer husbandry, taking into account its traditional and cultural significance. Forestry should be adapted to reindeer husbandry in areas where it is practiced. The cumulative effects of other land intrusions that already affect the conditions for reindeer husbandry should also be considered. Climate adaptation is also necessary to provide the flexibility required for reindeer husbandry and to safeguard access to grazing areas.

Forest management in the Diocese of Luleå should also ensure consultation and effective participation for the Tornedalians, Kvens, and Lantalaïset in managing forests and land that affect concession reindeer husbandry.

Forest management of the Church should further contribute to strengthening the social values of the forest and increasing public access to forests with recreational value. In forests near urban areas, social values should be given even greater consideration. Prioritizing the accessibility of nearby forests and nature, particularly for children and young people, should be a priority.

The task of managing the Revenue was delegated to the dioceses without detailed guidance, other than that management should generate economic returns for the Church's activities and that reasonable consideration should be given to nature conservation and cultural heritage interests.

The Administrations managing the Revenue (*egendomsförvaltningar*)(hereafter referred to as the Administrations) have done commendable work based on previous directives and the conditions that have applied, particularly concerning economic returns. The inquiry assesses that clearer guidance is now needed for managing the Revenue. There is a risk that management at a regional level may disregard national interests or fails to ensure consistent application. Ambitious environmental and climate objectives require collective considerations within the Church of Sweden, coordinated development efforts, and a greater degree of flexibility in making changes within the organization.

Clear overarching objectives should be established at a national level within a framework of trust-based governance. Requirements for ecological, social, spiritual, and existential sustainability need to be clarified in the Church Ordinance and must be considered in assessments and decisions about the design and implementation of management actions. Each dimension of sustainability should be assessed independently and comprehensively, with spiritual sustainability permeating the other dimensions of sustainability.

It is detrimental to the Church of Sweden that there is currently a gap between the assignment of the Administrations and the Church's other activities. In some dioceses, the Administration's work is not integrated with other sustainability efforts but constitutes a separate track. The criticisms, distrust, and views from parishes, employees, and parish members regarding the management of the forest need to be taken seriously, and there need to be channels for dialogue. The opinions of children and young people should also be sought and considered within the management of natural resources.

Organizational learning within the Church of Sweden and collaboration within and between the Administrations need to be strengthened. Monitoring and oversight should help ensure that lessons learned benefit the entire Church. The Church needs to consider local conditions, local forest values, and promote local engagement in the ongoing development work. Working methods need to be developed so that expertise on species inventories and local engagement regarding the forest is utilized. Cooperation with civil society should be encouraged. Child impact assessments should be carried out more extensively in the management of forests, and the views of children and young people should be considered.

The Church of Sweden needs to increase transparency in its management of forests and in monitoring established objectives so that sustainability efforts can be scrutinized. Improved monitoring can contribute to developing and coordinating the work and to providing compensation to dioceses that take on significant responsibilities. Continuous improvements should be pursued. Clearer oversight contributes to ensuring the implementation of a transition and reallocating resources within the Church of Sweden.

The Church of Sweden should also use its collective knowledge and experience in its stewardship role to protect creation. Broader dialogue and better utilization of the entire Church's competence can contribute to a greater consensus within the Church of Sweden on land issues and reduce the level of conflict.

A clearer common direction for forestry, combined with strengthened structures, increased transparency, and cooperation with other stakeholders, enhances the credibility of the Church of Sweden's forestry management.

Hope

The Church of Sweden should contribute to giving people hope through active action and a clear commitment to increasing the climate benefits of forests and protecting biodiversity. A more careful ecclesiastical forestry practice and a clearer sustainability effort that promotes local dialogue can alleviate people's climate anxiety. The Church of Sweden needs to foster people's courage and spiritual and existential experiences related to being in forests and land.

Ensuring spiritual and existential sustainability affects assessments, decisions, and actions. The requirement for spiritual sustainability cannot be fulfilled by other parts of the Church that subsequently use the returns from the Revenue for ecclesiastical purposes. Consideration of spiritual sustainability leads to greater attention to so-called soft values, promoting a more cautious approach to management. Eight guiding principles are proposed for interpreting spiritual sustainability in forest management. These principles concern long-term planning, flexibility, respect and moderation, caution, humility and courage, dialogue and reconciliation, children's and young people's spirituality, and hope.

Proposals of the Inquiry

The Church of Sweden's forest management should be transformed into a more nature-oriented forestry approach, employing a variety of management methods to deliver multiple benefits simultaneously. This aligns with Sweden's international commitments, the EU's intentions, and the expectations within and outside the Church. The transformation should be comprehensive across the Church's entire forest holdings. Through a closer-to-nature forestry, the Church of Sweden can contribute to increased biodiversity, climate benefits, and facilitate reindeer husbandry. Closer-to-nature forestry also promotes accessible and diverse forests with social, spiritual, and existential values. In the long term, a value-creating management approach is established. The inquiry proposes the following:

A clarified governance of the management of the Revenue is proposed. The Church of Sweden Central Board shall decide on overarching goals and directions for management.

Spiritual, ecological, economic, and social sustainability shall be ensured in the management of the Revenue. The Revenue shall be managed effectively and efficiently. Protection of biodiversity shall be strengthened. Protection of cultural heritage conservation shall also be strengthened. Protective measures, restrictions, and precautions necessary to prevent harm to natural and cultural heritage conservation should be implemented.

Strengthened influence of parishes. Parishes' influence is to be strengthened. A parish should be informed of measures that the Administration's plan within their geographic area. When overarching planning occurs, the parish should be solicited

and their views taken into account. This creates conditions to capture local needs and mitigate conflicts.

Enhanced oversight by the Church Board. The Church Board's oversight of management is to be developed. Governance and oversight are interconnected and reinforce each other. The Church Board should be able to demand that actions be taken. Annual follow-ups should be conducted with the dioceses. The Church Board should annually report observations and measures regarding the oversight of management to the Church of Sweden General Synod.

Collective Church responsibility for sustainable forestry. A collective church responsibility for sustainable forestry is introduced. Parishes and associations of parishes with shares in the Revenue should be compensated during a transition of the Church of Sweden's forestry practices. The aim is to safeguard the economic conditions of parishes and associations of parishes that might receive less funding from the Revenue due to the transition. Parishes and associations of parishes in dioceses that take significant responsibility for transitioning their forestry practices according to the direction decided by the Church Board should also receive special compensation. The purpose is to reward accountability. The cost of compensation shall be borne collectively within the Church of Sweden. To enable such a model, it is proposed that a sustainability fee be introduced for all parishes in the Church of Sweden, and the possibility of reducing the share of net profit from the management of the Revenue that dioceses must pay to the national level. The model represents a long-term economically sustainable system that enables maintaining the levels of diocesan contributions from the national level, as well as retaining distributions to parishes and associations of parishes with shares in the Revenue.

Changes to the Church Ordinance are proposed to take effect on January 1, 2026.

Proposed objective for forest management. The goal of forest management is proposed to be: The Church of Sweden's forestry should contribute to creating a varied and multifunctional landscape with a diversity of management methods where multiple values can be delivered simultaneously, such as spiritual and existential values, economic returns, biodiversity, climate benefits, other ecosystem services, and social welfare.

Categorization of productive forest land. Productive forest land is divided into three categories. The categories are specified in percentages to provide a clear direction and facilitate follow-up. The percentages are to apply nationally. Through a process between the dioceses, the percentages are allocated to dioceses based on natural conditions and other regional differences, where the dioceses' collective objectives should align with the national goal.

- 1. Areas for biodiversity and climate (carbon sequestration):** 20% of productive forest land should be set aside for the protection of biodiversity and climate measures (carbon sequestration). The target should be achieved by 2030. Upon reaching this level, newly voluntarily set-aside areas can be exchanged for other previously set-aside areas with lower nature conservation quality (maximum of 1%). Types of forests of priority for this purpose are large, contiguous natural forests, remaining continuity forests, unmanaged forests within reindeer husbandry

areas, deciduous forests, calcareous coniferous forests, forests for species conservation in accordance with the species protection ordinance, and certain restoration areas. These areas should be identified within a two-year period.

2. Areas for adapted clear-cutting forestry: Adapted clear-cutting forestry is to be conducted on 47% of the area. The rotation period will be extended in half of this area to 20% above the minimum final felling age for carbon binding in the forest (increased carbon sink) and later better substitution. All lodgepole pine stands will be phased out within a 10-year period and replaced with Swedish pine. General consideration is strengthened and will henceforth include 15% of consideration area and timber volume. The size of clear-cuts is limited, target images for general consideration are fully applied, and extra focus is placed on consideration-demanding biotopes, water environments, ancient monuments, and damage during soil preparation. The proportion of deciduous trees should be increased in general, and a conversion from spruce to pine should occur (site and climate adaptation).

3. Areas for closer-to-nature forestry: 33% of the forest holdings. Closer-to-nature forestry refers to a multifunctional landscape, mainly on production-classified land, with gentle, small-scale varied forestry with combined objectives. Areas with nature-oriented forestry are subdivided into:

a. Adaptation to reindeer husbandry needs (8%): The target refers to poor pine forests in reindeer husbandry areas, and these areas will be adapted to reindeer husbandry through, among other things, heavier clearing and thinning and minimal or very gentle soil preparation.

b. Continuous cover forestry (10%): As the areas are insufficient to immediately transition to continuous cover forestry, planning will also take place for areas with incoming continuous cover forests where the transition from single-layered to multi-layered or fully-layered forests is assumed to be carried out systematically in the affected stands during the establishment, clearing, and thinning phases.

c. Other clear-cut-free areas: (gaps, regulator shelterwood methods 15%).

In areas with nature-oriented forestry, social considerations should be given, among other things, to outdoor recreation, cultural heritage conservation, recreation, and health, with a particular focus on forests near urban areas; consideration of reindeer husbandry; a greater proportion of deciduous trees where possible; a high proportion of natural regeneration; elements of restoration measures, including an increase in areas with ground lichen; no fertilization; no ditching; no non-native tree species; ecologically functional edge zones along lakes and watercourses; consideration of landslides and erosion; climate considerations through rewetting, primarily on ditched nutrient-rich peatlands.

The principle of free, prior, and informed consent, as stipulated in indigenous rights, is introduced into the Church Ordinance. Forestry in the northern dioceses should be adapted to the needs of reindeer husbandry. Agreements should enable organizations associated with the Sámi people to use the Church's forest to collect

materials for handicrafts. Sacred places for the Sámi people should be completely excluded from forestry activities, and these places should be jointly managed by the Sámi and the Church. A strategic-level dialogue is to be established between representatives of national Sámi organizations and the Church of Sweden. Compensation will be provided for participation in consultations.

Priority measures in agricultural property management. The prioritized measures in managing agricultural properties should be to maintain the land's productive capacity and structure and its ability to sequester carbon through reduced soil disturbance, building wetlands/ponds to prevent eutrophication, ensuring access to water for irrigation, restoring and managing natural pastures, continuing energy measures at and on properties (farm leases), and maintaining the area of arable land.

Amendments to consolidation rules. Amendments to the consolidation rules (relating to financial assets that are part of the Revenue) are proposed. The standard tax deduction in the consolidation cap's property component is to be removed. A stepwise increase in the maximum consolidation rate in the fund part of the cap with high allocation toward the fund is proposed. Dioceses allocated to more than 50 percent of the fund will have a maximum allowable consolidation rate in the fund of 150 percent, while dioceses allocated to more than 75 percent of the fund will have a maximum allowable consolidation rate in the fund of 160 percent. Other dioceses retain the current maximum allowable consolidation rate of 140 percent. When fund capital is temporarily reduced due to real estate transactions over a year-end, deviations from the consolidation rules can be made for the relevant diocese. To expedite the decision, it is proposed that the Church Board delegate decision-making authority in this regard to the Secretary-General.

Measures proposed to strengthen the transition implementation:

- The Church Board is proposed to **establish a Council for Land Management** from January 1, 2026. The main task of the Council will be to provide expertise on ecology and biodiversity, climate issues, forestry and agriculture, reindeer husbandry, the child perspective, and theology related to spiritual sustainability. The Council will assist the Church Board in proposing a distribution of the national direction for forestry, after proposals from the dioceses. The Council will continuously monitor the work in the transition and implementation process and assist the Church Board with assessments as part of the follow-up.
- **Special transition funds are allocated** to facilitate the transition. The distribution and classification of forest stands, as well as supplementary inventories and training, are proposed to be carried out primarily within two years and in cooperation with the parishes and in dialogue between the dioceses and the Church Board. To ensure that this work can be conducted with full force, it is proposed that special transition funds be made available to the dioceses.
- **Extensive training efforts** are to be made in the field of nature-oriented forestry, including around clear-cut-free methods, carbon sinks, and multi-use, as well as training for contracted entrepreneurs.
- **A new follow-up program for general consideration** is to be implemented to monitor nature conservation considerations, including water and cultural heritage considerations, to be taken within all areas intended for production. Soil damage and deviations should also be monitored.

- A position with high **forest ecological competence** is to be established.
- **Cooperation with the surrounding society** is to be developed to work with a landscape perspective.
- **The Church of Sweden's website is to be developed** to improve communication about the management of the Revenue, contributing to increased credibility and transparency.

Consequences of the proposals

The proposals contribute to a developed forest management where all dimensions of sustainable development are treated equally, integrating the climate crisis, the biodiversity crisis, and the apology to the Sámi people. The proposals suggest downplaying the current primary focus on economic returns from management of the Revenue.

The proposals strengthen the spiritual and existential, ecological, and social dimensions in the management of the forest and also enhance the Church of Sweden's reputation as a responsible steward. The dioceses will play a crucial role in ensuring that the Church's developed forest and land management is effectively implemented in practice by enforcing national objectives, including the distribution among the dioceses and increased interaction with the parishes. The distribution and classification of forest stands are proposed to be carried out mainly within two years, in cooperation with the parishes and the Church Board.

The proposed measures are expected to create conditions that better align the work within the Church of Sweden, utilizing the Church's collective knowledge and strength in managing the Revenue, and reduce areas of conflict both within the Church and in relation to other stakeholders. The Church of Sweden can also actively contribute to a less polarized forestry debate by demonstrating leadership and providing concrete experiences of the transition process.

The proposals are expected to create conditions for a more equal relationship with the Sámi people, in line with the intentions of the apology. The proposals strengthen participation and the conditions for reindeer husbandry.

Consequences for children and youth: The intergenerational perspective is strengthened. The needs of children and youth should be considered to a greater extent in management of the Revenue, including access to nature and social values in nearby forests. The influence and participation of children and youth are strengthened; for instance, in dialogues with parishes the child perspective should be taken into account. Efforts for the climate and biodiversity strengthen the courage and spirit of life among children and youth.

Economic consequences: Economic sustainability is defined as a balanced use of resources so that they can be beneficial both in the short and long term without jeopardizing future generations' ability to meet their needs. It also means using and managing resources in a way that creates new values over time. In evaluating the economic effects, the inquiry has attempted to maintain a perspective of long-term economic sustainability while also describing the short- and medium-term consequences.

The economic effects of the proposals are difficult to assess, particularly in the longer term. There is no status quo in society. Ongoing climate change can affect

profitability. Management of the Revenue is also influenced by other societal events, such as new legislation, changes in market conditions, and external events. Changing values can affect public trust and, ultimately, the interest in being a member of the Church.

Lower income during a transition period: Net income is estimated to decrease by approximately one-fourth of the current income from forest management (just over SEK 100 million per year). This reduction represents about 0.7% of the 2023 church fee or 0.4% of the Church's total income.

The price levels for forest products are an important variable in assessing how the proposals will practically affect the Church's activities. If compensation for measures that increase the carbon sink is introduced for forest owners shortly, the forecast will quickly turn more positive. A slightly higher age and a higher proportion of timber and timber harvesting will result in higher income from the forest in the long term. The revenues are deferred over time. The trend is developing slowly but should have an effect within 5-10 years.

The development of carbon and bio credits may, in the long term, provide significant income opportunities for a large forest manager such as the Church of Sweden, especially in implementing the new objectives for nature protection proposed in the investigation.

Compensation is proposed for dioceses and parishes. The portion of the net profit from the Revenue paid to the national level may be reduced by the Church Board, and a special sustainability fee is introduced from 2027, which is transferred to the dioceses via the diocesan grant. All of the difference that arises from reducing the national share of the return on the Revenue is proposed to be distributed according to share numbers to parishes and associations of parishes. The Church Board will submit a proposal to the Church General Synod regarding the necessary fee level (estimated indicatively at 0.4–0.8 öre). Fully implemented, the fee could generate approximately SEK 60–120 million based on the figures from 2023.

To enable a swift implementation, it is proposed that the dioceses be allocated a temporary grant in the coming years through funding from the national level's capital. Year 1 and 2 are proposed to receive SEK 30 million, and Year 3 (2028) SEK 10 million.

Other consequences: It is assessed that the proposals overall will have marginal employment effects for employees and contractors. At least initially, lower quantities of timber will be delivered to the industry. In the long term, good conditions will be created to increase the delivery of high-quality timber.

Closer-to-nature forestry may also, in the long term, contribute to enhancing the quality aspects of forestry and increasing choice. In the long term, income can be increased, and the activities may contribute to increased employment in rural and remote areas, which overall leads to long-term value-creating forest management.

Inledning

Min ambition är att denna utredning, med förslag om nya målsättningar för prästlönetillgångarna, ska bidra till att Svenska Kyrkan inom något år ses som ett föredöme när det gäller hållbar skogsförvaltning. Förvaltningarna har gjort ett bra arbete utifrån tidigare direktiv och de förutsättningar som har gällt bland annat beträffande ekonomisk avkastning. Nu står vi inför nya utmaningar, vilket kräver en annan avvägning. Jag är övertygad om att man även här kommer att leverera.

Viktiga framgångsfaktorer för att lyckas kommer att vara förmågan att göra de avvägningar som en omställning kräver, där den andliga och existentiella dimensionen nu är integrerad. Det är också viktigt att sänka konfliktnivån inom Svenska kyrkan och i relation till andra aktörer. En ökad samverkan inom kyrkan kommer att bidra till större samsyn och därmed positiva effekter för det fortsatta arbetet. Transparens, öppenhet och kontinuerlig kommunikation kring de ställningstaganden och insatser som görs kommer också att stärka Svenska kyrkan.

Det är viktigt att agera nu. Att inte ta ställning och inte handla är inget alternativ som står till buds när klimatkris och krisen för biologisk mångfald eskalerar. Och en sak är säker – diskussionen om skogen och dess värden kommer att fortsätta.

Göran Enander

Läsanvisning

I början av varje kapitel ges en kort sammanfattning av innehållet i respektive kapitel.

Kapitel 1 innehåller förslag till författningstext.

Kapitel 2–4 ger en bakgrund till utredningens tillsättande, dess arbetssätt och en beskrivning av vad prästlönetillgångar är.

I kapitel 5–11 behandlas ett antal olika tematiska frågor. För att underlätta läsningen har en liknande struktur valts för dessa kapitel. Först ges en bakgrund till frågeställningen. Därefter redovisas vad som framkommit under utredningens arbete. I slutet av varje kapitel redovisas och motiveras utredningens slutsatser. Det viktigaste slutsatserna anges kortfattat i rutor i form av bedömningar.

I kapitel 12 redovisas utredningens förslag och motiveringar för dessa. Förslagen anges kortfattat i rutor. Förslagen bygger främst på de bedömningar som görs i kapitel 5–11.

I kapitel 13 redovisas konsekvenser av förslagen.

Den som snabbt vill sätta sig in i utredningens slutsatser och förslag kan därför läsa

- sammanfattningen
- utredningens bedömningar i rutor i kapitel 5–11
- utredningens förslag i rutor i kapitel 12, samt
- tabeller i kapitel 13.

Förkortningar

CBD	Convention on Biological Diversity (konventionen om biologisk mångfald)
COP	Conferens of the parties (högnivåmöte)
ENSO	Egendomsförvaltningarnas samarbetsorgan
FPIC	Free prior and informed consent (fritt informerat förhandssamtycke)
FSC	Forest Stewardship Council
ha	hektar
IPBES	Intergovernmental Platform on Biodiversity and Ecosystem Services (FN:s expertorgan för biologisk mångfald)
IPCC	Intergovernmental Panel on Climate Change (FN:s expertorgan för klimatfrågor)
KO	kyrkoordning
LULUCF	Land Use, Land Use Change and Forestry (markanvändningssektorn)
LVF	Lutherska världsförbundet
MSB	Myndigheten för samhällsskydd och beredskap
PLT	prästlönetillgång
SKU	Svenska kyrkans utredningar
SLU	Sveriges Lantbruksuniversitet
SMHI	Sveriges meteorologiska och hydrologiska institut
SSR	Svenska Samernas Riksförbund
STEF	Stiftens Egendomsförvaltningars förening
STR-T	Svenska Tornedalingars Riksförbund – Tornionslaaksolaiset

1 Förslag till ändringar i kyrkoordningen

Kyrkomötet beslutar i fråga om kyrkoordningen,

dels att det ska införas nya bestämmelser, 46 kap. 3 a och 9 a §§, av följande lydelse,

dels att 44 kap. 3 § och 46 kap. 3, 5, 5 a, 5 c, 5 d och 8 §§ ska ha följande lydelse, *dels* att rubrik närmast före 44 kap 3 § ska ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

44 kap.

Avgifter för gemensam verksamhet, och kyrkunderhåll **Avgifter för gemensam verksamhet, kyrkunderhåll och hållbarhetsarbete**

3 §

Församlingen ska varje år betala en avgift för gemensam verksamhet. Avgiften för gemensam verksamhet är sju öre per etthundra kronor av församlingens avgiftsunderlag.

Församlingen ska om kyrkomötet beslutar det också betala en kyrkunderhållsavgift.

Kyrkostyrelsen får utfärda närmare bestämmelser om kyrkunderhållsavgiften.

Församlingen ska om kyrkomötet beslutar det även betala en hållbarhetsavgift.

Kyrkostyrelsen får utfärda närmare bestämmelser om hållbarhetsavgift.

46 kap.

3 §

Prästlönetillgångarna ska förvaltas så *effektivt som möjligt och på ett sådant sätt att de ger bästa möjliga uthålliga totalavkastning.* Tillgångarna ska därtill förvaltas på ett etiskt försvarbart sätt i enlighet med kyrkans grundläggande värderingar.

Kyrkostyrelsen får utfärda närmare bestämmelser om förvaltningen av prästlönetillgångarna.

Prästlönetillgångarna ska förvaltas *ändamålsenligt och resurseffektivt. Andlig, ekologisk, ekonomisk och social hållbarhet ska säkerställas i förvaltningen.* Tillgångarna ska därtill förvaltas på ett etiskt försvarbart sätt i enlighet med kyrkans grundläggande värderingar.

Kyrkostyrelsen ska besluta om mål och inriktning för förvaltningen av prästlönetillgångarna, och får även utfärda närmare bestämmelser om förvaltningen av prästlönetillgångarna.

3 a §

En åtgärd i förvaltningen av en prästlönefastighet som innebär en direkt och betydande påverkan för renskötselns bedrivande, får inte påbörjas eller genomföras innan ett fritt och informerat

samtycke lämnats av den berörda samebyn. Överenskommelse som ingås med en berörd sameby ska dokumenteras.

5 §

Den nettovinst som uppkommer vid förvaltningen av prästlönetillgångarna och som tillkommer församlingarna ska stiftet fördela på dessa i förhållande till deras andelar i prästlönetillgångarna.

Stiftet får dock av vinsten behålla de medel som behövs för förvaltningen.

Samtidigt som vinstmedel betalas ut till församlingarna ska stiftet till den nationella nivån betala ett lika stort belopp.

Samtidigt som vinstmedel betalas ut till församlingarna ska stiftet till den nationella nivån betala ett lika stort belopp. *Kyrkostyrelsen får besluta att beloppet till nationell nivå får sättas ned.*

5 a §

Kyrkostyrelsen har tillsyn över stiftens förvaltning av prästlönetillgångarna. I tillsynen ingår råd, stöd och hjälp i frågor som rör förvaltning.

Kyrkostyrelsen har tillsyn över stiftens förvaltning av prästlönetillgångarna. I tillsynen ingår *utöver krav på vidtagande av åtgärd även* råd, stöd och hjälp i frågor som rör förvaltning.

5 c §

Om kyrkostyrelsen i sin tillsyn uppmärksammar allvarliga brister i ett stifts förvaltning av prästlönetillgångarna, ska kyrkostyrelsen genom en skrivelse till kyrkomötet föreslå de åtgärder som föranleds av stiftets agerande. Till skrivelsen ska fogas ett yttrande från stiftet.

Om kyrkostyrelsen i sin tillsyn uppmärksammar allvarliga brister i ett stifts förvaltning av prästlönetillgångarna, får kyrkostyrelsen hålla inne del av stiftsbidraget enligt 44 kap. 14 §, tills åtgärd angiven av kyrkostyrelsen vidtagits.

Kyrkostyrelsen ska årligen genom en skrivelse till kyrkomötet redovisa iakttagelser och åtgärder om tillsynen av förvaltningen. Redovisningen ska innehålla en redogörelse rörande insatser för att säkerställa andlig, ekologisk, ekonomisk och social hållbarhet.

5 d §

Kyrkostyrelsen ska minst en gång varje år kalla till överläggningar med företrädare för stiftet för samråd om förvaltningen av prästlönetillgångarna.

Kyrkostyrelsen ska minst en gång varje år kalla till överläggningar med företrädare för stiftet för uppföljning av förvaltningen av prästlönetillgångarna.

8 §

Vid förvaltningen av prästlönefastigheterna ska naturvårdens

Vid förvaltningen av prästlönefastigheterna ska biologisk

och kulturmiljövårdens intressen beaktas i skälig omfattning.

mångfald skyddas och främjas och kulturmiljövårdens intressen beaktas.

För att motverka att en åtgärd i förvaltningen av prästlönefastigheter medför skada för natur- eller kulturmiljövården ska de skyddsåtgärder, begränsningar och försiktighetsmått som behövs vidtas.

9 a §

Stiftet ska informera en berörd församling om insatser och den hänsyn som planeras i förvaltningen. Vid övergripande planering av förvaltningen ska berörd församlings synpunkter inhämtas och beaktas.

Detta beslut träder i kraft den 1 januari 2026.

2 Utredningens uppdrag och arbete

I detta kapitel beskrivs utredningens uppdrag samt hur utredningen tolkat och genomfört sitt uppdrag.

2.1 Utredningens direktiv

Utredningens huvudsakliga uppdrag är att göra en översyn av det regelverk som styr förvaltningen av den kyrkliga egendomsmassa som kallas för prästlönetillgångar, PLT. Egendomsmassan som idag utgör prästlönetillgångar har byggts upp genom historien för att möjliggöra kyrklig verksamhet och för att förse kyrkan med virke som behövdes för kyrkobyggnader. Svenska kyrkans nyttjande och förvaltning av prästlönetillgångar reglerades som ett särskilt område när Svenska kyrkans skiljdes från staten år 2000. Bestämmelser återfinns i lag om Svenska kyrkan och i kyrkans egna regelverk. De 13 stiftens ansvarar idag för förvaltningen av prästlönetillgångar.

Utredningen tillsattes efter en debatt om kyrkans skogsbruk på kyrkomötet 2021. Frågorna hade dessförinnan diskuterats på tidigare kyrkomöten. Förvaltarutskottet konstaterade vid behandlingen av inkomna motioner att frågan om hur kyrkan förvaltar skogen även är ett ämne som engagerar allmänheten. Det märks bland annat genom att frågor regelbundet ställs till ärkebiskopen eller generalsekreteraren kring detta, genom debattartiklar och på flera andra sätt.¹

Direktivens utformning speglar en önskan att komma vidare i frågor som lyftes i de motioner som kyrkomötet behandlade i sitt betänkande. Den nuvarande regleringen av prästlönetillgångar omfattar förutom skog även tillgångsslagen jord och fonder. En översyn av regelverket innebär därför att även dessa tillgångsslag omfattas av uppdraget i direktiven. I direktivet sätts också frågorna om förvaltning av prästlönetillgångar in i ett större kyrkligt och samhällsligt sammanhang som speglar en pågående samhällsdebatt. Delar av direktiven relaterar till redan beslutade insatser som genomförs inom Svenska kyrkan.

Av *Utredningsdirektiv Hållbarhet i Svenska kyrkans skogsbruk* framgår bland annat följande.

- Utredningens uppdrag är att göra en översyn av utformningen av kyrkoordningens bestämmelser för att säkerställa en så ekologiskt, ekonomiskt, socialt samt andligt och existentiellt hållbar skogsförvaltning som möjligt, där vikten av aspekter som mänskliga rättigheter, biologisk mångfald och klimatet ska förtydligas, samt överväga hur detta bäst redovisas. Utredningen ska leda till ett förändrat ställningstagande eller agerande från Svenska kyrkan för att möta den omställning som nu krävs av hela samhället.
- Resultatet av utredningen kan utmynna i en kyrkoordningsändring. De bestämmelser som avses återfinns i 46 kap. kyrkoordningen, KO. Då kyrkoordningen inte är någon detaljreglering behöver utredningen dock arbeta på en mer övergripande nivå utifrån de bifallna motionerna. Kyrkoordningen ska innehålla vägledning för hur den framtida förvaltningen ska vara ekologiskt, ekonomiskt, socialt samt andligt och existentiellt hållbar och följaktligen inte inbegripa detaljer om hur skog och jord ska brukas. Utredningen ska därför även ta fram exempel på praktiker som kan leda i önskvärd riktning tillsammans med sakkunniga.

¹ Förvaltarutskottets betänkande 2021:1, Hållbarhet i Svenska kyrkans skogsbruk, [Förvaltarutskottets betänkanden 2022:1-6 \(svenskkyrkan.se\)](https://www.svenskkyrkan.se/utredning/utredningsdirektiv-hallbarhet-i-svenska-kyrkans-skogsbruk).

- Intäkterna från prästlönetillgångarna på närmare 500 miljoner kronor per år motsvarar idag fler än 600 anställda medarbetare i Svenska kyrkan. Utredningen måste därför beakta korrelationen mellan prästlönetillgångarnas avkastning och möjligheten till anställda medarbetares löner i Svenska kyrkan.
- Utredningen om hållbarhet i Svenska kyrkans skogsbruk är insatt i det större sammanhanget av globala utmaningar som klimatkrisen, och de praktiska förutsättningarna avseende behov av ekonomi för att Svenska kyrkan ska kunna fortsätta med sitt grunduppdrag, att räcka evangelium vidare i ord och handling. Utredningen behöver därför beakta både den inre och den yttre kraftsamling som behövs för en hållbar förvaltning. En inre samling för att begrunda det ömsesidiga beroendet mellan allt levande. En yttre kraftsamling för att förstärka och skynda på de insatser som är nödvändiga avseende en hållbar förvaltning: för skapelsens skull, för livets skull, för våra barnbarns och deras barnbarns skull.
- Utredningen ska bidra till att möta utmaningarna i klimatkrisen och hotet mot den biologiska mångfalden.
- Utredningen ska ta hänsyn till och balansera Svenska kyrkans fyra hållbarhetsdimensioner: ekologisk, ekonomisk, social samt andlig och existentiell hållbarhet.
- Utredningen ska bidra till genomförandet av Svenska kyrkans *Färdplan för klimatet*² och särskilt de gemensamma mål som förvaltningen av prästlönetillgångarna antar och som svarar mot delar av motionerna i utredningen.
- Utredningen måste beakta och bearbeta urfolksfrågor och urfolksrätt, och för Svenska kyrkan är det av vikt att inkludera samers rätt som urfolk. Som en del av Svenska kyrkans officiella ursäkt till det samiska folket, har Svenska kyrkan åtagit sig åtta åtaganden som ska förverkligas under perioden 2022–2031. I åtagandena återfinns bland annat att synliggöra samisk andlighet, öka kunskapen och respekten för urfolksrättens principer inom Svenska kyrkan och i samhället samt att öka samers inflytande och delaktighet i Svenska kyrkan. Utredningen ska bidra i arbetet med den officiella ursäkten till samerna och de åtaganden som är gjorda inom ramen för ursäkten.
- För utredningen är det centralt att beakta skogen som kulturarv. Målet är att skogsmark ska brukas på ett sådant sätt att fornlämningar inte skadas och att skador på övriga kända kulturhistoriska lämningar är försumbara. Utredningen ska bidra till kulturarvsfrågorna i arbetet med att se över formuleringarna i 46 kap. kyrkoordningen.
- Utredningen ska bidra till att säkerställa Svenska kyrkans långsiktiga finansiering. Prästlönetillgångarna skyddas årligen mot värdeminskning på grund av inflationen genom att en viss del av årets resultat från förvaltningen avsätts. De belopp, efter vilka tillgångarna på detta vis värdesäkras, kan därför inte delas ut till församlingar och utjämningsystem. Dessa regler för skydd av kapitalet har varit oförändrade sedan bestämmelserna om prästlönetillgångarna tillkom. Utredningen bör säkerställa ändamålsenligheten i kyrkoordningens nuvarande bestämmelser om kapitalskydd av tillgångarna och vid eventuellt behov föreslå ändringar.
- Prästlönetillgångarnas avkastning ingår som del av det nationella ekonomiska utjämningsystemet inom Svenska kyrkan. Mot bakgrund av detta finns konsolideringsregler för tillgångarna, som anger hur mycket vinstmedel stiftet maximalt kan ansamla i respektive förvaltning. Konsolideringsreglerna har varit oförändrade sedan tiden för relationsändringen och därför bör utredningen

² Svenska kyrkans färdplan för klimatet, etapp 2, 2024, [Svenska kyrkans färdplan för klimatet Etapp 2](#)

säkerställa ändamålsenligheten även i detta avseende och vid eventuellt behov föreslå ändringar i konsolideringsreglerna.

- Utredningen ska beakta bestämmelser i skogsvårdslagen (1979:429), miljöbalkens (1998:808) bestämmelser kring Skogsstyrelsens tillsyn, klimatlagen (2017:720) samt kulturmiljölagen (1988:950). Att följa arbetet inom EU i skog- och markfrågor blir också ett uppdrag för utredningen.
- I direktiven konstateras att skogen är en viktig plats för många barn och ungdomar. Barnperspektivet, både i ett samtids- och ett framtidsperspektiv med värnandet av kommande generationer, är således viktigt i denna utredning, och en barnkonsekvensanalys ska genomföras.

Av direktiven framgår också att en parlamentarisk referensgrupp ska tillsättas. Utredningen ska samråda med de stiftsvisa förvaltningarna av prästlönetillgångar, miljörelsen, Skogsstyrelsen, forskningsinstanser som Skogforsk och Sveriges Lantbruksuniversitet, Samiska rådet i Svenska kyrkan, stiftsstyrelserna samt Svenska Kyrkans Unga.

2.2 Utredningens tolkning av direktiven

Utredningsdirektiven är omfattande och en rad prioriteringar har därför gjorts. Vid tillsättande av utredningar med omfattande direktiv finns det ofta stora förväntningar om att den ska lösa en rad olika frågor som skulle gå att tolka in i direktiven. Sådana önskemål har framförts även till denna utredning. Utredningen har dock strävat efter att lämna konkreta förslag kring de delar som tolkats som prioriterade. I en del frågor redovisas endast bedömningar. Utredningen har också valt att avstå från att lämna förslag på ytterligare följdutredningar.

2.2.1 Fokus på skogen

Uppdraget omfattar samtliga egendomsslag som ingår i prästlönetillgångarna, men redan från början har tyngdpunkten i uppdraget legat på skogen eftersom kyrkomötets uppdrag till kyrkostyrelsen utgick från den pågående skogsdebatten. Under arbetets gång har detta synsätt förstärkts.

Den inomkyrkliga dialogen fokuserar på skogen, även om stiftens också lyfter de övriga egendomsslagen. De krav på handlande som riktas mot Svenska kyrkans förvaltning utifrån, i den bredare samhälleliga debatten, framför allt från miljö- och klimatrörelsen, fokuserar på förvaltningen av skogen. Utredningens kartläggning visade också tidigt att det är frågan om ett begränsat antal aktuella frågor som rör jordbruk och förvaltning av fonder.

Flera av stiftens anför att nuvarande arrendelagstiftning ger begränsade möjligheter att styra eller påverka inriktningen på det jordbruk som bedrivs på de jordbruksmarker som ingår i prästlönetillgångarna. För flera av stiftens utgör även innehavet av jordbruksmark endast en mindre andel av den totala egendomsmassan inom prästlönetillgångarna som de förvaltar. Utredningen berör därför endast vissa jordbruksfrågor kopplat till hållbarhet och klimatanpassning.

Beträffande Svenska kyrkans långsiktiga finansiering behandlas frågan om konsolidering, däremot inte värdesäkring. Utredningen har inte funnit fog för att lämna förslag rörande värdesäkring. Att frågan inte bedömdes som prioriterad angavs också i delrapporten och inga synpunkter har framförts rörande denna bedömning.

Utredningens arbete har därför fokuserat särskilt på förvaltningen av skogen. När det gäller den fortsatta generella inriktningen på ett hållbart förvaltande av

präslönetillgångar och genomförandet av denna förvaltning, som utredningen föreslår, så omfattar detta givetvis samtliga egendomsslag.

Enligt direktiven ska utredningen även ta fram exempel på praktiker som kan leda i en mer hållbar förvaltning av naturtillgångar. I denna del pekar utredningen på vilka typer av skötselinsatser som skulle kunna bidra till förbättrad hållbarhet och som i högre grad skulle beakta skogens olika värden.

2.2.2 Inte en regelrätt utvärdering

Det anges inte i direktiven att utredningen ska utvärdera egendomsförvaltningarnas arbete. En utvärdering skulle kräva ett omfattande kartläggningsarbete och sannolikt en administrativ insats från förvaltningarna. Trots det förutsätter uppdraget att en bedömning i någon mån görs av dagens hållbarhetsarbete i stiftet. Utredningen har sett det som mycket angeläget och värdefullt att föra dialog med samtliga stifts egendomsförvaltningar, dels för att samla in olika typer av erfarenheter och synpunkter, dels för att få en bild av de olika förutsättningar som råder i olika delar av landet. Utredningen väljer att inte redovisa det som framkommit stiftsvis eller med utpekande av specifika stift. Slutsatserna som dras bygger på en samlad bedömning utifrån det som framkommit under arbetets gång. I en del fall redovisas intressanta eller goda exempel som utredningen särskilt vill lyfta fram och i de fallen namnges stiftet. Vissa frågeställningar berör endast några stift och även det anges i så fall.

2.2.3 Komplexitet

Direktivens skrivningar berör ett stort antal mycket komplexa frågor. Frågeställningar som lyfts på kyrkomötet och även i stiftets dagliga arbete är en del i en bredare svensk skogsdebatt som handlar om balansen mellan produktions- respektive miljöintressen i den svenska skogsnäringen. Det handlar framför allt om målskrivningar i dagens skogsvårdslag – god avkastning samtidigt som den biologisk mångfalden behålls – som visat sig vara svåra att förena, graden av frihet i brukande av skog, oenighet bland forskare i Sverige och andra länder om hur skogen ska nyttjas på bästa sätt för att motverka klimatförändringar och fungera som kolsänka, graden av miljöhänsyn som den svenska skogsnäringen visar och borde visa och huruvida den svenska lagstiftningen och nuvarande skogscertifieringar räcker för att främja och skydda den biologiska mångfalden. Det handlar också om vilka krav som EU och andra internationella organisationer ställer på Sverige och svenskt skogsbruk och hur svenska beslutsfattare och myndigheter tolkar dessa krav.

Hur ska Svenska kyrkan agera i detta landskap och vad kan kyrkan egentligen påverka? Hur hanterar man frågor där det finns många bestämda uppfattningar, där forskare och experter har olika uppfattningar beroende på perspektiv och där det finns starka ekonomiska och politiska intressenter i samhället som driver sin specifika linje?

Svenska kyrkans skogsbruk står inför en rad utmaningar. En kyrklig utredning kan bidra till ökad förståelse och nyansering av frågorna för att underlätta navigation i det fortsatta arbetet och dialogen med andra aktörer. Arbetet kan visa på möjligheter, stabila positioner och vägar framåt i det komplexa landskapet. Utredningen kan också bidra till en fortsatt teologisk bearbetning inom Svenska kyrkan.

Frågor som rör präslönetillgångarna är också juridiskt komplexa, eftersom egendomsmassan är specialreglerad och har ett särskilt syfte som bygger på historiskt användande och en överenskommelse mellan staten och kyrkan i samband med relationsförändringen. Kan man över huvud taget gå in och göra förändringar i förvaltningen?

I dialogen inom Svenska kyrkan har utredningen mött synpunkter som att den nuvarande förvaltningen fungerar väl och att de inte behövs några förändringar. Andra gör gällande att komplexiteten i frågorna gör att förändringar inte ses som önskvärda och att de som önskar förändringar inte förstått frågorna tillräckligt väl. För att underlätta den fortsatta beredningen av frågorna har utredningen därför medvetet strävat efter ett pedagogiskt angreppssätt i syfte att ge en bredare gemensam förståelse av frågorna inför kommande vägval.

Utredningen noterar att regeringen i februari 2024 tillsatte en skogspolitisk utredning.³ Den skogspolitiska utredningen ska bland annat bidra till ökad produktion av biomassa, regelförenklingar av olika slag, frågor kring domstolsprövning och en plan för hur man ska förhålla sig till initiativ inom EU. Utredningen noterar att regeringen i direktiven poängterar att dagens jämställda mål om produktion och miljö ska ligga fast samt att lagstiftningen ska lämna utrymme för skogsägaren själv att välja inriktning för sitt skogsbruk. För Svenska kyrkans del innebär detta även fortsättningsvis en stor frihet att självständigt fastställa inriktningen för sitt skogsbruk.

2.2.4 Förväntningar på utredningen

Under arbetets gång har det framkommit att de finns mycket förväntningar på utredningen och att dessa skiljer sig åt. Den samhällseliga debatten om skogen – som kommer till uttryck bland annat i kyrkomötet behandling av motioner och i stiftens dagliga arbete med förvaltning av prästlönetillgångar – upplevs av många som tidskrävande och även besvärlig.

Många som utredningen samtalat med hoppas att utredningen ska bidra till att minska konfliktnivån inte minst **inom** Svenska kyrkan i skogsfrågorna. Andra hoppas att utredningen ska leda till reell förändring och ett nytt sätt att förvalta prästlönetillgångarna. En del anser att det fungerar rätt bra redan nu och att det egentligen inte behövs så stora förändringar. Flera av egendomsförvaltningarna önskar klargöranden i vissa frågor, för att underlätta deras arbete.

Utredningen kan peka på förhållningssätt och ambitionsnivåer som kan bidra till att Svenska kyrkan behåller handlingsutrymme i frågorna. Den kan också peka på möjligheter för Svenska kyrkan att bidra till ökad hållbarhet och ökad resiliens i de skogar kyrkan förvaltar för att bättre kunna möta befintliga och kommande förändringar i klimatet och hotet mot den biologiska mångfalden.

Utredningen kan även bidra med en fördjupning och en ärlig dialog i urfolksfrågorna som kan bidra till att överbrygga misstro och öka förståelsen för respektive parts behov. Vilken hänsyn behöver Svenska kyrkans skogsbruk visa för att värna och främja samiska traditionella näringar? Och hur ska samiska företrädare säkerställas likvärdigt inflytande inför planerade skogsbruksinsatser som berör dem, med respekt för internationell urfolksrätt? Det skulle kunna främja Svenska kyrkans fortsatta arbete med åtaganden kopplade till ursäkten till det samiska folket.

2.2.5 En ambitionshöjning

Utredningen tolkar direktiven som en vilja till ambitionshöjning – resultatet av utredningen ska leda till ”ett förändrat ställningstagande eller agerande från Svenska kyrkan för att möta den omställning som nu krävs av hela samhället” och en så

³ Dir. 2024:16 *En robust skogspolitik som ser skogen som en resurs*, [dir.-202416-en-robust-skogspolitik-som-ser-skogen-som-en-resurs.pdf](https://www.regeringen.se/491316/1/202416-en-robust-skogspolitik-som-ser-skogen-som-en-resurs.pdf) (regeringen.se)

ekologiskt, ekonomiskt, socialt samt andligt och existentiellt hållbar skogsförvaltning **som möjligt**.

De fyra hållbarhetsdimensionerna ska också balanseras på ett rimligt sätt. Hur avvägningen ska se ut är svårt att utreda fram i detalj. Det blir då en värdering och bedömning som ska göras av utredningen utifrån förståelsen av de olika dimensionerna. För en kyrka blir tolkningen och förståelsen av andligt och existentiell hållbarhet också av stor betydelse för tolkningen av de övriga dimensionerna av hållbarhet. Hur interagerar dessa dimensioner med varandra? Kan Svenska kyrkans förvaltning ens vara andligt och existentiellt hållbar om de övriga hållbarhetsdimensionerna inte efterlevs?

2.2.6 Kyrkans identitet och trovärdighet

Svenska kyrkans hållbarhetsambitioner handlar också om kyrkans identitet och trovärdighet. Identitet kan tolkas som synen på den egna verksamheten, vilka värden man vill stå för som kyrka och hur Svenska kyrkan vill bli uppfattad av andra. Det handlar också om vilken roll man önskar och väljer att ta som samhällsaktör i en aktuell och debatterad samhällsfråga. Hur Svenska kyrkan agerar i det offentliga rummet och graden av aktörskap och ledarskap i samhället handlar således både om identitet och trovärdighet.

Trovärdighet handlar också om vilka krav Svenska kyrkan själv ställer på hållbarhet. Vilka normer förhåller man sig till? Hur långt är man villig att gå i det arbetet? Vilka är motiven bakom de krav som ställs upp? Denna del finns tydligt angiven i utredningens direktiv – att lämna förslag på utformning av normer i kyrkoordningens bestämmelser. En ytterligare fråga blir om det behövs ytterligare normering eller målskrivningar förutom kyrkoordningens bestämmelser och om svaret är ja, hur ska det i så fall gå till?

En del av debatten som rör Svenska kyrkans skogsbruk rör frågor kring ansvarsutkrävande och granskning av om kyrkan faktiskt lever upp till de krav som ställts upp. Utredningens kartläggning visar att egendomsförvaltningarna får hantera en hel del frågor som rör efterlevnad av hållbarhet. Det innebär att det behöver finnas system för att följa upp en av kyrkan beslutad inriktning.

För att Svenska kyrkan ska kunna vara trovärdiga i hållbarhetsfrågor behöver översynen därför även behandla frågor kring hur uppföljningen av hållbarhet inom förvaltningen av prästlönetillgångarna i så fall ska utformas och hur tillsynen ska kunna säkerställa att normerna faktiskt efterlevs. Svenska kyrkan behöver också kunna redovisa sitt hållbarhetsarbete på ett trovärdigt och transparent sätt så att den kan granskas och nagelfaras. Även frågan om förvaltningen av de av kyrkan *ägda* skogarna och markerna kan påverka trovärdigheten.

2.2.7 Frågor som hanteras inom andra processer inom Svenska kyrkan

Direktiven knyter också an till en rad pågående inomkyrkliga processer som utformats under längre tid i dialog mellan kyrkostyrelsen och stiftet. I en del frågor pågår fortfarande dialogen. En sådan fråga handlar om ytterligare insatser och medel inom *Färdplan för klimatet* och vissa egendomsförvaltningars önskan om inrättandet av en så kallad grön fond för ytterligare satsningar kring vind- och solkraft och innovativ markanvändning.

Utredningen vill inte föregripa de samtal som förs i annat sammanhang mellan kyrkostyrelsen och stiftet kring finansiering av insatser inom arbetet med eller

kopplat till färdplanen, och väljer därför att inte behandla frågan om en framtida grön fond. Frågor som rör etablering av sol- och vindkraft är komplexa energifrågor som även innefattar bland annat tillståndsfrågor och frågor som rör det offentliga ansvar för etablering av infrastruktur. Då Svenska kyrkans roll i dessa frågor diskuteras inom ramen för det fortsatta färdplansarbetet och även är kopplat till finansiering genom en eventuell grön fond, tar utredningen inte upp dessa frågor i det fortsatta, med undantag av vindkraftens påverkan på rennäringen som berörs i kapitel 9.

När det gäller urfolksfrågorna och de åtta åtagandena kopplade till Svenska kyrkans ursäkt till det samiska folket så finns redan en beslutad handlingsplan för utvecklingsarbetet. I handlingsplanen anges att frågor kring kyrkans skogsbruk och markförvaltning är ett prioriterat område för insatser. Utredningen har i denna del valt att fokusera på dels de normer för hållbarhet som bör framgå av kyrkoordningen, dels beskriva hur kyrkans skogsbruk påverkar traditionella samiska näringar. Detta behöver beaktas i den fortsatta inriktningen av kyrkans skogsbruk. Utformningen av de lokala samråden med samebyarna är i första hand en fråga för egendomsförvaltningarna i de tre nordliga stiftet, som ska utvecklas i nära dialog med respektive sameby och andra samiska aktörer. Utredningen väljer dock att precisera vilka principer som bör vara vägledande för utformningen av samråd.

När det gäller frågor kring kulturarv har möjligheten att avverka äldre träd med kärnvirke för kyrkliga kulturrenoveringar diskuterats i Svenska kyrkan. Utredningen noterar att kyrkomötet i november 2022 uppdragit åt kyrkostyrelsen att påbörja förhandlingar med berörda myndigheter för att möjliggöra avsättningar i kyrkans skogar av virke till kulturrenoveringar av kyrkans fastigheter. Uppdraget ska redovisas för kyrkomötet under 2025⁴. Utredningen kommer endast att behandla den frågan perifert, eftersom beredning pågår inom ramen för ett annat uppdrag.

2.2.8 Tidpunkt för överlämnande av betänkande

Utredningens direktiv innehåller ingen sluttid för när betänkandet senast ska överlämnas. Detta torde vara ovanligt för en utredning. Utifrån de dialoger som genomförts blev det tidigt tydligt att frågorna som ska utredas är av den karaktären att Svenska kyrkan snarast behöver komma vidare i arbetet.

Utredningen bedömer att det är önskvärt att innevarande kyrkomöte ges möjlighet att ta ställning till utredningsförslagen. Med det i åtanke väljer utredningen att lämna sitt betänkande senast i september 2024. Det ger förutsättningar för en bred inomkyrklig remittering av förslagen under hösten 2024. Kyrkostyrelsen bör således kunna lämna ett förslag till kyrkomötet i juni 2025. Kyrkomötet kan då ta ställning till utredningens förslag under hösten 2025, innan kyrkomötets nuvarande mandatperiod avslutas.

2.3 Utredningens arbete

Uppdraget har genomförts genom inhämtande av material och fördjupade studier, genom direkt dialog med en rad intressenter och sakkunniga, besök ute i stiftet, inbjudan till församlingar att inkomma med synpunkter samt genom tematiska dialoger och fördjupande samtal.

⁴ Kyrkomötets skrivelse 2022:14, förvaltarapsutskottets betänkande 2022:1 Svenska kyrkans skogsförvaltning (KS 2022-6969), bifall av motion 2022:49 av Paul Höglund, Avsättningar i Svenska kyrkans skogar.

2.3.1 Öppenhet och delaktighet

Av direktiven framgår att utredningen ska föra dialog med en rad olika aktörer. Eftersom samtalsklimatet i frågor som rör skog tenderar att vara polariserat och konfliktfyllt har utredningen valt att aktivt bjuda in intressenter till dialog och även erbjuda digitala möten till dem som själva hört av sig till utredningen med synpunkter. Dialogen har gett olika intressenter möjlighet att belysa de aktuella frågorna från sina respektive perspektiv. Alla som velat bli hörda har givits den möjligheten.

Syftet med dialogerna har varit att samla in synpunkter från en bred krets aktörer, fånga upp aktuell problematik och att få till ett öppet, ärligt och framåtsyftande samtal om utmaningar och möjligheter att utveckla Svenska kyrkans förvaltning av prästlönetillgångar. Samtalen har berikat och nyansera utredningsunderlaget. Från utredningens sida har det också varit ett sätt att aktivt försöka dämpa konfliktnivån.

Eftersom frågorna om kyrkan och skogen engagerar många inom Svenska kyrkan har utredningen också valt att samla in tankar och medskick från församlingar och församlingsbor. För att underlätta lokala samtal togs ett antal samtalsfrågor fram. Särskilda frågor riktade till barn togs också fram. Inbjudan att inkomma med synpunkter delades genom nätverket för stiftens miljöhandläggare, via Svenska kyrkans intranät Kornet, via utredningens hemsida samt genom utskick till Svenska Kyrkans Unga som delat inbjudan via sina kanaler.

Utredningen har strävar efter att utföra uppdraget med en hög grad av öppenhet och transparens. På Svenska kyrkans externa webbplats har information om arbetet gjorts tillgängligt kontinuerligt. Möjligheterna att uppdatera sidan på webbplatsen gick dock om intet under några veckor i och med cyberattacken mot Svenska kyrkan i november 2023 när sidan inte längre kunde uppdateras. Det har dock framgått av den externa webben under hela tiden hur man kan nå utredningen via en särskild funktionsbrevlåda.

När utredningen genomfört fördjupade tematiska rundabordsamtal med inbjudna forskare och andra sakkunniga, har företrädare för stiftens egendomsförvaltningar varit inbjudna som observatörer, för att kunna ta del av det som framförs. Utredningen har också valt att filma flera av rundabordsamtalen för att tillgängliggöra samtalen för en bredare krets inom Svenska kyrkan. Samtalen finns tillgängliga på Svenska kyrkans hemsida: [Utredning om hållbarhet i Svenska kyrkans skogsbruk - Svenska kyrkan](#).

En förhoppning är att genomförande av uppdraget kan ses som en process. De förslag som lämnas i betänkandet ska inte komma som en överraskning, utan snarare som en konsekvens av de dialoger och samtal som genomförts.

2.3.2 Folkrättens betydelse och rättighetsbaserat arbetssätt

I väldigt många olika frågor och sammanhang driver Svenska kyrkan principer om respekten för folkrätten och mänskliga rättigheter. Det bygger bland annat på teologisk tolkning av respekten för människovärdet och mänsklig värdighet. Dagens miljöskydd och klimatarbete bygger i hög utsträckning på internationellt utformade normer och även Sveriges internationella åtaganden. Utredningen har valt att beakta sådana normer på området. Inom juridiken talar man om så kallad fördragskonform tolkning – att tolka nationella rättsregler i ljuset av internationella överenskommelser och konventioner. Om Svenska kyrkan har för avsikt att leva upp till normer rörande till exempel biologisk mångfald behöver man därför beakta vad som anges i konventionen om skydd för biologisk mångfald. Likaså behöver man beakta vad som

anges i FN:s urfolksdeklaration, om man menar allvar med att respektera urfolksrättens principer.

Utredningen har utgått från ett rättighetsbaserat förhållnings- och arbetssätt i genomförande av uppdraget. Svenska kyrkan som aktör är att betrakta som skyldighetsbärare i markförvaltningen i relation till urfolket och som sådan ska man agera så att rättighetsbärares rättigheter säkerställs.

I Svenska kyrkans handlingsplan för att förverkliga åtagandena kopplade till ursäkten till det samiska folket⁵ anges att arbetet ska utgå från ett rättighetsbaserat arbetssätt. En central del i ett sådant rättighetsbaserat arbetssätt är att rättighetsbärare själva får föra sin talan på likvärdiga villkor. Utredningen har därför aktivt strävat efter att hitta ett sådant arbetssätt.

2.3.3 Teologisk bearbetning

I samband med läronämndens beredning av de motioner⁶ som ligger till grund för beslutet att tillsätta en utredning, ansåg läronämnden att det behövs en teologiskt motiverad bearbetning av kyrkoordningens kapitel 46, särskilt 3 §, i syfte att uppnå långsiktigt ekologisk, ekonomisk, social och andlig hållbarhet i förvaltningen av prästlönetillgångar. Förvaltarens utskottet delade denna syn.⁷

Utredningen har därför fört samtal med biskopsmötet i augusti 2023 och maj 2024 kring tolkning av begreppet andlig och existentiell hållbarhet. Vid det första mötet lämnades även information om de planerade besöken i stiftet och synpunkter inhämtades kring hur biskoparna önskade vara involverade i processen.

Utredningen har därefter beställt en teologisk fördjupning och tolkning av begreppet andlig och existentiell hållbarhet i relation till förvaltning av prästlönetillgångar. Uppdraget har genomförts av ärkebiskop emeritus Anders Wejryd och ärkebiskop emerita Antje Jackelén.

Inför mötet i maj 2024 fick biskoparna och kyrkostyrelsen ta del av den teologiska fördjupning som de tidigare ärkebiskoparna gjort på uppdrag av utredningen, samt ett inspelat samtal mellan dem, biskop Andreas Holmberg och utredaren Göran Enander kring det som framkommit. Samtalet finns att ta del av på utredningens hemsida [Utredning om hållbarhet i Svenska kyrkans skogsbruk - Svenska kyrkan](#).

Den teologiska fördjupningen och medskick från maj 2024 har tagits med i utredningens underlag och tolkningen av andlig och existentiell hållbarhet.

2.3.4 Särskilda uppdrag

Enligt direktiven ska utredningen följa arbetet inom EU i skogs- och markfrågor. Utredningen har därför gett en sakkunnig i uppdrag att belysa EU-lagstiftningens betydelse för förvaltningen av prästlönetillgångar. I uppdraget ingick att beskriva hur en rad olika EU initiativ påverkar svenskt skogsbruk och vad dessa innebär för Svenska kyrkans förvaltning. Uppdraget har genomförts av Magnus Nilsson, miljökonsult och klimatpolitisk analytiker, och promemorian redovisas i bilaga 2.

Utredningen har även bett forskare vid Sveriges Lantbruksuniversitet, SLU, göra ett antal datasimuleringar av framtida möjliga skötselalternativ inom Svenska kyrkans skogsbruk och analys av dessa resultat. Uppdraget har genomförts av Camilla

⁵ *Handlingsplan – Åtaganden kopplade till Svenska kyrkans ursäkt till det samiska folket 2022–2031, etapp 1*, 2022, [Handlingsplan – Åtaganden kopplade till Svenska kyrkans ursäkt till det samiska folket 2022–2031](#)

⁶ Läronämnden yttrade 2021:11y, Hållbart förvaltarenskap.

⁷ Förvaltarens utskottets betänkande 2021:1.

Widmark, docent, Institutionen för skogsekonomi, och Jeannette Eggers, forskare, Institutionen för skoglig resurshushållning, vid SLU. Studien redovisas i dess helhet i bilaga 3.

2.3.5 Dialoger som genomförts

Utredningen har kontinuerligt informerat och fört dialog med den referensgrupp med förtroendevalda som utsetts av kyrkostyrelsen. I referensgruppen ingår samtliga nomineringsgrupper som är företrädare i kyrkostyrelsen.

Utredningen har efter önskemål träffat nomineringsgrupperna Himmel och Jord, Centerpartiet, Borgerligt alternativ samt Kristdemokrater i Svenska kyrkan. Därtill har det informerats om utredningens arbete på möten arrangerade av nomineringsgrupperna Öppen kyrka – en kyrka för alla samt Partipolitiskt obundna i Svenska kyrkan.

I samband med kyrkomötets första session i september 2023 har utredningen informerat om sitt uppdrag i plenum och även fört dialog med Förvaltarens utskott.

Information har lämnats i samband med kyrkostyrelsens överläggning med stiftet rörande förvaltning av prästlönetillgångar i november 2023.

Utredningen har deltagit på kyrkostyrelsens möte i december 2023 för att redovisa sin delrapport.

Utredningen har deltagit vid överläggning mellan kyrkostyrelsen och stiftsstyrelserna i mars 2024.

Utredningen har besökt samtliga stift under perioden september till november 2023 för att lyssna, inhämta kunskap och samtala med egendomsförvaltningarna och ordförandena i egendomsutskott respektive egendomsnämnder. Vid två av besöken har även stiftsdirektorn deltagit. Utredningen har mötts med stor öppenhet och intresse vid besöken i stiftet. Syftet med besöken har varit att få en aktuell bild av förvaltningarnas arbete och att diskutera möjligheter och utmaningar i förvaltningen av prästlönetillgångar. Fältbesök har genomförts vid flera av besöken för att belysa förvaltningarnas pågående arbete med olika typer av skogs- och jordbruksåtgärder.

Utredningen har deltagit vid egendomsförvaltningarnas exkursion i Härnösands stift (Jämtland) i september 2023 samt deras gemensamma konferens i Sollentuna i februari 2024 där förvaltningar och förtroendevalda deltog. Utredningen har även samtalat med hållbarhets- och klimathandläggare i stiftet kring deras erfarenheter av förvaltning av skog och mark.

Utredningen har fört dialog med en rad inomkyrkliga aktörer såsom Egendomsnämndernas samarbetsorgan, ENSO, stiftets samverkansorgan för certifieringsfrågor, STEF, Samiska rådet i Svenska kyrkan, Nätverket för hållbart skogsbruk i Svenska kyrkan, Rättviksseminariet, Svenska Kyrkans Unga samt några företrädare för egendomsutskottet i Luleå stift som inte var med i samband med utredningens besök i stiftet.

Samtal har förts med medarbetare på kyrkokansliet som arbetar med bland annat klimat- och hållbarhetsfrågor, kommunikation, ekonomi och finans, rättsliga frågor och normering, uppföljning och tillsyn av förvaltningen av prästlönetillgångar samt kyrkoantikvariska frågor.

Under våren 2024 har ett antal fördjupande rundabordsamtal genomförts för att inhämta sakkunskap och synpunkter från en rad aktörer rörande följande frågor:

- Forskares syn på skogens betydelse för klimatet och den biologisk mångfalden – målkonflikter och möjligheter

- Miljöreligens syn på Svenska kyrkans förvaltning av prästlönetillgångar – målkonflikter och möjligheter
- Kyrkans skogsbruk och rennäringen – skogsbruksmetoder, klimatanpassning och samråd
- Hyggesfritt skogsbruk – utformning, erfarenheter och konsekvenser
- Ekonomifrågor – ekonomiska konsekvenser av olika inriktningar
- Den fortsatta inriktningen, styrningen och uppföljningen av Svenska kyrkans förvaltning av prästlönetillgångar

I dessa samtal har följande deltagit:

- ett antal forskare verksamma vid Skogforsk, Sveriges Lantbruksuniversitet/SLU, Mittuniversitetet och Linnéuniversitetet
- myndighetsföreträdare för Skogsstyrelsen och Naturvårdsverket
- en konsult inom hyggesfritt skogsbruk
- företrädare för certifieringsorganet Forest Stewardship Council/FSC
- företrädare för Naturskyddsföreningen, Världsnaturfonden, Skydda skogen, Birdlife, Jordens Vänner och Svenskt Friluftsliv samt
- företrädare från Svenska Samernas riksförbund, Renägarförbundet, ungdomsförbundet Sáminuorra, Sametinget samt Samiska rådet i Svenska kyrkan. Separata uppföljande samtal har därutöver förts med Svenska Samernas riksförbund och Renägarförbundet.

Vid samtliga rundabordssamtal har ENSO varit företrädare. Vid två av samtalen har även andra stiftsföreträdare deltagit.

Utredningen har fört samtal om koncessionsrenskötselns förutsättningar med Svenska Tornedalingars Riksförbund – Tornionlaaksolaiset (STR-T), ungdomsförbundet Met Nuoret, samt Korju och Sattajärvi koncessionssamebyar. Dialog har förts med företrädare för Uppsala Akademiförvaltning, Sveaskog, Skogsstyrelsen, ordföranden och sekretariatet för Miljömålsberedningen, Ljungskile församling, Evangelisk-lutherska kyrkan i Finland, sakkunniga inom kontinuitetsskogsbruk och naturturism, företrädare för Rebellmammorna, Skydda Skogen, Naturskyddsföreningen, Birdlife Sweden, Klimatriksdagen, företag som arbetar med kolkrediter och enskilda forskare.

I slutet av augusti 2024 arrangerade utredningen en inomkyrklig hearing i Uppsala där kommande förslag presenterades och ytterligare synpunkter inhämtades. En särskild överläggning skedde samma dag med företrädare för Svenska Kyrkans Unga där utredningens kommande förslag diskuterades.

Därutöver har utredningen i juni 2023 deltagit i ett forskningssymposium vid Uppsala universitet om naturens rättigheter kallad *National Interest, Representation, and the State: Implications for the Recognition of Rights of Nature* för att inhämta information. Utredningen har även deltagit vid en utbildning för stiftsmedarbetare kring rennäring och samplanering enligt FSC som arrangerades av Luleå, Härnösands och Västerås stift i februari 2024. Utredningen har också på inbjudan deltagit i ett panelsamtal i februari kring Svenska kyrkan och skogen som arrangerades av Naturskyddsföreningens lokalavdelning i Uppsala.

3 Bakgrund till utredningen

I detta kapitel sätts utredningens uppdrag in i ett större samhälleligt sammanhang. Vidare beskrivs kyrkomötets behandling av motioner inför tillsättandet av utredningen. Även Svenska kyrkans hållbarhetsarbete beskrivs kortfattat.

3.1 Svenska kyrkan och skogsdebatten

Skogens roll och hotet mot den biologiska mångfalden har debatterats intensivt i Sverige under flera decennier. Debatten har tilltagit i styrka under de senaste åren och berör nu också i stor utsträckning skogens roll i klimatkrisen. Även frågor kring så kallad kontinuitetsskogsbruk och hyggesfritt skogsbruk diskuteras livligt i olika sammanhang. Samhällsdebatten tenderar att vara polariserad och opinionsbildande. Kontrahenterna ifrågasätter och misstror varandra i hög utsträckning och det förefaller finnas få arenor där de olika aktörerna möts för lösningsinriktade och konstruktiva samtal. Diskussionen blir än mer komplex när olika tidsaspekter tas med – vad behöver göras och prioriteras på kort sikt och på längre sikt?

Medial granskning av regeringens skogspolitik och konsekvenserna av dagens storskaliga skogsbruk har intensifierat debatten ytterligare. Även Svenska kyrkans skogsbruk har granskats, bland annat av Sveriges Radio⁸, i Dagens Nyheter⁹ och i en efterföljande bok¹⁰. På lokal nivå uppmärksammas stiftens skogsbruk av media och i sociala medier, framför allt i samband med planerade avverkningar¹¹. Svenska kyrkans sätt att beräkna kolbalans i skogen har ifrågasatts och kritiserats¹², liksom kyrkomötets behandling av motioner rörande skog¹³. Miljö- och klimatrörelsen har uppmärksammat Svenska kyrkans skogsbruk i olika sammanhang¹⁴. En del kyrkliga

⁸ <https://sverigesradio.se/artikel/kyrkan-sjalvkritisk-om-skogen-ohallbart-att-fortsatta-sa-har>

⁹ Mediarapportering bland annat: <https://www.dn.se/sverige/hemlig-inspelning-avslojar-sa-utnyttjas-depa-kyrkans-mark/>, <https://www.dn.se/sverige/interna-kritiken-mot-kyrkans-skogsbruk-tjanar-mammon/>, <https://www.dn.se/insandare/skapa-biologisk-mangfald-med-kyrkans-skog/>, <https://www.dn.se/insandare/svar-lat-kyrkans-skogar-sta-kvar-for-klimatets-skull/>, <https://www.dn.se/insandare/svar-svenska-kyrkans-skogsbruk-bedrivs-med-miljohansyn/>; <https://www.dagen.se/nyheter/2023/11/14/kyrkans-skog-i-hetluften-kortsiktig-egoism-eller-ska-vi-bry-oss-om-framtiden/>; <https://www.sydostran.se/ledare/ledare-svenska-kyrkan-maste-byta-kurs-i-skogen-600aa993/>

¹⁰ Röstlund, Lisa. 2022. *Skogslandet – en granskning*.

¹¹ Några exempel på mediarapportering och opinionsbildning:

<https://www.natursidan.se/nyheter/svenska-kyrkan-i-vaxjo-kritiseras-for-avverkningsplaner-i-naturskog/>; <https://www.folkbladet.nu/2023-11-22/det-svenska-kyrkan-sysslar-med-ar-artutrotning-6a5fd/>; <https://www.folkbladet.nu/2023-11-19/fick-dubbla-larmrapporter-anda-kalhoggs-kyrkans-skyddsvarde-skogsmark-845cb/>; <https://www.stromstadstidning.se/nyheter/tanum/protest-mot-svenska-kyrkans-kalhyggen-i-tanum-valdigt-sorgligt.79a33d60-6989-4182-947b-2a6a73c7a9c0/>; <https://www.gp.se/debatt/svenska-kyrkan-behover-bli-en-kraft-for-ett-hallbart-skogsbruk.e4cd5545-387d-473c-a59c-e381486c6f08/>; <https://www.etc.se/klimat-miljo/kyrkan-har-koepst-skogsindustrins-groenmaalning/>; <https://www.ht.se/2022-09-04/allvarlig-kritik-mot-kyrkans-skogsbruk/>; [Kritik när kyrkan hugger ner skogen: ”Man blir så ledsen” - P4 Sörmland | Sveriges Radio](https://www.sverigesradio.se/artikel/kyrkan-hugger-ner-skogen-man-blir-sa-ledsen)

¹² <https://www.kyrkanstidning.se/nyhet/svenska-kyrkan-ar-vilseford-i-fragan-om-skogsbrukets-klimatpaverkan/>; <https://www.kyrkanstidning.se/debatt/osaklig-kritik-av-rapport-om-kyrkans-skogsbruk/>

¹³ <https://www.natursidan.se/nyheter/svenska-kyrkan-avfardar-forslag-pa-mer-hallbart-skogsbruk/>;

¹⁴ <https://lulea.naturskyddsforeningen.se/2023/04/30/kritik-av-svenska-kyrkan-forvaltning-av-skog-och-mark/>; <https://www.etc.se/debatt/vad-vill-svenska-kyrkan-goera-med-all-sin-skog/>; <https://www.dagen.se/nyheter/2023/06/19/svenska-kyrkan-nominerad-till-greenwash-pris/>; <https://skyddaskogen.se/svenska-kyrkan-avslog-8-motioner-om-mer-hansyn-i-skogsbruket/>

företrädare har gått in i debatten och både försvarat kyrkans skogsbruk men även ifrågasatt behovet av en utredning av hållbarhetsfrågor¹⁵. Det framförs också krav och synpunkter från externa aktörer – framför allt från miljö- och klimatrörelsen – på Svenska kyrkans förvaltning och utformningen av skogsbruket.

Utredningens kartläggning bekräftar att frågor som rör förvaltningen av prästlönetillgångar engagerar många inom Svenska kyrkan. Fokus i den inomkyrkliga debatten rörande skogen och skogsbruket ligger framför allt på kyrkans efterlevnad av andlig och existentiell hållbarhet, synen på skogens klimatnytta och dess betydelse för biologisk mångfald och vilka krav på miljö- och klimathänsyn som ska ställas i kyrkans skogsbruk. På senare tid har även krav framförts rörande Svenska kyrkans hållbarhet i skogsbruket kopplat till överenskommelser och initiativ som förhandlats fram inom EU och FN-systemet. Bland annat har ett antal motioner lämnats till kyrkomötet som knyter an till sådana internationella initiativ och åtaganden.

En del, som utredningen mött, menar att kyrkan skogsbruk blivit ett slagträ i den större skogspolitiska debatten. Andra menar att debatten i hög grad handlar om Svenska kyrkans trovärdighet i miljö- och klimatfrågor. Utredningen noterar att den pågående diskussionen om kyrkans förvaltning av omfattande naturtillgångar och stora ekonomiska resurser i stor utsträckning rör maktfrågor. Maktfrågorna har kommit upp i de flesta dialoger som utredningen genomfört. Det handlar både om makt inom Svenska kyrkan och även kyrkans makt i samhället och i relation till andra samhällsaktörer.

Den inomkyrkliga diskussionen rör frågor om vem som ska bestämma och få ha synpunkter rörande förvaltningen av prästlönetillgångar och vilka aspekter av hållbarhet som ska beaktas. Frågor som lyfts är bland annat om förvaltningen av naturresurser ska ses som en andlig och teologisk fråga eller en bredare hållbarhetsfråga. Borde församlingar och församlingsbor som lokalt berörs av stiftens skogsbruk ha inflytande? Även barns och ungas möjligheter att påverka förvaltningen diskuteras.

Många menar att de accelererande klimatförändringarna och förlusten av biologisk mångfald ställer andra krav än tidigare på Svenska kyrkans hållbarhetsinsatser. Det ökade engagemanget i klimat- och miljöfrågor gör att större fokus hamnar på kyrkans förvaltning av naturresurser. Kritiken mot förvaltningen skulle även kunna tolkas som ett uttryck för människors genuina vilja att åstadkomma förändring i en svår situation.

Förvaltningen av prästlönetillgångarna innefattar också makt i sättet att utföra uppdraget. Genom de val man gör så sätter man som markägare/förvaltare också agendan. Vilken sakkunskap borde man i så fall lyssna på i utformningen av skogsskötseln? Räcker det att lyssna på forskare med inriktning på skogsproduktion eller behöver man också lyssna på ekologer och klimatforskare i större utsträckning?

Den bredare samhällseliga frågan handlar också om kyrkan som samhällsaktör med makt att förändra synen på förvaltning och nyttjande av naturresurser. Många inom kyrkan och i civilsamhället menar att Svenska kyrkans skulle kunna vara en tydligare förändringsaktör i naturresursfrågor i Sverige och att kyrkan borde driva på den fortsatta utvecklingen i samhället mot ett hållbarare nyttjande och brukande. Eftersom kyrkan inte är ett skogsbolag kan den agera friare. Utifrån sin teologiska syn på naturen och ansvaret för skapelsen kan kyrkan bidra till ett annat narrativ i skogsdebatten, menar en del.

¹⁵ <https://www.lantlantbruk.se/land-skogsbruk-kampen-om-skogen-ar-viktig-aven-for-kyrkan>;
<https://www.dn.se/insandare/svar-svenska-kyrkans-skogsbruk-bedrivs-med-miljohansyn/>

3.2 Motioner till kyrkomötet 2021

Inför kyrkomötet hösten 2021 inkom en rad motioner till kyrkomötet rörande hållbarhet inom Svenska kyrkans skogsbruk. Motionerna handlade om utformning av kyrkoordningens bestämmelser angående förvaltning av prästlönetillgångar¹⁶, etablering av vindkraft på mark som förvaltas av Svenska kyrkan¹⁷, hur kyrkans förvaltning av skog kan bidra till att biologisk mångfald bevaras, skogsekosystemens funktioner säkras samt värdefulla kulturmiljöer värnas¹⁸, samt förslag om nya direktiv för att förvaltningen av prästlönetillgångar ska beakta mänskliga rättigheter och biologisk mångfald före ekonomisk avkastning och avverkningsvolym¹⁹.

Under utskottsbehandlingen yttrade sig Läronämnden över två av motionerna²⁰. Läronämnden konstaterade att den teologiska, pastorala och praktiska medvetenheten om betydelsen av skapelsens integritet i relation till människans förvaltarskap ökat under de senaste decennierna. Med hänsyn till detta, och till nuvarande kunskapsläge i klimat- och miljöfrågor, behövs enligt läronämnden en teologiskt motiverad bearbetning av kyrkoordningens kapitel 46, särskilt 3 §, i syfte att uppnå långsiktigt ekologisk, ekonomisk, social och andlig hållbarhet.

Förvaltarshipsutskottet föreslog avslag på samtliga motioner utom motion 2021:48²¹. Utskottet bedömde att de nuvarande bestämmelserna i kyrkoordningen behöver ses över för att åstadkomma en tydligare inriktning mot ett skogsbruk som är hållbart i alla avseenden. Inriktningen behöver, enligt utskottet, bli mer i linje med kyrkans grundläggande värderingar. Dagens bestämmelser betonar effektivitet och uttalar inte uttryckligen att förvaltningen ska vara hållbar.

Utskottet delade läronämndens bedömning att en sådan översyn också kan vara teologiskt motiverad. Utskottet ansåg vidare att bestämmelserna i kyrkoordningen måste göra det möjligt att bedriva en förvaltning där aktuella forskningsrön kan tas till vara och där det också är möjligt att, med viss risk för tillfälligt sämre avkastning, utforska nya modeller och bygga ny kompetens för en hållbar skogsförvaltning med de tidsperspektiv som krävs i detta sammanhang. Det är därför nödvändigt att förslag på kyrkoordningsändringar föregås av en gedigen utredning som belyser frågan ur andligt, socialt, miljömässigt och ekonomiskt perspektiv. Utskottet ansåg att en sådan utredning kan, utöver att föreslå ändringar i kyrkoordningen, i sig utgöra ett verktyg för att bidra till de förändringar som utskottet bedömer är nödvändiga för en långsiktigt hållbar skogsförvaltning.

Mot bakgrund av detta föreslog Förvaltarshipsutskottet kyrkomötet att ge kyrkostyrelsen i uppdrag att utreda hur kyrkoordningens bestämmelser ska utformas för att säkerställa en så ekologiskt, ekonomiskt, socialt och andligt hållbar skogsförvaltning som möjligt med beaktande av bland annat mänskliga rättigheter, biologisk mångfald och klimatet samt överväga hur detta bäst redovisas.

Kyrkomötet beslutade²² att bifalla utskottets förslag

¹⁶ Motion 2021:48 av Mats Ludvigsson m.fl., Hållbar förvaltning av prästlönetillgångar; Motion 2021:89 av Lars B Andersson m.fl., Biologisk mångfald i Svenska kyrkans skogsinnehav.

¹⁷ Motion 2021: 66 av Jan Åke Isaksson och Daniel Engström m.fl., Vindkraft.

¹⁸ Motion 2021:60 av Sven Gunnar Persson m.fl., Hållbart skogsbruk.

¹⁹ Motion 2021:96 av Terence Hongso m.fl., Direktiv för förvaltning av prästlönetillgångar.

²⁰ Läronämnden yttrade 2021:11y, Hållbart förvaltarship; rörande motionerna 2021:89 och 2021:96

²¹ Förvaltarshipsutskottets betänkande 2021:1.

²² Kyrkomötets beslut den 23 november 2021, § 84 Hållbarhet i Svenska kyrkans skogsbruk, beslut <https://www.svenskakyrkan.se/filer/587615/Beslut%20c2%a7%20084%20H%c3%a5llbarhet%20i%20Svenska%20kyrkans%20skogsbruk.pdf>

- att bifalla motion 2021:48 punkt 1 om att uppdra till kyrkostyrelsen att mot bakgrund av hur utvecklingen på skogsförvaltningens område generellt utvecklats, utreda hur kyrkoordningens skrivningar, kapitel 46, angående förvaltningen av prästlönetillgångarna ska utformas för att säkerställa en så ekologiskt, ekonomiskt, socialt och andligt hållbar skogsförvaltning som möjligt,
- att bifalla motion 2021:48 punkt 2 om att uppdra till kyrkostyrelsen att efter utredningen återkomma med förslag på erforderliga förändringar i kyrkoordningen.

Kyrkostyrelsen beslöt därefter vid sammanträde den 19 december 2022 om direktiv för en utredning om direktiv för en utredning om hållbarhet i Svenska kyrkans skogsbruk (dnr. KS 2021-1610).

Under kyrkomötet 2022 inkom bland annat motioner rörande en nationell strategi med stiftsgemensamma verktyg för översyn över skadedjur och svampars påverkan på Svenska kyrkans skogsbestånd, övergång till naturnära skogsbruk, beräkningar av skogens klimatnytta, information om Svenska kyrkans skogsförvaltning samt avveckling av contortatall. Under kyrkomötet 2023 inkom ytterligare motioner rörande bland annat uppföljning av klimatinsatser, värnande av våtmarker, anpassning till EU:s målskrivningar rörande klimat, frågor kring hyggesfritt skogsbruk, avsättning av produktiv skogsmark och införande av en försiktighetsprincip i skogsförvaltningen. Motionerna avslogs med hänvisning till den tillsatta utredningen.²³

3.3 Svenska kyrkan och hållbar utveckling

Den centrala frågan i denna utredning handlar om hållbar utveckling och hur det ska omsättas i förvaltningen av prästlönetillgångarna, på kort och lång sikt.

3.3.1 Fyra hållbarhetsdimensioner

Svenska kyrkan relaterar till fyra hållbarhetsdimensioner: ekologisk, ekonomisk, social samt andlig och existentiell hållbarhet.²⁴ Hållbar utveckling definieras inom FN som en ”utveckling som tillgodoser dagens behov utan att äventyra kommande generationers möjligheter att tillgodose sina behov”. En hållbar utveckling innefattar enligt definitionen tre dimensioner: den ekologiska, ekonomiska och sociala. Dessa tre hör ihop och förutsätter varandra. Utan fungerande ekosystem går det till exempel inte att skapa samhällen som är ekonomiskt eller socialt hållbara. Utan en god ekonomi är det svårt att upprätthålla en social välfärd.

Ekologisk hållbarhet handlar om att vårda naturresurser långsiktigt, om jordens ekosystem och att på lång sikt kunna behålla dess önskade funktioner, till exempel produktion av energi och mat, tillhandahållande av rent vatten, rekreation och klimatreglering. Ekologisk hållbarhet fokuserar på klimat- och miljöfrågor. Ett förändrat klimat och överutnyttjade ekosystem påverkar hela skapelsen, men allra mest påverkas redan utsatta människor och livsmiljöer. Därför är miljöfrågorna också rättvisefrågor, enligt Svenska kyrkan.

En hållbar ekonomisk utveckling kan definieras som en ekonomi som är hållbar över tid och som stödjer möjligheterna att nå andra hållbarhetsmål så som de exempelvis uttrycks i Agenda 2030. Arbetet för en ekonomiskt hållbar värld handlar

²³ Förvaltarutskottets betänkanden F 2022:1, F 2023:1–6.

²⁴ Mer information finns bl.a. här: <https://www.svenskakyrkan.se/hallbarutveckling>

om att använda och förvalta resurser ansvarsfullt och långsiktigt. Svenska kyrkan verkar för att handel och investeringar ska ske på sätt som bidrar till en hållbar utveckling, både inom Svenska kyrkan och genom nätverk med andra investerare och aktörer. För Svenska kyrkan handlar ekonomisk hållbarhet också om att bidra till en kyrka som står väl rustad för framtiden.

Ett socialt hållbart samhälle är ett jämställt och jämlikt samhälle där människor lever ett gott liv med god hälsa, utan orättfärdiga skillnader. Ett samhälle med hög tolerans där människors lika värde står i centrum, vilket kräver att människor känner tillit och förtroende till varandra och är delaktiga i samhällsutvecklingen. Svenska kyrkan är en betydande aktör på det sociala området genom sin rikstäckande verksamhet i Sverige och internationellt utvecklingsarbete runt om i världen. Med människovärdet i fokus bidrar Svenska kyrkan till att minska utsatthet, skapa social sammanhållning och främja respekten för mänskliga rättigheter. Svenska kyrkans utgångspunkt är alltid att bekräfta och stärka människors egna förmågor, ansvar och möjligheter. Kyrkan ser varje människa som helig och som en rättighetsbärare, inte som ett behövande objekt.

Svenska kyrkan lyfter även en fjärde dimension av hållbarhet – den andliga och existentiella. Denna dimension är jämställt och odelbart med de ekologiska, sociala och ekonomiska dimensionerna. FN:s barnkonvention betonar barnets rätt till andlig utveckling och andlig välfärd. Världshälsoorganisationen talar om hopp, harmoni, helhet, meningsfullhet, förundran, andlig kontakt, personlig tro och gemenskap som centrala byggstenar i alla människors liv och som nödvändiga villkor för existentiell hälsa.

3.3.2 Initiativ på hållbarhetsområdet

Svenska kyrkan arbetar aktivt med hållbarhetsfrågor. Här är några av de initiativ som tagits och som pågår för närvarande.

Svenska kyrkans *biskopsbrev för klimatet* tillkom 2014 och uppdaterades 2019.²⁵ Brevet är en teologisk fördjupning kring klimatfrågan som manar människor till handling.

Svenska kyrkans *Färdplan för klimatet*²⁶ är en satsning för att kyrkan ska minska sin klimatpåverkan och bidra till mänsklighetens gemensamma arbete för att bromsa effekterna av klimatförändringarna. Färdplanen siktar mot tre övergripande effektmål som ska vara uppfyllda senast 2030:

1. Klimatneutralitet: Svenska kyrkan ska vara klimatneutral senast år 2030, det vill säga inte lämna något nettobidrag till den globala uppvärmningen. Målet ska till största delen nås genom utsläppsminskningar inom Svenska kyrkans egen verksamhet samt andra insatser för omställning nationellt och globalt.

2. Värderingsförändring: Svenska kyrkan ska i ökad utsträckning verka för den värderingsförändring som vi som mänsklighet behöver åstadkomma och lyfta andliga och existentiella aspekter av klimatkrisen.

²⁵ [https://www.svenskakyrkan.se/filer/SK20077-Biskopsbrev-klimat-webb%20uppslag%20\(5\).pdf](https://www.svenskakyrkan.se/filer/SK20077-Biskopsbrev-klimat-webb%20uppslag%20(5).pdf)

²⁶ <https://www.svenskakyrkan.se/fardplan-klimat>

3. Bidra till klimaträttvisa: Svenska kyrkan ska, bland annat genom Act Svenska kyrkan, stärka stödet till de människor som drabbas mest av klimatförändringarnas effekter trots att de bidragit till dem allra minst.

Svenska kyrkans *miljödiplomering*²⁷ är ett ledningssystem som möjliggör ett systematiskt och strukturerat arbete för att bidra till hållbar utveckling och minskad miljöbelastning. Strukturen stödjer också måluppfyllnad relaterat till Agenda 2030 och Svenska kyrkans *Färdplan för klimatet*. Kyrkans miljödiplomering skapar förutsättningar för ett långsiktigt arbete med miljö- och andra hållbarhetsfrågor. Miljödiplomeringen liknar de miljöcertifieringssystem som används i näringslivet, men utifrån teologisk grund och motivation. Systemet innebär även en enklare dokumentation och större betoning på delaktighet.

4 Svenska kyrkans prästlönetillgångar

4.1 Vad är prästlönetillgångar?

4.1.1 En särskild sorts egendom

Prästlönetillgångarna utgör en specialreglerad stiftelseliknande egendomsmassa. Svenska kyrkan har inte äganderätt till tillgångarna, utan dessa förvaltas av kyrkan. Egendomen utgör också särskilda rättssubjekt med ett specifikt ändamål – egendomen äger sig själv och den får nyttjas av Svenska kyrkan²⁸. Avkastningen från prästlönetillgångarna ska bidra till de ekonomiska förutsättningarna för Svenska kyrkans förkunnelse.

Markinnehavet, som ingår i prästlönetillgångarna, är geografiskt splittrat över landet i huvudsak av historiska skäl. Markinnehavet var ursprungligen knutet till att prästen skulle kunna få en försörjning på nya platser där kyrkor etablerades. I äldre bestämmelser angavs också att kyrkans skogar fick användas för att ta ut virke till uppförande och underhåll av prästgårdar och kyrkobyggnader.²⁹

Egendomsmassan har byggts upp genom historien för kyrkligt ändamål och anses juridiskt likna den typen av egendom som stiftelser förvaltar. Det innebär ett starkt skydd för att egendomens värde ska bestå över tid utan att förlora i värde. Därför har regeringen ansett att prästlönetillgångarna ska förvaltas på ett särskilt sätt och att endast avkastningen får nyttjas och förbrukas.

Tillgångarna består av dels *prästlönefastigheter* (jordbruksmark och skogsmark), dels *prästlönefonder*.

Svenska kyrkan har bestämt att tillgångarna ska förvaltas självständigt av de 13 stiftens. Förvaltningen hanteras av särskilda egendomsförvaltningar.

Tillgångarna ska hållas avskilda från andra tillgångar som kyrkan innehar. Om en prästlönefastighet säljs tillförs köpeskillingen till prästlönefonden, som också används för att förvärva nya fastigheter. Om förvaltningen är framgångsrik så byggs egendomsmassan på med ytterligare medel. Men det är bara avkastningen som får delas ut och användas i Svenska kyrkans övriga verksamhet.

²⁷ <https://www.svenskakyrkan.se/miljodiplomering>

²⁸ Prop. 1997/98:116 *Staten och trossamfunden – bestämmelser om Svenska kyrkan och andra trossamfund*, s. 109.

²⁹ 1958 års utredning kyrka – stat: *Kyrklig egendom, skattefrågor, prästerskapets privilegier*, SOU 1967:46 s. 76-.

När Svenska kyrkan skiljdes från staten, var prästlönetillgångarna skattebefriade under ett antal år. Det finns fortfarande en del civilrättsliga och skatterättsliga oklarheter kring prästlönetillgångarna och dessa har Svenska kyrkan under längre tid försökt få klarhet i genom dialog med regeringen. Eftersom Svenska kyrkan inte har äganderätt till tillgångarna, så påverkar det kyrkans handlingsutrymme i viss mån.

4.1.2 Annan kyrklig mark

Det är viktigt att notera att Svenska kyrkan även innehar andra marker, förutom de som ingår i prästlönetillgångarna. Bland annat ingår det marker i den egendom som är avsatt för att finansiera Lunds domkyrka. En del församlingar och pastorat äger också marker som de förvaltar självständigt. Dessa tillgångar har i regel tillfallit kyrkan genom donationer och köp och kyrkan har full äganderätt till egendomarna.

När det gäller församlingarnas och pastoratens ägande av marker finns det ingen samlad bild av det innehavet eller hur hållbart markerna förvaltas. För att få en uppfattning om omfånget av dessa marker kan dock noteras att Kammarkollegiet gjorde en kartläggning inför relationsförändringen. Det är således uppgifter som är 25 år gamla.

Tabell 4.1. Församlingskyrkas fastigheter (1997)

Stift	Antal	Areal (ha)	Prod. skog	Impediment	Tomt, inäga	Övrig landareal
Uppsala	21	143	73	6	17	47
Linköping	80	1 035	850		150	35
Skara	84	831	524		258	49
Strängnäs	2	28	20	2	5	1
Västerås	105	?	54			
Växjö	15	700	500		110	90
Lund	397	4 000	700		3 100	200
Göteborg	94	909	654	79	127	48
Karlstad	62	3 908	3491	361	56	
Härnösand	12	548	427	85	27	9
Luleå	-					
Visby	1	20	20			
Stockholm	4	13	12			1
Totalt	877	12 135	7 325	533	3 850	480

Källa: Kammarkollegiet, Staten och trossamfunden. Den kyrkliga egendomen, SOU 1997:47 s. 78.

Någon uppföljning av förvaltningen dessa marker görs inte heller av nationell nivå eller stiftet. Vid besök ute i stiftet har utredningen ibland frågat om dessa marker och flera egendomsförvaltningar uppger att de har begränsad kunskap om den förvaltningen. För Svenska kyrkans medlemmar och allmänheten uppfattas sannolikt all denna mark som ”kyrkans marker” och eventuella synpunkter rörande förvaltningen kan ibland riktas till fel instans inom kyrkan.

4.2 Den kyrkliga egendomen och relationsförändringen

Det finns anledning att kortfattat beskriva bakgrunden till dagens prästlönetillgångar, eftersom det har betydelse för hur man kan förstå det kyrkliga innehavet av egendom, egendomens syfte och hur man kan resonera kring de krav som kan ställas på förvaltningen. Det är också viktigt att förstå vilket faktiskt utrymme kyrkomötet har att reglera förvaltningen. I avsnittet beskrivs också vilka överväganden som gjordes i

samband med kyrka – statreformen, hur regeringen valde att reglera förvaltningen och vad som överlätts åt Svenska kyrkan att själv bestämma.

4.2.1 Olika lösningar valdes för den kyrkliga jorden

Frågan om att Svenska kyrkan skulle skiljas från staten diskuterades under väldigt lång tid under 1900-talet. Under 1995 fattade riksdagen ett principbeslut om ändrade relationer mellan staten och Svenska kyrkan.³⁰ Kyrkan hade historiskt varit en central del av statsmakten och också utfört olika uppdrag åt det offentliga. I propositionen beskrevs den historiska relationen på följande sätt.

Före 1800-talets mitt var samhället och kyrkan sammanvävda med varandra på ett sätt som vi i dag kan ha svårt att föreställa oss. Tillhörigheten till kyrkan uppfattades i allmänhet som identiskt med att vara svensk – kyrka och samhälle stod som gemensamma bärare av den dåtida enheten i värderingar och kultur. Kyrkan fungerade inte bara som en religiös mötesplats utan också som ett forum för sociala och allmänt samhällseliga frågor. Kyrkan hade vid denna tid ansvar för huvuddelen av samhällets omsorg i form av fattigvård, sjukvård och undervisning. Från mitten av 1800-talet inleddes en utveckling som innebar att kyrkans samhällsuppgifter successivt togs över av statliga och borgerligt kommunala organ.³¹

Kyrkans verksamhet var också föremål för statlig styrning på olika sätt. Det blev därför en grannlaga uppgift att göra en rad gränsdragningar inför relationsförändringen mellan det som kyrkan helt skulle få råda över i framtiden och de delar som staten fortfarande hade ett intresse i. Frågan om den kyrkliga egendomen var en av frågorna som blev föremål för särskild utredning och det blev Kammarkollegiet som fick ansvar för utredningen.³²

En viktig del av principbeslutet om ändrade relationer mellan staten och Svenska kyrkan var utgångspunkten att den kyrkliga egendomen efter relationsförändringen skulle stå till kyrkans förfogande och att den kyrkliga egendomens bestånd skulle tryggas för avsedda ändamål.

Den kyrkliga egendomen var av olika slag, olika ursprung och den hade tillkommit för en rad olika syften genom historien, nämligen:

1. **Kyrkokommunal egendom** som anskaffats för kommunala medel efter det att församlingen blivit en egen juridisk person. Denna egendom förfogade församlingen/kyrkokommunen fritt över.
2. **Fri förenings- och stiftelseegendom** som tillkommit genom donationer och insamlingar. Sådan egendom var bland annat stiftsgårdar, folkhögskolor, stiftelseägda församlingshem och för dem gällde vanliga civilrättsliga regler.
3. **Specialreglerad kyrklig egendom** som utgjordes av bland annat äldre kyrkor och domkyrkor, deras fastigheter och fastighetsfonder, prästgårdar och biskopsgårdar, kyrkofonden, kyrkofondsfastigheter och prästlönetillgångarna. Den största delen av denna egendom, vars ursprung ofta var oklar, ansågs ha stiftelsekaraktär och vara självägande.

³⁰ Prop. 1995/96:80 *Ändrade relationer mellan staten och Svenska kyrkan*, bet. 1995/96:KU12, rskr. 1995/96:84.

³¹ Prop. 1997/98:116 s. 17.

³² *Staten och trossamfundet. Den kyrkliga egendomen*, SOU 1997:47.

Kyrkan hade också genom åren försökt underlätta hantering, administration och förvaltning av egendomen, sammanfört olika kategorier av kyrklig egendom och även flyttat huvudmannskapet inom kyrkans organisation³³. Så de ursprungliga syftena med egendomen hade därmed blivit alltmer otydliga genom historien. Efter utredning av Kammarkollegiet föreslogs att det fanns anledning att reglera prästlönetillgångarna på annat sätt än övrig kyrklig egendom. Skälet till detta var egendomens historiska ursprung och för att det bedömdes vara svårt att fastslå äganderätten.

Kammarkollegiet fann att stora delar av den kyrkliga egendomen kunde överlåtas till Svenska kyrkan med äganderätt. Rörande prästlönetillgångar resonerade Kammarkollegiet kring olika varianter av reglering av prästlönetillgångarna efter relationsförändringen – ett alternativ där egendomen skulle samlas i en stiftelse, ett annat alternativ där egendomen skulle övergå till Svenska kyrkan med äganderätt och slutligen ett tredje lagstiftningsalternativ som innebar att egendomen skulle ha stiftelseliknande ställning och att Svenska kyrkan skulle förvalta egendomen med stöd av lag.

Regeringen valde att gå vidare med lagstiftningsalternativet. I propositionen uttalade regeringen att en grundprincip för reformen var att Svenska kyrkan skulle ges ökad frihet att själv bestämma i sina egna angelägenheter. Den kyrkliga egendomen borde efter relationsförändringen stå till Svenska kyrkans förfogande och att man borde finna de rättsliga lösningar som behövs för att trygga egendomens bestånd för avsedda ändamål.³⁴

4.3 Prästlönetillgångarna och relationsförändringen

Relationsförändringen innebar att Svenska kyrkan fick överta stora delar av den kyrkliga egendomen med äganderätt såsom Kammarkollegiet föreslog, och kyrkan förfogar över egendomen fritt idag utan statlig inblandning. Prästlönetillgångarna däremot skulle även fortsättningsvis vara specialreglerad egendom med ändamålsbestämmelser och viss statlig inblandning. Sättet på vilket detta reglerades och vad regeringen anförde om Svenska kyrkans fortsatta mandat att själv reglera förvaltningen är därför av betydelse än idag. Det handlar om vad kyrkomötet kan reglera, graden av frihet i denna reglering och frågor kring tillsyn.

4.3.1 Ändamålet och förvaltningen

Skälet till att regeringen valde att behålla specialregleringen för just prästlönetillgångarna var att dessa upp gick till ett betydande värde som byggts upp under lång tid och under medverkan av hela befolkningen. Det ansågs därför vara ett **allmänt intresse** att de ändamål som var knutna till egendomen fullföljs.

Kammarkollegiet konstaterade att prästboställena, som ingick i prästlönetillgångarna, var både den största och den värdefullaste delen av den fasta finansförmögenheten i den kyrkliga egendomen.³⁵ Prästlönefastigheterna omfattade

³³ ”Sedan 1995 har egendomsnämnderna ansvaret för förvaltningen av prästlönetillgångarna. Ursprungligen låg detta ansvar på prästen och senare på olika myndigheter i varierande omfattning. Således har både domkapitel och länsstyrelse haft sådana uppgifter. 1932 års boställsordning lade förvaltningen på pastoraten. Fr.o.m. 1972 överfördes ansvaret för skogens förvaltning på stiftsnämnderna, senare egendomsnämnderna, medan pastoraten även fortsättningsvis förvaldade jordbruken och prästlönefonderna.” SKU 1998:5 s. 62.

³⁴ Prop. 1997/98:116 s. 78.

³⁵ SOU 1997:47 s. 40.

537 189 ha, varav 358 079 ha produktiv skogsmark, motsvarande ett taxeringsvärde på 4,7 miljarder kronor. Prästlönefondernas marknadsvärde uppgick till 1,14 miljarder kronor (dec 1995).³⁶ Idag beräknas marknadsvärdet på tillgångarna uppgå till 42,6 miljarder kronor (2023) – mer om detta i avsnitt 5.1.1 nedan).

Genom lagstiftningsalternativet skulle samhället därmed ta ett delansvar för detta allmänna intresse, menade regeringen.³⁷ Egendomen skulle bibehållas som självständiga förmögenheter och förvaltas av Svenska kyrkan. Tillgångarna skulle även i fortsättningen utgöra juridiska personer och förmögenheten skulle vara placerad på ett godtagbart sätt för att den skulle bestå över tid.³⁸

Innan relationsförändringarna reglerades förvaltningen av prästlönetillgångarna i den dåvarande 41 kap. kyrkolagen (1992:300). Den nya lagregleringen kom att bli mindre detaljerad än tidigare, eftersom regeringen ville begränsa den statliga styrningen till ett minimum och detaljreglering bedömes kunna påverka graden av frihet för kyrkan. Det överläts istället åt Svenska kyrkan att själv detaljreglera den fortsatta förvaltningen, vilket också gjordes genom kyrkoordningen.

Regeringen valde dock att reglera det **övergripande ändamålet för egendomen** – att tillgångarna skulle bidra till de ekonomiska förutsättningarna för Svenska kyrkans förkunnelse och att endast avkastningen fick användas. Det tidigare lagreglerade förvaltningsmålet i 41 kap. 9 § kyrkolagen – så effektiv förvaltning som möjligt och på ett sätt så att egendomen ger bästa möjliga avkastning – togs inte med i lagtexten. En annan lagreglering som togs bort var den i 41 kap. 8 § kyrkolagen där det angavs att vid förvaltningen av den kyrkliga jorden ska naturvårdens och kulturmiljövårdens intressen beaktas i skäligen omfattning.

Församlingar och samfälligheter med andelstal i prästlönetillgångar är att betrakta som **destinatärer** med rätt att använda avkastningen av egendomen.³⁹ Regeringen ansåg att det fanns skäl att ge destinatärerna ett särskilt skydd. Därför infördes en bestämmelse av innebörden att högst hälften av avkastningen får användas till annat kyrkligt ändamål. Sedan 1910 hade den avkastning som inte behövdes i en församling kunnat användas i en annan församling. Överflyttning av medel utgör också en del av kyrkans ekonomiska utjämningsystem. Regeringen konstaterade att den utvecklingen inneburit en förändring i flera steg som gradvis etablerat ett förändrat ändamål för egendomen och en stiftsvis gemensam förvaltning av prästlönetillgångar. Kyrka – statreformen borde, enligt regeringen, bygga vidare på denna grund.⁴⁰ Eftersom egendomen ansågs ha stor betydelse för Svenska kyrkan och ingå som en viktig del i utjämningsystemet, var det enligt regeringens mening, nödvändigt att **förvaltningen skulle kunna ske enhetligt i hela landet**. Det hindrade dock inte att den praktiska förvaltningen även fortsatt skulle skötas på stiftsnivå.⁴¹

Regeringen öppnade också upp för att det i framtiden skulle kunna vara möjligt att besluta om annan inbördes fördelning av andelstal inom Svenska kyrkan. Det skulle

³⁶ SOU 1997:47 s. 73-74, 86.

³⁷ Prop. 1997/98:116 s. 97.

³⁸ Prop. 1997/98:116 s. 93.

³⁹ Med destinatär menas den person/organ som kan komma ifråga för utbetalning eller andra förmåner från en stiftelse.

⁴⁰ Prop. 1997/98:116 s. 96.

⁴¹ Prop. 1997/98:116 s. 97.

dock kräva tillstånd från Kammarkollegiet enligt samma regler som gäller för så kallad permutation.⁴²

Rörande den ekonomiska förvaltningen av tillgångarna ansåg regeringen att föreskrifterna borde motsvara de krav som ställs i stiftelselagen på förvaltning av stiftelsekapital. I lagen om Svenska kyrkan skulle det därför föreskrivas att förmögenheten ska vara **placerad på ett godtagbart sätt**.⁴³ Stiftelselagens allmänna bestämmelser om placering av en stiftelses förmögenhet ska därför utgöra norm för prästlönetillgångarnas placering. Regeringen förutsatte också att Svenska kyrkan skulle besluta om enhetliga regler i frågor rörande tillgångarnas förvaltning såsom till exempel placeringsinriktning, värdesäkring av kapitalet och beräkning av den disponibla inkomsten.⁴⁴

Utredningen noterar att resonemanget om att det finns ett **allmänt intresse** knutet till egendomsmassan är intressant. Begreppet allmänt intresse brukar användas av lagstiftaren när det handlar om särskilt viktiga övergripande samhällsintressen som ska tillmätas stor betydelse vid olika intresseavvägningar. Egendomsmassan prästlönetillgångar ansågs således vara av sådan betydelse för svenska folket att den behövde skyddas genom angivet ändamål i lagtext. Och regeringen gav också instruktioner om att egendomsmassans fortbestånd skulle säkerställas för framtiden. I förlängningen skulle man kunna argumentera att svenska folket – inte bara kyrkan och dess medlemmar – därmed också har ett intresse i *hur* egendomsmassan förvaltas och inte bara används.

Eftersom regeringen valde en modell med minimal lagreglering och endast angav inriktningen för kyrkans förvaltning av prästlönetillgångarna, lämnades det således upp till Svenska kyrkan att med stor frihet detaljreglera och precisera hur förvaltningen ska gå till.

4.3.2 Tillsyn över förvaltningen

Det finns även anledning att beröra vad regeringen uttalade om tillsynen av förvaltningen eftersom det har betydelse för vilka ramar Svenska kyrkan har att röra sig inom när det gäller förvaltningen av prästlönetillgångarna.

Regeringen konstaterade att eftersom staten ställer egendom som betraktas som en del av det allmänna till Svenska kyrkans förfogande och det sker under vissa förutsättningar så är det naturligt att frågor om tillsyn över förvaltningen av egendomen aktualiseras. Rörande den kyrkliga jord som överfördes med äganderätt, menade man att förändringen av dispositionsrätten var så genomgripande att det inte var motiverat med en särskild statlig tillsyn.

På samma sätt som gäller för annan ändamålsbunden egendom som disponeras av olika enskilda organisationer får det vara en uppgift för mottagaren av egendomen att genom intern revision ordna en tillfredsställande tillsyn över att egendomen används på avsett sätt. Rörande tillsyn av förvaltningen av prästlönetillgångarna anförde regeringen:⁴⁵

Något annorlunda förhåller det sig med prästlönetillgångarna. Tillgångarnas ursprung, karaktär och omfattning motiverar att deras

⁴² Prop. 1997/98:116 s. 99-100. Permutation betyder att en bestämmelse eller föreskrift i ett gåvobrev, testamente, stiftelseförordnande eller liknande handling får ändras eller upphävas eller åsidosättas i ett särskilt fall.

⁴³ Prop. 1997/98:116 s. 98.

⁴⁴ Prop. 1997/98:116 s. 109.

⁴⁵ Prop. 1997/98:116 s. 101.

förvaltning och ändamål regleras i lagen om Svenska kyrkan. Det är därmed också rimligt att överväga en tillsyn över denna förvaltning. För närvarande finns det dock inte något som tyder på att en tillsyn är nödvändig. Under sådana omständigheter är det tillräckligt att regeringen ges möjlighet att om så skulle bedömas erforderligt besluta om tillsyn över förvaltningen.

Under beredning av lagförslaget kritiserade Lagrådet regeringens förslag om tillsyn. Lagrådet menade att skrivningen var för svag för att tillsynen skulle fungera, eftersom det saknades ett tillräckligt bemyndigande för regeringen att utfärda närmare bestämmelser om hur det skulle gå till.⁴⁶

Regeringen kan på grund härav genom ett förvaltningsbeslut utse någon myndighet att utöva tillsyn. Det må dock erinras om att bestämmelsen inte innefattar någon normgivningsdelegation. Regeringen kan därför inte meddela föreskrifter som normalt krävs för att göra tillsynen effektiv, såsom om redovisning, förelägganden och tillträde. Lagen skulle i så fall behöva kompletteras med sådana föreskrifter, vilket emellertid inte är avsett. Mot bakgrunden härav kan ifrågasättas om bestämmelsen har någon funktion att fylla.

Regeringen valde att ignorera Lagrådets kritik och gick vidare med den föreslagna skrivningen.⁴⁷

Lagrådet har påpekat att den föreslagna bestämmelsen inte ger regeringen möjlighet att meddela föreskrifter i frågor om t.ex. redovisning, förelägganden och tillträde. Som regeringen uttalat beträffande motsvarande bestämmelse för Lunds domkyrka ... finns det inte anledning att anta att Svenska kyrkan medvetet skulle försvåra en tillsyn som beslutats av regeringen eller underlåta att följa rekommendationer som ges i anledning av sådan tillsyn. Även när det gäller prästlönetillgångarna har således möjligheten för regeringen att besluta om tillsyn över förvaltningen ett värde.

Det är anmärkningsvärt att regeringen valde en tillsynsmodell där det i praktiken inte går att säkerställa tillsyn, särskilt mot bakgrund av att egendomen ansågs så pass viktig för det allmänna att den behövde specialregleras även fortsättningsvis. Regeringen skulle således, om den ansåg att Svenska kyrkan inte fullföljer ändamålsbestämmelsen eller inte sköter förvaltningen, kunna anföra rekommendationer till Svenska kyrkan. Och det är upp till Svenska kyrkan att avgöra vad man gör med sådana rekommendationen. Några andra möjligheter att vidta åtgärder för att åstadkomma rättelse finns inte.

Under utredningens dialog med stiftens egendomsförvaltningar har det från något håll anförts farhågor om att regeringen kanske skulle ”ta tillbaka” prästlönetillgångarna till staten om kyrkan förändrar inriktningen på sin förvaltning av tillgångarna. Rent teoretiskt skulle i så fall enda sättet att göra det vara genom lagändring av 9 § lagen om Svenska kyrkan. Men det skulle innebära att de grundläggande principerna för relationsförändringen skulle rubbas, vilket öppnar upp för en rad andra frågeställningar. Enligt utredningens bedömning finns det inget som

⁴⁶ Prop. 1997/98: 116 s. 185.

⁴⁷ Prop. 1997/98:116 s. 101.

talat för ett politiskt intresse att förändra de grundläggande principerna i relationsförändringen.

4.3.3 Natur- och kulturmiljövårdens intressen

I den tidigare kyrkolagens 41 kap. 8 § angavs att naturvårdens och kulturmiljövårdens intressen ska beaktas i skälig omfattning vid förvaltningen av den kyrkliga jorden. Regeringen ansåg att någon liknande lagbestämmelse inte behövdes när förvaltningen skulle övergå till Svenska kyrkan. Naturvårdens och kulturmiljövårdens intressen borde istället kunna tillgodoses genom annan skyddslagstiftning inom dessa områden. Eftersom bestämmelsen inte heller var kopplad till något tillsynsförfarande och det inte fanns några författningsreglerade påföljder för den som inte följde kravet, menade regeringen att det var svårt att bedöma vilken praktisk effekt regeln haft. Bestämmelsen kunde därmed utgå. I fortsättningen skulle det var upp till Svenska kyrkan att reglera dessa frågor.⁴⁸

En bärande tanke bakom principbeslutet om ändrade relationer är att Svenska kyrkan i högre grad än tidigare skall likställas med andra trossamfund. Svenska kyrkan skall ges ökad frihet att bestämma i sina egna angelägenheter och den omfattande speciallagstiftningen om kyrkliga frågor skall upphöra. Den föreslagna lagen om Svenska kyrkan skall därför endast innehålla det som är principiellt viktigt och av grundläggande karaktär för Svenska kyrkan. Vad som i övrigt skall gälla för trossamfundet Svenska kyrkan kommer därför att framgå dels av vissa bestämmelser i lagen om trossamfund, dels av allmän lagstiftning som är tillämplig på trossamfund, dels också av regler som fastställs inom trossamfundet Svenska kyrkan.

Riksantikvarieämbetet och Statens historiska museer hade i sitt remissvar motsatt sig regeringens förslag att inte föra över bestämmelse till nya lagen och menat att den kyrkliga miljön i sin helhet – inklusive boställen och odlingsmark – utgör ett kulturarv som bör tas till vara i så stor utsträckning som möjligt. Därför borde den bestämmelsen i kyrkolagen även föras in i lagen om Svenska kyrkan. Regeringen delade inte den uppfattningen. Bestämmelsen bedömdes inte vara principiellt viktig eller av grundläggande karaktär för Svenska kyrkan som trossamfund, och det saknades därför, enligt regeringen, skäl att införa en sådan reglering som remissinstanserna föreslagit. Att reglera frågan om hänsyn till natur- och kulturmiljövårdens intresse överläts därför helt till Svenska kyrkan.

Noteras kan också att inför relationsförändringen hade Kyrkolagsutskottet uttalat följande om den föreslagna regleringen:⁴⁹

[P]rästlönetillgångarnas främsta ändamål också i framtiden måste vara att ge ekonomisk avkastning till stöd för kyrkans verksamhet. Detta hindrar givetvis inte det angelägna i att den ekonomiska förvaltningen bedrivs på ett sätt som tillgodoser naturvårdens och kulturmiljövårdens intressen eller andra ideella intressen i anslutning till kyrkans verksamhet... den av regeringen föreslagna lagtexten [ger] goda möjligheter till ett sådant hänsynstagande.

⁴⁸ Prop 1997/98:116 s. 104-.

⁴⁹ Återgivet i prop. 1997/98:116 s. 160.

Det fanns således en medvetenhet i kyrkan om att den hade stor frihet att själv avgöra graden av hänsyn.

4.4 Den inomkyrkliga regleringens utformning

Regeringen överlät således till Svenska kyrkan att själv reglera förvaltningen av prästlönetillgångarna i enlighet med den inriktning som föreskrevs i 9 § lagen om Svenska kyrkan och med de medskick som angavs i propositionen.

Det finns anledning att här titta närmare på vad som framkom i Svenska kyrkans interna författningsarbete och särskilt de berörda skrivningarna rörde hållbarhetsaspekter och naturvårdens intressen. Skälet till detta är att visa dels på kontinuitet i frågorna, dels den ambitionsnivå Svenska kyrkan haft i frågorna genom åren. Det inomkyrkliga författningsarbetet har också betydelse för förståelsen för hållbarhetsfrågorna idag, även om det institutionella minnet inom Svenska kyrkan kring medskicken från relationsförändringen förefaller ha bleknat genom åren.

För att förbereda övergången till ett självständigt trossamfund tillsatte Svenska kyrkan 1995 ett antal arbetsgrupper för att utarbeta en ny kyrkoordning, bland annat gjordes en genomlysning av den dåvarande förvaltningen av egendomar. I direktiven angavs att det framtida inomkyrkliga regelsystemet i stor utsträckning skulle bygga på den dåvarande kyrkolagens bestämmelser, som skulle upphöra genom relationsförändringen.⁵⁰ Utredningen har inte kunnat utröna skälet till detta. Kanske var det ett pragmatiskt sätt att få till en reglering snabbt och utan att orsaka konflikter inom kyrkan.

Den kyrkliga arbetsgruppen som utredde frågan om kyrkans egendomar noterade i sin slutrapport 1998 att Svenska kyrkans biskopar redan 1989 tagit ställning för en aktiv naturvård i ett manifest kallat *Jorden är Herrens*. Enligt biskoparna var manifestet inte bara ett ekologiskt utan även ett bibliskt budskap. Utgående från den kristna synen på skapelsen menade biskoparna att teologin om miljön är oupplösligen förbunden med de centrala kristna trossatserna.⁵¹

Miljöfrågan är alltså icke endast biologisk, politisk och ekonomisk utan i lika hög grad etisk och religiös.

Vidare noterade arbetsgruppen att egendomsnämndernas samorganisation tagit fram riktlinjer kring naturvård. Av riktlinjerna framgick bland annat att kyrkans materiella tillgångar ska "användas på ett sätt som är förenligt med kyrkans syften och de etiska regler kyrkan företräder i sin förkunnelse" och den allmänna hänsynen till natur- och kulturminnesvård rörde all skogsmark. Tillämpningen av hänsynen skulle ske generöst och inte schablonartat.⁵² Arbetet med att utveckla kyrkans miljöarbete pågick således och arbetsgruppen noterade att kyrkan hade ögonen på sig i frågorna:

Kyrkan har som fastighetsägare att rätta sig efter många regler som samhället ställer upp för markägare i allmänhet. Eftersom kyrkans markinnehav är betydande och spritt över hela landet är det dessutom viktigt på vilket sätt efterlevnaden sker eftersom detta i vissa fall kan ha opinionsbildande effekt. Som exempel kan nämnas hänsynen till naturvården och kulturmiljövården som på senare tid blivit allt viktigare

⁵⁰ Direktiven, SKU 1998:1 s. 303.

⁵¹ *Jorden är Herrens. Ett miljömanifest från Svenska kyrkans biskopar* 1989; SKU 1998:5 s. 99.

⁵² SKU 1998:5 s. 99-100.

och där kyrkan har en hög ambition. Det är därför viktigt att kyrkoordningen innehåller klart formulerade förvaltningsmål.⁵³

Det fanns därför, enligt arbetsgruppen, anledning att ta med specifika skrivningar om naturvård i kyrkoordningen:

Som sammanfattning kan sägas att miljöhänsynen i den kyrkliga markförvaltningen torde ligga på samma nivå som hos jämförbara fastighetsägare i landet. Mot denna bakgrund kan då frågan ställas om det i kyrkoordningen behöver föras in speciella bestämmelser för miljöhänsynen i likhet med vad som är fallet i dag. Eftersom nästan likalydande krav finns i såväl skogsvårdslagen som i lag om skötsel av jordbruksmark kan det synas överflödigt med inomkyrkliga bestämmelser. För ett införande i kyrkoordningen talar den mycket djupa och utbredda känslan för naturen som finns bland de kyrkotillhöriga och som har rötter i det kristna budskapet och den enighet som därigenom råder inom kyrkan om att hänsyn till naturvårdens och kulturmiljövårdens intresse är så viktig att den särskilt bör strykas under. Kyrkans förvaltare skall dock inte vara låsta av de minimikrav som framgår av lag och som kommer att framgå av kyrkoordningen. Förvaltningen bör kännetecknas av en generös tolkning av bestämmelserna. Det är viktigt att vetenskapliga rön och fortlöpande metodutveckling inom områden som berör natur- och kulturmiljövård uppmärksammas.⁵⁴

Beträffande inriktningen av förvaltningen av skogen bör vad som sägs i skogsvårdslagen tillsammans med allmänt vedertagen uppfattning om det kristna förvaltarskapets innehåll vara en god grund för att ge skälighetsbegreppet ett innehåll som blir lätt att tillämpa.⁵⁵

Därmed räckte det, enligt arbetsgruppen, att flytta över bestämmelsen i dåvarande kyrkolagen till den nya kyrkoordningen. Det tolkningsutrymme i den framtida kyrkliga regleringen som regeringen uttalat som principiellt viktig i propositionen, nyttjades därmed inte i någon större utsträckning. Arbetsgruppen tycks inte heller ha reflekterat över att regeringen ifrågasatt effektiviteten i bestämmelsen. Rimligen borde denna fråga ha behandlats.

Någon närmare reglering behövdes enligt arbetsgruppen inte heller rörande jordbruksmark, eftersom det ansågs vara upp till kyrkans jordbruksarrendatorer att besluta hur marken skulle brukas och dessa heller inte var bundna av kyrkoordningens bestämmelser. Arbetsgruppen öppnade dock upp för att avsteg skulle kunna göras från avkastningskravet:

En skälig natur- och kulturmiljövårdshänsyn i fastighetsförvaltningen torde endast marginellt ha en negativ inverkan på avkastningen. På lång sikt kan vissa inslag i denna hänsyn t.o.m. verka avkastningshöjande. Av olika skäl kan dock kyrkan – trots att det strider mot avkastningsändamålet – välja att förvalta sin förmögenhet på ett sådant sätt att natur- och kulturmiljövården sätts framför det ekonomiska målet.

⁵³ SKU 1998:5 s. 97.

⁵⁴ SKU 1998:5 s. 103.

⁵⁵ SKU 1998:5 s. 104.

Detta får då bl.a. inverkan på placering av kapitalet genom att valet av placering inte siktar på att uppnå hög totalavkastning.⁵⁶

Efter remittering av arbetsgruppens förslag lämnades så småningom förslag om en ny kyrkoordning till kyrkomötet. I skrivelsen till kyrkomötet⁵⁷ 1999 kommenterade inte centralstyrelsen (kyrkostyrelsens föregångare) de föreslagna bestämmelserna närmare. Ingen närmare vägledning gavs heller om vad Svenska kyrkan avsåg med en förvaltning ”på ett etiskt försvarbart sätt i enlighet med kyrkans grundläggande värderingar” (46 kap. 3 §). Centralstyrelsens kommentarer fokuserade i stället på långsiktig och stabil förvaltning och placering av tillgångarna:

Till största delen krävs därför placeringar som är långsiktiga, ger god avkastning och som inte medför en oacceptabelt hög risk. Detta kan uttryckas så att tillgångarna skall ge bästa möjliga uthålliga totalavkastning. De nuvarande placeringarna torde inte helt uppfylla dessa krav. Den nuvarande höga andelen fast egendom har under lång tid varit en garant för värdebeständighet, men det är osäkert om detta förhållande kommer att gälla för framtiden. Mot bakgrund av att det idag finns alternativa placeringsmöjligheter som väl kan tillgodose krav på god real totalavkastning och acceptabel säkerhet bör frågan ställas om förändringar i tillgångarnas placering.

Centralstyrelsen förordade en organisatorisk lösning på stiftsnivå, även om man var öppen för att förvaltningen i framtiden skulle kunna förändras om egendomsinnehavet förändrades:⁵⁸

Även om jord- och skogsbruksarealerna minskar kommer förmodligen Svenska kyrkan ändå under lång tid att vara en stor fastighetsinnehavare. Att skapa en rationell och effektiv organisation för förvaltningen av dessa fastigheter samt även för prästlönefonderna är därför en viktig angelägenhet. Bland olika förvaltningsmodeller finns sådana som tveklöst uppfyller krav att vara effektiva och rationella, t.ex. sådana med en gemensam förvaltning för hela landet, men som inte har den lokala och regionala förankring som är önskvärd. En avvägning mellan dessa olika intressen leder till att förvaltningen bör ligga på stiftsnivå, vilket inte innebär någon ändring av nuvarande förhållanden.

Utformningen av förvaltningen ställde också vissa krav på stiftet:⁵⁹

Det är för det angivna förvaltningsmålet viktigt att prästlönetillgångarna förvaltas sakkunnigt. Egendomens omfattning och sammansättning bör därvid påverka förvaltningsorganisationens utformning. Det torde i många stift bli nödvändigt att inrätta särskilda förtroendemannaorgan för fastighetsförvaltningen. Många stift kommer också att behöva en tjänstemannaorganisation inom det egna stiftet. För stift med mindre förvaltningar kan det dock bli svårt att fylla behovet av tillräcklig kompetens på tjänstemannasidan. Om andelen skogs- och jordbruksmark minskar sker också en ytterligare minskning av underlaget. Denna

⁵⁶ SKU 1998:5 s. 107.

⁵⁷ Centralstyrelsens skrivelse, 1999:3.

⁵⁸ CsSkr. 1999:3, s. 2-282.

⁵⁹ CsSkr. 1999:3, s. 2-282.

utveckling kommer i många fall att resultera i att ett förvaltningssamarbete mellan flera stift kommer att bli mycket angeläget.

I allmänhet torde erforderlig sakkunskap för prästlönefondens förvaltning vara svår att tillgodose inom varje stift. På annan plats föreslås att bl.a. prästlönetillgångar skall kunna förvaltas av Kyrkofondens styrelse.

Kyrkomötet beslutade enligt centralstyrelsens förslag och antog förslaget till ny kyrkoordning, som trädde i kraft i januari 2000.

4.5 Nuvarande reglering av prästlönetillgångar

4.5.1 Lagreglering

Efter relationsförändringen blev den statliga regleringen, som beskrivits ovan, således mycket begränsad. I 9 § lagen (1998:1591) om Svenska kyrkan anges att prästlönetillgångarna har till ändamål att bidra till de ekonomiska förutsättningarna för Svenska kyrkans förkunnelse. Endast avkastningen får användas för ändamålet. Prästlönetillgångarna ska förvaltas av Svenska kyrkan såsom självständiga förmögenheter. Regeringen får besluta om tillsyn av förvaltningen. Förmögenheten ska vara placerad på ett godtagbart sätt.

Av 10 § lagen (1998:1592) om införande av lagen om Svenska kyrkan framgår att prästlönefastigheter och prästlönefonder ska utgöra prästlönetillgångar från och med den 1 januari 2000. De ska förvaltas såsom självständiga förmögenheter och de utgör särskilda rättssubjekt som får förvärva rättigheter och ta på sig skyldigheter samt föra talan vid domstol och andra myndigheter. För ett sådant rättssubjekts skyldigheter svarar endast dess tillgångar. Prästlönefastigheter och prästlönefonder ska ägas av dessa rättssubjekt. En församling eller kyrklig samfällighet som hade rätt till andel i avkastningen av prästlönetillgångarna enligt den tidigare kyrkolagen, ska ha samma rätt. Högst hälften av egendomens avkastning får användas för andra kyrkliga ändamål. För att göra ändringar i fråga om rätten till andel i avkastningen av prästlönetillgångarna krävs tillstånd av Kammarkollegiet.

4.5.2 Reglering i kyrkoordningen

Frågor om ekonomi och egendom regleras i elfte avdelningen i kyrkoordningen. I inledningen till avdelningen anges angående förvaltningen av kyrkans tillgångar att de som har hand om kyrkans ekonomi och egendom svarar för sin förvaltning inför både Gud och människor. Förvaltarskapet måste utövas med hänsyn till hela Guds skapelse. En förvaltare måste vara pålitlig och klok och kunna svara för sin förvaltning när den granskas. Inledningstexten var ny och bygger på en teologisk tolkning. Den är inriktningsgivande och ansvarstagandet som tecknas innefattar en bredare tolkning av skapelsen.

Regleringen av prästlönetillgångar återfinns i kyrkoordningens kapitel 46. Av 1 § framgår att prästlönetillgångar består av fast egendom och tomträtter (prästlönefastigheter) samt andra tillgångar (prästlönefond).

Enligt 2 § ska stiftet förvalta prästlönetillgångarna. Församlingarna har andelar i avkastningen av prästlönetillgångarna allt efter hur stor del av tillgångarna som kommer från den församlingen. Om en församling ingår i ett pastorat ska det som i 46 kapitlet sägs om församlingar i stället gälla pastoratet.

I 46 kap. 3 § anges att prästlönetillgångarna ska förvaltas så effektivt som möjligt och på ett sådant sätt att de ger bästa möjliga uthålliga totalavkastning. Tillgångarna ska därtill förvaltas på ett etiskt försvarbart sätt i enlighet med kyrkans grundläggande värderingar. Kyrkostyrelsen får utfärda närmare bestämmelser om förvaltningen av prästlönetillgångarna.

Utgifterna för stiftets förvaltning av prästlönetillgångarna ska, enligt 4 §, betalas med inkomsterna från denna förvaltning. Nettovinsten på förvaltningen av prästlönefastigheterna utgörs av vad som återstår av vinsten från den samlade förvaltningen av denna egendom efter det att stiftet har avsatt de medel som behövs för förvaltningen av egendomen. Nettovinsten av prästlönefondens förvaltning utgörs av avkastningen under räkenskapsåret minskad med det belopp som enligt 11 § har avsatts för att säkra fondkapitalet mot inflationen.

Enligt 5 § ska den nettovinst som uppkommer vid förvaltningen av prästlönetillgångarna och som tillkommer församlingarna av stiftet fördelas på dessa i förhållande till deras andelar i prästlönetillgångarna. Stiftet får dock av vinsten behålla de medel som behövs för förvaltningen. Samtidigt som vinstmedel betalas ut till församlingarna ska stiftet till den nationella nivån betala ett lika stort belopp.

Kyrkostyrelsen har tillsyn över stiftens förvaltning av prästlönetillgångarna. Från 2009 har ytterligare reglering tillkommit rörande utformningen av tillsynen. I tillsynen ingår råd, stöd och hjälp i frågor som rör förvaltningen (5 a §). Ett stift är skyldigt att på begäran av kyrkostyrelsen tillhandahålla handlingar och annat material som rör förvaltningen, samt att ge kyrkostyrelsen de upplysningar som behövs för tillsynen (5 b §). Om kyrkostyrelsen i sin tillsyn uppmärksammar allvarliga brister i ett stifts förvaltning av prästlönetillgångarna, ska kyrkostyrelsen genom en skrivelse till kyrkomötet föreslå de åtgärder som föranleds av stiftets agerande. Till skrivelsen ska fogas ett yttrande från stiftet (5 c §). Kyrkostyrelsen ska minst en gång varje år kalla till överläggningar med företrädare för stiftet för samråd om förvaltningen av prästlönetillgångarna (5 d §).

Av 6 § framgår att årsredovisningen för prästlönetillgångarnas förvaltning ska senast den 1 juli varje år överlämnas till församlingarna och kyrkostyrelsen. I redovisningen ska det för varje församling anges hur stort belopp som motsvarar församlingens andel i nettovinsten. Och senast i samband med att stiftet lämnar sin årsredovisning för prästlönetillgångarnas förvaltning ska stiftet betala ut församlingarnas andelar av nettovinsten på denna förvaltning (7 §).

Vid förvaltningen av prästlönefastigheterna ska naturvårdens och kulturmiljövårdens intressen beaktas i skäligen omfattning (8 §).

Om stiftet avser att sälja en prästlönefastighet, ska församlingen där fastigheten är belägen ges tillfälle att yttra sig i frågan (9 §).

Om en prästlönefastighet säljs eller exproprieras, om en naturtillgång upplåts eller något annat liknande görs i fråga om fastigheten, ska ersättningen för detta tillföras stiftets prästlönefond (10 §).

Varje år ska ett belopp motsvarande prästlönefondens värdeminskning på grund av inflationen avsättas från fondens avkastning till kapitalet (11 §). Fast egendom eller tomträtt som inköpts av medel ur en prästlönefond blir då en prästlönefastighet (12 §).

5 Prästlönetillgångarnas betydelse för Svenska kyrkans verksamhet

I detta kapitel beskrivs vilken betydelse den egendomsmassa som prästlönetillgångarna utgör har för Svenska kyrkans verksamhet. I den första delen ges en bild av den ekonomiska betydelsen och den avkastning som tillgångarna genererar. Samtliga egendomslag – jord, skog och fond – redovisas. Syftet är att ge en övergripande bild. I den andra delen av kapitlet fokuseras mer specifikt på den kyrkliga skogens betydelse. Förutom att avkastningen från kyrkans skog har ekonomisk betydelse för verksamheten, så har skogen även en rad andra värden av ekologisk, social, andlig och existentiell betydelse. I denna del redovisar utredningen vilka typer av värden det kan vara frågan om, hur pass viktiga dessa upplevs vara och vilka övriga synpunkter som inkommit från församlingar, pastorat och församlingsbor av olika åldrar rörande Svenska kyrkans skogsförvaltning.

5.1 Prästlönetillgångarna – en källa till intäkter

Som beskrivits i avsnitt 4.1 har avkastningen från prästlönetillgångarna historiskt varit en grundläggande ekonomisk förutsättning för församlingsverksamheten. Än idag utgör avkastningen från tillgångarna en viktig inkomstkälla för många församlingar och även för Svenska kyrkans gemensamma utjämningsystem. Huvuddelen av Svenska kyrkans intäkter genereras dock idag från andra inkomstkällor. I detta avsnitt redovisas statistik för att ge en närmare bild av intäkternas betydelse och hur de påverkar Svenska kyrkans ekonomi. En bild ges också av hur intäkterna förändrats över tid och hur fördelningen ser ut mellan de olika egendomsslagen.

5.1.1 Prästlönetillgångarnas omfattning och värde

Det geografiska landområdet som utgör prästlönefastigheter ingår är omfattande. Totalt förvaltar stiftet en markareal på drygt 530 000 hektar, vilket motsvarar 1,3 procent av Sveriges landareal. Detta kan delas in i cirka 468 000 hektar skogsmark och cirka 46 000 hektar jordbruksmark. Prästlönefastigheterna som består av skogsmark motsvarar ett geografiskt område som är betydligt större än hela Gotlands och Ölands landareal. Därutöver förvaltas ett fondkapital på 4,5 miljarder kronor (2023).

<i>Några fakta om prästlönetillgångarna vid utgången av år 2023 (siffror inom parentes avser 2022)</i>			
<i>Tusentals hektar</i>		<i>Antal</i>	
Areal produktiv skogsmark	404 (403)	Prästlönefastigheter	2 536 (2 544)
Areal skogsimpediment	64 (66)	Arrenden	1 424 (1 432)
Areal jordbruksmark	46 (46)		
Areal övrigt (från 2016 exkl. vatten)	18 (16)		
Totalt	534 (532)		
<i>Miljarder kronor</i>			
Marknadsvärde skogsmark	29,3 (23,8)		
Marknadsvärde jordbruksmark	8,4 (6,8)		
Taxeringsvärde byggnader	0,7 (0,6)		
Marknadsvärde prästlönefonder	4,5 (4,0)		
Summa	42,9 (35,2)		

Skogs- och jordbruksmarkens marknadsvärden är schablonmässigt beräknade som taxeringsvärdena multiplicerat med faktorn 1,33. Mark som ingår i prästlönefastigheter har fått nya taxeringsvärden under 2023.

Källa: Samråd och tillsyn PLT 2023

Det allra största skogsinnehavet finns i Härnösands stift. Prästlönefastigheter som består av jordbruksmark finns framför allt i Lunds stift.

Av följande tabell framgår hur prästlönefastigheterna och markinnehavet är geografiskt fördelat och även vad det är för sorts marker. Prästlönefastigheterna består framför allt av skog.

Tabell 5.1. Markinnehav som ingår i prästlönetillgångarna per stift 2023 (hektar)

<i>Hektar</i>	<i>Brukad produktiv skogsmark</i>	<i>Avsatt produktiv skogsmark</i>	<i>Impediment (inkl. lågproduktiv skogsmark)</i>	<i>Åker</i>	<i>Bete</i>	<i>Övrig mark</i>	<i>Totalt</i>
Göteborg	21 856	3 824	2 653	1 613	725	1 054	31 725
Härnösand	59 322	10 599	21 240	462	260	2 235	94 118
Karlstad	40 106	3 995	3 449	194	121	762	48 627
Linköping	25 700	3 770	3 000	4 770	1 200	730	39 170
Luleå	33 623	7 614	17 773	0	72	4 481	63 563
Lund	8 312	1 160	276	11 149	661	365	21 923
Skara	22 933	2 221	1 388	8 931	980	1 703	38 156
Stockholm	2 899	396	324	310	324	476	4 729
Strängnäs	12 424	1 855	513	2 141	289	1 248	18 470
Uppsala	37 396	3 804	3 057	4 051	531	1 972	50 811
Visby	5 920	1 592	1 111	1 420	378	244	10 665
Västerås	39 377	4 488	5 511	180	79	1 268	50 903
Växjö	44 318	4 972	3 896	3 195	2 298	1 735	60 414
Totalt	354 186	50 290	64 191	38 416	7 918	18 273	533 274

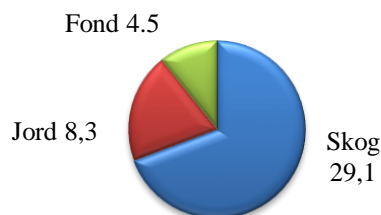
Källa: ekonomisk statistik nationell nivå, 2024

Med **avsatt produktiv mark** avses mark som inte brukas med hänsyn till natur- eller kulturvärden.

Med **impediment** avses mark som är olämplig för skogs- eller jordbruk, till exempel berghällar, myrar och fjäll. Inom det svenska skogsbruket definieras all mark som har en lägre produktionsförmåga (bonitet) än 1 m³sk/ha och är som impediment. Inom jordbruket avses mark som är obrukbar för åkerbruk.

Värdet på mark varierar i landet bland annat beroende på bonitet, geografi och potentiellt användningsområde. Skogsmarken utgör det största ekonomiska värdet av prästlönetillgångarna idag. Svenska kyrkan brukar redovisa värdet på tillgångarna genom ett schabloniserat marknadsvärde (taxeringsvärdet x 1,33). Det innebär att det faktiska marknadsvärdet kan vara ett annat.

Diagram 5.1. Fördelning av marknadsvärdet mellan tillgångsslag i prästlönetillgångarna (miljarder kr) 2023

Källa: ekonomisk statistik nationell nivå 2024

Stiften förvaltar tillgångarna självständigt. Det innebär att stiften själva avgör hur stor andel av egendomsmassan som ska vara placerad i skog, jord respektive fonder. Geografiska naturförutsättningar kan också påverka valet av egendoms slag. Förutsättningarna i Lunds stift jämfört med de nordliga stiften skiljer sig åt betydligt, bland annat när det gäller jordbruksmarkens och skogsmarkens bördighet och tillgången till mark, skogsmarkens bördighet.

Det är också stora skillnader mellan stiftens innehav av tillgångar dels i värdet, dels i fördelningen mellan tillgångsslag. Om man jämför det uppskattade marknadsvärdet på stiftens markinnehav och fonder så framträder skillnaderna tydligt. Det varierar från det minsta egendomsinnehavet i Visby stift med 521 miljoner till största innehavet på 6,1 miljarder i Lund stift. Skillnaderna innebär att stiften kan ha olika ingångsvärden i diskussioner om kyrkan förvaltning av prästlönetillgångar.

Tabell 5.2. Prästlönetillgångarnas marknadsvärde per tillgångsslag exklusive byggnader, miljoner kronor (2023)

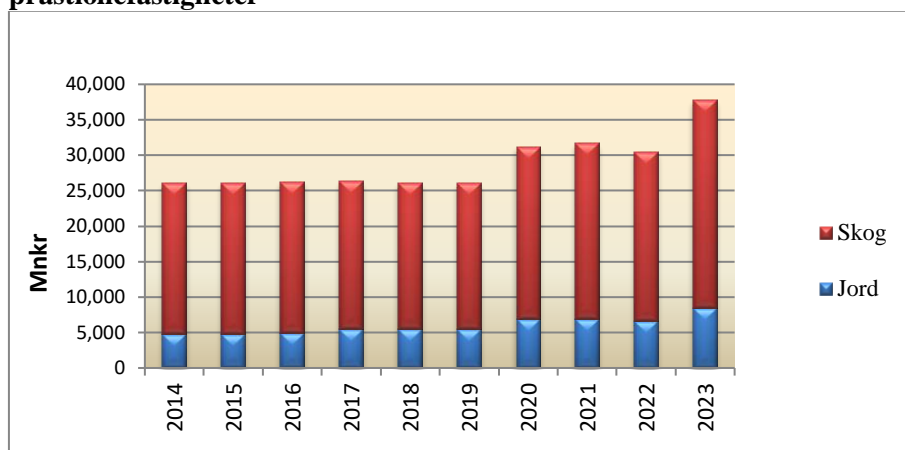
	Skog	Jord	Fond	Totalt
Göteborg	2 651	283	410	3 344
Härnösand	2 716	16	81	2 813
Karlstad	3 355	10	141	3 506
Linköping	2 844	785	281	3 909
Luleå	1 093	66	66	1 225
Lund	1 425	4 046	696	6 167
Skara	3 156	1 541	288	5 285
Stockholm	347	231	663	1 240
Strängnäs	1 502	259	602	2 329
Uppsala	2 999	583	965	4 547
Visby	358	137	26	521
Västerås	2 179	22	105	2 306
Växjö	4 655	479	190	5 323
Summa	29 280	8 457	4 513	42 515

Marknadsvärdet på prästlönefastigheterna (skog och jord) beräknas som taxeringsvärdet multiplicerat med 1,33.

Taxeringsvärdet för byggnader är inte medräknade. Källa: ekonomisk statistik nationell nivå, 2024

Marknadsvärdet på skogsfastigheterna har också ökat de senaste 10 åren, vilket beror på att fastigheterna med jämna mellanrum får nya taxeringsvärden.

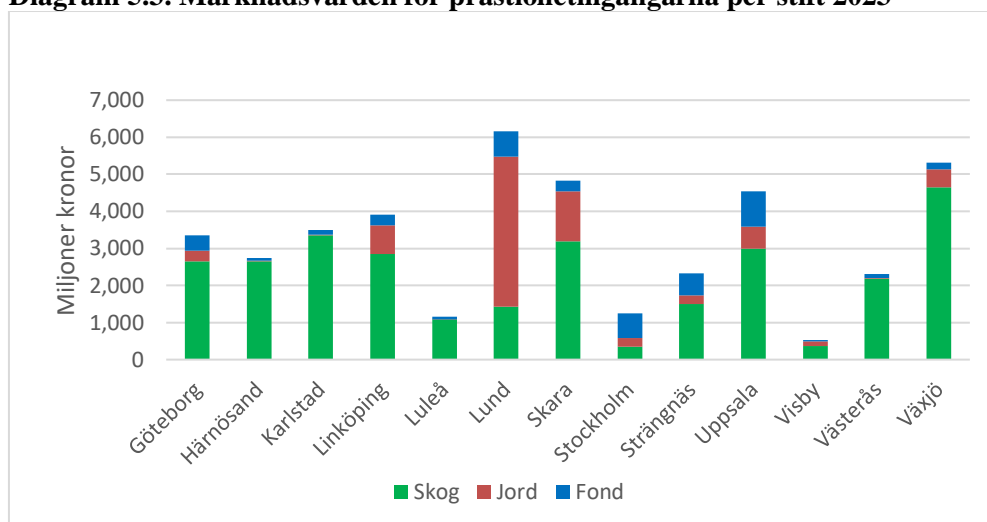
Diagram 5.2. Utveckling av marknadsvärden jord och skog som utgör prästlönefastigheter

Källa: ekonomisk statistik nationell nivå, 2024

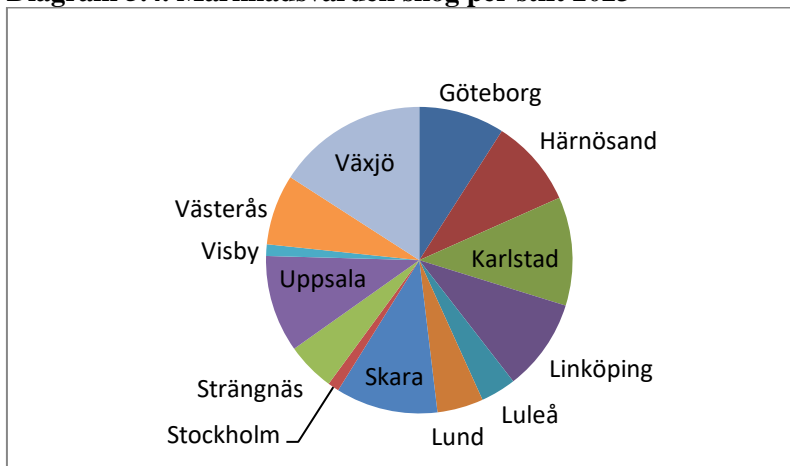
I nästa diagram syns hur marknadsvärdet på olika tillgångsslag fördelar sig mellan stift.

Diagram 5.3. Marknadsvärden för prästlönetillgångarna per stift 2023

Källa: ekonomisk statistik nationell nivå, 2024

När det gäller just skogsinnehavet, som utredningen har särskilt fokus på, skiljer sig förutsättningarna åt mellan stift. Trots att Härnösands stift har det största skogsinnehavet är det beräknade marknadsvärdet på skogsmarken betydligt högre i Växjö stift. Vid jämförelse av marknadsvärdet på prästlönetillgångarnas skogsmark i Stockholms stift med motsvarande mark i Växjö stift, kan konstateras att marknadsvärdet i Växjö är 13 gånger större än motsvarande värde i Stockholm stift. Det innebär att förändringar som rör förvaltningen av skogsdelen i prästlönetillgångarna kan få olika genomslag och betydelse mellan stift.

Diagram 5.4. Marknadsvärden skog per stift 2023

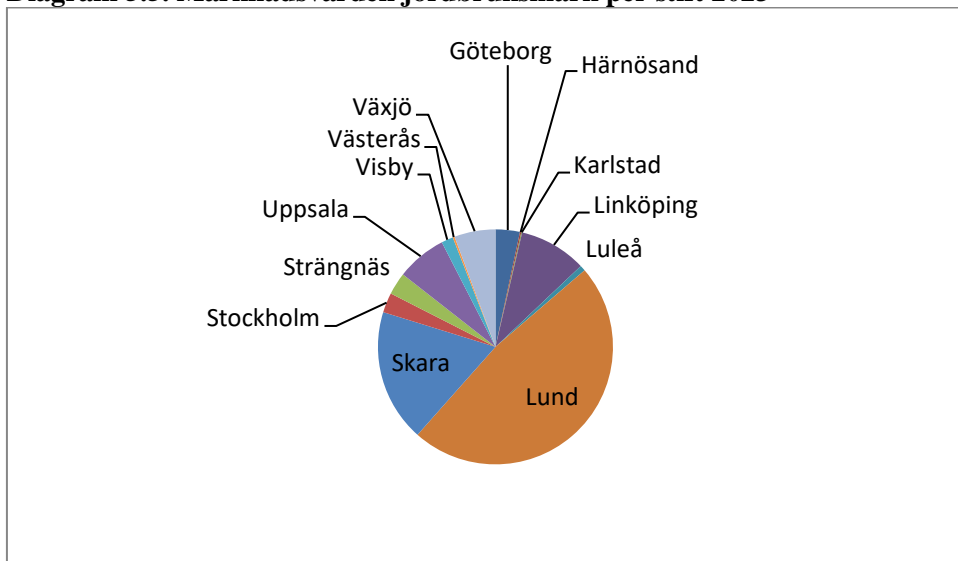
Källa: ekonomisk statistik nationell nivå, 2024

Tabell 5.3. Marknadsvärdet på skogsinnehavet (miljoner kr) 2023

Växjö	4 655
Karlstad	3 355
Skara	3 156
Uppsala	2 999
Linköping	2 844
Härnösand	2 716
Göteborg	2 651
Västerås	2 179
Strängnäs	1 502
Lund	1 425
Luleå	1 093
Visby	358
Stockholm	347

Källa: ekonomisk statistik nationell nivå, 2024

Även prästlönetillgångarnas jordbruksmark är ojämnt fördelat över landet. Det allra största innehavet finns i Lunds stift, där jordbruksmarken också har ett högt marknadsvärde. Flera av stiftet har mycket små innehav av jordbruksmark.

Diagram 5.5. Marknadsvärden jordbruksmark per stift 2023

Källa: ekonomisk statistik nationell nivå, 2024

5.1.2 Prästlönetillgångarnas bidrag till Svenska kyrkans intäkter

Ett vanligt förekommande argument i debatten om kyrkans skogar är att intäkterna från prästlönetillgångarna är jämförelsevis små om man jämför med de totala intäkterna för Svenska kyrkan. Förändringar som påverkar prästlönetillgångarna och då särskilt skogen skulle därmed få begränsad betydelse för kyrkans ekonomi, menar en del. I debatten anges ofta olika procentsatser för att åskådliggöra storleken på utdelning från prästlönetillgångar i förhållande till Svenska kyrkans övriga intäkter. Men vilken procentsats borde man använda?

Svenska kyrkans intäkter kommer från en rad olika källor: kyrkoavgift från medlemmar i Svenska kyrkan, begravningsavgift från alla som betalar kommunal inkomstskatt, bidrag från staten avseende kyrkoantikvarisk ersättning, övriga bidrag och gåvor, avkastning från prästlönetillgångarna m.m.

Tabell 5.4. Svenska kyrkans sammanlagda intäkter 2023 (miljarder kr)

Intäkter	2023	2022	2021	Andel 2023 (%)
Kyrkoavgift	15,3	14,5	14,6	59
Begravningsavgift	6,4	5,8	5,5	25
Utdelning från prästlönetillgångar	0,4	0,6	0,5	1,5
Erhållna bidrag och gåvor (1)	1,8	1,8	1,7	7
Nettoomsättning (2)	1,8	1,7	1,6	7
Övriga verksamhetsintäkter	0,3	0,2	0,4	1,1
Summa intäkter	26,0	24,5	24,2	

1) Bland annat kyrkoantikvarisk ersättning från staten

2) Bland annat gravkötselintäkter och intäkter från uthyrning av lokaler

Källa: Faktablad om Svenska kyrkans ekonomi, 24-06-01⁶⁰

Svenska kyrkans intäkter från prästlönetillgångarna motsvarade 1,7 procent av de totala intäkterna 2023. Under 2022 uppgick andelen till 2,4 procent och under 2021 till 2,2 procent av kyrkans totala intäkter.

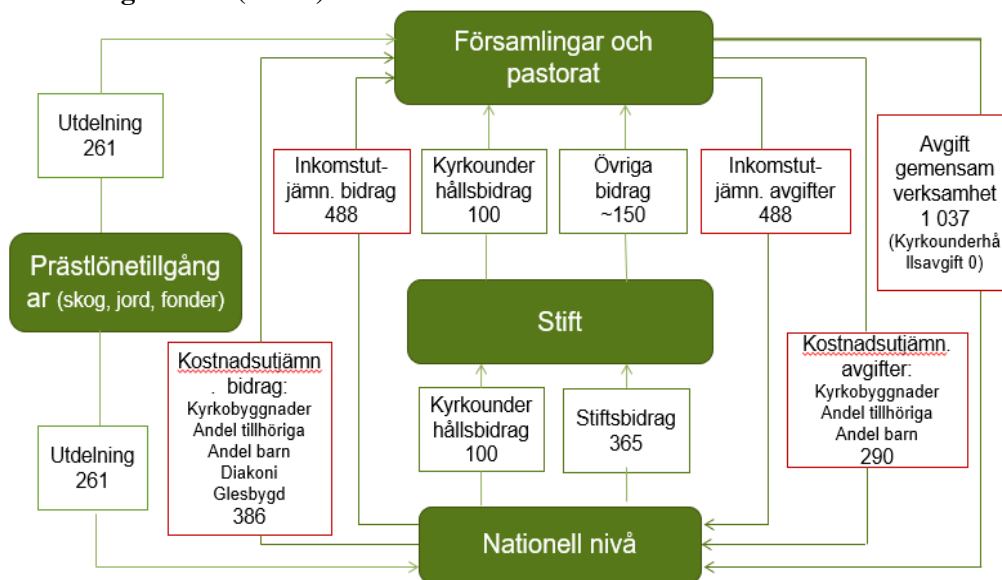
⁶⁰ [Faktablad Svenska kyrkan 2023 \(1\).pdf](#)

En del menar att man i denna jämförelse inte ska räkna med Svenska kyrkans intäkter från begravningsavgiften då detta utgör ett helt eget system. Begravningsavgiften är en skatt som alla med kommunalt beskattningsbar förvärvsinkomst får betala. Uppkomna över- och underskott i begravningsverksamheten regleras mot begravningsavgiften med två års eftersläpning, vilket betyder att denna verksamhet sett över tid går med nollresultat. Så om man räknar bort kyrkans intäkter från begravningsavgiften motsvarar intäkterna från prästlönetillgångarna istället 2,2 procent av Svenska kyrkans totala intäkter 2023.

Hela utdelningen från prästlönetillgångarna går inte in i kyrkans gemensamma budget. Hälften av den totala utdelning som görs ska delas ut församlingar och pastorat som har andelar i avkastningen, medan den andra hälften delas ut till det nationella kyrkliga utjämningsystemet (nationell nivå). Syftet med utjämningsystemet är att transferera och omfördela ekonomiska resurser inom Svenska kyrkan för att bidra till att alla församlingar i landet ska ha ekonomiska förutsättningar att fullgöra den grundläggande uppgiften och kunna ta ansvar för kyrkobyggnader. I utjämningsystemet ingår också bidrag till stiftet i form av stiftsbidrag och kyrkunderhållsbidrag. Större delen av stiftens intäkter kommer från kyrkoavgifter och som bidrag från nationell nivå via utjämningsystemet.

Utjämningsystemet är komplext. Att ändra en parameter i en del av systemet, exempelvis procentsatsen som bestämmer omfattningen på inkomstutjämnningen, får ekonomiska konsekvenser för alla församlingar och pastorat. Utdelningen från prästlönetillgångarna påverkar systemet i två olika led, dels som direkt utdelning till församlingar och pastorat, dels som en del av intäkterna i utjämningsystemet som omvandlas till bland annat stiftsbidrag via nationell nivå.

Diagram 5.6. Svenska kyrkans utjämningsystem och inomkyrkliga transfereringar 2024 (mnkr)

Källa: ekonomisk statistik nationell nivå, 2024

Stiftet bidrar alltså till det gemensamma utjämningsystemet genom att betala in halva årliga utdelningen från prästlönetillgångarna till systemet. Samtidigt utgår bidrag till stiftet från nationell nivå. Hur ser det då ut om man jämför inbetalningar

från förvaltningen av prästlönetillgångar jämfört med de belopp stiftens får ut i stiftsbidrag? Betalar stiftens in mer till utjämningsystemet från sin förvaltning av prästlönetillgångar än vad de får ut från utjämningsystemet?

Om man jämför dessa transfereringar kan man konstatera att samtliga stift, med undantag av Linköping, Skara och Växjö stift, under 2024 får ut **mer** via stiftsbidrag än vad som motsvarar respektive stifts utdelning från prästlönetillgångar till nationell nivå.

Tabell 5.5. Bidrag till utjämningsystemet från prästlönetillgångarna

Inbetalad utdelning från PLT jämfört med erhållna stiftsbidrag 2024 (tkr)

Stift	Från PLT	Stiftsbidrag
Uppsala	25 000	34 460
Linköping	35 000	27 590
Skara	40 500	28 940
Strängnäs	10 000	27 260
Västerås	1 900	27 150
Växjö	35 843	28 050
Lund	27 007	42 910
Göteborg	27 000	36 210
Karlstad	20 000	23 120
Härnösand	19 500	23 070
Luleå	7 000	25 490
Visby	2 250	15 900
Stockholm	10 308	25 160
Totalt	261 308	365 310

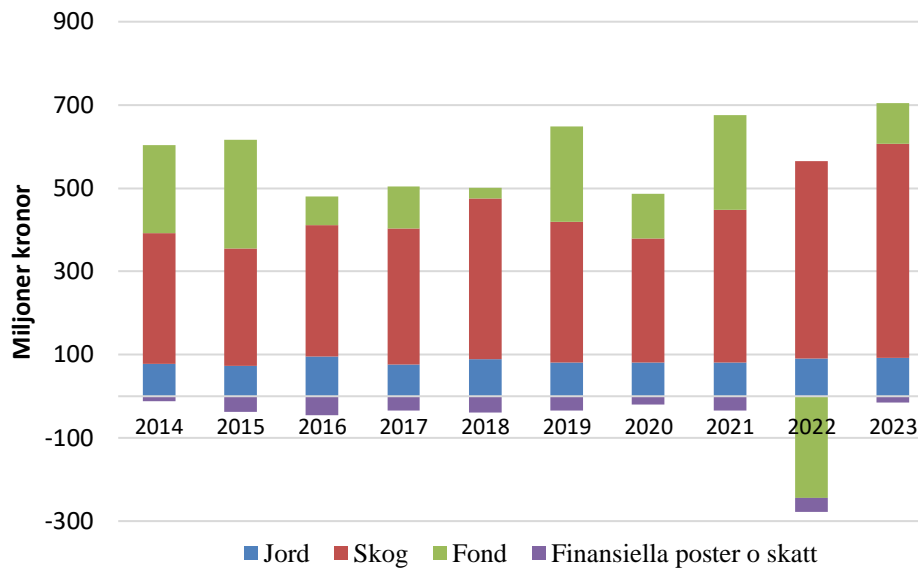
Källa: ekonomisk statistik nationell nivå 2024

5.1.3 Resultatutveckling och utdelning över tid

För 2023 uppgick det årets resultat från förvaltningen av prästlönetillgångar (efter värdesäkring) till drygt 689 miljoner kronor.

Över tid har årsresultatet från förvaltningen av prästlönetillgångarna ökat. Resultatet från förvaltningen från fonderna och även skogen varierar i viss mån från år till år. Variationen för fonderna beror på hur börsen utvecklats. Stiftens totala innehav av fonder kan också variera över tid, beroende på köp och försäljning av prästlönefastigheter. Avkastning från stiftens skogsinnehav påverkas av bland annat virkespriser, men också större händelser som stormar, skogsbränder, torrperioder, granbarkborreangrepp och andra skadegörare och händelser som påverkar handel med virke och andra produkter från skogen. Resultatet som härrör från stiftens förvaltning av jord och skog har varit relativt jämn över tid.

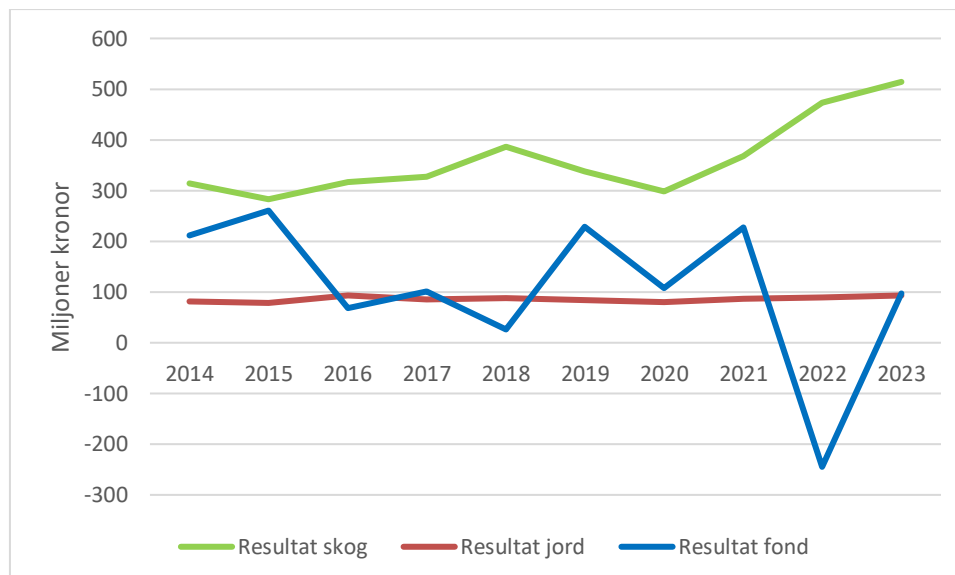
Diagram 5.7 Årets resultat efter värdesäkring över tid för prästlönetillgångar (miljoner kr)

Källa: ekonomisk statistik nationell nivå, 2024

Vid en uppdelning på respektive rörelsegren syns det ännu tydligare hur avkastningen från skogen ökat successivt över tid. Och att den största variationen och osäkerheten finns i avkastningen från fonderna.

Diagram 5.8 Utdelningsbart rörelseresultat per rörelsegren 2014–2023 (före finansiella poster och skatt) (mnkr)

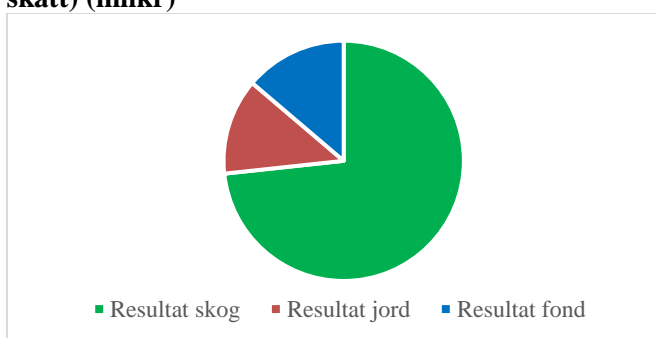
Källa: ekonomisk statistik nationell nivå, 2024

Det är inte givet att ett stift delar ut hela det utdelningsbara resultatet från prästlönetillgångarna varje år. Flera stift uppger att de försöker få till en så jämn utdelning mellan åren som möjligt till församlingarna. En jämförelse mellan stiftet kan därför bli vanskelig om man bara talar om de utdelningar som gjorts. Ibland

behöver man istället jämföra det faktiska resultatet av förvaltningen. Det kan också vara knepigt att göra jämförelser mellan år, eftersom särskilt fondförvaltningen påverkas i hög grad av börsutvecklingen och även inflationen. Konsekvenser av en skakig börs och de senaste årens höga inflation kan tydligt utläsas i diagrammet ovan för det utdelningsbara rörelseresultatet från fonderna. Den höga inflationen har inneburit att stiftet behövt värdesäkra tillgångarna och därmed fått mindre medel att dela ut från fonddelen. För att få fram ett jämförelsetal för ett ”normalår” för förvaltningen kan man därför behöva räkna på ett genomsnitt över flera år.

Det utdelningsbara rörelseresultatet för 2023 kan också illustreras genom att dela upp resultatet på respektive egendomsslag. Den allra största andelen av resultatet kommer från förvaltningen av skogen.

Diagram 5.9 Utdelningsbart rörelseresultat 2023 (före finansiella poster och skatt) (mnkr)

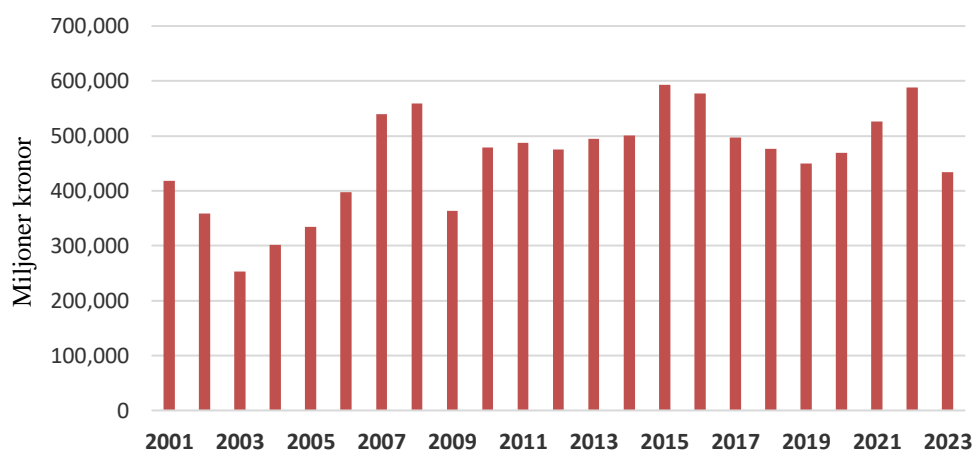

Källa: ekonomisk statistik nationell nivå, 2024

Av 2023 års utdelningsbara rörelseresultat före finansiella poster och skatt härrörde således 514,4 miljoner kronor från skog (72 procent), 93,2 miljoner kr från jord (13 procent) samt 97,1 miljoner kronor från fonder (13 procent). Från det utdelningsbara rörelseresultatet för finansiella poster och skatt om totalt 704,7 miljoner avräknas 15,5 miljoner kronor avseende nettot för finansiella poster, bokslutsdispositioner och skatt. Det disponibla årsresultatet för 2023 som var möjligt att dela ut till andelsägarna under 2024 uppgick därmed till 689,2 miljoner kronor.

Sedan relationsförändringen år 2000 har utdelningen från prästlönetillgångarna ökat över tid och i stort sett i takt med konjunktorens upp- och nedgångar.

Diagram 5.10 Utdelningar från prästlönetillgångarna 2001–2023 (mnkr)

Källa: ekonomisk statistik nationell nivå, 2024

Av tabell 5.6 nedan framgår den årliga utdelningen för respektive stift de senaste åtta åren. Det är relativt stora skillnader i utdelningsnivå mellan stiftet.

Tabell 5.6 Total årlig utdelning från prästlönetillgångarna 2016–2023 (tkr)

Stift	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023
Göteborg	30 000	30 000	30 000	30 000	37 000	70 000	34 000	54 000
Härnösand	40 000	42 000	42 000	43 000	39 000	40 500	39 000	39 000
Karlstad	35 000	35 000	35 000	35 000	35 000	35 000	35 000	40 000
Linköping	55 400	48 000	50 000	54 000	54 000	55 000	60 000	70 000
Luleå	11 500	11 500	12 000	11 500	13 000	13 000	13 000	14 000
Lund	72 020	72 020	72 020	68 018	68 018	74 020	50 014	54 014
Skara	55 000	50 000	45 000	45 000	46 000	50 000	48 000	81 000
Stockholm	20 616	27 488	20 616	27 488	68 720	75 592	13 744	20 616
Strängnäs	29 000	11 000	7 000	20 000	30 000	20 000	20 000	20 000
Uppsala	56 000	56 000	45 000	45 000	45 000	56 000	45 000	50 000
Visby	2 500	3 500	3 500	3 000	3 000	4 000	2 000	4 500
Västerås	25 000	30 000	30 000	30 000	30 000	30 000	10 000	3 800
Växjö	64 517	60 216	57 348	57 348	57 348	64 516	64 516	71 686
Totalt	496 553	476 724	449 484	469 354	526 086	587 628	434 274	522 616

Källa: ekonomisk statistik nationell nivå, 2024

5.1.4 Utdelning till församlingar och pastorat

Alla församlingar och pastorat får inte utdelning från prästlönetillgångarna. Utdelningen baseras på lokalt historiskt innehav av kyrklig mark vid en viss tidpunkt. Kammarkollegiet har fastställt så kallade andelstal för respektive församling eller pastorat. Det rör sig om en särskild sorts stiftelseliknande egendoms massa baserad på historiskt innehav av mark. Svenska kyrkan kan därför inte själv ändra på andelstalen. För det krävs beslut av Kammarkollegiet.

I kyrkoordningen anges att församlingarna har andelar i avkastningen av prästlönetillgångarna allt efter hur stor del av tillgångarna som kommer från den församlingen (46 kap. 2 § kyrkoordningen). Den nettovinst som uppkommer vid förvaltningen av prästlönetillgångarna och som tillkommer församlingarna ska stiftet fördela – i form av utdelning – på dessa i förhållande till deras andelar i prästlönetillgångarna (46 § 5 kyrkoordningen).

Som beskrivits i avsnitt 4.3.1 ovan var lagstiftaren särskilt mån om att skydda andelsägarna i samband med relationsförändringen. Det betyder att om Svenska kyrkan beslutar att förändra förutsättningarna för intäkter från prästlönetillgångarna, så behöver andelsägarnas intressen beaktas.

I tabellen 5.6 ovan kan man tydligt se hur mycket utdelningen varierat över tid. Variation och ”ryckighet” i utdelningen gör det svårt för församlingar och pastorat att planera sin ekonomi, i vart fall i de församlingar och pastorat som har en stor andel av verksamhetsintäkterna från utdelningen från prästlönetillgångarna.

Vilka är då de församlingar och pastorat som får mest utdelning från prästlönetillgångarna? Under 2023 fick 554 församlingar/pastorat utdelning från prästlönetillgångarna. Ett stort antal församlingar och pastorat får mycket små tillskott till budgeten från utdelningen från prästlönetillgångarna. Fler än 350 andelsägare fick två procent eller mindre av sina verksamhetsintäkter från förvaltningen av prästlönetillgångar. För 504 av 554 församlingarna/pastoraten var utdelningen mindre än en miljon kronor under 2023.

I tabellen nedan kan man se vilka församlingar och pastorat som fick procentuellt mest intäkter från utdelningar jämfört med övriga intäkter under 2023. Utredningen

redovisar de församlingar och pastorat som fick mer än 5 procent av sina totala intäkter från denna inkomstkälla.

Tabell 5.7 Församlingar/pastorat som fick mer än 5 % av sina totala intäkter från utdelning av prästlönetillgångarna 2023 (I totala intäkter ingår inte begravningsavgifter) (tkr)

Stift	Församling/ pastorat	Utdelning från PLT	Verksam- hets intäkter	Andel av verksamhetsintäkter från PLT (%)
Skara	Norra Mo	1 703	8 616	19,8
Karlstad	Ekshärads	989	8 070	12,3
Linköping	Ydre	1 500	13 677	11,0
Växjö	Göteryds	744	7 228	10,3
Uppsala	Ockelbo	1 124	13 204	8,5
Växjö	Uppvidinge	1 672	21 244	7,9
Härnösand	Sollefteå	3 416	46 217	7,4
Linköping	Kärna	997	13 652	7,3
Lund	Löderups	801	11 568	6,9
Växjö	Traryd-Hinneryds	587	8 492	6,9
Uppsala	Nora	426	6 474	6,6
Växjö	Södra Ljunga	502	7 713	6,5
Växjö	Skillingaryds	702	11 037	6,4
Växjö	Virestad-Härlunda	439	7 016	6,3
Karlstad	Färgelanda- Högsätters	928	15 549	6,0
Linköping	Aneby	1 055	17 679	6,0
Linköping	Aspelands	1 966	33 151	5,9
Strängnäs	Bettna	396	6 724	5,9
Härnösand	Strömsunds	1 730	30 236	5,7
Växjö	Barnarp-Ödestugu	446	7 985	5,6
Uppsala	Norra Hagunda	549	10 084	5,4
Härnösand	Torps	733	13 472	5,4
Uppsala	Västerlövsta	546	10 137	5,4
Härnösand	Krokoms	2 075	38 687	5,4
Härnösand	Härjedalens	1 857	34 787	5,3
Linköping	Borensbergs	1 753	33 468	5,2
Strängnäs	Tystbergabygdens	297	5 730	5,2
Skara	Amnehärad- Lyrestads	967	18 718	5,2
Linköping	Norra Tjusts	958	18 950	5,1

Källa: ekonomisk statistik nationell nivå, 2024

Bland de församlingar vars utdelningar från prästlönetillgångarna hade de största andelarna av verksamhetsintäkterna 2023 enligt tabellen ovan, så fick Sollefteå pastorat mest utdelning i monetära termer, drygt 3,4 miljoner kronor.

Störst utdelning i hela landet fick Växjö pastorat med ett belopp om 4,3 miljoner kronor, vilket motsvarade 2,7 procent av pastoratets verksamhetsintäkter det året.

17 av de församlingar/pastorat som finns medtagna i listan ovan är klassificerade som församlingar i "glesbygd" enligt Statistiska centralbyråns definition i kyrkans interna statistiksystem.

5.2 Skogen – en källa till andlighet och mening

Den kyrkliga skogen har förutom det ekonomiska värdet också en rad andra värden. Många människor i Sverige har en personlig relation till skogen som plats – till skogar de vuxit upp i eller vistats eller vistas i. Som plats är skogen ofta förknippad med känslor av olika slag. I detta avsnitt beskrivs vad som framkommit under utredningen om skogens olika värden och varför dessa värden uppfattas som viktiga för människor. I senare kapitel görs också ytterligare tematiska fördjupningar kring skogens olika värden.

5.2.1 Skogens betydelse för andlighet – vad forskare funnit

Forskaren och religionshistorikern David Thurfjell har undersökt svenskarnas relation till skogen. I sin bok *Granskogsfolk* beskriver han hur svenskars naturupplevelser och vistelse i skogen har andlig och existentiell betydelse för många människor.⁶¹

Thurfjell refererar bland annat till en studie av forskaren Nils Uddenberg som undersökt varför svenskar söker sig till naturen. De intervjuade angav som skäl ”längtan efter att få känna sig avspänd och harmonisk” (94 %), ”intresse för växter och djur” (78 %), ”svampplockning, jakt och fiske” (75 %), ”komma i kontakt med tillvarons sammanhang” (72 %) samt ”uppleva något som inte formats av människor” (64 %). Thurfjell menar att de två sistnämnda kan ses som existentiella dimensioner av naturbesöken. Andra studier visar på liknande resultat. Thurfjell menar att en del av många svenskars naturrelation handlar om ”känslan av andäktighet” och att det för många är rimligt att säga att ”naturen är deras kyrka”.⁶²

Thurfjell refererar även till en annan studie om varför människor besökte en specifik nationalpark. Tre av fyra informanter i studien angav att de upplevde naturen som ”helig, besjälad, okränkbar”. Närmare 20 % av besökarna angav att ”uppleva en andlig dimension” var ett starkt eller mycket starkt motiv till besök i nationalparken.⁶³

I sin forskning har Thurfjell intervjuat människor om vad vistelse i naturen ger dem. Informanterna beskriver existentiella naturupplevelser av olika slag, att kunna knyta an till tidigare skogsvandrares erfarenheter, att naturen kan upplevas vara en bild av livets skönhet och skörhet och där man kan uppleva tecken på förgänglighet. Skogen kan också upplevas som en trygg och trösterik plats:

Träden upplevs som omhändertagande och skyddande. De skapar ett privat och tryggt rum där man kan gråta utan risk för att bli störd. Deras kravlösa lyssnande blir som en omslutande famn, fylld av välvilja och acceptans.⁶⁴

Andra beskriver naturen som en plats för samhörighet:

Ett vanligt ord i de berättelser jag samlat in är ”relation”. Många använder detta ord för att beskriva vad de känner inför naturen. Folk har ”en särskild relation till skogen”, säger de, en relation till en speciell plats

⁶¹ Thurfjell, David. 2020. *Granskogsfolk – Hur naturen blev svenskarnas religion*.

⁶² Thurfjell, s. 20.

⁶³ Thurfjell, s. 21.

⁶⁴ Thurfjell, s. 34-35. Det kan dock finnas skillnader i befolkningen. För en del nya svenskar kan vistelse i skogen upplevas som otryggt och ovant. Projektet har därför genomförts för att uppmuntra till vistelse i naturen och för att sprida kunskap om allemansrätten bland nya svenskar, bland annat i Jönköpings län: [Invandrare ska lära sig njuta av den svenska skogen - P4 Jönköping | Sveriges Radio](#).

eller en relation till naturen i sin helhet. Att komma till skogen, beskriver de, är lite som att komma hem.⁶⁵

Och många av de intervjuade beskriver att denna relation till naturen som att de är sammanlänkade till den; en känsla av att vara en del av ett större sammanhang. Erfarenheten av att vara sammanlänkad upplevs av många som en tröst:

Skogen ger en erfarenhet av att vara omsluten av livsformer med vilka man delar grundläggande livsbetingelser. Allting som kommer och går, den spirande livsviljan och förruttnelsen, livet och döden, alltings ofattbara och obarmhjärtiga skönhet. Känslan av att ”här är vi and *we're in it together*”, som en av de jag talat med uttryckte det, att allt liv delar villkor och att vi liksom sitter i samma båt.⁶⁶

Thurfjell beskriver också forskning som visar att utomhusvistelse är positivt för hälsan, och de han intervjuat menar att naturen har en lugnande och läkande effekt på dem. Naturen upplevs som en motvikt mot stress, oro och grubbleri:

Det är i detta bredare sammanhang som också de existentiellt berörande naturupplevelsorna måste förstås. För det är ju när livet inte är helt enkelt som existentiella frågor aktualiseras och människor söker kontakt till tillvarons djupdimensioner. När de jag talat med berättar att de upplevt en *connection* i skogen – något som alltså är återkommande – antyds att denna kontakt tidigare varit bruten. När de talar om att de fylls av lugn eller att ångesten bedarrar i mötet med det öppna landskapet, ligger det underförstått att deras liv i vanliga fall innehåller just ångest.

Att vistelsen i naturen har positiv effekt på människors psykiska och fysiska hälsa har påvisats i en rad forskningsstudier. I en del regioner i Sverige finns bland annat så kallad naturbaserad rehabilitering där vistelse i naturen och grön miljö används som läkande kraft.⁶⁷ Utredningen berör frågan om naturens koppling till hälsa närmare i avsnitt 10.1.1.

5.3 Utredningens kartläggning

Frågor som rör skogen och förvaltning av skog engagerar och väcker känslor. Under arbetets gång har utredningen fått ta del av många människors tankar kring dessa frågor. Många som hört av sig med synpunkter uttrycker förhoppningar om att utredningens arbete ska leda till förändrade ställningstaganden i det fortsatta arbetet. Det har också inkommit en rad kritiska synpunkter med exempel på lokala diskussioner kring avverkningar som Svenska kyrkan planerar eller genomfört.

Utredningen har också, efter dialog med ENSO, vänt sig direkt till församlingar och särskilt barn och unga för att få in tankar och medskick kring kyrkans fortsatta skogsförvaltning. I februari 2024 lades ett antal samtalsfrågor ut på utredningens externa webbsida kring skog och skogsförvaltning och dessa delades även på det inomkyrkliga nätet. Även Svenska Kyrkans Unga spred informationen via sina

⁶⁵ Thurfjell, s. 37.

⁶⁶ Thurfjell, s. 40.

⁶⁷ [Besök i naturen läker kropp och själ | Forskning & Framsteg \(fof.se\)](#). Se till exempel Västra Götalandsregionen: [Naturbaserad rehabilitering - Institutet för stressmedicin \(vgregion.se\)](#). Länk till svensk forskning på ämnet: [IJERPH | Free Full-Text | Using Nature-Based Rehabilitation to Restart a Stalled Process of Rehabilitation in Individuals with Stress-Related Mental Illness \(mdpi.com\)](#)

kanaler. Uppmaningen skickades även till stiftens egendomsförvaltningar och miljösamordnare. De är inte känt om dessa förmedlat budskapet vidare inom stiftet. Sista dag att lämna synpunkter var den 15 maj 2024. Utredningens tanke har varit att församlingarna skulle genomföra gruppsamtal och lära sig mer om kyrkans skogsbruk genom att tillsammans titta på filmen som egendomsförvaltningarna tagit fram om kyrkans skogsförvaltning.⁶⁸ De frågor som utredningen ställde var:

- Vad betyder skogen för er?
- Hur tycker ni att man ska se på hållbarhet i Svenska kyrkans sätt att ta hand om och använda skogen?
- Hur borde Svenska kyrkan ta hand om sina skogar? Vad är viktigt och varför?
- Om man måste göra ett val mellan ekonomiska resurser till församlingen och andra värden, vad är viktigt för er?
- Varför är det viktigt att barns och ungas synpunkter tas med när man fattar beslut om kyrkans skogar?
- Har ni andra medskick till utredningen?

Trots att det var kort tid att svara på frågorna har väldigt många hörsammat uppmaningen och kontaktat utredningen genom e-post och även skickat teckningar och korta filmer. Sammantaget har det inkommit ett 130-tal svar till utredningen. Drygt 30 församlingar eller pastorat har lämnat svar från gruppsamtal av olika slag. Det har också inkommit många svar från medarbetare, förtroendevalda, pilgrimsgrupper och grupper inom Svenska Kyrkans Unga. Närmare 80 svar har inkommit från enskilda, framför allt församlingsbor. Även barn- och ungdomsorganisationen Fältbiologerna har skickat in ett svar.⁶⁹

Utredningen vill tacka alla dem som hört av sig och lämnat synpunkter! Svaren och synpunkterna ger ytterligare dimensioner till de frågeställningar som utredningen sökt svar på. Det är glädjande att det finns en bredd och geografisk spridning bland de svarande och att olika kategorier – förtroendevalda, medarbetare, församlingsbor, barn, ungdomar och vuxna – inom Svenska kyrkan gjort medskick. Det har också gjorts ett gediget arbete i många församlingar för att reflektera kring frågorna. Utredningen vill särskilt uppmärksamma Söderköping Sankta Anna församling där hela 80 personer i olika åldrar deltagit i samtalen, inklusive en konfirmandgrupp på 30 personer. Därutöver har även arbetslaget diskuterat frågorna vid flera tillfällen.

I detta avsnitt återges samlat förväntningar och tankar som företrädare för församlingar och pastorat, medarbetare och medlemmar i Svenska kyrkan och en bredare allmänhet lyfter i kontakter med utredningen. I de fall det i svaren anges att det förts ett samtal eller en diskussion och det framgår att svaret är från församlingen redovisas det som församlingens svar. En del svar är från kyrkoråd eller enskilda förtroendevalda, utan att det anges att det förts en dialog i församlingen och dessa redovisas som förtroendevaldas eller medarbetares svar. Samtal med barn har i regel förts under ledning av en pedagog eller en annan vuxen.

De allra flesta som svarat uttrycker entusiasm över att utredningen pågår och tacksamhet över att bli hörda i frågor som rör kyrkans skogsbruk. Svaren tyder också, enligt utredningens bedömning, på ett stort inomkyrkligt engagemang i skogsfrågorna. Svaren handlar om skogens andliga och existentiella betydelse, hur man ser på Svenska kyrkans skogsbruk och hur man skulle vilja att kyrkan tog hand

⁶⁸ Filmen *Kyrkan och skogen – om virke, värderingar och vägval*, har tagits fram av egendomsförvaltningarna 2023, [Kyrkan och skogen – om virke, värderingar och vägval on Vimeo](#)

⁶⁹ Fältbiologernas svar behandlas närmare i kapitel 10.6.5.

om skogen. Många svar berör andlig och existentiell hållbarhet och efterlyser ansvarstagande inom Svenska kyrkan. En del som svarat har lämnat personliga vittnesmål om egna erfarenheter av Svenska kyrkans nuvarande skogsförvaltning. En del församlingar ger exempel på hur man idag arbetar med frågor som rör natur och skog, särskilt inom barnverksamheten.

En del av kommentarerna om kyrkans skogsförvaltning skulle också kunna handla om skogar som ägs av församlingar och inte prästlönefastigheter som förvaltas av stiftet. Svaren anger dock en tydlig inriktning kring hur man anser att kyrkliga skogar borde förvaltas, oavsett om det görs av ett stift eller en enskild församling eller pastorat.

5.4 Synen på skogen

5.4.1 Skogens värden och dess betydelse

I svaren till utredningen lyfts skogens olika värden och betydelse för rekreation, återhämtning och andlighet. Det är en plats där många upplever att de kommer nära skapelsen och andliga värden. Andra exempel som ges är naturupplevelser, vistelse och vandring i skogen, plocka svamp och bär, jaga och träna. Skogen är ett rum att vistas i och en plats att hämta kraft i. Det lyfts även att människor mår fysiskt och psykiskt bra av att vistas i skogen och i naturen.

Söderköping Sankt Anna församling sammanfattar synpunkter om skogens betydelse:

Många svarar att skogen i första hand betyder FRIHET för dem. Att det handlar om andra värden som inte går att värdera i pengar, t ex vänskap som upplevs i relation till naturen men också när man är tillsammans ute i skogen. SKOG = LIV! Värden som fruktbarhet. Det hör ihop med att det behöver finnas miljöer där allt levande kan befruktas, födas, leva och samverka med andra arter för att det ska bli en mångfald.

Här var ungdomar och vuxna också överens om att vi måste vara varsamma och försiktiga med vår skog. Att naturen själv visar oss det bästa sättet att sköta skogen. Att hållbarhet handlar om en inställning där vi tar hänsyn till både skogens helighet, egna rättigheter och långa tidsperspektiv. Att vi inte har rätt att utnyttja skogen för våra egna syften.

En medarbetare i Svenska kyrkan skriver om hur skogen är en läkande plats för fysisk, psykisk och andlig hälsa under svåra perioder i livet:

Skogen blev ”min” plats. Där kunde jag läka mina sår, få nytt livsmod och hjälp på vägen framåt i mitt liv. Perspektivet ändrades. Jag kände en sådan stark samhörighet med naturen, med träden, alla djur och småkryp. ALLT blev som en predikan för mig, och jag kände mig inte ensam i skogen... Det finns ett värde där, som inte kan mätas i kronor och ören.

Församlingsbor i Ovensjö-Järbo pastorat sammanfattar skogens betydelse:

Allt! Lugn, ro, livskraft, skönhet, glädje, förundran, kunskap, hopp, tro på framtiden, återhämtning, fritid. Skogen ger liv till oss och många andra arter. Skogen är viktig ur så många synvinklar.

5.4.2 Barn och ungas relation till och syn på skogen

Ett stort antal barn och unga har deltagit i de samtal som arrangerats i församlingar. De yngre barnens svar handlar i stor utsträckning om skogen som en viktig plats för barn att vistas i. De betonar också att djuren i skogen ska värnas. Ett antal barn har lyft fram skogens betydelse för ekosystemtjänster bland annat att skogen bidrar till syre. Även ungdomar lyfter frågor kring biologisk mångfald och skogen som plats för friluftsliv och andlighet.

Konstigt att kyrkan pratar om att hugga ner träd, verkar inte likt kyrkan som bryr sig om allt. Skogen är viktig för barn leker där. De säger att man ska bry sig om saker. Viktigt att träden är kvar för att vi kan andas. Viktigt att inte hugga ner träden för då kan man inte krama dem. Träden är bra. Om man går vilse, kan man sjunga en sång och krama ett träd. Om de är borta kan man inte det. (6–8-åringar i Öregrund Gräsö församling)

Det är kul att besöka skogen. I skogen kan man grilla, klättra i träd och leka. Skogen är viktig för i den finns träd och myrstackar, löv och andra bra saker. Jag tycker om att plocka och äta bär i skogen. (6–11-åringar i Gällivare församling)

Man kan klättra i skogen, bygga trädkoja och leka. Vi kan ha utflykt i skogen. Det är roligare att leka i skogen när det finns träd där. (5–7-åringar i Alfta-Ovanåkers församling)

Övre Älvdals församling i Sysslebäck har gjort ett ambitiöst arbete för att få in synpunkter från barn och unga. De har intervjuat församlingens femårsgrupp, mellanstadiebarn på fritids och elever på högstadiet. De yngsta barnen framhöll skogens betydelse som plats att vistas i, att äta bär och fiska. För eleverna i mellanstadiet är skogen en plats för rekreation, återhämtning, jakt, boplatser för djuren, men också för att avverka skog:

Det är en plats där så många varelser har sin fristad. En plats där djuren har sitt hem och där de känner sig trygga. Och en plats där vi människor kan gå till om vi behöver vara ensamma och bara känna skogen och naturen sluta sig runt en.

Även för högstadieeleverna i Sysslebäck är skogen viktig och de anser att kyrkan ska sköta den väl. De vill bevara och sköta skogen för rekreation och aktiviteter. De träd som avverkas kan säljas.

En ungdomsgrupp i Arboga församling ser skogen som något vi behöver, en lugn och harmonisk plats. De tycker att Svenska kyrkan ska vårda skogen:

Se skogen som något värdefullt, försöka använda skogen som något användbart med respekt och bevara skogen så länge det binder kolet. Försöka bevara det som går att bevara och hugga ner de döda och sjuka träd. Det är inte bara vi som använder trädet så det är viktigt att tänka på de levande djuren och organismerna för deras välmående. Tänk på att plantera flera olika träd så att det blir en skog och inte en plantering av samma slag.

Svenska Kyrkans Unga i Mikael's församling i Örebro menar att skogen har många olika syften. Kyrkan kan använda skogsmarker för att bevara och skydda växter och

djur; erbjuda möjligheter till friluftsliv; som en plats för meditation, retreats och andliga upplevelser; utflykter, skogslekplatser och scoutverksamhet, samt för skogsgudstjänster och andra andliga aktiviteter för att främja en närmare koppling mellan naturen och gud. De tycker också att man ska bjuda in allmänheten för att röja sly, plantera träd och plocka skräp för att lära sig om skogens roll i koldioxidupptag och kretslopp samt klimatpåverkan.

Distriktsstyrelsen i Svenska Kyrkans Unga i Härnösands stift skriver att de varit ute i skogen tillsammans med medarbetare på egendomsförvaltningen. Några reflektioner till utredningen efter det:

Det ska finnas blandad vegetation, olika typer av träd och kuperad mark. Mixad skog helt enkelt. Den ska vara tillgänglig och den ska användas av människor på ett klokt sätt, alltså inte skadas eller nedskräpad och inte förfallet och mörkt. Skog ska var anpassad till det syfte som den ska användas till. Vi behöver allt som skogen kan ge, och det är nödvändigt att vi tar hand om den för att det ska finnas kvar. Vi tycker att kyrkan ska föregå med gott exempel när man tar hand om skogen, som det nämndes i filmen⁷⁰.

Rollspselsgruppen i Västerviks församling, som samlar unga mellan 17–24 år, har också diskuterat vad skogen betyder:

Då talade vi mycket om vikten av biologisk mångfald och att bevara skog både som ett sätt att fånga kol men också för att många insekter behöver gammal skog. En annan del var att vi tycker att skog ska vara en plats som är tillgänglig för så många som möjligt och att man ska ta hänsyn till exempelvis hur friluftsliv kan bedrivas i skogen. Vi talade även om de kulturvärden som skogen bär på så som kyrkstigar och att dessa är av stor vikt att bevara. Vi tycker att det är viktigt att prioritera de här klimatomänskliga kulturella och "mänskliga" värdena över ekonomiska. Detta eftersom vi tänker att vi är förvaltare av ett arv som vi hoppas många generationer kan få både del av dess avkastning men också få uppleva dess skönhet och ro.

5.4.3 Att "äga skogen"

I svaren till utredningen har frågan om ägande problematiserats. Pilgrimsnätverket i Södra Västerbotten anför:

Begreppet "äga" skog – problematiskt – kan man äga något man förvaltar till kommande generationer? Gud satte människan i Edens trädgård – till att "bruka och vårda den" – till att vara skapade medskapare. En del av oss är skogsägare själva – hur ställer vi oss till det begreppet – äga skog? Kan vi äga den skapelse vi är en del av? Eller kan vi vara tillhöriga skogen – med ett mer samiskt perspektiv: Någon har varit här före oss, vi är förvaltare nu. Någon kommer efter oss – vad lämnar vi efter oss?

5.4.4 Pilgrimsvandrares syn på skogen

Utredningen har även fått svar från några grupperingar som arbetar med pilgrimsvandringar inom Svenska kyrkan. För dem har skogen en särskild betydelse.

⁷⁰ Filmen som refereras till är egendomsförvaltningarnas film *Kyrkan och skogen – om virke, värderingar och vägval*

Medarbetare och ideella engagerade i pilgrimsvandringsverksamhet i Luleå stift skriver:

De värden som orörda naturresurser ger till de medvandrare vi mött under årens lopp går inte att mäta – de är ovärderliga och har bidragit till att människor återkommer till dessa möjligheter till existentiella samtal, år efter år – och varje vandring tillkommer nya medvandrare. Det kan vi till stora delar tacka skapelsen för!

De menar de sju nyckelorden som används som ledstjärnor och längtansord inom pilgrimsvandringsverksamheten även är relevanta för synen på hållbarhet i kyrkans sätt att förvalta skog:

Frihet – att se till att inte bara min frihet ska vara det enda sanna. Andra varelsers rätt till frihet måste vägas mot min egen frihetssträvan. Att på andras bekostnad sträva efter enbart sin egen frihet är inte pilgrimens livsväg. Att vara ekonomiskt oberoende av sina pengar är en bedräglig bild av frihet. Frihet måste alltid gå hand i hand med ansvar – ansvar för min nästa så som mig själv. Min nästa kan vara vem eller vad som helst i skapelsen. Vårt ansvar är att till nästa generation pilgrimer lämna över en skapelse fri från överutnyttjande och exploatering.

Enkelhet – att leva enkelt och ta vara på det man har. Att använda sina resurser visligt för maximal nytta. Att nyttja resursen trä till långlivade produkter som binder kol istället för att bidra till produktion av engångsartiklar och energi kan vara ett sätt att agera visligare. Att som kyrka konsumera minimalt med produkter, att inte äga mer fastigheter än man verkligen behöver, att resa klimatsmart om man måste resa – är alla delar i en enkel livsstil där minimalt med resurser förbrukas.

Tystnad – den bekväma och vilsamma tystnad som uppstår när medvandrare i överenskommen tystnad tillsammans vandrar genom susande skogar och upplever skogen med alla sinnen och verkligen hör, doftar, smakar och ser, det berör människans innersta. Skogen som gudstjänstrum erbjuder många bilder av skaparen själv. Skogen talar utan ord men med många andra språk. Spår av tidigare mänsklig aktivitet stör ron i det ordlösa samtalet med skaparen och skapelsen. Måltider som under tystnad avnjuts i orörd skogsmiljö blir till läkedom och energi för de som delar måltiden.

Bekymmerslöshet – den tid vi lever i bidrar till många bekymmer såsom tidspress och krav på perfektion på olika plan. Att få se på liljan på ängen och höra fåglarna i skyn – det sätter våra mänskliga bekymmer i andra perspektiv. Meditativt och kravlöst vandrande frammanar känslor av bekymmerslöshet. Tilltalande omgivning där skaparen själv är den enda aktör som kan anas bidrar till positiva bilder av skapelsen som läkande kraft.

Långsamhet – skogen växer långsamt, naturen kan man inte skynda på, lika lite som man kan påskynda en människas andliga tillväxt. Att följa naturens rytm är lika naturligt som att följa dagens rytm. Pilgrimen

vandrar långsamt vägen fram och tillåter sig att ta in omgivningarna i långsamt tempo.

Andlighet – skogen är ett heligt tempel, där upplevelsen av Gud som skapare och medvandrare på ett naturligt sätt blir tydlig. Vår litenhet som människor blir påtaglig inför de mäktiga samband som skapelsen innefattar. Medvandrare som aldrig firat nattvard i en kyrka, men som känner en så stor vördnad inför skaparen mitt i skapelsens verk att man överkommer känslor av ovärdighet och främlingskap inför sakramenten och plötsligt känner att det är ok att dela nattvarden med andra medvandrare – det är stort att få dela den stunden!

Delande – skogen, liksom hela skapelsen, är något pilgrimer delar. Liksom det som jag har i min ryggsäck är till för att delas med mina medvandrare, så är skapelsen till för att dela med andra varelser. Jag roffar inte åt mig på andras bekostnad, jag behåller inte för mig själv det som jag ser att andra har behov av - för nästa stund är det jag själv som är i behov av något. Vår stund på jorden kan vi underlätta andras vandring genom att dela livsrum med dem. Öppenhet och respekt för andras behov och resurser präglar pilgrimens vandring på jordskorpan. Denna respekt visas för såväl taggsvampar som tiotaggare.

5.5 Synen på Svenska kyrkans förvaltning av skog

5.5.1 Att värna skapelsen

Församlingsbor i Skellefteå landsförsamling betonar att kyrkan ska se med vördnad på skogen och att ”vi är medskapare”:

Vi bör vara ödmjuka och ha vördnad för skogen. Se skogens och naturens egenvärde, inte bara se en resurs vi har ”rätt” att ta ur. Det handlar om vilken blick vi har på skapelsen. Vi tror att människor förväntar sig att kyrkan bör ta väl hand om skogen och kräver det. Vi bör gå i bräsch för ett gott och ansvarsfullt skogsbruk utifrån vår syn att vara kallade att vårda skapelsen.

Örebro Nikolai församling framhåller kyrkans förvaltaransvar i sitt svar:

Svenska kyrkan skogar är ett arv från gångna generationer till framtida generationer, och vi har en skyldighet att prioritera den biologiska mångfalden före den ekonomiska avkastningen. Om Noa hade valt att lasta arken med pengar istället för med biologisk mångfald – hur skulle då skapelsen ha kunnat räddas? Vi människor ska leva i samklang med naturen, vilket innebär att bruka och förvalta skogen på ett sätt, så att den biologiska mångfalden inte hotas.

Förtroendevalda i Mikael's församling i Örebro framhåller också kyrkans ansvar:

Kyrkan som Sveriges 5:e största skogsägare (förvaltare) bör vara först att värna Sveriges sista gammelskogar och förvalta Skapelsen för kommande generationer. Om inte kyrkan, vem ska då kunna erbjuda människor och allt levande genuin skog och inte enbart träplantering? I

annat fall, som flera har sagt, har kyrkan ett stort trovärdighetsproblem. Bevarande av biologisk mångfald, kolsänkor, friluftsliv och vattenfrågor så väl som mark till vår urbefolkning för renskötsel, borde vara ledstjärnor. Även en möjlighet att väcka det andliga och de existentiella frågor som hör samman med att vi står där vi står 2024 i förhållande till jorden. Det kanske finns möjlighet till att det själsliga kan få plats, vilket inte är så lätt i dagens Sverige.

Skyddet av biologisk mångfald lyfts även fram av Genarps församling. Församlingen skriver att de vill prioritera skydd av gammelskog/naturskog och biologisk mångfald över kortsiktig ekonomisk vinning:

Detta är det enda etiskt korrekta alternativet med tanke på nu levande barn och ungdomar och framtida generationer.

De ställer sig bakom skrivningarna i ett upprop för präster och diakoner:

Om tro och liv hör ihop, går det inte längre att säga att skogen bara ska ge de ekonomiska förutsättningarna för kyrkans förkunnelse. Förvaltningen av skogen ÄR nämligen en del av svenska kyrkans förkunnelse. Klockan tickar obevekligt på mot allt allvarligare följderna av klimatförändringarna. Om inte Svenska kyrkan klarar att bedriva ett etiskt försvarbart skogsbruk i dessa tider, vem ska då gå före med gott exempel?

En diakon i en församling i Göteborgs stift relaterar skogsförvaltningen till kyrkans bredare arbete:

Jag arbetar inom Svenska Kyrkan med diakoni och jag skäms över att [kyrkan] inte lever som den lär. Man ska som bekant inte kasta sten när man sitter i glashus - men det anser jag att kyrkan gör när det kommer till sina skogstillgångar. Jag uppmanar Svenska Kyrkan att genast ställa om sitt skogsbruk och sluta med kalhyggen, och se till att bruka skogen på ett hållbart sätt där man tar vara på den biologiska mångfalden och inte planterar snabbväxande virkesträd som inte hör hemma i Sverige eftersom den typen av träd minskar den biologiska mångfalden. Omställning kostar – den måste kosta med tanke på hur förstörd Guds skapelse har blivit av oss människor. Det blir väldigt konstigt med Kyrkans *Färdplan för klimatet* och alla fina projekt i Afrika som ACT är involverade i med både på självförsörjning och klimat – men när det kommer till Kyrkans egendom skogen – då gäller inte samma regler. Någonstans måste väl ni som beslutar förstå att det håller inte att tala med kluven tunga? Att vara kristen måste innebära mer än läpparnas bekännelser och vackra ritualer - kristendom handlar väl om själ och hjärta och handling här och nu?

En ung församlingsbo i Växjö stift skriver:

Låt oss hjälpa de församlingar som känner sig beroende av kalhyggen för att hålla verksamheten igång, att finna andra inkomster så som turism i skogen, eller genom rena bidrag från övriga kyrkan... Vi predikar och förkunnar om skapelsen samtidigt som vi skövlar den, låt oss istället vara en trosgemenskap som värnar det fina som givits oss, låt oss vara förvaltare av platser för förundran och andlig återhämtning.

Klimat- och hållbarhetsgruppen i Sala, Norrby och Möklinta pastorat vill att förvaltningsuppdraget för egendomsförvaltningarna ska ändras och förtydligas. De menar att dagens trakthyggesbruk inte är förenlig med ekologisk hållbarhet. Kyrkan behöver istället vidga sitt perspektiv i arbetet för klimaträttvisa:

Om kyrkan menar allvar med att arbeta för klimaträttvisa kan inte brukandet av den svenska skogen undantas... Ur ett andligt och existentiellt perspektiv är det svårt att se att dagens bruk av skogen, med hög avkastning som högsta prioritet, är förenlig med ansvar och omhändertagande av skapelsen. Vi bör vara föregångare för en bred omställning av skogsbruket mot naturbrukad skog och inte fastna i att skydda mindre områden av ”särskilt värdefull skog”.

Förbundsstyrelsen för Svenska Kyrkans Unga skriver om ansvaret för skapelsen:

Vi är satta på jorden för att bruka och vårda den. Som kristna har vi därför ett särskilt ansvar i att värna om skapelsen och allt som lever i den. Att helhjärtat värna och vårda skogen är en central del av kyrkans uppdrag.

Många av de enskilda församlingsborna som vänt sig till utredningen betonar även kyrkans ansvar för skapelsen:

... skogen har ett enormt värde utöver dess ekonomiska potential. Skogen är en del av Guds vackra skapelse; vacker i hur den ser ut men också i hur den fungerar och både är och ger liv. Skogen är också ett sätt för oss kristna att känna andlighet och har därmed spirituellt värde. Den ger en tillflykt bort från samhällets stress och buller. Givetvis är den också en kritisk komponent i minskningen av koldioxid i atmosfären och arbetet för att hindra global uppvärmning så gott det går... Det måste finnas andra sätt att få intäkter på än att bedriva ganska extremt skogsbruk som inte gynnar hållbar utveckling. Naturen och klimatet är också resilienta, men mycket pekar på att de närmar sina bristningspunkter. Det blir därmed en prioriteringsfråga: vad kan vissa människor offra i nuet för att hjälpa till att säkerställa att vi har ett tryggt klimat i framtiden? (ung kvinna, kyrkvärd och förtroendevald i församling i Stockholms stift)

Med det klimatnödläge som råder föreslår jag å det kraftigaste att Svenska kyrkan fattar beslut om att låta kyrkans skogar stå orörda, under minst 7–10 år, för att ge trovärdighet i att vi vill vara den förändring vi vill se och en aktör som vågar göra denna förändring (omvändelse/ ett nytt sätt att tänka) som ger hopp om att förändring är möjlig, på kort och lång sikt. Perioden på 7–10 år ska ge möjlighet att fortsätta förändringsarbetet för ett hållbart liv i kyrkans skogar, utan att låsa fast sig vid metod, utan verka för målet att vara en trovärdig aktör när andra makthavare sviker. Den ekonomiska aspekten är inte oväsentlig, men jag är övertygad om att vi ute i församlingarna klarar ett ekonomiskt bortfall från skogen och vi vinner i stället i trovärdighet och i relation till våra medlemmar och till samhället i stort. (man förtroendevald i församling i Luleå stift)

5.5.2 Ansvarstagande av Svenska Kyrkan efterlyses

Av de dryga 70 svar som inkommit från enskilda församlingsbor efterfrågar nästa alla ett ökat ansvarstagande av Svenska kyrkan. De allra flesta menar att kyrkan behöver ta mer ansvar för sitt skogsbruk och att skogen bör brukas på ett varsammare sätt både av klimathänsyn och med respekt för den biologiska mångfalden. Många menar att kontinuitetsskogar ska bevaras och att trakthyggesbruk ska överges. Några enstaka svar handlar om att trakthyggesbruk bör fortsätta. En del menar att en del av skogen bör kunna brukas och avverkas, men varsammare än idag. Många av de som skickat synpunkter resonerar även kring sitt medlemskap i Svenska kyrkan i relation till kyrkans nuvarande skogsbruk och väldigt många uttrycker förväntningar om att den pågående skogsutredningen ska leda till förändringar av kyrkans skogsbruk. Många svar lyfter att Svenska kyrkan borde ta en ledande roll i arbetet att värna skogens värden:

.. kyrkan stolt borde hjälpa till att bevara den biologiska mångfalden och vara en föregångare när det gäller hållbart skogsbruk. (Tillsammansodlarna, Forshälla kyrka, Uddevalla)

Svenska kyrkan måste ta tillbaka ansvaret för sina skogar och kontrollera att bruket av skogarna lever upp till Sveriges och EU:s miljömål och bevarar alla gamla skogar och speciellt skyddsvärda områden... Jag menar att det är fullt möjligt att tjäna pengar på skogen och att ändå inte våldföra sig på den. Men då behöver man ta av sig skyggglapparna och se över hur skogsbruket bedrivs och se till att det görs med respekt för skapelsen... Kyrkan bör vara föregångare och visa hur det ska gå till när man vårdar Guds skapelse. (man, församlingsbo)

I skrivande stund finns det 2483 st arter med skogen som främsta (oftast enda) livsmiljö som är rödlistade (populationen minskar eller är på en kritiskt låg nivå). 614 av dem är starkt (EN) eller akut (CR) hotade⁷¹... Att skydda dessa arter och säkerställa deras fortsatta existens borde vara en angelägenhet för kyrkan, med tanke på att de också delar den här planeten med oss. Vad har vi för rätt att utrota alla dessa arter?... Kyrkan, som är en av Sveriges största skogsägare, bär på en del av skulden till att läget ser ut som det gör, och därför ett ansvar att gå i framkant och utgöra ett gott exempel och visa att man kan bruka skogen på ett hållbart sätt, utan att äventyra hundratals arters fortsatta existens på Jorden. (ung man, församlingsbo, församling i Uppsala stift)

Svenska kyrkan har både en skyldighet och en chans att nu gå före, visa vägen till ett hållbart sätt att bruka skogen ... genom att vid alla tillfällen och eventuella skogsbruksåtgärder låta målet om den biologiska mångfalden få stå i främsta rummet. Tag bort produktionsmålet ur er verksamhet. Ett produktionsmål går inte ihop med vad kyrkan i övrigt står för gällande etik och andligt välbefinnande. Låt alla Svenska kyrkans skogsmarker få bli en miljö dit människor kan söka sin tillflykt, få känna tillhörighet och känna förundran närhelst på dygnet. Låt Svenska kyrkans

⁷¹ Arters grad av hot delas upp i olika kategorier. Förkortningen EN betyder att art är starkt hotad, CR att den är akut hotad. [Hur blir en art rödlistad? | SLU Artdatabanken](#)

skogsmarker få bli bevis på att det finns mer än produktionsytor i skogen. Låt Svenska kyrkans skogar få vara just skogar med en rik biologisk mångfald. (kvinna, församlingsbo, församling i Västerås stift)

Bureå församling skriver:

Vi önskar att kyrkan ska bruka skogen mer varsamt. Det ska vara prioriterat att skogen sköts på ett varsamt sätt. Vi önskar att kyrkan är ett föredöme i hur de hanterar skogen. Det vore bra om det inte används stora skogsmaskiner som förstör marken. Vi önskar att kyrkan ska leva upp till andlig och existentiell hållbarhet.

Ovansjö-Järbo pastorat anför:

Kyrkan borde vara ett föredöme och en föregångare. Följa forskningens rekommendationer för ett sunt skogsbruk. Kyrkan borde ställa om till ett mer naturvänligt skogsbruk, låta mer skog stå orörd och restaurera där det är möjligt.

Svenska Kyrkans Unga i Västerås stift menar att Svenska kyrkan borde ta en ledande roll:

Kyrkan borde ta ställning i frågor som berör framtiden för att verka gott. Svenska kyrkan borde gå före och lägga pengarna där den predikar. Alltså att göra gott. Det är mer avkastning att investera i att spara skogen än ekonomisk avkastning. Fler kan bli stolta av att kyrkan går i framkant och mår bättre och stannar kvar som medlemmar om kyrkan har ett ansvarsfullt skogsbruk. Det är kul att kunna känna sig stolt över vad organisationen gör på en hög nivå.

Pilgrimsnätverket i Södra Västerbottens kontrakt menar att Svenska kyrkans skogsintresse är unikt. Som organisation är man ansvarig för sina medlemmar:

Vi är våra medlemmar och beroende av deras goda vilja att vara en del av budskapet. Vilken möjlighet att utgöra ett gott exempel!

Kyrkorådet i Sundsvalls församling menar att Svenska kyrkan genom sitt ägarskap av skog ska agera som en modell och förändringsagent för hela det svenska skogsbruket, genom att utveckla, aktivt visa och informera om hur man kan arbeta hållbart med skogen. Detta är, enligt kyrkorådet, helt i linje med kyrkans uppdrag att förvalta och skydda skapelsen:

Kyrkan har ett omfattande ansvar att arbeta hållbart med skogen, så att hela systemet lever i balans... Vi tycker det är självklart att kyrkan är ett föredöme och ledande i ett hållbart sätt att sköta skog- och markintresse.

Förtroendevalda i Mikael's församling i Örebro anför:

Vi har ett enormt ansvar för att kunna bidra till att motverka ”a tipping point” vad gäller skogen. Vi se gärna att denna utredning leder till att kyrkan som lägsta mål, åtminstone, uppfyller EU:s riktlinjer vad gäller biologisk mångfald, och hur vi ska förhålla oss till skog och mark. Konkret ska vi kunna skydda minst 30 procent av kyrkans skogsintresse, i linje med vad IPCC och IPBES säger behövs, samt det som beslutades

på COP15⁷² i Montreal 2022... Vi ska kunna ställa om till ett naturnära, hyggesfritt skogsbruk i den skog som fortsatt ska brukas.

En förtroendevald i en församling i Skara stift lyfter också kyrkans ansvar för kommande generationer:

För att [barnen] kommer få lida på grund av vårt misslyckande. Vår skuld till dem är redan omöjlig att mäta, och hur de kommer se på vårt samhälle 2020 om 50–100 år vill vi nog inte tänka på. Det minsta vi kan göra är att från och med nu göra allt vi kan för att våra barn faktiskt ska få goda förutsättningar att leva... Klimatkrisen är värre än de flesta vet, men det går att göra skillnad. Ta det ansvar som så få andra gör och bli ett hopp för våra barn.

En förtroendevald i en församling i Härnösands stift menar att det kyrkan gör idag räcker:

Hållbart aktivt skogsbruk skapar förädlingsvärden, klimatnytta och biologisk mångfald. Större förändringar av skogsbruket som minskar intäkterna kommer att drabba vårt pastorat hårt eftersom vi årligen får stora intäkter från Prästlönetillgångarna. Det är också många av våra församlingsbor som jobbar i skogen. Minskat brukande av skogen innebär sämre möjlighet till försörjning i våra bygder. Skogen är viktig för oss i många avseenden ekonomi, miljö, klimat, rekreation, socialt och andligt.

En miljösamordnare i en församling i Luleå stift betonar behovet av hopp och menar att kyrkans trovärdighet står på spel:

Barn och ungas tro på en framtid i en skapelse där så många olika sorters levande varelser kan få drägliga livsrum minskar i takt med larmrapporterna. I mitt arbete med konfirmander och unga vuxna är detta märkbart på ett flertal sätt. Kyrkans uppgift är att komma med hopp. Om Svenska kyrkan kan särskilja sig från de stora skogsbolag som skövlat stora delar av Norrlands inland, och i stället arbeta för en värld där skapelsen vårdas och livsmöjligheter för alla Guds skapelser prioriteras – då kan unga få ett hopp, andra skogsbolag få en aktör att se upp till och ta efter – och medlemssiffror hållas uppe. En profil där förvaltningsmark ses just som förvaltning – ett lån som ska lämnas vidare till nästa generation att förvalta – gagnar kyrkan bättre än kortsiktiga ekonomiska vinster.

Även frågan om transparens i kyrkans skogshushållning lyfts i svaren. Bureå församling skriver att de vill veta mer om direktiven till egendomsförvaltningen. Även Örebro Nikolai församling efterfrågar tydligare information på stiftets hemsida om skogsinnehavet och menar att bristande information försvårar för kyrkans medlemmar att lära känna den gemensamt ägda skogen.

5.5.3 Fördjupad och bredare teologisk reflektion behövs

Som beskrivits ovan berör de flesta svaren från församlingar teologiska aspekter och frågor som rör ansvar för skapelsen. Ett av svaren går längre i det teologiska

⁷² COP15 är FN:s högnivåmöte för biologisk mångfald.

resonemanget, nämligen det från Rättviksseminariet. Rättviksseminariet är en grupp som samlar naturvetare och teologer kring ekoteologiska frågor. Gruppen anför bland annat att skogen har ett egenvärde, oberoende av dess relation till människan och de olika nyttor den kan generera åt människor.

Vi människor bör ... visa respekt för skogens egna förutsättningar, att den är ett ekosystem och inte enbart enskilda träd. Skogen och livet i den, med dess komplexitet, måste värnas. Detta gäller även med tanke på kommande generationer av människor och andra levande varelser...

Utifrån andliga och existentiella hållbarhetsvärden ser vi skogen som en helhet och menar att det är viktigt att reflektera över våra olika slags relationer till skogen, som samhällsmedborgare, som kyrka, som församling, som enskild. Vi anser alltså att en andlighet som enbart har fokus på individen varken kan ge oss tillräcklig vägledning i våra egna liv, i kyrkans liv eller gällande skogens skötsel. Vi går vägen tillsammans.

Gruppen menar att förvaltningen av prästlönetillgångar behöver ske med konkret hänsyn till våra medlevande i skapelsen och den kan inte ensidigt fokusera på avkastning i monetära termer:

Kyrkan har i detta sammanhang ett särskilt ansvar att visa på de vidare sammanhangen och att i sin förvaltning ta särskilda hänsyn och vara ett gott exempel för andra när det gäller att genomföra ett hållbarare skogsbruk.

Gruppen resonerar också kring synd kopplat till överutnyttjande av resurser, behovet av försoning och ansvarstagande:

För människan är synden, med girighet, dominans och vanan att se jorden som något vi har rätt att förbruka, en del av det som måste förlätas och försonas. Detta förutsätter medvetenhet om att vi har gjort fel... Mycket av kyrkans nuvarande skogsbruk ser vi som en del av denna synd mot Gud, människor och andra levande varelser, en synd som begås av kortsiktiga ekonomiska skäl... Förlåtelsens kraft till omvändelse behövs på alla nivåer, liksom sökandet efter en väg till läkedom och befrielse för dem av oss som drabbats och för dem av oss som drabbat andra med vårt sätt att leva. Vi är ansvariga. Gud har rustat oss med ansvarighet, med att kunna ta ansvar. Det är en gåva, ett förtroende.

De menar också att skogens andliga betydelse hänger samman med att skogen är ett uttryck för Guds skaparkraft och existentiella erfarenheter från naturen är en källa till hopp:

I vår oro för klimatkrisen kan erfarenheter i skogar utgöra viktiga resurser för engagemang. Utan förankring och hopp riskerar vi att drivas in i klimatångest, handlingsförlamning och depressioner. Kyrkans skogar kan vara resurser för förändring, men kyrkans nuvarande skogsbruk alierar väldigt många som självklart hämtar kraft i naturen.

Rättviksseminariet föreslår därför bland annat att

- Svenska Kyrkan ska vara en god förvaltare, våga gå före och visa vägen i skogsbruksfrågor genom övergång till ett naturnära skogsbruk och en kraftigt

- reducerad avverkning under en tidsperiod av 10–20 år, förbättrad styrning av förvaltningen och vid behov sanktioner för efterlevnad av målsättningar,
- skogens mångfald och egen förmåga att skapa ekologiska, andliga, existentiella och sociala värden sätts före kortsiktiga, förenklade ekonomiska mått och att detta kommer till uttryck i kyrkoordningen,
 - den fortsatta förvaltningen av skogen ska möjliggöra skogsbruksåtgärder i egen regi och på nya sätt, också med aktiv medverkan av lokala församlingar och församlingsmedlemmar, samt möjliggöra bättre samverkan mellan stiftet samt att
 - frågorna belyses i församlingarnas grundläggande uppgift och att kyrkans medarbetare utbildas och fortbildas i detta.

5.5.4 Att balansera skogens olika värden

Nuvarande förvaltning av prästlönetillgångarna fokuserar i hög grad på att förvaltningen ska generera avkastning. Hur ser församlingar och församlingsbor på balansen mellan de olika värdena som skogen har?

Förtroendevalda i Sollefteå pastorat menar att ekonomiskt utfallet måste prioriteras, bland annat med hänsyn till att vikande medlemsantal i kyrkan kommer att minska intäkterna på sikt. De anser att skogarna ska förvaltas effektivt. Den nuvarande förvaltningen tar, enligt deras mening, tillräcklig hänsyn till miljön och kyrkan avsätter redan idag större arealer av miljöhänsyn än regelverket kräver. De tillståndsgivande myndigheternas rekommendationer bör därför vara vägledande för Svenska kyrkan, menar de.

Söderköping Sankt Anna församling sammanfattar sin syn:

Vi var överens om att skogen är viktigast i form av så orörd natur som möjligt, inte som råvara för att ge pengar till löner och verksamhet eller ens för klimatomställningen. Allt detta kan ordnas på andra sätt. I framtiden kommer vi ändå att behöva ”bygga kyrka” mycket mer utifrån ideella krafter, och vad gäller omställning är det viktigaste sättet att ändra livsstil och spara på energi och miljö. Många av oss tänker också att skogen ska få leva i sin egen rätt, som Guds fantastiska skapelse, och inte bara för att vara till nytta för oss människor. Några av oss ser skogen som helig, som naturens egen kyrka. Den biologiska mångfalden gynnas också bäst av att naturen får vara ifred, och klimatförändringarna hänger ihop med biologisk mångfald. När arter utrotas av oss människor för att vi utnyttjar naturen för hårt eller för att klimatet förändras, blir förutsättningarna allt sämre för att vända den negativa utvecklingen gällande klimatet också.

Vänge församling anför:

Andra värden [än ekonomiska] är viktigare. Trädodling är ett tråkigt sätt att förvalta kyrkans skogsinnehav. I Visby stift har vi inga granåkrar och vi vill inte heller ha några. Till de andra värden hör också frågan om trovärdighet som förvaltare inte bara av skogstillgångar utan av Skapelsen. Kyrkans skog uppfattas ofta som ett slags allmän skog vilket i grunden är något positivt. Därmed förlorar kyrkan respekt och kanske även medlemmar vid exempelvis trakthyggesbruk. Kyrkan bör i framtiden inte räkna med att kunna ta ut lika mycket skog varje år. Kyrkan bör tåla varierande intäkter från skogen på årsbasis. Skogstillväxt är inte samma sak som ekonomisk tillväxt.

Kyrkorådet i Stora Lundby-Östads pastorat anför att pastoratet kan acceptera viss intäktsminskning från prästlönetillgångarna. Bureå församling vill se en förändrad balans i förvaltningarnas uppdrag:

Vi önskar att kyrkan avverkar skogen med försiktighet. Med hänsyn till de som bor nära. Vi hoppas det går att se över formuleringarna i direktiven kring hur Prästlönetillgångarna ska skötas, t.ex. ”till största möjliga avkastning” – nu har vi andra parametrar att ta hänsyn till. Svenska kyrkan ska vara ett föredöme! Byt till ”med största möjliga ansvar för kommande generationer”...

När det gäller att prioritera bort tjänster och verksamhet, så blir det svårt att välja, men vi vill att hållbarhetsvärden prioriteras. Vi undrar också över om man verkligen behöver göra ett val? För 0,3 % minskning i inkomster är inte så mycket skillnad. Kyrkan har en ekonomi som klarar av att avverka mer varligt. Behöver kyrkan verkligen gå med vinst?

Församlingsrådet i Hällesjö-Håsjö skriver:

... skogen är en mycket viktig del i våra liv och i vår verksamhet, både som rekreation och inkomstkälla. Eftersom avkastningen från skogsbruket ger ett betydande tillskott i pastoratets ekonomi anser vi att brukandet av skogen skall fortsätta på traditionellt vis, dock med större hänsynstagande i tätortsnära miljöer och skyddsvärda områden. Värna växter och djur där det finns förutsättningar för detta.

Medarbetare i Amnehärad-Lyrestads pastorat betonar hållbarhet i sitt svar och menar att ledord för Svenska kyrkans skogsproduktion ska vara: bruka utan att förbruka. Kyrkan bör satsa på återplantering, hållbara drivmedel och hänsyn till djurlivet:

Svenska kyrkan bör se till att där möjlighet finns skapa ”strövvänliga” områden nära bebyggelse. Ekonomiska resurser är oerhört viktigt för församlingsarbetet och betydelsen av dessa kommer med största sannolikhet att öka i framtiden. Detta tror vi dock inte går i kollision med hållbart skogsbruk.

Församlingsbor i Skellefteå landsförsamling menar att frågan inte handlar om att bruka eller inte bruka:

Det finns en rädsla för att om vi förvaltar skogen annorlunda får vi sämre ekonomi. Rädsla för vad det innebär av neddragningar i verksamhet, tex tjänster. Men tänk om vi får öva oss i tillit och tro, att lita på den Heliga Anden ska visa vägen om vi vågar göra ”det rätta”, även om det kostar och utan att vi har alla svar. Vi är fortfarande världens rikaste kyrka per capita. Om inte vi ”har råd” att ställa om – vem har. Om vi vågar i tillit göra det som är gott så kommer vi hitta lösningar, om det läggs fram på ett inspirerande sätt för de som påverkas. Nyckeln är att förklarar varför vi måste ställa om /dra ner på något. Vi kommer att mätta mun efter matsäck och genom det också få viktiga lärdomar.

Kyrkorådet i Sundsvalls församling menar att kyrkans grunduppdrag om att värna skapelsen och skapa utrymmen för både människors andlighet liksom djur och växters överlevnad, ska vara avgörande i planering och beslut i kyrkans skogs- och markvård. En omställning skulle också få konsekvenser och dessa behöver hanteras:

Vi konstaterar att vissa församlingars ekonomi står och faller med intäkter från prästlönetillgångarna, vilket är ett problem som behöver uppmärksammas och lösas på annat sätt. Skogsnäringen utgör också en del av människors försörjning. Ekonomi, livsvillkor inkl. arbetstillfällen och miljö är lika viktiga, vilket gör att man behöver arbeta parallellt med samtliga områden, för att utveckla möjligheten att kunna leva och verka i naturområden och samtidigt värna skapelsen. Vi måste arbeta med hela sammanhanget och inte med enskilda tårtbitar utan samband med varandra.

Svenska Kyrkans Unga i Sundsvall anser att det behövs en balans mellan ekonomi och miljöhänsyn:

Vi förstår att det behövs avverka skog för att få in pengar, och ibland för att skogen ska kunna förnyas. Men avverka skog med måtta, inte bara för att tjäna pengar. Det är viktigt att värna att skogen odlas tillbaka. Inte för stora kalhyggen. Satsa på att avverka skogen på ett mindre miljöfarligt sätt istället, ex genom gallring. Om man avverkar för mycket skog på en och samma gång så påverkar det den ekologiska mångfalden, vilket vi är oroliga för.

Förbundsstyrelsen för Svenska Kyrkans Unga menar att grunduppdraget i kyrkans förvaltning av sina tillgångar, är att bruka såväl som att vårda. Kyrkan ska därför inte vara rädd för att använda sina tillgångar, men på ett ansvarsfullt sätt:

Hållbarheten i Svenska kyrkans sätt att ta hand om och använda skogen är viktig. Det handlar om såväl ekonomisk som ekologisk och social hållbarhet. Vi eftersöker ett skogsbruk där både vår kyrka och vår skog finns kvar om 1000 år. Dagens skogsbruk skulle må bra av att nyanseras för att främja många arter och återställa gamla naturmiljöer såsom våtmarker. Därför önskar vi att Svenska kyrkan är i framkant och i större omfattning provar att arbeta med mer hållbara metoder. Vi förlitar oss på forskarnas och naturvårdarnas kompetens och att de väljer en rimlig framtidsväg för ett hållbart bruk som inte blir alltför kostsamt för vårt samfund, vår jord och människor i längden.

Rörande balansen mellan olika värden, anser förbundsstyrelsen:

Vår hållning är att den ekonomiska vinningen idag måste ta ett steg tillbaka till förmån för stabila biosfärer, biologisk mångfald, klimatet, renskötseln och det samiska folkets rättigheter att bruka och vårda de marker de levt på och brukat i tusentals år. Kyrkan har mer än ett enda uppdrag, och ett värde behöver inte trumfa ett annat. Skogsbruket kommer inte att rädda Svenska kyrkans ekonomi och det finns ingen långsiktig mening med att förvänta sig det. Därför efterfrågar vi tydliga nationella riktlinjer med en plan för de församlingar och stift som i nuläget får en stor utdelning ifrån skogsbruket.

En ungdomsgrupp i Arboga församling menar att kyrkan framför allt ska tänka långsiktigt i sin förvaltning:

Tänka långsiktigt, inte använda de nyplanterade träden utan använda de äldre träden. Tänka på att inte använda träden som går till engångsartiklar. Byta på 20 % möbler och 80 % energi och kortlivade

produkter till 80 % långlivade produkter och 20 % kortlivade produkter. Vi är inte ensamma med att skapa kortlivade produkter och Svenska kyrkan bör lägga mer respekt för skogen och tänka på våran användning.

En konfirmandgrupp i Roslagens Östra pastorat betonar värdet av skogens ekosystemtjänster och hållbarhet och menar att kyrkan ska avverka minde skog och plantera mer träd. Ungdomarna anför också att kyrkan ska ha mindre fokus på att tjäna pengar och att man ska vara sparsam om naturens resurser för att dessa inte är oändliga.

Svenska Kyrkans Unga i Björklinge, Skuttunge, Viksta pastorat menar att kyrkan behöver hitta en balans mellan social, ekologisk och ekonomisk hållbarhet:

Det behövs balans mellan olika perspektiv och intressen. Enbart ekonomisk hållbarhet gör att vi hamnar i obalans med ekologisk och social hållbarhet. Allt kan inte mätas i pengar! Både ekologisk hållbarhet och social hållbarhet representerar prioriterade värden. Eftersom skogsbruket utgör en sådan liten andel av kyrkans inkomster har kyrkan större utrymme och ekonomisk möjlighet att skydda och bevara skog. Att bevara ekologisk mångfald och låta det finnas helt orörd urskog är viktigt. Det är bra att det finns naturreservat. Det är också ekologiskt hållbart att avverka skog för att göra trä tillgängligt som ett alternativt material inom exempelvis byggbranschen. När det gäller att binda koldioxid är det också bra med en viss förnygring av skogen.

Barn och ungdomsgruppen i Ovansjö-Järbo pastorat skriver:

Ingen tyckte att pengar var viktigast (inte ens om det skulle bli märkbart i BoU-grupperna). Det är viktigare att skogen och djuren mår bra. Man kan hitta bra balans, så att det blir bra för alla. Krama träd.

Ovansjö-Järbo pastorat skriver att miljöhänsyn ska ges företräde:

Förvaltning av skapelsen är viktigast. Respekt för naturens och skogens överlevnadsvillkor. Utan en fungerande natur kommer vi inte behöva några pengar, valet är därför lätt. Vi måste skydda naturen och dess värden före ekonomiska värden.

Även barn i pastoratet har deltagit i samtalen. Ingen av de 13 barnen som deltog i samtalet ansåg att intäkter från skogen var viktigast. Istället betonades att skogen och djuren ska må bra, och att det är viktigt att hitta en balans så att det blir bra för alla.

Även enskilda har kommenterat avvägningen mellan intäkter och andra värden. En del menar också att de kyrkliga skogarna har en särställning:

Vad är pengar till församlingarna värt på en olevbar planet? Kostnaderna för klimatkatastrofen är mycket högre än vad vi någonsin kan få i intäkter till våra församlingar. Klimatförändringarna eskalerar just nu fortare än forskarna trott och om någon institution borde ta ansvar i situationen så borde det väl vara kyrkan? Vi som har perspektivet att vi förvaltar guds skapelse måste väl kunna prioritera dess välmående framför kortsiktig ekonomisk vinning? Om kyrkan skulle gå först i ledet med att skydda skogen och använda den för att faktiskt minska effekterna av klimatkrisen skulle det sända ett otroligt starkt budskap vilket jag tror skulle imponera på många och kanske till och med dra medlemmar till Svenska kyrkan. (man, förtroendevald i pastorat i Skara stift)

Svenska kyrkan har av flera skäl ännu större anledning att bedriva ett långsiktigt hållbart skogsbruk. Dels för att vi alla som är medlemmar i Svenska kyrkan också är delägare och borde ha rätt att påverka hur skogsbruket bedrivs, dels för den direkta kopplingen mellan kyrkans värderingar och skogsbrukets påverkan på framför allt biologisk mångfald och klimat. Kyrkan KAN INTE vara delaktig i utrotning av arter och samtidigt värna jorden och alla varelser som finns här. (kvinna, församlingsbo, församling i Strängnäs stift)

För mig är det viktigt med de ekonomiska värdena i skogen. Samtidigt som vi använder skogens resurser för ekonomiska skäl har vi som kyrka ett stort ansvar för att bruka den på ett sånt sätt att den dels går att återanvända men också så att arter trivs där. Det är viktigt att så många arter som möjligt trivs i våra skogar. Detta kan man göra genom att till exempel återskapa våtmarker och återskapa våtmarker från diken. Vi behöver de ekonomiska vinsterna från skogarna för att bedriva den underbara och i vissa fall livsviktiga verksamheten vi har i Svenska kyrkan. Men i samband med att vi måste tänka på hur vi använder skogen bör Svenska kyrkan både nationellt, regionalt och lokalt tänka på hur vi fördelar resurser och pengar. Vi måste dra ner på vissa saker, men är det verksamheten eller är det materiella saker? Vi har också ett ansvar att se till att vår skog används till något gott, det är bortkastade naturresurser (i relationen med klimatet) att våra träd som tagit upp koldioxid sen används till energi och papper där man bränner träet så att den kol som bundit sig till trädet blir frisläppt ut i vår natur igen. Vi behöver istället använda den till byggnadsmaterial och utforska möjligheterna till att själva använda det materialet i egna renoveringar av våra fastigheter för en så klimatsmart skogsindustri som möjligt. (ung man, engagerad i Svenska Kyrkans Unga Västerås stift)

5.5.5 Att hålla ihop Svenska kyrkans klimat- och miljöarbete

Vattholma pastorats miljögrupp har skickat in synpunkter om vikten att hålla ihop hela kyrkans klimat- och miljöarbete oavsett nivå. I miljögruppen ingår förtroendevalda och medarbetare. Ordföranden i Ärentuna, Lena och Tensta församlingsråd har också ställt sig bakom synpunkterna. Miljögruppen skriver om pastoratets engagemang i arbetet med *Färdplan för klimatet* och om hur inspirerade de blivit av biskoparnas klimatbrev:

När vi nu blivit miljödiplomerade och sätter oss in i *Färdplan för klimatet* med nya etappmål, bland annat att kyrkan ska vara en modig röst, ger det oss motivation att gå vidare med Steg 2 för konkret omställning och för att hela vårt församlingssliv ska genomsyras av ett hållbarhetstänk. Men när vi följer debatten om Svenska kyrkans skogsförvaltning och förstår att Svenska kyrkan inte förvaltar sin egen skog på ett mer hållbart sätt än de stora skogsbolagen blir vi ledsna och oroade. Ska vi som kyrka verkligen låta krav på ekonomisk avkastning stå i vägen för miljö- och klimathänsyn? Ska inte vår uppskattning av Guds skapelse och vårt ansvar att skydda den få praktiska konsekvenser?... När vi läser färdplanen med nya etappmål ser vi visserligen att ”förvaltning av skog

och mark” inkluderats med flera mål, men vi blir bekymrade när vi ser mål 8.7 med den luddiga formuleringen om ”balans mellan ekologiska, sociala, ekonomiska och andliga värden”.

Miljögruppen i pastoratet efterfrågar en helhetssyn inom Svenska kyrkan i miljö- och klimatfrågorna:

Från vårt församlingsperspektiv ser det väldigt konstigt ut att kyrkans olika nivåer inte hänger ihop. Om stiftens inte tar omställningen på allvar motsäger det kyrkans andra nivåer. Förtroendet för stiftens arbete riskerar att äventyras, vilket vore förödande då stiftens på många olika sätt kan ha en stor betydelse för att främja det lokala församlingslivet... Om vi som kyrka inte tar vårt miljö- och klimatansvar finns det en stor risk att vi förlorar i förtroende. På lokal nivå gör vi vår omställning, vilket vi informerar om till alla medlemmar och till lokalsamhället, men om stiftens inte tar sitt ansvar för att ställa om skogsbruket så blir detta en motsättning som riskerar att undergräva vårt förtroende...

Men denna avkastning [från prästlönetillgångarna] riskerar nu att motsäga alla våra lokala predikningar om skapelseansvar. Det undergräver en god predikan och blir inte något gott vittnesbörd om evangelium. Vår kyrka riskerar att det höga förtroende vi har skadas. Det är ingen bra förutsättning för ett växande församlingsliv. En konsekvens av att förtroendet från våra medlemmar sjunker kan även i värsta fall vara att de lämnar kyrkan. Då blir det ekonomiska konsekvenser...

Samarbete med pastoratets systerkyrka i Zimbabwe har bidragit till en ökad medvetenhet kring klimatkonsekvenser i det dagliga arbetet i pastoratet:

För oss och för väldigt många församlingar i Svenska kyrkan gör medvetenheten om att vi är en del av den världsvida kyrkan och att vi är en enda mänsklighet att det blir särskilt angeläget att vår kyrka gör allt den kan för att bromsa klimatförändringarna. Vi är glada och stolta över färdplanen och att många församlingar ställer om och blir miljödiplomerade, men vi är mycket bekymrade över kyrkans skogshantering... Allt detta gör att vi hoppas på en kyrka som tar sitt skapelseansvar på alla nivåer, som inte låter krav på ekonomisk avkastning stå i vägen för miljö- och klimathänsyn, som får bära ett starkt och förtroendeskapande vittnesbörd i världen om vårt ansvar för Guds skapelse, som med glädje tar detta ansvar eftersom det ger oss hopp, och som verkligen lever upp till målet att vara en modig röst – inte minst för våra barn och barnbarns skull och för våra medsyskon i hela världen.

5.5.6 Förvaltning av skogen i praktiken

En del som svarat har lämnat konkreta synpunkter om hur skogen borde skötas. Barn och unga vill framför allt värna naturen, men de ser också behovet att bruka skogen:

En ungdom tycker att Svenska kyrkan borde återplantera snarare än att avverka skog och i så fall plantera en mängd olika träd och särskilt inte gran. En annan ungdom menar att Svenska kyrkan borde se till att skogarna finns kvar och mår bra och djuren likaså. En tredje ungdom menar att Svenska kyrkan borde värna om djuren som bor i skogen och

”för varje träd som avverkas plantera två nya”. (15–17 åringar i Ljungskile församling)

Jag tycker att kyrkan inte ska avverka skogen, utan bara ta bort gamla träd om de är i vägen. Plantera nya träd om träden blir dåliga eller ruttna. (6–11 åringar i Gällivare församling)

Ungdomarna svarar att Svenska kyrkan borde jobba med trädslagsblandning i sina skogar, många anser att man bör spara och gynna lövträd. Det är flera som även nämner ett brukande för ekonomiska avkastning men detta blandas med att man även ser till sociala värden ... Biologisk mångfald nämns också och många skriver om djurs och arters hem. (ungdomsgruppen i Norra Solberga-Flisby församling)

Gallra, säger en person. Hugga för att få pengar säger en annan. Man kan fortsätta som nu, fast plantera nytt. Man kan ta bara lite grann, säger en person och de andra håller med. Ta vara på det som finns. Man ska inte skräpa ner. Skogen ska vara så att djuren trivs. Det finns för lite riktig skog. (Barn- och ungdomsgruppen i Ovansjö-Järbo pastorat)

Svenska Kyrkans Unga i Västerås stift menar att det behövs en balans mellan skydd och produktion:

Avverka lagom mycket skog. Så att skogarna fortfarande är fina. Går det att avverka mer där det är ont om människor och vårda skogen mer där det behövs rekreationsområden? Spara de fina skogarna där det går folk och avverka i skogarna där det är glest. Det är svårt med blandningen mellan ”hårda” och ”mjuka” frågor. Det är många som vill ha lön i kyrkan men det är också viktigt att bevara skapelsen. Vart är gränsen mellan att församlingarna får resurser så att det räcker och naturvärden? Det kan vara värt att testa ett hyggesfritt skogsbruk om förlusterna var försumbara men att de andliga värdena ökade kraftigt.

Kyrkorådet i Stora Lundby-Östad pastorat anser att skogen ska brukas, men inte missbrukas, vårdas, men inte vanvårdas. De kan också acceptera en viss intäktsminskning från prästlönetillgångarna:

Kyrkan bör genom sitt sätt att bedriva skogsbruk bidra till att motverka klimatförändringar och att gynna den biologiska mångfalden. Större hänsyn bör tas till rekreations- och friluftsentressen. Skogsbruket bör bedrivas på ett sådant sätt att tilliten och förtroendet för kyrkans sätt att bedriva skogsbruk upprätthålls hos den breda allmänheten. Kyrkan bör i högre grad än idag återplantera mer blandskog. Viss andel av kyrkans skogsinnehav bör bedrivas som hyggesfritt skogsbruk. Kyrkan bör bedriva forskning kring hyggesfritt jordbruk. Skogen bör FSC-märkas.

Enligt kyrkorådets arbetsutskott i Njurunda församling är skogen vårt äldsta kulturarv. De långsiktiga konsekvenserna gör att beslut som fattas idag i hög grad påverkar förutsättningarna i många decennier framåt. De betonar att förhållningssättet i förvaltningen måste präglas av långsiktighet. De menar också att Svenska kyrkan bör

se bortom det ekonomiska. Därför förordar de ett mångfacetterat skogsbruk där kyrkan öppnar upp för omvärdering av en del "gamla sanningar".

Kramfors pastorat anför:

Det är av stor vikt att värna ett miljövänligt skogsbruk och bevara den biologiska mångfalden och skogens artrikedom. Undvik kalhyggen och ingen avverkning av fjällnära skogar ska ske.

Kyrkorådets arbetsutskott i Åre pastorat skriver att de vill fortsätta på ett liknande sätt som idag med trakthyggesbruk. Avkastningen är viktig för kyrkorådet, men det får inte inkräkta på andra värden:

Vi bör ha ett så varierat skogsbruk som möjligt. Kalavverkning är oftast den enda rimliga avverkningsmetoden ur ett strikt ekonomiskt perspektiv. I många fall finns inget bättre alternativ och därför kan man inte säga att kalavverkning "är fel". Att bevara all skog orörd är inte att vara "en ansvarsfull skogsförvaltare". Text binder växande skog betydligt mer koldioxid än den gamla skogen med låg tillväxt. Svenska kyrkan är redan en ansvarsfull skogsförvaltare och några stora förändringar i skötseln är inte nödvändigt om man vill ta ansvar i ett längre perspektiv. Utnyttja modern teknik för att "se" hur man på bästa sätt förvaltar olika delar. Balanserad syn – avverka delar där det är läge, spara andra. Långa perspektiv. Förvalta "kärleksfullt". Vara föregångare och skapa egna reservat som förvaltas varsammare.

Kyrkorådet i Norra Gotlands pastorat är också nöjda med den nuvarande förvaltningen. De pekar bland annat på att skogsbruket är certifierat, att avsättningar görs och att hela tillväxten i skogen inte avverkas. De lyfter också fram kyrkans delaktighet i skyddet av så kallade ängen:

Lokala föreningar sköter ett 30-tal ängen så kallade "supernyckelbiotoper" som ingår i kyrkans fastigheter. Prästlönetillgångarna främjar och bevarar ängsvården på Gotland. Ängsvården är viktig och har ett högt kulturvärde för gotlänningarna.

En kyrkoherde i ett pastorat i Härnösands stift menar att den miljöhänsyn som idag visas i kyrkans skogsbruk är tillräcklig:

De lagar och regleringar som i nuläget råder ger ett tillräckligt gott skydd för biologisk mångfald. Så kyrkan behöver inte vara bäst i klassen. Det räcker med att vi följer lagen.

Väldigt många som lämnat synpunkter – församlingar, medarbetare och enskilda församlingsbor – efterfrågar ett alternativt skogsbruk till dagens trakthyggesbruk. Bureå församling anför:

Det är en bra idé att kombinera hyggesfritt och konventionellt bruk, om det inte går att göra allt till hyggesfritt, vilket skulle vara bäst ur hållbarhetssynpunkt.

De menar att man också borde bevara naturskogen och satsa på naturturism, skogsbad och skogsterapi.

Ovansjö-Järbo pastorat anför:

För att nå målen om bevarad natur och kolinlagring måste kalhyggesbruket upphöra. Större hänsyn måste tas för alla arters rätt till

liv. Att kortsiktigt överutnyttja naturen idag, kommer göra det svårt för kommande generationer att leva. Bromsa skövlingen innan det är för sent. Utan fungerande ekosystem som ger ren luft, vatten och föda spelar det ingen roll hur mycket pengar som finns på banken. Skogen måste skötas med hänsyn till kommande, klimatrelaterade väderhändelser, t ex värmeböljor, skyfall.

Miljögruppen i Ovansjö-Järbo pastorat, som består av medarbetare och förtroendevalda, skriver:

För att bevara våra naturliga skogsekosystem, bromsa artutrotningen och minska klimatpåverkan bör naturskogen bevaras. Minst 30 % av skogen bör skyddas. Övrig skog bör brukas naturnära och hyggesfritt. Viktigt att också restaurera natur och återställa våtmarker. Ett hållbart skogsbruk måste få kosta pengar på kort sikt, för att bli lönsamt på lång sikt. Vi får, och vill räkna med minskade inkomster via prästlönetillgångarna. Låt oss vara stolta medlemmar i Svenska kyrkan, där vi alla bromsar överutnyttjandet av naturen.

Klimatprogramgruppen i Sofia församling i Stockholms stift uttrycker i sitt svar till utredningen en stark existentiell oro för den globala uppvärmningen, överutnyttjandet av jordens resurser och för massutdöendet av olika arter. De anför att Svenska kyrkan borde bli en föregångare när det gäller hyggesfritt skogsbruk:

Det krävs en snabb omläggning från trakthyggesbruk med kalavverkningar till hyggesfritt skogsbruk. Så mycket skog som möjligt måste få stå kvar och utgöra en naturlig kolsänka. Det gäller särskilt i norra Sverige där tillväxttakten är långsam. De fjällnära skogarna måste skyddas och större hänsyn tas till samernas intressen. Genom ett hyggesfritt skogsbruk skyddas den biologiska mångfalden och många arter som nu riskerar att dö ut. Skogen är och bör vara en spontan naturtyp och inte en odling... Vi önskar att kyrkan planerar och genomför en omläggning till hyggesfri naturnära skogsskötsel. Det innebär att attityder och traditioner måste förändras.

Några vill gå ännu längre, bland annat Örebro Nikolai församling:

Svenska kyrkan borde, så snart som möjligt, införa ett totalstopp för avverkningar under minst 10–30 år (där det är möjligt på grund av en redan god biologisk mångfald), eftersom den nuvarande gängse avverkningsmetoden med kalhyggen ökar utsläppen av koldioxid. Just nu behöver vi göra allt för att minska dessa utsläpp...

De menar att Svenska kyrkan måste "rätta mun efter matsäcken" och att det är varken teologiskt eller ekonomiskt försvarbart att bedriva skogsbruk som minskar den biologiska mångfalden:

Vi är en så pass rik organisation och har förmåga att prioritera arbetet med att främja skogens biologiska mångfald. Vi kan göra besparingar på andra verksamhetsområden och på det sättet frigöra ekonomiska resurser till sådant som annars avkastningen från skogen skulle finansiera. Genom sådana prioriteringar och solidaritet mellan kyrkans församlingar kan det ske en extraordinär resursomfördelning de närmaste 10-30 åren,

eftersom vi just nu befinner oss i en extraordinär krissituation. Svenska kyrkan kan här också bli en viktig förebild i samhället.

Även Nyköpings församling är inne på frågor kring omfördelning av resurser. De menar att om avkastningen minskas kommer det att slå olika mellan församlingar och stift och att församlingar på landsbygden är mer beroende av avkastningen från prästlönetillgångarna. De menar också att det finns målkonflikter mellan biologisk mångfald och klimatnytta. Därför behöver regelverket utformas med betydande möjlighet till lokal anpassning och tilltro till egendomsförvaltarnas goda omdöme och uppsåt. Planeringen av hur skogen nyttjas behöver ske på ett långsiktigt sätt.

En medarbetare som arbetar som chef inom kyrkogårdsförvaltningen i en församling i Göteborgs stift skriver:

För mig är det viktigt att Svenska kyrkan som förvaltar mycket skog tar det ansvaret och gör det på mest hållbara sätt. För framtida generationers skull är det viktigt att träden får stå kvar och om fällning sker så sker det genom plockhuggning. Inga stora kalhyggen! Om vi menar allvar med färdplanen för klimatet så finns det inga andra möjliga beslut att komma fram till som jag ser det. Sen kan man ju också tänka på att satsa på mer lövträd i skogen och ökad diversitet i största allmänhet. För den biologiska mångfalden och bättre ekosystemtjänster från skogen. Också minskad risk för stormfällning med större mångfald och blandade åldrar på träden i skogen.

Vänge församling skriver:

Kyrkan har att balansera dubbla mål. Produktionsmål och miljömål. Vi anser det vara en pinsamhet att inte all kyrkans skog är FSC-certifierad, inte minst i de nordliga stiftet. Omfattande avverkningar i renbetesland etcetera. Här har kyrkan misslyckats med att upprätthålla balansen mellan produktionsmål och miljömål. Skogens produktivitet är beroende av fungerande miljö och klimat så med större långsiktighet är det ingen motsättning mellan dessa dubbla mål.

Rörande den faktiska förvaltningen av skogen menar församlingen:

Kyrkan borde skilja mer än idag på produktionsskog, naturvärdesskog och strövskogar (friluftsskogar). Kyrkan bör fortsatt FSC-certifiera sina skogar och vikta mer för långsiktighet och ett uthålligt skogsbruk där ekonomi, kulturmiljö och inte minst betydelsen av blandskog betonas. Plockhuggning bör prioriteras på ett annat sätt än idag.

En grupp församlingsbor i Ödeshögs församling vill att kyrkans företrädare och församlingar lyfter upp den andliga och existentiella betydelsen av att förvalta skapelsen hållbart. Det kan göras såväl i kyrkan, församlingshem, offentligheten som i det andliga rummet som skogen utgör. De menar att kyrkan behöver ställa om sitt skogsbruk och ser stora möjligheter i att utveckla verksamheten:

Utöver att ta de hänsyn som krävs enligt lagar och regler och göra upp en plan för att alla kyrkans skogar ska brukas hållbart och bli riktiga skogar, glada skogar, så ska kyrkan vara föregångare och sprida kunskap till andra skogsägare om hur vi hållbart förvaltar skapelsen. En aktör att samarbeta med kan vara Sveaskog, som också ägs av ett kollektiv av svenska invånare. Det kan vara visningsskogar, exempelskogar, kurser,

seminarier, guide vandringer, predikningar, inslag i konfirmandundervisningen, temadagar...

Rent konkret anser vi att hela skogsinnehavet ska ställas om succesivt så att det inom en tre generationer inte ska finnas några "trädåkrar" utan allt ska utgöras av riktig skog. Från och med nu ska alla gamla naturskogar avsättas och skyddas helt. Inga ytor ska kalavverkas som tidigare skonats. Monokulturer ska efter slutavverkning ställas om till ståndortsanpassad och varierad skog som kan återfå ett fungerande ekosystem och rik mångfald inom nästa två generationer. Åker ska inte planteras. Ingen dikning göras. Istället proppa igen diken och återställa naturliga myrmarker och mader där det är mer lämplig markanvändning.

Några i församlingsverksamhet som svarat har också lyft att det är problematiskt att det inte förs dialog mellan egendomsförvaltningarna och de församlingar som berörs av planerade skogsbruksåtgärder. Pilgrimsnätverket i Södra Västerbottens kontrakt menar att egendomsförvaltningen inför varje gallring och avverkningsanmälan borde kontakta kyrkoherde och kyrkoråd i berörd församling för att inhämta synpunkter. Finns det risk för att församlingens anseende skulle skadas av åtgärden? Skulle församlingens verksamhet försvåras eller hindras av åtgärden? På det sättet skulle man kunna undvika "övertaskningar".

5.5.7 Samverkan med andra aktörer

Pilgrimsnätverket i Södra Västerbottens kontrakt menar också att Svenska kyrkan borde samarbeta med andra aktörer i högre grad. De anför att inventering behöver göras noggrant och av en utbildad oberoende part:

Varför finns det många gånger en stor irritation över de som inventerar och vill skydda hotade arter, t. ex. Birdlife eller intresserade människor som informerar Artdatabanken om vad man sett? Bör inte Svenska kyrkan uppmuntra till ökade kunskaper samt stimulera till inventering av skyddsvärda miljöer?

5.5.8 Nya möjligheter för Svenska kyrkan

En del svar innehåller också kreativa förslag om hur kyrkan skulle kunna utveckla verksamheten på olika sätt. Örebro Nikolai församling i Strängnäs stift föreslår att man borde stärka banden mellan kyrkans jord- och skogsbruksfastigheter och församlingarnas verksamheter:

Låt kyrkans jordbruk och skogar bli rum för församlingsverksamhet som komplement till kyrkorum och övriga församlingslokaler, där vi tillsammans visar hur vi, som kyrka, kan förverkliga en ansvarsfull förvaltning av Skapelsen.

Även församlingsbor lämnar förslag om hur skogen skulle kunna nyttjas:

Kyrkan borde också se sig om efter alternativa inkomstkällor från skogen. Nu finns ju en diskussion om att kunna få betalt för den kolsänka som skogen utgör om den står kvar. Andra alternativ kan vara att arrendera ut skog till företag som sysslar med naturturism t. ex. Antalet medlemmar skulle säkert också öka om kyrkan tar ett aktivt val att ställa om hela sitt skogsbruk och marknadsför det. Eller sälj skogsandelar/träd.

Jag tror det finns folk som gärna skulle bli "fadder" till ett skogsområde eller ett antal träd som då får stå kvar och bli gamla. (kvinna, församlingsbo, församling i Strängnäs stift)

5.5.9 Borde kyrkan göra sig av med skogen?

Om förvaltningen av marker uppfattas som ett bekymmer och svår att förena med kyrkans uppdrag, borde man i så fall avyttra skogen och satsa på andra sätt att generera avkastning till verksamheten? Vänge församling svarar nekande:

Skogsarealen skall inte minska. Inte heller kyrkans åkerareal. Ta hänsyn till småskaligheten, exempelvis här på Gotland. Vi kan inte ha samma syn på skogsbruk i alla Svenska kyrkans stift på grund av olika förutsättningar. Vi uppmanar till stor variation i skogen med olika slags träd. Behåll skog och var försiktig med idén att istället köpa in sig i de finansiella marknaderna.

5.6 Synen på inflytandefrågor

5.6.1 Barn och ungas inflytande

Barn och unga som har bidragit med synpunkter lyfter en rad olika aspekter av varför de ska ges inflytande. Det handlar om rätten att få ha åsikter, bli lyssnad på och att man har viktiga perspektiv att bidra med. Det handlar också om att få tillgång till skogen som plats.

Barn har rätt till skogen som de leker i. Jag klättrar och gungar i ett träd och en gång var ett träd som jag brukade klättra i och skulle hänga upp en gunga i och det blev plötsligt nersågat. Man ska lyssna på barn. Barn vet mer än vuxna för de har mer utvecklade hjärnor. Bättre att lyssna på barn än vuxna. Barn leker i skogen och är kloka. (6–8 åringar i Öregrund Gräsö församling)

För barn blir också besvikna på vuxna när vuxna inte lyssnar. Barn säger faktiskt också viktiga saker. Alla ska få säga och tycka vad de vill. Barn måste faktiskt också tycka till, annars fungerar inte världen. (6–12 åringar i Gällivare församling)

Barnen kan lära sig saker eller hjälpa till. Barn kan hjälpa till på annat sätt än vuxna. (5–7-åringar i Alfta-Ovanåkers församling)

Fler perspektiv, desto bättre beslut kan tas. Vi barn och unga är också kyrkans framtid och det är vi som ska leva med besluten som tas nu vilket gör att det är viktigt att de som ska leva i framtiden bör vara med och tycka till. (ungdomsgrupp i Arboga församling)

En ungdom sätter skogsavverkningen i ett större perspektiv och säger att det är viktigt för det handlar om "vår framtid och våra barn". En annan ungdom menar att det är barn och ungdomar i stor utsträckning som använder skogen och leker där. En tredje ungdom menar att hen har klimatångest och ibland känner att det kan vara för sent och att det därför

är viktigt att ta in barn och ungdomars synpunkter för att ”de nya generationerna är mer pålästa”. (15–17 åringar i Ljungskile församling)

En ungdomsgrupp i Norra Solberga-Flisby församling i Linköpings stift menar att ett skäl till att unga ska ha inflytande är att de har lättare att tänka utanför boxen och komma på saker som dagens vuxna inte tänkt på:

Ungdomarna har många olika idéer och många väldigt bra åsikter och mer kreativa än dagens vuxna.

Förbundsstyrelsen för Svenska Kyrkans Unga tycker det är självklart att barn och unga ska ha inflytande i frågorna:

Barns och ungas synpunkter bör naturligtvis tas med i alla beslut som påverkar Svenska kyrkan. Som ett resultat av Barnkonventionen är barnkonsekvensanalyser en väsentlig del av Svenska kyrkans beslutsunderlag.

En överväldigande majoritet av de vuxna som skickat synpunkter till utredningen anser att barn och unga ska ges möjlighet att påverka Svenska kyrkans fortsatta skogsförvaltning. En del hänvisar också till barnkonventionens bestämmelser. Endast två svar avviker i denna del. I en församling menar man att man ”inte ska belasta barn med frågor som de bara blir oroliga av.” Och en äldre församlingsbo menar i sitt svar till utredningen att man behöver ha sakkunskap för att kunna tycka till om skogen, och det har barn inte hunnit skaffa sig.

Församlingarnas svar om barn och ungas inflytande handlar om att de är framtiden som ska förvalta skogen vidare och att konsekvenserna av dagens beslut om förvaltningen kommer att påverka och få konsekvenser för barn och unga. Det lyfts också att barn och unga kan ha ett annat sätt att se på frågorna och därför behöver de ges inflytande. Bureå församling skriver att barn kan se värden i skogen som vuxna inte kan se. Tillsammansodlarna vid Forshälla kyrka, Uddevalla tycker att:

... det [är] viktigt att unga känner att de kan påverka sin framtid. Vi önskar ju att de ska kunna känna hopp.

En diakon i en församling i Göteborgs stift anför att barn och unga i deras pastorat inte blir hörda. Hon menar att barns och ungas erfarenheter behövs i beslutsunderlagen eftersom de ”kan ha fantasi om hur de och vi alla kan vistas i skogen, hjälpa oss att tänka utanför boxen”.

Engagerade i pilgrimsledare i Umeåområdet varnar för konsekvenserna av att inte ge barn och unga möjlighet till inflytande:

Det unga släktets oro över hur vi nu vuxna medvandrare hanterar vårt enda hem i universum behöver tas på allvar. Att rubba naturens cirklar mer än nödvändigt bidrar till osäkrare livsrum för nästa generation. Konflikter kring naturresurser och synen på evig ekonomisk tillväxt som det frälsande för mänskligheten tillintetgör ungas livsmod och grusar hoppet om en framtid för alla levande varelser. Att unga människor lämnar Svenska kyrkan eftersom de upplever att ord och handling inte stämmer överens är sorgligt. Ännu sorgligare är det att vi som kyrka inte tar dessa markeringar på allvar. Svenska kyrkan borde välja att prioritera andra värden än de ekonomiska medan man ännu kan göra det valet...

Pilgrimsnätverket i Södra Västerbottens kontrakt anför också:

Hur vi lever sätter exempel på hur vi förväntar oss att barn och unga agerar senare. Barn är direkta i relation – de tänker inte ”om” om skogen – utan de är ”i” skogen.

5.7 Ursäkten till samerna

Flera har lyft frågan om Svenska kyrkans ursäkt till det samiska folket i sina svar till utredningen. Pilgrimsnätverket i Södra Västerbottens kontrakt skriver:

Det vi gör är viktigt i förhållande till Svenska kyrkans ursäkt till samerna. Att be om ursäkt och sedan bara fortsätta som tidigare är inte hållbart. Samråd med samerna måste också ske på jämbördig basis.

Bureå församling önskar att kyrkan ska ta hänsyn till samerna – ”de ska få sin rätt”. Skellefteå landsförsamling anför:

Vi vill vara stolta över vår kyrka, vi vill att hon ska göra ”rätt” med skogsförvaltningen, i relation till samerna osv.

Svenska Kyrkans Unga i Västerås stift framför:

Det är komplicerat med samerna eftersom vi ber så mycket om ursäkt för det vi har gjort tidigare men att vi sen inte tar ansvar för vårt skogsbruk i hänsyn till samerna.

5.8 Skogens som tema i församlingens barnverksamhet

Utredningen vill även lyfta fram ett av de många inspirerande svar som inkommit från församlingar. Det kan ses som ett exempel på hur man kan arbeta med skogen som tema i kyrkans barnverksamhet och fånga upp barn och ungas tankar. Söderala pastorat har i sitt arbete med temat under våren 2024 bland annat gjort en fördjupad bearbetning av de frågor som utredningen bett om svar på. Här är församlingens erfarenheter, återgivet av Katarina Sundvall och Cina Kedvall, medarbetare i Söderala pastorat:

Under senare delen av våren har vi i våra barngrupper arbetat med skogen som ett tema. Vi har tittat på en serie från UR play som heter ”Tora och skogen” för att få lite fakta och inspiration inför vårt arbete. Vi har gjort detta arbete kring skogen för att möjliggöra besvarandet av frågorna för barnen som varit mellan 6 och 12 år gamla. Vi har besvarat frågorna i mindre grupper med hjälp av tankekartor/progressiva tankekartor och efter diskussioner skrivit ned egna tankar på postit lappar. Under arbetets gång har vi även arbetat med praktiska moment. Vi har tillverkat insekshotell och satt upp fågelholkar. Vi har räknat årsringar på fällda träd. Vi har samlat in sav och provsmakat samt färgat vitsippor med blå karamellfärg för att se att både träd och växter dricker vatten.

Under den senare delen av temat har löven börjat spricka ut och vi har titta närmare på bladens nervtrådar samt tittat på insekter med hjälp av förstoringsglas och luppar. Vi har även gjort näringskedjor där vi tittat på att växter och djur är beroende av varandra. Vi har tittat närmre på grodor och dess livscykel samt mätt upp hur långt vi skulle kunna hoppa på kyrkogårdsgången om vi varit grodor.

Vi började med att fundera kring – Vad är en skog?

Många av barnen i vårt pastorat bor och lever nära skogen och tar den för en självklarhet som finns runtomkring oss. Därav var det flera barn som till en början hade svårt att sätta ord på vad en skog är. Barnen kom fram till att det i skogen finns många träd, många olika typer av träd både lövträd och barrträd som de nämner vid namn. Några barn reflekterar även över att det kommer nya träd och att pinnar ramlar ned från gamla träd. Det finns också olika slags växter som mossor och blommor. Flera av växterna kan vi plocka bär ifrån och äta, som blåbär, lingon och hallon. Det finns även svampar och vissa av dem kan vi äta. I skogen finns också vatten i form av bäckar och sjöar, i sjöarna badar vi på sommaren. I våra skogar finns det många djur, älgar, rådjur, björnar och harar men även de små djuren som spindlar och knott och andra insekter samt fåglar.

Vi kom sedan in på – Vad betyder skogen för barnen?

Många barn uttrycker att skogen betyder mycket för dem. De kan finna lugn och ro i skogen och att det är en plats där det är lugnt och tyst. Några säger att det är en plats dit de söker sig när de vill vara en stund för sig själv, eller prata ostört med en kompis. Några kommer återigen in på att de kan plocka olika typer av bär och svamp i skogen. Alla barnen säger att de tycker om att leka i skogen, själva eller med kompisar. De kan bygga kojor, klättra och gunga gungbrädor. Det är också mysigt att titta på utsikten och grilla korv samt ta promenader med hundarna. Skogen är också boplatser för många djur. Några barn kan ibland få följa med någon vuxen på jakt. De säger även att de älskar skogen för att den är bra för jorden, skogen ger syre och det är bra för människorna.

Hur ska kyrkan ta hand om skogen? Varför?

Barnen tycker att kyrkan ska ta hand om skogen, det är viktigt att skogen finns kvar. Kyrkan kan avverka några träd i taget och ta bort gamla och fula träd, men tar man ned för många finns ingen skog kvar. Träden ska få växa sig stora och fina. Några barn pratar om att hugga ned träd där det inte bor så många så kyrkan kan få pengar, men att låta skogen vara kvar i närheten av där människor lever så vi fortfarande kan vara i skogen och leka och plocka bär. De får inte hugga ned alla träd i skogen för att det är djurens hem och deras mat, fåglarnas hus får inte förstöras. Man kan ta ned några träd för det kan bli byggnadsmaterial som hus och möbler samt papper och pennor. Det kan även bli värme från ved. I skogen kan vi också plocka svamp och bär.

Barnen tycker också att kyrkan kan plantera nya träd. Skogen är viktig för att vi ska kunna leva, den ger oss bra luft och syre, den gör också så att det inte blir för varmt på jordklotet. Skogen är värd mycket för både människor och djur. Barnen tycker att mer mark kan bli naturreservat så kyrkan kan ta hand om både människor och djur.

Om vuxna i kyrkan måste bestämma, är det viktigt att kyrkan får pengar från den skog som huggs ner? Eller är det viktigare att skogen används till annat?

Barnen tycker att det är viktigt med båda delar. Barnen tycker att kyrkan kan sälja några träd så kyrkan kan få pengar, men det måste finnas träd kvar så vi får syre. Det är viktigt att få pengar så man kan göra bra saker som att reparera saker i kyrkan. De vill också få pengar till barnverksamhet i kyrkan men många av barnen pratar också om att kyrkan ska hjälpa de fattiga. Vidare är det viktigt att skogen används till andra saker som att det blir virke till att bygga hus, så människor har någonstans att bo.

Papper är också väldigt viktigt så vi kan få papper att skriva och rita på samt till tidningar så vi kan läsa nyheter.

Varför är det viktigt att lyssna på barn när kyrkan tar hand om sin skog?

Därför att barn har något viktigt att säga, de är smarta och kan bra saker. Barn är viktiga och kan ibland ha rätt, det är viktigt att de vuxna lyssnar. Ibland är barn smartare än mammor och pappor samt gubbar och tanter. Något barn svarar också att vissa vuxna tycker att barn har fel. Barnen ska också få vara med och bestämma i vårt samhälle ibland. Det är viktigt att lyssna på barnen, för att barnen leker i skogen.

Vi har även funderat över framtiden och pratat med barnen om – Hur ska skogen se ut när ni blir stora?

Skogen ska se ut som idag, med mossa, växter och bär. De vill att det ska finnas olika grejer i skogen så barn kan fortsätta att leka i skogen. De vill att det ska vara lika grönt och fint som idag men de vill inte att det ska finnas skräp och plast i naturen. Barnen hoppas på att det ska finnas stora skogar. Det ska finnas många träd som håller ned temperaturen och då kan vi fortsätta att leva här.

(Utredningens kommentar: I slutet av maj månad 2024 kom biskopen för en biskopsvisitation av Söderala pastorat. I samband med den diskuterades också den kyrkliga skogens framtid. Barnens arbete presenterades i en utställning där deras åsikter redovisades.)

5.9 Utredningens slutsatser

Utifrån det som framkommit i svaren från församlingar och församlingsbor drar utredningen följande slutsatser.

5.9.1 Förväntan om en helhetssyn

Utredningens bedömning: Synen på och sättet att hantera den skog som Svenska kyrkan förvaltar behöver breddas.

De naturresurser som stiftens förvaltar inom ramen för prästlönetillgångarna kommer även fortsättningsvis att vara en viktig inkomstkälla för Svenska kyrkan. Sedan relationsförändringen har stiftens förvaltning fokuserat framför allt på att generera ekonomisk avkastning. Det är också mot den parametern som förvaltningens resultat mäts idag.

Som framgår av den pågående inomkyrkliga debatten om skogstillgångarna (som beskrivits i kapitel 4) och alla de svar som lämnats till utredningen, från församlingar, förtroendevalda, medarbetare, församlingsbor, ideellt engagerade, barn och unga, betyder skogen så mycket mer för många människor än bara en källa till intäkter. Hanteringen av skogen ses av många som ett uttryck för kyrkans sätt att tolka sitt uppdrag och det finns många kopplingar till andlighet och ansvaret för skapelsen. Många av synpunkterna som inkommit efterlyser ett agerande som baseras på en mer teologisk förståelse av förvaltarskapet. Det anförs att denna bredare syn på skogen ställer andra krav på dess förvaltning. Synpunkterna som lämnats skulle också kunna tolkas som ett tecken på en ökad medvetenhet om den situation som klimatkrisen och hotet mot den biologiska mångfalden innebär.

Som framgår av kapitlet är också det kyrkliga skogsinnehavet som ingår i prästlönetillgångarna omfattande. Det innebär, enligt utredningens mening, att det

finns stora möjligheter för Svenska kyrkan att göra skillnad för miljön och klimatet på och med de marker som kyrkan förfogar över.

Svaren till utredningen tyder på ett starkt inomkyrkligt engagemang och också en vilja till ansvarstagande, kanske just en sådan yttre kraftsamling, som enligt utredningens direktiv krävs för att möta klimatkrisen och hotet mot den biologiska mångfalden.

5.9.2 Ett gap mellan kyrkans budskap och dess handling

Utredningens bedömning: Svenska kyrkan har stor frihet att självständigt utforma sin skogsförvaltning utifrån en teologisk tolkning av förvaltarskap och med hänsyn till gällande regelverk. Kyrkans förvaltning av skog behöver vara en integrerad del av hela kyrkans budskap. Det finns en inomkyrklig förväntan att Svenska kyrkan visar ledarskap och utformar en mer hållbar förvaltning av skogen och därmed bidrar till hopp.

Svenska kyrkan är inget traditionellt skogsbolag. Kyrkans förvaltning av skog har helt andra förutsättningar än det skogsbruk som till exempel privata och statliga bolag bedriver i kommersiellt syfte. Svenska kyrkans skogsförvaltning har visserligen ett ekonomiskt syfte, enligt den lagreglering som skrevs inför relationsförändringen, men staten har också gett Svenska kyrkan stor frihet i själva utformningen av förvaltningen (se kapitel 4).

Nuvarande skogslagstiftning ger en skogsägare stor frihet att utforma förvaltningen och brukandet av skogen. Principen om frihet under ansvar gäller. Det innefattar att självständigt tolka bland annat regelverk om naturvård, miljö- och kulturarvshänsyn och att omsätta det i praktisk handling. Även det ger Svenska kyrkan ett stort handlingsutrymme i utformningen av förvaltningen utifrån egna prioriteringar under förutsättningen att vissa grundläggande krav efterlevs.

Ett särdrag för Svenska kyrkans skogsförvaltning är att skogarna finns geografiskt i hela landet och att det i regel bygger på en lång historisk närvaro i lokalsamhället. Egendomsmassan har ursprungligen kommit i kyrkans ägo genom lokala donationer, men också genom att kungen tilldelade kyrkan så kallad kronomark. Den lokala kyrkliga närvaron hade ett dubbelt syfte, sprida evangelium och bekräfta statsmaktens närvaro. Dåtidens kyrka bar också ett lokalt samhälleligt socialt ansvar som idag i hög grad övergått till det offentliga. Kyrkans skogs- och markinnehav har fortfarande drag av och uppfattas av en del som en gemensamt ägd skog av svenska folket, skog som ska komma människor till gagn genom kyrkans arbete. Denna syn kommer också fram i svaren från församlingar och församlingsbor. Och som regeringen påtalade i propositionen inför relationsförändringen uppgår egendomens värde till ett ”betydande värde som byggts upp under lång tid och under medverkan av hela befolkningen”. Det uppskattade värdet på tillgångarna motsvarar drygt 42 miljarder kronor (2023) i dagens penningvärde.

Den faktiska historiska kopplingen till de ursprungliga prästlönefastigheterna har med tiden uttunnats på många orter genom att kyrkan sålt och förvärvat nya marker. De ursprungliga församlingarna med andelstal i egendomen har också gått upp i större ekonomiska enheter – pastorat och samfälligheter – och kopplingen till det ursprungliga lokala har därmed tunnats ut med tiden. I flera av de svar som inkommit till utredningen finns tydligt en tanke som knyter an till detta – att bruket av kyrkans skog ska komma en bredare krets till nytta.

Många av svaren från församlingar och församlingsbor efterlyser ett ökat ansvarstagande för att värna miljön, skogen och dess ekosystem. En del uttrycker det

som ansvarstagande för skapelsen och dess integritet. Utredningen noterar i sammanhanget att Svenska kyrkan inom ramen för utvecklingsarbetet i Act Svenska kyrkan tydligt uttalat kyrkans ansvar att värna skapelsens integritet och även kopplat till miljön och förvaltning av naturresurser.⁷³ När det gäller förvaltningen av prästlönstillgångar är detta inte uttalat på motsvarande sätt i nuvarande reglering. Men det ansvarstagande för skapelsen som Svenska kyrkan manar till i sitt internationella arbete, borde rimligen, enligt utredningens mening, gälla även för kyrkans förvaltning av naturresurser i Sverige.

Utredningen tolkar synpunkterna som inkommit från församlingar och församlingsbor som att det finns ett gap mellan kyrkans budskap om att värna skapelsen och sättet att hantera förvaltningen av skogen. Konsekvensen av att Svenska kyrkan riskerar att uppfattas som att den inte lever som den lär lyfts också i svaren. För många blir det en trovärdighetsfråga. Gapet mellan budskap och handlande riskerar att skada Svenska kyrkan och dess verksamhet, vilket också framkommer i svaren. Utredningen konstaterar att en kyrklig skogsförvaltning som inte lever upp till kyrkans eget ethos är problematisk.

Svaren till utredningen efterlyser ledarskap av Svenska kyrkan – att utifrån förvaltarskapstanken utforma ett skogsbruk som inte drivs primärt av ekonomiska intressen. Många vill att kyrkan skogsförvaltning ska vara ett föredöme för andra skogsägare. I flera svar uppmanas Svenska kyrkan att bli ett föredöme och därmed på ett konkret sätt bidra till att ge människor hopp.

Utredningen noterar att svaren också handlar om vilken roll Svenska kyrkan borde ta i det offentliga rummet och i en samhällsfråga som engagerar många människor. Många förtroendevalda, medarbetare och församlingsbor förväntar sig att kyrkan ska hitta nya vägar framåt. En del efterfrågar ett alternativt narrativ kring skogsbruket som beaktar skogens många värden. Några anför också att kyrkan ska vara en tydligare profetisk röst i frågor som rör skogen, klimatet och den biologiska mångfalden.

En del svar skulle också kunna tolkas som att kyrkan är en av få aktörer som skulle kunna gå före i en utveckling mot helhetsansvar och en förvaltning som innefattar alternativa skogsbruksmetoder. Utredningen noterar i sammanhanget att Lutherska Världsförbundet i sin skrift om kyrkans roll i samhället särskilt lyfter frågor kring klimaträttvisa som ett av områdena för kyrkligt samhällsengagemang.⁷⁴ Kyrkostyrelsen har också nyligen i en skrivelse till kyrkomötet lyft kyrkans roll i det offentliga rummet bland annat i klimatfrågor:⁷⁵

Klimatnödläget aktualiserar på ett tydligt sätt frågor om hoppets plats i och betydelse för det offentliga rummet. Svenska kyrkan har, liksom sina systerkyrkor och andra religiösa samfund, särskilt lyft fram frågan om krisens existentiella dimensioner. Här ger evighetsperspektivet en viktig impuls – det ger den uthållighet och det mod som krävs för allt arbete för klimatet och en helad skapelse.

Synpunkterna skulle kunna tolkas som en del av den kraftsamling för klimatet och klimaträttvisa som efterlyses i biskoparnas klimatbrev och att även hotet mot den

⁷³ *Strategisk plan för Act Svenska kyrkan*, fastställd av kyrkostyrelsen, 16 december 2021, Ks 2021/1535

⁷⁴ Lutherska världsförbundet. 2016. *Kyrkan i det offentliga rummet – Ett studiedokument av Lutherska världsförbundet*, s. 33, [SK17166_DTPW-Church in Public Space_sv.pdf](#)

⁷⁵ Kyrkostyrelsens skrivelse 2024:6, *Tematiskt kyrkomöte 2024 – Kyrkan i det offentliga rummet*, 13 juni 2024, s. 21, [Kyrkostyrelsens skrivelse 2024 6 Tematiskt kyrkomöte - Kyrkan i det offentliga rummet\(1\)\(2\).pdf](#)

biologiska mångfalden i detta ska lyftas. En medvetenhet om och villighet att solidariskt hantera konsekvenserna av mindre intäkter från prästlönetillgångarna kan också utläsas.

Några svar från framför allt förtroendevalda och särskilt från Härnösands stift skiljer sig från ovanstående synpunkter. Dessa signalerar att det som görs i dagens förvaltning av prästlönetillgångar är tillräckligt. De svaren lyfter inte teologiska aspekter och ansvaret för skapelsen på samma sätt.

5.9.3 Skogens andliga, ekologiska och sociala värden behöver uppgraderas

Utredningens bedömning: De skogar som förvaltas av egendomsförvaltningarna har en rad andliga, ekologiska och sociala värden som behöver lyftas fram och beaktas i högre utsträckning.

En majoritet av alla svar som inkommit till utredningen reflekterar över skogens immateriella värden och dess betydelse för människor. Svaren från barn, unga och vuxna om skogens betydelse påminner i hög grad om det som framkommit i David Thurffjells forskning (se avsnitt 5.2.1) – som en plats för andlighet, vila, återhämtning och rekreation av olika slag. Svaren ger också uttryck för att skogen som plats och som en del av ekosystemet har ett egenvärde bortom människans nyttjande av skogen. Naturens egenvärde och ekologiska värde kopplas till skapelsens rikedom och mångfald och dess komplexitet till något som vi kan förnimma men kanske inte förstår fullt ut.

Sociala värden kopplas till vistelse i skogen som plats för vistelse och för rekreation. Några nämner skogen som arbetsplats och som källa till arbetstillfällen. Flera av svaren från församlingar och enskilda lyfter också Svenska kyrkans försoningsprocess med det samiska folket. Samernas möjlighet att bedriva renskötsel anses också vara en fråga om social hållbarhet.

Nuvarande reglering av målen för kyrkans förvaltning av skogen fokuserar primärt på avkastning från produktionsskogsbruk. Resultatet av stiftens arbete mäts i den avkastning skogsbruket och markförvaltningen genererar. Övriga värden av skogen mäts inte. Det finns inte heller några uttryckliga eller specificerade mål rörande andra värden än ekonomiska att mäta mot.

Utredningen bedömer, mot bakgrund av vad som framkommit under utredningens arbete i dessa delar, att andliga, ekologiska och sociala värden behöver beaktas i högre utsträckning i förvaltningen av prästlönetillgångarna. Avkastningen från prästlönetillgångarna kommer även fortsättningsvis att vara av betydelse för dels enskilda andelsägare som får en betydande del av sina intäkter från denna källa, dels som en del i det nationella utjämningsystemet. Om förvaltningen förändras så att intäkterna minskar, behöver dessa andelsägares förutsättningar beaktas särskilt, enligt utredningens bedömning.

5.9.4 Kritiken mot skogsförvaltningen behöver tas om hand och beaktas

Utredningens bedömning: Det skadar Svenska kyrkan att det finns ett glapp mellan egendomsförvaltningarnas uppdrag och kyrkans övriga verksamhet. Församlingars, medarbetares och församlingsbors kritik, misstro mot och synpunkter om stiftens förvaltning av skogen behöver tas på allvar. Det behövs kanaler för dialog och möjligheter att framföra synpunkter. Även barns och ungas synpunkter ska inhämtas och beaktas. Det behövs lyhörddhet hos egendomsförvaltningarna för att ta till sig av de synpunkter som framförs.

Utförningen av Svenska kyrkans förvaltning av skog är en fråga som engagerar många förtroendevalda, medarbetare och församlingsbor ute i församlingarna. De inkomna svaren ger tydligt uttryck för att det finns en misstro och ett ifrågasättande inom Svenska kyrkan av den nuvarande förvaltningen. Ifrågasättandet handlar dels om teologisk tolkning av förvaltarskapet, dels former för själva förvaltningen av skog och mark.

I en del fall får församlingar hantera det missnöje rörande planerade och genomförda skogsbruksåtgärder som framförs av församlingsbor, istället för att det riktas mot stiftets egendomsförvaltning, samtidigt som församlingar upplever att de inte kan påverka planerade insatser. Utredningen har också fått ta del av exempel där församlingar motsätter sig avverkning inom församlingen och att konflikter uppstår med stiftet rörande detta. Det kan vara så att dessa problem är mer påtagliga i vissa stift.

Det skadar det inomkyrkliga arbetet och även Svenska kyrkans anseende och trovärdighet att så många inom Svenska kyrkan uppfattar att de andliga värdena fjärmats från förvaltningen av skogen. Utredningen bedömer att egendomsförvaltningarnas arbete i högre grad behöver vara en integrerad del av Svenska kyrkans verksamhet och budskap. Det behövs mer dialog om hur man ska balansera skogens olika värden mot varandra och lokala förutsättningar är av betydelse i den avvägningen. Kunskap om hur markerna nyttjas lokalt finns hos församlingarna och församlingsbor.

Det skadar också Svenska kyrkans interna arbete att man inte funnit former för meningsfull dialog innan konflikter uppstår. Konflikter tar energi från övrigt arbete och misstro kan leva kvar länge och skada fortsatt samverkan. Det är inte heller långsiktigt hållbart för Svenska kyrkan som organisation att man inte hittar bra samverkansformer. Med goda relationer och samverkansformer går det att fatta även svåra beslut.

Ifrågasättandet har pågått under längre tid och i en del stift påverkas det dagliga arbetet. En del egendomsförvaltningar upplever det som ett stort problem. Som redovisas i avsnitt 6.3.4 så försvårar det egendomsförvaltningars arbete och det tar mycket arbetstid och kraft.

Utredningen bedömer att dialogen mellan egendomsförvaltningarna och församling skulle behöva förbättras för att skapa en bättre samsyn och för att i större utsträckning fånga upp lokala synpunkter kring planerade insatser. Församlingsbors och allmänhetens kritiska synpunkter behöver nå dem som är ansvariga och som kan vidta åtgärder och finna en högre grad av samsyn. Genom en förbättrad och systematisk dialog med församlingar skulle även skogens lokala andliga, ekologiska och sociala värden lättare kunna identifieras och insatser som görs skulle kunna bli långsiktigt hållbarare. I förlängningen skulle det också underlätta egendomsförvaltningarnas arbete, oaktat att dialog och samverkan tar tid.

Utredningen noterar även att frågor rörande kyrkans skogsbruk engagerar många barn och unga. Deras synpunkter beaktas dock inte någon större utsträckning inom förvaltningen. Som framgår i avsnitt 6.1.14 uppger flera egendomsförvaltningarna att de gör barnkonsekvensanalyser i mycket begränsad omfattning. Det finns en stark samsyn i de svar som inkommit till utredningen att barn och ungas synpunkter ska beaktas inom förvaltningen av prästlönetillgångarna, eftersom de i hög grad kommer att påverkas av de beslut som idag fattas rörande skogen. Utredningen bedömer därför att barn och ungas möjligheter att påverka kyrkans skogsbruk behöver förbättras.

5.9.5 Skogen – en möjlighet för Svenska kyrkans verksamhet

Utredningens bedömning: Det finns stor potential att utveckla Svenska kyrkans församlingsverksamhet kopplat till de skogar som kyrkan förvaltar. Skogen kan vara en del i kyrkans arbete att bidra till hopp genom konkret handling. Kritiken som idag riktas mot Svenska kyrkans skogsbruk går att vända till något positivt och en inre och yttre kraftsamling om man tar vara på människors engagemang på rätt sätt och om kyrkan är lyhörd i förvaltningen av sin skog.

Många av dem som lämnat synpunkter till utredningen delar tankar och erfarenheter kring hur skogen kan användas som plats för andlighet och även hur tematik kring skogen knyter an till existentiella frågor som människor brottas med. Det finns stor potential för Svenska kyrkan att knyta an till det engagemang som redan finns i många församlingar i det fortsatta arbetet. Kritik och engagemang som kanaliseras på rätt sätt kan utgöra en styrka för Svenska kyrkan och det skulle till exempel i ännu högre grad kunna bidra till förverkligandet av Svenska kyrkans *Färdplan för klimatet*.

Utredningen bedömer att nyttjande av skog som kyrkan förvaltar skulle kunna användas i församlingsverksamhet i större utsträckning – både som plats och som tematik. Detta gäller särskilt tätortsnära skog och skog som ligger i anslutning till kyrkor, församlingshem och stiftsgårdar. Ett bra exempel på detta fick utredningen ta del av vid besök i Skara stift och stiftsgården i Flämslätt. Den närbelägna skogen som förvaltas av egendomsförvaltningen nyttjas i kyrklig verksamhet. Egendomsförvaltningen har bland annat tagit fram en klimatstig som riktar sig till barn och barnfamiljer. Genom att anpassa den närbelägna skogen till verksamhet har man skapat en miljö för naturupplevelser och lärande i en kyrklig kontext. Genom att utforma en plats som rikta sig till barn kan man också tillgängliggöra en plats för naturvistelse även för andra barn som kanske inte deltar i församlingsverksamhet. Genom ett pedagogiskt anslag lyckas man också förmedla kunskap om klimatförändringar till barn. Liknande exempel finns säkert från andra stift.

Att lyfta ansvaret för skapelsen och skogens roll som tematik kan vara ett sätt att närma sig dessa frågor om andlighet, särskilt eftersom många församlingsbor känner engagemang i dessa frågor. De existentiella aspekterna kommer dessutom att öka ytterligare när klimatförändringarnas konsekvenser blir allt tydligare för fler människor. Den kyrkliga skogen har en viktig roll att spela även till det församlingarna är satta att göra som en del av arbetet med *Färdplan för klimatet*. Exemplet från Söderala pastorat visar hur tematik kring naturen och skogen kan användas i det dagliga arbetet. Det visar hur barns intresse för att naturen och livet i skogen kan vara mycket framgångsrikt i församlingens pedagogiska barnverksamhet och för att engagera familjer i församlingen.

Det finns anledning att tro att den kyrkliga skogen och dess framtid på motsvarande sätt skulle engagera människor i församlingarna och kunna utgöra en del

i den kraftsamlingen som krävs för att möta klimatkrisen och hotet mot den biologiska mångfalden.

Drygt ett 30-tal församlingar har på kort varsel arrangerat samtalskvällar om skogen och skogsförvaltningen bara för att skogsutredningen bett om synpunkter. Synpunkterna från pilgrimsvandrarsammanhang pekar också på ett ökande intresse för att fler människor behöver sammanhang där de kan vistas i och bedriva verksamhet.

Utredningen har också haft kontakt med Ljungskile församling som själv förvaltar skog. I deras församling har frågan om förvaltningen av skogen varit en utvecklingsresa där man brottats med frågor kring hållbarhet och där man funnit samsyn till gagn för församlingens verksamhet (mer om detta i avsnitt 10.7.1).

6 Nuvarande förvaltning av prästlönetillgångar

I detta kapitel ges en beskrivning av dels hur förvaltningen av prästlönetillgångar sköts idag av stiftet, dels hur styrning och tillsyn av verksamheten fungerar. En del initiala observationer har redovisats kortfattat i utredningens delrapport i december 2023 och dessa utvecklas ytterligare.

Utredningens huvudfokus i kapitlet läggs på det som anförts och framkommit vid utredningens besök i stiftet, i dialogen med ENSO samt andra företrädare inom Svenska kyrkan. För att belysa egendomsförvaltningarnas interaktion med externa aktörer och hur Svenska kyrkan förvaltning av prästlönetillgångar uppfattas, belyses även sådant som företrädare för andra organisationer anført till utredningen. Syftet är att ge en bild av dagens situation, de utmaningar och utvecklingsmöjligheter som framkommit under utredningens arbete. Vissa specifika mer tematiska erfarenheter beskrivs närmare i senare kapitel där dessa teman behandlas. I slutet av kapitlet redovisas utredningens bedömning i frågorna som lyfts.

6.1 Hur arbetar stiftet med förvaltningen?

6.1.1 Utredningens dialoger

Utredningens observationer och slutsatser bygger framför allt på sådant som framkommit vid besök i stiftet och vid kontinuerliga dialoger med ENSO, förvaltarna och andra inomkyrkliga aktörer. I fråga om bemötande och ett antal tematiska frågor har synpunkter även inhämtats från externa aktörer.

Under september till november 2023 besökte utredningen samtliga stift. Vid dessa besök deltog chefer och medarbetare i egendomsförvaltningarna samt ordföranden för egendomsnämnder respektive egendomsutskott. I något fall deltog biskopen under en del av besöket. Vid något besök deltog även stiftets klimat- och miljöhandläggare. Inför besöken skickades ett antal frågor om verksamheten och erfarenheter ut till förvaltningarna, så att de hade möjlighet att förbereda sig. Under själva besöken fick förvaltningarna styra upplägget och även visa sådant som de ansåg angeläget. Vid flera av besöken gjordes fältbesök. Eftersom förvaltningarnas förutsättningar skiljer sig åt och man arbetar på olika sätt, skiljde sig besöken från varandra. Sammantaget har det dock givit utredningen en överblick över förvaltningarnas arbete, och utmaningar och möjligheter i uppdraget. Utredningen har också fått ta del av skriftliga redovisningar som egendomsförvaltningarna årligen lämnar till nationell nivå rörande

förvaltningen och resultaten av föregående års arbete. Redovisningarna har särskilt fokus på ekonomifrågor.

Utredningen har därutöver i december 2023 inhämtat synpunkter från stiftens klimat- och miljöhandläggarna där de fått beskriva om och i så fall på vilket sätt de är involverade i det hållbarhetsarbete som görs av egendomsförvaltningarna. Utredningen har även velat höra deras beskrivning av läget i Svenska kyrkan när det gäller förvaltning av skog och mark samt om de själva möter frågor kring förvaltningen i sitt klimat- och miljöarbete.

6.1.2 Svenska kyrkans markinnehav

Det är mycket svårt att få en samlad bild av Svenska kyrkans markinnehav. Markinnehavet som förvaltas som prästlönefastigheter redovisas inte på egendomsnämndernas gemensamma sida på Svenska kyrkans externa webbplats.⁷⁶

Egendomsnämnderna uppger att de idag arbetar aktivt med köp och försäljning av fastigheter för att skapa större mer geografiskt sammanhängande markinnehav och därigenom kunna bedriva ett mer rationellt skogsbruk och en mer effektiv markförvaltning. Det innebär att de historiska banden till tidigare marker förändras med tiden.

Kartor över aktuella prästlönefastigheter har utredningen bara hittat på två stifts externa webbplatser⁷⁷. Ett av dessa stift hänvisar också till en mer detaljerad karta på Skogsindustriernas webbplats där även Svenska kyrkans markinnehav samt avsättningar för naturvård finns markerade.⁷⁸ Två stift har listor på fastighetsbeteckningar som ingår i prästlönefastigheter på sina sidor. Naturskyddsföreningens företrädare har påtalat att det är svårt att ta del av det kartmaterial som finns på nätet, då upplösningen är dålig. De menar också att uppgifterna ska vara publika, enligt krav i FSC-certifieringen. På den externa webbplatsen på Stiftens Egendomsförvaltningars förening, STEF, finns också en hänvisning till Skogsindustriernas karta.⁷⁹ Flera stift namnger och beskriver dock så kallade kyrkoreservat (som är avsatta områden för natur- eller kulturvärden) på sina externa webbplatser och i något fall strövområden som anges på karta.

Några egendomsförvaltningar har köpt prästlönefastigheter i andra stifts geografiska områden, vilket försvårar överblicken ytterligare.

Som beskrivs i avsnitt 4.1.2 så äger också en del församlingar mark. En samlad bild av det markinnehavet saknas. Enligt uppgift finns församlingarnas markinnehav inte med på Skogsindustriernas karta.

En konsekvens av otydlighet kring innehavet är att det är svårt att granska Svenska kyrkans agerande inom jord- och skogsbruk. När kritik framförs mot kyrkans skogsbruk i olika sammanhang, kan det också vara svårt både inom Svenska kyrkan och framför allt för allmänheten att veta vilka inom organisationen som är huvudmän för berörd mark och ytterst ansvariga för det som kritiken avser. Negativ uppmärksamhet tenderar att tillskrivas hela Svenska kyrkan som institution. Det skadar Svenska kyrkans anseende och även de inom Svenska kyrkan som bedriver ett ansvarsfullt brukande.

⁷⁶ [Prästlönetillgångarna \(svenskakyrkan.se\)](https://svenskakyrkan.se)

⁷⁷ Granskade den 11 april 2024.

⁷⁸ [Karta över frivilligt avsatt och skyddad skog - Skogsindustrierna](#); kartan senast uppdaterad i maj 2023.

Det är oklart om församlingarnas markinnehav finns med på denna karta.

⁷⁹ [Stiftens Egendomsförvaltningars förening - Stiftens skogar \(svenskakyrkan.se\)](#)

6.1.3 Organisation

Av 46 kap. 2 § kyrkoordningen framgår att stiftens ska förvalta prästlönetillgångarna. Uppdraget att förvalta tillgångarna har således delegerats till stiftens.

Kyrkostyrelsen har tillsyn över stiftens förvaltning och i tillsynen ingår råd, stöd och hjälp i frågor som rör förvaltningen (46 kap. 5 a § KO).

Sättet att organisera arbetet och lösningar som valts för själva utförandet skiljer sig mellan stiftens. En delegering ger stor frihet och möjligheter att hitta regionala lösningar och prioriteringar utifrån rådande förutsättningar i respektive stift. Utredningen noterar att delegeringen till stiftens skedde utan några ”ord på vägen”. Några målskrivningar togs inte heller fram av kyrkostyrelsen som vägledning. Det innebär att det endast är ekonomisk hållbarhet, och i viss mån ekologisk hållbarhet, (46 kap. 8 § KO) som reglerats närmare. Rörande social, andlig och existentiell hållbarhet har inga riktlinjer givits och det finns heller inget konkret att följa upp emot.

Hälften av stiftens har valt att organisera arbetet i egendomsutskott och hälften i egendomsnämnder.

I dialogen med utredningen har de förtroendevalda företrädarna inom ENSO varit mer pådrivande än tjänstemännen.

Utredningen noterar att bland de ledande företrädarna i utskott respektive nämnd dominerar en nomineringsgrupp. För närvarande innehar den nomineringsgruppen 10 av 13 ordförandeposter. I utredningens dialog med ENSO – bland annat vid ENSO:s konferens i Sollentuna i februari 2024 – framkommer att frågorna kring framför allt skogsbruk tenderar att vara politiserade. Genom att utredningens kontakter med ENSO i huvudsak skett på ordförandenivå har utredningen inte den vägen haft en bred samverkan med representanter för olika nomineringsgrupper. Några nomineringsgrupper har kontaktat utredningen i särskild ordning, och med dessa har digitala möten genomförts. Utredningen har också fört dialog kontinuerligt med den referensgrupp som utsetts av kyrkostyrelsen, där samtliga nomineringsgrupper i kyrkostyrelsen ingår.

Egendomsförvaltningarnas arbete leds i regel av en stiftsjägmästare, som har jägmästarutbildning eller annan skoglig utbildning. Ett par av cheferna är jurister. Några av cheferna har arbetat under mycket lång tid i sina roller. Antalet anställda varierar. En del förvaltningar har egna anställda skogsförvaltare medan andra köper in tjänsten från externa bolag. Personalen är i regel anställda av stiftskansliet, men lönerna betalas genom de intäkter som härrör från prästlönetillgångarna. En av cheferna, som arbetat länge i Svenska kyrkan, berättar att rationalisering i organisationen har skett genom att antalet anställda blivit färre med åren.

Vid utredningens besök i stiftens framkommer att egendomsförvaltningarnas arbete i huvudsak präglas av sakkunskap och kompetens. Förvaltningarna arbetar självständigt och de har egen rådighet över resurser och egendomsslag som förvaltas inom ramen för uppdraget. Det finns en stor yrkesstolthet inom förvaltningarna över det arbete som utförs och det man bidrar med inom Svenska kyrkan. De flesta som utredningen mött har uttryckt starkt engagemang för sina uppdrag.

Utredningen uppfattar att det råder en stark kollegialitet mellan de anställda inom de olika egendomsförvaltningarna, särskilt på ledningsnivå. En förvaltningschef beskriver att ”de ser sig själva som en koncernledning” och en annan förvaltningschef säger att ”de är varandras närmaste kollegor” inom Svenska kyrkan.

Flera av förvaltningscheferna beskriver att Svenska kyrkans egendomsförvaltningar uppfattas som attraktiva arbetsgivare och att de får många sökande på tjänster. Det beror enligt cheferna bland annat på att medarbetarna har

varierade och breda arbetsuppgifter, decentraliserat ansvar, får ta självständigt helhetsansvar för processer från början till slut och hantera kunder och leverantörer på egen hand, vilket kan skilja sig från andra arbetsgivare i branschen där man kan vara mer specialiserad. I ett stift berättar chefen att skogvaktarna är utlokaliserade till församlingslokaler i sina distrikt och att denna decentralisering är ”en del av kyrkans väsen”.

6.1.4 Uppdraget och rollen

Hur man i en organisation uppfattar och tolkar sitt uppdrag kan ha mycket stor betydelse för hur själva arbetet utformas och genomförs. Utredningen har därför ställt frågor om hur egendomsförvaltningarna ser på sitt uppdrag och vilka utmaningar som kan finnas i detta.

Egendomsförvaltningarnas uppdrag beskrivs i kyrkoordningen. I inledningen till elfte avdelningen till kyrkoordningen, som reglerar förvaltning av ekonomi och egendom inklusive prästlönetillgångarna, beskrivs förvaltarrollen:

De som har hand om kyrkans ekonomi och egendom svarar för sin förvaltning inför både Gud och människor. Förvaltarskapet måste utövas med hänsyn till hela Guds skapelse. En förvaltare måste vara pålitlig och klok och kunna svara för sin förvaltning när den granskas.

Skrivningen, som har karaktären av en övergripande målskrivning, bygger på en teologisk tolkning av förvaltarskapet. De mer preciserade bestämmelserna i 46 kap kyrkoordningen, som rör prästlönetillgångar, ska tolkas i andan av denna inledande skrivning. Det handlar både om ansvarsutkrävande och om hur utförandet av uppdraget ska bygga på en helhetsbedömning av vad som krävs för att värna hela skapelsen.

I dialogen med utredningen hänvisar egendomsförvaltningarna i huvudsak till skrivningen i 46 kap. 1 § kyrkoordningen när det beskriver sitt uppdrag: ”prästlönetillgångarna har till ändamål att bidra till de ekonomiska förutsättningarna för Svenska kyrkans förkunnelse”. Och 3 §: ”Prästlönetillgångarna ska förvaltas så effektivt som möjligt och på ett sådant sätt att de ger bästa möjliga uthålliga totalavkastning. Tillgångarna ska därtill förvaltas på ett etiskt försvarbart sätt i enlighet med kyrkans grundläggande värderingar.”

Förvaltningscheferna lyfter således entydigt fram att förvaltningarnas huvuduppdrag är att generera intäkter och skapa resurser till Svenska kyrkans verksamhet. Och de hänvisar uttryckligen till kyrkoordningens 46 kap. 1 och 3 §§.

Flera egendomsförvaltningar hänvisar i sina svar till de församlingar som är andelsägare i prästlönetillgångarna. En av de förtroendevalda ordförandena anförde i dialogen med utredningen att förvaltningens primära huvudmän är de församlingar som har andelar i prästlönetillgångarna, det vill säga en tolkning att förvaltningsuppdraget har en stark koppling till det lokala sammanhanget i stället för Svenska kyrkan som helhet.

Som beskrivits ovan i avsnitt 5.1.2 får församlingarna som är andelsägare endast tillgodogöra sig hälften av avkastningen. Den andra hälften går till Svenska kyrkans utjämningsssystem och kommer således hela organisationen till godo. Den del som går till utjämningsystemet lyfts inte lika tydligt fram av förvaltningarna annat än som en börda för förvaltningarna. De medel som blir en del av utjämningsystemet kommer bland annat tillbaka till stiftet i form av stiftsbidrag.

Flera förvaltningschefer efterlyser ännu större frihet i förvaltningsuppdraget för att kunna utveckla olika projekt inom bland annat markexploatering, fastighetsutveckling och energiutvinning. ENSO efterlyser finansiellt stöd från nationell nivå för sådant utvecklingsarbete.

Några förvaltningschefer beskriver sitt arbete som affärsinriktat och strategiskt i lokalsamhället och betonar att Svenska kyrkan därmed kan vara en viktig aktör i samhällsbyggandet lokalt. En förvaltningschef beskriver att man genom samverkan med andra lokala aktörer och markägare kunnat påverka eller i vart fall försökt påverka utformning av kommunala beslut kring markanvändning och att andra markägare sett det som positivt att kyrkan tagit en ledande roll i sammanhanget.

6.1.5 Integrering i stiftens övriga arbete

Utredningen noterar att en del egendomsförvaltningars arbete inte verkar vara en tydlig integrerad del av stiftskansliernas arbete. En del egendomsförvaltningar utgör en egen enhet, ibland med lokala kontor eller utstationerad personal. I ett stift bedrivs förvaltningen i form av ett aktiebolag som är placerad på en annan ort än stiftskansliet.

I flera stift är klimat- och miljöhandläggarnas arbete inte integrerat med egendomsförvaltningarnas arbete, trots att de alla arbetar med hållbarhetsfrågor. Klimat- och miljöhandläggarna arbetar bland annat med miljödiplomering och med *Färdplan för klimatet*.

Färdplanens etappmål för målområde ”Förvaltning av skog och mark” togs fram i en process ledd av ENSO, med utgångspunkt i ett större arbetsmöte. Dessa mål har behandlats av egendomsförvaltningarnas nämnder och utskott och har senare antagits som en del av färdplanen.

Flera klimat- och miljöhandläggarna uppger för utredningen att det i deras stift finns en tydlig uppdelning mellan egendomsförvaltningarna och andra på stiftet inklusive bland annat klimat- och miljöhandläggarna. Flera beskriver att deras sakkunskap inte nyttjas av egendomsförvaltningarna, vilket de ifrågasätter och menar vore naturligt. En handläggare är kritisk till att hen inte ens fick vara med när utredningen kom på besök i stiftet. Några beskriver det som ”vattentäta skott” mellan deras arbete och egendomsförvaltningarna och att avståndet kan vara stort, även om man kan mötas i det dagliga livet på stiftskansliet. En handläggare menar att deras stift finns en mycket tydlig uppdelning mellan egendomsförvaltningen och resten av organisationen och att den ibland är medveten, ibland omedveten. Det försvårar förståelsen för varandras frågor och kan leda till dålig stämning. Andra berättar att det finns ett intresse hos egendomsförvaltningarna och även försök att närma sig klimat- och miljöhandläggarna: ”sakteliga närmar vi oss varandra”. Någon menar att det är svårt för egendomsförvaltningen att släppa tidigare förhållningssätt. Några handläggare uppger att de sker samarbete och dialog i bland annat frågor kring våtmarker, klimat och kommunikation. En handläggare berättar att hen ”står med ena foten i egendomsförvaltningen och den andra i det övriga miljöarbetet” och tror att det kan bero på att stiftets förvaltning är litet och att man samverkar i större utsträckning.

6.1.6 Samverkan inom Svenska kyrkan och med externa parter

En rad frågor som egendomsförvaltningarna hanterar underlättas genom samverkan mellan stiftet. Förvaltningscheferna lyfter bland annat fram samarbete kring gemensamma ekonomiska system och utvecklingsarbete. Eftersom antalet anställda på respektive egendomsförvaltning är relativt få krävs det också samverkan för att

lösa gemensamma utmaningar, effektivisera verksamheten och dela erfarenheter och kunskap. I något fall består samverkan av delade tjänster mellan stiftet.

Förvaltningscheferna har gemensamma återkommande samverkansmöten. I samverkansorganet ENSO, ingår förtroendevalda och förvaltningschefer. ENSO hanterar strategisk samverkan av olika slag och är också dialogpart, bland annat till utredningen. ENSO ordnar gemensamma utbildningar och samverkansträffar.

Samverkan kring hållbarhetscertifiering sker inom Stiftens Egendomsförvaltningars Förening, STEF. Redan år 2000 bildades Svenska kyrkans FSC-förening för att möjliggöra en gemensam FSC-certifiering av skogen som förvaltas av stiftet genom ett gemensamt certifikat. År 2001 bildades Svenska kyrkans PEFC-förening med samma funktion för PEFC certifiering. I maj 2013 gick de två föreningarna samman till den ideella föreningen Svenska kyrkans skogscertifiering. Sedan 2019 har föreningen namnet Stiftens Egendomsförvaltningars Förening. STEF har en medarbetare till stöd för egendomsförvaltningarna.⁸⁰

Utredningen har fått ta del av en rad olika typer av gemensamma utvecklings- och samverkansprojekt. Flera av stiftet nämner ett projekt om en gemensam driftsorganisation för förvaltningen av prästlönetillgångar, kallad *Stiftens Jord och Skog*, som presenterades för kyrkostyrelsen under 2013.⁸¹ Tio av stiftet låg bakom förslaget som gick ut på att bilda ett gemensamt fristående aktieföretag eller ekonomisk förening för markförvaltningen. Förslaget ledde inte till någon förändring.

Flera av egendomsförvaltningarna uttrycker önskemål om ökade ekonomiska resurser från nationell nivå och högre grad av frihet i uppdraget för att kunna utveckla gemensamma innovativa projekt inom hållbarhet. Exempel som lyfts handlar om markexploatering och solparker. En chef upplever att andra inom den egna organisationen motarbetar utvecklingsarbetet. Önskemål framförs också om inrättande av en så kallad grön fond, som stiftet diskuterat en längre tid med kyrkostyrelsen.

Egendomsförvaltningarna samarbetar med olika typer av skogsägarorganisationer. Ett stift uppger att deras hållbarhetscertifiering sker inom ramen för medlemskap i skogsägarföreningen Södra.

Samverkan sker också med forskningsinstitutioner, enligt förvaltningscheferna, och Svenska kyrkan ingår i flera forskningsprojekt.

Samverkan med samebyar beskrivs närmare i kapitel 9.

Det har inte framkommit under utredningens arbete att det skulle finnas organiserad samverkan med till exempel miljöorganisationen i någon större omfattning. Däremot finns kontakter mellan organisationer och förvaltningar på stiftsnivå och kontakterna aktualiseras ofta i samband med avverkningsanmälningar eller andra åtgärder inom skogsbruket.

Naturskyddsföreningen har anfört att man i flera län aktivt söker dialog och samverkan med stiftet. På lokal nivå finns samverkan med en del församlingar. De vill lyssna och även erbjuda sin sakkunskap i frågor kring naturvård och biologisk mångfald. I bland annat Örebro finns samarbete mellan en församling och Naturskyddsföreningen. Vid ett av utredningens rundabordssamtal erbjöd Naturskyddsföreningens respektive Världsnaturfondens generalsekreterare att organisationerna gärna bistår Svensk kyrkan i dessa frågor.

⁸⁰ [Stiftens Egendomsförvaltningars förening - Stiftens skogar \(svenskakyrkan.se\)](https://www.svenskakyrkan.se/stiftens-egendomsforvaltningars-forening)

⁸¹ Projektet gemensam markförvaltning. 2013. *Stiftens Jord och Skog – En gemensam driftsorganisation*, rapport

6.1.7 Synen på hållbarhet och dess fyra dimensioner

I dialogen med egendomsförvaltningarna har utredningen ställt en rad frågor om hållbarhet. Stiftens svar tenderar att handla framför allt om ekonomisk och ekologisk hållbarhet. En del hänvisar till skogsvårdslagens målskrivning om jämställda mål för produktion och miljö: ”skogen är en nationell tillgång och en förnybar resurs som ska skötas så att den uthålligt ger en god avkastning samtidigt som den biologiska mångfalden behålls” (1 §).

Ekonomisk hållbarhet

Stiften hänvisar till 46 kap. 3 § kyrkoordningen där det anges: ”Prästlönetillgångarna ska förvaltas så effektivt som möjligt och på ett sådant sätt att de ger bästa möjliga uthålliga totalavkastning.” Bestämmelsen talar om ekonomisk hållbarhet på kort och lång sikt.

Som beskrivits ovan ser egendomsförvaltningarna generering av avkastning som sin huvuduppgift. Samtliga egendomsförvaltningar betonar vikten av att få till en så jämn ekonomisk utdelning som möjligt från förvaltningen av prästlönetillgångar för att underlätta för de församlingar som får utdelningar från avkastningen.

Ekologisk hållbarhet

I denna del hänvisar förvaltningarna till bestämmelsen i 46 kap. 8 § kyrkoordningen: ”Vid förvaltningen av prästlönefastigheterna ska naturvårdens och kulturmiljövårdens intressen beaktas i skälig omfattning.” I skogsvårdslagen anges också målskrivningar kring bevarande av biologisk mångfald.

Förvaltningarna uppger att hållbarhetsarbetet på miljöområdet framför allt handlar om att efterleva lagkrav i skogsvårds- och miljölagstiftning samt krav på hållbarhet som idag finns i certifierings-standarderna PEFC och FSC. Flera av stiften är dubbelcertifierade. Utredningen noterar att certifieringssystemet framför allt är av betydelse för att Svenska kyrkan ska kunna sälja det timmer och annat som avverkas på en kommersiell marknad där köparna ställer krav på hållbarhet.

Egendomsförvaltningarna beskriver att certifieringskraven utgör ett ”golv” eller ”bottenplatta” för deras hållbarhetsarbete. En förvaltningschef beskriver att golvet höjts i certifieringen och på sikt kommer inte stiftet kunna få samma ekonomiska utfall. Förvaltningarna menar att tillämpning av artskyddsförordningen och EU-regler har lett till en osäkerhet i arbetet med ekologisk hållbarhet. Det ställs högre krav på verksamheten och ”vi vet inte vad golvet är i lagstiftningen”. Man fortsätter jobba enligt certifieringen så gott man kan. Avvikelseberättelserna i certifieringssystemen ses också som ett sätt att vidareutveckla verksamheten och personalen. Inom ramen för certifieringssystemen genomförs interna och externa uppföljningar av olika slag. Certifieringen har också varit drivande för naturvårdsavsättningar och påverkat miljöarbetet till det bättre, menar man. Certifieringen innebär också en extern kontroll och är därmed en trovärdighetsfråga för stiften.

I samtalen med utredningen har det också framförts att det skulle behövas så kallad benchmarking i relation till andra inom skogsbruksbranschen. Det påpekas att skogsbolagen gör olika bland annat när det gäller skyddad mark.

Social hållbarhet

När det gäller social hållbarhet så lyfter egendomsförvaltningarna frågor som tillgång till tätortsnära natur, insatser som underlättar vistelse i skog och mark såsom vandrings- och cykelleder i skogen och skogsbilvägar som anlagts för skogsbrukets

användning men som också nyttjas av allmänheten. Annat som nämns är stiftsreservat och att man är positiva till att låna ut mark till hundklubbar, yogavandringar och även till Försvarsmakten, förutsatt att det avtalsregleras.

Flera förvaltningschefer betonar också att brukande av jord- och skogsbruk skapar lokala och regionala arbetstillfällen bland entreprenörer och inom virkes- och förädlingsindustri.

Förtroendevalda har lyft frågor kring stad och land och vikten av levande landsbygd, som man menar att kyrkans jord- och skogsbruk bidrar till.

Skogscertifieringen ses även som ett sätt att lyfta sociala värden och det ger en struktur och arbetssätt att arbeta efter.

Andlig och existentiell hållbarhet

Utredningen har vid besök i stiftet försökt få klarhet i hur förvaltningarna tolkar begreppet ”andlig och existentiell hållbarhet” och skrivningen om ”grundläggande värderingar” i 46 kap. 3 § kyrkoordningen.

Flera förvaltningschefer uttrycker osäkerhet kring vad som egentligen menas med andlig hållbarhet och hur det ska genomföras i det dagliga arbetet. Flera önskar förtydligande både när det gäller betydelsen av andlig hållbarhet och även precisering av ”grundläggande värderingar”. I en förvaltning svarar tjänstemännen att de inte vet vad som förväntas och att de andliga frågorna behöver kunna omsättas i praktiken.

I ett annat stift upplever man att nuvarande regelverk skaver. Regelverket talar mindre om andlig hållbarhet jämfört med biskopsbrevet om klimat, trots att det är en brännande fråga.

Utredningen har mött förtroendevalda inom egendomsförvaltningen som ifrågasätter varför Svenska kyrkan lagt till ytterligare en hållbarhetsdimension kring andlighet, och som menar att det räcker med de tre vedertagna dimensionerna. Man menar att det kan ifrågasättas varför kyrkan ska gå längre i sitt hållbarhetstänk jämfört med andra aktörer inom jord- och skogsbruk. Vid ett stiftsbesök ifrågasattes varför biskopar, som man menar inte är insatta i frågorna, uttalar sig om frågor som rör skog och markförvaltning. Man menade också att det finns ett kunskapsglapp kring skogsbruk i relation till övriga stiftet.

Utredningen har också ställt frågor kring hur andlig hållbarhet omsätts i förvaltningarnas arbete. Ett svar från flera förtroendevalda har varit att ”det får andra inom organisationen” ta ansvar för: ”vi skapar resurser och stiftet och församlingarna får sköta förkunnelsen”. Huvuduppgiften menar man är att generera resurser så att andra inom Svenska kyrkan kan utöva religiös verksamhet. En förvaltningschef beskriver att ”de lägger rälisen och andra får fylla det med ett innehåll”. Svaren skulle kunna uppfattas som att det primära ansvaret för att säkerställa andlig hållbarhet således finns någon annanstans inom organisationen.

I ett av stiftet berättar förvaltningschefen att man funderat på vad andlig hållbarhet betyder och att man landat i att det bland annat handlar om långsiktighet och att egendomsförvaltningen ska bidra till att ge församlingarna möjlighet att bedriva andlig verksamhet.

Flera av stiftets klimat- och miljöhandläggare talar om att kyrkans budskap om andlig hållbarhet och det faktiska skogsbruket inte möts och att det upplevs som ett stort problem. Flera handläggare uppger att de får ta emot kritik i sitt eget uppdrag som handlar om egendomsförvaltningarnas brist på hållbarhetsarbete i skogsbruket. En handläggare beskriver att det finns ”ett gigantiskt gap mellan förkunnelse och förvaltning”, ”man talar inte samma språk och man förstår inte varandra”, vilket leder till frustration ute i församlingar. Andra delar erfarenheten att de i sitt arbete möter

församlingar som ställer frågor om och som även är kritiska mot kyrkans skogsförvaltning. En handläggare beskriver att det finns församlingar som inte vågar närma sig egendomsförvaltningen och att handläggaren istället får ta emot frustrationen. Församlingar uttrycker också direkt kritik: ”här ställer vi om och prästlönstillgångarna kalhugger”. En annan handläggare berättar att han möter unga människor som vill lämna kyrkan på grund av kyrkans skogsbruk. Det framförs till utredningen att man hoppas att utredningens arbete ska förbättra situationen och att ekologiska och andliga värden ska få företräde – ”att det finns en teologisk grund för vårt förvaltande”.

6.1.8 Arbetet med skogsförvaltning

Flera egendomsförvaltningarna lyfter fram att de är stolta över sin skogsförvaltning; ”vi har välskötta skogar som vi har koll på”. Förvaltningarna beskriver den egna verksamheten som en aktiv och offensiv skogsförvaltning och lyfter fram att man arbetar seriöst och systematiskt med skogscertifiering. Man menar också att man gör ett bra jobb jämfört med andra skogsbolag och ”pressar inte ut den sista kronan”. Flera stift berättar att man planerar alla avverkningar själva och ”snitslar själva”.⁸²

Egendomsförvaltningar uppger att de ofta har långa avtal med entreprenörer. Ett stift beskriver att de valt att sälja mycket skog till Södra skogsägarna och att man delar entreprenörer med dem. Det ses som fördelaktigt eftersom man då får tillgång till ny teknik snabbare. Det är svårt att få tag i inhemsk personal. Man menar också att Svenska kyrkan uppfattas som en attraktiv beställare, som kan erbjuda utbildningar och även julbord till entreprenörerna. Det handlar mycket om relationsbygge, menar man. Ett annat stift berättar att de säljer direkt till dem som avverkar.

På frågor kring hållbarhetsarbetet nämner förvaltningarna biskopsbrevet för klimat och lyfter fram arbetet med *Färdplan för klimatet* och att man nu gemensamt tar fram en hållbarhetsredovisning. Andra exempel som framförs är arbete med att anlägga våtmarker och arbete med skogscertifiering. Flera stift har inventerat marker för anläggning av våtmarker och även sökt bidrag för sådana.

En förvaltningschef berättar att man försöker hitta en balans mellan tillväxtmaximering i skogsproduktionen, hållbarhet och andra värden. Och att det framför allt är långsiktighet man eftersträvar: ”Vi ska bruka så att barn och barnbarn kan vara stolta.” En annan förvaltningschef menar att det är arbetssättet att väga olika värden mot varandra som skiljer Svenska kyrkans skogsförvaltning från andra skogsaktörer. En tredje förvaltningschef anser att ”det görs förflyttningar mot det bättre hela tiden”: ”vi gör det bästa här och nu med ödmjukhet att det kommer att göras på annat sätt i framtiden”.

Egendomsförvaltningarna beskriver att de sålt mark till Naturvårdsverket för reservatsbildning. En del har behållit marker som blivit reservat och valt att uppbära intrångsersättning från staten för detta. Ett stift upplever att det är krångligt att sälja till Naturvårdsverket.

Skog med höga naturvärden och nyckelbiotoper ”fylls hela tiden på” när skogen får stå och inte blir avverkad. Flera stift brottas med stora granbarkborreangrepp som gör att de tvingas avverka skog, även sådan som har höga naturvärden.

I ett stift som har stora granbarkborreproblem berättar egendomsförvaltningen att de samarbetar nära Skogsstyrelsen lokalt och regionalt. I arbetet med artskyddsförordningen har de också tagit hjälp av Skogsstyrelsen. Det framförs också

⁸² Att snitsla innebär att man markerar ute i fält var avverkning ska ske och vilka träd som ska stå kvar för naturhänsyn.

av flera stift att stora granbarkborreangrepp leder till att stiftet behöver göra stora avverkningar. Det förstår inte allmänheten. Och ibland behöver man också arbeta proaktivt och avverka tidigare i gamla granskogar för att minska ekonomiska risker som granbarkborreangrepp kan leda till. Flera stift uttrycker oro för att granbarkborreangreppen ökar. Torra somrar stressar granarna och blir då mer mottagliga för angrepp. En förvaltningschef menar att det inte fungerar att bara ta ner delar av skogen vid angrepp, utan det är bättre att avverka hela beståndet. En viktig klimatanpassning är att satsa på bättre ståndortsanpassning⁸³ och plantering av tall istället för gran.

Egendomsförvaltningarna uppger att de deltar i olika forskningsprojekt och att ett av miljömålen i färdplanen är att öka kunskapen. Det handlar bland annat om att avsätta marker för försöksverksamhet och att medfinansiera forskningsprojekt.

6.1.9 Arbetet med jordbruk

Frågor som rör jordbruk berör främst stiftet i södra och mellersta Sverige. Det jordbruk som bedrivs sköts av arrendatorer. Arrendeförhållandena är ofta långvariga och ibland går det i arv.

En generell trend är att antalet arrenden minskat och det är framför allt gårdsarrendena som minskar. I flera stift väljer man att stycka av bostadsdelar från jordbruksfastigheterna och sälja dessa. Det tar dock tid och resurser att genomföra avstyckningar. De flesta arrenden som finns kvar är sidoarrenden. Ett av stiftet beskriver att gårdsarrendena är dyra att hantera eftersom de kräver investeringar och underhåll. Egendomsförvaltningarna är mycket restriktiva med att sälja jordbruksmark.

Frågor som rör arrende är reglerat i arrendelagstiftningen som innebär att arrendatorn har stor rådighet och fri brukningsrätt över nyttjandet av marken. En markupplåtare kan ställa upp villkor i samband med upplåtelse när själva arrendeavtal ingås. Därefter kan markupplåtaren inte ställa nya krav på hur arrendatorn väljer att bruka marken. Lokala förutsättningar styr vad som kan odlas.

Egendomsförvaltarna berättar att jordbruket går bra och att arrendena ger god och jämn avkastning för förvaltningarna. De beskriver att kyrkan ”står för skalet, och arrendatorn står för innehållet”. Förvaltningen tillhandahåller alltså byggnader, anläggningar och marker. Ett av stiftet beskriver hur de investerat strategiskt i miljövänliga anläggningar, bland annat förnyelsebar el och digitaliserad täckdikning, och därigenom även fått upp arrendeavgifterna.

Ibland framförs önskemål till förvaltningarna om att Svenska kyrkan borde kräva eller i vart fall uppmuntra ekologisk odling i större omfattning. Det är dock svårt, menar förvaltarna, eftersom arrendatorerna har stor frihet att välja hur de brukar markerna. Det har också skett en minskning av ekologiskt odlade. Man vill inte heller från förvaltningarnas sida tvinga arrendatorer till ekologisk odling. Utredningen har också i något stift mött betydande tveksamhet mot ekologisk odling.

En förvaltningschef beskriver att arrendena är ett sätt för kyrkan att hålla landskapet öppet och att det är den största enskilda naturvårdsinsatsen som stiftet kan göra. Därför är det också särskilt viktigt att bevara arrendena runt kyrkor eftersom det

⁸³ Med ståndortsanpassning menas anpassning av skogliga åtgärder, som till exempel förnyring och avverkning, till de förutsättningar (klimat, markförhållanden m.m.) som gäller för olika växtplatser. Det kan till exempel handla om att välja träslag inom och mellan bestånd beroende på markfuktigheten eller att anpassa markberedningen till olika delar av beståndet.

bevarar landskapsbilden. Fortsatt jordbruk bidrar också till en levande landsbygd och det är en viktig del i social hållbarhet, menar man.

I ett annat stift ser man gärna yngre och aktiva arrendatorer för att få till långsiktiga arrendeförhållanden. Man vill helst se aktivt familj jordbruk. Förvaltningen tycker att de har duktiga arrendatorer och att man kunnat hålla arrendepriiserna uppe. En av förvaltningarna betonar att det är viktigt med stabila arrendatorer som ”kan stå på egna ben”. Lediga arrenden läggs ut för att skapa transparens i hanteringen.

Det finns önskemål från förvaltningarna om att utöka användning av marker för bete, men det råder brist på betesdjur.

Stiftens hållbarhetsarbete inom jordbruket består av bland annat av att man arrangerar träffar och utbildningar för arrendatorer i miljöfrågor. Frågor kring vattentillgång har blivit allt mer aktuella. I samband med den torra sommaren 2018 stöttade stiftet arrendatorer i vattenfrågor.

6.1.10 Hantering av jaktarrenden

Utredningen har även ställt frågor kring jakt på marker som förvaltas av egendomsnämnderna. Jakträttigheter är i regel utarrenderade. Hur arrendena hanteras skiljer sig mellan stiftet. Det kan ske genom lottning bland personer som anmält intresse. Eller att markarrendatorer eller närboende ges förtur. Ibland kan jaktarrendet vara en del av markarrenden, för att lättare kunna hantera frågor kring skydds jakt. Det är stor efterfrågan på jaktarrenden och det är sällan lediga arrenden tillgängliga.

Marknadspriser tas ut för jaktarrenden. Flera förvaltningar beskriver att varg blivit mer vanligt förekommande inom deras områden, vilket medfört att arrendepriiser fått sänkas i områden med aktiva vargrevir.

Det skiljer sig åt mellan stiftet när det gäller den egna personalens möjligheter att jaga. Ett stift anger uttryckligen att personalen inte har någon gräddfil till jaktmöjligheter. Utredningen har inte ytterligare fördjupat sig i dessa frågor. Lämpligen följs denna fråga upp av ENSO och berörda stift.

6.1.11 Skyddet av kulturvärden

Av 46 kap. 8 § kyrkoordningen framgår att vid förvaltningen av prästlönefastigheterna ska kulturmiljövårdens intressen beaktas i skälig omfattning. En egendomsförvaltning beskriver att arbetet med kulturmiljövård kan vara en utmaning. Förekomsten av kulturvärden i skogslandskapet innebär en ökad grad av planering i samband med olika skogsbruksåtgärder. Kulturlämningar kan vara svåra att hitta. Förvaltningen tar in särskild specialkompetens vid behov från Skogsstyrelsen. Hänsyn kan till exempel bestå av att man avstår från markberedning.

Förvaltningarna lyfter också frågor kring kulturvirke – specialvirke för användning vid restaurering av kyrkor. Det skulle behövas mer sådant specialvirke ”på lager” inom Svenska kyrkan och att kunna ta det från de egna skogarna vore en bra lösning. Det kan till exempel handla om timmer med kärnved som används till spåntak. För att få fram sådant virke kan det behövas särskilda förutsättningar i skogen. Att få fram sådant virke kan dock vara olönsamt, eftersom det finns få aktörer på marknaden som kan hantera sådant virke.

6.1.12 Alternativ markanvändning

Några av stiftet uppger att de arbetar aktivt med markexploatering eller markförädling, de vill säga utveckla befintliga marker genom detaljplaneläggning och

planering av bebyggelse. Det rör i första hand tätortsnära marker där lokalsamhällen expanderar.

Ett av stiftet beskriver hur de varit med och byggt bostäder. Förvaltningschefen beskriver att stiftet tidigare sålt tomter till bolag som exploaterar marker, men nu vill man istället själv tjäna pengar på att exploatera eller i vart fall vara med längre i en exploateringsprocess. I ett fall tog förvaltningen själv fram en ny detaljplan för ett markområde för bostäder som man sedan sålde vidare. Det ledde till att ett antal bostadsrätter byggdes och förvaltningen kunde genom detaljplanen vara med och påverka utformningen. Förvaltningen menar att det givetvis finns risker med sådana affärer eftersom man inte vet med säkerhet om det blir ett bygge och att det kostar pengar att ta in planarkitekter och andra sakkunniga. Förvaltningen menar dock att man behöver pröva nya affärsverksamheter.

Ett annat stift berättar att de också sålt mark efter detaljplaneläggning. Deras upplevelse är att det tar tid, men att det kan vara lönsamt. Ett problem som man ser är dock att vinsten från sådana affärer inte direkt går att dela ut till församlingar.

Ett tredje stift menar att kyrkan kan få in mycket kapital genom markexploatering. De är själva aktiva i arbetet med kommunal översiktsplanering. Deras upplevelse är att den aktuella kommunen är glada att få en part med en tydlig inriktning.

De flesta stiftet ingår i inomkyrkligt samarbete som rör utvecklande av solkraft och en del är involverade i etablering av vindkraft. Arbetet sker inom ramen för *Färdplan för klimatet*.

Solkraftsprojektet finansieras inom ramen för färdplanen. En viktig del av utvecklingsarbetet handlar om att stiftet utvecklar sin kompetens på området, bland annat har studiebesök gjorts till Danmark där man kommit långt med solkraft och man har också satsat på gemensamma kunskapshöjande webinarier. Förvaltningarna arbetar också med att ta fram goda exempel på markupplåtelseavtal. Förvaltningarna berättar att det finns fallgropar i arbetet med att utveckla solkraft och därför behövs mer kunskap och handfasta råd. Den fortsatta utvecklingen är också beroende på hur statliga och kommunala myndigheter agerar i frågorna bland annat när det gäller utbyggnad av nätanslutningar till kraftnäten och vilka marker som ska avsättas för utbyggnad för det. Frågorna väcker också lokal opinion på vissa ställen.

Utveckling av solkraft kommer, enligt förvaltningarna, att kräva stora investeringskostnader. För att det skulle vara möjligt skulle det krävas en grön energifond finansierad av nationell nivå, menar man. Stiftet har därför tillskrivit kyrkostyrelsen i frågan. Ett stift menar att ett holdingbolag skulle behövas för en gemensam satsning. Bolaget skulle kunna driva verksamheten och enheter inom Svenska kyrkan skulle kunna köpa andelar i bolaget. Stiftet skulle också kunna använda egna fondmedel för att kunna göra investeringar.

Flera av stiftet har identifierat marker där exploatering för energiproduktion skulle kunna vara lämplig och en del har ingått avtal om markupplåtelse. Stiftet skulle också kunna bygga i egen regi men det skulle krävas medel för investeringar. En del stift har egna medel för det men andra skulle behöva medel från den tilltänkta gröna fonden.

Etablering av vindkraft väcker opinion lokalt och på sina håll starkt motstånd från närboende. Några stift lyfter att frågan är så pass känslig att medlemmar hotar att lämna kyrkan om vindkraft etableras på kyrklig mark. Etablering av vindkraft uppfattas vara ”hetare” utvecklingsprojekt än solcellsparkar, menar en förvaltningschef.

Några stift har vindkraftverk på sina marker, andra har fått förfrågningar. Projektering för nya vindkraftverk pågår i flera stift. Ett stift är delägare i ett

vindkraftverk. Ett annat stift beskriver att de deltar i diskussioner om etablering av en större vindkraftspark. Helst vill man ha ett ramavtal med avkastning och i det stiftet agerar man tillsammans med andra markägare.

När det gäller tillståndsprocesser kopplade till vindkraftsetablering berättar ett stift att de har tilltro till sådana processer och att de därmed inte behöver ta någon ytterligare hänsyn förutom prövningen. En egendomsförvaltning uttrycker missnöje över att deras stiftsstyrelse inte visar större intresse för satsning på vindkraft.

ENSO-företrädare anser att utredningen borde ta upp frågor kring vindkraft och finansiering av grön fond.

6.1.13 Tankar kring arbetet med fonder

Egendomsförvaltare beskriver att nationell nivåns etiska riktlinjer inarbetats i stiftens policyn för förvaltning av fonder. Flera av förvaltningarna har egna placeringspolicier som beslutats på stiftsnivå.

Det påtalas också att man inte kan jämföra egendomsnämndernas resultat av finansiella placeringar med nationell nivåns resultat. Det är nämligen inte samma regler som gäller för nationell nivå och prästlönefonderna. Stiftet måste ha utdelande fonder och kan inte som nationell nivå tjäna ränta på ränta genom sina placeringar. En av förvaltningscheferna beskriver att de flesta stiftet har räntebärande placeringar medan nationell nivå har aktier.

Kyrkokansliet uppger att de känner till dessa synpunkter från egendomsförvaltarna och att man har förståelse för dem. I den årliga samråd och tillsynsrapporten görs en viss jämförelse med resultatet från nationell nivåns förvaltning. Det ska i första hand ses som en information om hur förvaltningen går, snarare än en värdering av resultaten jämfört med nationell nivå. Både prästlönefonderna och nationell nivå har inslag av räntebärande och aktier i förvaltningen, men viktningen av respektive tillgångsslag kan vara olika och det är främst det som gör att avkastningen i procent inte blir direkt jämförbara ett visst år, enligt kyrkokansliet.

Graden av aktivitet i placeringar i egendomsförvaltningarnas förvaltning verkar variera mellan stiftet. Ett stift beskriver att de är fondtunga och att de aktivt köper in rådgivningstjänster kring fondplaceringar för att kunna göra bättre placeringar. Ett annat stift svarar att de strävar efter långsiktiga placeringar: ”vi hoppar inte runt, utan sitter lugna i båten”.

Fondmedlen kan också användas som ett komplement till förvaltningen av skog och jord. Ett stift berättar att de medvetet försöker minska sin fondandel genom investeringar av olika slag. En chef ser prästlönefonden som ”en depå för köp av ny mark”.

Flera stift upplever att värdesäkringen skapar ryckighet i utdelningen och det är särskilt besvärligt för de stift som har mycket av egendomen i fonder. ENSO har tillskrivit nationell nivå i denna fråga 2019 och framfört önskemål om att regelverket borde ses över. Kyrkokansliet uppger för utredningen att det var just denna skrivelse under 2019 från Uppsala stifts Fastighets- och egendomsutskott med begäran om en översyn av regelverket som omgärdar prästlönefonderna (både konsolideringsregler och kyrkoordningens regler för värdesäkring av tillgångarna), som föranledde en ”miniutredning” av konsolideringsreglerna som kyrkokansliet gjorde under 2020 och som utredningen fått ta del av. Detta behandlas närmare i kapitel 11.

Ett av stiftet menar att nuvarande konsolideringsregler för fonddelen innebär att förvaltningen behöver sälja fonder i slutet av året för att klara regelverket. Man skulle hellre se ett system där man kunde beräkna taket på ett intervall på 3 till 5 år istället.

Stiften agerar inte för att gemensamt och aktivt påverka marknaden genom sitt relativt stora innehav av fonder.

6.1.14 Barn och unga perspektivet

Utredningen har ställt frågor till förvaltningarna om hur man arbetar med barnkonsekvensanalyser. Flera svarar att man inte arbetar systematiskt med det. Flera förvaltningar uppger att en barnkonsekvensanalys görs inför budgetförslag. Ett par förvaltningar uppger att barnkonsekvensanalys görs inför alla beslut.

Det förs ingen dialog med barn och unga i frågor som rör förvaltningen av tillgångar, däremot kan dialog förekomma kring specifika skogsbruksåtgärder nära skolor, scoutstugor och liknande. Ett stift berättar att de fört dialog med Svenska Kyrkans Unga kring uppbyggnaden av en lägergård och att man tagit fram ett koncept kring klimatstigar med syfte att öka barns kunskaper om klimatet. Ett stift berättar att man har en generös inställning till skolskogar, scoutstugor och Friluftsrådets verksamhet, men att det behöver vara avtalsbaserat.

Flera stift uppger att de ingår i projektet *Skogen i skolan*, som finansieras av skogsindustrin, Skogsstyrelsen och ideella aktörer.⁸⁴ Projektet riktar sig till elever i grundskolan.

Utredningen har även fört dialog med företrädare för Svenska Kyrkans Unga. De betonar vikten av långsiktighet i kyrkans skogsbruk för att möta klimatkrisen och för att främja biologisk mångfald. Vikten av att beakta konsekvenser för barn och unga och även kommande generationer lyfts särskilt i dialogen med utredningen. Därför behöver man arbeta med barnkonsekvensanalyser och dessa behöver beakta konsekvenser på kort och lång sikt, menar man. Det skulle, enligt Svenska Kyrkans Unga, behövas barnbarns konsekvensanalyser eftersom beslut inom egendomsförvaltningarna får konsekvenser för lång tid framåt.

Företrädare för Svenska Kyrkans Unga menar också att samtliga fyra dimensioner av hållbarhet behöver lyftas och värderas. Man kan också behöva göra ett val om vad som är viktigast. De skulle vilja ha en högre grad av konkretion av vad som menas med andlig och existentiell hållbarhet. Förvaltningen av skogen är en del av kyrkans förkunnelse. Handling och förkunnelse måste också hänga ihop och vara ett. Därför är det viktigt att förvaltningen av skogen är en del av kyrkans teologi.

Det behövs också transparens i kyrkans skogsförvaltning, enligt företrädare för Svenska Kyrkans Unga. Transparens kring vem som styr och vad åtgärder utmynnar i. De vill som organisation vara delaktiga i förvaltningen.

6.2 Styrning och tillsyn av förvaltningen

Som beskrivits i kapitel 4 har uppdraget att förvalta prästlönetillgångarna delegerats till stiftet. I samband med relationsförändringen överlät regeringen till Svenska kyrkan att utforma regelverket för styrning av förvaltningen. Styrningen av verksamheten utgörs av bestämmelserna i 46 kap. kyrkoordningen. Därtill har kyrkostyrelsen bemyndigande att utfärda närmare bestämmelser. Några sådana har inte utfärdats rörande utformningen av själva förvaltningen.

I 46 kap. 5 a § kyrkoordningen anges därtill att kyrkostyrelsen har tillsyn över stiftets förvaltning av prästlönetillgångarna. I tillsynen ingår råd, stöd och hjälp i

⁸⁴ <https://www.skogeniskolan.se/>, <https://www.sverigesnatur.org/aktuellt/skogsindustrins-aktorer-undervisar-i-grundskolan/>

frågor som rör förvaltningen. Kyrkostyrelsen ska minst en gång varje år kalla till överläggningar med företrädare för stiftens förvaltningsråd om förvaltningen av prästlönetillgångarna (5 §).

Samtliga egendomsförvaltningar fyller årligen i underlag kring resultaten från förvaltningen av prästlönetillgångar som lämnas till nationell nivå. Med dessa uppgifter som grund tar kyrkostyrelsen varje år fram en rapport kallad *Samråd och tillsyn prästlönetillgångar* och som också utgör underlag för det årliga samrådet.

Utredningen deltog i en samrådsöverläggning som genomfördes den 7 november 2023. Utredningen noterar att dialogen vid samrådet fokuserade på de ekonomiska resultat som egendomsförvaltningarna genererat under 2022. Därutöver föredrogs några verksamhetsområden med hållbarhetskoppling. Mötet hade karaktären av en allmän redovisning av det gångna årets resultat och det fanns inga inslag av egentlig tillsyn.

Utredningen noterar också att det pågår ett arbete med att ta fram en ny hållbarhetsredovisning och att egendomsförvaltningarna och nationell nivå är involverade i arbetet.

Kyrkostyrelsens nuvarande styrning och uppföljning av egendomsförvaltningarnas hållbarhetsarbete är utöver det ekonomiska, enligt utredningens bedömning, mycket begränsad.

6.3 Kritik mot Svenska kyrkans skogsförvaltning

6.3.1 Kritik från en rad olika håll

Som beskrivits i utredningens delrapport har Svenska kyrkans skogsbruk under flera år varit föremål för en intensifierad debatt både inomkyrkligt och från aktörer utanför kyrkan. Svenska kyrkans skogsbruk har även uppmärksammats i den samhälleliga debatten om skogsbruket (se avsnitt 3.1). Stiftens skogsbruk kritiserats i lokal media och i sociala medier, framför allt i samband med planerade avverkningar eller andra skogsbruksåtgärder.

Fokus i den inomkyrkliga debatten ligger framför allt på bristande andlig och existentiell hållbarhet, skogens klimatnytta och dess betydelse för biologisk mångfald, som redovisats mer övergripande i kapitel 5.

Kritik mot Svenska kyrkans skogsbruk har även framförts av forskare rörande egendomsförvaltningarnas sätt att beräkna kolbalans i kyrkans skogar⁸⁵ och en rad miljöorganisationer⁸⁶ och inomkyrkliga aktörer⁸⁷ i samband med utarbetandet av etappmål för *Färdplan för klimatet*. År 2023 var Svenska kyrkans skogsbruk nominerat som en av tre kandidater till *Greenwash*-priset som delas ut årligen av organisationens Jordens Vänner.⁸⁸

Kritiken mot Svenska kyrkans skogsbruk är ett av skälen till varför utredningen tillsatts. Vad handlar kritiken om och varför framförs den? Utredningen har valt att granska kritiken och de kritiska synpunkterna närmare. Det har skett genom att bjuda

⁸⁵ <https://www.kyrkanstidning.se/nyhet/svenska-kyrkan-ar-vilseford-i-fragan-om-skogsbrukets-klimatpaverkan>

⁸⁶ Kritiska remissvar inkom bland annat från Greenpeace, Birdlife Sweden, Jordens Vänner, Klimatriksdagen, Naturskyddsföreningen och Skydda skogen.

⁸⁷ Nätverket för hållbart skogsbruk i Svenska kyrkan och ett antal nomineringsgrupper.

⁸⁸ Greenwashing, grönmålning, eller gröntvättning innebär att den som bedriver en verksamhet försöker skapa en bild av att vara miljövänliga. [Svenska kyrkan nominerad till "greenwash"-pris – Dagen, Regeringen och Svenska kyrkan kan vinna årets greenwashpris – Sveriges Natur](#)

in inomkyrkliga aktörer, organisationer och forskare till fortsatt dialog och även deltagande i de tematiska rundabordssamtalen.

Det har inte framkommit i utredningens dialogmöten att särskild kritik eller misstro riktas mot egendomsförvaltningarnas sätt att hantera fondförvaltning eller förvaltning av jord och jordbruk. Frågorna kring biologisk mångfald berör dock jordbruk på kyrkans marker. Det som tas upp här rör således kyrkans skogsförvaltning. Det här är några av de centrala områdena som lyfts i dialogerna.

6.3.2 Bristande implementering av andlig hållbarhet och bristande delaktighet inom Svenska kyrkan

Den inomkyrkliga opinionen som rör kyrkans skogsförvaltning framförs av förtroendevalda på nationell, stifts- och församlingsnivå, medarbetare inom Svenska kyrkan i både vigda och icke-vigda tjänster, olika nätverk med miljö- och ekoteologisk inriktning och enskilda medlemmar.

I skogsfrågorna efterfrågas dels ökat andligt ledarskap i frågorna, dels en högre grad av genomslag av andlig och existentiell hållbarhet i själva utformningen av kyrkans skogsbruk. Kraven på andlig och existentiell hållbarhet kopplas ihop med uttalanden som gjorts i *Biskopsbrevet för klimatet* och i andra sammanhang där Svenska kyrkan uttryckt sig i miljö- och klimatfrågor. Kritikerna menar att det förhållningssätt som uttrycks inte omsätts i handling och att i kyrkans skogsförvaltning är det kravet på ekonomisk avkastning som styr verksamheten.

Det finns också en stark önskan hos en del inomkyrkliga aktörer att kyrkans skogsbruk ska bedrivas med högre grad av hänsyn till andliga och existentiella värden, ekologisk och social hållbarhet och att Svenska kyrkan ska vara en motvikt till det storskaliga skogsbruket som bedrivs av andra stora skogsägare.

Synpunkter framförs också kring valet av skogsbruksmetoder. Flera som utredningen mött har tagit upp frågor om behovet att förändra dagens trakthyggesbruk för att värna klimatet och främja biologisk mångfald. Även återvätning av skogs- och jordbruksmarker lyfts. Utredningen har fått ta del av flera lokala exempel där kritiker menar att egendomsförvaltningarna avverkat eller avser avverka skyddsvärd skog eller där man inte fört dialog med kritiker på ett bra sätt.

Hos en del i den inomkyrkliga opinionen finns en hög grad av misstro mot och ett öppet ifrågasättande av egendomsförvaltningarnas nuvarande sätt att bedriva skogsbruk. En del uttrycker även missnöje över hur man upplever att man som kritiker eller engagerad i skogsfrågor blir bemött av egendomsförvaltningar och förtroendevalda när kritik framförs. Denna problematik menar man finns även inom Svenska kyrkans demokratiska organ och förtroendevalda på stiftsnivå.

Utredningen konstaterar att den ökade inomkyrkliga aktiviteten och opinionen rörande skogsförvaltningen skulle kunna ses som ett resultat av att biskoparnas klimatbrev faktiskt uppmanar till teologisk bearbetning inom Svenska kyrkan i hållbarhets- och klimatfrågor. Det finns idag ett antal olika nätverk och samverkans- och dialogforum där kyrkligt anställda, förtroendevalda och församlingsbor aktivt diskuterar och bearbetar klimat- och miljöfrågor. En del av forumen är ekumeniska och även forskare och naturvetare deltar i diskussionerna.

Den inomkyrkliga kritiken innehåller också delar som handlar om delaktighets- och demokratifrågor. Som beskrivits ovan upplever till exempel i vart fall en del av stiftens klimat- och miljöhandläggare att deras sakkunskap inte nyttjas alls eller inte fullt ut av egendomsförvaltningarna, trots att de oftast sitter i samma lokaler på stiftskanslierna. En del av den bristande delaktigheten handlar om upplevelsen att

sakkunskap kring andra aspekter av hållbarhet, än ekonomisk hållbarhet, inte efterfrågas i den utsträckning som en del menar att den borde efterfrågas.

Innebörden av andlig och existentiell hållbarhet och dess betydelse för förvaltningen av prästlönertillgångar belyses närmare i kapitel 7.

6.3.3 Kyrkans hantering av urfolksfrågor

I utredningens dialogmöten med samiska företrädare framkommer en oro för hur traditionella samiska näringar påverkas av det skogsbruk som bedrivs i de nordliga stiftet. Frågor kring samråd och val av skogsbruksmetoder lyfts särskilt. Frågan om kyrkans skogsbruk och markförvaltning är också ett av de prioriterade områden i den handlingsplan för 2022–2031 som tagits fram för att uppfylla åtagandena kopplade till Svenska kyrkans ursäkt till det samiska folket. Svenska kyrkans ursäkt till det samiska folket har ökat förväntningarna på att kyrkans skogs- och markförvaltning lever upp till urfolksrättens principer. Dessa frågor belyses närmare i kapitel 8 och 9.

6.3.4 Förvaltningarnas bemötande av kritik

I samband med stiftsbesöken har utredningen ställt frågor dels på vilket sätt debatten om hållbarhet tar sig uttryck inomkyrkligt och i kontakter utifrån, dels hur framförd kritik mottas i stiftet.

Som redovisats i utredningens delrapport leder den kritiska debatten och ifrågasättande av Svenska kyrkans skogsbruk till en press på egendomsförvaltningarna. En del förvaltningar menar att det är ett arbetsmiljöproblem och uppger att enskilda medarbetare utsätts för påhopp av olika slag. Andra uppger att de inte upplever att det finns så mycket kritik som riktas mot just deras arbete och att det främst är andra stift som får hantera opinion och kritik. En del egendomsförvaltningar menar att kritiken framför allt härrör från personer som lever och verkar i tätorter och städer. Det anförs att i landsorten lever människor närmare jord- och skogsbruk och de har därmed större förståelse för dessa frågor. Det anförs också att det skulle vara ett mindretal som är kritiska mot förvaltningen, och att de som är nöjda inte kommer till tals eller hörs i opinionen.

Flera egendomsförvaltningar uttrycker att kritiken och även inomkyrkliga förslag från förtroendevalda på andra sätt att bruka skogen föranleder merarbete för utskott/nämnd och förvaltningar. I en del stift har antalet motioner som rör kyrkans skogsbruk ökat och beslutande organ behöver lägga allt mer tid och energi på frågor som rör dessa frågor. Detta upplevs som ett problem av förvaltningarna.

En del förvaltningar har försökt bemöta kritiken och det man uppfattar som okunskap om hur kyrkan bedriver skogsbruk genom olika typer av kommunikationsinsatser. Något stift har tagit fram information bland annat i form av korta filmer. En gemensam satsning inom ENSO har varit en längre externt producerad film under 2022 som problematiserar kyrkans arbete med skogsbruk. Det finns också en samordning i kommunikationsfrågor som rör skogsbruket. Flera förvaltningar uppger att det skulle behövas mer kommunikationsinsatser och i denna del efterfrågas också mer stöd från nationell nivå.

Förvaltningar upplever det som extra besvärande och sårande när kritik framförs via media och sociala medier eller när diskussionen inte tas med dem direkt. En del kritik bygger på missuppfattningar och okunskap om hur förvaltningarna faktiskt arbetar, menar man. När det gäller extern kritik kopplat till anmälda avverkningar menar förvaltningarna att man i många fall faktiskt går kritikerna till mötes och vidtar

anpassningsåtgärder. Det anförs också att man ofta har goda relationer till lokala naturskyddsorganisationer med flera som framför synpunkter.

Ett stift menar att kyrkans skogsbruk ska granskas hårdare än andra. De upplever att det är tråkigt att inte få till en bra dialog med dem som kritiska. De menar att många kritiker sitter fast i föreställningar om Svenska kyrkan och att det finns ett kunskapsglapp inom Svenska kyrkan kring hur förvaltningarna arbetar med skogsförvaltningen.

En förvaltningschef beskriver att de inte maktar med dialog med alla engagerade. De har dock en bra dialog med delar av miljörelsen. De upplever att debatten hårdnat de senaste 5–7 åren. Som förvaltare tar man illa vid sig av laddad vokabulär som riktas mot kyrkans skogsförvaltning.

Utredningen har också fått ta del av exempel på skriftväxling där man från stiftens avfärdar kritik som framförs. Utredningen bedömer att det i en del fall finns problem i bemötandet av kritik, och särskilt när kritiken framförs av medarbetare eller andra förtroendevalda inom Svenska kyrkan. Utredningen har under besöken i stiftens fått ta del av flera exempel där kritiker – medarbetare och förtroendevalda – beskrivs som ”aktivister” och i något fall har till och med deras lojalitet och kollegialitet ifrågasatts.

Synpunkter har framförts till utredningen om att man inom egendomsförvaltningar anser det olämpligt att andra inom Svenska kyrkan än de själva lyfter frågor kring skog och skogsbruk. Dessa frågor, menar man, är i första hand egendomsförvaltningarnas frågor.

Egendomsförvaltningarna som upplever att de får kritik, förefaller ibland hamna i försvarsställning och de reagerar olika. En del egendomsförvaltningar upplever att kritiken är orättvis. En del försöker föra dialog, bemöta den kritik som framförs och även vara proaktiva i sin dialog. Kritiken som framförs rör, enligt egendomsförvaltningarna, framför allt synpunkter på valet av skogsbruksmetoder och hur man bäst kan motverka klimatförändringar och förlust av biologisk mångfald.

Utredningen uppfattar att även kritiken utifrån som riktas mot Svenska kyrkan ökat under senare år. Kritiken har tidigare främst varit inriktad mot det statliga skogsbolaget Sveaskog och andra större skogsbolag. Detta kan vara en konsekvens av den allmänna skogsdebatten och att även Svenska kyrkans skogsbruk hamnat i större fokus genom olika granskningar som gjorts. Svenska kyrkans biskopsbrev om klimatet och klimatarbetet, med en högre miljö- och klimatprofil, har också väckt intresse utanför kyrkan. Kyrkans agerande har även börjat granskas i högre utsträckning som en följd av detta.

Utredningen uppfattar också att det finns en tendens hos en del medarbetare och förtroendevalda i förvaltningarna att betona komplexiteten i skogsbruksfrågorna och att avfärda kritiska röster på den grunden eller för att kritikerna lyfter andra aspekter. I dialogen med utredningen har förvaltningarna också framhållit sakkunskap som kommer från produktionssidan i skogsfrågorna och inte så mycket sådan sakkunskap som till exempel klimat- och miljörelsen eller ekoteologer och andra besitter. Det finns en risk att detta synsätt, enligt utredningens bedömning, skapar ytterligare distans till andra inom Svenska kyrkan och externa aktörer.

6.4 Synen på behovet av förändring

Tillsättandet av utredningen är resultatet av en längre process inom Svenska kyrkan där man identifierat utvecklingsbehov av olika slag. Vid stiftsbesöken har utredningen ställt frågor hur egendomsförvaltningarna ser på behovet av och möjligheter till

förändring. Varför har utredningen tillsatts och vad ska den leda till? Och om kyrkoordningens bestämmelser borde ändras, hur borde det i så fall göras?

Under den fortsatta dialogen har utredningen också ställt specifika frågor till ENSO om vilka åtgärder man ser som prioriterade för att åstadkomma förändring bland annat när det gäller det fortsatta arbetet att motverka klimatförändringar och värna biologisk mångfald.

Utredningen har dock haft svårt att få fram konkreta förslag på hur man från förvaltningarnas sida vill utveckla arbetet. Det som förvaltningarna själva lyfter fram handlar bland annat om ökad grad av frihet i utförandet av uppdraget, ökad finansiering från nationell nivå för utvecklingsprojekt inom alternativ markanvändning och ökade kommunikationsinsatser för att bemöta kritik.

När det gäller motverkande av klimatförändringar betonar förvaltningarna insatser för att öka tillväxten och produktionen i skogen. Flera av förvaltningarna är skeptiska till omläggningar av skogsbruket och de vill inte ha ökad styrning av verksamheten.

Förvaltningarnas svar handlar mindre om hur den biologiska mångfalden ska värnas. Man uttrycker farhågor kring ytterligare avsättningar av mark för naturvårdshänsyn. Flera av förvaltningscheferna menar dock att Svenska kyrkan har mer långtgående intentioner än skogsbolag när det gäller värnandet av naturvärden och att man tar mer hänsyn. Exempel som ges är att förvaltningarna överhåller skog, det vill säga att man låter skogen växa längre än den lägsta avverkningsålder som anges i skogsvårdslagstiftningen och att naturvårdsavsättningarna är stora.

ENSO har, trots direkta uppmaningar från utredningen, inte heller velat komma med egna inspel när det gäller förslag till utformning av tänkbara nya bestämmelser eller formuleringar i kyrkoordningen.

En av förvaltningscheferna anför att det vore önskvärt med en tydlig och långsiktig inriktning på policynivå. Andra förvaltningschefer önskar klargöranden kring tolkning av andlig hållbarhet och skrivningen om grundläggande värderingar i kyrkoordningen.

Ett av stiftens uttrycker att det vore önskvärt att klimatanpassning skulle ske samlat inom Svenska kyrkan, gärna i någon form av paket. De tycker själva att det är utmanande att hänga med i forskning som rör det området.

Flera företrädare för förvaltningarna betonar att det är viktigt att skydda andelsägarna om det görs förändringar. En förvaltningschef menar att det vore bättre att i stället sänka den andel av avkastningen som går till det nationella utjämningsystemet inom Svenska kyrkan.

6.5 Utredningens slutsatser

Utredningens besök i stiftens och de dialoger som genomförts bekräftar bilden att förvaltningen av prästlönetillgångar kan utvecklas för att det ska bli mer hållbart och anpassas till förändringar som sker i samhället. Den pågående inomkyrkliga diskussionen pekar ut ett antal områden där det skaver i strukturer och genomförande. Det leder till konflikter och ifrågasättande. Problemen är strukturella och handlar framför allt om reglering, styrning, hur delegeringen av förvaltningen gjorts till stiftens, vilka medskick de fått för sitt uppdrag och slutligen hur förvaltningens arbete följs upp. Utredningen noterar därutöver att det finns utmaningar i förhållningssätt och attityder.

6.5.1 Om behovet av fortsatt dialog och försoning

Utredningens bedömning: Det krävs en inomkyrklig kraftsamling och konkret handling för att utveckla stiftens skogsförvaltning. Åtgärder behövs för att lösa strukturella problem och för att hitta en samsyn kring förvaltningen av skog.

Frågor som rör hållbarhet och skogsbruk i Sverige väcker starka känslor och som beskrivits har många synpunkter kring den inriktning som Svenska kyrkan har eller borde ha i frågorna. Utredningen har valt att inta ett lyssnande förhållningssätt och tackat ja till alla som vill framföra synpunkter. Den allmänna samhällsliga polariseringen i skogsfrågorna är stark även inom Svenska kyrkan. Många inom kyrkan är starkt engagerade i klimat-, miljö- och hållbarhetsfrågor och det engagemanget är en kraft som behöver tas till vara. Detta kommer tydligt fram i församlingars synpunkter till utredningen.

Utredningen har under arbetets gång kunnat observera polariseringen och fått ta del av synpunkter som inte varit respektfulla eller inkluderande. Det har framför allt handlat om hur aktiva inom Svenska kyrkan – förtroendevalda och medarbetare, vigda och icke-vigda professioner – bemöter och talar om varandra och även om andra aktörer som är aktiva på området. Även beteende som gränsar till härskarteknik har kunnat observeras. Det handlar om ifrågasättande av lojalitet, avfärdande av kompetens, kategorisering och förlöjligande av andra som har avvikande synpunkter. Vem får vara delaktig i och bidra till beredning inför beslut? Vem får ens tycka till om frågorna som rör förvaltning av skog och mark? Hur transparent är man villig att vara inom förvaltningen av prästlönetillgångar? Vem i Svenska kyrkan tar egentligen diskussioner med församlingar, medlemmar och allmänheten när det gäller avverkningar och andra skogsbruksåtgärder? Och får man inom Svenska kyrkan kritisera dagens förvaltning och i så fall vem får göra det och på vilka grunder?

Även utredningen har ifrågasatts för att den valt att föra dialog med aktörer som avfärdas av andra. Utredningen bedömer att diskussionen handlar om makt och relationer inom Svenska kyrkan, men också om ansvarsutkrävande och trovärdighet. Utredningens kartläggningsarbete har ”rört om i grytan” och det utmanar nuvarande strukturer.

Utredningen bedömer att det kommer krävas fortsatt dialog, konkret handling och ett stort mått av försoning och ödmjukhet inom Svenska kyrkan för att konstruktivt kunna komma vidare i frågorna. De strukturella utmaningarna kommer inte kunna lösas genom att tysta kritiska röster inom Svenska kyrkan eller att kommunicera strategiskt utåt i samhället, enligt utredningens bedömning. Att inte göra något alls riskerar att tära på kyrkans trovärdighet och knappast tysta kritiken.

Prästlönetillgångarna har genom historien byggts upp av hela svenska folket och tilldelades vid relationsförändringen Svenska kyrkan för hela kyrkans bästa. Inriktningen på och utformningen av den faktiska förvaltningen av de tillgångar som utgör prästlönetillgångarna är en fråga för så många fler i Svenska kyrkan än bara de enskilda egendomsförvaltningarna och de få förtroendevalda i egendomsutskotten respektive egendomsnämnderna.

Den fortsatta inriktningen handlar om hur kyrkan på ett trovärdigt sätt väljer att förvalta skapelsen i en tid då mycket står på spel. Den uppgiften kommer kräva en inomkyrklig kraftsamling med inkludering av fler, högre grad av samsyn och ett gemensamt ansvarstagande. Kraftsamling krävs också för att gemensamt orka lyfta den andliga och existentiella hållbarhetens betydelse i samhället.

6.5.2 Bristande reglering av förvaltningarnas uppdrag

Utredningens bedömning: Krav på ekologisk, social, andlig och existentiell hållbarhet i förvaltningen av prästlönetillgångar behöver förtydligas i kyrkoordningen.

Uppdraget att förvalta prästlönetillgångar och rätten att få tillgodogöra sig avkastningen var en del av uppgörelsen med staten i samband med relationsförändringen år 2000. Regeringen gav Svenska kyrkan i stort sett fria händer att välja organisatorisk modell och former för inomkyrklig reglering för hur denna förvaltning ska gå till. Några viktiga medskick gjordes dock: att egendomen ska förvaltas som självständiga förmögenheter (det vill säga hållas isär från annan kyrklig egendom) och förmögenheten ska placeras på ett godtagbart sätt (9 § lag om Svenska kyrkan). De församlingar som hade andelar i egendomen ska också skyddas ekonomiskt till viss del: högst hälften av egendomens avkastning får användas för andra kyrkliga ändamål, det vill säga till utjämningsystemet (10 § lag om införande av lagen om Svenska kyrkan).

Svenska kyrkan har beslutat delegera förvaltningsuppdraget till de 13 stift och reglera detta i kyrkoordningen. Förvaltningen ska, enligt kyrkoordningen, vara så effektivt som möjligt och leda till att den ger bästa möjliga uthålliga totalavkastning. Förvaltningen ska ske på ett etiskt försvarbart sätt i enlighet med kyrkans grundläggande värderingar. Därutöver ska naturvårdens och kulturmiljövårdens intressen beaktas i skälig omfattning.

Något närmare mål för själva förvaltningen av skog och mark anges inte i kyrkoordningen eller på annat sätt. Det finns således inga uttryckliga skrivningar om sociala hänsyn eller andlig och existentiell hållbarhet. Möjligen skulle något av detta kunna härledas via skrivningen om ”kyrkans grundläggande värderingar”. Inte heller grundläggande värderingar har preciserats närmare.

Att skälig hänsyn ska tas till naturvårdens intressen är en relativt svag skrivning. Det anger bara att visst beaktande av miljön ska göras. Det anges inte vilket tillstånd som ska nås genom bestämmelsen. Det anges inte heller att biologisk mångfald ska skyddas eller värnas, men detta framgår av skogsvårdslagen (1 §).

Förvaltningen i de 13 stift har av naturliga skäl kommit att fokusera på ekonomisk avkastning i enlighet med den faktiska regleringen i kyrkoordningen. Utredningen bedömer att samtliga stift gör detta på ett framgångsrikt sätt. Utredningen har inte tagit ställning till om effektivitetsvinster skulle kunna göras med en samlad förvaltning.

I den inomkyrkliga diskussionen och i kraven som kommer utifrån har de övriga dimensionerna av hållbarhet lyfts och krav på efterlevnad ställs på förvaltningarna. Dessa krav skapar osäkerhet i förvaltningarna. Det skapar också konflikter. Den bristande målstyrningen gör att förvaltningarna hamnar i en svår situation, där de behöver hantera olika typer av önskemål och krav som inte tydligt angivits vid delegeringen.

Även om det finns ett visst utrymme att göra en extensiv tolkning av begreppet grundläggande värderingar, så är den nuvarande bestämmelsen otillräcklig, enligt utredningens bedömning. En extensiv tolkning riskerar också att leda till att varje stift gör sin egen tolkning. Det bidrar inte till enhetlighet i förvaltningen av tillgångarna.

Om Svenska kyrkan anser att även andlig, ekologisk och social hållbarhet ska tolkas in i förvaltningarnas uppdrag, så behöver dessa regleras. Det är inte rimligt att ställa krav på förvaltningarna utan tydlig reglering och genom att ange vad målet med förvaltningen är. Krav på ekologisk, social, andlig och existentiell hållbarhet bör

därför förtydligas i förvaltningsuppdraget, vilket kräver en ändring av kyrkoordningen. Nuvarande reglering i kyrkoordningen tillkom i slutet av 1990-talet och mycket har förändrats sedan dess. Dagens förutsättningar ställer nya och hårdare krav på hållbarhet i Svenska kyrkans förvaltning av prästlönetillgångar. En revidering av kyrkoordningen blir då en kodifiering av den hållbarhetssyn som i allt högre grad anses råda inom Svenska kyrkan.

Som framgår av avsnitt 4.3 angav regeringen vid relationsförändringen att ändamålet med prästlönetillgångarna är ett allmänt intresse av betydelse för hela svenska folket. Regeringen påtalade därutöver även vikten av att förvaltningen av tillgångarna sker på ett enhetligt sätt i hela landet. Kravet på enhetlighet i tillämpning talar också för en precisering och skärpning av skrivningen i kyrkoordningen. Det behöver således tydligt anges vilka hållbarhetskrav som ställs på förvaltningen och hur efterlevnaden ska följas upp.

6.5.3 Målstyrning av hållbarhetsarbetet

Utredningens bedömning: Det behövs tydliga övergripande målskrivningar för egendomsförvaltningarnas uppdrag att förvalta prästlönetillgångarna som beslutas på nationell nivå.

Eftersom stiftet inte fått några andra medskick kring förvaltningen än skrivningen i kyrkoordningen har en del av dem tagit fram egna måldokument. Utredningen bedömer att målstyrningen, även med hänsyn till krav på enhetlighet, inte bör ligga på stiftsnivå. Vid delegering av en uppgift är det huvudmannen som ska ange inriktningen på uppdraget, inte utföraren.

Diskussionen i Svenska kyrkan tenderar att fokusera mycket på hur förvaltningarna borde genomföra sina uppdrag och vilka hänsyn de ska beakta. Men det saknas en diskussion om vad Svenska kyrkan vill uppnå med sin förvaltning av prästlönetillgångarna – och mer specifikt i sin förvaltning av naturresurser – förutom det som anges i lagen om Svenska kyrkan.

Det behövs övergripande mål, ett ”VAD”, för förvaltningen som uttrycker Svenska kyrkans intentioner kring syftet med förvaltningen och som inkluderar samtliga dimensioner av hållbarhet. De övergripande målen behöver idag också förhålla sig till den rådande situationen med klimatnödläge och förlust av biologisk mångfald. En tillitsbaserad styrning av förvaltningen bör därför utvecklas.

Även Svenska kyrkans relation till rennäringen behöver artikuleras i målskrivningen i ljuset av kyrkans ursäkt till det samiska folket och det pågående försoningsarbetet. Eftersom ursäkten rör Svenska kyrkans ansvar för historiska övergrepp och hela kyrkan ska bära försoningsarbetet behöver målskrivningen beslutas på nationell nivå. Det är också en förutsättning för eventuella inomkyrkliga kompensatoriska insatser som kan bli följden av att vissa stift inom sin markförvaltning behöver ta särskilt ansvar för genomförandet av försoningsarbetet.

Egendomsförvaltningarnas arbete ska styras av de övergripande målen. Kyrkostyrelsens uppföljning och tillsyn ska ske i relation till dessa mål. Förvaltningarnas arbete syftar till att nå målen utifrån regionala och lokala förutsättningar (alltså ett ”HUR” för att nå ”VAD”). I nuläget är det snarare så att det är stiftet som formulerar ”VAD”, i vakuumet som uppstått genom bristande styrning från uppdragsgivaren. En styrning som ligger på regional nivå riskerar att inte beakta nationella intressen eller säkerställa likartad tillämpning.

Enligt utredningens bedömning är det olämpligt att ha 13 olika målskrivningar för hållbarhet inom Svenska kyrkans förvaltning av prästlönetillgångarna. Det stiftet ska

precisera i sina regionala målskrivningsdokument är *hur* deras arbete ska utformas och utvecklas för att uppnå det övergripande målet. Det kan också finnas delar som behöver detaljregleras på regional nivå.

Ett ytterligare skäl till varför det behövs övergripande målskrivningar handlar om att vissa frågor kommer behöva lösas tillsammans inom Svenska kyrkan. Kyrkan behöver nu kraftsamla för att kunna möta de utmaningar som klimatförändringarna och förlusten av biologisk mångfald innebär och kommer att innebära framöver. Framtida klimatanpassning kommer att kräva en bättre förmåga och högre grad av flexibilitet i att ställa om inom organisationen – utredningen återkommer till detta i kapitel 8, 9 och 10. Det kan bland annat handla om beslut som får konsekvenser för hela kyrkan, såsom ekonomi, men också gemensamma identitetsfrågor. Ambitiösa miljö- och klimatmålsättningar för Svenska kyrkan kräver gemensamma överväganden och ett samlat och koordinerat utvecklingsarbete. Det kan också behövas ekonomisk utjämning och kompensation för att utjämna eventuella konsekvenser i olika delar av landet.

6.5.4 Transparens och granskning är centralt för hållbarhetsarbetet

Utredningens bedömning: Svenska kyrkan behöver ha egna verktyg för att följa upp egendomsförvaltningarnas hållbarhetsarbete och det behövs högre grad av transparens i hållbarhetsarbetet så att det kan granskas.

Svenska kyrkan har valt att betona etiska aspekter i förvaltningen av prästlönetillgångar. Att förvaltningen ska ske i enlighet med kyrkans grundläggande värderingar handlar ytterst om etik och moral. Även andlig och existentiell hållbarhet bygger på en värde- och trosbaserad inriktning. Därmed är det naturligt att kyrkans förvaltning granskas och denna granskning bör, enligt utredningens uppfattning, välkomnas. Att kunna granska Svenska kyrkans hållbarhetsarbete är därför en trovärdighetsfråga som behöver tas på stort allvar.

För att kunna följa upp det övergripande målet för hållbarhetsarbetet i egendomsförvaltningen krävs även tydlighet i kravet på uppföljning. Eftersom det hittills stått stiftens fritt att utforma sitt arbete och välja organisatoriska lösningar, är det svårt att idag få en helhetsbild av förvaltningarnas hållbarhetsarbete. Exempel på sådana områden är att få en helhetsbild av markinnehavet och att påvisa det förvaltningarna faktiskt gör på ett enhetligt sätt. Därmed är det också svårt att kritiskt granska arbetet. Att kunna granskas är grunden för ett trovärdigt hållbarhetsarbete.

En rad internationella standarder inom hållbarhetsarbetet bygger på system för objektiv uppföljning och även jämförelse med andra aktörer på området. Trenden är att kraven på uppföljningsbarhet ökar inom hållbarhetsarbetet. Detta kommer att beröra Svenska kyrkan skogsbruk också, eftersom det ställs krav enligt bland annat EU-direktiv kring spårbarhet i hållbarhetsarbetet.

Synpunkter har framförts till utredningen om ökad transparens i förvaltningen av prästlönetillgångar. Synpunkterna framförs av inomkyrkliga aktörer och av civilsamhällets företrädare. Utredningen har också noterat att det kan vara svårt att få en överblick över till exempel kyrkans markinnehav (se avsnitt 6.1.2).

Egendomsförvaltningarna anser att de redan gör ett gott arbete när det gäller hållbarhet generellt och hänvisar till att man följer kraven i nuvarande skogscertifieringssystem. Flera av förvaltningarna menar också att Svenska kyrkan redan idag tar större miljöhänsyn än andra större aktörer i branschen. Egendomsförvaltningarna beskriver att certifieringen ger en struktur för ett systematiskt hållbarhetsarbete och den har också varit pådrivande i arbetet med

naturvårdsavsättningar. Den externa utvärderingen kopplat till certifiering ger också Svenska kyrkan trovärdighet i hållbarhetsarbetet, enligt förvaltarna.

Utredningen bedömer att egendomsförvaltningarna trots detta förefaller ha svårigheter att påvisa och synliggöra den uttalade utökade miljöhänsynen. Syftet med att vara certifierad enligt de kommersiella certifieringssystemen FSC eller PEFC handlar ytterst om att kunna få avsättning för avverkad skog. Standarderna bygger på nivåer i hållbarhetsarbetet som skogsbranschen själv satt utifrån ett produktionsperspektiv. Många uppköpare och även konsumenter kräver idag sådan certifiering.

Utredningen konstaterar att certifieringarnas krav är att se som miniminivåer för handlande och att en förvaltning kan precisera egna mål, oaktat certifieringens krav. Arbetet med granskning av kraven i certifieringssystemen kommer även fortsättningsvis vara viktigt. Förutom certifieringens granskning kommer det behövas uppföljning av de målskrivningar som utredningen föreslår och verktyg för sådan uppföljning.

Utredningen noterar att det redan finns vissa gemensamma målskrivningar kopplat till särskilda utvecklingsåtgärder i kyrkan. *Färdplan för klimatet* innehåller etappmål som rör förvaltningen av prästlönetillgångar. Dessa är kopplade till specifika insatser som ska ske inom ramen för utvecklingsarbetet under etapp 2 (2024 - 2027). Enligt uppgift från ENSO gjordes dock ingen egentlig uppföljning av målen för etapp 1 i färdplanen inför etapp 2.

Likaså finns det delmål rörande markfrågor i Svenska kyrkans handlingsplan kopplat till ursäkten till det samiska folket. De delmålen ska externutvärderas under 2025. Denna typ av målskrivningar kan dock inte ersätta de övergripande målskrivningarna för samtliga dimensioner av hållbarhet som föreslås, enligt utredningens bedömning.

Utredningen noterar att det även finns statliga miljö kvalitetsmål och målbilder för god miljöhänsyn inom skogsbruket⁸⁹ som Skogsstyrelsen tagit fram tillsammans med skogsbranschen och miljörelsen. De beskriver förhållanden som ska uppnås i ett hållbart skogsbruk. Det har inte framkommit under arbetet hur egendomsförvaltningarna lever upp till dessa målbilder.

Utredningen bedömer att delar av den kritik som idag riktas mot egendomsförvaltningarna går att komma åt genom tydligare regelverk, ökad grad av transparens och öppnare redovisning av vad som görs. Den fortsatta förvaltningen prästlönetillgångarna behöver därför utformas så att Svenska kyrkans målskrivningar kan följas upp och granskas.

6.5.5 Organisatoriskt lärande i förvaltningen

Utredningens bedömning: Det organisatoriska lärandet inom förvaltningen av prästlönetillgångar behöver stärkas. Samverkan mellan egendomsförvaltningarna och deras samverkan med andra aktörer, som kan bidra med kunskap och empiri, behöver förbättras.

Granskning av en organisations verksamhet och trovärdighet i det man gör är viktiga aspekter av varför det behövs en väl fungerande uppföljning. Men det finns också andra skäl till varför uppföljning är viktig. Ett sådant skäl är att systematisk uppföljning kan visa på svagheter i en organisations strukturer och arbetssätt. Sådan kunskap behövs för att kunna utveckla verksamheten och för att komma till rätta med

⁸⁹ [Målbilder för god miljöhänsyn - Skogsstyrelsen](#)

utmaningar. Uppföljning är således mycket viktigt i en lärande organisation. Syftet med uppföljning är att bidra till fortsatt lärande som kan bidra till ständiga förbättringar i verksamheten.

Utredningen konstaterar att förvaltningen av prästlönetillgångarna förvaltas av 13 stift som var och en hittat egna lösningar för sitt förvaltningsuppdrag. Stiftet har olika lösningar bland annat när det gäller hur de valt att certifiera sig, vilka planeringssystem de använder och så vidare. Även naturförutsättningar och geografiska olikheter kan påverka sättet att arbeta och vilka man väljer att samverka med. Konsekvensen av detta är att det kan vara svårt att arbeta på ett likartat sätt i förvaltningarna och även att sprida erfarenheter. En del samverkan sker inom ramen för ENSO och STEF och även i möten mellan förvaltningarna där man delar erfarenheter och försöker hitta gemensamma lösningar. Utredningens noterar att både ENSO och STEF är föreningar, det vill säga att de är fristående organ som inte är en del av Svenska kyrkan, även om föreningarnas medlemmar består av egendomsnämnder, -utskott och förvaltningar. Utredningen noterar också att det är svårt att få insyn i det arbete som görs inom ENSO och STEF.

Svenska kyrkans förvaltning av prästlönetillgångar – och även de församlingar som själva äger och förvaltar skog – står inför en rad utmaningar i det fortsatta hållbarhetsarbetet. Klimatkrisen och hotet mot den biologiska mångfalden ställer nya krav på flexibilitet, behov av anpassning och nya sätt att utföra uppdragen. Detta innebär att det redan behövs och kommer att behövas kompletterande kompetenser, ett aktivt lärande och sökande av ny kunskap och delande av erfarenheter och empiri inom Svenska kyrkan för att klara de kommande utmaningarna. Om förvaltningen dessutom ska bli mer andligt och existentiellt hållbart behövs också en breddning av sakkunskapen i verksamheten. Det innebär också att förvaltningarna kommer behöva söka nya sätt att förvalta skogen och markerna genom att pröva och testa nya sätt – *learning by doing* – och aktivt sprida lärdomarna inom organisationen.

Att få till en sådan samverkan och gemensamt utvecklingsarbete kan vara utmanande i en stor organisation som Svenska kyrkan. Utredningen vill i detta sammanhang lyfta behovet av organisatoriskt lärande. Med **organisatoriskt lärande** menas bland annat att det skapas ny kunskap inom en organisation genom erfarenheter. Denna kunskap måste också behållas och kunna överföras inom organisationen. Organisatoriskt lärande åstadkoms bland annat genom spridning av erfarenheter, kunskap samt förhållningssätt bland medarbetare i en organisation och en kultur i organisationen som bidrar till sådant lärande.⁹⁰

Handelshögskolan i Stockholm har studerat organisatoriskt lärande i Svenska kyrkan.⁹¹ I en studie som publicerades 2020 undersökte man hur Svenska kyrkan klarade av att snabbt ställa om under pandemin, baserat på empiri och organisatoriskt lärande som organisationen tillägnat sig under flyktingkrisen 2015. I studien betonas bland annat vikten av att vara en lärande organisation och att organisationen är riggad så att flexibilitet och anpassning är möjlig.

Utredningen bedömer att den nuvarande förvaltningens förutsättningar till organisatoriskt lärande behöver förbättras liksom samverkan mellan förvaltningarna och samverkan med andra aktörer som kan bidra med ny kunskap och empiri. Den

⁹⁰ Se till exempel Chalmers. 2021. *Organisatoriskt lärande – En kvalitativ studie som kartlägger förutsättningarna för att uppnå organisatoriskt lärande*, s. 3, [Organisatoriskt lärande \(chalmers.se\)](https://www.chalmers.se/om/organisatoriskt-larande)

⁹¹ Wijkström, Filip, m.fl. 2020. *The Church of Sweden and the Quest to Bounce Back Better, Handelshögskolan. [The Church of Sweden and the quest to bounce back better - hhs.se - Handelshögskolan i Stockholm](https://www.hhs.se/hhs/publications/the-church-of-sweden-and-the-quest-to-bounce-back-better)*

kunskap och empiri som inhämtas om nya sätt till ett långsiktigt hållbart skogsbruk och hållbar markförvaltning behöver aktivt spridas inom Svenska kyrkan. Även församlingar som själva förvaltar skog behöver kunna få del av denna kunskap och empiri. Det behövs också transparens kring hur samverkan och erfarenhetsutbytet sker.

Det behövs, enligt utredningens bedömning, ett flexibelt och öppet arbetssätt och hög grad av anpassningsförmåga inom förvaltningarna för att snabbt kunna ställa om arbetssätt baserat på ny kunskap och andras erfarenheter.

6.5.6 Utveckling av uppföljning och tillsyn

Utredningens bedömning: Svenska kyrkan bör utveckla en tillitsbaserad styrning i förvaltningen av prästlönetillgångar. Den fortsatta uppföljningen och tillsynen ska bidra till ökad tillit. Målskrivningar för förvaltningen av prästlönetillgångar och intentionerna i kyrkoordningen ska följas upp. Ständiga förbättringar ska eftersträvas.

I delrapporten konstaterade utredningen att uppföljning och tillsyn behöver vidareutvecklas. Det verktyget som finns idag för nationell uppföljning och tillsyn är årlig rapportering från egendomsförvaltningarna till nationell nivå. Rapporteringen ligger till grund för en årlig överläggning mellan egendomsförvaltningarna och kyrkostyrelsen. Överläggningen tenderar att fokusera på de ekonomiska resultat som egendomsförvaltningarna genererat under föregående år.

Den överläggning som utredningen deltog på i november 2023 hade närmast karaktären av en allmän redovisning av det gångna årets resultat. Kyrkostyrelsens nuvarande styrning och uppföljning av egendomsförvaltningarnas hållbarhetsarbete, utöver det ekonomiska, är således mycket begränsad. Utredningen har inte kunnat observera några inslag av egentlig tillsyn. Med ”tillsyn” brukar man avse en granskning som genomförs med stöd av lag eller bestämmelse och en möjlighet för den som utövar tillsyn att besluta om någon form av ingripande vid bristande efterlevnad.

Enligt nuvarande reglering i kyrkoordningen ingår även råd och stöd i kyrkostyrelsens tillsyn. Stiften har vid utredningens besök efterfrågat mer stöd och råd från nationell nivå.

Utredningen konstaterar att uppföljning av resultat är grunden för fortsatt målstyrning. Svenska kyrkan behöver ha en tydligare bild av hur egendomsförvaltningarnas hållbarhetsarbete utvecklas över tid och om det som görs är tillräckligt för att uppnå angivna mål. Att öppet redovisa uppföljningsresultat bidrar till ökad transparens och underlättar extern granskning av förvaltningarnas hållbarhetsarbete.

Uppföljningen syftar också till att skapa en gemensam bild av erfarenheter och utmaningar i det fortsatta arbetet. Uppföljningen behövs för att kunna göra fortsatta gemensamma policybedömningar och fortsatta satsningar i den riktning som fastställts i målen. Tillsyn ska användas för att uppnå ständiga förbättringar och bättre måluppfyllelse i de fall där den brister.

Nationell nivåns uppföljning av stiftens förvaltning av prästlönetillgångar och kyrkostyrelsens tillsyn bör därför utvecklas ytterligare liksom dialogen mellan stift och kyrkostyrelse i dessa frågor. De uppgifter som stiftet årligen lämnar till nationell nivå bör också kompletteras. I samband med den årliga inrapporteringen bör stiftet även kommentera avvikelser som skett under det gångna året, både avvikelser i relation till skogscertifiering och det mål och den inriktning som utredningen föreslår

i kapitel 12. Syftet med en sådan avvikelserapportering är att bidra till organisatoriskt lärande och utveckling av förvaltningen.

Utredningen bedömer i detta sammanhang att en modell som bygger på tankar i så kallad **tillitsbaserad styrning** skulle kunna inspirera och gynna den fortsatta förvaltningen av prästlönetillgångarna.⁹² Den statliga Tillitsdelegationen arbetade under flera år med en sådan styrmodell för statlig verksamhet. Modellen används inom statlig verksamhet och den bygger bland annat på forskning. Tillitsdelegationen menade att det handlar om ett förhållningssätt och definierade tillitsbaserad styrning enligt följande:

Tillitsbaserad styrning och ledning är styrning, kultur och arbetssätt med fokus på verksamhetens syfte och brukarens behov, där varje beslutsnivå aktivt verkar för att stimulera samverkan och helhetsperspektiv, bygga tillitsfulla relationer samt säkerställa förmåga, integritet och hjälpvillighet.

(Utredningens kommentar: Med ”brukare” avsågs medborgare och andra som nyttjar tjänster och nyttigheters som statliga verksamheter ska producera.)

Många av de utmaningar som egendomsförvaltningarna brottas med idag skulle kunna underlättas och övervinnas med tankar från en sådan styrmodell. Tillitsbaserad styrning syftar bland annat till skapa en mer samordnad verksamhet och den betonar behovet av helhetssyn. Utredningen uppfattar att en av utmaningarna är att egendomsförvaltningarna idag arbetar i ett eget ”stuprör” inom Svenska kyrkan som i stora delar inte är en del av stiftens gemensamma uppdrag. Genomförande av ett hållbarhetsarbete som beaktar samtliga hållbarhetsdimensioner betonar och kräver en helhetssyn, enligt utredningens bedömning.

Det finns också brist på tillit till förvaltningarna och deras sätt att utföra uppdraget inom organisationen. De synpunkter som utredningen fått ta emot handlar i hög grad om bristande tillit och behovet av att skapa förutsättningar för tillitsfulla relationer och därmed också färre konflikter inom Svenska kyrkan.

I styrmodellen betonas också att en ökad tillit till utföraren bidrar till att medarbetarnas energi kan riktas åt uppdraget istället för att hantera konflikter och andra konsekvenser av bristande tillit. Det i sig leder till ökad effektivitet.

Begreppet tillit i denna styrmodell betonar även betydelsen av det informella, det vill säga kultur, värderingar och attityder inom organisationen. Att egendomsförvaltningarna ifrågasätts av andra inom organisationen i värdegrundsfrågor – andlig och existentiell hållbarhet och ansvaret för skapelsen – bedömer utredningen som mycket problematiskt och en tillitsfråga som måste hanteras.

Följande sju grundläggande principer har utvecklats för tillitsbaserad styrning:⁹³

- **Tillit:** Sträva efter att som utgångspunkt välja att lita på dem du samarbetar med och ha positiva förväntningar.
- **Medborgarfokus:** Sätt medborgarens upplevelse och kunskap i fokus och försök förstå vad medborgaren sätter värde på.
- **Helhetssyn:** Uppmuntra alla i styrkedjan att aktivt och gemensamt ta ansvar för helheten och samverka över gränser.

⁹² Tillitsdelegationen: *Med tillit följer bättre resultat – tillitsbaserad styrning och ledning i staten*, SOU 2019:43, [Med tillit följer bättre resultat, SOU 2019:43 \(regeringen.se\)](#), s. 47-51 innehåller en bra sammanfattning av förhållningssättet.

⁹³ SOU 2019:43 s. 51.

- **Handlingsutrymme:** Delegera handlingsutrymme och välkomna medbestämmande, men var också tydlig kring vem som har mandat att göra vad, och skapa goda förutsättningar för medarbetarna att klara sitt uppdrag.
- **Stöd:** Säkerställ ett verksamhetsnära och kvalificerat professionellt, administrativt och psykosocialt stöd i kärnverksamheten.
- **Kunskap:** Premiera kunskapsutveckling, lärande och en praktik baserad på vetenskap och beprövad erfarenhet.
- **Öppenhet:** Sträva efter öppenhet genom att dela information, välkomna oliktankande och respektera kritik.

Principerna skulle med viss modifiering kunna användas för att utveckla förvaltningen. ”Tillit” kan innebära att förvaltningarna aktivt bjuder in till dialog och även företrädare för miljö- och klimatrörelsen därför att de bedöms ha något värdefullt att bidra med. ”Medborgarfokus” skulle i kyrkans sammanhang kunna innebära dialog med församlingar och församlingsbor om vilka av skogens olika värden som behöver beaktas i förvaltningens arbete. Sådan dialog har också efterfrågats. ”Helhetssynen” handlar både om att beakta alla skogens olika värden och balansera de olika hållbarhetsperspektiven och också att fler inom Svenska kyrkan kan bidra till att förbättra förvaltningarnas arbete. Teologer och miljö- och klimathandläggare i stiftet, specialister och sakkunniga på nationell nivå, nätverk inom Svenska kyrkan, medarbetare och förtroendevalda i församlingar kan från sina respektive perspektiv bidra med kunskap och också utveckla sin egen verksamhet som också förstärker och stödjer förvaltningarnas uppdrag att förvalta skog och marker. En gemensam helhetssyn skulle stärka Svenska kyrkans förvaltning av skog. ”Handlingsutrymme” handlar om att det ska vara tydligt vad som förväntas av förvaltningen, och vilka regler och målskrivningar man har att efterleva. ”Stöd” handlar om att förvaltningarna sannolikt behöver mer stöd för att kunna efterleva samtliga hållbarhetsdimensioner. Bredare ”kunskap” behövs för att hitta nya vägar och arbetssätt – utredningen återkommer till det i kapitel 10. Ett arbetssätt som gynnar organisatoriskt lärande skulle också bidra till sådan kunskap utvecklas. Det behövs också ett fortsatt lärande för att se vilka skogsbruksåtgärder som skulle kunna utvecklas ytterligare. ”Öppenhet” handlar om ökad transparens, som utredningen redan varit inne på.

Utredningen bedömer att de förslag som utredningen lämnar skulle bidra till att utveckla ett arbets- och förhållningssätt i riktning mot en tillitsbaserad styrning och ledning av egendomsförvaltningarnas uppdrag. Ett sådant arbets- och förhållningssättet bedöms kunna bidra till ett ökat gemensamt ansvarstagande och ökad tillit inom Svenska kyrkan och på sikt färre konflikter som berör skogsförvaltningen.

7 Kyrkans ansvar för skapelsen i ord och handling

I detta kapitel görs en fördjupning kring andlig hållbarhet. Vad menas egentligen med andlig hållbarhet? Varför har Svenska kyrkan lagt till den dimensionen i sitt hållbarhetsarbete? Vad kan det innebära för tolkningen av ansvaret för skapelsen? Och vad skulle det i så fall kunna innebära för Svenska kyrkans förvaltning av skog och marker?

7.1 Läronämndens medskick till utredningen

Enligt direktiven ska utredningen överväga en revision av 46 kap. kyrkoordningen. Vid behandling av de motioner som ligger till grund för tillsättande av utredningen konstaterade läronämnden att den teologiska, pastorala och praktiska medvetenheten ökat de senaste decennierna kring betydelsen av skapelsens integritet i relation till människans förvaltarskap. Med hänsyn till detta, och till nuvarande kunskapsläge i klimat- och miljöfrågor, behövs, enligt läronämnden, en teologiskt motiverad bearbetning av kyrkoordningens kapitel 46, särskilt 3 §, i syfte att uppnå långsiktig ekologisk, ekonomisk, social och andlig hållbarhet.

Med anledning av detta har utredningen lyft frågan om hållbarhet och särskilt andlig och existentiell hållbarhet med biskopsmötet. Överläggning med biskopsmötet har skett dels i augusti 2023, dels i maj 2024. Vid överläggningen i maj deltog även kyrkostyrelsen. Under arbetets gång har utredningen även uppdaterat biskopsmötet om utredningens arbete.

I syfte att bredda beredningsunderlaget i denna del har utredningen bitt ärkebiskop emerita Antje Jackelén och ärkebiskop emeritus Anders Wejryd att bidra med en teologisk fördjupning kring begreppet andlig hållbarhet. De tidigare ärkebiskoparnas teologiska text har diskuterats vid ett fördjupande samtal tillsammans med biskop Andreas Holmberg och utredaren i april 2024. Samtalet spelades in och finns tillgängligt på utredningens webbplats.⁹⁴ Biskop Andreas har även bidragit med en reflekterande text efter samtalet.

Inför överläggning med biskopsmötet och kyrkostyrelsen i maj 2024 har deltagarna fått ta del av den teologiska fördjupningen och det inspelade samtalet.

Nedan redovisas de tidigare ärkebiskoparnas teologiska text, biskop Andreas tankar om texten, något från det inspelade samtalet mellan biskoparna, biskopsmötets och kyrkostyrelsens medskick rörande materialet samt utredningens slutsatser.

7.2 Om betydelsen av andlig hållbarhet – Reflektioner med anledning av Svenska kyrkans skogsutredning

Antje Jackelén och Anders Wejryd har bidragit med en teologisk fördjupning kring begreppet andlig hållbarhet. Hur ska man uppfatta denna dimension av hållbarhet och hur kan det påverka Svenska kyrkans förvaltning av prästlönetillgångar? De tidigare ärkebiskoparna är båda sedan länge engagerade i hållbarhets- och klimatfrågor och har även lyft dessa under sina respektive ämbetsperioder. Följande text är deras och den återges i dess helhet. Numrering har lagts till i mellanrubrikerna för att stämma med betänkandets övriga format.

7.2.1 Varför ska kyrkan bry sig om hållbarhet?

Det finns ett ställe i Bibeln som ibland kallas för ”Lilla bibeln” eftersom det sammanfattar något centralt i hela evangeliet om Jesus Kristus: ”Så älskade Gud världen att han gav den sin ende son ... för att världen skulle räddas genom honom” (Joh 3:16-17). Här talas om att Gud blir materia, människa. Gud tar parti för världen för att rädda den. Vi får en fingervisning om att Guds relation till världen överglänser relationen till ”lilla mig”, till kyrkan och även relationen till alla människor. Därför är det viktigt att vi människor inte står i vägen för Guds räddningsvilja för hela världen.

⁹⁴ [Skogsutredningen: Ett teologiskt samtal om andlig hållbarhet - Svenska kyrkan](#)

Detta kanske inte är något direkt argument för hållbarhetsarbete som vi ser det idag, men det är en ofrånkomlig påminnelse om nödvändigheten att bry sig om planetens väl. Det är också ett klart veto mot att planetens väl underordnas människors kortsiktiga syften.

Ett motargument är att världen ju ändå ska gå under någon gång.⁹⁵ Om vi med världen menar vår planet eller vårt solsystem är det förvisso sant, för när solen har slut på bränsle om så där fem miljarder år är det ute med ordningen i solsystemet. Även Bibeln kan uppfattas ge stöd åt världsundergångsargumentet: ”Himlen skall lösas upp som rök, jorden slitas ut som en klädnad och dess invånare dö som flugor” (Jes 51:6). Det finns teologiska strömningar som därför motsätter sig hållbarhetsarbetet med motiveringen: ju förr världen slits ut desto bättre, för då kommer Jesus tillbaka och tar oss som tror på honom till himlen, medan de andra går under. I detta tänk finns dock ett grundläggande fel. Det förminskar Gud, universums skapare, till en gud bland många. En syn på världen där olika grupper och klaner håller på var sin gud motsägs av centrala tankegångar i Bibeln och i den kristna traditionen. Kristna i likhet med judar och muslimer bekänner och ber till Gud som alltings skapare. Kristna sjunger om Jesus som för världen givit sitt liv (sv ps 45). Vi tror på Anden som blåser var den vill (Joh 3:8) och upprätthåller skapelsens vardag (sv ps 476). Vi lever med visionen om ett fredsrrike där ”Gud blir allt, överallt” (1 Kor 15:28).

I stället för att spekulera om världens undergång finns det goda skäl att framhäva människans roll som förvaltare i skapelsen. En förvaltare är en person som inte äger själv men som har fått långtgående frihet att hantera någon annans egendom. Samtidigt förblir förvaltaren alltid redovisningsskyldig till ägaren (Luk 12:42-48). Jorden är Herrens, säger Psaltaren (24:1), människan förvaltar endast. Denna Herre är Gud som är från evighet till evighet, för vilken en dag är som tusen år och tusen år är som en dag (2 Petrus 3:8). Den långsiktighet som ligger i ordet hållbarhet ligger solklart i linje med kristen tro.

7.2.2 Var kommer talet om hållbarhet ifrån?

Det må förvåna somliga, men talet om hållbarhet är ingen främmande fågel i kyrkans värld. Det har till och med kyrkliga rötter. Så här kan historien beskrivas: 1972 publicerades rapporten *Limits to Growth*, beställd av *Club of Rome*. Samma år hölls FN:s konferens om den mänskliga miljön i Stockholm. I ljuset av detta anordnade Kyrkornas världsråd två år senare en konferens i Bukarest om vetenskap och teknik för mänsklig utveckling. Konferensen krävde ett "hållbart och rättvist samhälle". Det kan ha varit första gången som termen hållbarhet användes i ett samhällsperspektiv med syfte på miljön.⁹⁶ Vid Kyrkornas världsråds femte generalförsamling i Nairobi 1975 talades om "hållbara samhällen".⁹⁷ Det finns forskning som visar att den på sin tid banbrytande Brundtlandrapporten 1987 fick begreppet hållbarhet direkt ur detta

⁹⁵ Uttryckt med teologiskt fackspråk: Det finns inkarnatoriska och soteriologiska argument för hållbarhetsarbete, samtidigt som det förekommer försök att använda apokalyptik och eskatologi för att argumentera emot.

⁹⁶ Brown, Stephen. 2015. *Sustainability and environment: How the ecumenical movement helped mobilize ecology protest in East Germany*. <https://www.oikoumene.org/news/sustainability-and-environment-how-the-ecumenical-movement-helped-mobilize-ecology-protest-in-east-germany> och Conradie, Ernst M. "What, Exactly, Needs to be Sustained amidst a Changing Climate?" In M. Fuller, M. Harris, J. Leidenhag och A. Runehov (red.), 2023. *Global Sustainability: Science and Religion in Dialogue*. Cham: Springer, s. 25-40.

⁹⁷ World Council of Churches, Central Committee, 2009. Statement on eco-justice and ecological debt <https://www.oikoumene.org/resources/documents/statement-on-eco-justice-and-ecological-debt>

kyrkliga och ekumeniska sammanhang.⁹⁸ Brundtlandrapporten definierar hållbar utveckling som ”en utveckling som tillfredsställer dagens behov utan att äventyra kommande generationers möjligheter att tillfredsställa sina behov”.⁹⁹ I denna definition saknas ännu medvetenhet om hållbarhetens olika dimensioner liksom om klimatförändringar. Sedan dess har förståelsen av begreppet hållbarhet fördjupats och breddats i både teori och praktik, vilket illustreras till exempel av FN:s sjutton hållbarhetsmål i Agenda 2030.

7.2.3 Är hållbarhet ett bra ord för kyrkan?

Hållbarhetsbegreppets tidiga koppling till Kyrkornas världsråd och dess genomslag i kyrkans värld tyder på att hållbarhet är ett teologiskt användbart och fruktbart ord. Samtidigt mår det bra av kritisk och självkritisk analys.

1970-talets miljöfokus har utvidgats till dagens globala klimatfokus. Genom global uppvärmning hotas många arters existens. Områden där människor under långa tider har levt och livnärt sig kan bli obeboeliga. Biologisk mångfald i sig är viktig, inte bara som framtidsförsäkring. Ekologiska och biologiska samband visar sig vara långt mer intrikata än vad en reduktionistisk, produktionsinriktad användning av naturen hittills har sett. Till synes effektivt utnyttjande av naturens resurser riskerar att skada det samspel mellan arterna som är en förutsättning för att livet upprätthålls.

Samtidigt har förnekelse av klimatkrisen blivit vanligare inom delar av politiken. Uppfattningen finns att vår livsstil inte är förhandlingsbar och nödvändiga förändringar kan skjutas framåt. Nu och här tar tillbaka sin privilegierade position. Sedan, kommande generationer och andra delar av jorden får stå tillbaka.

I ett läge då rätt fokus på klimatnödläget blir allt viktigare uppstår frågan om begreppet hållbarhet är tillräckligt brett och radikalt. Den 19:e Europeiska konferensen om vetenskap och teologi som 2022 hölls i Ålesund, Norge, hade Global hållbarhet som tema. Å ena sidan betonade klimatforskare där och då att hållbarhet ställer så höga krav på resiliens och förändringsvilja att existentiella och andliga traditioner ofrånkomligen måste engageras. Å andra sidan restes med tanke på det skarpa läget farhågor att hållbarhet signalerar för mycket kontinuitet. Hållbarhet skulle kunna förespegla att, bara man håller sig under en viss linje, så går det bra med ”business as usual” och inga genomgripande förändringar är nödvändiga. Det är trots allt en stor skillnad mellan ”fortsätt med små justeringar” och ”vänd om”!

Trots denna invändning kvarstår faktum att ordet hållbarhet har slagit igenom och blivit ett viktigt och väletablerat begrepp också hos många som från början var skeptiska. Miljöfrågorna har gått upp i klimatfrågan som i sin tur har blivit klimatkris och klimatnödläge.¹⁰⁰ I takt med det har också hållbarhet utvidgats från miljö till klimat, från ekologi till ekonomi och sociologi samt till religion och andlighet.

Hållbarhetsfrågor har sedan länge slutat vara endast naturvetenskapliga, tekniska, rättsliga och politiska frågor. De är också kulturella, existentiella och andliga frågor. Inte bara genom framväxten av ekoteologi utan även genom kyrkornas praktiska

⁹⁸ Meireis, Torsten. 2015. *On the road. Der Pilgerweg der Gerechtigkeit und des Friedens als transformative Herausforderung*. https://boris.unibe.ch/75832/1/On_the_roadMeireis15_05_27.pdf s. 3f.

⁹⁹ Originalkälla: Brundtland, Gro Harlem. 1987. Report of the World Commission on Environment and Development: Our Common Future. United Nations General Assembly Document A/42/427, s. 37.

¹⁰⁰ Se till exempel [Sveriges biskopar: Klimaträttvisa rotad i en biblisk tanke - DN.se](https://www.svebis.se/2021-10-26/Sveriges_biskopar:_Klimatrattvisa_rotad_i_en_biblisk_tanke_-_DN.se) publicerat 2021-10-26.

arbete har det blivit uppenbart att hållbarhet både som princip och som handlingsprogram kräver teologisk reflektion och grundläggning. Det blev redan tydligt i *Jorden är Herrens*, ett miljömanifest från Svenska kyrkans biskopar från 1989. Även Svenska kyrkans *Biskopsbrev om klimatet* från 2014 och 2019¹⁰¹, liksom Påve Franciskus klimatencyklika *Laudato si* från 2015¹⁰², är talande exempel på detta. ”Det är hög tid att vetenskap, politik, näringsliv, kultur och religion – allt som är uttryck för människans värdighet – samverkar. Klimatkrisen är existentiell och andlig, eftersom den berör människolivets grundbetingelser i djupaste bemärkelse: Vad är människans roll i skapelsen? Vilket ansvar har vi för dem långt borta? Vad gör vi med vår oro? Vad får vi hoppas på? Inte minst viktigt är barnperspektivet ...”, skrev Svenska kyrkans biskopar 2019.¹⁰³

Utvecklingen pekar således på att det är rimligt och angeläget att utvidga begreppet genom att utöka triaden av ekologisk, ekonomisk och social hållbarhet med en fjärde dimension, nämligen andlig eller existentiell hållbarhet.

7.2.4 Varför talar vi om andlig hållbarhet?

Det går att hävda att andlig hållbarhet är en dimension som går in i alla de övriga hållbarhetsdimensionerna och att det därför blir överflödigt att nämna den. Eller, att det är ”olutherskt”, rentav gnostiskt, att göra en skarp åtskillnad mellan andligt och kroppsligt. Det andliga och det kroppsliga överlappar ju och går hand i hand. Under flera decenniers arbete med begreppet hållbarhet har det dock blivit tydligt att det går att skilja mellan olika dimensioner samtidigt som dessa dimensioner också hänger ihop. Det handlar om att se skillnaderna men inte skilja åt. Att sträva efter ekologisk hållbarhet utan ekonomisk hållbarhet kommer inte att lyckas i längden. Att koppla ihop ekologisk och ekonomisk hållbarhet utan att uppmärksamma social hållbarhet kommer inte heller att räcka. Inte minst behöver vi ta hänsyn till att vi människor är varelser som brottas med existentiella frågor, söker och skapar mening och kan göra erfarenheter av helighet. Därför måste hållbarhet även inkludera det existentiella eller andliga.

Sedan ett antal år tillbaka talar Svenska kyrkan därför om fyra dimensioner av hållbarhet: ekologisk, ekonomisk, social och andlig. Insikten har satt sig att dessa fyra är ömsesidigt beroende av varandra. I det svenska samhällsklimatet är det lätt att få gehör för de första tre, medan det andliga väcker fler frågor. Dels rena förståelsefrågor: Vad menas med ”andlig”? Dels teologiska: Ska en evangelisk-luthersk kyrka tala om det andliga som ett särskilt område?

Det senare först: Snarare än ett särskilt eller separat område är det andliga en dimension av en helhet – en dimension utan vilken helheten inte är hel. Det andliga handlar om Andens liv i oss. Enligt 2 Tim 1:7 har Gud inte gett oss modlöshetens ande utan kraftens, kärlekens och självbesinningens. Det är skillnad på liv med eller utan en sådan ande. Det andliga handlar om anden som rör sig i skapelsen liksom i människans själsliga andning.

När det gäller förståelsen av begreppet andlig hållbarhet är första steget att bryta det främlingskap som finns kring andlighet. Det är talande att Svensk ordbok (SO) som utlovar en ingående beskrivning av ordförrådet i modern svenska meddelar:

¹⁰¹ En första version av Biskopsbrevet om klimatet kom 2014, en reviderad utgåva publicerades 2019, i engelsk översättning 2020. [Ett biskopsbrev om klimatet - Svenska kyrkan](#)

¹⁰² I svensk översättning av Carl Otto Werkelid, Stockholm: Veritas Förlag [laudatosisärtryck_final.pdf \(veritasforlag.se\)](#)

¹⁰³ [SK20077-Biskopsbrev-klimat-webb uppslag \(5\).pdf \(svenskkyrkan.se\)](#) s. 12.

”Sökningen på andlighet i SO gav inga svar.”¹⁰⁴ Erfarenheten visar att det ofta är lättare att relatera till den engelska översättningen, *spiritual* och *spirituality*. ”Spiritual” upplevs som mera naturligt, mindre konstlat och mindre exklusivt. Men anden och det andliga är okonstlade, det handlar om Guds energi som håller världen vid liv.

Tidigare biskopen i Stockholm, Krister Stendahl, noterar att Jesus enligt Johannesevangeliet beskriver allas enhet i Gud liksom enheten mellan Fadern och sig själv (Joh 17:21) med ett närmast biologiskt språk. Stendahl skriver: ”När jag läser och mediterar över sådana ord ser jag nästan den livgivande Andens flöde genom artärerna och venerna i Guds skapelse. Och flödet av denna energi var fullständigt obehindrat mellan Fadern och Sonen. Och det vi kallar synd och olydnad blir till hinder och förhårdnad av artärerna – som hindrar flödet av den heliga Anden, livsblodet för överflödande liv.”¹⁰⁵ Anden är energi, inte makt. Makt är för att härska, energi för att leva.¹⁰⁶

Den heliga Anden är också kraften som håller kyrka och värld ihop. Det är ytterligare ett skäl till att andlig hållbarhet är en väsentlig dimension i hållbarhetsarbetet. Krister Stendahl beskriver det enkelt men tydligt: Den heliga Anden, en enda och evigt densamma, kan göra det möjligt att vi tänker ”både-och” i många situationer där vi annars briljerar med ”antingen-eller”. Då ”blir vi förtrogna med hur Anden som lärare förnyar kyrkans tro *och* mänsklighetens intellektuella sökande; hur den förenande Anden förnyar kyrkans kärlek *och* mänsklighetens solidaritet; hur Anden som befriare förnyar kyrkans rättvisa *och* mänsklighetens moraliska kraft; hur Anden som livgivare förnyar kyrkans hopp *och* mänsklighetens strävanden.”¹⁰⁷

Utöver dessa teologiska skäl är rätten till andlighet dessutom inskriven i lagen. I Barnkonventionen som sedan 2020 är lag i Sverige står det att varje barn har rätt till den levnadsstandard som det behöver för sin fysiska, psykiska, andliga, moraliska och sociala utveckling (artikel 27).¹⁰⁸ Också här är det andliga en självklar dimension i varje människas liv.

Vikten av den andliga dimensionen kommer till uttryck även i Världshälsoorganisationens (WHO) beskrivning av existentiell hälsa. Enligt WHO består existentiell hälsa av åtta komponenter: andlig anknytning, mening och syfte med livet, upplevelsen av vördnad och förundran, helhet och integration, andlig styrka, inre frid, hopp och optimism samt tro.¹⁰⁹

7.2.5 Vad är andlig hållbarhet?

Andlig hållbarhet är inte ett knivskarpt definierat och avgränsat begrepp. Det talas även om religiös, moralisk eller existentiell hållbarhet. I många sammanhang är andlig

¹⁰⁴ Sökning på svenska.se.

¹⁰⁵ Krister Stendahl. 1990. Energy for life: Reflections on the Theme “Come, Holy Spirit – renew the Whole Creation”. Geneva: WCC publ., s. 29 (egen översättning).

¹⁰⁶ Stendahl, s. viii.

¹⁰⁷ Stendahl, s. 50 (egen översättning, kursiv i original).

¹⁰⁸ [konventionen-om-barnets-rattigheter-svenska-2018.pdf](https://www.regeringen.se/491313/publications/1/1/konventionen-om-barnets-rattigheter-svenska-2018.pdf) (regeringen.se)

¹⁰⁹ Dessa komponenter är återgivna utifrån World Health Organization (WHO), 2012 (2002). WHOQOL Spirituality, Religiousness and Personal Beliefs (SRPB) Field-Test Instrument som finns på <https://www.who.int/publications/i/item/WHO-MSD-MER-Rev-2012-04> s. 20-23. Även andra varianter finns i omlopp. Livsstilsverktyget från Göteborgs universitet återger WHO:s åtta aspekter av existentiell hälsa som inre harmoni, förundran, mening i livet, andlig styrka och närhet, helhet, hopp och tro som resurs. [WHO:s syn på existentiell hälsa | Livsstilsverktyget](#)

och existentiell närmast utbytbara. Existentiell betecknar det som är viktigt eller avgörande för vår existens. Andlig syftar på de värden och den anda som via själslivet kommer till uttryck i hur en person är och handlar. Ordet religiös refererar ofta till en specifik religiös tradition. Moral är snarast en följd av andlighet eftersom moraliska val är en konsekvens av det som en person eller en gemenskap är djupast övertygad om och ytterst litar på. Därför framstår andlig (eller existentiell) hållbarhet som det mest användbara begreppet. Det är så att säga livssynsöppet och kan, men måste inte, peka på en specifik religiös tradition. I ett kyrkligt sammanhang är det naturligt att föredra ”andlig hållbarhet” på grund av kopplingen till den heliga Anden som livgivande kraft.

Enkelt sagt, andlig hållbarhet är det som får oss att se längre och djupare i både tid och rum. Biskop Andreas Holmberg talar om andlig hållbarhet som en ”förståelsehorisont” som föder hopp. Till andlig hållbarhet hör en fördjupad motivation att behandla naturen/skapelsen med respekt, ödmjukhet, tacksamhet och ansvar. Vi är sammanvävda med hela skapelsen, såsom den har utvecklats genom evolutionshistorien och kommer att bli, med gångna och kommande generationer, nära och fjärran. Konkret betyder det att hänsyn till livsvillkoren för andra arter och för framtida generationer är en nödvändig del av förvaltarens skapelse.

Andlig hållbarhet kännetecknas av vilja och förmåga att agera mot kortsiktiga intressen samt att göra även krävande livsstilsförändringar därför att de gagnar det gemensamma goda nu och i framtiden. Den går hand i hand med kärlek, (gemensam) självbesinning, mod och motståndskraft. Den kommer till uttryck i beteenden och beslut som uttrycker och stärker hopp.

De frågor och åtaganden som hör ihop med andlighet är inte bara förenliga med en helhetssyn på hållbarhet utan de är en väsentlig del av en holistisk syn på hållbarhet.¹¹⁰ Samers vittnesmål understryker denna helhetssyn: ”Markerna och naturen är vårt hem där vår identitet, våra minnen, vår kultur, våra heliga platser, andlighet, våra näringar och vårt språk formats och upprätthållits genom årtusenden. Vårt sätt att leva i nära samklang med markerna och naturen är att leva andligt.”¹¹¹

För Svenska kyrkan finns anledning att utgå ifrån att skogsförvaltning och andlig hållbarhet upplevs ligga närmare varandra än till exempel andlig hållbarhet och finansiella investeringar, eftersom många svenskar har lätt att associera andliga erfarenheter med just skogen – även om det emellanåt är svårt att sätta ord på dessa erfarenheter.¹¹² Skogen är bland mycket annat en projektionsyta för andliga behov. De som förvaltar skogen behöver därför också ha en förståelse för andlighet och andlig hållbarhet för att kunna agera klokt.

Dock är det inte lätt att mäta andlighet och därmed andlig hållbarhet. Däremot går det att formulera kriterier som det går att basera forskning på. Ett kriterium för social hållbarhet är exempelvis graden av delaktighet i samhället. När det gäller andlig

¹¹⁰ Global Institute of Sustainability and Innovation vid Arizona State University i USA arbetar sedan 2015 med ett Spirituality and Sustainability Initiative (SSI). De hävdar att ”den typ av frågor och åtaganden som förknippas med andlighet inte bara passar in i, utan är en väsentlig del av ett omfattande och holistiskt synsätt på hållbarhet. SSI är ett sekulärt, icke-konfessionellt initiativ som definierar andlighet brett för att inkludera humanistiska värderingar och informella former av andlighet såväl som etablerade religiösa traditioner.” [Research | Global Institute of Sustainability and Innovation \(asu.edu\)](https://www.gsi.asu.edu/research)

¹¹¹ Vittnesmål framfört av Ingrid Inga vid gudstjänsterna då Svenska kyrkans ursäkt till det samiska folket uttalades (den 24 november 2021 i Uppsala domkyrka och den 23 oktober 2022 i Luleå domkyrka). [Vittnesmål om samisk andlighet - Svenska kyrkan](https://www.svenskakyrkan.se/vittnesmal-om-samisk-andlighet)

¹¹² Se till exempel David Thurfjell. 2020. Granskogsfolk – Hur naturen blev svenskarnas religion. Stockholm: Norstedts.

hållbarhet skulle WHO:s kriterier för existentiell hälsa kunna vara användbara, särskilt när de inte bara ses i ett individuellt perspektiv. Då skulle det kunna undersökas hur en population inom ramen för hållbarhetsfrågorna kan artikulera existentiella och andliga frågor och behov, hur tillgången till andlig vård ser ut, hur hög resiliensen är, hur oro och hopp formuleras och så vidare.

Än finns ingen omfattande forskning om sambandet mellan andlighet och hållbarhet. Men det finns undersökningar som pekar på en utbredd medvetenhet om kopplingen mellan andlighet och hållbarhet och nyttan av att inkludera andlighet i forskning och undervisning om hållbarhet.¹¹³ Det kan hävdas att en bättre integration av andlighet och hållbarhet ger effektivare och hållbarare strategier för framtida utveckling.¹¹⁴

7.2.6 Hur kan vi tala om andlig hållbarhet i kristet perspektiv?

Att vara människa innebär att ingå i ett nät av relationer som har fyra dimensioner: relationen till själva tillvarons grund – den som de flesta människorna på vårt jordklot på sina olika språk kallar Gud, till skapelsens helhet, till medmänniskor och till sig själv. Denna livssyn har stöd i Bibelns andra gestaltning av skapelsemyten, berättelsen som börjar i 1 Moseboken 2:4b: Gud formar en varelse av jord (hebreiskt: *adamah*) och blåser sedan in liv genom dess näsborrar. Genom Guds livsande blir ”jordvarelsen” människan levande, hon som av *adamah* fick namnet Adam. Nu är gudsrelationen etablerad som den allra första relationen. Så småningom ger människan namn åt sina ”medvarelser” djuren och får i uppdrag att bruka och vårda Edens trädgård. Då har relationen till skapelsen kommit till som den andra grundläggande relationen i livet. Sedan får den första människan sällskap av en varelse som är mer lik henne än alla andra. Relationen till medmänniskan finns där som den tredje relationen. Livet beskrivs nu som att vara i samspel med Gud, skapelsen och varandra.

Snart därefter äter människorna av den berömda frukten från trädet mitt i trädgården. Då öppnas deras ögon och de ser att de är nakna. Människan blir medveten om sig själv; självrelationen har börjat. Vårt liv bygger på att finnas i detta fyrfaldiga nät av relationer: till själva tillvarons grund, till skapelsens helhet, till medmänniskor och till sig själv. Ett fyrdimensionellt nät av sammanhang – det är människolivets kännetecken. Det motsvaras av ett fyrdimensionellt hållbarhetssammanhang: andligt, ekologiskt, socialt och ekonomiskt.

Gud, skapelsen, medmänniskan, själv – så är ordningen i den bibliska berättelsen. Den livshållning som gett oss klimatkrisen agerar tvärtom.¹¹⁵ Först jaget och dess intressen, sedan medmänniskorna, därefter skapelsen och till sist Gud.

Att vända tillbaka till den ursprungliga ordningen innebär att ekonomiska och jag-centrerade värden inte längre hamnar först. Det gör i stället relationen till själva tillvarons grund, respekten för livgivandet, ödmjukheten inför allt, den andliga

¹¹³ Walter Leal Filho, Amanda Lange Salvia, Rohana Ulluwishewa et al. “Linking sustainability and spirituality: A preliminary assessment in pursuit of a sustainable and ethically correct world”, *Journal of Cleaner Production*, Volume 380, Part 2, 2022, 135091 [Linking sustainability and spirituality: A preliminary assessment in pursuit of a sustainable and ethically correct world - ScienceDirect](#)

¹¹⁴ Luetz, J.M., Nunn, P.D. Spirituality and sustainable development: an entangled and neglected relationship. *Sustain Sci* 18, 2035–2042 (2023). [Spirituality and sustainable development: an entangled and neglected relationship | Sustainability Science \(springer.com\)](#)

¹¹⁵ För mer om klimatkrisens historiska bakgrund jämför Biskopsbrevet om klimatet (2019), kapitel 2, s. 31–39.

dimensionen. På andra plats hamnar insikten om vårt mänskliga beroende av skapelsen, om relationen mellan naturens makt och människans makt, bådas resiliens och sårbarhet samt vikten av ett gott förvaltarskap. Utifrån dessa insikter kan och ska vi lämpligen ordna våra sociala relationer i det personliga och det samhälleliga. Slutligen är det i samspel med dessa tre dimensioner som vår självförståelse formas och utvecklas. Utan ett du blir det inget jag.

Andlig hållbarhet handlar om att omsätta insikterna om den fyrdimensionella helheten i praktiken, och att göra det i lokala, regionala och globala kontexter. Kontexterna kan skilja sig åt en hel del i både rum och tid. Västeuropa, liksom västerländsk filosofi och teologi, har påverkats på djupet av två rörelser, nämligen renässansen och upplysningen. Båda har betytt mycket positivt för utvecklingen, men också lett till en viss ensidighet i synen på förnuftet. I väst odlades en vördnad för förnuftet (*ratio*) som kunde leda till ett motsatsförhållande mellan rationalitet och mystik. Så blev inte utvecklingen i ortodoxa kyrkor där det ligger närmare till hands att tänka förnuft *och* mystik, inte förnuft *mot* mystik, vilket kan ge andra ingångsvärden för att tänka och arbeta för andlig hållbarhet.¹¹⁶

Förtroendet för förnuftet är på goda grunder starkt. Men i det långa loppet behövs en livssyn som förenar det rationella med det existentiella och andliga. Det är särskilt nödvändigt i tider av kriser och nöd. Ett andligt vakuum hindrar människor från att mobilisera sin fulla potential för att hitta lösningar. Det leder till ökad rädsla i stället för att främja det mod som skulle behövas för förändring och anpassning. Det kan till och med vara så att benägenheten att omfamna konspirationsteorier förstärks av avsaknaden av en kultur som är både intellektuellt sund och andligt grundad. Annorlunda sagt, vi har de bästa förutsättningarna att tänka och handla klokt om både hjärna och hjärta samverkar.

Andlighet överskrider förnuftet men är för den skull inte oförnuftig. Mer än rationellt är inte automatiskt detsamma som irrationellt. Och det är definitivt inte en ursäkt för att tänka slarvigt. Frågan om vad som är sant och vad som inte är det förblir avgörande, särskilt i en tid då lögnen och manipuleringar av sanningen med hjälp av digital teknologi sprids mer än någonsin förr i historien.

Fides quaerens intellectum, tron som kräver förnuft och insikt, har länge varit en tanke med bärkraft i den västliga teologin.¹¹⁷ Just bärkraft är för övrigt det norska ordet för hållbarhet: *bærekraft*. Det är en meningsfull beteckning inte minst när det gäller andlig hållbarhet, eftersom den handlar om det som bär oss och ger bärighet så att vi kan bära de umbäranden som är nödvändiga.

Andlig hållbarhet handlar också om en hållbar andlighet. Evangelisk-luthersk teologi påminner ständigt om att vi är ”rättfärdiga och syndare på en och samma gång”, rättfärdiggjorda av nåd och genom tro. När allt kommer omkring lever vi mer av det vi får än av det vi gör. Vi lever av nåd. Det är en Guds gåva till oss att vårt värde i Guds ögon inte beror på våra prestationer utan på den kärlek Gud har till oss. Därför ber, hoppas och kämpar vi för att den bundna kraft som bor i oss och hela mänskligheten ska kunna frigöras för skapelsens bästa. Vi bekänner att vi har del i världens bortvändhet från Gud, samtidigt som vi vet att vi kan åstadkomma förändring, trots att vi saknar både den fulländade kunskapen och den perfekta viljan.

¹¹⁶ Detta finns närmare belyst i artikeln ”Patriarken och ärkebiskopen: ’Klimatkrisen förvärras när man gör en dygd av girighet’” som Svenska kyrkans ärkebiskop och den grekisk-ortodoxa patriarken Bartholomeus I skrev den 24 september 2019 med anledning av den senares besök i Sverige. [”Klimatkrisen förvärras när man gör dygd av girighet” - DN.se](#)

¹¹⁷ Anselm av Canterbury (1033/34–1109) använder formuleringen i sin skrift *Proslogion*.

Vi kan ha en realistisk syn på allt som står emot det goda i och omkring oss och i hela skapelsen och ändå odla lusten och viljan att värna och vårda det goda. Vår tillit kan skifta, och den får sina törnar av livets utmaningar, men löftet och uppdraget som Gud ger står alltid kvar. Dopet märker oss för alltid med skapelsens livgivande vatten och löftet om Guds trofasthet. På denna grund är det möjligt att vända om från destruktiva sätt att leva. Den dagliga omvändelsen som Martin Luther talade om är ett annat begrepp för att dagligen justera kompassen i riktning mot nåd, frihet och kärlek i och för världen.

En mer universell ansatspunkt för andlig hållbarhet hittar vi i den gyllene regeln. Den finns i olika skepnader i många religioner. Enligt Bibeln lyder den: ”Allt vad ni vill att människorna ska göra för er, det ska ni också göra för dem” (Mt 7:12 och snarlikt Luk 6:31). På andra håll förekommer även den omvända formuleringen: Allt vad ni inte vill att andra ska göra mot er, det ska ni inte heller göra mot dem. Båda varianter kan vara riktninggivande i vardagen liksom i krävande etiska situationer.

Den gyllene regelns omedelbara användningsområde är interaktionen mellan människor här och nu. Men egentligen är dess räckvidd större än så. Mänskligheten – särskilt vi i det globala nord – har anammat levnadssätt som har en stark och ofrånkomlig påverkan på människor långt borta i både rum och tid. Också människorna på andra sidan jordklotet och kommande generationer måste inkluderas i den ömsesidighet som den gyllene regeln förutsätter. När perspektiven vidgas på det viset är en rimlig tolkning av den gyllene regeln: Ju större, långvarigare och potentiellt skadliga konsekvenser mänskligt handlande har desto mer fog för att låta försiktighetsprincipen råda. Att de som bidragit minst till klimatförändringar ofta drabbas hårdast av deras konsekvenser är således också ett brott mot den gyllene regeln.

Sin begränsning har den gyllene regeln i att den kan tyckas göra människan till alltings mått. Då kan den befrämja antropocentrism, en människocentrerad livssyn på bekostnad av den övriga skapelsen. Därför behöver vi se den gyllene regeln ihop med det (tre)dubbla kärleksbudet i judisk och kristen tradition: Du ska älska Herren, din Gud, över allting och din nästa som dig själv.¹¹⁸ Det går inte att älska Gud utan att älska skapelsen, eftersom den är Guds verk. Gud är i sin skapelse, samtidigt som Gud alltid är mer än sin skapelse – en insikt som beskrivs med det teologiska begreppet panenteism.¹¹⁹

Det har hänt att skapelseteologin har kantrat åt olika håll. Än har den ensidigt betonat det underbara och finstämda i naturen och blundat för den brutala kamp om tillvaron som också är naturens signum. Än har den nedvärderat och instrumentaliserat naturen och så legitimerat dess utnyttjande och förstörelse. Ett panenteistiskt synsätt motiverar en skapelseorienterad livssyn som är ett hållbart alternativ både till en verklighetsfrämmande romantisering och till en hänsynslös exploatering av skapelsen.

7.2.7 Vad är ”mervärdet” med andlig hållbarhet?

Det är alltid vanskligt att peka på ett (mer)värde med tro och andlighet. Gud ska älskas för Guds egen skull och inte för att förtjäna sig ett bättre liv. Med andra ord, religion

¹¹⁸ Luk 10:27: ”Du skall älska Herren, din Gud, av hela ditt hjärta och med hela din själ och med hela din kraft och med hela ditt förstånd, och din nästa som dig själv.” Jämför också 5 Mos 6:5 och 3 Mos 19:18.

¹¹⁹ Till skillnad mot panteism som likställer Gud och skapelsen betonar panenteism att Gud är närvarande i sin skapelse men samtidigt alltid mer och annorlunda än skapelsen.

ska inte instrumentaliseras. Ändå går det inte att blunda för att tro har konsekvenser som på ett eller annat sätt kan ge ”mervärde”.

2008 tog Svenska kyrkans ärkebiskop initiativet till ett internationellt och interreligiöst klimatmöte. Det resulterade i *Uppsala Interfaith Climate Manifesto*, undertecknat av ett trettiotal företrädare för olika religioner och vetenskapliga discipliner från Asien, Afrika, Europa och Amerika. Tillsammans lyfter de fram rättvisa, solidaritet och medkänsla som kärnvärden i världens alla större heliga traditioner.¹²⁰ De skriver: “Världsreligionerna är en källa till kraft att förändra livsstilar och konsumtionsmönster. Religiös tro förblir en stark kraft för det goda bland en betydande del av den mänskliga familjen.”¹²¹

Hur denna kraft kan yttra sig när det gäller hållbarhet ska här illustreras med hjälp av sex exempel. Den andliga dimensionen tillför något till förståelsen av identiteten hos människor som strävar efter hållbarhet, till livshållning och motivation, till hållbarhetens metoder och innehåll samt till de förhållningssätt som kan växa fram.

Vad gäller *identitet* ger beskrivningen av människor som skapade medskapare en grund för att förstå mänsklig kraft och kreativitet å ena sidan och mänsklig sårbarhet och dödlighet å andra sidan.¹²² Biskopsbrevet om klimatet visar hur en förståelse av människan som skapad medskapare är till nytta för att forma en kristen antropologi för den nuvarande tidsåldern.¹²³ Begreppet skapad medskapare belyser människans ställning i kosmos, samtidigt som det ger orientering inför livets utmaningar här och nu. Det bygger på vår fyrdimensionella relationalitet.

Beträffande *livshållning* skärper en självförståelse som skapad medskapare vår känsla av samexistens med hela skapelsen. Därmed kan antropocentrism och även androcentrism (en manscenterad livssyn) övervinnas. Lyhördheten för urfolkens röster kommer att växa. Respekten för icke-mänsklig natur kommer att öka. Detta kommer också att förbättra förmågan att konstruktivt hantera tvetydiga begrepp som *dominium terrae*, föreställningen av människans dominans över jorden, baserad på en ensidig och antropocentrisk tolkning av uppmaningen till människan att lägga jorden under sig (1 Mos 1:28). Det är inte bara människor som kan fara illa av våld, som en gång den man som blev överfallen på vägen från Jerusalem ner till Jeriko och fick hjälp av en barmhärtig samarier (Luk 10:25-37). Även ekosystem kan falla i rövarhänder och bli en nästa som behöver vår hjälp. Här finns möjligheten att vi på djupet begriper och erfar att det är kärleken som är störst – att den är Guds väsen och den kraft som vill komma till uttryck i relationalitetens alla dimensioner (1 Kor 13:14; 1 Joh 4:8).

Gällande *motivation* är det troligt att inkluderingen av den andliga dimensionen stärker både motståndskraft och förändringsberedskap. Ett samhälle som förstår att värdera livets existentiella dimensioner vinner på att låta de religiösa traditionernas sociala och etiska ”kapital” få bidra till ett hållbart samhällsbygge. Dessa präglas ofta av en kulturell omsorg, ett andligt djup och en moralisk kraft som rent sekulära perspektiv kan sakna. Här finns mening och verktyg för meningsskapande, inte bara när det handlar om vördnad och förundran inför livet och skapelsen utan också när det handlar om lidande och uppoffringar. Det ger moralisk motivation och styrka att föreställa sig en mer hälsosam framtid och göra vad som behövs för att uppnå den.

¹²⁰ Uppsala Interfaith Climate Manifesto 2008. Uppsala: Church of Sweden. s. 15.

¹²¹ Uppsala Interfaith Climate Manifesto s. 9f. (egen översättning).

¹²² Begreppet skapad medskapare (created co-creator) går tillbaka till den lutherska teologen Philip Hefner (1993) i boken *The Human Factor*. Minneapolis: Fortress Press.

¹²³ Biskopsbrevet om klimatet, s. 64–66.

Med andra ord, här finns ”de sju nycklarna till omvändelse”: att ta skuld, sorg och vrede på allvar, att väcka förundran och fascination, att odla tacksamhet och förnöjsamhet, att återupptäcka och återerövra ”vi”, att älska på, att måla nya bilder av det goda livet och att vila.¹²⁴

Vid fokus på *metod* blir det tydligt att andlig hållbarhet använder sig av den gamla teologiska principen *lex orandi – lex credendi*. Den innebär att utövandet av tro och värderingar också styr hur tankar och principer formuleras och tolkas. Därför är till exempel liturgier som uppmärksammar såväl skapelsen som ett ständigt pågående under som hoten mot skapelsen och den biologiska mångfalden viktiga för hur våra tankar och handlingar formas. Ritens betydelse ska inte underskattas. Den har ett språk med ord och bortom ord som har betydelse för hur våra övriga uttrycksätt utvecklas. Den andliga dimensionen av hållbarheten rymmer möjligheter att bygga broar mellan aktivism och teoretisk kunskap och kan på så sätt öka effektiviteten i hållbarhetsarbetet.

När det gäller *inhåll* innebär en andlighet som grundas på kristen tro till exempel en bekräftelse att rättfärdiggörelse och rättvisa hör ihop. På teologiska grunder framhävs då vikten av klimaträttvisa nu och för kommande generationer samt att den eftersträvas i ord och handling.

Slutligen, när det gäller *förhållningssätt*, kommer andlighet att möjliggöra ett trovärdigt hopp. Hopp som är trovärdigt befriar till handlingskraft. Ett bärkraftigt hopp kännetecknas av minst tre saker. För det första kan det härbärgera vrede, sorg och frustration över allt som inte är rätt och går fel. För det andra är det grundat i ödmjuk realism, som hjälper oss att förhålla oss klokt till våra styrkor och svagheter, till vår sårbarhet och vår kreativitet, till vår kraft och vår dödlighet. Och för det tredje ger det oss möjlighet att göra ett val som förblir en möjlighet i de flesta situationer: att välja modets väg snarare än förnekelse eller resignation.¹²⁵

7.2.8 Var sker (Svenska) kyrkans arbete med andlig hållbarhet?

Andligt hållbarhetsarbete i samklang med de övriga dimensionerna av hållbarhet sker på åtminstone fyra plan:

1. Den teologiska grundläggningen för allt hållbarhetsarbete. Hit hör till exempel en helhetssyn på den fyrdimensionella relationaliteten, en människosyn som inkluderar bland annat ”skapad medskapare” och förvaltarskap, kritik av antropocentrism och utveckling av ett skapelseorienterat perspektiv. Denna grund är vägledande för arbetet på alla andra plan.
2. Det pastorala arbetet genom att utföra den grundläggande uppgiften att fira gudstjänst, bedriva undervisning samt utöva diakoni och mission. Det sker genom utformningen av liturgi, förkunnelse och undervisning, men också genom att uppmärksamma de själavårdsbehov som uppstår i relation till förlusten av biologisk mångfald och klimatförändringar och som kan vara olika för olika generationer. Dit hör även att medvetet ta till vara församlingsmedlemmars kunskaper på olika fackområden för att höja församlingens samlade kunskapsnivå i hållbarhetsfrågor. Där så sker stärks också församlingens arbete med diakoni och mission.

¹²⁴ Andreas Holmberg. 2023. Gud såg att det var gott: Att vara människa och kyrka i klimatnödens tid. Stockholm: Verbum. 47–97.

¹²⁵ För mer om hopp se Antje Jackelén. 2020. Otålig i hoppet. Stockholm: Verbum. 95–116.

3. Styrningen och det operativa arbetet när det gäller materiell och immateriell resursförvaltning. När det gäller tillgångsförvaltning på kyrkans alla nivåer är teologi och etik själva grunden, inte ett tillägg. Frågor om energiförbrukning, utsläpp, jord- och skogsförvaltning ska ses i ett hållbarhetsperspektiv där ekologiska, ekonomiska, sociala och andliga hållbarhetsperspektiv är integrerade med varandra.

4. Det konkreta arbetet med att kämpa för ett samhälle som uppvisar inte bara ekologisk, ekonomisk och social hållbarhet, utan också andlig hållbarhet i ett rättviseperspektiv över tid och rum. Kyrkan har tagit samhällsansvar långt innan moderna politiska strukturer såg dagens ljus. Det kyrkliga arbetet för ett hållbart samhälle och en hållbar värld ska ses i det perspektivet.

7.3 Reflektioner om andlig hållbarhet

Biskop Andreas Holmberg har bidragit med en text efter samtalet där hans reflektioner ifrån samtalet utvecklas. Texten återges i dess helhet och numrering har lagts till i mellanrubriker.

7.3.1 Utgångspunkt

Andlig hållbarhet är inte skild från de tre allmänt vedertagna dimensionerna av hållbarhet: ekologisk, social och ekonomisk. Andlig hållbarhet ska inte förstås som ett tillägg till dessa tre, utan som en dimension – ett genomsyrande perspektiv – som både formar vår *förståelse* av de tre hållbarhetsdimensionerna och påverkar vår *tillämpning* av dem. Detta kan också beskrivas som att andlig hållbarhet utgör en förståelsehorisont som till stor del saknas i de tre andra hållbarhetsdimensionerna. Andlig hållbarhet uttrycker en breddad och fördjupad förståelse av människans existens, en förståelse som kan påverka beslut och val på alla nivåer i samhället. Dimensionen andlig hållbarhet bidrar därmed till att fördjupa förståelsen av vad som är ekologiskt, socialt och ekonomiskt hållbart.

7.3.2 Grunden

En kortfattad beskrivning av andlig hållbarhet är följande: andlig hållbarhet är perspektiv och trosföreställningar som binder oss samman med den övriga skapelsen och kommande generationer, och som erbjuder oss ett trovärdigt och bärkraftigt hopp. För kyrkan hör till dessa perspektiv och trosföreställningar kristen skapelsesyn och kristen människosyn, vilka tillsammans utgör grunden för förståelsen av vad andlig hållbarhet innebär och pekar mot.

7.3.3 Skapelsesyn

En kristen och biblisk skapelsesyn (som på samma gång uttrycker kristen gudsbild) kan kortfattat sammanfattas i tre trosövertygelser. Den första övertygelsen är att Gud är Skaparen som genom årmiljarder älskat fram den värld som vi är en del av. Bibeln vittnar om att Gud älskar, inte bara oss människor, utan hela sin skapelse.¹²⁶ Den andra övertygelsen är att allting tillhör Gud. Allt det vi kallar ”mitt”, ”ditt” eller ”vårt” är ytterst sett Guds.¹²⁷ Vi äger ingenting, allting är en gåva att förvalta.

¹²⁶ 1 Mos 9:9-17, Ps 36:7, Jona 4:11, Lukas 12:6, Matt 10:29

¹²⁷ 5 Mos 10:14, Ps 24:1; 89:12, 1 Kor 10:26

Ett tredje fundament i kristen skapelsesyn är att Gud är närvarande och ger sig till känna i och genom sin skapelse.¹²⁸ Det betyder inte att naturen är Gud eller att Gud är lika med naturen (panteism). Skaparen och skapelsen är inte ett, utan åtskilda. Kristen övertygelse är däremot att Guds heliga Ande finns och oupphörligt verkar i allt levande genom att ge det liv (panenteism).

Denna syn på skapelsen och Guds förhållande till den föder en djup motivation att leva i vördnad och tacksamhet över skapelsen och förhålla oss till den med respekt och ansvar. Denna förståelse av existensen utgör en central del av grunden för andlig hållbarhet.

7.3.4 Människosyn

I vårt biskopsbrev *Livets början och livets slut* beskriver vi kristen människosyn med hjälp av fyra ordpar. Ordparen uttrycker ett *både-och*, ett *på-samma-gång*. Vi är för det första *skapade* och *medskapare*. I skapelsen har vi fått unika förutsättningar att påverka inte bara oss själva, utan hela skapelsen. I vår kraft, kreativitet och ambition att förändra är vi stora och starka. Samtidigt är vi små, beroende av och utlämnade till den övriga skapelsen. Som medskapare är vi alltså med och formar den värld vi själva är en del av, men på samma gång är vi som skapade totalt beroende både av Gud och den övriga naturen.

Detta både-och innebär att andlig hållbarhet bottnar i en djup medvetenhet om mänsklighetens beroende av den övriga naturen och en stor ödmjukhet inför det förtroende att medskapas som getts oss.

Både den gyllene regeln och det dubbla (eller tredubbla) kärleksbudet är utlopp av den människosyn som uttrycks i det andra och tredje ordparet: *person och gemenskap* samt *frihet och ansvar*. Båda ordparen påminner om att ingen människa är en ö, utan infogad i ett nätverk av flera och olika gemenskaper. Det har därför betydelse hur vi lever, vad vi säger och gör, eller inte och säger och gör: för våra medmänniskor och för den övriga skapelsen. Därför har vi också ansvar.

Både den gyllene regeln och kärleksbudet sträcker sig mycket längre än till min nära krets av familj och vänner, och min lite vidare krets av grannar, bekanta, svenskar. De omfattar alla. Som människor står vi i fyra grundrelationer: till Gud, till den övriga skapelsen, till medmänniskan, till oss själva. Kärleksbudet omfattar därför också den övriga skapelsen. Att älska Gud är att älska Guds skapelse. Att ha omsorg om skapelsen och medmänniskan är att växa i kärlek till Gud.

I Bibeln vävs generationer och släktled samman och flera texter visar hur en generations leverne och beslut – på gott och ont – påverkar förutsättningarna för kommande generationer,¹²⁹ vilket understryks ytterligare av de släkttavlor som finns.¹³⁰ I Bibeln finns med andra ord ett generationsöverskridande perspektiv som innebär att kärleksbudet också omfattar kommande generationer. Att älska vår nästa är att älska också dem som ännu inte fötts, exempelvis våra barnbarns barnbarn. I sin rundskrivelse *Laudato si'* talar påve Franciscus om ”vår oförmåga att på allvar tänka på kommande generationer” och vikten av ”solidaritet mellan generationer”.¹³¹

Att vi som personer alltid ingår i gemenskaper och att vi har både frihet och ansvar ger andlig hållbarhet en social och moralisk dimension. Vi är socialt infogade i

¹²⁸ Apg 17:24-28, Rom 1:19-20; 11:36, 1 Kor 12:6, Ef 4:6

¹²⁹ 1 Mos 6:11-13; 22:15-18, 5 Mos 30:19, Ps 78:1-8, Joel 1:3

¹³⁰ Bl.a. 1 Mos 5:1-32 och Jesu egen släkttavla i Matt 1:1-17 som inleder hela NT

¹³¹ Ls 162

gemenskaper i vilka vi har ansvar för varandra. Dessutom har vi både som enskilda och som gemenskap också ansvar för andra personer och gemenskaper.

7.3.5 Konkretionen

Det fjärde ordparet för att beskriva kristen människosyn är *rättfärdig och syndare*. Vi har gjorts rättfärdiga men ”Vi för en ojämnhet med att använda vår frihet och ta vårt ansvar på ett bra sätt”.¹³² Detta leder vidare till vad som i vår tid blir konkretionen av andlig hållbarhet.

En central del av det perspektiv som andlig hållbarhet ger till de andra tre dimensionerna är att vi får börja om, att det inte är hopplöst. Som mänsklighet har vi förvisso inte levt upp till det förtroende som getts oss att förvalta och medskapa på ett ansvarigt sätt. Vi har syndat och syndar, men möts av förlåtelse och får ständigt börja om.

Den insikten ligger till grund för den breda ekumeniska samsynen att mänskligheten i skuggan av klimatnöden måste vända om: tänka om, ställa om. En central del av andlig hållbarhet är alltså övertygelsen att det krävs en fundamental förändring, en omvändelse – och att det är fullt möjligt!

Värderingar och beteenden formar ömsesidigt varandra. Den omvändelse som andlig hållbarhet pekar mot handlar därför å ena sidan om ett ändrat sätt att tänka: att ompröva de värderingar, normer och ideal som tillåts forma vårt beteende. Å andra sidan handlar omvändelse om ett ändrat beteende: att ompröva de handlingar, val och den livsstil som i sin tur formar våra tankar.¹³³

Andlig hållbarhet pekar alltså både på behovet och möjligheten att vända om. Som genomsyrande perspektiv i de andra tre hållbarhetsdimensionerna bjuder andlig hållbarhet in till att söka något annat, till att tänka utanför boxen, till att utmana ”sanningar”, föreställningar och normer som lett oss in i klimatnöden. Andlig hållbarhet är en förståelsehorisont som föder hopp i de andra tre hållbarhetsdimensionerna. Andlig hållbarhet bjuder in till att gemensamt måla nya bilder av det goda livet, berätta nya berättelser och drömma nya drömmar om vilken värld som är möjlig.

7.3.6 Hoppet

Det trovärdiga och bärkraftiga hopp som jag inledningsvis beskrev som en del av andlig hållbarhet har sitt fäste i den skapelsesyn (tillika gudsbild) och människosyn som tecknats ovan. För att vara bärkraftigt behöver hoppet dock vara fäst i gemenskap och ett sådant fäste är församlingsgemenskapen.

En nyckel till omvändelse är att återupptäcka och återerövra ”vi”. Som kyrka kan vi ta led i att hjälpa vårt samhälle att backa ut ur den återvändsgränd av överdriven individualism vi hamnat i. Det är tillsammans vi kan ta vår skuld på allvar och härbärgera vår sorg, frustration och vrede. Tillsammans kan vi leva i ödmjuk realism som bejakar att vi är både-och, och att vi hela tiden kallas att försöka igen.

Ett viktigt fäste för andlig hållbarhet är därför kyrkans gudstjänst och riter. Där förkunnas och gestaltas de perspektiv och trosövertygelser som utgör grunden för andlig hållbarhet. I kyriet rymms sorg och vrede, vanmakt och känslan av hopplöshet. Så övergår kyriet till gloriat som prisar och lovar den Gud som aldrig överger utan är ständigt närvarande och verksam i sin älskade skapelse. I predikan förkunnas nåden

¹³² Biskopsbrevet ”Livets början och livets slut” s. 24

¹³³ I *Gud såg att det var gott* beskriver jag sju nycklar till omvändelse

liksom Guds kallelse till omvändelse och till att utbreda Guds rike. Och så mötet med den uppståndne Kristus i mässans bröd och vin. Från död till liv, från hopplöshet till hopp. För dig utgiven, för dig utgjutet. Fyllda av hopp sänds vi ut för att tillsammans med varandra och den heliga Anden fortsätta kampen för den värld Gud älskar.

7.3.7 Andlig hållbarhet och förvaltning av kyrkans tillgångar

När det gäller frågan om vad andlig hållbarhet betyder för hur kyrkan ska förvalta sina tillgångar (finansiella tillgångar, skog, mark, fastigheter och andra tillgångar) föreslår jag två vägledande principer/kriterier. Andlig hållbarhet innebär att kyrkans förvaltning av sina tillgångar.

1. Inte sker på orimlig bekostnad av livsvillkoren för andra arter

Den teologiska grunden för detta kriterium är det bibliska vittnesbördet att Guds kärlek och omsorg sträcker sig till allt levande. När ekosystem rubbas, arter dör ut eller antalet individer av arter dramatiskt sjunker, vittnar det om en förvaltning av tillgångarna som inte är andligt hållbar och därmed inte moraliskt försvarbar.

2. Inte sker på bekostnad av livsförutsättningarna för kommande generationer

Den teologiska grunden för detta är att kärlek till nästan i kristen tro och tradition också omfattar kärlek och omsorg om kommande generationer. Kristen tro betonar samhörigheten över generationer, vilket bland annat kommer till uttryck i det flertal släkttavlor som återfinns i Bibeln. Kristen tro och tradition ifrågasätter med andra ord kortsiktighet och vad som kan beskrivas som kronologiskt avgränsad kollektiv självupptagenhet.

7.4 Det efterföljande samtalet

För att borra djupare i den text som de tidigare ärkebiskoparna författat genomfördes ett samtal, som också går att ta del av på utredningens hemsida. Några av de frågor som framkom i samtalet var dessa:

- Förvaltaruppdraget handlar om att människan inte äger naturen och dess resurser. Det är ett långtgående ansvar att förvalta och människan är alltid redovisningsskyldig i detta uppdrag. Uppdraget innebär att man ska ta vara på det man fått. Förvaltaruppdraget myndiggör också oss. Det finns en fara i att tänka kortsiktigt i uppdraget. Förvaltningen får inte heller skada egendomen genom sättet att bruka den.
- Människan är beroende av hela skapelsen, och samtidigt är hon en medskapare. Skaparkraften kan också motivera oss att ta ansvar.
- Kärleksbudet att du ska älska din nästa innebär att vår nästa inte bara är människorna, utan även andra varelser. Hela skapelsen är vår nästa. Att förvalta skapelsen handlar även om att dra ut det både i tiden och i rummet. Det finns också aspekter av makt i att förvalta. Vi har makt och kan göra saker.
- Hållbarhet handlar om bärkraft. Rättvisa, fred och skapelsens integritet hänger ihop. Hållbarhet handlar också om att bära varandra. De fyra hållbarhetsdimensionerna hänger ihop och är ömsesidigt beroende av varandra. Andlig hållbarhet kan också ses som ett genomsyrandeperspektiv på de övriga

dimensionerna. Det kan ge vägledning i hur vi ska förstå och tillämpa de övriga dimensionerna. Det handlar bland annat om vördnad och ödmjukhet, och att tänka långsiktigt.

- Det vi säger och gör som kyrka hänger ihop. Vårt arbete i kyrkan är inte något vid sidan av evangeliet, utan vi måste adressera och bearbeta evangeliet i arbetet. Att förvalta innebär också att förkunna evangelium. Det finns en ekumenisk samsyn kring att omvändelse krävs i den situation vi nu befinner oss i.
- Skogen väcker starka känslor hos många människor. Ett sätt att se det är att Gud ger sig till känna genom träden, genom naturen. Och detta kan vi känna intuitivt.
- Erfarenheterna från att Svenska kyrkan lade om sin placeringspolicy kring fonder är viktiga att komma ihåg. Det påstods att förändringen skulle kunna leda till att kyrkan inte kan tjäna pengar fortsättningsvis. Detta visade sig dock inte stämma. Det är inte givet att det skulle bli mindre pengar om Svenska kyrkan väljer att lägga om sitt skogsbruk. Vi behöver vara ödmjuka och tänka långsiktigt i detta.
- Vad innebär hopp i detta sammanhang? Det kan handla om att våga ta språnget fast man inte vet hur landningen blir. Hoppet handlar om att göra något. Det är något annat än optimism. Hoppet handlar om att vila i något. Hoppet kan hållbarhet vara vår smärta, vrede och sorg. Den förhåller sig också till människans styrka, kraft och skaparkraft. Och hoppet ger oss valmöjligheter och möjligheten att välja modets väg.
- Andlig hållbarhet kan tillföra hopp till de övriga dimensionerna av hållbarhet. Omvändelse är vår möjlighet. Vi sitter inte fast. Hoppet är befriande och en möjlighet.
- Biskopsbrevet om klimatet kan ses som en appell till handling. Vi behöver ha förtröstan och också våga säga det. Handlingarna som ingår i *Färdplan för klimatet* är viktiga. Det handlar om värderingsändringar och normer, men också om handlande. Dessa går hand i hand.
- Det är viktigt att människor uppfattar och instämmer i att kyrkan förvaltar och sköter skogen på ett moraliskt sätt. Det påverkar viljan att vara med i kyrkan. Den största intäkten i Svenska kyrkan kommer från kyrkoavgiften som medlemmarna betalar. Förvaltningen kan innebära att avstå från vinstmaximering och i förlängningen kanske även tjänster i kyrkan.

I samtalet ställdes också frågan hur biskoparna tolkar skrivningen i kyrkoordningen att prästlönetillgångarna ska förvaltas i enlighet med ”kyrkans grundläggande värderingar”.¹³⁴ Vid utredningens besök i stiftet har förvaltarna önskat klargörande kring hur det ska uppfattas. I sina svar ger biskoparna exempel på vad sådana grundläggande värderingar kan vara: Allt är skapat och älskat av Gud. Det omfattar

¹³⁴ 46 kap. 3 § 1:a stycket kyrkoordningen: ”Prästlönetillgångarna ska förvaltas så effektivt som möjligt och på ett sådant sätt att de ger bästa möjliga uthålliga totalavkastning. Tillgångarna ska därtill förvaltas på ett etiskt försvarbart sätt i enlighet med kyrkans grundläggande värderingar.”

alla varelser. Inget av detta tillhör oss, utan allt är Guds. Teologin och etiken är grunden och inte ett tillägg i vårt handlande. Hur vi tar hand om materiella och immateriella tillgångar ska stå på teologins och etikens grund. Vi ska sträva att gå i Jesu efterföljd. Vi har ett ansvar som sträcker sig bortom vår egen tid.

Några ord från biskoparna till utredningen och det fortsatta arbetet gavs också:

Det finns en mångfald av kunskaper och perspektiv i kyrkan. Vi behöver ha ödmjukhet i den framtida förvaltningen av tillgångar, eftersom vi vet föga. Kyrkan är inte en enfrågerörelse och vi ska uppmuntra till samtal i kyrkan och inte stänga dörren för dialog i dessa frågor. Vi kommer kanske inte bli helt överens, men genom att ge samtalet plats kan kyrkan hitta ett rimligt och genomtänkt ansvarstagande.

Det är bra att utredningen lyfter frågan om andlig hållbarhet med sådant allvar och att det sätts in i ett sammanhang som det ska vara i. Hoppas att utredningen med frimodighet kan följa igenom med tanken som bygger på inkarnationen och att Gud blev människa, och de fyrfaldiga relationerna som trådar som hänger ihop. Och att hoppet handlar både om att kunna se de svåra, komplexa, smärtsamma och delvis konfliktfyllda, samtidigt som man ger röst åt det ansvar och den makt vi har och åt ödmjukhet. Och i allt detta, mod till att handla.

Vi borde hellre tala i termer om vad vi har att vinna om vi har en andligt hållbar förvaltning, istället för vad vi kan gå miste om i form av intäktsbortfall. Det är också viktigt att ha ett framåtsyftande sätt att formulera sig. Och att tala om det vi behöver göra som en omvändelse. Det är så vi talar om det i den världsvida kyrkan nu. Skogsutredningen kan vara en del av denna omvändelse. Det behövs både resonerande text om vad andlig hållbarhet är och också konkretion, gärna i form av några vägledande principer och kriterier att ta spjörn mot i förvaltningen. Det kommer bidra till ett fortsatt samtal om frågorna.

7.5 Biskopsmötets och kyrkostyrelsens medskick

I maj 2024 fick utredningen möjlighet att överlägga med biskopsmötet och kyrkostyrelsen kring betydelsen av andlig hållbarhet. Inför mötet fick biskoparna och kyrkostyrelsens ledamöter ta del av de tidigare ärkebiskoparnas text samt det inspelade samtalet med dem, biskop Andreas Holmberg och utredaren. Inför mötet skickades även tre frågor ut: Har ni reflektioner med anledning av texten och samtalet? Hur förhåller sig andlig och existentiell hållbarhet till övriga dimensioner av hållbarhet? Övriga medskick kring andlig och existentiell hållbarhet i relation till Svenska kyrkans förvaltning av prästlönetillgångar? Vid överläggningen inledde biskop Andreas med en reflektion utifrån texten. Därefter följde gruppsamtal och samtal i helgrupp.

Biskop Andreas inledde med att konstatera att det finns ett behov av att arbeta med andlig hållbarhet, trots att det kan vara svårt att definiera. Begreppet signalerar kontinuitet och att det finns ett behov av omvändelse, att ställa om till något annat. Andlig hållbarhet kan bredda innebörden i begreppet hållbarhet. Hur förhåller sig andligt hållbarhet till de övriga dimensionerna av hållbarhet? De traditionella hållbarhetsdimensionerna – ekologisk, ekonomisk och social – brukar ibland illustreras med tre cirklar som går in i varandra. Andlig hållbarhet skulle kunna beskrivas som ett genomsyrandeperspektiv, som formar vår förståelse och tillämpning av de andra dimensionerna och påverkar beslut och handlande. Det kan också ses som en förståelsehorisont som saknas i de övriga dimensionerna, men som tillför ett sätt

att förstå och även tydliggöra de andra dimensionerna. Med ett sådant tänk skulle man kunna illustrera andlig hållbarhet som en cirkel mitt i de övriga, där de övriga dimensionerna delvis täcks av det andliga. Den andliga hållbarhetsdimensionen breddar och fördjupar vår förståelse. Andlig hållbarhet binder oss samman med den övriga skapelsen och kommande generationer. Det innebär en ödmjukhet, vördnad och respekt för allt annat levande och en förståelse av att vi sitter ihop med andra generationer.

Under samtalet framkom inga synpunkter som förkastade det som anförs i den teologiska texten eller det inspelade samtalet. Bland synpunkter som framfördes kan nämnas:

Andlig hållbarhet som begrepp kan användas brett i samhället och inte bara som ett begrepp inom kyrkan. Kyrkan kan fylla begreppet utifrån sin kristna tro. Det handlar också om praktik. Andlig hållbarhet kan fördjupa förståelsen av övriga dimensioner och vidga rummet och tiden. Det ger också ett större perspektiv och att ”det finns mer”, något som vi behöver ha respekt för fast vi kanske inte förnimmar det.

Andlig hållbarhet är inget nytt i kyrkan. Det har kyrkan arbetat med länge. Begreppet kan behöva konkretiseras. Kyrkan kan frimodigt bidra med det kristna perspektivet, tankar om ansvarsförhållanden, människosyn och att människan är en del av naturen.

Andlig hållbarhet erbjuder hopp. I det ska kyrkan stå fast. Begreppet ”livsmod” kan också vara användbart när vi talar om klimatångest.

Det finns också ett demokratiskt perspektiv av andlig hållbarhet. Alla bär på andlighet och vi kan känna förundran och upprymdhet för miljön och naturen. Kyrkan har erfarenheter och har satt in det i ett större sammanhang. Kyrkans skogar kan också vara ett sätt att tillgängliggöra natur för människor.

De fyra relationerna som talas om i texten kan vara ett sätt att förstå sin egen position i skapelsen. Det framfördes också att detta relationella synsätt drar en gräns mellan människan och skapelsen. Det har också skett en teologisk utveckling åt hållet att människan kan ses som en del av skapelsen och hela systemet. Människans kallelse är att göra något tillsammans med skapelsen.

7.6 Utredningens slutsatser

Som framgår av kapitel 5.4 och 5.5 finns det en tydlig inomkyrklig förväntan att andlig hållbarhet ska beaktas i högre grad i den fortsatta förvaltningen av kyrkans skogar. När egendomsförvaltningarna fått frågor om tillämpning av andlig hållbarhet och hur det ska tolkas har det framkommit önskemål om förtydliganden (se 6.1.7). Utifrån de medskick som biskopar och andra gjort rörande andlig hållbarhet drar utredningen följande slutsatser. I den fortsatta redogörelsen kommer utredningen att praktiska skäl använda begreppet andlig hållbarhet. Existentiell hållbarhet som en del av förståelsen av andlig hållbarhet får anses vara underförstått.

7.6.1 Andlig hållbarhet ska genomsyra hållbarhetsarbetet

Utredningens bedömning: Ekologisk, ekonomisk, social och andlig hållbarhet ska beaktas vid bedömningar och beslut som rör förvaltning av prästlönetillgångar och utformning och utförande av insatser inom förvaltningen. Varje dimension av hållbarhet ska bedömas självständigt och samlat samtidigt som andlig hållbarhet ska genomsyra de övriga dimensionerna av hållbarhet.

Förvaltning av prästlönetillgångarna tar sin utgångspunkt i en teologisk förståelse av kyrkans roll, ansvaret för skapelsen och förvaltarskapet. Svenska kyrkan har fått i uppdrag att förvalta omfattande tillgångar, vars avkastning får nyttjas till kyrkans förkunnelse. Med förvaltarskap följer, enligt utredningens mening, ett ansvar att bevara tillgångarna så att dessa består över tid och kan fortsätta nyttjas långsiktigt för ändamålet. Av den som är satt att förvalta ska även ansvar och redovisning utkrävas så att var och en kan se att förvaltningen inte skadar eller överutnyttjar tillgångarna. Detta ansvar är långtgående.¹³⁵ En god och ansvarsfull förvaltning värnar själva tillgångarna och även möjligheten att nyttja dess frukter på kort och lång sikt. Som en del i ett ansvarsfullt nyttjande av resurser har perspektiven ekologisk, ekonomisk och social hållbarhet utvecklats genom internationellt samarbete. Svenska kyrkans förståelse av dessa perspektiv har kompletterats med andlig hållbarhet.

Utredningen bedömer, efter ett stort antal inomkyrkliga dialoger och inhämtande av synpunkter, att det finns en stark och bred samsyn inom Svenska kyrkan att kyrkans prästlönetillgångar ska förvaltas med beaktande av andlig hållbarhet samt att andlig hållbarhet ska genomsyra tolkningen av ekologisk, ekonomisk och social hållbarhet.

De olika dimensionerna av hållbarhet ska inom förvaltningen av prästlönetillgångar bedömas självständigt var för sig och även samlat. Dimensionerna är beroende av varandra och de interagerar. Beroende på situation och förutsättningar kan balansen mellan de olika dimensionerna variera. Att finna en långsiktig balans mellan dimensionerna kan också vara ett uttryck för andlig hållbarhet. Andlig hållbarhet breddar och fördjupar förståelsen av de övriga hållbarhetsdimensionerna.

7.6.2 Andlig hållbarhet innebär handling och ansvarstagande

Utredningens bedömning: Att säkerställa andlig hållbarhet i förvaltningen av prästlönetillgångar påverkar bedömningar, beslut och handlande. Beaktande av andlig hållbarhet leder till att så kallade mjuka värden uppmärksammas mera i riktning mot en varsammare förvaltning. Åtta principer föreslås ge förvaltningar vägledning vid beaktande av andlig hållbarhet.

Egendomsförvaltningarna ska i sitt planerings- och genomförandearbete bedöma hur hållbarheten i förvaltningen påverkas i relation till de fyra hållbarhetsdimensionerna. Det innebär att en bedömning ska göras av respektive hållbarhetsdimension redan innan beslut fattas. Egendomsförvaltningen ska också göra en samlad bedömning där samtliga hållbarhetsdimensioner vägs in.

Kravet på en bedömning av andlig hållbarhet är en av grundförutsättningarna som ska finnas med i ett beslutsunderlag. Andlig hållbarhet ska också beaktas efter att ett beslut fattats och när själva åtgärden genomförs. Kravet på andlig hållbarhet kan inte ersättas genom att andra inom Svenska kyrkan, som i nästa led nyttjar avkastningen för kyrkligt ändamål, genom sitt arbete ska uppfylla kravet på andlig hållbarhet.

När det gäller beslut om placeringar inom fondförvaltningen får frågor om hållbarhet anses vara inarbetade i nuvarande placeringspolicier.

Följande principer ska, enligt utredningens mening, ge egendomsförvaltningarna vägledning vid bedömning av andlig hållbarhet i relation till övriga hållbarhetsdimensioner:

¹³⁵ Se bl.a. Luk 12:42-48

1. Långsiktighet

Förvaltningen ska sträva efter långsiktig hållbarhet och att värna skapelsen. Insatser som bedöms leda till större sammanlagd hållbarhetsnytta på sikt bör väljas istället för insatser som ger kortsiktig nytta. Förvaltningen bör prioritera insatser som stärker naturens resiliens mot klimatförändringar, främjar den biologiska mångfalden och främjar klimaträttvisa på lång sikt. Förvaltningen bör ha ett generationsöverskridande perspektiv.

2. Flexibilitet

Andlig hållbarhet pekar både på behovet och möjligheten att vända om och att ompröva tidigare ställningstaganden. Förvaltningen bör utformas så att Svenska kyrkan har flexibilitet att ta till sig nya insikter som gagnar hållbarheten och kan ställa om i enlighet med dessa. Flexibilitet kan också innebära att man väljer att handla så att det finns fortsatt handlingsutrymme på längre sikt.

3. Respekt och måttfullhet

Förvaltningen ska utgå från stor respekt för skapelsen och allt som utgör en del av den. Resurser ska nyttjas med måttfullhet och på ett sådant sätt att endast det som behövs faktisk nyttjas.

4. Försiktighet

Om det råder osäkerhet om hållbarheten i en planerad åtgärd i förvaltningen, ska den prövas med särskilt noggrannhet. Om betydande tvivel om åtgärdens hållbarhet kvarstår efter en sådan prövning, så bör man avstå från den.

5. Ödmjukhet och mod

Förvaltningen bör förhålla sig ödmjukt till att det råder klimatnödläge och att den biologiska mångfalden är hotad. Det kanske inte finns fullständiga svar att få idag på grund av bristande empiri eller begränsad forskning. Förvaltningen bör utveckla verksamheten, visa mod i att frimodigt ställa om och söka nya vägar framåt, fast vi inte har all kunskap ännu.

6. Dialog och försoning

Förvaltningen bör ske i dialog med dem som berörs lokalt och samsyn bör eftersträvas i insatser som görs. Kunskap som andra kan bidra med för att värna skapelsen bör välkomnas. Om det råder konflikter och starka motsättningar bör man söka försoning och en gemensam hållbar väg framåt. Insatser som bidrar till ökad samverkan och förståelse mellan församlingar och egendomsförvaltningarna bör främjas. Insatser som bygger tillit och visar på nya möjligheter bör främjas.

7. Barns och ungas andlighet

Förvaltningen ska värna barns och ungas möjlighet att utveckla sin relation till skapelsen. Insatser som bidrar till barns och ungas vistelse i skog och mark ska främjas.¹³⁶

¹³⁶ Principen knyter an till barns rätt till andlig utveckling, som framgår av artikel 6 i FN:s barnkonvention.

8. Hopp

Förvaltningen bör bidra till att främja människors hopp för framtiden genom aktiv handling. Frågor och insikter som rör kyrkans förvaltning av jord och skog och klimaträttvisa ska tillgängliggöras och kan användas i församlingars verksamhet för att stärka människors livsmod och bidra till engagemang för omställning.

8 Prästlönetillgångarna – den biologiska mångfalden och klimatet

Enligt direktiven ska utredningen bidra till att möta utmaningarna i klimatkrisen och hotet mot den biologiska mångfalden. Utredningen ska även bidra till genomförandet av Svenska kyrkans *Färdplan för klimatet* och särskilt de gemensamma mål som förvaltningen av prästlönetillgångarna antagit som en del av färdplanen.

Utredningen bedömer att förvaltning av prästlönetillgångar påverkas av det nuvarande läget för den biologiska mångfalden samt pågående och förväntade klimatförändringar. Därför är det viktigt att få en lägesbild av tillståndet i naturen i Sverige och hur den påverkas av areella näringar och vad Svenska kyrkan kan göra för att värna och skydda den biologiska mångfalden. Likaså är det viktigt att förstå hur klimatförändringar redan påverkar i Sverige, vad Svenska kyrkan kan och skulle kunna göra för att ytterligare motverka klimatförändringar och konsekvenser av sådana. Vilka klimatanpassningar kommer behöva göras i den fortsatta förvaltningen av prästlönetillgångarna? Vilken roll skulle Svenska kyrkan kunna ha i detta arbete och vad finns det för möjligheter för kyrkan?

Frågorna rörande värnandet av biologisk mångfald och kring skogens klimatnytta är vetenskapligt, ekonomiskt och politiskt komplexa och kontrahenterna står ofta långt ifrån varandra. Det blir än mer komplext om olika tidsperspektiv tas med i resonemanget. Det är dock viktigt att ha visst grepp om de olika resonemangen för att kunna bena i frågorna.

I detta kapitel beskrivs

- läget för biologisk mångfald i skogs- och odlingslandskapet och hur det följs upp
- förändringar som innebär ett hot mot den biologiska mångfalden
- en del nationella och internationella åtaganden, regleringar och målskrivningar som rör värnandet av biologisk mångfald och frågor kring klimat
- skogens möjligheter att motverka klimatförändringar och göra klimatnytta
- förändringar i klimatet som påverkar areella näringar och därmed också kyrkans förvaltning av skog och jord
- vad som framkommit i utredningens kartläggning och de dialoger som genomförts med egendomsförvaltningarna, forskare och andra sakkunniga i dessa frågor, samt
- utredningens slutsatser.

8.1 Några viktiga definitioner

Med biologisk mångfald eller **biodiversitet** menas den genetiska variationen hos individerna inom en art, variationen mellan olika arter och mellan olika naturtyper och landskap som finns på jorden.

Naturvårdsverket beskriver den biologiska mångfaldens betydelse på följande sätt:¹³⁷

Biologisk mångfald innebär att vi har många olika **ekosystem**¹³⁸ som ger en rik variation av livsmiljöer, många olika arter som lever i livskraftiga populationer i ekosystemen och genetisk variation mellan och inom populationerna av varje art. Alla dessa nivåer är nödvändiga att bevara då de är ömsesidigt beroende och skapar förutsättningar för att arter kan anpassa sig till förändringar i sin omvärld. Mångfalden lägger grunden till fungerande och motståndskraftiga ekosystem. Strukturer, funktioner och processer i ekosystemen ger oss **ekosystemtjänster**¹³⁹, som i sin tur är en förutsättning för vår hälsa och välfärd. Ekosystemtjänster är också avgörande för att kunna hantera olika utmaningar kopplade till exempelvis klimatförändringar och mark- och resursanvändning.

Begreppet **gynnsam bevarandestatus** används för att beskriva tillståndet för biologisk mångfald.¹⁴⁰ För en **naturtyp** anses bevarandestatusen vara gynnsam när:

- dess naturliga utbredningsområde och de ytor den täcker inom detta område är stabila eller ökande
- den särskilda struktur och de särskilda funktioner som är nödvändiga för att den ska kunna bibehållas på lång sikt finns, och sannolikt kommer att finnas under en överskådlig framtid, och
- bevarandestatusen hos dess typiska arter är gynnsam.

För en **art** anses bevarandestatusen gynnsam när:

- uppgifter om den berörda artens populationsutveckling visar att arten på lång sikt kommer att förbli en livskraftig del av sin livsmiljö
- artens naturliga utbredningsområde varken minskar eller sannolikt kommer att minska inom en överskådlig framtid, och
- det finns, och sannolikt kommer att fortsätta att finnas, en tillräckligt stor livsmiljö för att artens populationer skall bibehållas på lång sikt.

8.2 Skyddet av biologisk mångfald

8.2.1 Nationella och internationella bestämmelser

Det finns en rad nationella regler till skydd för biologisk mångfald, ekosystem och arter. I skogsvårdslagen anges att biologisk mångfald ska bevaras. Ett antal bestämmelser reglerar den hänsyn som ska visas till särskilda hänsynskrävande biotoper såsom fjällskog och ädellövskog och vid avverkning och andra

¹³⁷ Naturvårdsverket. 2023a. *Förslag till nationell strategi och handlingsplan avseende konventionen om biologisk mångfald (CBD)*, Redovisning av regeringsuppdrag, nov 2023, <https://www.naturvardsverket.se/4acf64/contentassets/e3ad53321d7641ce8023c5e20840c279/redovisning-cbd-forslag-nationell-strategi-och-handlingsplan.pdf>, s. 8.

¹³⁸ Ett ekosystem är ett område i naturen där växter, djur, insekter, vatten osv. samverkar. [Allt om biologisk mångfald \(naturvardsverket.se\)](#)

¹³⁹ Ekosystemtjänster är alla produkter och tjänster som ekosystemen ger människan och som bidrar till välfärd och livskvalitet. Människors överlevnad och välmående är beroende av de tjänster som ekosystemen ger. Ekosystemtjänster synliggör beroendet av fungerande ekosystem. [Allt om biologisk mångfald \(naturvardsverket.se\)](#)

¹⁴⁰ Definitionen anges i EU:s art- och habitatdirektiv. [Allt om biologisk mångfald \(naturvardsverket.se\)](#)

skogsvårdsinsatser. Inom skogsbruket finns också rekommendationer om skyddszoner utmed sjöar, vattendrag och hänsynskrävande biotoper.

I miljöbalken finns bland annat bestämmelser om naturreservat, områdesskydd, hänsynsregler vid olika miljöbedömningar, bestämmelser om riksintressen och arter som ska skyddas. I artskyddsförordningen finns bestämmelser till skydd för specifika växt- och djurarter och förbud mot åtgärder som kan skada växter och djur. Det finns också en rad andra bestämmelser som syftar till att skydda miljön och naturen bland annat genom att reglera utsläpp av olika slag och användning av olika kemikalier. Det utgör också ett skydd mot biologisk mångfald. I olika typer av nationella och EU-bidragssystem ställs också krav på hänsyn till naturen, miljön och biologisk mångfald.

EU-domstolen har uttalat att det behöver finnas förebyggande strategier för att skydda växter och djur vid planerade skogsbruksåtgärder. En sådan strategi ska ta hänsyn till behovet att bevara arter och åtgärder ska planeras och utföras på ett sådant sätt att de tar hänsyn till artskyddsförbud. Svenska myndigheter har också tagit fram förslag på hur man kan arbeta genom förebyggande planering och systematiska försiktighetsåtgärder för att skydda naturvärden.¹⁴¹

Det svenska regelverket till skydd för biologisk mångfald relaterar till en rad internationella åtaganden i huvudsak inom FN-systemet och inom EU. Sverige anslöt sig 1993 till **konventionen för biologisk mångfald** (Convention on Biological Diversity, CBD). Konventionens syftar till att utveckla ett ekosystemperspektiv på användningen av mark och vatten för att möjliggöra en balans mellan bevarande och hållbart nyttjande av biologisk mångfald och att bidra till att vinster vid användning av genetiska resurser fördelas rättvist. Konventionens åtaganden har byggts på genom åren med en strategisk plan (för perioden 2011 – 2020), ett antal målskrivningar fram till 2020 (de så kallade Aichi-målen) och senare tillkomna protokoll (Cartagena 2000, Nagoya 2010). Aichimålen har, enligt regeringen, utgjort ett viktigt underlag för utformningen av etappmål i det svenska miljömålssystemet.¹⁴²

I december 2022 enades högnivåmötet inom CBD, COP15, där även Sverige deltog, om ett nytt globalt ramverk för den biologiska mångfalden. Det nya **Kunming-Montréal ramverket för biologisk mångfald** syftar till att stoppa och vända den pågående förlusten av biologisk mångfald. Ramverket innehåller fyra tillståndsmål som ska uppnås till 2050 och 23 åtgärds mål som ska nås till 2030.¹⁴³ Länderna åtar sig bland annat att skydda 30 procent av jordens yta till havs och på land till 2030. Krav ställs på omedelbara åtgärder för att bevara arter, minska utdöenderisken och stoppa artutrotningen. Därutöver ska 30 procent av alla utarmade eller förstörda ekosystem vara under restaurering. Målen uppmanar till hållbart nyttjande av naturresurser, hållbar produktion och konsumtion. Genomförandet ska ske i alla sektorer och av intressenter i samhället för att ge möjlighet till den samhällsomvandling som krävs för att vända den negativa trenden. Rika länderna ska

¹⁴¹ Naturvårdsverket/ Skogsstyrelsen. 2023b. *Artskydd i skogen – strategier och arbetssätt för förebyggande åtgärder*, rapport 2023/15, s. 18. [Artskydd i skogen - strategier och arbetssätt för förebyggande åtgärder \(skogsstyrelsen.se\)](#)

¹⁴² prop. 2013/14:141, s. 40.

¹⁴³ Missionen (uppdraget) till 2030 är: *“To take urgent action to halt and reverse biodiversity loss to put nature on a path to recovery for the benefit of people and planet by conserving and sustainably using biodiversity, and ensuring the fair and equitable sharing of benefits from the use of genetic resources, while providing the necessary means of implementation.”* Och till 2050: *“Living in harmony with nature where: By 2050, biodiversity is valued, conserved, restored and wisely used, maintaining ecosystem services, sustaining a healthy planet and delivering benefits essential for all people.”* Återges i Naturvårdsverket 2023b, s. 11.

stötta utvecklingsländer med resurser för att bevara den biologiska mångfalden. Ramverket innehåller också formuleringar kring mänskliga rättigheter och urfolks rättigheter, och att säkra fullt och effektivt deltagande i genomförandet.

Bland andra internationella överenskommelser till skydd för biologisk mångfald kan även nämnas konventioner för att begränsa handel med utrotningshotade arter av vilda djur och växter (Convention on International Trade in Endangered Species of Wild Fauna and Flora, Cites), för bevarande och hållbart nyttjande av våtmarker, sjöar, vattendrag och grunda marina områden (Ramsarkonventionen, The Ramsar Convention on Wetlands), till skydd av vilda flyttande arter (konventionen om skydd av vilda flyttande arter, Convention on the Conservation of Migratory Species of Wild Animals) och en rad havskonventioner.

Inom EU finns en rad åtaganden som gäller naturskydd och bevarande av biologisk mångfald, bland annat fågeldirektivet, art- och habitatdirektivet, ramdirektivet för vatten, havsmiljödirektivet, samt åtaganden i EU:s gemensamma jordbruks- respektive fiskeripolitik.¹⁴⁴ Utvecklingsarbete pågår inom EU rörande bland annat klimatåtgärder och för att skydda och restaurera skogsmarker. Sådana tillkommande regleringar kan komma att påverka även Svenska kyrkans fortsatta förvaltning av skog. En närmare beskrivning av pågående EU-processer finns i en promemoria som utredningen beställt av klimatanalytikern Magnus Nilsson – se bilaga 2.

Sverige ingår också i en rad internationella samarbeten kring värnande av biologisk mångfald, bland annat Internationella naturvårdsunionen (International Union for Conservation of Nature, IUCN), den mellanstatliga plattformen för biologisk mångfald och ekosystemtjänster (Intergovernmental Platform on Biodiversity and Ecosystem Services, IPBES), Arktiska rådet, Barentsrådet och samverkan inom Nordiska rådet.

8.2.2 Att förvekliga Kunming-Montréal ramverket

Naturvårdsverket redovisade i november 2023 ett regeringsuppdrag om vad som krävs av Sverige för att uppfylla Kunming-Montréal ramverket och hur det ska kunna genomföras i Sverige.¹⁴⁵ Naturvårdsverket föreslår en nationell strategi och handlingsplan med ett övergripande mål, strategiska temaområden och ett stort antal åtgärdsområden.

Det övergripande målet för perioden 2023–2030 ska vara att Sverige har stoppat och vänt förlusten av biologisk mångfald senast år 2030. Det innebär bland annat att Sverige aktivt ska bidra till att bevara, restaurera och återställa viktiga naturområden för att bidra till stabila ekosystem och minska hoten mot biologisk mångfald. Alla delar av samhället behöver, enligt Naturvårdsverket, bidra för att vända utvecklingen av den biologiska mångfalden och uppfylla ramverkets mål.

Åtagandena innebär en ambitionshöjning jämfört med dagens nationella regelverk och takten för genomförandet behöver således öka i Sverige. En rad nationella mål och styrdokument kommer behöva revideras, enligt Naturvårdsverket, och fler aktörer behöver ta ansvar för att skydda och bevara den biologiska mångfalden. Bland åtgärdsområdena är följande av särskilt intresse för Svenska kyrkans fortsatta förvaltning och brukande av marker och naturresurser:¹⁴⁶

¹⁴⁴ Prop. 2013/14:141, s. 42-49.

¹⁴⁵ Naturvårdsverket 2023a.

¹⁴⁶ Naturvårdsverket 2023a, s. 3-5.

- Senast 2030 omfattas minst 30 procent av alla land- och sötvattensområden, samt av alla havs- och kustnära områden i Sverige av formellt områdesskydd och andra effektiva områdesbaserade skyddsåtgärder
- Senast 2030 är 30 procent av alla utarmade ekosystem under pågående restaurering eller i gynnsamt tillstånd efter genomförd restaurering
- Artförlusten i Sverige är nära noll senast 2030
- Arters anpassningsförmåga stärks genom att den genetiska mångfalden bevaras och stärks till 2030
- Påverkan på biologisk mångfald och ekosystemtjänster från invasiva främmande arter har minskat avsevärt till 2030
- Påverkan på biologisk mångfald av klimatförändringar och havsförsurning begränsas
- Sveriges areella näringar bedrivs på ett hållbart sätt som bevarar och stärker den biologiska mångfalden
- Alla samhällsaktörer har senast 2030 fått ökade incitament att bidra till att bevara och stärka biologisk mångfald
- Medborgare och samhällsaktörer har tillräcklig kunskap för att kunna bidra till bevarandet av biologisk mångfald och ramverkets mål, samt att
- Beslutsprocesser om biologisk mångfald säkerställer ett meningsfullt deltagande av det samiska folket och lokala samhällen och respekterar deras traditionella kunskap samt rättigheter till land, territorier och resurser.

Åtagandena i Kunming-Montréal ramverket ställer således nya långtgående krav på skydd av biologisk mångfald i Sverige. Utredningen konstaterar att detta påverkar även Svenska kyrkans förvaltning av marker.

8.2.3 EU:s förordning om restaurering av natur

Efter en lång process beslutade EU i juni 2024 att anta en ny bindande förordning om restaurering av natur. Förordningen trädde i kraft den 1 juli 2024. Förordningen är en del av EU:s arbete för att uppfylla krav i Kunming-Montréal-ramverket och EU:s strategi för biologisk mångfald. I förordningens inledning konstateras bland annat¹⁴⁷:

Att säkerställa ekosystem med biologisk mångfald och tackla klimatförändringen hänger ouppsligen ihop. Naturen och naturbaserade lösningar, däribland naturliga koldioxidlager och koldioxidsänkor, är avgörande för att bekämpa klimatkrisen. Samtidigt driver klimatkrisen redan på förändringar i landbaserade och marina ekosystem och unionen behöver förbereda sig på att dessa effekter kommer att bli allt mer intensiva, frekventa och utbredda.

Förordningen innebär att skadad natur ska restaureras i alla medlemsstater och den innehåller bindande mål för restaurering av ekosystem, naturtyper och arter, med delmål för 2030, 2040 och 2050. Målen gäller många olika naturtyper och arter, både i havet, på land och i sötvatten. Medlemsländerna har två år på sig att ta fram en nationell restaureringsplan. Åtgärderna som följer av förordningen ska bland annat bidra till att EU ska uppnå sina mål för klimat och biologisk mångfald och förbättra livsmedelstryggheten. Till år 2030 ska för EU som helhet 20 procent av åtgärderna

¹⁴⁷ Europaparlamentets och rådets förordning (EU) 2024/ om restaurering av natur och om ändring av förordning (EU) 2022/869, s. 6, [AM Ple LegConsolidated \(europa.eu\)](#)

vara på plats och till år 2050 ska åtgärder vara på plats för att återställa alla skadade ekosystem som omfattas av förordningen.

Förordningen täcker en rad olika ekosystem. För att nå EU:s övergripande mål måste medlemsländerna återställa minst 30 procent av de livsmiljöer och habitat som den nya förordningen täcker (bland annat skogar, jordbruksmark, gräsmarker, våtmarker, floder, sjöar, korallbäddar och även stadsmiljöer inkluderas) från dåligt till gott skick senast 2030.¹⁴⁸ Målet ska sedan breddas till 60 procent fram till 2040 och till 90 procent fram till 2050. Natura 2000-områdena ska prioriteras fram till 2030.

Naturområden får inte heller försämrats. Insatser ska finnas på plats till 2030 för att förbättra situationen för pollinatörer. I jordbrukslandskap ska våtmarker återställas, kollagren i marken ökas och den biologiska mångfalden ökas genom bland annat insatser för fåglar och fjärilar. Enligt artikel 12 gäller för övrig skogsmark att skogsfåglar ska öka liksom 6 av 7 följande indikatorer (stående död ved, liggande död ved, andel skogsmark med olikåldrig struktur, skoglig konnektivitet, lager av organiskt kol, andel skogsmark som domineras av inhemska trädarter samt trädslagsblandning).¹⁴⁹ Sverige ska nu ta fram en plan för hur regelverket ska genomföras nationellt.

8.3 Allvarligt läge för biologisk mångfald globalt och nationellt

8.3.1 Den biologiska mångfalden är hotad

De långtgående internationella åtagandena utgår från befintlig kunskap och expertbedömningar rörande det globala läget för biologiska mångfald. Naturvårdsverket konstaterar i sin rapport i november 2023 att läget är kritiskt och att hotet mot den biologiska mångfalden är globalt och nationellt. Situationen kräver därför åtgärder omgående, enligt Naturvårdsverket:¹⁵⁰

År 2019 presenterade den mellanstatliga panelen för forskning och policy om biologisk mångfald och ekosystemtjänster (IPBES) sin första övergripande rapport om tillståndet för världens biologiska mångfald och ekosystemtjänster. Situationen beskrivs som allvarlig. Fler arter och genetiskt distinkta populationer än någonsin hotas av utrotning och många ekosystem förändras i snabb takt. Beräkningarna visar att omkring en halv till en miljon av dagens uppskattade drygt åtta miljoner arter riskerar att utrotas inom några årtionden om inte kraftfulla åtgärder sätts in för att hejda den negativa utvecklingen. World Economic Forum har pekat ut förlust av biologisk mångfald och ekosystemkollaps som två av de största hoten som mänskligheten står inför under 2020-talet. IPBES identifierade fem direkta drivkrafter som orsakar förlusten: förändrad markanvändning/vattenanvändning (vilket innebär förlust av livsmiljöer), överexploatering av arter, klimatförändringarna, föroreningar och invasiva främmande arter. Viktiga indirekta drivkrafter som ger upphov till de direkta drivkrafterna är våra produktions- och konsumtionsmönster, befolkningstillväxt samt global handel och

¹⁴⁸ [Nature restoration law: Council gives final green light - Consilium \(europa.eu\)](#)

¹⁴⁹ [Nature restoration - Consilium \(europa.eu\)](#)

¹⁵⁰ Naturvårdsverket 2023a, s. 9-.

teknikutveckling. En ökad konsumtion har lett till ökad efterfrågan på energi, mark och vatten.

I Sverige följer myndigheter kontinuerligt upp läget för den biologiska mångfalden. Naturvårdsverket beskriver läget i en rapport i januari 2023 på följande sätt:¹⁵¹

Ett allvarligt läge och negativ trend för den biologiska mångfalden i Sverige har konstaterats i såväl tidigare utvärderingar inom miljömålssystemet som rapportering enligt art- och habitatdirektivet och den svenska rödlistan¹⁵². I SLU Artdatabankens analys av påverkansfaktorer på rödlistade arter, anges att markanvändningen inom jord- och skogsbruket är det som påverkar flest rödlistade arter i Sverige. Odlingslandskapet och skogslandskapet hyser tillsammans mer än 75 procent av Sveriges rödlistade arter. Igenväxning och avverkning är de viktigaste negativa påverkansfaktorerna för rödlistade arter i Sverige. Rapporteringen av bevarandestatus enligt art- och habitatdirektivet ger samma bild, där de viktigaste påverkansfaktorerna kopplas till markanvändningen, främst jord- och skogsbruk, för de 89 naturtyper och 166 arter och artgrupper som listas i direktivet. Kraftfulla insatser krävs nu för att hejda den pågående förlusten av biologisk mångfald i Sverige.

Sverige redovisar till EU med jämna mellanrum en utvärdering av bevarandestatus för ett stort antal arter enligt EU:s art- och habitatdirektiv. I den senaste rapporten 2019¹⁵³ (nästa 2025) konstaterar Naturvårdsverket och Havs- och vattenmyndigheten att endast drygt 40 procent av arterna och 20 procent av naturtyperna i Sverige har gynnsam bevarandestatus. I många fall bedöms dessutom trenden vara negativ, vilket innebär att tillståndet fortsatt försämras. Naturtyper i fjällen, samt berg och grottor, har övervägande god bevarandestatus. Sämst status har havsmiljöer, kustdyner, gräsmarker och skog. Naturbetesmarker och slätterängar är idag ovanliga och deras bevarandestatus bedöms som dålig och försämringen fortsätter. Avsaknad av hävd (att markerna inte längre betas eller odlas) gör att de växer igen eller försvinner. För skogens naturtyper är otillräckliga avsättningar av mark till områdesskydd och det moderna skogsbrukets påverkan i det övriga landskapet, den främsta förklaringen till dålig bevarandestatus.

Sämst bevarandestatus har fjärilar och skalbaggar som är knutna till hävdade gräsmarker eller till skogens naturtyper, vilka över lag har otillfredsställande eller dålig bevarandestatus. De viktigaste negativa påverkansfaktorerna kan, enligt myndigheterna, kopplas till markanvändningen, främst jord- och skogsbruk. Ett alltmer intensivt och storskaligt brukande utarmar landskapet på miljöer som tidigare var mycket vanliga, såsom naturskog, öppna sandområden, rikkärr, småvatten och strömmande vatten.

Markanvändningen påverkar också kringliggande våtmarker, vattendrag och sjöar. Många arter och naturtyper som är knutna till dessa miljöer bedöms ha

¹⁵¹ Naturvårdsverket 2023e. *Fördjupad utvärdering av Sveriges miljömål 2023*, jan 2023, s. 29.

¹⁵² Med rödlistning menas att Artdatabanken vid Statens Lantbruksuniversitet, SLU, bedömer arters hotstatus och kategoriserar graden av hot. Kategoriseringen används för att kunna göra prioriteringar av naturvårdsinsatser och för att bidra med kunskap för att uppnå miljömål. [Rödlistning | SLU Artdatabanken](#)

¹⁵³ Naturvårdsverket 2019. *Sveriges arter och naturtyper i EU:s art och habitatdirektiv – Resultat från rapportering 2019 till EU av bevarandestatus 2013-2018*, [Sveriges arter och naturtyper i EU:s art- och habitatdirektiv ISBN 978-91-620-6914-8 \(naturvardsverket.se\)](#), s. 6-7.

otillfredsställande eller dålig bevarandestatus. För att uppnå målen i EU-direktivet behövs därför en fortsatt satsning på skydd och skötsel både på land och i vatten. Samtidigt behöver Sverige satsa resurser på storskaliga restaureringsåtgärder och fler sektorer och aktörer måste ta ett större ansvar för att förbättra situationen för biologisk mångfald, anser de ansvariga myndigheterna. Nästa rapportering enligt art- och habitatdirektivet sker under 2025.

Ett 50-tal forskare i Sverige uppmanade nyligen regeringen att inrätta ett nationellt naturpolitiskt ramverk – liknande det klimatpolitiska ramverket – för att vända naturkrisen i Sverige.¹⁵⁴

8.3.2 Nationell uppföljning av miljö kvalitetsmålen och biologisk mångfald

En rad svenska myndigheter följer systematiskt och kontinuerligt upp de så kallade nationella **miljö kvalitetsmålen**. År 1999 beslutade riksdagen anta 15 miljö kvalitetsmål som anger det tillstånd som ska uppnås i ett generationsperspektiv.¹⁵⁵ Flera av miljö kvalitetsmålen berör skyddet av biologisk mångfald, bland annat målen *Levande sjöar och vattendrag*, *Hav i balans samt levande kust och skärgård*, *Myllrande våtmarker*, *Levande skogar*, *Ett rikt odlingslandskap*, *Storslagen fjällmiljö*, *Ingen övergödning*, *Giftfri miljö*, *Grundvatten av god kvalitet* och *God bebyggd miljö*. År 2005 tillkom ett sextonde miljö kvalitetsmål – *Ett rikt växt- och djurliv*.¹⁵⁶ Genom åren har en del mål reviderats och etappmål har tillkommit.

Generationsmålet är ett övergripande mål för den svenska miljöpolitiken och den är vägledande för miljöarbetet på alla nivåer i samhället. Det övergripande målet för miljöpolitiken är, enligt riksdagens beslut, att till nästa generation lämna över ett samhälle där de stora miljöproblemen är lösta, utan att orsaka ökade miljö- och hälsoproblem utanför Sveriges gränser.¹⁵⁷ År 2014 presenterade regeringen en strategi för biologisk mångfald och ekosystemtjänster.¹⁵⁸ Enligt regeringen är arbetet med miljö kvalitetsmål ett led i arbetet med att uppfylla Sveriges internationella åtaganden på området, bland annat mål inom EU:s strategi för biologisk mångfald och Aichimålen som syftar till att nå åtagandena i FN:s konventionen för biologisk mångfald. Enligt regeringen innebär generationsmålet bland annat att miljöpolitiken ska inriktas mot att ekosystemen har återhämtat sig, eller är på väg att återhämta sig, och att deras förmåga att långsiktigt generera ekosystemtjänster är säkrad, samt att den biologiska mångfalden och natur- och kulturmiljön bevaras, främjas och nyttjas hållbart.¹⁵⁹

Följande miljö kvalitetsmål är särskilt intressanta för bevarandet av biologisk mångfald i relation till Svenska kyrkans förvaltning av prästlönetillgångar:¹⁶⁰

- *Levande sjöar och vattendrag*: Sjöar och vattendrag ska vara ekologiskt hållbara och deras variationsrika livsmiljöer ska bevaras. Naturlig produktionsförmåga,

¹⁵⁴ Antonelli, Alexandre, m.fl.: *Utan biologisk mångfald har människan ingen framtid – inför en naturlag*. Göteborgsposten, 7 juli 2024, [Utan biologisk mångfald har människan ingen framtid – inför en naturlag | Göteborgs-Posten \(gp.se\)](https://www.goteborgsposten.se/nyheter/utan-biologisk-mangfald-har-manniskan-ingen-framtid-inför-en-naturlag)

¹⁵⁵ Prop. 1997/98:145, bet. 1998/99:MJU6, rskr. 1998/99:183.

¹⁵⁶ Prop. 2009/10:155, bet. 2009/10:MJU25, rskr. 2009/10:377.

¹⁵⁷ <https://www.naturvardsverket.se/om-miljoarbetet/sveriges-miljomal/>

¹⁵⁸ Prop. 2013/14:141.

¹⁵⁹ Prop. 2013/14:141, s. 27.

¹⁶⁰ Prop. 2013/14:141, s. 27-28.

biologisk mångfald, kulturmiljövärden samt landskapets ekologiska och vattenhushållande funktion ska bevaras, samtidigt som förutsättningar för friluftsliv värnas.

- *Myllrande våtmarker*: Våtmarkernas ekologiska och vattenhushållande funktion i landskapet ska bibehållas och värdefulla våtmarker bevaras för framtiden.
- *Levande skogar*: Skogens och skogsmarkens värde för biologisk produktion ska skyddas samtidigt som den biologiska mångfalden bevaras samt kulturmiljövärden och sociala värden värnas.
- *Ett rikt odlingslandskap*: Odlingslandskapets och jordbruksmarkens värde för biologisk produktion och livsmedelsproduktion ska skyddas samtidigt som den biologiska mångfalden och kulturmiljövärdena bevaras och stärks.
- *Storlagen fjällmiljö*: Fjällen ska ha en hög grad av ursprunglighet vad gäller biologisk mångfald, upplevelsevärden samt natur- och kulturvärden. Verksamheter i fjällen ska bedrivas med hänsyn till dessa värden och så att en hållbar utveckling främjas. Särskilt värdefulla områden ska skyddas mot ingrepp och andra störningar.
- *Ett rikt växt- och djurliv*: Den biologiska mångfalden ska bevaras och nyttjas på ett hållbart sätt, för nuvarande och framtida generationer. Arternas livsmiljöer och ekosystemen samt deras funktioner och processer ska värnas. Arter ska kunna fortleva i långsiktigt livskraftiga bestånd med tillräcklig genetisk variation. Människor ska ha tillgång till en god natur- och kulturmiljö med rik biologisk mångfald, som grund för hälsa, livskvalitet och välfärd.

Vad är då läget för uppfyllande av dessa miljö kvalitetsmål? Naturvårdsverket konstaterade i november 2023, men hänvisning till nationell uppföljning, att den biologiska mångfalden utarmas även i Sverige.¹⁶¹

Miljö kvalitetsmålet *Ett rikt- växt och djurliv* bedöms inte möjligt att nå till 2030 med befintliga och beslutade styrmedel och åtgärder, och utvecklingen i miljön är negativ. Den regionala miljömålsuppföljningen visar att tillståndet för detta miljö kvalitetsmål utvecklas negativt i samtliga län. Inte heller de andra miljö kvalitetsmål där biologisk mångfald är en viktig komponent (däribland *Levande sjöar och vattendrag*, *Myllrande våtmarker*, *Levande skogar*, *Ett rikt odlingslandskap* och *Storlagen fjällmiljö*) bedöms kunna nås till 2030. För att till exempel miljö kvalitetsmålet *Hav i balans samt levande kust och skärgård* ska kunna uppnås behövs ett ökat fokus på bevarande och hållbart nyttjande av hav och marina resurser. I Sverige kan det allvarliga läget även styrkas genom den nationella rödlistan som innehåller omkring 5000 rödlistade arter, vilket är en försämring sedan den förra bedömningen. Av de svenska naturtyper och arter som ingår i EU:s art- och habitatdirektiv har bara 20 procent av naturtyperna och 40 procent av arterna så kallad gynnsam bevarandestatus, det vill säga tillräckliga förutsättningar för att dessa ska kunna finnas kvar på lång sikt.

Biologisk mångfald och klimat är nära sammankopplade och beroende av varandra, enligt Naturvårdsverket.¹⁶²

¹⁶¹ Naturvårdsverket 2023a, s. 9.

¹⁶² Naturvårdsverket 2023e, s. 20.

Klimatförändringarnas effekter har också lyfts i de senaste kunskapsammansättningarna från FN:s expertpaneler för klimat och biologisk mångfald (IPCC10 respektive IPBES11). De är eniga om att det behövs omfattande och kraftfulla åtgärder för att begränsa klimatförändringarna och hejda förlusten av biologisk mångfald, liksom att hantera konsekvenserna av dessa förändringar. Den biologiska mångfalden är viktig i sammanhanget eftersom artrika och välfungerande ekosystem har en bättre förmåga att stå emot de störningar som uppkommer till följd av klimatförändringarna. Ekosystemen kan också i varierande grad ta upp och lagra koldioxid från atmosfären och bidra till att dämpa den globala uppvärmningen. Till exempel är blandade skogsbestånd med mer inslag av lövträd mer motståndskraftiga mot skogsbränder och angrepp av granbarkborrar som båda är risker vid torka. Vidare bidrar återvätning av utdikade våtmarker till minskade utsläpp av växthusgaser, minskad risk för översvämningar vid stora mängder nederbörd och till att hejda läckaget av näringsämnen till sjöar och hav.

8.3.3 Biologisk mångfald är särskilt utsatt i skogs- och odlingslandskap

Forskare menar att om skogspolitiken i Sverige under 1990-talet breddades för att ge samma vikt åt miljö som åt produktionen av träråvara, så har miljövården inte fått samma genomslag i praktiken. Mängden död ved bedöms ha ökat på produktiv skogsmark och det finns en viss ökning av andelen lövträd. Den genomsnittliga storleken på hyggen har också minskat något mellan 2002 och 2022. Trots det bedöms inte åtgärderna ha varit i en omfattning som skulle utgöra tillräcklig miljöhänsyn, enligt forskare.¹⁶³

För att få en tydligare bild av läget för den biologiska mångfalden, som framför allt rör Svenska kyrkans förvaltning av marker, är utvärderingen av tre av miljö kvalitetsmålen – *Levande skogar*, *Ett rikt odlingslandskap* samt *Ett rikt växt- och djurliv* – särskilt intressanta att studera närmare.

Skogsstyrelsen konstaterar i den senaste utvärderingen 2022 att miljö kvalitetsmålet *Levande skogar* inte uppnåtts. Miljöförbättrande åtgärder som genomförs ger positiva effekter men är inte tillräckliga för att stoppa förlusten av viktiga livsmiljöer i skogslandskapet. Åtgärderna gör skillnad och minskar de negativa effekterna i miljön; utan dessa skulle tillståndet i miljön vara betydligt sämre. De fem viktigaste problemen att lösa för att nå miljö kvalitetsmålet är, enligt Skogsstyrelsen:¹⁶⁴

- Brist på viktiga livsmiljöer i skogslandskapet. Flera typer av livsmiljöer minskar och blir alltmer fragmenterade.
- O gynnsam status eller negativ utveckling för många skogslevande arter. Många hotade och känsliga arter minskar och populationerna blir alltmer fragmenterade.
- Flera av skogens ekosystemtjänster har otillräcklig status.

¹⁶³ Rummukainen, Markku. 2024. *Skogens klimatnytta 2.0 – Klimatomställning nästa*, CEC Syntes nr 8. Centrum för miljö- och klimatvetenskap, Lunds universitet, s. 18, [Skogens klimatnytta 2.0 syntes nr 8 \(lu.se\)](#)

¹⁶⁴ Skogsstyrelsen 2022a: *Levande skogar – Fördjupad utvärdering 2023*, rapport 2022/12, s. 10, [2022-12. Levande skogar. Fördjupad utvärdering 2023 \(skogsstyrelsen.se\)](#)

- Kulturmiljöer förstörs i skogslandskapet i samband med skogsbruksåtgärder.
- Negativ påverkan på skogslandskapets vattendrag.

Skogsstyrelsen är särskilt oroad över utveckling för naturskogar.¹⁶⁵

Förlust av naturvärden som inte går att återskapa under överskådlig tid har i analysen identifierats som ett problem av särskilt brådskande karaktär. Naturskogsrester och andra skogar med naturvärden som är knutna till lång kontinuitet är exempel på sådana skogar. Marginaleffekten när miljöerna förstörs blir hög eftersom förekomsten är starkt begränsad i skogslandskapet. Avverkning av dessa miljöer innebär därför stor negativ påverkan på Sveriges möjligheter att bevara biologisk mångfald i skogslandskapet och nå nationella och internationella mål. Att säkerställa att kvarvarande skogar med mycket höga naturvärden bevaras är avgörande och behöver hanteras skyndsamt. Sveriges möjligheter att bevara biologisk mångfald i skogslandskapet kräver kraftfulla åtgärder. För arter knutna till lång kontinuitet och arter som behöver livsmiljöer som idag är ovanliga i skogslandskapet är situationen allvarlig.

Konstaterade höga naturvärden verkar inte heller hindra avverkning, enligt Skogsstyrelsen.¹⁶⁶

Det finns indikationer på att avverkningstrycket på skogar med mycket höga naturvärden är högt. Ett exempel är kalkbarrskogar i Jämtland. Kalkbarrskogar utgör några av våra mest hotade, sällsynta och samtidigt mest artrika naturtyper. Sverige har ett internationellt ansvar för dessa biotoper. Trots att de oftast är små och ligger fragmenterade i landskapet är deras skydd och skötsel av mycket stor betydelse för det övergripande målet att bevara skogens biologiska mångfald. I Jämtland inventerade Länsstyrelsen sådana värdekärnor och markägarna informerades om inventeringsresultatet under hösten 2020. En stor andel av värdekärnorna har därefter anmälts för avverkning. Länsstyrelsens analys visar att flera av de avverkningsanmälda objekten som var högst prioriterade för skydd avverkades en kort tid efter att de identifierats.

Även skogsbruksmetoder har skadlig effekt på den biologiska mångfalden, enligt Skogsstyrelsen.¹⁶⁷

Komplexa ekosystem kräver lång tid för att utvecklas. När den skogliga kontinuiteten bryts genom trakthyggesbruk¹⁶⁸ försvinner ofta förutsättningarna för en mängd växt-, svamp- och djurarter. Skogslandskap med naturlig dynamik domineras av gamla skogar med stor strukturell mångfald. I kontrast till detta bygger det dominerande skogsbrukssystemet i Sverige på jämnåriga bestånd med avverkning av biologiskt sett unga träd. Enligt SLU Riksskogstaxeringen har

¹⁶⁵ Skogsstyrelsen 2022a, s. 10.

¹⁶⁶ Skogsstyrelsen 2022a, s. 11.

¹⁶⁷ Skogsstyrelsen 2022a, s. 11.

¹⁶⁸ Trakthyggesbruk är skogsbruk där kalavverkning och stora kalhyggen ingår. Utredningen återkommer till trakthyggesbrukets konsekvenser i kapitel 10.

genomsnittlig ålder vid slutavverkning dessutom sjunkit med cirka 20 år mellan åren 2004 och 2018.

I utvärderingen lyfter Skogsstyrelsen även behovet att stärka konnektiviteten i landskapet:¹⁶⁹

Den pågående fragmenteringen av skogar med höga naturvärden leder till försämrad funktionell konnektivitet för flertalet arter, vilket försvårar framtida återkolonisationer. I exempelvis Dalarna och Jämtland har funktionaliteten för habitatnätverk för gammal tallskog minskat med 15-41 procent och gammal granskog med 15-88 procent, trots en snabb ökning av det formella skogsskyddet och frivilliga avsatta skogar från 2000 till 2019. Detta beror på att förekomsten av områden med skogar som har höga naturvärden blir allt glesare. Med pågående klimatförändring är det extra viktigt att säkerställa spridningsvägar för arterna i landskapet. Utöver att bevara befintliga höga naturvärden behövs restaurering av livsmiljöer både för att skapa en funktionell grön infrastruktur och för att nå över kritiska tröskelvärden för hotade arter i stora delar av skogslandskapet.

Även Naturvårdsverket bedömer att utvecklingstrenden för *Levande skogar* är negativ.¹⁷⁰ För att bevara skogens biologiska mångfald krävs förstärkta åtgärder för att motverka förlust av livsmiljöer. Den gröna infrastrukturen har stora brister, och pågående klimatförändring ökar ytterligare behovet av att ge arter spridningsvägar i landskapet. Skydd av skogar med höga naturvärden, naturvårdande skötsel samt arbetet med att öka variationen i skogen är därför viktiga insatser som behöver intensifieras. I analysen noterar myndigheten en rad utmaningar, men också insatser som bidrar till ökad biologisk mångfald i skogslandskapet:¹⁷¹

Varje år sker en fortsatt förlust av naturvärden som inte kan återskapas under överskådlig tid. Naturskogsrester och andra skogar med lång kontinuitet fortsätter att avverkas vilket leder till en ackumulerande förlust. Skogarna är viktiga livsmiljöer för hotade arter. Eftersom det i dagens skogslandskap är brist på sådana livsmiljöer innebär förlusten stor negativ påverkan på möjligheterna att bevara biologisk mångfald i den svenska skogen. Förlust av livsmiljöer, bristande kvalitet i befintliga livsmiljöer, samt att arter saknar spridningsvägar i landskapet medför allvarliga negativa konsekvenser för flera preciseringar. Det saknas systematisk uppföljning av arealen skog med höga naturvärden som årligen avverkas. Det finns dock indikationer på att avverkningstrycket är högt på skogar med höga naturvärden. Betydelsen av en utvecklad grön infrastruktur ökar starkt då klimatet förändras.

Naturvårdsverket pekar bland annat på att kantzoner i skogen är viktiga både för vattenkvalitén och för biologisk mångfald. Trädbevuxna kantzoner tenderar att vara viktiga även för att förhindra körskador som kan bidra till ökad bildning och tillförsel av metylkvicksilver till vattenmiljöer. Restaurering av våtmarker kan bidra till att

¹⁶⁹ Skogsstyrelsen 2022a, s. 12.

¹⁷⁰ Naturvårdsverket 2024. *Årlig uppföljning av Sveriges nationella miljömål 2024*, mars 2024, s. 4, [Årlig uppföljning av Sveriges nationella miljömål 2024 \(naturvardsverket.se\)](https://naturvardsverket.se/Arlig-uppfoljning-av-Sveriges-nationella-miljomal-2024)

¹⁷¹ Naturvårdsverket 2024, s. 209.

minska övergödning, förbättra vattenhushållning, ta hand om vatten efter skyfall och det gynnar den biologiska mångfalden.¹⁷²

Formellt skydd och frivilliga avsättningar av skog bedöms vara viktigt för att minska ytterligare förlust och fragmentering av skogar med höga naturvärden.¹⁷³

Under 2022 har arealen formellt skyddad skogsmark ökat med 22 000 hektar produktiv skogsmark. Den skog som skyddats under året bidrar till att bevara viktiga livsmiljöer för hotade arter. Det finns ett fortsatt behov av att undanta skogsmiljöer med höga naturvärden från brukande. Regeringens ambition är att skyddsvärda skogar inte ska avverkas. Samtidigt ska skogsägarens frivillighet värnas, men det saknas tillräckliga resurser till ersättning. Förändrade arbetsätt inom myndighetsverksamheten gällande Artskyddsdirektivet och att registreringen av nyckelbiotoper upphört har tydliggjort skogssektorns ökade ansvar inom naturvård. Det har tydliggjorts att ansvaret för hänsyn till såväl biotoper som enskilda arter ligger hos den som utför avverkning.

Naturvårdsverket anser att de åtgärder som genomförs inte är tillräckliga för att stoppa förlusten av viktiga livsmiljöer i skogslandskapet. Särskilda åtgärder i form av restaurering behövs därför utöver bevarandet av befintliga värden.¹⁷⁴

Tillräcklig mängd livsmiljö och spridningsmöjligheter i landskapet är avgörande för arters långsiktiga överlevnad. Ett generellt mönster vid artutdöende är att arter som tidigare varit vanliga men som minskar, kan stabiliseras på en lägre nivå. På denna nivå kan en art fortleva ganska länge men ofta bara i en avgränsad del av landet. Sådana små populationer löper då större risk att slås ut. Ett exempel på ett sådant utdöende i Sverige är mellanspetten som dog ut efter en längre tids minskning på grund av alltför små populationer beroende på fragmentering av lämpliga skogsmiljöer. Flera av de mest hotade arterna finns fortfarande kvar i Sverige men ofta i små, känsliga populationer. För arter knutna till lång kontinuitet och arter som behöver livsmiljöer som är ovanliga i skogslandskapet är situationen allvarlig. Åtgärder som genomförs är inte tillräckliga för att stoppa förlusten av viktiga livsmiljöer i skogslandskapet. Många arter är i behov av kraftfulla åtgärder för att bevara och utveckla den livsmiljö de är beroende av.

Naturvårdsverket sammanfattar läget i skogen med att det saknas tillräckliga styrmedel och resurser för att kunna säkerställa en bevarad biologisk mångfald i skogen och vidmakthålla skogens ekosystemtjänster över tid.¹⁷⁵

Rörande miljö kvalitetsmålet *Ett levande odlingslandskap* konstateras att utvecklingen går åt olika håll, enligt Naturvårdsverket.¹⁷⁶ Vissa delar av miljö kvalitetsmålet bedöms ha ett godtagbart tillstånd, andra är långt ifrån målet. Många arter och naturtyper i odlingslandskapet saknar ännu gynnsam bevarandestatus och för flera av dessa är utvecklingen fortsatt negativ. I Jordbruksverkets fördjupade

¹⁷² Naturvårdsverket 2024, s. 209-210.

¹⁷³ Naturvårdsverket 2024, s. 210.

¹⁷⁴ Naturvårdsverket 2024, s. 211-212.

¹⁷⁵ Naturvårdsverket 2024, s. 214.

¹⁷⁶ Naturvårdsverket 2024, s. 5.

utvärdering av miljö kvalitetsmålet beskrivs hur den biologiska mångfalden påverkas negativt av samhällsförändringar:¹⁷⁷

Under det senaste seklet har landskapet förändrats på ett dramatiskt sätt till följd av en avsevärd effektivisering av livsmedels- och skogsproduktionen. Utvecklingen har bidragit till en hög produktion och att bevara ett lönsamt svenskt jordbruk. Det har inneburit att jordbruk läggs ner i områden där lönsamheten är sämre, vilket har lett till att åkrar och betesmarker växt igen. I andra områden har produktionen intensifierats och skördarna ökat över tid. Totalt sett har arealerna åker-, ängs- och betesmark minskat och odlingslandskapet blivit mer enahanda, vilket har försvårat möjligheten att bevara de arter, naturtyper och kulturmiljöer som är beroende av ett mer extensivt jordbruk och gynnas av ett variationsrikt odlingslandskap.

Samtidigt som arealerna gräsmark och skogsbete minskat i stor skala har skogen blivit tätare med ett allt större virkesförråd. Sammantaget har det, enligt Jordbruksverket, lett till att det öppna, variationsrika och mer extensivt brukade landskap som många av dagens rödlistade arter är anpassade till i stora delar har upphört att existera. Den sammantagna effekten av dessa förändringar innebär att i dag förekommer runt hälften av alla rödlistade arter i odlingslandskapet.¹⁷⁸ Det har bland annat inneburit att många av odlingslandskapets fjärilar och vanliga fågelarter minskat. Sveriges senaste rapportering enligt habitatdirektivet (2019) visar fortsatt på ett otillfredsställande tillstånd för odlingslandskapets arter och naturtyper.¹⁷⁹ För att skapa förutsättningar för odlingslandskapets biologiska mångfald behöver arbetet med att anlägga våtmarker, sköta och restaurera ängs- och betesmarker, skapa nya småbiotoper och att göra biotopförbättrande åtgärder i befintliga småbiotoper fortsätta och förstärkas, enligt Jordbruksverket.¹⁸⁰

Rörande miljö kvalitetsmålet *Ett rikt växt- och djurliv* bedöms måluppfyllelsen vara negativ. För att förbättra situationen behöver nyttjandet av naturresurser bli hållbart ur ett ekologiskt perspektiv. Statliga medel har möjliggjort insatser som bidrar till förbättring i miljön men fortfarande återstår mycket för att biologisk mångfald och ekosystemtjänster ska bevaras på sikt.¹⁸¹

För att förbättra situationen krävs därför storskaliga förändringar på landskapsnivå. Naturhänsynen vid mark- och vattenanvändning behöver stärkas och nyttjandet av naturresurser bli hållbart. Skydd, skötsel och restaurering av naturmiljöer behöver öka i omfattning.¹⁸²

I Sverige saknar 80 procent av naturtyperna som listas i EU:s art- och habitatdirektiv gynnsam bevarandestatus. Förlusten av biologisk mångfald har inte hejdat och hastigheten med vilken arter försvinner har inte bromsats upp, enligt Naturvårdsverket.¹⁸³ Olika åtgärder som genomförs för att minska klimatförändringarnas effekter kan, enligt myndigheten, såväl missgynna som gynna

¹⁷⁷ Jordbruksverket 2022. *Ett rikt odlingslandskap – fördjupad utvärdering 2023*, rapport 2022:17, s. 5, [Ett rikt odlingslandskap – fördjupad utvärdering 2023 \(jordbruksverket.se\)](https://jordbruksverket.se/ett-rikt-odlingslandskap-fordjupad-utvardering-2023)

¹⁷⁸ Jordbruksverket 2022, s. 39.

¹⁷⁹ Jordbruksverket 2022, s. 59.

¹⁸⁰ Jordbruksverket 2022, s. 8.

¹⁸¹ Naturvårdsverket 2024, s. 5.

¹⁸² Naturvårdsverket 2024, s. 267.

¹⁸³ Naturvårdsverket 2024, s. 268.

den biologiska mångfalden. Mångfalden gynnas när naturbaserade åtgärder som stärker ekosystemens egen förmåga att stå emot störningar används. Att återställa våtmarker bidrar till att stärka flera olika ekosystemtjänster, och det finns enligt Naturvårdsverket ett fortsatt stort behov av att återställa våtmarker. Ett fortsatt arbete krävs också för att förutsättningarna för vilda pollinatörer ska förbättras.¹⁸⁴

Naturvårdsverket bedömer således att utvecklingen i miljön är negativ. Uppföljningen av art- och habitatdirektivet, fågeldirektivet och rödlistan visar, enligt myndigheten, på ett fortsatt utsatt läge för den biologiska mångfalden. För att förbättra situationen behöver nyttjandet av naturresurser därför bli hållbart ur ett ekologiskt perspektiv. Statliga medel för olika satsningar har möjliggjort insatser som bidrar till förbättring i miljön, men fortfarande återstår mycket för att biologisk mångfald och ekosystemtjänster ska bevaras på sikt.¹⁸⁵

8.4 Klimatarbetet intensifieras

FN:s ramkonvention om klimatförändringar (United Nations Framework Convention on Climate Change, UNFCCC) undertecknades vid FN:s konferens om miljö och utveckling i Rio 1992 och trädde i kraft 1994. För att förverkliga intentionerna i konventionen har avtal slutits. Vid klimatkonferensen (COP21) i Paris i december 2015 slöts ett sådant avtal. Parisavtalet trädde formellt i kraft i november 2016. I Parisavtalet slår FN:s medlemsländer fast att den globala temperaturökningen ska hållas väl under 2 °C och att man ska sträva efter att begränsa den till 1,5 °C. Det ska framför allt ske genom att minska utsläppen av växthusgaser. Länderna åtar sig också öka förmågan att anpassa sig till negativa effekter, och att hantera de skador och förluster som uppstår till följd av klimatförändringarna.¹⁸⁶

Parisavtalet anger att ländernas klimatåtaganden ska omfatta högsta möjliga ambition utifrån ländernas kapacitet. Utvecklade länder förväntas ta ledning i klimatarbetet genom att anta ambitiösa utsläppsmål för att lämna utsläppsutrymme till utvecklingsländer.¹⁸⁷

Länderna ska vart femte år lämna in en nationellt beslutad klimatplan, en så kallad *Nationally Determined Contribution*, NDC. EU och dess medlemsstater, inklusive Sverige, lämnar in en gemensam klimatplan. De nationella klimatplanerna ska bland annat omfatta mål om utsläppsminskningar. Enligt Parisavtalet ska målen successivt skärpas när nya klimatplaner läggs fram enligt en femårig cykel. Avtalet medger inte att länderna får sänka ambitionen.¹⁸⁸

2017 antog Sverige ett klimatpolitiskt ramverk som består av en klimatlag, klimatmål och ett klimatpolitiskt råd. Det klimatpolitiska ramverket ska skapa långsiktiga förutsättningar för att Sverige ska nå klimatmålen. Sveriges långsiktiga klimatmål innebär att utsläppen av växthusgaser ska vara nettonoll senast år 2045 för att därefter uppnå negativa utsläpp. På vägen mot klimatneutralitet finns etappmål som ska uppnås. Den svenska klimatlagen fastställer att regeringen har ett ansvar att föra en politik som utgår från klimatmålen. Regeringen ska rapportera om utvecklingen som görs, bland annat genom en årlig klimatredovisning som beskriver

¹⁸⁴ Naturvårdsverket 2024, s. 269.

¹⁸⁵ Naturvårdsverket 2024, s. 272.

¹⁸⁶ [Vad är Parisavtalet? \(naturvardsverket.se\)](https://naturvardsverket.se)

¹⁸⁷ *Klimatpolitiska rådets rapport 2024*, s. 20, [Klimatpolitiska rådets rapport 2024 \(klimatpolitiskaradet.se\)](https://klimatpolitiskaradet.se)

¹⁸⁸ Klimatpolitiska rådet 2024, s. 20.

utsläppsutvecklingen och de viktigaste beslut som tagits under året och effekter av dessa. Vart fjärde år lämnas en klimathandlingsplan till riksdagen.

År 2021 antog EU ett klimatpolitiskt ramverk som ska ingå i EU:s beslutade klimatplan. I ramverket ingår en klimatlag, ett klimatmål och ett vetenskapligt rådgivande organ för klimatförändringar.

Klimatlagen slår fast att EU ska skapa balans mellan utsläpp och upptag av växthusgaser (noll nettoutsläpp) senast år 2050, och därefter sträva efter att uppnå negativa utsläpp. EU:s klimatmål ska nås inom unionens gränser. I EU:s klimatlag finns också ett etappmål som säger att nettoutsläppen ska ha minskat med minst 55 procent till år 2030, jämfört med år 1990. Både utsläppsminskningar och nettoupptag (till exempel inbindning av koldioxid i skog) ingår i klimatmålet, men för att säkerställa att ländernas fokus fortsatt ligger på att minska utsläppen är nettoupptagens bidrag till att uppfylla målet begränsat.¹⁸⁹

Utsläppsminskningarna som EU ska åstadkomma till 2030 har genom EU-lagstiftning fördelats mellan olika sektorer och aktörer. En stor del av utsläppsminskningarna ska ske inom EU:s utsläppshandelssystem (EU ETS) som reglerar utsläpp från bland annat industrier och elproducenter. Kraven på att minska utsläppen riktar sig alltså till stor del mot företag. Därutöver har EU:s medlemsländer skärpta åtaganden att minska sina utsläpp inom ansvarsfördelningsförordningen (ESR), som reglerar utsläpp från bland annat transporter och uppvärmning av byggnader och jordbruk. Medlemsländerna ska också öka sina nettoupptag inom markanvändningssektorn (LULUCF). Åtaganden enligt ESR och LULUCF fördelas genom olika principer, bland annat medlemsstaternas ekonomier och storleken på ländernas markanvändningssektor.¹⁹⁰

Det svenska klimatpolitiska rådet, som består av ett antal forskare och experter på klimatområdet, lämnar årliga rapporter till regeringen om hur Sveriges utsläpp av växthusgaser och politiken för att nå klimatmålen ha utvecklats under det senaste året. I rådets rapport i mars 2024 konstateras:¹⁹¹

Tilltagande halter av växthusgaser i atmosfären har satt jordens klimatsystem ur balans med en stigande global medeltemperatur som följd. År 2023 var det varmaste som hittills uppmätts på jorden med en medeltemperatur på 1,4 grader över genomsnittet för förindustriell tid. De miljömässiga, sociala och ekonomiska konsekvenserna av klimatförändringarna blir alltmer påtagliga. Vissa framtida klimatförändringar är oundvikliga och potentiellt oåterkalleliga. De kan dock begränsas genom omfattande, snabba och bestående utsläppsminskningar. Men det är bråttom. De negativa konsekvenserna ökar för varje ytterligare tiondels grad av uppvärmning. Eftersom det till stor del är de ackumulerade koldioxidutsläppen som avgör det framtida klimatet måste utsläppen snabbt vända nedåt. FN:s klimatpanel IPCC bedömer att de globala utsläppen behöver minska med 43 procent till

¹⁸⁹ Klimatpolitiska rådet 2024, s. 21.

¹⁹⁰ Klimatpolitiska rådet 2024, s. 22.

¹⁹¹ Klimatpolitiska rådet 2024, s. 6.

2030 jämfört med 2019, och nå noll nettoutsläpp i mitten av detta århundrade om målen i Parisavtalet ska kunna nås.

Trots nya rekordnivåer för de globala utsläppen av växthusgaser gav 2023 också viss anledning att känna hopp. Det finns tecken på att de globala utsläppen av koldioxid kan komma att nå sin kulmen omkring år 2025. Det beror främst på att de globala investeringarna i förnybar energi, elnät och energieffektivisering under flera år i rad vida överstigit investeringarna i fossil energi. Under det svenska ordförandeskapet i EU, våren 2023, slutförhandlades dessutom de flesta delarna i det så kallade 55 %-paketet som sätter unionen på kurs mot att minska nettoutsläppen med mer än 55 procent till 2030 jämfört med 1990. Nu återstår genomförandet. Utvärderingar visar att i princip alla EU:s medlemsstater behöver skärpa sin politik för att EU-målet till 2030 ska kunna nås. Samtidigt har EU inlett diskussioner om att anta ett nytt mer ambitiöst klimatmål även för 2040, och detta kommer att utgöra grunden för EU:s nya åtagande under Parisavtalet.¹⁹²

Klimatpolitiska rådet har också granskat regeringens klimathandlingsplan¹⁹³ som presenterades i december 2023. Rådet konstaterar att regeringens målbild om en ambitiös och effektiv klimatpolitik inte speglas i handling. Den beslutade politiken under 2023 ökar utsläppen och leder inte i riktning mot att Sveriges klimatmål och EU-åtaganden till 2030 uppnås. Rådet bedömer att handlingsplanen har ett för snävt fokus och att ytterligare områden behöver utvecklas bland annat arbetet med energi- och resurseffektivisering, biomassa från skogs- och jordbruk samt upptag och lagring av koldioxid. Rådet rekommenderar regeringen bland annat att ta fram en samlad plan för att öka upptaget av koldioxid i skog och mark, samt skapa en säkerhetsmarginal mot Sveriges EU-åtagande i markanvändningssektorn (LULUCF) genom ytterligare utsläppsminskningar inom ansvarsfördelningsförordningen (ESR). Rådet rekommenderar också en breddad samverkan vid utformningen och genomförandet av klimatpolitiken för att bidra till acceptans och engagemang. Regeringen bör därför inkludera, vid sidan om näringslivet, även kommuner, regioner och civilsamhällets organisationer.¹⁹⁴

8.5 Skogens och skogsbrukets betydelse för klimatet

8.5.1 Skogens klimatnytta

En mycket debatterad fråga i den svenska skogsdebatten handlar om skogens och skogsbrukets klimatpåverkan och hur skogen skulle kunna göra störst klimatnytta. En del menar att skogen gör störst klimatnytta om den brukas intensivt som produktionsskogar med stort fokus på snabb tillväxt och att skogsprodukter därmed kan ersätta fossila bränslen. Andra menar att skogen skulle göra större nytta för att motverka klimatförändringar om den fick stå kvar och utgöra kolsänka. Åsikterna varierar också om man talar om hur Sveriges internationella och nationella åtaganden

¹⁹² Klimatpolitiska rådet 2024, s. 6.

¹⁹³ *Regeringens klimathandlingsplan – hela vägen till nettonoll*, Skr. 2023/24:59, dec 2023, [Regeringens skrivelse 2023/24:59 Regeringens klimathandlingsplan - hela vägen till nettonoll](#)

¹⁹⁴ Klimatpolitiska rådet 2024, s. 6-11.

och regleringar på klimatområdet ska uppnås. När frågor kring värnandet av biologisk mångfald också tas med i den samlade bilden blir frågorna än mer komplexa.

I detta avsnitt redogörs närmare om skogens klimatnytta. Forskningen som hänvisas till bygger främst på två syntesrapporter från Lunds universitet (2021 respektive 2024) där aktuell internationell och nationell klimatforskning sammanställts.¹⁹⁵

Klimatforskare pekar på att skogens klimatnytta kan öka genom högre tillväxt i skogen, hantering av klimatrelaterade risker för att minska naturlig avgång (alltså att träden dör av någon anledning), minskad avverkning, och genom att träråvaran används till produkter som långsiktigt binder kol och/eller har stor substitutionsnytta. Det finns flera åtgärder som kan förstärka eller försämra kolsänkan i skogen beroende på hur de tillämpas. Några exempel som lyfts fram är val av avverkningsnivå, gallringsintensitet, omloppstid (vid kalhuggning), undvikande av kalhyggen, avverkningsfrekvens (vid hyggesfritt), plantval, naturvård (avsättningar och skydd) och gödsling. Vilka åtgärder som vore bäst lämpade för ökad klimatnytta varierar därför med plats, tidshorisont hur skogen ser ut och parallella andra mål, enligt forskare.¹⁹⁶

8.5.2 Skogen och marken binder kol

Förråd (lager) av kol finns i levande träd, död ved samt i skogsmarken. Naturvårdsverket beskriver skogens funktion som **kolsänka** på följande sätt:¹⁹⁷

När skogen växer tas kol upp från atmosfären via fotosyntesen. Samtidigt släpper skogen ut kol genom trädens och markens andning. Kol släpps också ut när träden avverkas eller dör av andra anledningar och biomassan bryts ned eller bränns. Marken tillförs kol genom att döda träd- och växtdelar bryts ner och lagras in i marken. En del kol försvinner via markens andning och med regnvatten ut i sjöar och vattendrag. Dessutom lagras kol i produkter från avverkade träd under kortare eller längre tid beroende på vad träprodukterna används till.

I den svenska skogen har kolförråden ökat framförallt i levande träd (biomassa) och jordar (mineraljord)... Kolförråden i levande träd ökar i långsammare takt nu jämfört med för tio år sedan vilket beror på minskad skogstillväxt och ökade avverkningar. Det innebär att skogen har tagit upp en stor del koldioxid ur atmosfären. Däremot är till exempel dikade torvmarker ofta en källa till växthusgaser.

En annan fråga som ofta diskuteras är kolbalansen i skogen. Forskning visar att skog binder kol under lång tid.¹⁹⁸

¹⁹⁵ Rummukainen, Markku. 2021. *Skogens klimatnyttor – en balansakt i prioritering*, CEC Rapport Nr 6. Centrum för miljö- och klimatvetenskap, Lunds universitet, 2021, [Skogens klimatnyttor– en balansakt i prioritering \(utökad upplaga\) \(lu.se\)](#); Rummukainen, Markku. 2024. *Skogens klimatnytta 2.0 – Klimatomställning nästa*, 2024, CEC Syntes nr 8. Centrum för miljö- och klimatvetenskap, Lunds universitet, [Skogens klimatnytta 2.0 syntes nr 8 \(lu.se\)](#)

¹⁹⁶ Rummukainen 2024, s. 52.

¹⁹⁷ <https://www.naturvardsverket.se/amnesomraden/klimatomstallningen/omraden/klimatet-och-skogen/>

¹⁹⁸ Rummukainen 2024, s. 21.

Hur kolbalansen ser ut i skogen varierar med skogens ålder – från nyplanterade kalhyggens nettoutsläpp till kolsänkan i bestånd som vuxit till sig. I debatten påstås ofta att (biologiskt) äldre skogar landar i ett ”jämviktstillstånd” i vilket kolavgångar skulle vara lika stora som kolinbindningen. Det anges ibland även att gamla skogar skulle ”läcka” kol. Flera studier med utgångspunkt i mätningar och/eller modellering visar dock att skogar som passerat typiska avverkningsåldrar fortsätter att vara kolsänkor i upp till flera hundra år, och dessutom utgör betydande kollager. Vid vilken tidpunkt en skog avverkas avgörs oftast av ekonomiska överväganden, och inte av skäl som att skogen skulle ha slutat växa, ha hunnit bli särskilt gammal, eller ha tappat i förmåga att lagra kol.

Död ved i skogen bidrar, enligt forskare, till att också i skogar i vilka nettotillväxten bromsar in, kan kolsänkan bestå och kolinlagringen öka under ytterligare flera årtionden, i växelverkan mellan tillväxt och trädmortalitet. I boreala skogar tar det lång tid (70–200 år, beroende på bland annat klimatzonen) innan död ved har förmultnat. Att även gamla skogar kan utgöra en betydande kolsänka jämfört med nyetablerade bestånd, innebär att avverkning av äldre skog inte bara leder till en kraftig förlust av redan inlagrat kol, utan även minskar den effektiva årliga kolsänkan under många årtionden, enligt forskare.¹⁹⁹

Forskning visar också att markkolets utveckling påverkas av val som görs inom skogsbruket.²⁰⁰ Avverkning och skörd av avverkningsrester minskar markkolet. Rörande gallring är resultaten inte entydiga. Skogens sammansättning påverkar också markkolet, och det finns även forskning som pekar på att höga kvävenivåer kan öka markkolet. Forskare har också studerat hur kolsänkan i marken påverkas av nedbrytande svampar och mykorrhiza och resultaten visar att dessa system kan påverkas negativt av avverkning, gallring, naturvårdande åtgärder och gödsling. Försök visar bland annat att i kalhyggen uppgick minskningen av svamparter till 95 procent. Även om 5 procent av träden lämnades kvar på hygget så uppskattades förlusten av svamparter uppgå till omkring 75 procent. I en nyligen gjord forskningssammanställning konstateras att:²⁰¹

Sammantaget, även om det råder osäkerhet om olika svamparters funktion och påverkan på markens förmåga att lagra kol och hur svampsystemen påverkas av gödsling, tyder forskningresultaten på att intensiv avverkning, särskilt kalhuggning, har negativ påverkan på markens roll som kolsänka.

Vid avverkning ökar alltså nettoutsläppen från marken, utöver de utsläpp som hänger ihop med hur den uttagna skogsråvaran kommer att användas. Klimatutsläpp sker kontinuerligt även från dränerade torvmarker som används för skogsbruk, motsvarande drygt en tredjedel av kolupptaget i skogliga mineraljordar.²⁰²

¹⁹⁹ Rummukainen 2024, s. 21.

²⁰⁰ Rummukainen 2024, s. 20.

²⁰¹ Rummukainen 2024, s. 20.

²⁰² Rummukainen 2024, s. 6.

8.5.3 Skogen kan bidra till att ersätta fossila produkter

Inom skogsbruket talar man ofta om den så kallade **substitutionseffekten**. Med det menas att skogsprodukter ersätter andra material och bränslen som genererat utsläpp av fossil koldioxid. Klimatnyttan består då av att vissa utsläpp som annars hade kunnat bli av, uteblir inom andra sektorer i samhället. Vilka substitutionsfaktorer som används, och vilka antaganden som i övrigt görs om substitution, varierar mycket mellan olika beräkningar. Skogsstyrelsen menar att det idag inte finns någon etablerad standard för hur effekten av substitution ska beräknas. Det finns därmed en osäkerhet kring storleken på substitutionen, enligt Skogsstyrelsen.²⁰³

Klimatforskare menar att substitutionsnyttan är komplex att beräkna eftersom den bland annat beror på vad som ersätts, hur den totala konsumtionen av råvaror, material och färdiga produkter utvecklas, vad som händer efter att den substituerade produkten använts klart, och eventuella fortsatta användningsområden av det som en gång har lagts in i produkten/kretsloppet. Virke samt andra avverkade träprodukter som används för substitution kan orsaka utsläpp i ett senare skede, till exempel när de eldas upp vid energiutvinning. Biobränselns utsläpp räknas också som en del av markanvändningen i det land biomassan kommer ifrån, i stället för att relateras till energisektorn i det land där biomassan utnyttjas.²⁰⁴

Flera forskningsstudier pekar på risker med alltför optimistiska och/eller förenklade beräkningar av substitutionsnytta. Överskattning av substitutionsnytta kan motverka drivkrafter och acceptans för skogsnäringens klimatomställning, och därmed dess möjliga klimatnytta, menar forskare.²⁰⁵ De substitutionsnyttor som dagens produkter från skogen levererar enligt många studier kompenserar inte för den negativa klimateffekten som avverkning av skog medför på kolsänkan, speciellt på kort och medellång sikt (det vill säga upp till flera årtionden).²⁰⁶

Forskare påtalar också att substitutionsnyttor inte heller svarar på frågan om den nytta substitutionen ger är den bästa nyttan givet det trä som tagits ut ur skogen, eftersom effekter som avverkningens påverkan på kolsänkan i skogen och hur en produkt används ofta inte ingår i beräkningar. Detsamma gäller, enligt forskare, för hur substitutionens klimatnytta kan jämföras med möjlig klimatnytta från alternativ användning av träråvaran.²⁰⁷

Vad används då det som avverkas till? Forskning visar följande:

I Sverige tas cirka 80 procent av den avverkade träråvaran tillvara, resten lämnas kvar på skogsmarken (dessa 20 procent är exklusive stubbar). Träråvaran från skogen består till cirka hälften av sågtimmer och två femtedelar av massaved. Resten är brännved. Av såg- respektive massavirke blir dock endast en del färdiga produkter, resten användas för energiändamål, inte minst inom industrins egna tillverkningsprocesser. Sammantaget används cirka hälften av den svenska träråvaran som skoglig bioenergi, omkring en tredjedel blir papper och massa och en femtedel träprodukter som sågvirke... De olika andelarna ger olika möjligheter till klimatnytta. Långlivade produkter kan fortsätta lagra kol

²⁰³ Skogsstyrelsen 2022b. *Översikt av åtgärder för ökad kolsänka i skogen – Kunskapsunderlag*, rapport 2022/15, s. 16, 59, [Rapport 2022 15 Översikt av åtgärder för ökad kolsänka i skogen \(skogsstyrelsen.se\)](#)

²⁰⁴ Rummukainen 2021, s. 8.

²⁰⁵ Rummukainen 2024, s. 50.

²⁰⁶ Rummukainen 2024, s. 7.

²⁰⁷ Rummukainen 2024, s. 24.

från skogen under en tid. Kortlivade produkter inklusive skoglig bioenergi släpper ifrån sig kolet inom kort tid. Både långlivade och kortlivade produkter kan dock bidra till att vissa utsläpp undviks, genom substitution. Samtidigt innebär användning av träråvara att stora kollager avlägsnas från skogsmarken, och utsläpp snabbas på motsvarande del av träråvaran som lämnas kvar på skogsmark (hyggesresterna).²⁰⁸

Utredningen konstaterar att på sikt kan effekten av att ersätta fossilbaserade produkter minska eftersom många länder genomför ambitiösa klimatsatsningar innebärande bland annat att fossil användning minskar och därmed minskar effekterna av att ersätta produkter som genererat utsläpp av fossil koldioxid.

8.5.4 Att öka skogens klimatnytta ytterligare

I en nyligen publicerad rapport från Lunds universitet konstaterar en av Sveriges ledande klimatforskare Markku Rummukainen att den svenska skogens skulle kunna göra betydligt större klimatnytta än idag och att det finns stora möjligheter för skogsägare som vill göra skillnad:

Skogen är underutnyttjad sett till den potentiella klimatnytta den skulle kunna göra. Samtidigt överdrivs ofta skogsnäringens nuvarande klimatnytta, gällande både kolsänkan och användningen av träråvara. Det riskerar att motverka förändringar i riktning mot en klimatomställning. Substitutionsfaktorer som används i argumentationen är särskilt problematiska och sannolikt ofta även överskattade. Den svenska politiken har inte heller hittills visat en riktning som skulle förstärka skogens klimatnytta. Snarare har gapet mellan bindande mål och pågående utveckling ökat. På många punkter inom politiken och näringen är försvaret av och möjliggörandet av ”business as usual” mer närvarande än förändringsviljan. Det står i kontrast mot de möjligheter som finns för industrin, för staten, och för enskilda skogsägare att ställa om, och att dra nytta av en omställning.²⁰⁹

Rummukainen menar att potentialen framför allt ligger i att förstärka skogen som kolsänka och annan användning av träråvara, vilket går att förena med ett fortsatt aktivt skogsbruk, fortsatt användning av träråvara, god ekonomisk avkastning och andra nyttor från skogen.²¹⁰

Åtgärder för ökade klimatnyttor från skogen behöver både vara sådana som ger snabb effekt och sådana som ger effekt över en längre tid. Den största klimatnyttan från skogen under de närmaste årtiondena fås med åtgärder som förstärker kolsänkan, i synnerhet genom måttligare avverkning, mindre intensiv gallring, förlängda omloppstider, skydd och avsättning inklusive av äldre skog, och anpassning av skogsbruksmetoder för att öka skogens motståndskraft mot skador... Att åstadkomma lika stor klimatnytta genom att avverka mer är inte möjligt, med mindre än att det sker en mycket snabb förändring av hur träråvaran används. Tillsammans med förstärkt kolsänka är det dock eftersträvansvärt att inom skogsindustrin omsätta en större andel av

²⁰⁸ Rummukainen 2024, s. 11.

²⁰⁹ Rummukainen 2024, s. 61.

²¹⁰ Rummukainen 2024, s. 62.

träråvaran till långlivade och moderna produkter med höga substitutionsvärden.

Rummukainen menar också att det är mycket bråttom att få till stånd skarpa åtgärder som ökar skogens klimatnytta och även att ta till vara på synergier mellan klimatrelaterade åtgärder och åtgärder som bidrar till att nå andra nyttor och mål för skogen, som biologisk mångfald, ekonomisk avkastning, rekreation, rennäring, naturturism, samt kulturella värden.²¹¹

Kolsänkan snarare minskar än ökar i skogen i dagsläget. Den rådande trenden är att träråvara fortsätter att användas som tidigare utan egentlig hänsyn till klimatnyttan. På sina håll förutses dessutom en ökning av avverkningen. Sammantaget ökar detta gapet mellan det som faktiskt händer och de mål som finns. Den övergripande problembeskrivningen och kunskapsgrunden är dock redan välutvecklad och robust kring möjligheterna att utveckla ett skogsbruk och en skogsnäring för skogens alla nyttor, inklusive klimatnyttan.

Mängden kol som skogen lagrar kan ökas, och därmed även klimatnyttan, på olika sätt. I en rapport från Skogsstyrelsen ges en rad olika exempel på detta, bland annat anges återvätning av dikad torvmark och åtgärder som ökar trädens tillväxt (mer intensiv skogsskötsel, minskade skogsskador, främmande trädslag, kvävegödsling). Förlängning av omloppstider (det vill säga att tiden innan träden avverkas är längre) ger också en ökad klimatnytta. För att inte senare tappa kolförrådet, behöver man därefter behålla den längre omloppstiden.²¹²

Förespråkare för substitution menar att så länge endast nettotillväxten i skogen används för produktion av den skogliga råvaran innebär detta att halten koldioxid i atmosfären inte ökar. Det finns dock forskning som tyder på att snabbare växande träd i högre grad drabbas av träd mortalitet, vilket i så fall kan ta udden av en del av en tillväxtökning. Mortaliteten skulle kunna hänga ihop med att trädens livscykel accelererar eller att trädens snabbare tillväxt tar resurser från deras motståndskraft mot störningar. Siffror från SLU de senaste åren pekar på att den årliga totala tillväxten minskat i den svenska skogen. Orsakerna bakom detta är inte klarlagda, men både ökad avverkning och effekten av störningar som torka tros ligga bakom detta.²¹³ Finska skogsforskarens resultat rörande skogens klimatnytta pekar på följande:²¹⁴

Att låta skogen stå – eller att i alla fall begränsa avverkningen – och samtidigt använda en större andel biomassa för långlivade träprodukter snarare än kortlivade sådana, skulle i närtid ge maximalt av skogsrelaterade kollager och därmed ge en större bromsning av koldioxidhaltens ökning i atmosfären jämfört med nuvarande eller en mer omfattande avverkning.

Det tar nämligen tid för nyetablerade träd att ta upp samma mängd kol som den avvertrade äldre skogen hade bundit om den fått stå kvar. Trädens koluttag minskar visserligen i åldrande bestånd, men den avvertrade skogen skulle ändå fortsatt att lagra

²¹¹ Rummukainen 2024, s. 63.

²¹² Skogsstyrelsen 2022b, s. 8.

²¹³ Rummukainen 2021, s. 7.

²¹⁴ Rummukainen 2021, s. 25.

ytterligare kol om den fått stå kvar. På kort sikt orsakar avverkning även nettoutsläpp från hyggen.²¹⁵

Flera studier visar således att minskad avverkning skulle öka den sammanlagda klimatnyttan:

Mycket talar alltså för att ökad avverkning inte skulle öka skogsbrukets klimatnytta, i alla fall inte om träråvaran användes till samma produktmix som idag. På motsvarande sätt finns det mycket som talar för att klimatnyttan inte minskar vid minskad avverkning. Vid en given avverkningsnivå skulle en annan användning, med mer vikt på långlivade produkter och/eller högre substitutionsnytta, ha potential för ökad klimatnytta. Beräkningar av den sammanlagda klimatnyttan från kolsänka och substitution ger återkommande resultatet att ökad kolsänka genom exempelvis minskad avverkning ger stor klimatnytta redan på kort och medellång sikt (dvs. under flera årtionden). För att ökad avverkning ska ge mest klimatnytta, behöver tidsperspektivet förlängas betydligt...²¹⁶

Studierna tyder alltså på att klimatnyttan av en minskning av kolsänkan genom ökad avverkning skulle vara större än de tillkommande substitutionsnyttorna förknippade med användning av ökade träråvaruuttag med dagens produktmix. Möjligheterna att med ökad – eller dagens höga – avverkning öka klimatnyttan för att bidra till klimatmålen ter sig därmed små... Mycket talar för att de nuvarande avverkningsnivåerna inte kan motiveras av klimatnytta – de är redan klimatmässigt ohållbara. Ökad avverkning skulle ytterligare minska kolsänkan, särskilt på kort och medellång sikt. Tidsaspekten är alltså central för olika åtgärders klimatnytta. Forskningsresultat visar kolsänkans stora betydelse på kort och på medellång sikt, särskilt fram till omkring 2050 men även i ett 100-årsperspektiv.²¹⁷

Bilden blir än mer komplex om ytterligare skogliga värden kopplat till naturvård och sociala värden beaktas i avvägningen. Att avsätta skog skulle innebära mindre utsläpp eftersom avverkning uteblir. Även återvätning av dikade torvmarker skulle minska pågående klimatutsläpp. Den typen av åtgärder skulle även gynna biologisk mångfald och i många fall även aktiviteter som friluftsliv, naturbaserad turism och renskötsel, enligt klimatforskare. Även åtgärder som till exempel förlängd omloppstid och kontinuitetsskogsbruk kan leda till både direkta nyttor för naturvård och sociala värden och samtidigt viss ökad klimatnytta, jämfört med traditionella skogsskötselsystem.²¹⁸

8.5.5 ”Om inte vi avverkar...”

Under utredningens arbete har det anförts från företrädare för egendomsförvaltningar att det är angeläget att Svenska kyrkan fortsätter att avverka skog och bidra till svensk skogsproduktion. Ett argument i sammanhanget har varit att om inte kyrkan avverkar så kommer någon annan aktör i Sverige eller i ett annat land att göra det istället för att

²¹⁵ Rummukainen 2021, s. 25.

²¹⁶ Rummukainen 2024, s. 29.

²¹⁷ Rummukainen 2024, s. 30.

²¹⁸ Rummukainen 2021, s. 16.

möta marknadens behov av virke. Detta dilemma brukar ibland kallas för en **läckageeffekt**. I den nyligen publicerade sammanställningen av aktuell klimatforskning tar klimatforskaren Markku Rummukainen upp dilemmat utifrån gjorda studier:²¹⁹

Ibland försvaras en hög avverkningsnivå i Sverige med att om inte Sverige avverkade skog, så skulle andra länder göra det i högre utsträckning och dessutom på ett sämre sätt. Det argumentet har ett rådighetsproblem – en aktör kan inte ta ansvar för det som den inte har rådighet över. Till exempel råder man i Sverige över den egna skogen. Utifrån ett globalt klimatperspektiv har träråvara från skogar som växer mycket snabbare än boreal granskog en klar fördel... För att motverka läckageeffekter är det ändå önskvärt med en systemsyn som är minst nationell, gärna europeisk, och helst internationell. Oavsett, det är inte givet att klimatnyttan av minskad avverkning i Sverige fullt ut skulle tillintetgöras av förändrad aktivitet någon annanstans... Det finns olika uppskattningar av storleken på eventuellt läckage, till exempel [forskaren Tomas] Lundmark uppskattade läckageeffekten till 25 procent för sågtimmer och upp till omkring 50 procent för massaved i en rapport från Skogsstyrelsen]. Nettoökningen i klimatnytta från den antagna lägre avverkningsnivån (10 procent mindre än referensnivån) uppgick ändå till cirka 5 miljoner ton koldioxid per år, vilket skulle vara en betydande ökning.

Utredningen bedömer att det generellt är svårt att ta fasta på argument som handlar om indirekta miljö- eller klimatnyttor som skulle kunna uppnås. Rimligen borde Svenska kyrkan i första hand fokusera mer på direkta miljö- och klimatnyttor än indirekta mer diffusa och osäkra nyttor. Även i Rummukainens exempel ovan innebar den lägre avverkningsnivån en direkt klimatnytta.

8.6 Förutsättningarna i naturen förändras när klimatet förändras

Det svenska landskapet är i hög grad resultatet av människans brukande och nyttjande av marker och naturresurser. Landskapet ser inte likadant ut idag som det gjorde för ett par hundra år sedan och det förändras ständigt som ett resultat av mänsklig aktivitet. Människans nyttjande av markerna påverkar också livsvillkoren och utrymmet för växter, djur och andra organismer. De accelererande klimatförändringarna förändrar nu livsvillkoren i allt snabbare tak. Det finns idag en ganska tydlig bild av hur förändringar i klimatet kommer att påverka förhållandena i Sverige, även om det råder viss osäkerhet på längre sikt. Framtida förändringar i klimatet beror också på hur väl människan lyckas hindra och motverka fortsatta utsläpp som driver på klimatförändringarna.

Ett aktivt arbete pågår inom Svenska kyrkan för att motverka klimatförändringar och minska kyrkans utsläpp av koldioxid. Enligt *Färdplan för klimatet* ska Svenska kyrkan vara klimatneutralt senast år 2030, det vill säga inte lämna något nettobidrag till den globala uppvärmningen. Målet ska till största delen nås genom

²¹⁹ Rummukainen 2024, s. 58

utsläppsminskningar inom Svenska kyrkans egen verksamhet samt andra insatser för omställning nationellt och globalt.

Klimatförändringarna förändrar också förutsättningarna för det fortsatta förvaltandet av prästlönetillgångar, eftersom ett förändrat klimat redan påverkar och förväntas påverka areella näringars grundläggande förutsättningar ännu mer på en rad olika sätt. Förändringarna ser olika ut i olika delar av landet, men klart är att det kommer att krävas omfattande klimatanpassning och en kraftsamling inom Svenska kyrkan för att klara av en rad utmaningar. Enligt *Färdplan för klimatet* ska prästlöneförvaltningarna till och med 2027 vidta aktiva åtgärder för klimatanpassning som kan öka skogarnas och jordbruksmarkens motståndskraft, återhämtnings- och utvecklingsförmåga och minska klimatförändringarnas skadliga effekter.

8.6.1 Klimatet i Sverige förändras

Vad behöver då Svenska kyrkans skogsbruk förbereda sig på med anledning av klimatförändringarna? Svenska myndigheter har under längre tid arbetat med att ta fram prognoser, risk- och sårbarhetsanalyser kopplat till klimatförändringar och behovet av anpassningsåtgärder. De ger en ganska god bild av hur klimatet redan förändrats i Sverige och hur man tror att det kommer att förändras på kort och på längre sikt.

Statens meteorologiska och hydrologiska institut, SMHI, är ansvarig sektorsmyndighet för att följa upp klimatförändringar. Nationella expertrådet för klimatanpassning, som är knutet till SMHI, är tillsatt av regeringen och ska vart femte år lämna om en rapport som är underlag för den nationella klimatanpassningsstrategin. I den senaste rapporten från 2022, som bygger på aktuell forskning och sammanställning av myndigheters kartläggningsarbete, ges en bild av Sveriges klimat i förändring. Även om kunskapsläget är gott och effekterna av en fortsatt global uppvärmning är väl kartlagda finns fortfarande osäkerheter kring exakt vad som kan förväntas. De viktigaste källorna till osäkerheter handlar om klimatkänsligheten, graden av framtida klimatpåverkan och hur stor den interna naturliga variabiliteten i klimatsystemet är. Rådet konstaterar bland annat följande.

Sedan slutet av 1800-talet har Sverige sett en kraftig uppvärmning. Ökningen i medeltemperatur mellan tidsintervallet 1860–1900 och 1991–2019 var 1,7° C vilket är ungefär dubbelt så stor som motsvarande ökning av den globala medeltemperaturen. Nederbörden har ökat med ungefär 20 procent under samma period. För de senaste 50 åren har uppvärmningen i Sverige varit extra tydlig.²²⁰

Klimatet har således redan förändrats. Klimatindikatorer visar att det för 1991–2020 jämfört med 1961–1990 i medeltal varit högre medeltemperatur för alla säsonger, mest under vår och vinter. En längre vegetationsperiod har observerats. Skillnaderna är ungefär två veckor i södra delarna av landet och tio dagar i norr. Största förändringen har inträffat på våren. Säsongen med snö på marken är kortare, med undantag av norra Norrland. I Svealand och Götaland handlar det om närmare en månads kortare snösäsong. Vinterns största snödjup har minskat, framför allt i Götaland men också i Svealand. Havsisens största utbredning i Östersjön har minskat till ungefär två tredjedelar. Årsnederbörden i landet har ökat med i medeltal cirka 8 procent. Och olika typer av extremhändelser kopplat till klimat har ökat.²²¹

²²⁰ Första rapporten från Nationella expertrådet för klimatanpassning. 2022, s. 45, [Rapport från Nationella expertrådet för klimatanpassning 2022.pdf \(klimatanpassningsradet.se\)](#)

²²¹ Nationella expertrådet för klimatanpassning 2022, s. 45-46.

Vad kommer att hända med klimatet i Sverige i framtiden? Klimatscenerierna pekar på fortsatt uppvärmning. Under vinterhalvåret förväntas uppvärmningen bli kraftigare och förekomst av snö och is minskar i omfattning. Förändringarna i temperaturklimatet väntas vara större i norra än i södra Sverige. Antalet nollgenomgångar²²² väntas öka i Norrland under vintern men minska i de södra delarna av landet. Under sommarhalvåret väntas temperaturen öka i hela landet. Nederbörden förväntas öka i hela landet, mest på sommaren i norra Sverige. En större andel av nederbörden faller som regn och inte som snö. En varmare atmosfär ger mer avdunstning och därmed sannolikt torrare förhållanden. Extremhändelserna förändras också. Värmeböljor väntas bli intensivare, vanligare och längre. Köldknäppar blir mindre intensiva, mindre vanliga och kortare. Nederbördsextremer förväntas öka i intensitet. Höga flöden i vattendrag som präglas av snösmältning väntas i många fall minska då vårfloden minskar i omfattning och infaller tidigare. I andra vattendrag som är mer styrda av regn förväntas istället en ökning. I södra Sverige kan vattentillgången och markfuktigheten komma att minska. Tillfälliga kustöversvämningar beräknas bli allt vanligare i södra Sverige där effekterna av havsnivåhöjningen inte kompenseras av landhöjningen.²²³

8.6.2 Konsekvenser för landbaserade ekosystem

Nationella expertrådet för klimatanpassning konstaterar att klimatförändringarna kommer att få betydande konsekvenser för den svenska naturmiljön och det kommer att påverka alla delar av den biologiska mångfalden i Sverige.²²⁴

Klimatförändringarna påverkar biologisk mångfald, ekosystem och landskapet – både direkt genom förändrad nederbörd och temperatur, och indirekt genom förändrad markanvändning och vattentillgång som följer av ett förändrat klimat. I ett hållbart samhälle är biologisk mångfald och väl fungerande ekosystem en förutsättning för att tillhandahålla livsviktiga ekosystemtjänster som är avgörande för människans välfärd. Våren 2019 publicerade FN:s mellanstatliga kunskapspanel, IPBES, en global rapport om tillståndet för världens biologiska mångfald och ekosystemtjänster: *Global Assessment of Biodiversity and Ecosystem Services*, som är den första globala rapporten i sitt slag. Rapporten visade bland annat att en miljon arter hotas av utdöende under de närmaste årtiondena. Rapporten pekar ut fem stora drivkrafter bakom förlusten av biologisk mångfald. Den starkaste drivkraften är förstörda livsmiljöer på grund av förändrad markanvändning på land och i sötvatten. Därefter kommer direkt överutnyttjande av arter genom fiske, jord- och skogsbruk. Klimatförändringarna är den tredje största faktorn som driver förluster av biologisk mångfald, följt av spridning av föroreningar och invasiva främmande arter.

Rådet konstaterar att enligt SLU:s Artdatabank påverkas nästan 700 arter i Sverige negativt av klimatförändringar. För knappt 200 av dessa arter är klimatförändringen av stor negativ betydelse. Endast för ett fåtal arter antas konsekvenserna vara positiva. Förändringar i artsammansättningen kan också leda till förändringar i naturtyper och ekosystem.

²²² En dag då maximitemperaturen ligger över och minimitemperaturen under 0 °C.

²²³ Nationella expertrådet för klimatanpassning 2022, s. 46-47.

²²⁴ Nationella expertrådet för klimatanpassning 2022, s. 146.

Expertrådet konstaterar att klimatförändringarna också kommer att leda till en direkt påverkan på möjligheten att nå flera av de statliga miljö kvalitetsmålen som antagits av riksdagen inom uppsatt tid, bland annat målen *Myllrande våtmarker*, *Storlagen fjällmiljö*, *Ett rikt växt- och djurliv*, *Levande skogar* och *Ett rikt odlingslandskap*.

Klimat effekterna förväntas få större betydelse kring mitten av seklet. Även risken för tröske effekter ökar då, till exempel genom att olika delar av näringskedjor inte hänger med i förändringen. Till slutet av seklet finns en överhängande risk att klimatförändringarna leder till bestående förändringar, främst för arter som bara förekommer i vissa geografiska områden i kalvfjällsmiljöer.²²⁵

Nationella expertrådet för klimatanpassning betonar vikten av tillgången till och ökad regional kunskap om hur ett förändrat klimat kan komma att påverka naturmiljön i respektive län.²²⁶ Expertrådet har också kartlagt hur areella näringar kommer att påverkas av klimatförändringar och förlust av biologisk mångfald.

8.6.3 Konsekvenser för skogsbruket

Av miljömålet *Levande skogar* framgår att skogens och skogsmarkens värde för biologisk produktion ska skyddas, samtidigt som den biologiska mångfalden bevaras. Kulturmiljövärden och sociala värden ska värnas. Skogen är virkesproducent och samtidigt ett rum för skogens många olika arter, för rekreation och friluftsliv. Klimatförändringarna innebär en utmaning och en rad risker för dagens skogsbruk. Nationella expertrådet för klimatanpassning pekar framför allt på följande förändringar:

Angrepp av befintliga och nya skadegörare gynnas:

Svenskt skogsbruk brottas redan idag med stora angrepp av skadegörare framför allt granbarkborrar. Klimatförändringarna leder till ökad utbredning av många av de redan etablerade skadegörare vilket kommer att leda till ökade kostnader. Detta gäller främst de områden som kommer drabbas av torka med ett förändrat klimat, framför allt i sydöstra Sverige, där granbestånden är mer stresskänsliga för torka och riskerar att bli extra utsatta för granbarkborren.

Även införda främmande trädslag kan genom ett förändrat klimat sprida sig i högre grad än tidigare. Självspridning av till exempel contortatall har redan noterats under vissa förutsättningar i Norrland. Skador från granbarkborre ökar till följd av ökad stormfällning och torkstress. Utan klimatanpassning, genom att bland annat minska granandelen på de mest utsatta markerna och reducera stormfällningsrisken, riskerar granbarkborreangrepp att mångdubblas mot andra halvan av seklet.²²⁷

Enskilda år har kostnaden för skador från granbarkborreangrepp redan uppgått till miljardbelopp:

Skogsstyrelsen skattar, med antagandet av att skadorna efter stormen Gudrun gav effekt i åtta år, den genomsnittliga kostnaden i dagens klimat till 150 miljoner kronor per år. En grov skattning är att kostnaderna kan stiga till 600 miljoner kronor per år till runt 2050 och till över 1,5

²²⁵ Nationella expertrådet för klimatanpassning 2022, s. 146.

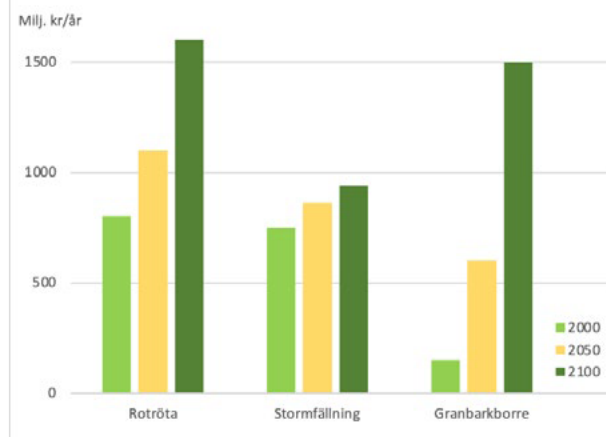
²²⁶ Nationella expertrådet för klimatanpassning 2022, s. 153.

²²⁷ Nationella expertrådet för klimatanpassning 2022, s. 168.

miljarder kronor per år mot slutet av seklet om inte åtgärder genomförs.²²⁸

Även spridning av rottröta förväntas öka när vegetationsperioder blir längre och temperaturerna ökar. Detta gäller särskilt i norra Sverige genom den förlängda växtsäsongen när sporer kan spridas.²²⁹

Tabell 8.1. Risk för ökade kostnader för skogsbruket

Exempel på ökade kostnader för skogsbruket om inte ytterligare åtgärder vidtas. "Nuläge" representerar ungefär 1990–2010. Som jämförelse skattar Skogsstyrelsen skogsbrukets årliga kostnader för viltskador till 1,25 miljarder kronor. Källa: rapport från Nationella expertrådet för klimatanpassning, 2022, s. 165. Ursprunglig källa: Skogsstyrelsens Rapport 2019/23.

Ökad risk för stormfällning och snöbrott:

Klimatscenarioer ger inga tydliga svar på hur vinden kan komma att förändras. Skogsstyrelsen uppskattar grovt att såväl små som stora stormfällningar blir 20 procent vanligare i Götaland och Svealand och 50 procent vanligare i Norrland till 2050. Kostnaden för skogsbruket kan, enligt Skogsstyrelsen, öka från dagens snitt på 700 miljoner kronor per år till 800 miljoner kronor för år 2050 och knappt 1000 miljoner kronor år 2100. Stormskadorna förväntas öka på grund av att minskad förekomst av tjäle och högre grundvattenstånd under vintern gör träden mer instabila, vilket tillsammans med de kraftigt ökade virkesförråden sedan början av 1900-talet bidrar till ökade stormskador. Trädfällningar innebär risker för trafik, vägar, järnvägar, elförsörjning och telekommunikation och även för människors liv. Risken för snöbrott (trädstammar bryts av), både på barr- och lövträd, ökar när mycket blöt snö faller vid temperaturer nära noll. Det är troligt att temperaturhöjningen i kombination med ökad nederbörd gör att skogarna i Norrland kommer att drabbas av mer skador, så länge nederbörden faller i form av blötsnö. På längre sikt kommer antagligen risken för snöbrott att minska i de södra delarna av landet till följd av mindre nederbörd i form av snö.²³⁰

Ökad risk för skogsbrand:

Klimatförändringarna leder till att risken för skogsbränder ökar. Högre temperaturer ökar avdunstningen. Även nederbörden bedöms öka, men eftersom den inte förväntas vara jämnt utspridd över året kan perioder av torka uppstå. Mildare klimat och ökad

²²⁸ Nationella expertrådet för klimatanpassning 2022, s. 169.

²²⁹ Nationella expertrådet för klimatanpassning 2022, s. 169.

²³⁰ Nationella expertrådet för klimatanpassning 2022, s. 169.

nederbörd kan även leda till högre produktivitet och därmed inlagring av biomassa i skogarna, vilket i sin tur kan påverka omfattningen av de bränder som uppstår. Bränder innebär stora risker och monetära förluster och hot för samhällsviktig infrastruktur som elförsörjning och järnvägar. Skogsbränder ger en negativ kolsänka akut i brandfasen, vilket delvis kan kompenseras av en ökad kolsänka om området återplanteras och tillväxten därmed blir mer omfattande än före branden. Ofta gynnas den biologiska mångfalden av branden. Klimatförändringar medför en kraftigt ökad brandfara fram till år 2100. Som jämförelse bedöms sannolikheten för bränder över 10 000 hektar, som idag inträffar vart 100:de år, att inträffa så ofta som vart 10:de år vid nästa sekelskifte, enligt Expertrådet.²³¹

Brandrisksäsongen förväntas förlängas med upp till någon vecka i norr och två veckor i södra Sverige fram till 2050. Fram mot 2100 förväntas brandrisksäsongen utökas ytterligare med upp till en månad och tidigareläggas cirka 40 dagar i främst Svealand och Götaland. MSB räknar med att flera dagar med hög brandrisk, som också kommer att ske i längre perioder, samt en längre brandrisksäsong, kommer att ge flera och mer extrema bränder och brandförlopp. Dessa beräkningar har inte inkluderat en sannolikt ökad frekvens av åskväder och blixurladdningar, vilket ytterligare kan öka antalet antända bränder. Risken för skogsbrand ökar främst i Götaland, Svealand och längst delar av Norrlandskusten.

Trädslagen och skogslevande arter flyttar norrut:

I skyddade skogar kommer trädslagen att expandera norrut. Djupa skuggiga raviner, täta gamla skogar eller platser nära vatten, som är betydligt svalare än omgivningen, kan bli viktiga för temperaturkänsliga växter och den biologiska mångfalden i ett förändrat klimat. Nordliga arter trängs norrut och sydliga arter koloniserar nya områden.²³²

Ökad tillväxt i skogen:

När tillväxtsåongen förlängs ökar tillväxten generellt i skogen. Tillväxten kommer dock inte att öka överallt. Olika modeller ger delvis olika effekt av klimatförändringar på skogens tillväxt i Sverige. Vissa modeller pekar på en ökad tillväxt på i medeltal mellan 15 och 25 procent under perioden 2040–2070 jämfört med 1960–1990. Det finns dock risk för tillväxtreduktion på grund av vattenunderskott. Risken för skador till följd av torka eller minskad tillgång på vatten är störst för sydöstra Sverige och minst för Norrlands inland.²³³

Virkeskvalitet och tillgång och efterfrågan på skogsprodukter förändras:

Den ökade skogstillväxten innebär att virkeskvaliteten både försämras i vissa avseenden och förbättras i andra. Framtida användning av skogsprodukter kommer, enligt expertrådet, att avgöra vad som klassas som ”bra virkeskvalitet” i framtiden. Expertrådet konstaterar vidare rörande tillgång och efterfrågan.²³⁴

²³¹ Nationella expertrådet för klimatanpassning 2022, s. 170-171.

²³² Nationella expertrådet för klimatanpassning 2022, s. 166.

²³³ Nationella expertrådet för klimatanpassning 2022, s. 166.

²³⁴ Nationella expertrådet för klimatanpassning 2022, s. 166.

Ökat byggande med trä har förts fram som en åtgärd som är positiv för klimatet, jämfört med byggande med betong. Eftersom byggnader förväntas stå kvar länge kan det ses som ett sätt att bevara kolsänkan, vilket kan leda till en klimatpolitik som ökar efterfrågan på virke för byggande. Denna slutsats utmanas dock av att betongindustrin reducerar sina utsläpp av växthusgaser. Sveriges största betongproducent Cementa har som mål av att vara klimatneutrala redan 2030... Hur balansen mellan tillgång och efterfrågan på skogsbiomassa påverkas globalt av klimatförändringar är svårbedömt eftersom det påverkas av många aspekter utöver klimatet. Det beror på hur efterfrågan av olika typer av skogsbiomassaprodukter (både för energi och som material) utvecklas. Det styrs även av vad olika länder beslutar göra med den markareal som nyttjas för jordbruk och skogsbruk.

Biologisk mångfald och friluftsliv påverkas:

Klimatets direkta påverkan på naturen och den indirekta påverkan som följer av att mark- och vattenanvändningen anpassas till klimatförändringarna kommer att påverka den biologiska mångfalden.

I de områden där tillväxten i skogen ökar kommer den bli tätare och mörkare vilket ändrar förutsättningarna för de arter som finns. Generellt sett gynnas många lövträd av ett mildare och fuktigare klimat, men om klövviltstammarna också expanderar genom mildare vintrar så kan situationen bli fortsatt negativ för de lövträd som redan idag är hårt trängda av bete (rönn, ek, asp och sälg). Både större andel lövinblandning i barrbestånd och ökad utbredning åt norr av ädellövträd är dock möjligheter som ett förändrat klimat erbjuder. Ett större lövinslag antas i sig öka skogarnas motståndskraft mot olika former av klimatrelaterade skador.²³⁵

Indirekta effekter påverkar också biologisk mångfald. Ett mildare och blötare klimat, med kortare perioder med tjäle, kan leda till att uttransporter av virke försvåras med ökade körskador som följd. Körskador kan både påverka trädens rötter och leda till ökad transport av organiskt material, näring och tungmetaller som giftigt kvicksilver till bäckar och sjöar. Därtill kan de påverka friluftslivets värden, även om det inte är helt självklart att skador minskar intresset för friluftsliv eller naturupplevelser...²³⁶

Sjöar och vattendrag brunifieras:

Ökade nederbördsmängder, kraftigare regn och förändrad markanvändning och minskad försurning, har kopplats till ökad brunifiering²³⁷ i sjöar och vattendrag med skogsdominerade tillrinningsområden. Körskador inom skogsbruket förväntas öka i

²³⁵ Nationella expertrådet för klimatanpassning 2022, s. 167.

²³⁶ Nationella expertrådet för klimatanpassning 2022, s. 167.

²³⁷ Brunifiering innebär att ytvatten blir allt brunare på grund av att organiskt material utlakas och bryts ner till humus. Humus är delvis nedbrutet organiskt material från växter, alger och mikroorganismer och utgör en betydande del av vattnets innehåll av naturliga organiska ämnen. [Brunifiering \(livsmedelsverket.se\)](https://www.livsmedelsverket.se)

ett förändrat klimat med mindre tjäle vilket bidrar till en hög transport av sediment och humusämnen till vattendrag. Förändringar i näringskedjan som orsakas av brunifieringen ger följd effekter på såväl bakteriefloran som djurlivet i sjöar och kan fördyra rening av råvatten.²³⁸

Ökad förekomst av erosion, ras och slamströmmar:

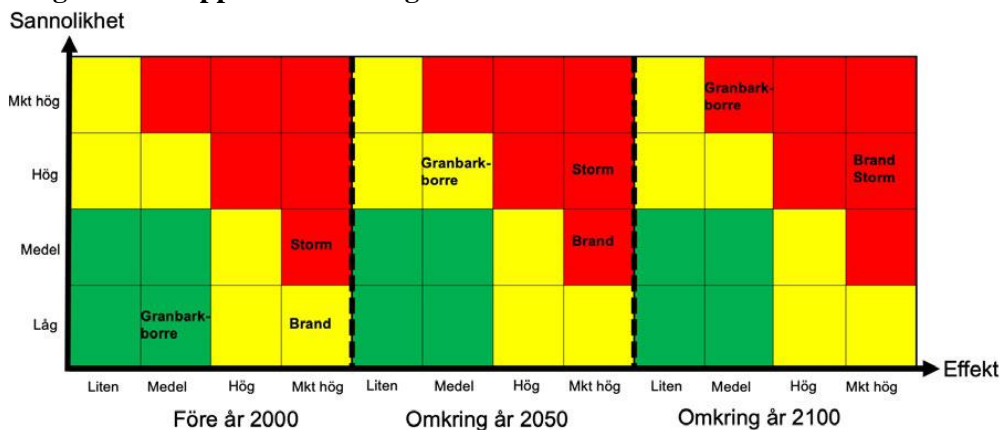
Risken för erosion och ras i samband med extrem avrinning samt körskadorna ökar genom klimatförändringar. Det beror på att förekomsten av tjäle minskar och grundvattennivåer ökar vintertid, och ökad frekvens och magnitud av skyfall. Skogsbrukets kostnader för ras och erosion kommer att öka enligt Skogsstyrelsen. Förändringen kommer sannolikt att bli mer betydande i Svealand och Norrland än i södra Götaland, där man inte kan räkna med tjäle i dagens klimat.²³⁹

Ökat viltbete på skogsplantor:

Klövsviltet bedöms kunna överleva vintern bättre och bre ut sig norrut. Klövsvilt kommer att gynnas i hela landet till följd av en längre tillväxtsång, med undantag av älgstammen som troligen minskar i södra Sverige och kan komma att migrera norrut. Ökade betesskador kan förväntas i hela landet, med undantag för äldre plantor i södra Sverige om älgstammen där minskar. Skogsstyrelsen beräknar att viltbetesskadorna minskar tillväxten i skogen med 6,4 miljoner kubikmeter per år idag.²⁴⁰

Nationella expertrådet för klimatanpassning menar att klimatanpassning krävs för att minska riskerna som beskrivs. De ekonomiska riskerna kan även åskådliggöras på följande sätt.

Diagram 8.1. Uppskattad ökning av klimatrelaterade risker

Bildtext: Samhällsekonomisk värdering av några risker kopplade till skog om inte ytterligare motåtgärder vidtas. Låg sannolikhet innebär mindre än en gång vart 100:e år. Medel motsvarar vart 10-100:e år, hög vart 10:e år och mycket hög oftare än vart 10:e år. I bedömningen av effekter ingår påverkan på ekonomi, liv och hälsa samt ekosystem. Ursprunglig källa: Skogsstyrelsens Rapport 2019/23, s. 23, Klimatanpassning av skogen och skogsbruket. Återgiven i rapport från Nationella expertrådet för klimatanpassning, 2022, s. 186. Utredningen noterar att effekterna av

²³⁸ Nationella expertrådet för klimatanpassning 2022, s. 167.

²³⁹ Nationella expertrådet för klimatanpassning 2022, s. 168.

²⁴⁰ Nationella expertrådet för klimatanpassning 2022, s. 170.

granbarkborreangreppen har varit synliga under flera år efter 2018 och den bedömning som gjordes av Skogsstyrelsen 2019 kan dessutom ha reviderats ytterligare.

8.6.4 Konsekvenser för rennäringen

Förutom de klimatförändringar som beskrivits ovan rörande skogsbruket behöver även konsekvenserna för rennäringen beskrivas särskilt eftersom det är av relevans för Svenska kyrkans fortsatta förvaltning av prästlönetillgångar i de nordliga stiftet.

Arktis och omkringliggande nordliga områden värms upp snabbare jämfört med det globala genomsnittet. Klimatförändringarna i norra Sverige är snabbare än i de södra delarna och för rennäringen är konsekvenserna redan påtagliga. Renskötare vittnar om att snösäsongen blivit kortare och att vädret under vintern är mer oförutsägbart, med snabba väderväxlingar. De svåra vintrarna med brist på bete har blivit fler och samebyar har fått katastrofskyddsersättning för låst bete vid ett flertal tillfällen. Nederbörden under förvintern kommer oftare som regn istället för snö, vilket gör att renarna har svårt att nå marklaven. Antalet dygn och perioder med nollgenomgångar har blivit fler. Stödutfodringen är ett symptom på otillgängliga eller förlorade betesmarker, men den bidrar inte till att lösa ursprungsproblemet. Renskötarna upplever att det blivit varmare och regnigare på hösten och att det kommer större volymer nederbörd. När det snöar kommer det större volymer snö vid varje tillfälle än tidigare. Vintern kommer senare och marken fryser inte under förvintern. Förr frös marken och myrarna tidigare och det var lätt att färdas på det hårda underlaget. En positiv förändring är att både marklav och hänglav växer bättre nu jämfört med 10–15 år tillbaka, men arealerna minskar ändå på grund av skogsbruk eller annan markanvändning.²⁴¹

Expertrådet för klimatanpassning konstaterar att årsmedeltemperaturen förväntas öka inom renskötselområdet och temperaturökningen väntas bli störst under vintern. Väderförhållandena under vintern är särskilt viktiga för renskötseln och tillgången på vinterföda kritisk för renarnas överlevnad. Stödutfodring bedöms inte vara en långsiktig lösning eftersom det innebär stora ekonomiska kostnader, ökad risk för sjukdomar orsakade av fodret och överföring av smittsamma sjukdomar mellan djuren, förändringar i renens beteende och hög arbetsbelastning för renskötarna.²⁴² Expertrådet pekar också på en rad andra konsekvenser av klimatförändringar²⁴³:

Minskat snötäcke påverkar negativt:

Snötäcket förväntas minska generellt och allra mest i kustnära områden samt i låglänta områden i Jämtland och Dalarnas sydliga delar. Vintertid förväntas snöförhållandena variera mer i framtiden. Längre förflyttningar och renarnas möjlighet att ströva fritt för att få åtkomst till bra bete kommer att försvåras. Det kan medföra ett ökat arbete för renskötare att samla ihop och flytta renar.

Försämrad betesro:

Varmare och blötare somrar och färre snölegor medför stor risk för ökad insektsplåga för renarna. Renarna behöver använda mer energi för att söka skydd mot insekter, vilket påverkar tillväxt och kondition, inte minst för kalvarna.

²⁴¹ Nationella expertrådet för klimatanpassning 2022, s. 191.

²⁴² Nationella expertrådet för klimatanpassning 2022, s. 191.

²⁴³ Nationella expertrådet för klimatanpassning 2022, s. 192-195.

Förlängd vegetationsperiod:

I fjällen kan sommarbetet förbättras när säsongen förlängs, vilket skulle kunna vara en fördel för renen eftersom de får längre tid att äta upp sig inför vintern. Ökad tillgång på bete under vår och sommar kan ha positiv inverkan på kalvarnas tillväxt. Betes kvaliteten kan förändras, men hur är osäkert.

Ett varmare klimat ökar skogens tillväxt:

I tätare skogar kan produktionen av marklav försämrats. Om skogsbruket inte anpassar sig till ett ändrat klimat kan denna trend förstärkas ytterligare. Värmeböljor väntas bli längre och inträffa oftare, vilket i kombination med andra faktorer kan bidra till fler skogsbränder. Vid skogsbrand kan vinterbete uträderas för lång tid framåt, vilket skedde sommaren 2018.

Negativ påverkan på biologisk mångfald:

En indirekt följd av klimatförändringen är att renarnas landskapsutnyttjande förändras i takt med att årstider förskjuts och betesmöjligheter ändras. Renarnas betande bidrar till att hålla fjälllandskapet öppet när klimatuppvärmning kan orsaka invasion av träd och buskvegetation. En minskning av renbete kan få långtgående negativa konsekvenser för fjällens biologiska mångfald.

Renskötares psykosociala hälsa påverkas negativt:

Studier visar att klimatförändringar, stora exploateringar av betesmark, högt rovdjurstryck och bristande lönsamhet påverkar renskötande samers psykosociala hälsa negativt. En del renskötare uppger att man närmar sig en gräns där det inte längre är möjligt att anpassa sig utan att det innebär negativa effekter.

Motstående intressen och kumulativa effekter:

För att kunna klimatanpassa renskötseln behövs ett flexibelt utnyttjande av markområden och för det krävs ett sammanhållet landskap. Näringar som vindkraft, gruvnäring, vattenkraft, infrastruktur, turism och skogsbruk konkurrerar med renskötselns utnyttjande av landskapet, och konkurrensen har ökat över tid och förväntas fortsätta öka. För renskötseln har det bidragit till att samebyars betesmarker har minskat och fragmenterats. Samebyarnas sårbarhet för klimatförändringarna är beroende av annan markanvändning och olika typer av beslut som påverkar renskötselns förutsättningar och villkor.

8.6.5 Sametingets klimatarbete

Sametinget arbetar aktivt med klimatanpassning och har tagit fram en klimatstrategi²⁴⁴ och en handlingsplan²⁴⁵ för det fortsatta arbetet. Sametingets faktiska resurser för arbetet är dock mycket små. Sametinget konstaterar att urfolkens traditionella kunskap kommer att vara en nyckelfaktor i arbetet med klimatanpassning.²⁴⁶ Traditionella samiska näringar är redan hårt trängda gå grund av konkurrerande markanvändning såsom skogsbruk, vindkraft och storskalig exploatering. Samernas handlingsutrymme

²⁴⁴ Sametinget. 2019. *Klimatstrategi – Sametingets politiska ställningstagande*, antagen av plenum 2019, [130410 \(sametinget.se\)](https://www.sametinget.se/130410)

²⁴⁵ Sametinget. 2023. *Klimatanpassning – Handlingsplan för samiska näringar och samisk kultur 2023*, [handlingsplan \(sametinget.se\)](https://www.sametinget.se/handlingsplan)

²⁴⁶ Sametinget 2019, s. 5.

är, enligt Sametinget, redan begränsat och möjligheterna till inflytande är mycket små. Klimatanpassning handlar framför allt om att skapa ökad flexibilitet.²⁴⁷

En nyckel till klimatanpassning är tillgång till användbara marker och att på ett medvetet, systematiskt och hållbart sätt ta vara på naturen. Vilket minskar sårbarheten och ökar flexibiliteten för de samiska näringarna och den samiska kulturen. Flexibiliteten för exempelvis renskötseln beskrivs oftast som tillgång till varierad betesmark för renarna och möjligheten att anpassa betesmark efter rådande väderlek och behov. Kvalitén på marker och material som samerna har rätt att bruka av naturen är också en viktig del då flexibiliteten också är kopplad till kulturutövning som exempelvis rätten att nyttja material till bland annat *duodji*²⁴⁸ och mat. Det krävs åtgärder för att motverka eller kompensera negativ påverkan inom samisk traditionellt område.

Sametinget betonar kopplingen till och användningen av traditionell kunskap – *árbediehtu/ árbbdiehto/ aerpimaahtoe*.²⁴⁹

I den samiska kulturen har man under lång tid och på ett speciellt sätt förhållit sig till landskapet. Det är det samiska kulturlandskapet som har styrt användningen. Kunnandet om landskapet ingår i *árbediehtu* som beskriver kunskap både som information och som process och som förtydligar olika sätt att erhålla eller tillskansa sig kunskap. Grunden för *árbediehtu* är relationen mellan natur-djur-människa... I det samiska landskapsperspektivet hänger naturen och det naturen levererar intimt ihop med människan och hennes sociala och kulturella sammanhang. Människan, naturen och landskapet utgör en odelbar helhet – vilket förklarar det holistiska synsätt som den samiska kulturen baseras på.

Árbediehtu bygger på erfarenheter av att leva och verka i ett omgivande landskap.²⁵⁰

Ekologiska, klimatologiska och sociokulturella faktorer påverkar kunskapen och bidrar till att karaktärisera den samiska kulturen. Det är en kollektiv kunskap som individen bär på och utvecklar utgående från egna och andras erfarenheter och observationer av naturen och ekosystemen. Samisk traditionell kunskap kan vara kunskap om väderlek, snöförhållanden, hur och var man fiskar, jagar eller tar örter och skohö... Ofta lyfts även det mer övergripande eller andliga planet, som att visa hänsyn till naturens kretslopp, att ta vara på allt med varsamhet, återbruka, reparera och vårda. Att inte ta mer än man behöver, inte förstöra och vara tacksam för det som naturen ger.

Sametinget arbetar med kunskapsförmedling och stödjer ett antal samebyar med att ta fram klimat- och sårbarhetsanalyser. Analysarbetet ger en mer samlad bild av hur klimatförändringar påverkar förutsättningarna för renskötseln lokalt. Samebyarnas möjlighet till klimatanpassning är hög grad beroende av beslut som andra har rådighet över. Samebyarna uttrycker ett stort behov av ökad flexibilitet och att de måste ha

²⁴⁷ Sametinget 2019, s. 12-13.

²⁴⁸ traditionell samisk slöjd

²⁴⁹ Sametinget 2019, s. 7.

²⁵⁰ Öberg Ben Ammar, Laila, Tunón, Håkan. 2021. *Samisk traditionell kunskap*, i antologin *Biologisk mångfald, naturnyttor, ekosystemtjänster. Svenska perspektiv på livsviktiga framtidsfrågor*, CBM:s skriftserie 121, SLU, s. 98-99, [Antologi om biologisk mångfald | Externwebben \(slu.se\)](https://www.slu.se/antologi-om-biologisk-mangfald)

tillgång till alternativa betesland. Tillgången till skog med mark- och hänglav är helt avgörande för renskötselns framtid och att det finns ett stort behov av ett förändrat skogsbruk.²⁵¹ Vissa samebyar har tagit fram egna handlingsplaner utifrån analysen. I en av de handlingsplaner som utredningen fått ta del av konstaterar samebyn:

Styrkan som finns hos samerna att fortsätta förvalta sin kultur och näring speglas i att renskötseln och samerna har överlevt århundraden av rasism, förtryck och kolonialism. Renen är ett fantastiskt djur som klarar att anpassa sig till det mesta men hur mycket mer kommer den att klara av är oklart, vad som är klart är att renarna och renskötseln kommer hantera klimatförändringarna om det finns tillgång till renbetesmarker.²⁵²

8.6.6 Konsekvenser för jordbruket

Även om utredningen har huvudfokus på skogsbruket så finns det ändå anledning att redovisa klimatförändringar som påverkar jordbruket, eftersom det har betydelse för den fortsatta förvaltningen av prästlönstillgångar framför allt i södra och mellersta Sverige.

Klimatförändringarna påverkar Svenska kyrkan som förvaltare/markägare eftersom en del klimatanpassningsåtgärder bland annat rörande markförhållanden och viss infrastruktur sannolikt kommer att behöva vidtas. Klimatförändringarna påverkar växtodling och djurhållning och det kommer få konsekvenser för de jordbrukare som arrenderar marker från Svenska kyrkan.

Nationella expertrådet för klimatanpassning pekar på ett antal klimatförändringar som kommer att påverka jordbruket. Ett förändrat klimat ger längre växtsäsong, möjlighet att odla andra grödor och möjlighet till längre utomhusvistelse för djur. Samtidigt kommer utmaningarna att växa i takt med stigande medeltemperatur och fler extrema väderhändelser. Skadeangrepp samt extremväder förväntas orsaka ökade skörde-skador i framtiden.²⁵³

Utredningen vill lyfta några av de risker som enligt nationella expertrådet påverkar en arrendator inom jordbrukssektorn.²⁵⁴

Ökad risk för torka och vattenbrist:

Torrperioderna förväntas förlängas och intensifieras i vissa delar av landet och främst de sydöstra och östra delarna av Sverige kommer att drabbas. Konkurrensen om vatten i de sydöstra delarna av Sverige förväntas öka, med risk för vattenbrist under torra somrar. Markernas egenskaper och förmåga att hantera torka kommer att bli av stor betydelse.²⁵⁵

Ökad risk för vattenöverskott:

Skador kan även förväntas till följd av kraftig nederbörd. Kraftigt regn under kort tid ger ökad risk för översvämningar men också risk för erosion, ras och skred samt spridning av föroreningar och oönskade ämnen. Skyfall kan skada skördar, påverka gödselbrunnars kapacitet och därmed läckage till vattendrag, betesdjur kan behöva

²⁵¹ WSP. 2023. *Sammanfattning och utvärdering av samebyars klimat- och sårbarhetsanalyser 2018-2023*, maj 2023, s. 14, [Sammanfattning & Utvärdering \(sametinget.se\)](https://sametinget.se)

²⁵² Klimat- och sårbarhetsanalys samt handlingsplan för klimatanpassning för Mittådalens sameby

²⁵³ Nationella expertrådet för klimatanpassning 2022, s. 207.

²⁵⁴ Nationella expertrådet för klimatanpassning 2022, s. 211-.

²⁵⁵ Nationella expertrådet för klimatanpassning 2022, s. 211.

flyttas, vattenkänsliga installationer och vägars bärighet kan påverkas. Översvämningar och skyfall kan leda till sämre avkastning, markskador samt ökade arbets- och produktionskostnader.

Riskerna med dåligt dränerad jordbruksmark ökar. En del av problematiken beror på föråldrad täckdikning som inte har åtgärdats. Packningsskador till följd av körning på blöt mark efter översvämning kan drabba både matjord och alv²⁵⁶. En markpackningsskada uppstår lätt vid körning med tunga maskiner, särskilt vid körning under blöta förhållanden. Det påverkar skörden negativt under mycket lång tid och gör det i en del fall omöjligt att odla vissa grödor.²⁵⁷

Ökade risker kopplade till markstruktur:

Expertrådet pekar på att det som kännetecknar en god markstruktur ur odlingssynpunkt är en jord som ger förutsättningar för en god etablering av grödan och rotutveckling. En god markstruktur bidrar dessutom till att upprätthålla en hög växtproduktivitet och växthälsa.

Förutom markpackning, orsakad av allt tyngre jordbruksmaskiner, är den pågående förlusten av organiskt material (mull) de största hoten mot den svenska odlingsmarkens struktur. Högre temperatur och ökad biologisk aktivitet i jorden påskyndar nedbrytning vilket innebär att förlusten av organiskt material från jorden ökar. Samtidigt så ökar mängden kol i marken då primärproduktionen ökar. Om den ökade nedbrytningen överstiger mängden som kan bindas med en ökad produktion så riskerar jordbruksmarkens kvalitet att försämrans i ett varmare klimat, om nuvarande odlingstekniker fortsätter att dominera. I ett förändrat klimat där nederbörden ökar vintertid ökar risken för markpackning om dräneringen av jordbruksmarken är bristfällig. Markstruktur är lätt att förstöra men mycket svår att bygga upp igen.²⁵⁸

Risker för lantbrukets djur:

Ett förändrat klimat påverkar ekosystem och djurpopulationer, vilket kan öka riskerna för utbrott av smittsamma sjukdomar och spridning av insekter och annat som sprider sjukdomar. Smittor som sprids via vatten påverkas både av tillgången av vatten och översvämningar. Värmeböljor kan leda till värmestress och djur kan behöva söka skydd mot värme eller flyttas till svalare ställen. Tillgång till naturbetesmarker, skuggande träd, nödbetesmarker samt klimatanpassade djurstallar kan bli nödvändiga för god djurvälstånd.²⁵⁹

Ökad risk för påverkan av den biologiska mångfalden:

Den biologiska mångfalden i odlingslandskapet har påverkats av att marken har brukats under lång tid. Klimatförändringarna kan påverka den biologiska mångfalden i odlingslandskapet direkt genom att livsbetingelserna för växter och djur förändras.

²⁵⁶ Alv är den jord som ligger direkt under matjord.

²⁵⁷ Nationella expertrådet för klimatanpassning 2022, s. 212.

²⁵⁸ Nationella expertrådet för klimatanpassning 2022, s. 213.

²⁵⁹ Nationella expertrådet för klimatanpassning 2022, s. 215.

Påverkan kan också ske indirekt genom att förutsättningarna för jordbruksföretagen kan förändra markanvändningen och produktionsmetoderna.

Likriktning inom odling och djurhållning präglar dagens jordbruk. Minskad djurhållning, intensiv växtodling med begränsat inslag av vall och andra lågintensiva odlingar, samt ökad användning av växtskyddsmedel och växtnäring på åkermarkerna påverkar den biologiska mångfalden negativt. Även klimatanpassningsåtgärder, till exempel utökad dränering för att anpassa odlingen till ökade regnmängder och ökad bevattning vid torra, kan påverka viktiga våtmarker, andra akvatiska miljöer och naturmiljöer negativt.²⁶⁰

8.7 Svenska kyrkans arbete så här långt

I det följande ges en kortfattad beskrivning av Svenska kyrkans klimatarbete.

8.7.1 Svenska kyrkans uppmaningar att ta ansvar för klimatkrisen

Svenska kyrkan har varit engagerad i klimatfrågorna under lång tid. I Svenska kyrkans internationella arbete genom Act Svenska Kyrkan har fokus under flera år varit på klimaträttvisa och klimatförändringarnas konsekvenser för samhällsutvecklingen. Enligt den reviderade strategiska planen för Act Svenska kyrkan, som fastställdes av kyrkostyrelsen i januari 2022, anges att arbetet och dess drivkrafter bygger på en förståelse av skapelsens integritet:²⁶¹

Guds skapelse förnyas ständigt och allt liv lever i ömsesidigt beroende. Människan har en unik ställning när det gäller att ta ansvar och se till att livet inte kränks. Skapelsen, och därmed mänsklighetens långsiktiga överlevnad, hotas av människans nuvarande påverkan på vår planet. Världen befinner sig i ett planetärt nödläge och gränserna för planetens möjligheter att föda och bära människan och andra arter håller på att överskridas. Till stor del beror det på att världens befolkning – främst de rikaste delarna av den – använder resurser på ett ohållbart sätt. Den kunskap vi har idag tillåter inte att vi skjuter upp till morgondagen det som behöver göras idag. Vår mänskliga klimatpåverkan måste minska radikalt för jordens och mänsklighetens skull. Vi bygger vårt engagemang för skapelsens integritet på teologisk reflektion och tillgänglig kunskap och forskning. Den omställning som behövs är krävande, men kan också innebära positiva förändringar och ökad livskvalitet, och den måste bäras av ett tydligt rättviseperspektiv.

I strategiplanen anges bland annat att Act Svenska kyrkan är en del av en global rörelse som utkräver ansvar för att säkerställa miljö- och klimaträttvisa. Act Svenska kyrkan arbetar för att stater vidtar rättvisa genusintegrerade och ambitiösa klimatåtgärder, som lever upp till globala överenskommelser för miljön och klimatet och de globala hållbarhetsmålen samt stärker skyddet för miljö- och klimatförsvare. Act Svenska kyrkan vill också verka för att samhällen och människor som drabbas av klimatkrisens konsekvenser ska ha rätt till inflytande över beslut som rör anpassning

²⁶⁰ Nationella expertrådet för klimatanpassning 2022, s. 216.

²⁶¹ *Strategisk plan för Act Svenska kyrkan*, KS 2021/1535.

och klimatfinansiering samt kompenseras för förluster och skador till följd av naturkatastrofer.

Inför olika internationella klimatförhandlingar har också uttalanden gjorts från Svenska kyrkans företrädare för att mana till handling och ansvarstagande i klimatfrågor.

Bland annat arrangerade Svenska kyrkan konferensen *Uppsala Interfaith Climate Summit* i november 2008. Konferensen uppmanade religiösa och världsliga ledare vid klimatförhandlingarna i Köpenhamn till handlande och ledarskap för att motverka klimatförändringar.²⁶²

I samarbete med Kyrkornas världsråd och Kanadas kristna råd arrangerade Svenska kyrkan konferensen *Future of Life in the Arctic – The Impact of Climate Change – Indigenous and Religious Perspectives* i Storforsen i oktober 2015.²⁶³ Konferensen fokuserade på klimaträttsliga och arktiska urfolks erfarenheter av pågående klimatförändringar. Ett uttalande från mötet blev också ett inspel till klimatförhandlingarna i Paris samma år.

Ett fördjupat ställningstagande från Svenska kyrkan har gjorts genom biskopsbrevet för klimatet som presenterades 2014 och reviderades 2019.²⁶⁴ Biskopsbrevet lyfter klimatkrisens andliga och existentiella karaktär och den innehåller en existentiell och teologisk reflektion om människans roll, om hot, ångest och hopp. Biskoparna uppmanar bland annat församlingar och stift att engagera sig i klimatfrågor, ta fram konkreta handlingsplaner i syfte att uppnå klimatneutrala verksamheter så fort som möjligt med sikte på 2030, och låta en teologiskt reflekterad syn på skapelsen präglade den ekonomiska förvaltningen av aktier, skog och mark för att minska klimatpåverkan och påskynda klimatomställningen. Biskoparna uppmanar människor i Sverige att engagera sig och verka för en kraftfull klimatomställning och att själva vidta åtgärder för att begränsa klimatutsläpp. Även svenska beslutsfattare, myndigheter, företag, organisationer, internationella organ och kyrkoledare uppmanas att ta ansvar.

Även inför FN:s klimattoppmöte, COP26, i Glasgow, i oktober 2021, gjorde biskoparna i Svenska kyrkan ett gemensamt uttalande om att det råder klimatnödläge och att det krävs inre samling och yttre handling för att möta klimatkrisen.²⁶⁵

Tillsammans med många andra ser vi biskopar med hopp och bävan fram emot COP26. Det är oerhört mycket som ligger i vågskålen. Idag finns en bred global enighet om situationens allvar. Klimatförändringarna orsakar skogsbränder, översvämningar och torka som skördar liv över hela världen. Människor tvingas på flykt. Allt fler gränser för vad vår planet klarar av är nära att överskridas.

Biskoparna uppmanade även denna gång till handling:

Klimatomställningen kräver att vi förändrar och förändras. Vi behöver tänka om – ja, vända om. I stället för en livsstil som utarmar planeten måste vi leva våra liv inom planetens gränser. Det är en väg som fordrar

²⁶² *Hope for the Future! The Uppsala Interfaith Climate Manifesto 2008*, Faith traditions addressing Global Warming, [Version 3 \(svenskakyrkan.se\)](https://www.svenskakyrkan.se/Version3)

²⁶³ [Churches address impact of climate change on indigenous peoples in the Arctic | World Council of Churches \(oikoumene.org\)](https://www.wccn.org/Churches-address-impact-of-climate-change-on-indigenous-peoples-in-the-Arctic)

²⁶⁴ [https://www.svenskakyrkan.se/filer/SK20077-Biskopsbrev-klimat-webb%20uppslag%20\(5\).pdf](https://www.svenskakyrkan.se/filer/SK20077-Biskopsbrev-klimat-webb%20uppslag%20(5).pdf)

²⁶⁵ [Sveriges biskopar: Klimaträttsliga rotad i en biblisk tanke - DN.se](https://www.dn.se/nyheter/religion/2021/10/11/svenska-kyrkan-klimat/); [Uttalande från Svenska kyrkans biskopar om klimatet - Svenska kyrkan](https://www.svenskakyrkan.se/uttalande-fran-svenska-kyrkans-biskopar-om-klimatet)

uthållighet, men den kan leda oss mot den framtid vi ännu inte sett; mot ett bättre och mer hållbart samhälle.

Svenska kyrkan har också bidragit till klimatarbete inom ramen för Kyrkornas världsråd och inom Lutherska världsförbundet, LVF. Exempel på sådant är bland annat att LVF i arbetet med rapporten *Kyrkan i det offentliga rummet*, där Svenska kyrkans företrädare ingick i arbetet, uppmanar kyrkor att engagera sig i kampen för klimaträttvisa.²⁶⁶

Tillsammans med sina ekumeniska och mångreligiösa samarbetspartners har LVF ständigt och outtröttligt arbetat för att öka medvetenhet om klimatförändringarnas negativa ekologiska och sociala påverkan. LVF förespråkar riktlinjer som skyddar miljön, minskar klimatförändringars negativa effekter, möjliggör anpassning till förändrade förhållanden och förhindrar fortsatt miljöförstöring.

8.7.2 Arbetet med Färdplan för klimatet

För att komma vidare i det inomkyrkliga klimatarbetet har Svenska kyrkans *Färdplan för klimatet* utarbetats. Arbetet initierades genom ett beslut av kyrkomötet 2019. Färdplanen omfattar åren 2020 – 2030 och innebär att Svenska kyrkan ska uppnå klimatneutralitet för den egna verksamheten. För närvarande pågår etapp 2 i färdplansarbetet som avser åren 2024 – 2027.

Samtliga egendomsförvaltningar är engagerade i arbetet med Svenska kyrkans *Färdplan för klimatet*. Detta sker genom olika projekt som drivs antingen gemensamt med andra egendomsförvaltningar eller enskilt. Bland annat deltar 12 av 13 förvaltningar i projektet *Storskaliga solkraftsparker i kyrklig samverkan*, som under 2022 övergick i en andra fas och som är tänkt att i ett senare skede kopplas samman med Svenska kyrkans elanvändning.²⁶⁷

Under 2023 bidrog egendomsförvaltningarna genom utarrendering av mark eller i egen regi till en produktion av förnybar energi i form av vindkraft, vattenkraft, solenergi samt bioenergi (brännved och GROT) om 1,04 TWh.²⁶⁸

Enligt färdplanen ska Svenska kyrkan lyfta andliga och existentiella aspekter av klimatförändringarna och verka för klimaträttvisa i ord och handling. Rörande Svenska kyrkans roll i klimatarbetet anges att kyrkan har en unik möjlighet att bidra till värderingsförändring i det svenska samhället genom att kontinuerligt bearbetar värderingar, världsbild och livssyn i verksamheten. Det är en del i församlingens grundläggande uppgift och kyrkan både förvaltar och utvecklar sitt uppdrag i ord och handling som en tolkande gemenskap. Rörande klimaträttvisa konstateras:

Klimaträttvisa handlar också om att ställa om till mer hållbar konsumtion och bidra till rätten till värdiga liv för hela jordens befolkning och även framtida generationer. Här behöver även vi i Svenska kyrkan ta vårt ansvar tillsammans med andra samhällsaktörer. Det är en viktig moralisk fråga som handlar om etiskt ansvarstagande och ytterst att vara trogen vår kristna värdegrund.

Bland etappmålen anges att till och med 2027 ska:

²⁶⁶ Lutherska Världsförbundet. 2016. *Kyrkan i det offentliga rummet – Ett studiedokument av Lutherska världsförbundet*, s. 33. [dtpw-churches_in_public_space_sv.pdf \(lutheranworld.org\)](https://www.lutheranworld.org/dtpw-churches-in-public-space-sv.pdf)

²⁶⁷ *Samråd och tillsyn prästlönetillgångarna 2022*

²⁶⁸ *Samråd och tillsyn prästlönetillgångarna 2023*

- Svenska kyrkan vara en modig röst för rättvis omställning med omsorg om hela skapelsen, som i ord och handling tar sitt ansvar lokalt och globalt.
- Svenska kyrkan initiera och delta i samtal om värderingsförändringar avseende en människocentrerad livsförståelse och ett engagemang för naturens rättigheter.
- kunskap om klimaträttvisa genomsyra all verksamhet i Svenska kyrkan.

Under 2022 har egendomsförvaltningarna gemensamt tagit fram nya mål för färdplanens andra etapp avseende målområdet förvaltning av skog och mark för perioden 2024 – 2027. Rörande denna förvaltning konstateras i färdplanen att Svenska kyrkans förvaltning av skog och jord har stor betydelse för att begränsa kyrkans klimatpåverkan:

Växande skog binder koldioxid från atmosfären och skogarnas råvaror kan användas för att ersätta fossila bränslen och material. Samtidigt finns det fler mål som måste uppfyllas utöver de som kopplar till skogarnas träd tillväxt och kolbindning. Till dessa hör att bevara och utveckla skogarnas biologiska mångfald, upprätta sociala och kulturella värden samt att säkerställa skogsekosystemens stabilitet och anpassningsförmåga till ett förändrat klimat. En utredning har tillsatts som aktivt arbetar för att Svenska kyrkan ska säkerställa en så hållbar skogsförvaltning som möjligt. Svenska kyrkan har en hög ambitionsnivå och utredningens resultat kan bidra till att målen preciseras ytterligare inom detta målområde.

Till och med 2027 ska förvaltningen av prästlönetillgångarna:

- ha utvärderat beräkningsmodellen för den skogliga kolbalansen genom extern revision, och mätmetoder för jordbrukets kolbalans vara implementerad i enlighet med bästa praxis och gällande redovisningsregler.
- fortsatt aktivt bidra till forskning och utveckling om en hållbar förvaltning av skog och mark och en hållbar produktion av förnybar energi.
- som förvaltare av skog, mark, kapital och som projektör verka för ökat träanvändande i byggnationer och ett klimatsmart byggande.
- tillse att produktionen av förnybar el, motsvarande den totala årliga användningen i kyrkans byggnader, vara i projekt- eller produktionsfas på prästlönetillgångarnas marker. Produktionen kan omfatta både egna anläggningar och anläggningar som drivs av andra aktörer på prästlönetillgångarnas marker.
- bidra till forum för kompetensutveckling, erfarenhetsutbyte och gemensamma projekt för fossilfritt och hållbart jordbruk för sina gårdsarrendatorer. Vid nyupplåtelse av arrenden ska man använda möjligheten att påverka brukandet om det anses lämpligt.
- sträva efter fossilfrihet i skötsel och transporter i skogsbruket.
- tillvarata den brukade skogens produktionspotential för ökad klimatnytta på kort och lång sikt. Samtliga åtgärder för klimatnytta inom prästlönetillgångarnas förvaltning av skog och mark ska ha en balans mellan ekologiska, sociala, ekonomiska och andliga värden.
- vidta aktiva åtgärder för klimatanpassning som kan öka skogarnas och jordbruksmarkens motståndskraft, återhämtnings- och utvecklingsförmåga och minska klimatförändringarnas skadliga effekter.
- ha vidareutvecklat kunskap om hur markförvaltning och skogsbruk påverkar samiska näringar, samt genomfört anpassningar i enlighet med handlingsplanen som är kopplad till Svenska kyrkans ursäkt till det samiska folket.

De nya etappmålen rörande skog och mark är snarlika dem från etapp 1. Det som skiljer är att tidigare antagen beräkningsmodell för skogens kolbalans ska utvärderas, att produktion av förnybar el ska vara igångsatt eller i startgropparna. Målskrivningar om att klimatanpassningsåtgärder ska vidtas samt att ett etappmål kopplat till försoningsarbetet med det samiska folket har tillkommit. Att bevara och utveckla skogarnas biologiska mångfald finns med som en övergripande målskrivning för etapp 2, men det anges inte närmare vilka utvecklingsåtgärder som ska bidra till att uppnå målet.

8.7.3 Kritik mot färdplanens ambitionsnivå rörande skog och mark

Inför etapp 2 av färdplanen remitterades förslagen till etappmål till stiftens styrelse. Förutom de 13 stiftsstyrelsernas svar inkom ett mycket stort antal remissvar som rörde de föreslagna etappmålen för skog- och markförvaltning. Drygt 230 spontantyttranden rörde kyrkans skogsförvaltning. De flesta spontantyttrandena lämnades av privatpersoner, några organisationer och olika inomkyrkliga aktörer. Huvudbudskapet i många av remissvaren handlade om en ökad ambitionsnivå i klimatarbetet.

Samtliga stiftsstyrelser tillstyrkte etappmålen för skog och markförvaltning. Flera stift påtalade också vikten av att arbeta med biologisk mångfald och efterfrågade även mål för detta. Förlust av biologisk mångfald utgör ett globalt samhällshot som också är problematiskt för en kyrka som värnar hela guds skapelse, enligt stiftens styrelse. Det vore enligt stiftens styrelse önskvärt med tydliga beslut på att även mål ska sättas för biologisk mångfald och inte enbart för klimatet. I stiftens remissvar föreslogs bland annat nya etappmål för skogs- och markförvaltningen:

- egendomsförvaltningarna i samtliga stift borde dubbelcertifiera sin skog (alltså både PEFC och FSC)
- inbindningen av koldioxid, CO₂, i stående skog, alltså tillväxten av biomassa i levande träd, ska överstiga det uttag och naturliga avgångar som sker
- skogsskötsel förändras så att större del av CO₂ inbindningen sker så att det blir till långlivade produkter
- volymtillväxt (CO₂ inlagring) ska prioriteras framför ekonomisk avkastning genom att låta skogen bli äldre än vad som är ekonomiskt optimalt
- en omställning av skogsbruket görs så att en ökande andel av skogen brukas med hyggesfria metoder
- Svenska kyrkan uppfyller sin del i Sveriges åtaganden för biologisk mångfald inom FN:s konvention om biologisk mångfald, genom att utarbeta en plan för biologisk mångfald inom förvaltning av skog och mark, och påbörja arbetet för att i denna verksamhet bidra till förverkligande av konventionens mål
- en plan utarbetas för återvätning av utdikad mark, med angivande av lämpliga prioriterade marker, och arbetet med återvätning av de högst prioriterade markerna ha påbörjats, samt att
- alla kvarvarande naturskogar som Svenska kyrkan förvaltar ges ett långsiktigt skydd.

Inomkyrkliga spontanremisser inkom även från en nomineringsgrupp, grupper av ledamöter ur stiftsstyrelser, stiftsfullmäktige och pastorat, samt från Nätverket för hållbart skogsbruk i Svenska kyrkan.

Utredningen noterar att Svenska kyrkans klimatarbete väcker stort intresse och att det finns förväntningar både inom organisationen och från miljö- och klimatrörelsen att höja ambitionsnivån i de delar som rör skogs- och markförvaltningen. Det faktum

att stiftsstyrelser uttrycker en vilja att gå längre i målskrivningar än vad ENSO föreslog kan också ses som ett tecken på bristande integrering och koordinering av Svenska kyrkans hållbarhetsarbete på stiftsnivå. Det förstärker den bild som även framkommer i utredningens dialog med klimat- och miljöhandläggarna (se kapitel 6.1.5) att dialogen i hållbarhetsfrågor inte koordineras i tillräcklig utsträckning i flera stift.

Naturskyddsföreningen, Jordens vänner, Greenpeace, Birdlife Sverige, Skydda skogen, Klimataktion och Klimatriksdagen inkom också med remissvar. I organisationernas och privatpersoners svar anfördes att det är viktigt att Svenska kyrkan ”står upp för” eller har mål för att skydda 30 procent av skogen för klimat och biologisk mångfald, utökning av hyggesfritt och naturnära brukande, samt insatser för restaurering av natur. Ett 150-tal spontanyttranden tog även upp vikten att av respekt för samiska markrättigheter/urfolksrätt/rennäring. Under remissrundan ifrågasatte också flera organisationer att ett forskningsinstitut (Skogforsk) med kopplingar till skogsindustrin anlitas av Svenska kyrkan för att ta fram beräkningsmetoden för beräkning av skogens bindande av kol. Även andra synpunkter lämnades rörande beräkningsmetoden.

De inkomna synpunkterna ledde dock inte till några revideringar av de föreslagna etappmålen rörande skog och markförvaltning, utan synpunkterna skickades i stället vidare till denna utredning som då nyligen tillsatts.

8.7.4 Svenska kyrkans beräkningsätt av kolbalans i skogen ifrågasätts av forskare

En central del av egendomsförvaltningarnas klimatarbete i Färdplanen bygger på sättet att beräkna skogens klimatnytta. Det framhålls att växande skog binder koldioxid från atmosfären och skogarnas råvaror kan användas för att ersätta fossila bränslen och material (den så kallade substitutionseffekten – se ovan under 8.5.3). Genom att mäta skogens tillväxt och jämföra det med utsläpp av koldioxid som sker i samband med avverkning och i senare led av användning av skogens produkter, kan man beräkna en klimatpåverkan.

Sättet att beräkna klimatnyttan redovisades i november 2022 i en studie kallad *Stiftens skogar och skogsbruk ur klimatperspektiv*.²⁶⁹ I studien ingick endast brukad skog. I studien konstateras att kolförrådet är stort i de skogar som förvaltas av stiftet. Trädbiomassan innehåller, enligt forskarna, kol motsvarande ca 84 miljoner ton och det organiska kolet i skogsmarken motsvarar ytterligare ca 125 miljoner ton. Lagret motsvarar över fyra års totala svenska utsläpp. Tillväxten i stiftens skogar binder varje år 3,3 miljoner ton koldioxid. Avverkningen innebär ett uttag från lagret motsvarande ca 2,3 miljoner ton/år och dessutom dör träd av naturliga orsaker motsvarande 0,1 miljoner ton. Detta innebär, enligt rapporten, att stiftens skogar har en årlig nettoinlagring av kol motsvarande nära ca 0,9 miljoner ton koldioxid. Utsläppen från plantproduktion, röjning, alla skogsmaskiner, vägunderhåll och transporter med timmerbilar är små i sammanhanget, 15–16 000 ton CO₂/år, varav mer än hälften kommer från transportsektorn. En beräkning av substitutionseffekten bidrar, enligt forskarna, till en minskad belastning på upp till 1,6 miljoner ton fossil koldioxid/år. Forskarna menar att man också kan öka klimatnyttan genom att ta tillvara mer av biomassan i de träd som avverkas och genom att bidra till ökat tillväxt i skogen genom skogsskötsel och genom att minimera skador som hämmar tillväxten.

²⁶⁹ Björheden, Rolf, m.fl. 2022. *Stiftens skogar och skogsbruk ur klimatperspektiv*, Skogforsk, arbetsrapport 1130–2022, [Så påverkas klimatet av stiftens skogsbruk - Skogforsk](#)

Svenska kyrkans sätt att beräkna klimatnyttan har kritiserats av andra forskare på området som menar att det är problematiskt att kyrkan använder skogsindustrins beräkningsmetod som utgångspunkt vid utformningen av färdplanen. De kritiska forskarna menar att klimatnyttan ser olika ut om man ser det på kort respektive lång sikt. Flera nya studier visar att minskad avverkning ger stor klimatnytta de närmaste decennierna.²⁷⁰

Varför är då denna ansats problematisk? Jo, för att skatta klimatnyttan av en åtgärd måste man göra en jämförelse mellan olika handlingsalternativ. Till exempel kan man jämföra dagens skogsbruk med en lägre eller högre avverkningsnivå. Man måste alltså göra minst två budgetar innan man kan dra några slutsatser. Så görs i den vetenskapliga litteraturen, och här framträder en helt annan bild. Denna forskning visar nämligen att minskad avverkning (eller förlängd rotationsperiod) ger stor klimatnytta de närmaste kritiska årtiondena. På mycket lång sikt (>50–100 år) kan ett skogsbruk som avverkar upp mot 80 procent av tillväxten ge en större klimatnytta än ett lågintensivt skogsbruk. Men väljer man att fokusera på den förhållandevis osäkra långsiktiga nyttan av en hög avverkningsnivå, så måste man i gengäld acceptera att man förlorar en stor klimatnytta den kommande 30-årsperioden då mänskligheten måste åstadkomma dramatiska minskningar av nettoutsläppen. En kolbudget för kyrkans skogar kan förvisso användas för att övervaka om utsläppen av koldioxid utvecklas åt rätt håll, men den duger inte som beslutsunderlag. Den säger ingenting om hur klimateffekterna av skogsbruket ser ut i olika tidsperspektiv, och den kan inte användas för att avgöra vilken klimatnytta olika brukningsstrategier ger. Den ger helt enkelt inte den kunskap som kyrkans beslutsfattare behöver för att fatta informerade beslut om hur skogen ska skötas för att öka klimatnyttan.

De kritiska forskarna menar också att Svenska kyrkan genom sitt omfattande skogsinnehav kan göra en betydande insats för att mildra både klimatkrisen och biodiversitetskrisen:

Åtgärder som minskad avverkningsintensitet, förlängd rotationsperiod och ökad skyddad areal ger både klimatvinster och gynnar den biologiska mångfalden. Eftersom dagens kalhyggesbruk är optimerat för maximal ekonomisk avkastning får man i så fall räkna med ett visst ekonomiskt avbräck. Kyrkan måste alltså väga ekonomi mot ekologiska, sociala och andliga värden, vilket kräver att de kortsiktiga och långsiktiga konsekvenserna av olika handlingsalternativ för ekonomi, klimat, biodiversitet, renskötsel med mera redovisas öppet och framför allt korrekt.

Debatten mellan de olika forskarna har därefter fortsatt. Det råder således fortsatt olika uppfattningar om huruvida klimatnyttan går att beräkna så som anges i Skogsforsk

²⁷⁰ Englund, Göran, m.fl.: *Svenska kyrkan är vilseförd i frågan om skogsbrukets klimatpåverkan*, Kyrkans Tidning, 15 maj 2023, [Svenska kyrkan är vilseförd i frågan om skogsbrukets klimatpåverkan | Kyrkans Tidning](#)

studie och om det är tillräckligt för att kunna fatta välgrundade beslut om förvaltningen inom Svenska kyrkan.²⁷¹

Egendomsförvaltningarna har därefter låtit en av forskarna bakom beräkningsmodellen ta fram en utvärdering som presenteras i rapporten *Stiftens skogar och skogsbruk – Klimatbokslut för perioden 2020–2023*.²⁷² I rapporten konstateras att förrådet av växande skog har ökat under perioden med ca 4 procent och är nu 60,7 miljoner m³sk. Även förrådet av grov död ved bör ha ökat under perioden. Tillväxten i skogen har dock minskat med 2 procent. Nettotillväxten (förändringen av det totala virkesförrådet) har minskat från 592 000 m³sk år 2020 till 524 000 m³sk år 2023. Skogens förråd av kol (inklusive kol i död ved) är totalt 24 680 000 ton. Skogens tillväxt gav 2023 en inbindning av +881 000 ton kol/år medan avverkning och andra avgångar samma år medförde en minskning av -673 000 ton kol varav 522 000 ton i de virkesprodukter som levererades. Nettoökningen av kolförrådet i skogen blev för året 239 000 ton kol. Förrådet av organogent²⁷³ kol i skogsmarken ökar, men ackumuleringstakten för markkol är så långsam att detta knappast är märkbart på de fyra år som skiljer. Det levererade virket bedöms genom substitutionseffekter antas sänka de fossila utsläppen till atmosfären med 692 000 ton kol per år och den förlängda lagringen i form av produkter tillverkade av virke från kyrkans skogar torde uppgå till ca 3,6 miljoner ton kol. Forskaren konstaterar dock att beräkningar av substitutionseffekten är osäkra.²⁷⁴

Området är ganska dåligt beforskat, trots att det finns ett stort antal studier, bland annat för att en generell teori saknas för hur beräkningar av substitutionseffekter ska genomföras, på grund av skillnader i avgränsningar etc.

Utredningen noterar att substitutionseffektens betydelse även problematiserats av klimatforskare – vilket behandlats ovan i avsnitt 8.5.3. Utredningen noterar vidare att forskaren som gjort utvärderingen och varit med och utformat beräkningsmodellen själv medger graden av osäkerhet vid beräkning av substitutionseffekten.

Enligt etappmålen i färdplanen ska beräkningsmodellen för den skogliga kolbalansen utvärderas genom extern revision, och liknande mätmetoder för jordbrukets kolbalans ska implementeras till 2027.

8.7.5 Förvaltningarnas arbete med att värna biologisk mångfald

Som beskrivits i kapitel 6.1 uppger eigendomsförvaltningarna att de arbetar aktivt med att uppfylla kraven för ekologisk hållbarhet inom respektive skogscertifiering.

Utredningen noterat att skogscertifieringen anger en miniminivå som ska vara uppfylld. En skogsägare kan således välja att ha högre miljö- och naturvårdsambitioner än vad som anges i skogscertifieringssystemen. Flera av stiftens har vid utredningens besök anförat att förvaltningens ambitioner rörande naturvård är högre och tillämpningen i fält är bättre än andra skogsaktörers. Det har anförts att eigendomsförvaltningarna ”inte pressar ut sista kronan vid avverkningar” och att stiftens överhåller skog och därmed bidrar till biologisk mångfald.

²⁷¹ [Osaklig kritik av rapport om kyrkans skogsbruk | Kyrkans Tidning; Rätt kunskap behöver ligga till grund för kyrkans skogsbruk | Kyrkans Tidning](#)

²⁷² Björheden, Rolf. 2024. *Stiftens skogar och skogsbruk – Klimatbokslut för perioden 2020–2023*, april 2024, Skogforsk.

²⁷³ Med organogent menas att den innehåller organiskt material som ursprungligen varit levande.

²⁷⁴ Björheden 2024, s. 7.

Utredningen har ställt följdfrågor kring detta för att kunna verifiera uppgifterna. Inget konkret har dock framkommit som skulle bekräfta att kyrkans praktik skulle vara bättre än andra skogsaktörers. Däremot har utredningen fått ta del av ett antal exempel på lokala fall där kraftig kritik riktas mot egendomsförvaltningar på grund av otillräcklig miljöhänsyn och risk för förlust av naturvärden. I synpunkterna lyfts bland annat att det finns brister i stiftens avverkningsanmälningar och att art- och naturvärdesinventeringarna är otillräckliga.

Enligt den nya FSC- standarden ska minst 10 procent avsättas eller ha anpassad skötsel, varav minst 5 procent måste vara undantaget från brukande. Anpassad skötsel kan exempelvis innebära vissa former av hyggesfritt skogsbruk.

Det bör också noteras att skogscertifieringarna inte är inriktade mot direkta klimatnyttor i skogen. Krav på miljövärden i certifieringar kan dock indirekt bidra till kolsänka, enligt forskare.²⁷⁵

Stiftens Egendomsförvaltningars föreningar, STEF, arbetar sammanhållande med hållbarhetsfrågor i det skogsbruk som egendomsförvaltningarna bedriver inom områdena ledningssystem och certifieringar, naturvård och biologisk mångfald, socialt ansvarstagande i samhället och arbete mot korruption. Under 2023 var en del stift certifierade enligt PEFC, en del enligt FSC och en del enligt båda certifieringssystemen. Tio stift hade hela sin certifiering via STEF. Lunds och Linköpings stift hade sin PEFC-certifiering via Södra Skogsägarna men FSC genom STEF. Göteborgs stift är dubbelcertifierade via Södra Skogsägarna. En process att inkludera Härnösand och Luleå stift i STEF:s FSC-certifikat har påbörjats och när den har slutförts kommer samtliga stift vara certifierade enligt FSC.²⁷⁶

Förutom skogsbrukscertifikaten har STEF ett ledningssystem som är certifierat enligt ISO 14001. Ledningssystemet innehåller gemensamma rutiner, system för uppföljning och en skötselhandbok. Standarderna och skogsbrukets branschgemensamma målbilder för god miljöhänsyn finns inarbetade i rutiner och uppföljningar och ledningssystemet utgör ett ramverk för stiftens skogsskötsel.²⁷⁷

Av *Samråd och tillsynsrapporten 2023* framgår att genom ISO 14001 ställs krav på att identifiera organisationens största miljöpåverkan i verksamheten och formulera mål för några av dessa. Stiftens arbetar i nuläget med två miljömål inom ramen för STEF, vilka årligen följs upp. Det första miljömålet om att förekomsten av allvarliga körskador ska minska är formulerat som: Att minska andelen allvarliga körskador och bibehålla en nivå motsvarande en minskning med 75 procent från den ursprungliga nivån. Målet kvarstår till 2024 eller till dess att målnivån uppfyllts tre år i rad om det infaller tidigare. Nivåerna har varierat de senaste åren och 2023 var andelen trakter med allvarliga körskador lägre än 2022. Målet kommer dock inte att vara uppfyllt under 2024 varför en förlängning och översyn av målet planeras under 2024.²⁷⁸

Det andra miljömålet är ett kunskapsmål att förvaltningarna ska bli bättre på att använda hyggesfria skogsbruksmetoder genom att förbättra kunskapen vad gäller urval av bestånd, val av metod och praktiskt genomförande.²⁷⁹ Frågan om hyggesfritt skogsbruk behandlas närmare i kapitel 10.

I rapporten *Samråd och tillsynsrapporten 2023* anges även att förvaltningarnas arbete med naturvård och biologisk mångfald sker på flera olika sätt. Det kan till

²⁷⁵ Rummukainen 2024, s. 17.

²⁷⁶ Samråd och tillsyn prästlönetillgångar 2023.

²⁷⁷ Samråd och tillsyn prästlönetillgångar 2023.

²⁷⁸ Samråd och tillsyn prästlönetillgångar 2023.

²⁷⁹ Samråd och tillsyn prästlönetillgångar 2023.

exempel handla om olika former av formella och frivilliga skydd, som riktade åtgärder mot specifika arter. Vidare arbetar stiftet vid alla skogsbruksåtgärder med så kallad generell hänsyn, vilket innebär att olika hänsynskrävande biotoper, kantzoner och trädgrupper lämnas, att naturvärdesträd och andra träd med förutsättningar att bli naturvärdesträd sparas samt att död ved lämnas och skapas. Vidare anges att skogsbruket är ståndortsanpassat, vilket betyder att trädslag som är lämpliga för markförhållandena på platsen gynnas. Med anledning av detta är stiftet engagerade i olika projekt för att i större utsträckning kunna etablera det för platsen bästa trädslaget. Genom att arbeta med skogsbrukscertifiering och med målbilder för god miljöhänsyn kan arbetet med hänsyn till naturvård och biologisk mångfald ske på ett systematiskt sätt, enligt rapporten.

Extern revision utförs varje år inom FSC-standarderna och under revisionen genomförs besök i tre till fyra stift för kontroll av både skogsskötsel och administration. Därutöver sker intern revision. Vid den externa revisionen av skogsbrukscertifieringarna 2023 noterades en större avvikelse, 27 mindre avvikelser och tio observationer. Föregående år noterades 10 mindre avvikelser. Det högre antalet avvikelser jämfört med 2022, menar man, kan delvis förklaras med att årets fokusområde var en omfattande del i standarderna med många indikatorer. Den allvarliga avvikelsen 2023 avsåg död ved som skadats av maskiner vid slutavverkning. Det noteras som en allvarlig avvikelse då det är upprepat på alla besökta stift. Bland övriga avvikelser anges ett antal som handlar om bristande rutiner för att säkerställa naturskydd och hantering av miljöhänsyn ute i fält, att metod som används för naturvärdesbedömning inte finns med bland metoder som är beskrivna i rutinerna, skötselhandboken är inte uppdaterad gällande målbilder för god miljöhänsyn, rutiner som täcker kraven om att betesbegärliga trädslag ska sparas vid röjning saknats, i ett av stiftet saknas komplett ekologisk landskapsplan, värdestrakter (områden med särskilda ekologiska värden) från Länsstyrelsen har inte inkluderats i den ekologiska landskapsplanen, avsaknad av skriftlig rutin för hantering av intressenter, avsaknad av dokumenterad uppföljning för annat än slutavverkning i ett stift, tillräcklig mängd död ved har inte tillskapats vid föryngringsavverkning, samt att markberedning har gjorts i kantzon med sämre bärighet mot hänsynskrävande biotoper och trädgrupper.

Utredningen noterar att en majoritet av avvikelserna under 2023 handlar om arbetssätt och bristande rutiner som ska säkerställa miljöhänsyn. En del handlar också om att utförande av främjandeinsatser varit bristfälliga på något sätt. Det kan tyda på att problematiken är strukturell, att det saknas tillräcklig kunskap i organisationen och att uppföljning och lärande inte är tillräcklig inom organisationen. Eftersom revisionen bygger på stickprov i knappt en tredjedel av stiftet varje år är det också svårt att få en samlad bild av förvaltningarnas arbete med miljöhänsyn och främjande av biologisk mångfald. För transparensen skull och den fortsatta uppföljningens skull, vore det önskvärt att det av samråds och tillsynsrapporten framgick vilka stift som fått anmärkningar och hur dessa ska lösas.

Andelen frivilligt avsatt skogsmark uppgick i slutet av 2023 sammantaget till 11 procent om man räknar på all produktiv skogsmark som ingår i prästlönetillgångarna.

Tabell 8.2. Frivilligt avsatt areal inom prästlönetillgångarna, antal hektar och procent

Stift	Produktiv skogsareal	Avsatt areal	2023 procent	2022 procent	2021 procent
Göteborg	25 680	3 634	14	13	13
Härnösand	69 921	10 104	14	13	12
Karlstad	44 101	3 932	9	9	8
Linköping	30 794	4 004	13	12	9
Luleå	41 237	5 678	14	19	15
Lund	9 472	930	10	10	10
Skara	25 154	2 037	8	9	8
Stockholm	3 295	340	10	10	10
Strängnäs	14 998	1 871	12	10	8
Uppsala	41 200	3 509	9	8	8
Visby	7 512	1 412	19	19	17
Västerås	43 865	4 172	10	9	9
Växjö	49 290	4 378	9	9	9
S:a 2023	406 519	46 001	11		
<i>S:a 2022</i>	<i>403 773</i>	<i>45 083</i>		<i>11</i>	<i>10</i>

I avsatt areal ingår både frivilligt avsatt areal och areal som ska bli reservat men som väntar på att lösas in av Naturvårdsverket. Källa: Samråd och tillsyn prästlönetillgångar 2023.

Uppgifter saknas om hur arbetet för att främja och skydda biologisk mångfald ser ut i de skogar som församlingar och pastorat själva äger och förvaltar.

I samråds och tillsynsrapporten redovisas även stiftens arbete med ekologiskt jordbruk. Åtta (under föregående år 10) av stiftens rapporter för 2023 förekomst av ekologisk produktion på egendomsförvaltningarna mark. Det motsvarar 13 (under föregående år 17) procent av den totala jordbruksarealen som ingår i prästlönefastigheterna och är som störst i Växjö, Uppsala, Linköpings och Lunds stift. Flera av stiftens nämner att den utarrenderade arealen för ekologiskt jordbruk minskar på grund av minskad efterfrågan på ekologiskt odlade produkter, vilket är en trend som följer utvecklingen för hela landet.

8.8 Vad som framkommit under utredningsarbetet

Centrala hållbarhetsfrågor för utredningen är hur stiftens förvaltning av skog och mark dels kan värna biologisk mångfald, dels bidra till klimatnytta. Som beskrivits ovan framhåller egendomsförvaltningarna rörande biologisk mångfald huvudsakligen efterlevnad av krav i skogscertifiering samt höga nivåer avseende frivilliga avsättningar. Rörande skogens och markens klimatnytta framhålls olika satsningar på energiproduktion, minskning av användning av fossila bränslen, produktionsskogens tillväxt och förmåga att binda kol samt produktionsskogbrukets substitutionseffekt.

I de fördjupade rundabordssamtalen som utredningen genomfört under våren 2024 har därför stort fokus lagts på följande fråga: **vad är det viktigaste Svenska kyrkan kan göra för att främja biologisk mångfald och motverka klimatkrisen?** Nedan redovisas vad som framkommit vid rundabordssamtalen och i dialogen med en rad aktörer som lämnat synpunkter till utredningen.

Notera att samtliga rundabordssamtal genomfördes innan EU i juni 2024 beslöt anta förordningen om restaurering av natur, genom vilken kraven på insatser för att Sverige ska skydda och främja biologisk mångfald skärps ytterligare.

8.8.1 Svenska kyrkans ansvar och förhållningssätt

Att Svenska kyrkan under en längre tid talat om klimaträttvisa och andlig och existentiell hållbarhet har inte gått obemärkt förbi i den svenska skogsdebatten. Kyrkans klimatarbete väcker stort engagemang inom Svenska kyrkan. I de synpunkter som inkommit från församlingar och församlingsbor framförs också tydligt att Svenska kyrkan förutom klimatåtgärder behöver värna den biologiska mångfalden och att stiftens skogsbruk behöver integreras i detta arbete i högre grad (se avsnitt 5.5.5). Ett antal organisationer inom miljö- och klimatrörelsen har också lämnat synpunkter under arbetet med kyrkans färdplan och i olika sammanhang där Svenska kyrkan lyft frågor kring klimat.

Under utredningens arbete har det varit tydligt att Svenska kyrkans tankar om andligt och existentiell hållbarhet väcker nyfikenhet och stort intresse även utanför den egna organisationen. Många som utredningen varit i kontakt med uppfattar det som hoppningivande, men samtidigt problematiskt eftersom tankegångarna, enligt deras uppfattning, inte fått genomslag i kyrkans skogsförvaltning.

Forskare och miljö- och klimatrörelsen har i dialogen med utredningen betonat vikten av att kyrkan i högre grad borde utforma den fortsatta skogs- och markförvaltningen med utgångspunkt i kyrkans egen värdegrund och tankar om andlig och existentiell hållbarhet. Moraliska och etiska aspekter lyfts fram som en möjlighet för Svenska kyrkan att visa ledarskap och gå före i hållbarhetsarbetet. Ett sätt att göra det är att definiera och uppgradera skogens andra värden förutom ekonomiska värden. Detta har även framförts av forskare under rundabordssamtalen.²⁸⁰

Naturskyddsföreningen och Världsnaturfondens företrädare uppmanar Svenska kyrkan att fatta självständiga beslut om vilket skogsbruk som ska bedrivas, och inte följa andra aktörer.

Naturskyddsföreningen hänvisar till biskopsbrevet för klimat och uppmanar Svenska kyrkan att leva som den lär. Förvaltningen av skogen och värnandet av den biologiska mångfalden är en etisk och moralisk fråga och det är en trovärdighets- och överlevnadsfråga. ”Vågar Svenska kyrkan strunta i denna fråga?”

Naturskyddsföreningens företrädare, som tidigare själv arbetat inom Svenska kyrkans internationella arbete, påminner också om att Svenska kyrkans diskussioner inför omläggning av placeringspolicy för fonder och aktieinnehav väckte oro. Idag är Svenska kyrkan ett föredöme med sin finanspolicy. ”Det gick ju bra!” Svenska kyrkan borde satsa på långsiktig hållbarhet och trovärdighet. Det kommer ge avkastning även fortsättningsvis, menar Naturskyddsföreningens företrädare. Svenska kyrkan har allt att vinna på att nå internationella mål och för att kunna leva som man lär.

Världsnaturfonden menar att Svenska kyrkan har möjlighet att gå före i omställningen av skogsbruket. Kyrkan har varit tydlig i biskopsbrevet för klimatet. Kyrkan har ”fantastisk potential att få ihop praktik och teori” och Världsnaturfonden stödjer gärna Svenska kyrkan i detta arbete.

Birdlifes företrädare uppmanar Svenska kyrkan att definiera sina utgångspunkter i skogsförvaltningen utifrån egna värderingar och inte låta ekonomin styra besluten. De menar att Svenska kyrkan borde bli ledande i hållbarhet i skogen: ”ta tåten nu när det inte finns några tydliga ledare”. Svenska kyrkan har mycket mark och unik spridning på denna och ingen egen industri som man behöver leverera till. Den ekonomiska avkastningen är dessutom ganska liten, menar Birdlife.

²⁸⁰ B G Jonsson

Skydda skogens företrädare uppmanar kyrkan att vara ett föredöme och dela med sig av sina erfarenheter till andra som vill bedriva ett skogsbruk som bygger på skogens andra värden förutom ekonomi.

Jordens Vänner och Skydda Skogen menar att Svenska kyrkan skulle kunna bidra till att minska polariseringen i skogsdebatten, främja reell dialog och utgöra en enande kraft. Jordens vänner pekar särskilt på att Svenska kyrkan har ett stort skogsinnehav och därmed en viktig roll i samhället. Det behövs ett värderingsdrivet skogsbruk som tar större etiskt ansvar och som kan ställa krav på leverantörer, menar de.

Jordens Vänner företrädare pekar på att friluftslivet är viktigt för många i Sverige och att ”skogen är Sveriges andra kyrka”. Jordens Vänner lyfter också att kyrkan har en diakonal roll i skogsfrågorna och att kyrkans skogsförvaltning kan bidra till att människor mår bra. Genom att utveckla skogsbruket i en alternativ riktning, kan kyrkan även bidra till att skapa en marknad för annat virke och i förlängningen även bidra till fler jobb på landsbygden, enligt Jordens Vänner.

8.8.2 Vikten av åtgärder för att skydda den biologiska mångfalden

Naturskyddsföreningens företrädare beskriver att det råder kris i skogen. Skyddsvärda skogar i Sverige minskar med 1,5 procent om året. Det är billigare att skydda skog än att återskapa skadad skog i efterhand.

Även Världsnaturfondens företrädare framhåller att det råder en naturkris för biologisk mångfald. Sedan 1971 har antalet ryggradsdjur minskat med 69 procent. I enlighet med senaste överenskommelsen inom konventionen om biologisk mångfald behöver nu 30 procent av skogen skyddas. I södra och mellersta Sverige behöver man återskapa naturvärden. I norra Sverige behöver man spara naturskog.

Enligt Världsnaturfonden är FSC-certifiering ett viktigt verktyg för arbetet med att värna biologiska mångfald. Inom Svenska kyrkan är dock inte alla stift ännu anslutna till FSC. Världsnaturfonden noterar också att det är ett stort antal avvikelser för Svenska kyrkan när det gäller skogscertifieringen och flera avvikelser rörde implementering av naturvärdeskrav. Världsnaturfonden genomförde nyligen en skogsenkät och fem stift lämnade ett gemensamt svar. Enligt Världsnaturfondens företrädare fick Svenska kyrkan låga poäng i undersökningen, sämre än hälften av skogsbrukets aktörer. Det handlade om låg måluppfyllelse rörande naturskydd och otillräckligt arbete med biologisk mångfald. Från förvaltningarnas samverkansorgan STEF anförs att skälet till låg ranking i undersökningen kan ha berott på hur enkäten var utformad. Bland annat var frågorna anpassade efter en organisationsstruktur som Svenska kyrkan inte har, vilket gjorde att flera frågor var väldigt svåra att svara på.²⁸¹

Landskapet förändras snabbt på bekostnad av den biologiska mångfalden. Skogens struktur har mycket stor betydelse för fågellivet, enligt Birdlifes företrädare. Den enskilt viktigaste parametern för fågelfaunan är skiktningen i skogen. I dag är 35 procent av skogen i Sverige enskiktad (det vill säga alla träd är av samma storlek), 55 procent tvåskiktad, och endast 10 procent flerskiktad (enligt Skogsdata 2019). Enligt Birdlife är det alarmerande för fågelfaunan att det fortfarande huggs i de flerskiktade skogarna. När ekosystem förändras och blir odlingssystem så innebär förändringen att det ”är gjort för evigt”. Det krävs en trädgeneration (ca 100 år) att förändra tillbaka till flerskiktad skog. Därför behöver den kvarvarande äldre kontinuitetsskogen få stå kvar. Skogsbruket gynnar generalister bland fåglar – de som har små anspråk på miljön, äter många olika saker och lever i olika biotoper. Specialisterna bland fåglar

²⁸¹ Uppgift lämnad av STEF:s medarbetare

missgynnas. En annan viktig faktor för fågelfaunan är tillgången till vattenmiljöer. Fåglar svarar direkt på återvätning. Birdlife har tagit fram habitatmodeller för paraplyarterna²⁸² tretåig hackspett, tjäderlekplatser och en för mindre hackspett är på gång. Habitatmodeller är ett effektivt verktyg vid landskapsplanering. Svenska kyrkan skulle kunna använda modellen och bidra till att skapa större områden för fåglar, menar Birdlifes företrädare.

Skydda Skogens företrädare anser att nuvarande miljöhänsyn i skogsbruket inte hjälper den biologiska mångfalden i tillräcklig omfattning. Om man jämför kartor över tid kan man se att endast 10 procent av skogen i Sverige består av äldre naturskog. Sverige har skyddat väldigt lite jämfört med andra länder. Marken är det största kollagret. Död ved som blir kvar i skogen är viktigt; ca 40 procent av den blir kollager i marken. Skogen har också betydelse för rekreation och även för samerna. Skydda Skogens företrädare lyfter även fram skogens egen andlighet. Ekosystemet hänger ihop. Träden hjälper varandra att återhämta sig efter ingrepp och naturen har ett liv. Svenska kyrkan skulle kunna göra mycket för naturen och den biologiska mångfalden genom att sluta bruka skogen och det rör sig inte om stora ekonomiska intäkter heller, enligt Skydda Skogens företrädare.

Även i rundabordssamtalet om hyggesfritt skogsbruk framförde forskare att ytterligare insatser behövs för att skydda och främja ekosystemet och den biologiska mångfalden.²⁸³

8.8.3 Svenska kyrkans möjligheter att främja biologisk mångfald

Att situationen för den biologiska mångfalden är stark hotad bekräftas således i utredningens dialog med forskare och miljö- och klimatrörelsen. Vad är då de viktigaste insatserna som Svenska kyrkan skulle kunna göra inom skogs- och markförvaltningen?

Att öka andelen frivilliga avsättningar och skydda skog med höga naturvärden lyfts fram som särskilt angeläget, både av forskare²⁸⁴ och miljö- och klimatrörelsen. Det handlar om att skydda kontinuitetsskogar och äldre skogar. Birdlife menar att de förslag om skydd av skogar som den statliga skogsutredningen föreslog 2020 – skydd för det så kallade fjällskogspaketet²⁸⁵ – skulle ge en god inriktning även för Svenska kyrkans förvaltning. Det är särskilt viktigt att skydda flerskiktad skog. Svenska kyrkan bör kartlägga all mark som kan vara sannolik eller potentiell kontinuitetsskog. Dessa skogar har inte kalhuggits och har i regel stora naturvärden som alltid bör ingå som skyddade biologiska värdekärnor, enligt Birdlife.

När det gäller omfattning av avsättningar som behövs för att skydda biologisk mångfald är uppmaningarna samstämmiga men det formuleras lite olika. Miljörörelsens företrädare tar stöd i den inriktning som FN angivit i Kunming-Montréal ramverket. Världsnaturfonden rekommenderar att stater ska skydda områden med höga bevarandevärden, såsom nyckelbiotoper och kontinuitetsskogar med höga naturvärden som inte tål ett brukande, i linje med konventionen för biologisk mångfald (30 procent) och att Svenska kyrkan borde ligga på samma nivå.

²⁸² Paraplyarter är känsliga arter vars krav på livsmiljö täcker in många andra arters krav. Paraplyartens krav kan användas som verktyg för att göra funktionella reservat eller andra naturvårdsåtgärder som gynnar inte bara arten utan den biologiska mångfalden i stort.

²⁸³ Anders Dahlberg

²⁸⁴ B G Jonsson, Johan Bergh

²⁸⁵ SOU 2020:73.

Därutöver borde 30 procent av skogar brukas genom naturnära skogsbruk och hyggesfritt. På mindre kalhyggen behöver man visa 20 procent hänsyn.

Naturskyddsföreningens företrädare anför att 30 procent av skogens ska avsättas med strikt skydd och man behöver även satsa på naturrestaurering. Även Skydda Skogen anför att 30 procent ska skyddas på landskapsnivå.

Den biologiska mångfalden behöver skyddas i ett landskapsperspektiv och inte bara när det gäller enskilda fastigheter.²⁸⁶ Arterna rör sig inom större områden och det behövs sammanhängande områden för artbevarande (konnektivitet). Därför behöver sammanhållna landskapsplaner tas fram och Svenska kyrkan behöver samverka med andra skogsägare.²⁸⁷

Skogen kan också nyttjas för olika ändamål. En forskare menar Svenska kyrkan skulle kunna satsa på zoner av marker med olika mål. Genom en tydlig uppdelning marker kan man få till olika kategorier av brukande – både skyddade områden och produktionsområden.²⁸⁸

Flera organisationer betonar att Svenska kyrkan behöver identifiera biologiska värdekärnor i skog och mark.²⁸⁹ Naturskyddsföreningen och Världsnaturfonden uppmanar till aktiv inventering av naturvärden i befintlig skog som en viktig åtgärd.

Naturskyddsföreningen menar att även skogens sociala värden behöver inventeras och integreras i all skoglig och landskapsplanering. Deras företrädare rekommenderar Svenska kyrkan att involvera civilsamhället och allmänheten i planering av skogsbruksåtgärder i tätortsnära skog.

Birdlife uppmanar Svenska kyrkan att göra naturvärdesbedömningar och redovisa dessa. Svenska kyrkan kan föregå med gott exempel och få omfattande ”goodwill” från såväl ideell naturvård som den breda allmänheten.

Världsnaturfonden och Skydda Skogen menar att Svenska kyrkan behöver öka artkunskapen och kunskapen om biologisk mångfald inom organisationen. Det behövs också bättre verktyg för att kunna göra inventeringar och identifiera arter. Verktyg som nämns är landskapsplanering med habitatmodeller och nyckelbiotopsinventering. Birdlife uppmanar också Svenska kyrkan till ökad kunskapsinhämtning och att fler demonstrationsytor avsätts för restaureringsåtgärder.

Forskare menar att det behövs bättre planeringsverktyg för att värna den biologiska mångfalden. De skogskötselplaner som finns är för smala för att skydda den biologiska mångfalden.²⁹⁰ En annan forskare betonar att den biologiska mångfalden behöver dokumenteras i planeringsverktygen, att planering behöver ske på landskapsnivå och att beslut inom skogsbruket behöver vila på insamlad data.²⁹¹

Även forskare framför att skogar med höga naturvärden behöver skyddas och att restaurering av skog behöver göras.²⁹² Forskare betonar också kvaliteten i den skog som skyddas. Konnektiviteten mellan olika områden är avgörande, menar en av forskarna. Det är för låg andel skyddat skog i södra och mellersta Sverige. I södra Sverige behövs också restaurering av skogar.²⁹³ Birdlife anför att Svenska kyrkan

²⁸⁶ Birdlife, Naturskyddsföreningen, B G Jonsson

²⁸⁷ B G Jonsson

²⁸⁸ Per Angelstam

²⁸⁹ Bland annat Birdlife

²⁹⁰ Per Angelstam

²⁹¹ Tomas Lundmark

²⁹² B G Jonsson

²⁹³ Per Angelstam

behöver kartlägga historisk markanvändning för att kunna restaurera natur- och kulturvärden.

Svenska kyrkan uppmanas också att bruka skogen utan kalhyggesbruk och att istället välja kontinuitetsskogsbruk, hyggesfritt och naturnära skogsbruk i högre grad.²⁹⁴ Bland annat Naturskyddsföreningen anser att ett omställningsmål för Svenska kyrkan borde vara 25 procent naturnära skogsbruk fram till 2030. Birdlife uppmanar kyrkan att skapa hyggesfria demonstrationsytor. Svenska kyrkan kan spela en viktig roll för att öka kunskaperna och på grund av den geografiska spridningen på skogsinnehavet har kyrkan unika möjligheter till att utvärdera lämpliga skogsbruksmetoder, menar Birdlife. I anslutning till identifierade värdekärnor för biologisk mångfald bör kyrkan bedöma om hyggesfritt eller naturnära skogsbruk, samt återskapande av våtmarker är möjligt för att öka arealen sammanhängande biologiskt värdefull skog. Utredningen återkommer närmare till hyggesfritt och naturnära skogsbruk i kapitel 10.

Återvätning lyfts av flera aktörer som en viktig åtgärd för att främja biologisk mångfald. Bland annat Birdlife menar att kyrkan behöver kartlägga dikade ytor och möjligheter till återvätning av skogs- och jordbruksmark. Det påtalas dock att det även finns risker med återvätning. Om det görs på fel sätt kan det leda till metanläckage.²⁹⁵

Nuvarande målbilder för god naturhänsyn inom skogsbruket²⁹⁶ upplevs som problematiska och de behöver följas upp, menar Birdlife och Skydda Skogen.

I samtalen har också frågan om invasiva arter lyfts. Världsnaturfonden anför att contortabestånd behöver avvecklas i förtid.²⁹⁷

Flera av miljöorganisationerna uttrycker vilja och önskemål om att samarbeta med Svenska kyrkan och erbjuder sakkunskap. Naturskyddsföreningens företrädare berättar att de även aktivt söker aktivt samarbete med Svenska kyrkan på lokal och regional nivå.

8.8.4 Svenska kyrkans möjligheter att motverka klimatförändringar

Forskarna som deltog i rundabordssamtalen har haft lite olika inriktningar i sina svar, beroende på om deras specialområden är inom ekologi respektive skogsproduktion.

En forskare menar att man behöver minska avverkningsstakten inom kyrkans skogsförvaltning för att öka skogens kolsänka och uppfylla krav i som EU stället på svenskt skogsbruk (LULUCF).²⁹⁸

En annan forskare menar att man i stället ska satsa på ökad tillväxt i skogen, bland annat genom att satsa på gödsling. Man bör också ta ut så kallad GROT (grenar och rötter)²⁹⁹ i samband med avverkningsåtgärder så att de kan nyttjas.³⁰⁰

Flera forskare menar att Svenska kyrkan behöver satsa på att skapa resilienta skogar med stor variation i trädslag. Man behöver anpassa skogsskötseln och satsa på förädlade plantor.³⁰¹

²⁹⁴ Birdlife

²⁹⁵ B G Jonsson

²⁹⁶ [Målbilder för god miljöhänsyn - Skogsstyrelsen](#)

²⁹⁷ Contorta (*Pinus contorta*) är en snabbväxande tall som infördes från Nordamerika och har använts i ganska stor omfattning sedan 1970-talet, framför allt i södra Norrland.

²⁹⁸ B G Jonsson

²⁹⁹ GROT används bland annat för att producera fjärrvärme eller elektricitet. GROT från framför allt lövträd som lämnas kvar i naturen är också attraktivt för vedlevande insekter.

³⁰⁰ Johan Bergh

³⁰¹ Johan Sonesson, B G Jonsson

Ett annat sätt att få ut större klimatnytta från skogen vore, enligt forskare, att förlänga omloppstiden innan skog avverkas. Då kan träden lagra kol under längre tid.³⁰² Idag avverkas skog för tidigt och den kan stå längre.³⁰³ Även Birdlifes företrädare förordar förlängd omloppstid med 20–30 år eller mer i lämpliga bestånd, vilket även skulle gynna den biologiska mångfalden. Birdlife framför också att bevarande av biologisk mångfald är en del av att motverka klimatförändringarnas konsekvenser.

8.8.5 Klimatanpassning och skydd av biologisk mångfald inom jordbruket

Utredningen har även konsulterat en forskare³⁰⁴ vid Statens Lantbruksuniversitet om vilka klimatanpassningsåtgärder inom jordbruket och insatser för att öka den biologiska mångfalden som är angelägna för Svenska kyrkan att utveckla i det fortsatta arbetet.

Som framgått av avsnitt 6.1.9 är de jordbruksmarker som ingår i prästlönertilgångar utarrenderade. En arrendator har stor frihet i att utforma verksamheten som bedrivs. Stiftet som arrenderar ut marken har dock ansvar för ”skalet”, det vill säga byggnader, en del anläggningar och även själva jordbruksmarkens kvalitet. Som beskrivits i 8.6.6 ovan påverkar klimatförändringarna jordbrukets förutsättningar på många håll i Sverige och ansvariga myndigheter manar nu till klimatanpassningsåtgärder.

Forskaren lyfter bland annat att den biologiska mångfalden påverkats i hög grad av de strukturrationaliseringar som gjorts inom jordbruket och särskilt i södra Sverige. Bland annat har marker dikats ut och våtmarker har försvunnit, vilket varit negativt för den biologiska mångfalden i jordbrukslandskapet. Även övergödning och läckage från jordbruket, ensidig växtföljd och förlust av betesmarker har påverkat den biologiska mångfalden negativt.

Olika typer av klimatanpassning kommer att behövas på många håll. Det handlar bland annat om att det kommer att behövas buffertmarker. Att använda jordbruksmark till andra ändamål såsom energiproduktion kan vara problematiskt. Det är viktigt att värna de jordbruksmarker som finns.

Viktiga insatser för att värna biologiska mångfalden kan, enligt forskaren, vara att ha variation i grödor, att det finns delar i landskapet för växter, djur och insekter (småbiotoper), att man bevarar naturbetesområden och att man aktivt återskapar marker för biologisk mångfald.

Klimatanpassningar handlar om att säkra markens produktionsförmåga på lång sikt. En konsekvens av klimatförändringarna är att det kommer att vara möjligt att odla andra grödor i norra Sverige. En sådan gröda är fodermajs, en ettårig gröda som tar hårt på marken och som inte har några klimat fördelar. Ett sätt att ta hand om markkvaliteten är att odla vall – gräs, lucern, klöver. Om man använder vall i större utsträckning behövs det mindre konstgödsel. Om man odlar vall under längre tid på samma ställe kan man också lagra mer kol i marken. Det finns också odlingsätt som gör att marken är beväxt hela året och ju mer det växer, desto mer kol lagras i marken. När tjälen försvinner ur marken som en följd av klimatförändringar finns det också risk för markpackning och att jordbruksmarkens bördighet påverkas negativt. Insatser

³⁰² Johan Sonesson

³⁰³ Tomas Lundmark

³⁰⁴ Elin Rööf, universitetslektor vid Institutionen för energi och teknik, SLU, som forskar om hållbara och resilienta livsmedelssystem, samtal den 25 mars 2024.

för att värna markernas fortsatta bördighet, markkvalitet och resiliens är därför viktiga.

Utredningen noterar också att insatser kommer att behövas inom förvaltningen för att hantera vattenfrågor inom jordbruket – se ovan i avsnitt 8.6.6. Det kan bland annat handla om att bygga dammar och andra insatser för att hantera överskott av vatten, men också att säkerställa tillgång till vatten för bevattning och till dricksvatten till boskap.

8.9 Utredningens slutsatser

8.9.1 Läget är allvarligt – att göra ”både och”

Utredningen konstaterar att det är ostridigt att läget är allvarligt både när det gäller klimatförändringar och hotet mot den biologiska mångfalden. Dessa frågor hänger ihop och påverkar varandra. Att hantera dem i separata spår är inte en framkomlig väg, enligt utredningens bedömning.

Som framgått av utredningens kartläggning ovan pekar internationella expertorgan i en rad olika rapporter på att den biologiska mångfalden är allvarligt hotad. Svenska myndigheters uppföljning av svenska miljö kvalitetsmål bekräftar att situationen är allvarlig även i Sverige och att det krävs omfattande insatser för att skydda och främja biologisk mångfald. Skogs- och jordbrukets påverkan bedöms som särskilt skadligt för den biologiska mångfalden. Myndigheterna manar till handling och detta omfattar alla aktörer – även enskilda skogsägare och civilsamhällets aktörer.

Klimatförändringarna är påtagliga även i Sverige och konsekvenserna påverkar redan idag. Prognoserna om ett framtida klimat i Sverige indikerar att Svenska kyrkans förvaltning av skog och mark kommer att påverkas i hög grad. Konsekvenserna kommer dessutom att slå olika i olika delar av landet. För rennäringen är förutsättningarna redan nu förändrade, vilket kräver en anpassning till nya förhållanden. Klimatförändringarna förstärker ytterligare hotet mot den biologiska mångfalden och risken för habitat- och artförluster. Svenska myndigheter pekar på en rad områden där klimatanpassning kommer att bli nödvändiga och manar samhällsaktörer att vidta anpassningsåtgärder för att motverka allvarliga konsekvenser av klimatförändringar.

I den svenska skogsdebatten tenderar olika typer av insatser att ställas mot varandra – närmast en ”antingen eller” diskussion. Frågorna om klimat och biologisk mångfald är intrikat sammanvävda och olika delar interagerar med varandra. Kunskapsläget förändras också hela tiden. Svenska kyrkans kommer behöva hitta sätt att bidra **både** till klimatnyttan och till den biologiska mångfalden. Som beskrivits ovan är sambanden komplexa.

Det kommer att behövas en hög grad av flexibilitet och en rad olika lösningar i förvaltningen av kyrkans skogar och marker. För Svenska kyrkans del bör inte insatserna framåt handla om ”antingen eller” utan snarare ”både och”. Det finns heller inga enkla snabba lösningar som löser både klimatfrågorna och hotet mot den biologiska mångfalden, däremot finns det insatser som på kort sikt kan vara mycket lämpliga och andra insatser som kan bidra till önskvärda effekt på längre sikt.

Komplexiteten och sambanden skulle kunna illustreras med följande tabell som Skogsstyrelsen tagit fram i en rapport om hur olika insatser kan påverka skogens kolbalans. En del insatser kan kanske bedömas som mycket lämpliga för klimatets skull, men negativa för den biologiska mångfalden eller för rennäringens förutsättningar. För Svenska kyrkan blir därför utmaningen att hitta en balans och

även identifiera rätt åtgärd i det specifika geografiska området som berörs och utifrån de faktiska förutsättningarna.

Diagram 8.2. Översikt av effekter av skogsskötselstrategier på olika ekosystemtjänster.

Rött: negativ effekt; orange: trolig negativ effekt; blå: ingen effekt; ljusgrönt: trolig positiv effekt; mörkgrönt: positiv effekt; grått: okänd/oklar effekt.

Åtgärd	Ekosystemtjänster					Biologisk mångfald
	Träråvaror	Kolsänka i skogen	Rekreation	Bete för renar	Vattenkvalitet	
Minskade viltskador	Mörkgrönt	Mörkgrönt	Ljusgrönt	Grått	Ljusgrönt	Mörkgrönt
Förlängd omloppstid	Orange	Mörkgrönt	Ljusgrönt	Ljusgrönt	Mörkgrönt	Mörkgrönt
Ökad andel lövträd	Grått	Grått	Mörkgrönt	Mörkgrönt	Mörkgrönt	Mörkgrönt
Hyggesfritt (selektiv avverkning)	Orange	Grått	Mörkgrönt	Ljusgrönt	Mörkgrönt	Mörkgrönt
Gödsling	Ljusgrönt	Ljusgrönt	Grått	Rött	Rött	Orange
Ökade naturvårdavsättningar	Rött	Ljusgrönt	Mörkgrönt	Mörkgrönt	Mörkgrönt	Mörkgrönt
Minskad avverkning	Rött	Mörkgrönt	Ljusgrönt	Ljusgrönt	Mörkgrönt	Ljusgrönt

Källa: Skogsstyrelsen: *Effektanalys av några skogliga åtgärders påverkan på kolsänkan – Kunskapsunderlag*, rapport 2023/10, 2023, s. 14. Effektanalysen bygger på körningar i skogsplaneringssystemet Heureka.³⁰⁵

8.9.2 Svenska kyrkans ansvar och möjligheter att bidra till omställning

Utredningens bedömning: Svenska kyrkans skogs- och markförvaltning behöver bidra ytterligare till att motverka klimatförändringar, göra klimatanpassningar och att skydda den biologiska mångfalden. Svenska kyrkans budskap om ansvarstagande behöver omsättas tydligare i konkret handling inom förvaltningen av skog och mark. Församlingar och pastorat som själva äger och förvaltar skog och mark bör också bidra till detta.

I utredningens direktiv anges att det krävs en inre och yttre kraftsamling inom Svenska kyrkan för att kunna bidra till den omställning som nu behöver ske av hela samhället för att möta klimatkrisen och hotet mot den biologiska mångfalden. Utredningen konstaterar, mot bakgrund av allt som framkommit under arbetet, att Svenska kyrkans har verktygen för kyrkans egen omställning och mycket stora möjligheter att bidra till samhällets omställning. I förvaltningen av prästlönetillgångar behöver ytterligare steg tas för att göra reell skillnad både när det gäller klimatfrågor och skyddet av biologisk mångfald. Även församlingar som själva äger och förvaltar skog och mark kan göra skillnad. Det finns också en stark inomkyrklig och en extern förväntan att Svenska kyrkan faktiskt gör det genom aktiv handling.

Svenska kyrkan har redan tydligt tagit ställning för att vara en aktör i klimatomställningen. Detta arbete behöver växlas upp ytterligare. När det gäller

³⁰⁵ [Rapport 2023-10 Effektanalys av några skogliga åtgärders påverkan på kolsänkan \(skogsstyrelsen.se\).](#)

skyddet av biologisk mångfald har Svenska kyrkan däremot inte varit tillräcklig tydlig och det arbetet behöver utvecklas och stärkas.

Biskopsbrevet om klimatet manar till handling och ansvarstagande. Biskoparna har uttalat att de anser att det råder klimatnödläge. *Färdplan för klimatet* är ett ambitiöst steg i riktningen att ta ansvar. Arbetet med färdplanen har väckt starkt engagemang inom kyrkan och viktiga insatser görs varje dag för att uppfylla intentionerna och målskrivningarna i färdplanen.

Svenska kyrkans företrädare har under mycket lång tid framfört budskap om kyrkans miljöansvar och ansvarstagande i miljöfrågor generellt. Redan inför FN:s toppmöte i Rio 1992 gick biskoparna ut med budskap om ansvarstagande. Biskoparnas skrift *Jorden är Herrens* behandlade miljöansvaret för skog, även om den framför allt fokuserade på skogar långt borta. Kyrkoreservat för skydd av biologisk mångfald inrättades i många stift för att visa hur viktigt ansvaret för att främja biologisk mångfald var för Svenska kyrkans verksamhet.

Trots den höga ambitionsnivån kom den faktiska regleringen av skyddet av biologisk mångfald att förbli svagt inom kyrkan. Skrivningarna i kyrkoordningen som trädde i kraft i januari 2000 – endast några få år efter FN-toppmötet i Rio – innehöll inga starka skrivningar och skyddet av naturvärden förblev därför svagt. Naturvårdens intressen ska enligt gällande regelverk endast ”beaktas i skälig omfattning” i förvaltningen av prästlönefastigheterna (nuvarande 46 kap. 8 § kyrkoordningen). Istället följer Svenska kyrkans egendomsförvaltningar rörande skyddet av biologisk mångfald idag en marknadsrelaterad norm – skogscertifiering – en minimistandard som satts av marknaden och skogsbrukets intressenter som syftar till att visa på tillräcklig hållbarhet för att kunna få avsättning för skogsprodukter. Vilka normer för miljöhänsyn som enskilda församlingar inom Svenska kyrkan, som själva förvaltar skog och mark, följer är inte känt. Någon samlad eller annan redovisning har utredningen inte kunnat finna i den delen.

Svenska kyrkans sammantagna markinnehav är mycket omfattande och det är geografiskt utspritt över hela landet. Svenska kyrkan som stor aktör har ett särskilt ansvar. Att vidta systematiska åtgärder på så stora arealer som kyrkan förvaltar skulle också bidra till ytterligare viktiga insatser och göra reell skillnad för att skydda den biologiska mångfalden och bidra i arbetet mot klimatförändringar. Det skulle på ett konkret sätt kunna bidra till samhällets omställning och till att ny värdefull kunskap och empiri kan utvecklas.

Svenska kyrkan har en stark organisation med personella och ekonomiska resurser och skulle med goda förutsättningar kunna omsätta ambitioner kring hållbarhet och ansvar för skapelsen i konkret handling inom förvaltningen av skog och marker.

Stiften och egendomsförvaltningarna kommer fortsatt att ha en viktig roll i förvaltningen av prästlönetillgångarna, och blir också strategiska i genomförandet av de förändringar som utredningen föreslår.

Utredningen bedömer att även de skogar och marker som församlingar och pastorat själva äger och förvaltar bör bidra i sin förvaltning till dessa mål. Församlingarnas och pastoratens bidrag är värdefullt för hela kyrkans insatser på området. I allmänhetens och medlemmarnas ögon gör det knappast heller skillnad vilken del av kyrkan som förvaltar skogar och marker.

Allt talar för att klimatförändringarnas konsekvenser kommer att bli allt mer påtagliga även i Sverige och att frågor om klimaträttvisa kommer att behöva hanteras i allt större utsträckning. Samhällets förmåga att ställa om och anpassa sig till nya förhållanden kommer att vara avgörande. Svenska kyrkan kan bidra ytterligare till att ge människor hopp genom en tydlig linje i frågor som rör förvaltning av skog och

mark och framför allt genom konkret handling som gör skillnad för klimatet och för den biologiska mångfalden.

8.9.3 Insatser behövs för att skydda och främja biologisk mångfald

Utredningens bedömning: Kraftfulla och beslutsamma insatser krävs inom Svenska kyrkans skogs- och markförvaltning för att i högre grad skydda och främja biologisk mångfald. Insatser krävs omgående för att Svenska kyrkan ska kunna bidra till målen för 2030, enligt Kunming-Montréal ramverket, EU:s restaureringsförordning respektive EU:s LULUCF-förordning. Egendomsförvaltningarnas främjande av biologisk mångfald under etapp 2 och framåt av *Färdplan för klimatet* behöver förstärkas. Svenska kyrkans samlade kompetens rörande främjande av biologisk mångfald behöver förstärkas. Arbetet med att inventera biologiska mångfald och artrikedom som finns på marker som ägs och förvaltas av Svenska kyrkan behöver förstärkas. Ett systematiskt kartläggningsarbete behöver genomföras och stöd i inventeringen bör hämtas från myndigheter, forskare och civilsamhället. Nationell nivå behöver stödja stift och församlingar i detta arbete.

FN:s expertpaneler för klimat respektive biologisk mångfald (IPCC10 respektive IPBES11) pekar på att det behövs omfattande och kraftfulla åtgärder för att begränsa klimatförändringarna och hejda förlusten av biologisk mångfald, liksom att hantera konsekvenserna av dessa förändringar. Den biologiska mångfalden är viktig i sammanhanget eftersom artrika och välfungerande ekosystem har en bättre förmåga att stå emot de störningar som uppkommer till följd av klimatförändringarna.

Skydd av skogar med höga naturvärden, naturvårdande skötsel samt arbetet med att öka variationen i skogen är därför viktiga insatser som behöver intensifieras, enligt Naturvårdsverket. Skydd, skötsel och restaurering av naturmiljöer behöver öka i omfattning. Mångfalden gynnas när naturbaserade åtgärder som stärker ekosystemens egen förmåga att stå emot störningar används. Utredningen delar denna bedömning. Svenska kyrkan behöver bidra till att sådana insatser görs.

I olika sammanhang lägger Svenska kyrkan stor vikt vid folkrättens betydelse. Sverige har folkrättsligt åtagit sig att bidra till FN:s mål. Som stor markförvaltare har Svenska kyrkan ett ansvar att bidra till att Sverige når de mål som FN och EU ställt upp. Insatser för att nå målen i Kunming-Montréal ramverket ligger i linje med intentionerna i Svenska kyrkans hållbarhetsarbete.

Utredningen bedömer att det nya EU-regelverket om naturrestaurering liksom bestämmelserna i LULUCF-förordningen kommer att ställa stora krav på Svenska kyrkans fortsatta förvaltning av skog och mark och att arbetet med att skydda och främja biologisk mångfald behöver växlas upp. Utredningen föreslår därför en genomgripande förändring när det gäller skogsförvaltningen, se vidare kapitel 12.

Förvaltningen av prästlönetillgångarna och egendomsnämndernas arbete är en viktig del i färdplanen. Utredningen noterar att i det i färdplanen anföras att:

en utredning tillsats som aktivt arbetar för att Svenska kyrkan ska säkerställa en så hållbar skogsförvaltning som möjligt. Svenska kyrkan har en hög ambitionsnivå och utredningens resultat kan bidra till att målen preciseras ytterligare inom detta målområde.

Detta måste uppfattas som att det finns en förväntan att utredningen lämnar förslag för att bidra till målskrivningarna i etapp 2. Utredningen noterar att det saknas tydliga

målskrivningar rörande skyddet och främjandet av biologisk mångfald i färdplanen³⁰⁶, trots att färdplanen redan är inne i etapp två och att frågan om stärkt skydd för biologisk mångfald tydligt lyftes fram i remissrundan inför etapp två. Det finns också anledning av överväga om beredningen av målskrivningarna rörande förvaltning och skog och mark varit ändamålsenlig. Utredningen noterar att de inomkyrkliga processerna inte varit koordinerade inom stiftet. Frågorna som egendomsförvaltningarna ansvarar för har gått i ett eget spår vid sidan om den övriga beredningen.

Utredningen bedömer att färdplanen behöver kompletteras omgående med målskrivningar om stärkt skydd och främjande av biologisk mångfald i enlighet med de förslag som utredningen lämnar.

Grunden för att kunna skydda och aktivt främja biologisk mångfald i skog och mark är att en markägare har aktuell kunskap om de arter som lever i det aktuella beståndet, hur bevarandestatusen ser ut för olika arter samt vilka insatser som skulle gynna artbevarande. Inför en skogsavverkning ska inventering av miljövärden göras och dessa ska anges i en avverkningsanmälan.

Kunskap om befintlig biologisk mångfald är grundläggande för att kunna göra bedömningar om skötselåtgärder inom skogsbruket. Utredningen noterar att frågan om vilka arter som lever i kyrkans skogar förefaller vara en av de frågor som skapar diskussioner och konflikter ute i stiftet. I flera skriftväxlingar som utredningen fått ta del av anförts förekomst av hotade arter och höga naturvärden på marker som stiftet lämnat in avverkningsanmälningar på och att Svenska kyrkan därför borde avstå från avverkningar eller i vart fall revidera planerade avverkningar. Det har också framförts till utredningen att miljöorganisationers och enskildas fynd av arter och inlämnade registreringar till SLU:s artdatabank skapar problem för egendomsförvaltningarna.³⁰⁷ Som beskrivits ovan i avsnitt 8.7.5 indikerar de avvikelsesrapporter kopplade till skogscertifieringen att egendomsförvaltningarnas arbete med naturvärdesbedömningar och inventering av ekologiska värden behöver förbättras.

Mot bakgrund av detta bedömer utredningen att Svenska kyrkans arbete med att inventera biologisk mångfald och artrikedom behöver förstärkas och bli mer systematiskt. Det behövs dels förstärkt ekologisk sakkunskap över lag inom organisationen, dels specifik kunskap om faktiska förhållanden i stiftet kopplade till biologisk mångfald. I en del stift kan befintliga verktyg för inventering behöva uppdateras. Kunskap och erfarenheter kopplade till främjande av ekologiska värden behöver delas och spridas inom Svenska kyrkan. Nationell nivå behöver, enligt utredningens mening, stödja stift och även församlingar som själva äger skog i detta arbete. För att genomföra de insatser som utredningen föreslår för biologisk mångfald bör det övervägas att förstärka organisationen med specialistkompetens inom detta område.

Svenska kyrkan borde även välkomna samarbete och samverkan med lokala miljöaktörer som bedriver inventering av arter i kyrkans skogar. Flera

³⁰⁶ I mål nr 8.7 anges ”Samtliga åtgärder för klimatnytta inom Prästlönetillgångarnas förvaltning av skog och mark ska ha en balans mellan ekologiska, sociala, ekonomiska och andliga värden.” I mål nr 8.8 anges att prästlönetillgångarna ska ”vidta aktiva åtgärder för klimatanpassning som kan öka skogarnas och jordbruksmarkens motståndskraft, återhämtnings- och utvecklingsförmåga och minska klimatförändringarnas skadliga effekter.”

³⁰⁷ SLU uppmanar organisationer och enskilda att aktivt rapportera in observationer av olika arter för att öka kunskapen. För att underlätta inrapportering har en digital artportal tagits fram. [Rapportera fynd av arter | SLU Artdatabanken](#)

miljöorganisationer har utvecklat verktyg, såsom habitatmodeller, som kan underlätta sådana inventeringar.

8.9.4 Ytterligare klimatinsatser behövs

Utredningens bedömning: Ytterligare insatser behövs inom Svenska kyrkans skogsbruk och markförvaltning för att motverka klimatförändringar på kort och lång sikt.

Egendomsförvaltningarnas arbete inom *Färdplan för klimatet* handlar framför allt om att minska kyrkans beroende av fossila bränslen, utveckla alternativa energilösningar och att bedriva produktions-skogsbruk med substitutionseffekt. Stiftelsen har också framfört att återvätning kan vara en viktig klimatåtgärd och sådana insatser pågår i flera stift.

Att minska användningen av fossila bränslen har direkt effekt på mängden koldioxidutsläpp. Att utveckla alternativa energilösningar och infrastruktur med det ändamålet gynnar hela samhällets klimatomställning, men det är också beroende av beslut som olika samhällsaktörer fattar på området. Det finns således ganska stor osäkerhet kring om olika projekt faktiskt förverkligas. Svenska kyrkans bidrag kan dock vara av stor betydelse där sådana projekt förverkligas. Stiftens förslag om en grön fond kan vara ett sätt att utveckla arbetet ytterligare.

När det gäller substitutionseffekten ifrågasätts den, liksom Svenska kyrkans sätt att beräkna effekten av substitution. Utredningen noterar att det finns en stor osäkerhet i substitutionseffekten. Även den forskare som varit med och tagit fram kyrkans beräkningsmodell och gjort utvärderingen tillstår graden av osäkerhet i beräkningen. En annan utmaning är att Svenska kyrkan inte kan påverka vad som sker i senare led av användningen av sina skogsprodukter och den hantering som skulle kunna innebära en substitution. Vad den faktiska effekten är av substitution är således indirekt och den går inte att slå fast med säkerhet eftersom den bygger på en rad antaganden.

När det gäller återvätning av marker kan det vara en klimatåtgärd bland flera. Forskare varnar dock för att det finns risker om det inte görs på rätt sätt. Forskare som studerar effekterna av återvätning menar också att de faktiska effekterna av återvätning har överskattats och att det bara ger liten minskning av de svenska koldioxidutsläppen.³⁰⁸ Återvätning kan dock var mycket värdefullt för att gynna den biologiska mångfalden.

Det finns därför anledning att vara ödmjuk inför att det behövs ytterligare åtgärder i kyrkans skogsbruk och markförvaltning för att motverka klimatförändringar. Även här bör Svenska kyrkan således tänka ”både och”, det vill säga substitution och andra insatser för att motverka klimatförändringar. Att ytterligare utöka den faktiska kolsänkan i skogen och markerna är därför viktigt i det fortsatta arbetet.

8.9.5 Insatser för klimatanpassning inom kyrkans jord- och skogsbruk

Utredningens bedömning: Insatser kommer att behövas för att anpassa den kyrkliga skogen och jordbruksmarken till ett förändrat klimat.

I utredningens kartläggningsarbete framkommer att det kommer att behövas omfattande klimatanpassningsåtgärder för att stärka de kyrkliga skogarnas resiliens och säkerställa markkvaliteten i kyrkans jordar. Även här kommer det behövas en

³⁰⁸ <https://www.svt.se/nyheter/inrikes/forskning-darfor-kan-inte-vatmarker-fixa-sveriges-klimatutslapp>

kombination av olika åtgärder. Bland annat byte av trädslag och ökad lövinblandning är åtgärder som diskuteras. Utredningen noterar att ett av etappmålen i färdplanen är att ”vidta aktiva åtgärder för klimatanpassning som kan öka skogarnas och jordbruksmarkens motståndskraft, återhämtnings- och utvecklingsförmåga och minska klimatförändringarnas skadliga effekter”. Det arbetet som pågår i stiftet kommer således behöva utvecklas ytterligare.

De stift som arrenderar ut mark för jordbruksändamål kommer behöva definiera vad som är markägarens ansvar respektive arrendatorns ansvar för klimatanpassningsåtgärder som görs och hur kostnader ska fördelas för förebyggande insatser. Viktiga klimatanpassningsåtgärder inom jordbruket kan handla om vattenfrågor, att hantera både brist på vatten (bland annat dammar och brunnar) och överflöd av vatten (bland annat dränering). Det kan också röra olika typer av insatser för att kunna behålla kvalitet och bördighet i marken öka bindningen av kol och att restaurera naturbetesmarker. Att behålla åkermarker för framtida behov av livsmedels- och foderproduktion är också en beredskapsfråga.

Insatser för att stärka skogens resiliens behandlas närmare i kapitel 10.

8.9.6 Bättre samordning av hållbarhetsarbetet behövs

Utredningens bedömning: För att stärka Svenska kyrkans arbete att motverka klimatförändringar och att skydda och främja biologisk mångfald behöver arbetet samordnas bättre. Kyrkans samlade sakkunskap på klimat- och miljöområdet behöver nyttjas bättre inom förvaltningen av prästlönetillgångar. Förstärkningar bör övervägas.

Biskoparnas maning till reflektion kring andlig hållbarhet har på många håll bidragit till ökat engagemang och en stärkt medvetenhet i miljö- och klimatfrågor. I de synpunkter som församlingar och församlingsbor inkommit med till utredningen kan ett mycket starkt engagemang för andlig hållbarhet och en stark önskan om ansvarstagande för skapelsen utläsas. Församlingarnas engagemang i hållbarhetsfrågor bör utnyttjas mera i förvaltningen av prästlönetillgångarna.

Utredningen noterar också i sammanhanget att klimat- och miljöhandläggarna anför till utredningen att deras arbete inte är koordinerat med egendomsförvaltningarnas arbete i flera stift. Utredningen tolkar att det finns en stark önskan bland medarbetare i flera stift att hållbarhetsarbetet ska samordnas i högre utsträckning.

Det har framkommit i utredningens granskning att det finns en tydlig uppdelning inom Svenska kyrkans miljö- och klimatarbete där förvaltningen av skog och mark går i ett eget spår och övrigt klimat- och miljöarbete går i ett annat. Detta är olyckligt eftersom det splittrar kyrkans sammantagna resurser och samlade kraft på området.

9 Prästlönetillgångar och rennärigen

Enligt direktiven ska utredningen göra en översyn av kyrkoordningens bestämmelser som säkerställer hållbarhetens olika dimensioner och där vikten av bland annat mänskliga rättigheter förtydligas. Respekten för mänskliga rättigheter är en central del av social hållbarhet. I detta kapitel görs en fördjupad analys av hur Svenska kyrkans skogs- och markförvaltning behöver ta hänsyn till de behov och rättigheter som finns kopplat till rennärigen. Samtliga dimensioner av hållbarhet berörs i kapitlet.

Som beskrivits i kapitel 8 påverkas rennäringsen på ett betydande sätt av klimatförändringar. Även frågor om biologisk mångfald har kopplingar till rennäringsen.

Enligt nationell lagstiftning ska skogsbruket ta hänsyn till rennäringsens behov. Det finns också principer inom internationell urfolksrätt och mänskliga rättigheter som Svenska kyrkans skogsbruk behöver förhålla sig till och respektera. Hur ska Svenska kyrkan navigera i detta? Och vilka ytterligare krav ställer det pågående försoningsarbetet med det samiska folket på Svenska kyrkans förhållningssätt och den faktiska förvaltningen av skog och mark?

Eftersom rennäringsen även utövas av den nationella minoriteten tornedalingar, kväner och lantalaiset och Svenska kyrkan påbörjat en försoningsprocess även med dem, berörs de i viss mån av utredningen.

9.1 Markfrågorna är centrala för Svenska kyrkans fortsatta försoningsarbete

Svenska kyrkans förvaltning av prästlönstillgångar ska enligt nationell lagstiftning beakta rennäringsens behov i skogsbruket. Det handlar framför allt om hur rennäringsen och skogsbruket ska kunna verka parallellt på samma marker och hur åtgärder inom skogsbruket kan behöva anpassas så att rennäringsens förutsättningar inte försämras.

För Svenska kyrkans del berör relationen till rennäringsen ytterligare dimensioner som är kopplade till kyrkans pågående försoningsarbete. Kyrkan utgjorde under lång tid en maktfaktor och en del av koloniseringen i norra Sverige. Kyrkans nuvarande markinnehav i de nordliga stiftet är en rest från denna tid. Markfrågorna är därför helt centrala i det fortsatta försoningsarbetet.

Kyrkans historiska agerande har granskats på senare år av kyrkan själv, den statliga sannings- och försoningskommissionen för tornedalingar, kväner och lantalaiset³⁰⁹ och granskning pågår för närvarande av den statliga sanningskommissionen för det samiska folket.³¹⁰ Det är numera kartlagt och dokumenterat att kyrkan begått övergrepp och kränkningar och att detta fått konsekvenser för berörda grupper.

Rennäringsen och den bruksrätt som renskötselrätten innebär är inte enbart en markanvändningsfråga. Rätten att utöva renskötsel är även en kulturell rättighet. Rörande samerna har FN uttalat att renskötsel är en bärande del av den samiska kulturen och därmed en del av de mänskliga rättigheterna.³¹¹

Enligt direktiven ska utredningen dels beakta och bearbeta urfolksfrågor och urfolksrätt, dels beakta Svenska kyrkans åtaganden kopplade till den officiella ursakten till det samiska folket. Utredningen ska även bidra i arbetet med den officiella ursakten till samerna och de åtaganden som är gjorda inom ramen för ursakten. Markanvändningsfrågorna behöver således ses i ljuset av och i relation till det pågående försoningsarbetet.

Det kyrkliga innehavet av marker är en känslig fråga där många samer anser att det behövs ett konkret försonande agerande från kyrkans sida. Tilliten till och förtroendet för Svenska kyrkan och kyrkans försoningsarbete påverkas i mycket hög

³⁰⁹ SOU 2023:68. *Som om vi aldrig funnits – exkludering och assimilering av tornedalingar, kväner och lantalaiset*, <https://regeringen.se/rattsliga-dokument/statens-offentliga-utredningar/2023/11/sou-202368/>

³¹⁰ <https://sanningskommissionensamer.se/> Arbetet avslutas i december 2025.

³¹¹ behandlas närmare i avsnitt 9.3

grad av hur frågor kring markinnehav och skogsbruk hanteras av kyrkan idag. Det framförs mycket kritik mot Svenska kyrkan i dessa frågor från samiskt håll.

I ljuset av det pågående försoningsarbetet behöver den hänsyn som Svenska kyrkan ska visa inom dagens skogsbruk, enligt utredningens mening, vara mer långtgående än vad som kanske krävs av andra aktörer enligt nuvarande reglering av skogsbruket. Att bygga tillit genom konkret handling och kunna visa på faktiska resultat rörande hänsyn och förbättrad dialog kommer vara avgörande i det fortsatta försoningsarbetet med det samiska folket. Förtroendebyggande insatser inom kyrkans skogsbruk och markanvändning bedöms även gynna Svenska kyrkans övriga försoningsarbete med samer.

Genom att Svenska kyrkan ställt sig positiv till att följa folkrättens principer så ställs också högre krav både när det gäller skyddet av urfolk och minoriteter. Rätten till inflytande och möjligheten att påverka utformningen av kyrkans skogsbruk är också centrala frågor, då försoningsarbetet till stor del fokuserar på att omförhandla tidigare maktrelationer och att aktivt verka för upprättelse för kyrkans tidigare övergrepp och kränkningar.

Utredningen konstaterar att Svenska kyrkans förvaltning av prästlönetillgångar även berör koncessionsrenskötseln i Tornedalen – en särskild sorts rensköttsel som bedrivs av åtta koncessionssamebyar och som delvis skiljer sig från fjäll- och skogssamebyarnas förutsättningar enligt nationell rätt. Eftersom kyrkans skogsbruk påverkar förutsättningarna även för denna rensköttsel och renskötseln är av kulturell betydelse för minoriteten så tas frågorna om koncessionsrensköttsel upp av utredningen. Det finns också aspekter av mänskliga rättigheter som behöver beaktas i relation till koncessionsrenskötseln för att kyrkans skogsbruk ska anses hållbart.

Svenska kyrkan har nyligen initierat ett fortsatt försoningsarbete med tornedalingar, kväner och lantalaiset med utgångspunkt i de slutsatser som sannings- och försoningskommissionen dragit. De fortsatta formerna för det försoningsarbetet utvecklas nu. Ett gemensamt arbete genomförs under 2024 och 2025 av nationell nivå, Luleå stift och minoritetsorganisationer för att hitta fortsatta former för och initiativ inom kyrkans försoningsarbete med tornedalingar, kväner och lantalaiset. Utredningen kommer därför att beröra de delar av frågorna som relaterar till hållbarhet i förvaltningen av skog, eftersom det är en del i det fortsatta arbetet.

9.2 Nationell reglering av rensköttsel

I regeringsformen omnämns samernas rätt att bedriva rennäring (3 kap. 17 §), vilket regleras närmare i rennäringslagen.³¹² Enligt rennäringslagen får den som är av samisk härkomst (same) använda mark och vatten inom renskötseområdet till underhåll för sig och sina renar. Denna rätt för samer att använda marken kallas rensköttselrätt och grundar sig på urminnes hävd (1 §). Rensköttselrätten är inte något privilegium som samerna fått av staten utan en civil juridisk bruksrätt som uppstått genom samernas långvariga användning av marken för rensköttsel, jakt och fiske.³¹³

I rennäringslagen anges inom vilka geografiska områden rensköttsel får bedrivas. Vissa marker kan användas hela året (åretruntmarker) medan andra bara får nyttjas till vinterbete. På vinterbetesmarker får rensköttsel bedrivas från 1 oktober till 30 april, resten av året ska rensköttsel bedrivas inom året-runt-markerna. Åretruntmarker är

³¹² RF 2 kap. 17 §, rennäringslagen (1971:473)

³¹³ Hagsgård, Marie B. 2015. *Samernas rätt att bruka Svenska kyrkans mark – En studie av nationell och internationell rätt*. Rapport för Svenska kyrkan. s. 4.

Det finns också en särskild sorts renskötsel – koncessionsrenskötsel – som bedrivs i åtta koncessionssamebyar i Tornedalen. Denna form av renskötsel innebär att en same kan få tillstånd (koncession) från länsstyrelsen att bedriva rennärning i Norrbottens län nedanför lappmarksgränsen inom områden där renskötsel av hävd förekommer året runt. Renarna i dessa koncessionssamebyar ägs av renskötande samer och även andra orsbor som får ha så kallade skötesrenar. Många av dessa orsbor tillhör den nationella minoriteten tornedalingar, kväner och lantalaiset.

Renskötsel och skogsbruk bedrivs parallellt på många marker. Behoven för respektive näring skiljer sig åt både när det gäller vilken typ av landskap näringen bedrivs inom och vilken hänsyn som kan tänkas behövas.

I 13 b § skogsvårdslagen anges vilken hänsyn som skogsbruket ska visa i relation till renskötseln. Inom renskötselns åretruntmarker, får avverkning inte ske om den medför ett sådant väsentligt bortfall av renbete att möjligheterna att hålla tillåtet renantal påverkas, eller omöjliggör sedvanlig samling och flyttning av renhjord.

I 31 § skogsvårdslagen anges vidare att vid skötsel av skog ska i fråga om hyggens storlek och utläggning, beståndsanläggning, kvarlämnande av trädsamlingar och skogsbilvägars sträckning den anpassning ske som uppenbart påkallas med hänsyn till rennärningen. Vid planläggning och genomförande av åtgärderna ska eftersträvas att berörd sameby har årlig tillgång till sammanhängande betesområden och till vegetation som behövs inom områden för samling, flyttning och rastning av renarna. Skogsstyrelsen har utfärdat allmänna råd på området.

Rennärningen är också ett så kallat riksintresse enligt 3 kap. miljöbalken. Där anges att områden av riksintresse för rennärningen ska skyddas. Mark- och vattenområden som har betydelse för rennärningen ska så långt möjligt skyddas mot åtgärder som kan påtagligt försvåra näringens bedrivande.

Av förarbetena till miljöbalken och reglerna om riksintresse framgår att regeringen anser att det måste finnas grundläggande förutsättningar för rennärningen inom i princip varje sameby, nämligen säker tillgång till sådana områden inom både åretruntmarker och vinterbetesmarker som krävs för att bedriva rennärning, bland annat flyttningsleder, kalvningsland och områden med goda betesförhållanden. Och det måste enligt regeringen finnas funktionella samband mellan olika delområden.

9.3 Samernas rättsliga ställning som urfolk

9.3.1 Grundlagsskydd

Riksdagen uttalade 1977 att samerna intar en särskild ställning som ursprunglig befolkning i sitt eget land.³¹⁴ Samerna utgör dels ett urfolk i landet med rätt till självbestämmande³¹⁵, dels en nationell minoritet som ska beredas skydd och stöd enligt Europarådets minoritetskonventioner.³¹⁶ Sedan 2011 omnämns samerna i regeringsformens 1 kap. 2 § st 6:

³¹⁴ Prop. 1976/77:80, bet. 1976/77:KrU43, rskr 1976/77:289.

³¹⁵ se t.ex. uttalande om rätt till självbestämmande i lagrådsremiss ”Ett ökat samiskt inflytande”, 8 dec 2005 s. 38.

³¹⁶ Europeisk stadga om landsdels- och minoritetsspråk, samt ramkonvention om skydd för nationella minoriteter

Samiska folkets och etniska, språkliga och religiösa minoriteters möjligheter att behålla och utveckla ett eget kultur- och samfundsliv ska främjas.

I regeringsformen finns ett uttalat förbud mot diskriminering på grund av att personen tillhör en minoritet eller med hänsyn till etniskt ursprung.³¹⁷

Renskötseln och den mark som behövs för samernas renskötsel, jakt och fiske ska skyddas eftersom renskötsel anses vara en viktig del av samisk kultur.³¹⁸ De nationella reglerna bygger på Sveriges internationella åtaganden. Det handlar bland annat om att minoriteter och urfolk har rätt till sitt eget kulturliv.³¹⁹ Skyddet har till syfte att garantera fortlevnaden av och den fortsatta utvecklingen av minoriteters kulturella, religiösa och sociala identitet, och därigenom berika samhället. FN:s kommitté för mänskliga rättigheter har uttalat att denna rättighet tillkommer minoriteten som grupp och ska ses som något självständigt vid sidan om individuella rättigheter som tillkommer individen.³²⁰ I FN:s barnkonvention finns ett särskilt skydd för barn som tillhör minoriteter eller urfolk att inte förvägras rätten till ett eget kulturliv.³²¹

Frågan om en svensk ratificering av ILO:s konvention nr 169 om ursprungsfolk och stamfolk, utreddes av staten i slutet av 1990-talet och Sverige har fortfarande inte ratificerat konventionen.³²² Konventionen innehåller bland annat bestämmelser om urfolks självbestämmande och rätten att få bli hörd och kunna påverka utvecklingen inom marker som ett urfolk traditionellt lever och bor i. Ett gemensamt nordiskt arbete pågår för att utforma en nordisk samekonvention.

År 2007 antog FN:s generalförsamling en deklaration om urfolk.³²³ Även Sverige ställde sig bakom denna deklaration. Urfolksdeklarationen bygger på en rad principer som återfinns i andra internationella konventioner och i internationell sedvanerätt. Deklarationen anger en miniminivå för hur urfolk ska behandlas. Det anges bland annat att urfolk har rätt till självbestämmande i frågor som rör dem och rätt att upprätthålla sina egna institutioner. De har rätt att utöva sin kultur och sina traditioner (artikel 11). Urfolk har rätt att utöva sin egen religion och andlighet och de ska ges tillgång till sina heliga platser (artikel 12). Urfolk har rätt att delta i beslutsfattande i frågor som rör deras rättigheter (artikel 18).

Rörande urfolks relation till de marker de traditionellt levtt på berörs enligt följande i urfolksdeklarationen. Urfolk får inte flyttas med tvång från sina traditionella marker (artikel 10). Urfolk har rätt att bibehålla och stärka sina andliga relationer till traditionella marker och upprätthålla sina förpliktelser kopplade till marker till kommande generationer (artikel 25). Urfolk har rätt till den mark, territorier och resurser som de traditionellt har ägt, ockuperat eller på annat sätt använt eller förvärvat och staterna ska erkänna denna rätt och skydda dessa marker (artikel 26). Urfolk har rätt till rättsliga medel och om det inte är möjligt till rättvis kompensation för marker som fråntagits dem, eller som skadats eller använts utan urfolket fria och informerade

³¹⁷ RF 1 kap. 2 § och 2 kap. 12 §.

³¹⁸ Hagsgård 2015, s. 4.

³¹⁹ Artikel 27, FN:s konvention om medborgerliga och politiska rättigheter.

³²⁰ Se SOU 2005:40. *Rätten till mitt språk – förstärkt minoritetsskydd*, s. 65.

³²¹ Artikel 30 FN:s barnkonvention.

³²² SOU 1999:25, *Samerna - ett ursprungsfolk i Sverige. Frågan om Sveriges anslutning till ILO:s konvention nr 169*

³²³ [Urfolksdeklarationen \(UNDRIP\) - Sametinget](https://www.sametinget.se/2836); United Nations Declaration on the Rights of Indigenous Peoples, <https://www.sametinget.se/2836>, någon officiell svensk översättning finns inte av texten .

förhandssamtycke (artikel 28). Urfolk har rätt till skydd av naturen och markernas produktiva förmåga i områden som är deras traditionella områden (artikel 29).

Rörande markanvändning anges vidare att urfolk har rätt att själva besluta om prioriteringar och strategier rörande hur deras traditionella områden ska utvecklas. Staterna ska konsultera och samarbeta i god anda med urfolk för att uppnå ett fritt och informerat på förhand givet samtycke eller medgivande vid projekt som rör markanvändning inom traditionella områden och särskilt vid exploatering av mineraler, vatten och andra resurser. Staterna ska också tillhandahålla effektiva mekanismer för urfolk ska kunna få sin sak prövad och även vidta lämpliga åtgärder för att mildra negativa miljö-, ekonomiska, kulturella och andliga konsekvenser (artikel 32).

9.3.2 Principen om fritt och informerat förhandssamtycke (FPIC)

Tillämpning av principen om fritt och informerat förhandssamtycke (free, prior and informed consent, FPIC) är centralt för markanvändning inom ett urfolks traditionella marker. För att kunna leva upp till samers mänskliga rättigheter behöver Svenska kyrkans skogsbruk och markanvändning leva upp till intentionerna i denna princip.

Grundvalen för principen om fritt och informerat förhandssamtycke är dels urfolks rätt till självbestämmande, dels principen om icke-diskriminering. I självbestämmandet ingår bland annat rätten till ett värdigt liv, rätten till likvärdighet, rätten att kunna styra sin egen framtid och att vara delaktiga i beslut som rör urfolket inklusive beslut om nyttjande av naturresurser.³²⁴

Vägledning i tolkningen av principen finns bland annat i en kunskapssammanställning och i rekommendationer som utarbetats av FN:s expertmekanism för urfolksrättigheter.³²⁵ Principen återfinns i flera artiklar i urfolksdeklarationen³²⁶ och den kan också härledas från ett antal internationella bestämmelser.³²⁷ Bland annat ska bestämmelserna i FN:s konvention om ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter läsas i ljuset av principen. Urfolks kulturella rättigheter som är knutna till traditionella marker och förlust av naturresurser kan innebära att deras kulturella identitet hotas. Därför ska urfolks rätt till marker erkännas och skyddas och nyttjande ske i enlighet med principen om fritt och informerat förhandssamtycke:

Indigenous peoples' cultural values and rights associated with their ancestral lands and their relationship with nature should be regarded with respect and protected, in order to prevent the degradation of their particular way of life, including their means of subsistence, the loss of their natural resources and, ultimately, their cultural identity. States parties must therefore take measures to recognize and protect the rights

³²⁴ *Free, prior and informed consent: a human rights-based approach*. Study of the Expert Mechanism on the Right of Indigenous Peoples. 2018. s. 6. Framtagen på uppdrag av FN:s råd för mänskliga rättigheter, 10 augusti 2018, A/HRC/39/62, [g1824594.pdf \(un.org\)](https://www.un.org/en/hr/indigenous_peoples_rights/docs/20180810_39_62_01.pdf).

³²⁵ A/HRC/39/62

³²⁶ artiklarna 10, 19, 28, 32.

³²⁷ artikel 16 av ILO konvention nr 169 ; artikel 27 FN:s konventionen om civila och politiska rättigheter; FN:s rasdiskrimineringskommitté har uttalat att urfolk ska ha lika rättigheter att delta i samhället och att inga beslut om deras rättigheter eller intressen får tas utan urfolkets fria och informerade förhandssamtycke, Committee on the Elimination of Racial Discrimination, *General Recommendation No. 23: Indigenous Peoples*, 08/18/1997, s. 4, [UN International Convention on the Elimination of Racial Discrimination General recommendation 23 1997 EN.pdf \(eods.eu\)](https://www.un.org/en/hr/indigenous_peoples_rights/docs/20180810_39_62_01.pdf).

of indigenous peoples to own, develop, control and use their communal lands, territories and resources, and, where they have been otherwise inhabited or used without their free and informed consent, take steps to return these lands and territories.³²⁸

Urfolk har också rätt att upprätthålla och utveckla sitt kulturarv, traditionella kunskap, kultur osv. och principen om fritt och informerat förhandssamtycke gäller alla sådana rättigheter:

Indigenous peoples have the right to act collectively to ensure respect for their right to maintain, control, protect and develop their cultural heritage, traditional knowledge and traditional cultural expressions, as well as the manifestations of their sciences, technologies and cultures, including human and genetic resources, seeds, medicines, knowledge of the properties of fauna and flora, oral traditions, literature, designs, sports and traditional games, and visual and performing arts. States parties should respect the principle of free, prior and informed consent of indigenous peoples in all matters covered by their specific rights.³²⁹

Rörande storskalig exploatering av naturresurser har FN:s specialrapportör för urfolksfrågor tolkat att FN:s urfolksdeklaration, och de konventioner som den bygger på, ska skydda en rad rättigheter som urfolk har enligt internationell rätt. Rörande principen om fritt informerat förhandssamtycke uttalar specialrapportören att principen syftar till att på ett rättvist och likvärdigt sätt säkerställa respekten för urfolks mänskliga rättigheter:

The principle of free, prior and informed consent, arising as it does within a human rights framework, does not contemplate consent as simply a yes to a predetermined decision, or as a means to validate a deal that disadvantages affected indigenous peoples. When consent is given, not just freely and on an informed basis, but also on just terms that are protective of indigenous peoples rights, it will fulfil its human rights safeguard role.³³⁰

Principen syftar också till att återupprätta urfolks kontroll över traditionella marker och resurser, återupprätta kulturell integritet, stolthet och självkänsla samt ge förutsättningar för en mer likvärdig relation till andra grupper i samhället.³³¹

I principen ingår rätten att bli konsulterad, rätten till deltagande och rätten till marker och resurser. För att principen ska anses respekterad behöver samtliga tre delar finnas med. Det innebär att urfolk ska kunna påverka en beslutsprocess och inte bara ges möjlighet att delta i processen eller bli hörda.³³² Med ”fritt” menas bland annat att det inte förekommer några påtryckningar, att dialogen innehåller tillit och sker i god anda, att urfolket själv får välja hur den är representerad, samt att urfolket faktiskt kan påverka utformningen och uppföljningen av konsultationen. Urfolket ska ges

³²⁸ Committee on Economic, Social and Cultural Rights: *General comment No. 21, Right of everyone to take part in cultural life*, Forty-third session, 2–20 November 2009, E/C.12/GC/21, s. 36, [E/C.12/GC/21 \(undocs.org\)](https://undocs.org/E/C.12/GC/21).

³²⁹ E/C.12/GC/21, s. 37.

³³⁰ Report of the Special Rapporteur on the rights of indigenous peoples, Anaya, James: *Extractive industries and indigenous peoples*, A/HRC/24/41, [United Nations](https://www.un.org/en/development/desa/indigenouspeoples/), 1 juli 2013.

³³¹ A/HRC/39/62, s. 11.

³³² A/HRC/39/62, s. 14-18.

förutsättningar att komma med så tidigt som möjligt i en beslutsprocess och ges tillräcklig tid för att kunna ta ställning till ett förslag. Den information som lämnas ska vara tillräcklig, tydlig och saklig och urfolket ska också ges tillräckliga resurser för att kunna delta på ett likvärdigt sätt i processen.³³³

I FN:s expertorgans slutsatser anges att det kan finnas många skäl till att ett urfolk inte ger samtycke eller medgivande till en åtgärd. Det är kanske inte är i urfolkets intresse att vidta den föreslagna åtgärden. Urfolket kan också välja att inte lämna samtycke för stunden därför att processen är otillräcklig eller för att det finns en brist på tillit till motparten.³³⁴

I tolkningen av principen har en proportionalitetsprincip utvecklats. För nyttjande av naturresurser på urfolkets traditionella marker som innebär **en direkt och betydande påverkan** på urfolket, krävs ett fritt informerat förhandssamtycke. För åtgärder som bedöms få mindre påverkan är kravet inte lika långtgående. För att kunna bedöma en föreslagen åtgärds påverkan behöver man beakta åtgärdens natur, dess omfattning, konsekvenser på kort och lång sikt och även graden av påverkan på urfolkets kultur.³³⁵

En fråga som väckts i tolkningen av principen om fritt informerat förhandssamtycke är huruvida det innebär en **vetorätt** för urfolket att säga nej till åtgärder. FN:s urfolksrapportör har särskilt kommenterat denna frågeställning. Principen ska inte ses som en vetorätt utan snarare att syftet med konsultationer med urfolk är att etablera ett samtycke och en process för att uppnå en överenskommelse som båda parter kan acceptera:

This provision of the Declaration should not be regarded as according indigenous peoples a general “veto power” over decisions that may affect them, but rather as establishing consent as the objective of consultations with indigenous peoples.³³⁶

Processen fram till ett samtycke och själva samtycket behöver också dokumenteras och följas upp. Och det behöver finnas möjlighet att framföra synpunkter om det som man kommit överens om inte efterlevs. Synpunkter ska kunna lämnas för att få till rättelse.

Fritt och informerat förhandssamtycke kan också beskrivas som en rättighet, en princip och som en process. Stiftelsen Protect Sápmi som är verksam i Karasjok i Norge har tagit fram en handledning för arbetet:³³⁷

- FPIC som **rättighet** bygger på rätten till självbestämmande. I det ingår rätten att ge och att undanhålla ett samtycke.
- FPIC som en bredare folkrättslig **princip**, som beskrivits ovan.
- FPIC som **process och metod** för att underlätta dialog. Som process utgår den från ett rättighetsbaserat arbetsätt som ska säkerställa urfolkets delaktighet.

Utredningen noterar att stiftelsen Protect Sápmi också utvecklat verktyg för hur man kan använda processen för att göra konsekvensanalyser kring markanvändning.

³³³ A/HRC/39/62, s. 20-22.

³³⁴ A/HRC/39/62, s. 26.

³³⁵ A/HRC/39/62, s. 35.

³³⁶ *Promotion and Protection of All Human Rights, Civil, Political, Economic, Social and Cultural Rights, Including the Right to Development*, Report of the Special Rapporteur on the situation of human rights and fundamental freedoms of indigenous people, Anaya, James, [untitled](#), A/HRC/12/34, 15 juli 2009, s. 46-48.

³³⁷ [OM PROTECT SÁPMI \(protectsapmi.com\)](#), [Prototect Sapmi om FPIC.pdf](#)

Stiftelsen fungerar som rådgivare i olika internationella sammanhang där man utvecklar modeller för urfolks delaktighet.

Principen om fritt och informerat förhandssamtycke ingår numera också i olika hållbarhetsstandarder som företag har att följa för att visa att de respekterar mänskliga rättigheter.³³⁸ Bland annat i skogscertifieringen FSC hänvisar man till principen. En företrädare för Protect Sápmi uppger för utredningen att den modell för dialog som FSC i Sverige valt inte fullt ut lever upp till principen om fritt och informerat förhandssamtycke och att den standard som FSC International förordar är mer långtgående och mer i enlighet med tolkning av internationell rätt.³³⁹

9.4 Svenska kyrkan och samerna

I detta avsnitt ges en kort bakgrund till hur markfrågor behandlats i försoningsarbetet och det pågående utvecklingsarbetet inom Svenska kyrkan kopplat till ursikten till det samiska folket. Vidare beskrivs de regelverk som Svenska kyrkan har att förhålla sig till i rennärringsfrågor, utmaningar rennäringen står i och inför, samt åtgärder inom skogsbruket som utredningen bedömer skulle gynna rennäringen.

9.4.1 Sören Ekströms utredning 2006

I april 2005 uppdrog kyrkostyrelsen åt tidigare generalsekreteraren i Svenska kyrkan, Sören Ekström, att utreda en rad samiska frågor i Svenska kyrkan. Utredningen fick bland annat i uppdrag att ta fram en handlingsplan för Svenska kyrkans fortsatta samiska arbete. I direktiven angavs att kyrkan historiskt och långt in på 1900-talet varit delaktig i övergrepp gentemot den samiska befolkningen.³⁴⁰ Utredaren skulle belysa kyrkans samiska arbete och ”särskilt behandla Svenska kyrkans förhållningssätt i fråga om mark för renbete.”

Utredarens analys kring kyrkans roll och ansvar i markfrågorna blev dock mycket begränsad och någon egentlig klarhet gavs inte om hur kyrkans skogsbruk påverkade rennäringen eller ens hur samer ges möjlighet att påverka kyrkans skogsbruk. Utredaren konstaterade att Svenska kyrkan är en stor markägare i Norrland och att det ”betyder att det också sker en betydande skogsavverkning på den kyrkliga marken, samtidigt som den ofta är en viktig del av renarnas betesmarker.” Det noterades att det rådde olika uppfattningar inom kyrkan kring vilket skogscertifiering man ville ansluta sig till. Istället för anslutning till FSC-certifieringen, såsom samiska företrädare förordade, anfördes:

I fråga om hänsynen till rennäringen har de berörda stiftens för avsikt att ingå en egen överenskommelse med Svenska Samernas Riksförbund.

Vidare refererade utredaren till att samiska intressenter deltog i arbetet med statliga initiativ kring olika former för samråd. Någon analys gjordes inte av hur kyrkans skogsbruk förhöll sig till eller beaktade rennäringens behov eller hur samernas möjligheter till inflytande skulle säkerställas. Istället anförde utredaren:

³³⁸ Exempel: International Finance Corporation (IFC) Performance Standard 7 och dess Guidance Note 7 samt FN:s vägledande principer för Företagande och MR (UNGP).

³³⁹ Samtal med Anders Blom, Protect Sápmi, den 13 maj 2024. *FSC Guidelines for the Implementation of the Right to Free, Prior and Informed Consent (FPIC)*, [FSC-GUI 30-003 EN V2-0 FPIC Guidelines \(3\).pdf](#)

³⁴⁰ *Samiska frågor i Svenska kyrkan*, SKU 2006:1, s. 117.

För Svenska kyrkan är det angeläget att förvaltningen av den kyrkliga marken sker med sikte på ett långsiktigt och medvetet skogsbruk, siktande till ett uthålligt nyttjande, där hänsyn tas till ekologiska principer, rennäringens utveckling och skogens betydelse för sysselsättning och lokal ekonomi, Svenska kyrkans syn på skapelsen skall präglade också kyrkans markförvaltning.

Vad som avsåg med ”rennäringens utveckling” angavs inte. Utredaren föreslog att Svenska kyrkan ”skall ta aktiv del i det utvecklingsarbete och de dialoger som pågår om samverkan och konflikter mellan rennäringen och annan markanvändning.” Utredaren föreslog också att kyrkostyrelsen och biskopsmötet borde initiera fortsatta samtal med samiska intressenter om försoningens innebörd.³⁴¹

Sören Ekströms utredning ledde inte till några reella förändringar i kyrkans samiska arbete. Det mest konkreta resultatet av utredningen blev en hearing som kom att arrangeras först fem år senare år 2011. Någon överenskommelse nåddes aldrig mellan de nordliga stiftet och Svenska Samernas Riksförbund kring hänsyn till rennäringen, snarare ledde bristen på resultat till ökad misstro mot Svenska kyrkan i markfrågor. Luleå och Härnösands stift anslöt sig inte heller till FSC-certifieringen.

9.4.2 Sägastallamat 1 och vitboksarbetet

Hearingen i Kiruna 2011, som kallades *Sägastallamat* (dialog på nordsamiska), blev startskottet för det försoningsarbete som senare ledde till kyrkans officiella ursäkt. Under *Sägastallamat* 2011 lämnades en rad vittnesmål om hur kyrkans historiska agerande skadat det samiska folket och hur såren från kyrkans övergrepp och kränkningar lever vidare och påverkar många samer än idag. Det blev också smärtsamt tydligt för Svenska kyrkans företrädare att många samers relation till kyrkan är skör och att det finns en stark misstro mot kyrkans agerande även i nutid. Ett av de områden som lyftes särskilt var kyrkans markanvändning och att kyrkan genom historien övertagit traditionella samiska marker.

Vittnesmålen och dialogen på *Sägastallamat* 2011 blev inledningen till ett omfattande kartläggningsarbete kring kyrkans historiska agerande. Umeå universitet fick under 2012 i uppdrag att ta fram en forskningsantologi kring ett antal teman. Under 2016 presenterades resultatet i den så kallade vitboken.³⁴² Under arbetet med vitboken anfördes från Samiska rådet i Svenska kyrkan och från styrgruppen för vitboksarbetet att kyrkans historiska agerande i markfrågor behövde granskas. Vitboken kom dock endast att innehålla en (av totalt 31) vetenskaplig artikel om kyrkan och markfrågor, en artikel av skogsforskaren Gudrun Norstedt.³⁴³ Norstedt visar i sin artikel att det kan finnas belägg för att Svenska kyrkan övertagit traditionella samiska marker och att dessa blivit så kallade prästbord som numera ingår i prästlönstillgångarna.

Vitboken synliggjorde områden där kyrkan och dess företrädare gjort sig skyldiga till övergrepp mot enskilda samer och samerna som urfolk. I förordet till vitboken

³⁴¹ SKU 2006:1, s. 20.

³⁴² Lindmark, Daniel, m.fl. 2016. *De historiska relationerna mellan Svenska kyrkan och samerna – En vetenskaplig antologi*, samt en populärversion kallad *Samerna och Svenska kyrkan: Underlag för kyrkligt försoningsarbete*. <https://www.svenskakyrkan.se/samiska/vitboken>

³⁴³ Norstedt, Gudrun. 2016. *Hur kyrkor och prästbord tog plats i det samiska landskapet*, <https://www.svenskakyrkan.se/filer/25%20Norstedt.pdf>. Publicerad i *De historiska relationerna mellan Svenska kyrkan och samerna – En vetenskaplig antologi*.

skrev dåvarande ärkebiskop Antje Jackelén om Svenska kyrkans ansvar för det som skett:

Under en lång tid kunde eller ville vi inte förstå, se och höra de samiska historierna och minnena av det förflutna. Det gör ont att ta in att kyrkan inte agerat gott utan har bidragit till och legitimerat förtryck och på det viset vållat lidande. När vi har svikit det samiska folket, har vi också svikit oss själva och Gud. Vi har ett ansvar att ta: för vår del i Sveriges koloniala historia, för våra svårigheter att bearbeta den och bygga nya relationer samt för risken att upprepa tidigare fel och misstag.³⁴⁴

Det fortsatta försoningsarbetet efter vitboken kom att fokusera på att återupprätta relationen mellan kyrkan och det samiska folket. Det kyrkliga försoningsarbetet har liknats vid en stegvis process där det första steget är att kartlägga och tala sanning om det som skett. I det andra steget behöver förövaren komma till insikt om och erkänna vad det tidigare agerandet lett till. I det tredje steget behöver insikten leda till faktisk upprättelse för dem som varit utsatta. Upprättelsen kan innefatta en omfördelning av makt för att uppnå en mer jämlik relation. Och slutligen i det fjärde steget kan försoning och en återupprättad relation vara möjlig, om den som utsatts vill det.³⁴⁵ Detta synsätt har också varit vägledande i det fortsatta försoningsarbetet.

9.4.3 Kyrkomötet och stödet för samiska rättigheter

Frågor om samiska rättigheter har också behandlats av kyrkomötet. Krav har med jämna mellanrum ställts på Svenska kyrkan från framför allt samiskt håll på att kyrkan borde driva på staten i frågan om en svensk ratificering av ILO 169.

Under kyrkomötena 2014 och 2015 aktualiserades frågan om ILO 169, denna gång i ljuset av den pågående försoningsprocessen. I en motion till kyrkomötet 2014 föreslogs att uppdra till kyrkostyrelsen att uppvakta regering och riksdag till stöd för en ratificering.³⁴⁶ Motionären hänvisade till att Kyrkornas Världsråds generalförsamling 2013 i Busan, Sydkorea, uppmanat kyrkorna i världen att kämpa för urfolks rättigheter. Motionären hänvisade också till att Sverige fortfarande inte ratificerat ILO 169 och menade Svenska kyrkan såsom en del av den världsvida kyrkan aktivt borde stödja samerna rättigheter.

Kyrkomötet avslag motionen med motiveringen att kyrkostyrelsen redan genomfört och planerade insatser med den riktning motionären önskade.³⁴⁷ Utskottet hänvisade till att Svenska kyrkan bland annat hade publicerat kritiska rapporter där bristen på efterlevnad av samernas rättigheter lyfts fram. Kyrkomötets avslag kom att uppfattas som att Svenska kyrkan inte ställde sig bakom kravet på ratificering av ILO 169 och stärkta samiska rättigheter. Reaktionen på kyrkomötets beslut blev mycket negativt från samiskt håll och Samiska rådets dåvarande ordförande Sylvia Sparrock

³⁴⁴ <https://www.svenskakyrkan.se/filer/0%20Inledning.pdf>

³⁴⁵ Denna stegvisa försoningsprocess beskrivs av den samiske teologen Tore Johnsen i populärversionen av vitboken; Tore Johnsen. 2017. *Erkänd historia och förnyade relationer – Perspektiv på försoningsarbetet mellan kyrkan och samerna*, <https://www.svenskakyrkan.se/filer/Samerna%20och%20Svenska%20kyrkan%20-%202007.pdf>. Publicerad i *Samerna och Svenska kyrkan: Underlag för kyrkligt försoningsarbete* (ovan).

³⁴⁶ Motion 2014:4 av Johan Åkesson, Stöd samernas rättigheter, <https://km.svenskakyrkan.se/km2010-2015/default.aspx%3Fid=1178649&ptid=48063.html>

³⁴⁷ Kyrkolivsutskottets betänkande 2014:1, <https://km.svenskakyrkan.se/km2010-2015/default.aspx%3Fid=1197851&ptid=48063.html>

kritiserade öppet Svenska kyrkan.³⁴⁸ Bristen på ställningstagande ledde till ifrågasättande av trovärdigheten i kyrkans försoningsarbete.³⁴⁹

Efter kyrkomötets beslut 2014 beställde generalsekreteraren en rapport för att klargöra vad ILO-konventionens bestämmelser faktiskt skulle kunna innebära för Svenska kyrkan. Rapporten, *Samernas rätt att bruka Svenska kyrkans mark – En studie av nationell och internationell rätt*, författad av juristen Marie B. Hagsgård, publicerades i september 2015.³⁵⁰ I rapporten konstateras bland annat:

Renskötseln anses vara en central del av den samiska kulturen som ska främjas. Men renskötseln är inte bara av allmänt intresse för att bevara samernas kultur och för att respektera samernas vilja att fortsätta sin traditionella markanvändning. Samernas rätt att bruka marken inom renskötselområdet är en civil juridisk rättighet som grundar sig på urminnes hävd. Det innebär att Svenska kyrkan och andra markägare inom renskötselområdet måste visa hänsyn för renskötselrätten på motsvarande sätt som man visar hänsyn för andra som har rätt att bruka marken, t.ex. på grund av arrende eller servitut. Det finns regler bl.a. i skogsvårdslagen om den hänsyn Svenska kyrkan som markägare måste visa i sitt skogsbruk för renskötselrätten som bruksrätt och för rennäringsen som allmänt intresse. Sverige har ställt sig bakom mänskliga rättigheter som stöder urfolks rätt att bevara sin kultur och identitet och deras rätt att fortsätta bruka den mark där de traditionellt har bott och verkat. Dessa mänskliga rättigheter (i form av konventioner, deklarationer³⁵¹ m.m.) påverkar den hänsyn Svenska kyrkan som markägare ska visa för samernas bruk av marken. Det handlar bl.a. om att behandla samebymedlemmars rätt att jaga och fiska på kyrkans mark på samma sätt som andras rätt att jaga och fiska och om att vidta särskilda åtgärder i skogsbruket för att underlätta för renskötseln. Det finns också regler i internationell rätt som påverkar hur Svenska kyrkans samråd med samebyarna om markanvändningen inom renskötselområdet bör utformas.

Under 2015 väcktes frågan om ILO 169 så på nytt på kyrkomötet, kanske som en reaktion på föregående års negativa uppmärksamhet. Motionären menade att det behövdes en klarläggande efter föregående års behandling och föreslog att kyrkomötet skulle uppdraga till kyrkostyrelsen att uppvakta regering och riksdag till stöd för en ratificering av ILO 169.³⁵² Bland annat i ljuset av den kommande vitboken och det faktum att dåvarande ärkebiskopen skrivit en debattartikel om tydligare

³⁴⁸ <https://sverigesradio.se/artikel/6022794>

³⁴⁹ Se bland annat <https://sverigesradio.se/artikel/6046043>

³⁵⁰ <https://www.svenskakyrkan.se/nyheter/ny-rapport-om-samernas-ratt-att-bruka-svenska-kyrkans-mark>

³⁵¹ En konvention är ett bindande folkrättsligt dokument. En deklaration från FN:s generalförsamling är i regel en form av rekommendation. Det finns dock deklarationer som anses ge uttryck för internationell sedvanerätt som är bindande för stater. Bland annat anses principer i FN:s urfolkdeklaration i stora delar uttrycka internationell sedvanerätt och även principer som finns i bindande konventioner.

³⁵² Motion 2015:21 av Olle Burell och Johan Åkesson, ILO-konvention 169, <https://km.svenskakyrkan.se/km2010-2015/default.aspx%3Fid=1299825&ptid=48063.html>

ansvarstagande kring samernas rättigheter, fanns det anledning att gå vidare i frågan, menade motionären.³⁵³

Kyrkolivsutskottet fann att kyrkomötets ställningstagande föregående år hade lett till en olycklig tolkning av att Svenska kyrkan inte stödjer samernas sak, men den sakliga anledningen för kyrkomötets avslag av motionen var, menade utskottet, att det redan pågick insatser på nationell nivå till stöd för samernas rättigheter och enlighet motionärens förslag. Utskottet ansåg att Svenska kyrkan ska bidra ytterligare till att påskynda processen med en svensk ratificering av ILO 169 för att skapa tydlighet i vilka internationella regelverk för urfolks rättigheter som redan gäller och vilken hänsyn som ska tas enligt skogsvårdslagen men som inte tillämpas. Utskottet tog också intryck av den nya rapporten och yrkade bifall:

Svenska kyrkan är en stor markförvaltare och den hänsyn som ska visas enligt skogsvårdslagen tillämpas och Svenska kyrkan vidtar åtgärder i sitt skogsbruk för att främja samernas renskötsel och samråd hålls. En tillämpning av ILO-konventionens bestämmelser skulle kunna innebära att Svenska kyrkan tillsammans med samebyarna och andra samiska organisationer utformar samråd i ILO-konventionens anda, vilket också görs på flera platser. Utskottet menar att detta skulle kunna bidra till ett klarläggande och därmed till en minskad oro för vad en svensk ratificering av ILO-konvention nr 169 skulle innebära. Utskottet menar också att Svenska kyrkan som rymmer både markägare och samer skulle kunna ta ett större ansvar i denna komplicerade fråga och medverka till att dialogen utvecklas och utformas så att förtroendet mellan människor ökar. För att ytterligare påskynda processen med Sveriges ratificering av ILO-konvention nr 169 föreslår utskottet kyrkomötet att bifalla motionen.

Kyrkomötet biföll motionen efter omröstning.³⁵⁴ I Svenska kyrkans pressmeddelande kopplat till beslutet konstaterades:

Vi är medvetna om att frågan är komplex och att det krävs hårt arbete för att hitta goda lösningar. Men vi måste också vara tydliga med att detta handlar om respekten för samernas mänskliga rättigheter och då måste man hitta lösningar som respekterar urfolksrätten. Svenska kyrkan kan också själv välja att gå före och pröva nya arbetssätt i vår markförvaltning.³⁵⁵

9.4.4 Dialogprocessen inför ursäkten

Efter det att vitboken publicerats följde en tid av reflektion inom Svenska kyrkan. Samiska rådet i Svenska kyrkan ansåg att en eventuell ursäkt inte skulle hastas fram utan snarare skulle den få mogna fram i en dialog. Under 2018 inleddes så en förankrings- och dialogprocess mellan kyrkans nationella nivå och samiska

³⁵³ Antje Jackelén: *Samernas urfolksrättigheter måste tas på större allvar*, DN Debatt, 25 januari 2015, <https://www.dn.se/debatt/samernas-urfolksrattigheter-maste-tas-pa-storre-allvar/>

³⁵⁴ Motionen bifölls med röstsiffrorna 139 för, 79 mot och 25 som avstod; <https://sverigesradio.se/artikel/6304175>

³⁵⁵ <https://via.tt.se/pressmeddelande/1872539/svenska-kyrkan-driver-pa-om-urfolks-rattigheter?publisherId=1344892>; <https://sverigesradio.se/artikel/6304175>

företrädare om hur man skulle gå vidare med den nya kunskapen som framkommit. Samiska rådet var pådrivande för att få till denna dialog.

I mars 2019 bjöd Luleå, Härnösands och Västerås stift in intressenter till ett dialogmöte kallad *Kyrkan, renen och skogen*. På mötet deltog företrädare för Samiska rådet, Svenska Samerna Riksförbund, Sametinget, biskoparna i Luleå och Härnösand, förtroendevalda och tjänstemän från egendomsförvaltningarna i Luleå, Härnösand och Västerås stift, företrädare för nationell nivå samt forskare från Skogforsk. Samtalet fokuserade på klimatförändringarnas konsekvenser för renskötseln och utformningen av kyrkans skogsbruk. I samtalet framfördes att Svenska kyrkan borde visa ledarskap genom ett renskötselanpassat skogsbruk. En rad konkreta önskemål lämnades om anpassningsåtgärder bland annat rörande markberedning, avveckling av contorta³⁵⁶, planering av skogsbruk på landskapsnivå, förbättrade samråd, behovet av samråd även på vinterbetesmarker, behovet av särskild hänsyn till skogssamebyarnas svåra situation samt behovet av restaurering av marker som skadats av skogsbruket. Svenska kyrkan borde även respektera principen om fritt informerat förhandssamtycke innan skogsbruksåtgärder vidtas och ansluta sig till skogscertifiering enligt FSC (FSC bedöms beakta urfolks rättigheter i högre grad än PEFC). Mötet ledde inte till några gemensamma ställningstaganden.

Kyrkans dialog med samiska organisationer intensifierades under andra halvåret 2019. Samtalen på nationell nivå leddes av dåvarande ärkebiskop Antje Jackelén. Under samtalen framkom att en fortsatt stark samisk misstro mot kyrkan i markfrågorna. I en rad andra frågor som behandlats i granskningsarbetet uppfattades Svenska kyrkans agerande som en vilja till ansvarstagande. Kritiken som framfördes till ärkebiskopen kom att handla om bristen på klargöranden när det gäller dels de historiska förhållanden i markfrågor och kyrkans markinnehav, dels hur kyrkans nuvarande förvaltning av skog och marker inte respekterar urfolksrätten och samiska behov i tillräcklig grad. Rörande Luleå och Härnösands stift framfördes förnyade krav på FSC-certifiering.³⁵⁷

Dialogprocessen med samiska företrädare ledde så småningom till att kyrkostyrelsen i juni 2021 fattade beslut om att en officiell ursäkt skulle framföras av Svenska kyrkan till det samiska folket.

9.4.5 Svenska kyrkans ursäkt till det samiska folket

Svenska kyrkans officiella ursäkt framfördes till det samiska folket i Uppsala domkyrkan den 24 november 2021 och senare även i Luleå domkyrkan den 23 oktober 2022. Under ursäkts gudstjänsterna lämnades samiska vittnesmål om kyrkans övergrepp. Julia Rensberg från Jokkmokk vittnade bland annat om kyrkans agerande i markfrågor³⁵⁸:

Svenska kyrkan är idag en av Sveriges största skogsägare, varav ca 40 procent, enligt kyrkan själv, är på våra traditionella marker. I kyrkoordningen benämns detta som prästlönetillgångar som ska förvaltas så att det ger bästa möjliga avkastning. År 2015 beslutade kyrkomötet att

³⁵⁶ Forsknings visar att skog med contorta tall påverkar rennäringen negativt genom att lavförekomsten missgynnas och att framkomligheten försvåras på grund av att contortatallskogar är mycket tätare än skogar med inhemsk gran och tall. Se Horstkotte, Tim, m.fl. 2021, *Rennäring och skogsnäring i Sverige - delad kunskap för delad markanvändning*, SLU, Future Forests Rapportserie 2021:2, s. 14, [horstkotte-et-al-20240226.pdf \(slu.se\)](https://www.svenskakyrkan.se/samiska/vittnesmal-sprak-och-identitetsforlust)

³⁵⁷ Se även <https://sverigesradio.se/artikel/6246412>, <https://sverigesradio.se/artikel/6141179>

³⁵⁸ <https://www.svenskakyrkan.se/samiska/vittnesmal-sprak-och-identitetsforlust>

ställa sig bakom att Sverige skulle ratificera ILO 169 och att dessa principer även skulle kunna användas inom Svenska kyrkans skogsbruk. Det har alltså gått sex år och vad jag vet har ingen förändring skett ... Så länge kyrkan anser sig ha rätt att bestämma över samiskt territorium låter kyrkan koloniseringen fortsätta. Utan marker förlorar vi vår kultur, identitet, språk och traditionella näringar. Jag hoppas att vi med denna ursäkt och genom tydlig handling tar steget in i en försoningsprocess tillsammans som allierade.

Även ärkebiskopens ursäktstal berörde markfrågorna.³⁵⁹

Koloniseringen som Svenska kyrkan medverkade i ledde till förlusten av marker och en omfattande exploatering. Maktobalansen som uppstod påverkar än idag samers möjlighet att värna sina traditionella marker och näringar.

Kyrkostyrelsen beslöt inför ursäkts gudstjänsten att åtta åtaganden, som Svenska kyrkan avser att leva upp till, skulle knytas till kyrkans ursäkt. Samtliga stift har ställt sig bakom dessa åtaganden. Tre av åtagandena har, som kommer att framgå i detta kapitel, en koppling till markfrågor, nämligen:

- Öka kunskapen och medvetenheten om kyrkans historiska relationer och övergrepp mot samerna och konsekvenserna av detta
- Öka kunskapen om och respekten för urfolksrättens principer inom Svenska kyrkan och i samhället
- Öka samers inflytande och delaktighet i Svenska kyrkan

Därutöver finns det en indirekt koppling till åtagandet: Bidra till att stärka och revitalisera de samiska språken i Svenska kyrkans verksamhet. Det samiska språket är en viktig bärare av traditionell samisk kunskap. Urfolksspråk och traditionell kunskap är starkt sammankopplat med biologisk mångfald. Sametinget pekar i sitt klimatarbete på att sådan kunskap riskerar att försvinna eller försvagas genom klimatförändringar.³⁶⁰

En särskild nationell satsning genomförs under 2022–2031 för att stärka samiskt kyrkoliv i Svenska kyrkan och utvecklingsmedel har avsatts för ändamålet. Nationell nivå har i dialog med stiftet tagit fram en handlingsplan³⁶¹ för de första fem åren i detta utvecklingsarbete. Bland fokusområdena under etapp 1 nämns särskilt insatser som rör Svenska kyrkans markförvaltning och skogsbruk och som påverkar traditionella samiska näringar. I handlingsplanen anges även följande delmål rörande markfrågor för etapp 1, 2022–2026:

- Kunskapen om kyrkans historiska relationer till samerna i frågor som rör rätten till mark och vatten ökar. En kyrkohistorisk forskningsstudie kring kyrkans markinnehav inom traditionella samiska marker genomförs.
- Kunskapen om hur kyrkans nuvarande markförvaltning och skogsbruk påverkar samiska näringar ökar. En kartläggning genomförs för att få en tydligare uppfattning om hur kyrkans markförvaltning och skogsbruk fungerar idag och hur

³⁵⁹ <https://www.svenskakyrkan.se/samiska/vi-ber-om-ursakt>

³⁶⁰ Sametinget 2023, s. 38, [handlingsplan \(sametinget.se\)](https://www.sametinget.se/handlingsplan)

³⁶¹ Svenska kyrkan 2022. *Handlingsplan – Åtaganden kopplade till Svenska kyrkans ursäkt till det samiska folket 2022–2031, etapp 1*, https://www.svenskakyrkan.se/filer/1374643/11183_SK22129_Handlingsplan_samiska_tillg.pdf

den påverkar rennäringen och andra traditionella samiska näringars behov och förutsättningar. Kartläggningen genomförs tillsammans med Luleå, Härnösands och Västerås stift och samiska intressenter.

- Utifrån kartläggningens resultat bör insatser övervägas för att utveckla långsiktigt hållbara former för samiskt inflytande samt för att beakta urfolkrättens principer i Svenska kyrkans markförvaltning och skogsbruk. För att kunna ta ställning till resultaten från kartläggningen behövs fördjupad dialog mellan kyrkans företrädare och samiska intressenter.
- Utvärdering och rapportering av samtliga insatser rörande kyrkans markförvaltning och skogsbruk sker inför *Ságastallamat 3* år 2026. *Ságastallamat 3* kommer att fokusera på markfrågor.

Ságastallamat 3 under 2026 och även *Ságastallamat 4* under 2031 kan ses som kontrollstationer i det fortsatta utvecklingsarbetet. I handlingsplanen betonas också vikten av ett diakonalt förhållningssätt i det fortsatta försoningsarbetet. Det har betydelse för kyrkans bemötande, inkludering och hur bristande tillit ska kunna överbryggas³⁶²:

Ett diakonalt förhållningssätt innebär att i mötet med medmänniskor och i relation till skapelsen uttrycka kristen tro i bemötande och livshållning. Det handlar om att se och bekräfta hela människan, och även hennes andliga behov. Målet är att skapa en atmosfär som bygger på kärlek, omsorg och värnandet om skapelsen.

Att möta varandra i ögonhöjd innebär att mötas i respekt, utifrån vår gemensamma mänsklighet och som jämlikar inför Gud. Det är ett viktigt förhållningssätt i alla relationer, men det blir särskilt viktigt i relationer där maktbalansen är ojämlig, vilket framkommit i Svenska kyrkans granskning av de historiska relationerna till samerna. Det är viktigt att vara medveten om ojämliga maktförhållanden och böttna i att vi är jämlikar inför Gud. Vi hjälper inte andra, vi hjälper varandra. Att kunna mötas i ögonhöjd handlar bland annat om att det ska finnas en grundläggande tillit och förtroende för kyrkan och dess medarbetare, att som same faktiskt bli bemött med respekt och med kulturell förståelse. Därför behövs kunskap och medvetenhet om vad samisk identitet och andlighet kan innebära och vad som kan vara viktigt för samer i olika delar av landet.

9.4.6 Utvecklingsarbetet efter ursäkten

I samband med att kyrkans officiella ursäkt framfördes en andra gång i Luleå domkyrka i november 2022 arrangerades även konferensen *Ságastallamat 2*. Under konferensen gavs vittnesmål om hur samisk andlighet är nära kopplat till traditionella marker och samiska näringar.³⁶³ Samtal fördes också om hur de nordliga stiftens arbetar med förvaltning av prästlönetillgångar i Sápmi.

För att komma vidare med delmålen i handlingsplanen initierade nationell nivå under 2023 ett arbete med en forskningsstudie rörande de historiska förhållandena och

³⁶² Svenska kyrkan 2022, *Handlingsplan*, s. 27.

³⁶³ Se särskilt anförande av Jörgen Stenberg, <https://vimeo.com/showcase/9870404/video/762914497>

kyrkans agerande. Uppdraget genomförs av Urban Claesson, professor i kyrkohistoria vid Uppsala universitet i samverkan med en referensgrupp där det ingår samiska företrädare samt rätts- och skogshistorisk sakkompetens. Forskningsstudien ska ge en tydligare bild av om och i så fall på vilket sätt samiska marker förvärvats av kyrkan. I uppdraget ingår att granska hur marker, som kan ha varit samiska skatteland eller liknande områden som samer historiskt bebott, kan ha blivit en del av de prästlönetillgångar som Svenska kyrkan idag förvaltar. Har kyrkan i så fall övertagit lappskatteland på ett sätt som varit kränkande för eller inneburit ett övergrepp mot samer? Resultat från den kyrkohistoriska forskningsstudien kommer redovisas under våren 2025.

Ett kartläggningsarbete om förhållandena och behoven kring dagens skogsbruk initierades också under hösten 2022. I det arbetet har Luleå, Härnösands och Västerås stift ingått tillsammans med nationell nivå. En digital enkät skickades ut till samebyar, samiska organisationer samt medarbetare i prästlöneförvaltningarna under våren 2023 för att kartlägga närmare förhållanden och hur man ser på det skogsbruk som Svenska kyrkan bedriver och dialogen med samer. Endast ett fåtal samebyar och organisationer svarade dock på enkäten. Medarbetare i prästlöneförvaltningarna uttryckte bland annat önskemål om mer utbildning kring hänsyn till rennäring inom skogsbruket.

Luleå och Härnösands stift har under 2023 beslutat att stiften ska ansöka om anslutning till FSC-certifiering. I februari 2024 genomfördes en utbildning för Svenska kyrkans personal kring så kallade samplaneringsprocesser som är en del av FSC-certifieringen. Samplaneringen är en modell för att möjliggöra samiskt inflytande i samband med planerade skogsbruksinsatser. I utbildningen ingick även kunskap kring hänsyn till rennäringen och hur renars betesförhållanden påverkas av skogsbruket. Luleå och Härnösands stift arbetar för närvarande med att ansluta sig till FSC-certifieringen under 2024.

9.5 Utredningens dialog med samiska företrädare

Utredningen har haft upprepade överläggningar med Samiska rådet i Svenska kyrkan. Samiska rådet är ett rådgivande och beredande sakkunnigorgan i frågor som rör samiskt kyrkoliv och urfolksfrågor. Rådet ska bland annat stödja kyrkostyrelsens strategiska arbete med utgångspunkt i Svenska kyrkans åtaganden kopplade till ursäkten till det samiska folket. Samiska rådet ska följa verksamhetens genomförande, bedöma resultatet av insatserna och göra uppföljningar mot antagna mål och åtaganden som Svenska kyrkan beslutat om i anslutning till ursäkten till det samiska folket. Rådet ska också bevaka frågor rörande samernas rättsliga förhållanden i kyrka och samhälle och verka för att utveckla dialoger för samisk delaktighet i Svenska kyrkan.

Utredningen har inhämtat synpunkter om rennäringens behov och förutsättningar från Samiska rådet i Svenska kyrkan, företrädare för samiska organisationer och institutioner samt stiftsföreträdare vid ett rundabordssamtal i Uppsala i mars 2024. I rundabordssamtalet deltog företrädare för Samiska rådet i Svenska kyrkan, ungdomsförbundet Sáminuorra, Svenska Samernas Riksförbund (SSR), Renägarförbundet, Sametinget samt tjänstemän och förtroendevalda från egendomsförvaltningarna i Härnösands, Luleå och Västerås stift. Rundabordssamtalet fokuserade framför allt på hur Svenska kyrkans skogsbruk påverkar rennäringen, frågor kring klimatanpassning och samers möjligheter att påverka kyrkans skogsbruk och markanvändning. I samtalen berördes även betydelsen av Svenska kyrkans

officiella ursäkt till det samiska folket i relation till kyrkans agerande idag inom skogs- och markförvaltning.

Utredningen har därefter haft ytterligare överläggning med SSR och Renägarförbundet och organisationerna har även inkommit med yttranden. Därutöver har en sakkunnig på Sametinget konsulterats rörande klimatfrågor och även externa experter i urfolksfrågor.

9.5.1 Förväntningar på Svenska kyrkan efter ursäkten

Samiska rådet i Svenska kyrkan har betonat vikten av att ursäkten och insatser i handlingsplanen kopplad till ursäkten nu omsätts i praktisk handling och att Svenska kyrkan tar ansvar i markfrågor. Rådet välkomnar därför att utredningen nu lyfter frågorna som rör samiska näringar. Rådet menar att Svenska kyrkan behöver gå före och visa andra aktörer hur man kan ta ansvar inom skogsbruket. Frågorna berör också hela det samiska folket och inte bara de samer som verkar inom renskötseln. Även skogssamebyarnas situation har lyfts av Samiska rådet, eftersom de bedöms som särskilt utsatta. Det behövs dialog med samerna när kyrkan utformar sitt skogsbruk och hänsyn behöver tas till samiska näringar. Inflytandefrågorna är därför fortsatt centrala i kyrkans utvecklingsarbete, menar rådet.

Vid rundabordssamtalet anförde Samiska rådet att kyrkan kan visa andra aktörer att det finns alternativ till dagens skogsbruk, som också kan ge ekonomisk vinning. ”Vi som kyrka är beredda att offra något för det som ger ett mervärde.” I försoningsprocessen är det viktigt att ta i alla frågor. För förövaren kan det göra ont. Skogen är en central fråga i försoningsarbetet. De åtta åtagandena innebär att kyrkan lovat något och ”inför Gud är vi förpliktade att genomföra det.” Svenska kyrkan ska också vara en förebild, enligt Samiska rådet. ”Som kristna ska vi ta ansvar för skapelsen. Skogen är helig och den har en andlig och existentiell dimension. Alla är vi en del av skapelsen.” Trovärdighet är, enligt Samiska rådet, viktigt i den fortsatta processen. ”Hur ska vi samer kunna tro på ursäkten?”

Samiska rådet lyfter också kopplingen mellan skogen och andlighet. ”Vi samer har fått lära oss att inte lämna spår i naturen; förvalta och ta ansvar för naturen. Vi vet också att barn mår bättre om de lever naturnära och de lär sig ta ansvar. Skogen är viktig även för icke renskötande samer. Kyrkans skogsbruk har konsekvenser för alla samer.”

SSR anför att Svenska kyrkan borde göra realitet av principen om fritt och informerat förhandsamtycke, som en del av försoningsprocessen. Kyrkan och samerna behöver bli jämbördiga parter och tillämpning av principen skulle innebära en utjämnande kraft i relationerna. Idag kan inte samerna påverka och deras kunskap respekteras inte. Tillämpning av principen vore också ett sätt att verka i lösningsorienterad riktning. Svenska kyrkan kan ge samerna reell delaktighet. Det finns, enligt SSR, otroligt mycket som skulle kunna utvecklas inom kyrkans skogsbruk. Det skulle även att påverka den biologiska mångfalden på ett positivt sätt. Det skulle framför allt skapa alternativ för renen – renen har inga alternativ nu. Kyrkan behöver också ha ett vidare perspektiv och se på annan exploatering än bara skogsbruk och bortom det egna markinnehavet. SSR menar att kyrkan är en speciell markägare och stor virkesförsäljare. Det kyrkan gör utgör därför signalvärde för andra inom skogsbruket.

Renägarförbundet anser att skogsbruket behöver anpassa sig till rennäringens behov. Svenska kyrkan skulle kunna göra skillnad genom att ta ansvar. Kyrkan behöver analysera vad som varit bra, vad som gjorts och vad vi behöver göra för att

komma framåt. Kyrkan behöver också erkänna för sig själv hur man agerat och hur det påverkat samerna. Det behövs mer kunskap om rennäringen inom kyrkan, nu följer egendomsförvaltningarna inte regelverket. Kyrkans agerande behöver också granskas ärligt. Det är en uppförsbacke för Svenska kyrkan att matcha ord och handlingar, menar Renägarförbundet. ”Det är ingen lätt väg framåt att bygga tillit.”

Sáminuorra beskriver att samer har en djup relation till land och vatten: ”Det är en del av vår identitet. Land och vatten är våra historieböcker.” Sáminuorra är engagerade i klimatfrågorna och där ingår skogsbruket. De menar att Svenska kyrkan behöver gå före i rättvisefrågorna och gå före staten. Från ett kristet perspektiv är naturen helig och en del av skapelsen. Den ska förvaltas till kommande generationer, värnas och respekteras. Människorna ska stå sida vid sida med naturen. Kyrkans ord och handling behöver hänga ihop och kyrkans värderingar behöver visas genom handlingar. Sáminuorra anser att kyrkan behöver ta hänsyn till samiska perspektiv för att försoning ska kunna vara möjlig. ”Just nu kränks våra liv. För oss ungdomar är den viktigaste frågan respekt och att unga inkluderas.” Idag avverkas skyddsvärda skogar även av kyrkan. Dessa behöver skyddas bättre. ”Svenska kyrkan har ett fint läge att gå före, ge mod och praxis till andra. Bra med detta möte!” Sáminuorra menar att skogsbruket inte inkluderar unga i dialogen. Det behöver egendomsförvaltningarna göra i större omfattning och oftare.

9.5.2 Rennäringens utmaningar i relation till skogsbruket

Utredningen konstaterar att rennäringen i Sverige är satt under stark press och det påverkar många samers livsvillkor negativt. Rennäringens förutsättningar påverkas av konkurrerande markanvändning som skogsbruk, storskaliga exploateringar, infrastrukturprojekt, vindkrafts- och gruvetableringar. På senare år har exploateringsgraden ökat ytterligare och norra Sveriges naturresurser har blivit en viktig del av den svenska klimatpolitiken och den ”gröna omställningen”. Exploateringen och utvinningen av naturresurser har lett till att renarnas betesmarker försvunnit eller fragmentiserats och att tillgången på renbete försämrats. Konkurrensen om marker är stor och det kanske inte finns alternativa marker att nyttja. Klimatförändringarna konsekvenser är påtagliga och påverkar redan i hög grad de arktiska urfolken och livet i Sápmi och särskilt för samer som verkar inom traditionella näringar.

Renägarförbundet beskriver att renen är ett arktiskt djur, som lever i ett nischat skogslandskap. Det ser annorlunda ut i skogarna nu än tidigare. Historiskt har renarna levt i älvdalarna, i tallskogar, i hänglavskogar av gran. Skogsbruket går enligt Renägarförbundet fram med stor hänsynslöshet och den struntar i forskningen. 70 procent av marklaven har försvunnit sedan 1970-talet. Hänglavsskogen har försvunnit. Hänglaven är renens egen inneboende anpassning till klimatförändringar.

Samiska företrädare har framfört i dialogen med utredningen att insatser behövs framför allt inom följande områden i relation till kyrkans skogs- och markförvaltning:

- Ett långsiktigt planeringsperspektiv: från generation till generation
- Planering på landskapsnivå: det behövs en gemensam syn på landskapet och områden som förstörts behöver restaureras
- Kunskap i Svenska kyrkan om rennäringens förutsättningar och behov så att kyrkan kan planera och därmed underlätta dialogen med samebyar
- Kunskap i Svenska kyrkan om när skogsbruksåtgärder är lämpliga att genomföra under året med hänsyn till rennäringen
- Rutiner inom kyrkans skogsbruk som ska fylla FSC med ett konkret innehåll

- Skogssamebyarna har särskilda behov som behöver beaktas bland annat att inte avverka granbestånd då dessa ger skydd åt renarna i skogslandskapet
- Rövning och gallring; utglesning där det behövs
- Plockhuggning och hyggesfritt skogsbruk där det gynnar rennäringen
- Skydda, inventera och restaurera marker med marklav och hänglav
- Skonsam eller ingen markberedning
- Ingen gödsling
- Avveckling av contorta bestånd
- Inventering av samiska kultur- och fornminnen
- Klimatanpassningsåtgärder: klimatförändringar gör att rennäringen behöver vara ännu flexiblare i framtiden och behovet av alternativa marker ökar
- Ersättning till samebyarna för arbete som läggs på dialog om skogsbruksåtgärder
- Dokumentation från gemensam planering och uppföljning att insatser genomförs så som man kommit överens om

Egendomsförvaltningarnas företrädare har framfört önskemål om att få tillgång till samebyarnas renbruksplaner för att kunna lägga in dessa i förvaltningarnas digitala planeringsverktyg. Från samiskt håll menar man att det finns en avvaktande hållning då man upplever att skogsbruket missbrukat renbruksplaner som samebyar delat med skogsägare. Genom att samebyarna pekar ut vissa områden som särskilt viktiga, har en del skogsbolag valt att avverka i områden som inte angetts som viktiga. Renägarförbundet menar att renbruksplanerna är bärare av traditionell kunskap och att man delar dessa i god tro. Enligt FSC kan samebyarna istället lämna muntlig information i dialogen. Ytterst handlar det om en förtroendefråga i relation till motparten.

Frågan om vindkraftsetableringar lyfts också av samiska företrädare i dialogen med utredningen. Utbyggnad av vindkraft innebär stora störningar för rennäringen. Renarna undviker vindkraftsanläggningar. Etablering av vindkraftsparker innebär att stora geografiska områden inte kan användas för renbete.

Utredningen noterar att forskning visar att rennäring påverkas negativt av landbaserad vindkraft. Forskare har bland annat studerat förhållandena i Mittådalens, Tåssåsens och Malå samebyar och renarnas beteende i samband med vindkraft.³⁶⁴ Konsekvenser av vindkraftsetablering handlar bland annat om att områden för vinterbete blir svårbrukade. Ljudet från vindkraftverken gör att renarna undviker i övrigt lämpliga betesområden. Det leder till att nya och sämre områden behöver tas i bruk, större behov av utfordring, fler påkörda renar och större arbete med att hämta skingrade renar, vilket i sin tur till kan påverka relationen med lokalbefolkningen och mellan samebyar negativt. Även samebyarnas ekonomi påverkas. Forskarna konstaterar att i kombination med klimatförändringar kan konsekvenserna av vindkraft bli besvärliga för rennäringen³⁶⁵:

...de kumulativa (samlade) effekterna av vindkraft och annan markanvändning i kombinationen med stora variationer i väderlek vintertid och andra naturliga påverkansfaktorer som rovdjursförekomst, ger en komplex påverkan på renar och renskötsel som är sammanflätade med de beslut som renskötarna tar. Det mest uppenbara problemet vi

³⁶⁴ Naturvårdsverket/ Skarin, Anna, m.fl. 2021. *Renar, renskötsel och vindkraft*, rapport 7011, <https://www.naturvardsverket.se/4ac136/globalassets/media/publikationer-pdf/7000/978-91-620-7011-3.pdf>

³⁶⁵ Skarin, s. 8.

identifierade med vindkraft i vinterbetesområdena var att etableringarna sker i höglänta områden där det också ofta är högre topografisk variation. Sådana höglänta områden är speciellt viktiga för renskötelsen under svåra vinterbetesförhållanden, vilka blir allt vanligare i och med klimatförändringarna. Renskötelsen kan därigenom ses som dubbelt drabbade av klimatförändringarna, dels blir de svåra vintrarna alltmer frekventa och dels sker den förnybara energiproduktionen som ska avhjälpa klimatförändringarna, just i de områden som renskötelsen har ett växande behov av. Det innebär att det är extra viktigt att exploatering av höglänta områden sker med stor försiktighet, för att bibehålla renskötelsens möjlighet att klara sig i ett förändrat klimat.

Den gröna omställningen i norra Sverige innebär en ökad vindkraftsetablering. Forskare menar att sådan etablering i samernas traditionella områden utgör ett hot mot rennäringen.³⁶⁶

9.5.3 Samers möjligheter att påverka kyrkans förvaltning av skog och mark

Dialogen med samiska företrädare har handlat dels om hur dagens samråd med samebyarna fungerar, dels om hur urfolksrättens principer om självbestämmande skulle kunna omsättas i handling. Det är sedan tidigare känt att det finns olika uppfattningar bland samiska företrädare och Svenska kyrkans företrädare om hur väl man upplever att dagens samråd fungerar och om samebyarna kan påverka åtgärder som görs inom Svenska kyrkans skogsbruk. I den enkät som nationell nivå genomförde tillsammans med de nordliga stiftens våren 2023 framkom att Svenska kyrkans medarbetare upplevde att samråden fungerade väl och att samebyarna kan påverka utformning av skogsbruket. Svaren från de få samebyar som svarade på enkäten visade att man inte var lika nöjda. Sedan enkätundersökningen genomfördes har Härnösands och Luleå stift beslutat att de ska ansluta sig till FSC-certifiering och den modell av gemensam planering som föreskrivs i certifieringsstandarden.

Under utredningens dialog har följande framkommit. SSR anser att det är glädjande att de nordliga stiftens nu valt att ansluta sig till FSC. Man menar också att det finns en del svagheter i certifieringsstandarden. Sametinget menar att delaktighet och inflytande behövs för att skapa bättre relationer. Det behövs utveckling både från kyrkans och samiskt håll. Verktuget *samplanering.se* upplever man som positivt. Sáminuorra är också positiva till FSC-certifieringen och anser att det är viktigt att kyrkan också utbildar de entreprenörer som används i frågor som rör rennäringens behov. Samtliga samiska organisationer förordar att Svenska kyrkan ska tillämpa principen om fritt informerat förhandssamtycke. Renägarförbundet påtalar också att den svenska FSC-standarden inte räcker för att leva upp till denna princip.

Företrädare för Härnösands egendomsförvaltning beskriver att man valt att ansluta sig till FSC eftersom det varit ett starkt samiskt önskemål. Nu vill man komma vidare och utveckla samarbetet.

³⁶⁶ [”Ska vindkraften byggas ut måste samerna köras över” - DN.se](#)

9.5.4 En samisk skogspolicy

Utredningen noterar att SSR antagit en reviderad skogspolicy vid sitt landsmöte i juni 2024.³⁶⁷ Samtliga skogs- och fjällsamebyar är organiserade i SSR. Policyn kan ge Svenska kyrkans skogsförvaltning vägledning i vilka skogsbruksinsatser som är angelägna från ett renskötelperspektiv.

I skogspolicyn betonas att betesmarkerna fyller flera viktiga funktioner under året där samtliga delar utgör en helhet. Renen har behov av områden med olika betestyper som tillsammans ger tillgång till bete året om. Därför är det viktigt att det finns en långsiktig tillgänglig betesresurs oavsett väderförhållanden. Det måste också finnas sammanhängande betesområden och en valmöjlighet att föra renarna till olika alternativa områden inom samebyn. Möjligheten att flytta renarna mellan betesmarkerna är en av de viktigaste grundstenarna för renskötseln, enligt skogspolicyn. En flyttled utgör inte enbart en transportsträcka mellan två punkter, utan består även av naturliga uppsamlingsområden och tillgängliga övernattningsplatser och kortare tids beten. De ska vara funktionella både under höst- och vårflyttningar och det är viktigt att de är säkra för både ren och människa vid till exempel svåra passager. I relation till skogsbruket uttalas:

För renskötseln behöver det inte alltid vara negativt att skogarna brukas, så länge som det inte orsakar skada för renen och renskötseln. Skogsbrukets skötselstrategier behöver förändras och förbättras för ett uthålligt brukande av skogarna. Vissa skogsbruksåtgärder kan på sikt gynna både skogsägaren och renskötseln; t ex utglesningar av ungskogar gynnar både markbete och framkomligheten för renen och renskötaren. Medan vissa åtgärder som kalavverkning av hänglavsskogar, stora kalhyggen, kraftig markberedning, gödsling orsakar skada för renskötseln. Återbeskogning med contortatall orsakar stor skada och markerna blir obrukbara för renskötsel, dvs det blir ett renskötselimpediment.³⁶⁸

Följande åtgärder pekas ut i policyn som viktiga för att utveckla förhållandet mellan renskötsel och skogsbruk:

- Respekt för samisk rätt att kunna använda markerna för renbete
- Respekt för renskötarnas traditionella kunskap om renskötsel, natur och hur skogsbruket påverkar renen och renskötseln
- Ett renskötselanpassat skogsbruksproduktionsmål inom områden viktiga för renskötseln
- Utvecklade *rádedibme*/rådslag mellan skogsbruk och renskötsel som innebär förhandlingar om hur marken ska brukas
- Nolltolerans mot contortaplantage på renskötselmarker: Skogsbruket behöver ta sitt ansvar och sluta orsaka renskötselimpediment genom att återbeskoga med contortatall. Befintliga contortaplantage behöver avvecklas och återbeskogas med svenska trädslag
- Mer renskötselvänliga skogsbruksmetoder genom bland annat: anpassad och skonsam markberedning, anpassade vägdragningar, tidiga och hårda röjningar, utglesningar av skogar som främjar marklavs-bete, begränsad användning av

³⁶⁷ https://www.sapmi.se/wp-content/uploads/2024/05/Flik_6_Forslag-till-revidering-av-skogspolicy-2024.pdf

³⁶⁸ Med impediment menas marker som inte går att bruka.

gödsling, bättre förutsättningar för ett bra trädlavsbyte samt ökad användning av hyggesfria skogsbruksmetoder

- Skydd av områden för renskötsel
- För att parterna ska vara jämbördiga måste skogsbolagen ta ett ekonomiskt ansvar för att bra förhandlingar ska kunna genomföras. Samebyarna måste få ekonomisk kompensation för sitt deltagande. Detta gör att samebyarna har större möjlighet att avsätta tid och arbete för att förbereda mötena och kunna genomföra dem på ett bra sätt
- Kompensation från storskogsbruket för samebyns produktionsbortfall, kostnader och annan påverkan.

Enligt skogspolicyn behövs aktiva insatser för lavrestaurering och återskapande av marker med mycket lav. Det behöver ske i mycket större omfattning än vad som görs idag. Analyser av landskapet måste göras för att bättre kunna prioritera åtgärder. Alternativa skogsbruksmetoder behöver också användas i större utsträckning:

Äldre och olikåldrig skog måste finnas både i ett bestånds- och landskapsperspektiv för att ge goda förutsättningar för renbetet. I dessa skogar finns ofta tillgång till hänglavar och där finns också viktigt bete i övrigt. För skogssamebyarna är det viktigt att ha tillgång till äldre granskog eftersom renarna söker skydd mot värmen där under sommaren. Det bör i större omfattning än idag vara möjligt att använda alternativa skogsbruksmetoder som gör att skogarna förblir olikåldriga. Detta bör särskilt ske i områden som är viktiga ur renskötselsynpunkt. Skogsbruket bör inriktas på att åstadkomma fler olikåldriga skogar med mer än ett trädslag för att skapa mångfald och kontinuitet i skogen...

När kalhyggesbruk används måste utformningen och storleken på kalhyggena anpassas så att det i ett landskapsperspektiv finns variationer i skogen, ett varierat renbete och goda möjligheter att flytta med renarna. Områden som kalavverkas ska spridas för att minimera konsekvenserna för renskötseln. I ett landskapsperspektiv måste det ses till det omgivande landskapet för hur det kan fungera för renen efter en avverkning, för att denna avverkning ska kunna ske kan det krävas att andra åtgärder såsom röjning och gallring t ex utförs för att skapa alternativ för renen. Skapas inga alternativ där så måste skogsbrukaren kunna acceptera och respektera ett nej till avverkning. Koncentrationer av kalhyggen måste undvikas och ytor med ungskog bör inte ligga kant i kant. Skog bör därför inte avverkas förrän ungskogen i närheten nått en höjd av minst 2,5 meter. Kalavverkningar får endast ske på markerade flyttleder efter att berörd sameby gett sitt godkännande. För flyttledens funktion kan detta även gälla en kantzon i dess närhet.

9.5.5 Dialog med forskare

Utredningen har också konsulterat forskaren Per Sandström som bland annat forskar om restaurering av lavmarker och som samarbetat med samebyar under lång tid i sin forskning.³⁶⁹ Sandström har i sin forskning beskrivit hur lavmarkerna minskat kraftigt över tid. Det är dock möjligt att restaurera lavmarker. Inom skogsskötseln behöver man göra insatser i den uppväxande skogen för att skapa förutsättningar för laven,

³⁶⁹ Docent Per Sandström är verksam vid Institutionen för skoglig resurshushållning, SLU. Samtal den 20 februari 2024.

bland annat intensifierad gallring och röjning, inte plantera för tätt och markbereda försiktigt. Hyggesfria skötselmetoder kan också främja tillgången på renlaven (hänglav). Olika former av plockhuggning i tallskog som blivit tät skulle gynna lav. Klimatanpassningsåtgärder kan också utformas så att de bidrar till att gynna lav.

Svenska kyrkan behöver skaffa sig en tydligare bild av lavrika marker och marker som skulle kunna restaureras, enligt Sandström. Contortabestånd bör avvecklas i förtid, eftersom sådana skogar blir för mörka för laven och de är svåra att färdas i för renarna. Det finns också problem med att contorta sprider sig i markerna av sig själv. I en del före detta contorta bestånd behöver man sannolikt göra planerade bränningar för att kunna få lavtillväxt.

Svenska kyrkan skulle kunna göra stor skillnad genom att restaurera lavmarker, menar Sandström. Det skulle också ha andlig och existentiell betydelse i relation till samebyarna.

9.6 Den nationella minoriteten tornedalingar, kväner och lantalaiset

I detta avsnitt berörs frågor kring koncessionsrenskötsel och kyrkans relation till minoriteten.

9.6.1 Minoritetsrättigheter

Riksdagen erkände tornedalingar som nationell minoritet i Sverige i december 1999. Minoritetens språk, meänkieli, erkändes som nationellt minoritetsspråk.

Minoriteten är inte en homogen grupp utan det finns flera grupper inom minoriteten. Numera vill minoriteten bli benämnd tornedalingar, kväner och lantalaiset.³⁷⁰

Den svenska minoritetspolitiken är en del av Sveriges internationella åtaganden rörande mänskliga rättigheter och syftar till att uppfylla kraven i två Europarådskonventioner, ramkonventionen om skydd för nationella minoriteter respektive den europeiska stadgan om landsdels- och minoritetsspråk.³⁷¹ Konventionerna innehåller bland annat bestämmelser om inflytande och delaktighet. Utredningen vill i sammanhanget lyfta två viktiga principer rörande minoritetsrättigheter.

I artikel 5 i ramkonventionen anges att personer som tillhör nationella minoriteter ska kunna bibehålla och utveckla sin kultur och bevara de väsentliga beståndsdelarna av sin identitet, nämligen religion, språk, traditioner och kulturarv. Det innebär att en minoritet har rätt att bevara och utveckla sina kulturella särdrag. Det kan till exempel vara traditionella näringar som minoriteten bedriver. Att bedriva rennäring är således en del av minoritetens kultur och identitet.

Av artikel 15 i ramkonventionen framgår att nationella minoriteters inflytande ska säkerställas så att de effektivt ska kunna delta i det kulturella, sociala och ekonomiska livet samt i offentliga angelägenheter, särskilt sådana som berör dem. Det innebär att minoriteten ska ges inflytande och delaktighet när åtgärder som påverkar minoritetens

³⁷⁰ Begreppet tornedalingar används vanligtvis om människor som bor i eller har kulturell anknäring till Tornedalen. Lantalaiset är en etnonym som historiskt betecknat jordbrukarna i den meänkielitalande delen av Lappland. På 1990-talet började en del av minoriteten att benämna sig själva som kväner, med hänvisning till en folkgrupp som levt länge i regionen. Se SOU 2023:68 s. 101-.

³⁷¹ Prop. 2008/09:158, *Från erkännande till egenmakt – regeringens strategi för de nationella minoriteterna*, s. 14-, [Från erkännande till egenmakt Prop 2008/09:158 \(regeringen.se\)](#)

identitet och andra särdrag planeras. Och delaktigheten ska enligt Europarådet vara effektivt, så att minoriteten kan påverka på ett reellt sätt.

Även FN:s barnkonvention innehåller bestämmelser till skydd för minoriteter. I artikel 30 anges att barn som tillhör urfolk eller minoriteter har rätt att utveckla en kulturell identitet och även rätten till det egna språket.

Nationella minoriteter har även vissa lagstadgade rättigheter som framgår av lagen (2009:724) om nationella minoriteter och minoritetsspråk. Bland annat har barnkonventionens artikel 30 inarbetats i lagen.

9.6.2 Behov av försoning och upprättelse för tidigare övergrepp

Svenska kyrkans försoningsarbete med tornedalningar, kväner och lantalaiset har inte pågått lika länge som med samerna. År 2009 initierade dåvarande biskop Hans Stiglund i Luleå stift ett samtal kring försoning med tornedalska företrädare. Mötet resulterade i att Svenska kyrkan vidareutvecklade kyrkans arbete på meänkieli.³⁷²

I juli 2016 framförde Svenska Tornedalningars Riksförbund – Tornionlaaksolaiset, STR-T, och ungdomsförbundet Met Nuoret önskemål till regeringen om att tillsätta en statlig sanningskommission för att granska statens och kyrkans historiska agerande mot minoriteten. Initiativet ledde till en förstudie³⁷³ och till att en sannings- och försoningskommission tillsattes. Kommissionen lämnade sitt slutbetänkande i november 2023. Parallellt med detta har Svenska kyrkan beskrivit den historiska relationen till minoriteten.³⁷⁴

Sannings- och försoningskommissionen konstaterade i sin rapport i november 2023 att staten och Svenska kyrkan har ett moraliskt ansvar för den assimilerings- och försvenskningsspolitik som bedrevs under 1800- och 1900-talen. Politiken har fått allvarliga konsekvenser för minoriteten och dessa försvårar idag minoritetens möjligheter att värna sin identitet, sitt språk, sin kultur och traditionella näringar. Kommissionen uppmanade Svenska kyrkan att erkänna kyrkans delaktighet i assimileringsprocessen och i nära dialog med minoriteten vidta åtgärder som kan bidra till upprättelse och försoning.³⁷⁵ I maj 2024 beslöt kyrkostyrelsen arbetsutskott att ge generalsekreteraren i uppdrag att påbörja en planerings- och analysfas i syfte att påbörja ett försoningsarbete tillsammans med minoriteten.

9.6.3 Minoritetens utövande av renskötsel

Sannings- och försoningskommissionen konstaterade i sin slutrapport att minoriteten tidigare levtt genom småjordbruk, halvnomadiserande jakt- och fiskerinäring samt rennäring.³⁷⁶ Många i minoriteten hade egna renmärken. När samerna drog till fjälls på våren tog de ibland med sig de bofastas renar. När rennäringsslagar infördes 1886 och 1928 förlorade minoriteten rätten att bedriva rennäring i malmfälten (Kiruna och Gällivare området). Ovan lappmarksgränsen fick endast samer bedriva rennäring. I

³⁷² Viktiga insatser har bl.a. varit översättning av delar av kyrkohandboken till meänkieli, översättning av bibeltexter och psalmer till meänkieli och att synliggöra minoriteten i olika sammanhang.

³⁷³ Persson, Curt. 2018. *Då var jag som en fånge – Statens övergrepp på tornedalningar och meänkielitalande under 1800- och 1900-talen*, https://www.hs-copy.se/epublicering/rapport_0409/index.html

³⁷⁴ Våren 2018 publicerades skriften *Ette tohtia olla oma itte (Att tordas vara sig själv) – Samtalsbok om språk, tro och identitet i Tornedalen* författad av prästen Stefan Aro, som innehåller en kortfattad beskrivning av kyrkans historiska agerande i relation till minoriteten.

³⁷⁵ SOU 2023:68 s. 508-.

³⁷⁶ SOU 2023:68 s. 398-.

Tornedalen fortsatte bönderna att ha renar trots det och i 1928 års rennäringslag regleras den så kallade koncessionsrenskötseln. Det innebar att befolkningen i Tornedalen fick ha ett mindre antal renar under förutsättning att en same fick tillstånd/koncession av myndigheterna att sköta dessa.

Denna form av renskötsel bedrivs alltså i åtta koncessionssamebyar i Norrbotten, men reglerna och förutsättningarna skiljer sig mycket från de för fjäll- och skogssamebyar. Frågor kopplade till minoritetens renskötsel och koncessionsrenskötselns förutsättningar är komplicerade. Sanning- och försoningskommissionen konstaterade att minoritetens rätt till inflytande, och särskilt i frågor som rör rennäring, upplevs som mycket begränsad. Kommissionen fann också att minoriteten upplever att de osynliggjorts och att de fråntagits rättigheter som är nära knutna till deras kultur och traditionella näringar.

Minoritetens företrädare har ansökt hos regeringen om att även minoriteten borde erkännas som urfolk, eftersom de levt och bedrivit näringar i regionen under mycket lång tid. En statlig utredning år 2017 och även sanning- och försoningskommissionen har uppmanat regeringen att utreda frågan närmare, då denna fråga aldrig prövats.³⁷⁷

9.7 Utredningens dialog med företrädare för minoriteten och koncessionssamebyar

Utredningen har i mars 2024 fört dialog med minoritetens riksorganisationer, STR-T respektive ungdomsförbundet Met Nuoret. Minoritetens företrädare ser renskötseln som en del av minoriteten kulturyttring tillsammans med andra näringar som minoriteten bedriver som skogsbruk, jordbruk och fiske. Alla dessa näringar har stor betydelse för minoriteten. Vissa av koncessionssamebyarna är mer kopplade till minoriteten. STR-T anför att det behövs dialog även med andra inom minoriteten och inte bara med dem som utövar renskötsel. Inom skogsbruket vill man att contortan avvecklas helt, eftersom den upplevs som ett bekymmer för renskötseln. Det är också angeläget att kyrkan bevarar gammelskog och lavrik skog. Det finns många olika uppfattningar om hyggesfritt skogsbruk.

Utredningen har även fört dialog med företrädare för Korju respektive Sattajärvi koncessionssamebyar för att få en bild av deras erfarenheter kring rennäring i relation till Svenska kyrkan. Företrädare för Korju berättar att de har haft kontakt med Luleå stift inom skogsbruket. Man har bland annat diskuterat möjligheterna att sätta upp permanenta gården för renskötseln. Enligt FSC-certifieringen finns idag ingen samrådspålit med koncessionssamebyarna. Det underlättar mycket för rennäringen att avverkningar planeras i tid och att det finns framförhållning från kyrkans sida. Då finns det också möjlighet att planera och göra anpassningar vid behov. De upplever att de ibland finns en överdriven rädsla hos skogsbruket att föra dialog med rennäringen.

Koncessionssamebyarnas företrädare uttrycker att det vore önskvärt att kyrkan kunde avverka contortan. Den finns fortfarande kvar på en del ställen och där blir det väldigt besvärligt för renskötseln. Det vore bättre att planera gran eftersom det blir svalare för renarna. Contortabestånden blir lätt tillhåll för rovdjur. Och eftersom contortaskogen är svårframkomlig blir det också svårt med skydds jakt.

³⁷⁷ SOU 2023:68 s. 647-; SOU 2017:88, *Nästa steg? Del 2. Förslag för en stärkt minoritetspolitik*, s. 188-, [Nästa steg? Del 2. Förslag för en stärkt minoritetspolitik \(SOU 2017:88\) \(regeringen.se\)](#)

I relation till Svenska kyrkan skulle koncessionssamebyarna vilja ha planering som omfattar mer än ett år. Samråd en gång om året skulle i regel räcka. De vill gärna resonera om åtgärder i förväg. De upplever att det kan vara så att det avverkas mindre i skogssamebyarnas områden och att man istället väljer att avverka inom koncessionssamebyarnas områden. Kanske beror det på att det inte finns något samrådskrav i FSC. Koncessionssamebyarnas företrädare berättar att de samutnyttjar skogarna med skogsbruket. Utbyggnad av vindkraften upplevs som ett bekymmer. Renarna går inte in på vindkraftsområden och dessa blir en barriär i landskapet. Utredningen har också ställt frågor om behovet av klimatanpassning i relation till renskötseln. Koncessionssamebyarna ger exempel på att skogsbruksinsatser skett på fel tid av året. Klimatförändringarna har också lett till att renarna gett sig av på egen hand.

Företrädarna för koncessionssamebyarna upplever att det är viktigt med dialog och de ser positivt på att de får vara med i dialogen med kyrkans skogsutredning så som andra aktörer inom rennäringen.

Utredningen noterar också att Luleå stift efter utredningens möten med minoriteten genomfört samråd med koncessionssamebyar under våren 2024. Enligt egendomsförvaltningen i Luleå stift avser stiftet att samplanera med koncessionssamebyar. Initiativet har välkomnats av företrädare för koncessionssamebyar.³⁷⁸

9.8 Utredningens slutsatser

9.8.1 Samtliga dimensioner av hållbarhet berörs i relation till rennäringen

Utredningens bedömning: Samtliga dimensioner av hållbarhet berörs i relation till rennäringen. Svenska kyrkan behöver förhålla sig till rennäringen i relation till andlig, ekologisk, ekonomisk och social hållbarhet. Svenska kyrkan är en skyldighetsbärare inom markförvaltningen och behöver säkerställa efterlevnad av mänskliga rättigheter i sin egen verksamhet. Förvaltning av marker i de nordliga stiftet ska utformas på ett sådant sätt att det bidrar till Svenska kyrkans åtaganden kopplade till ursäkten till det samiska folket.

Rennäringen är både en traditionell näring och en viktig kulturbärare. Utövande av rennäring innefattar samtliga dimensioner av hållbarhet.

Den andliga hållbarheten handlar om utövande av andlighet, identitet, livs- och världsåskådning, kopplingen till markerna och att leva i samklang med renen och naturen. Den knyter an till tidigare generationer och deras liv och bruk av markerna. Renskötseln är ett kulturellt arv som förs vidare till nästa generation. Språket och dess rikedom är knutet till den traditionella näringen och språket lever också tydligt kvar inom renskötseln och traditionell kunskap kopplat till renskötsel.

Det finns också ett tydligt diakonalt perspektiv kopplat till andlig hållbarhet. Många enskilda och framför allt unga kämpar för sina rättigheter och de hot som klimatförändringar och storskalig exploatering nu innebär för rennäringens framtid. Även för de som lever utanför rennäringen, har den traditionella näringen mycket stor kulturell betydelse. Svenska kyrkan har i en rad olika sammanhang lyft framför allt

³⁷⁸ Sveriges Radio Meänraatio, 15 maj 2024, [Ruottin kirkko satsaa vastuulisheen mettänpruukhiin - yhteyistyö saamekylitten kans - Meänraatio | Sveriges Radio](#)

unga samers existentiella oro för framtiden. Svenska kyrkan har även lyft unga renskötande tordnetalingars situation på Mänskliga rättighetsdagarna 2023. Svenska kyrkan har under lång tid uppmärksammat diakonala frågor kopplade till renskötarens hälsa och utsatthet. Under många år drev Svenska kyrkans nationella nivå ett samiskt krisnätverk som tillkom på initiativ av Samiska rådet i Svenska kyrkan för att motverka samers utsatthet.

Den sociala hållbarheten handlar om respekt för och efterlevnad av mänskliga rättigheter. I denna del är Svenska kyrkan också en skyldighetsbärare. Med utgångspunkt i ett rättighetsbaserat synsätt har Svenska kyrkans markförvaltning en skyldighet att säkerställa att principer till skydd för mänskliga rättigheter efterlevs. Att arbeta rättighetsbaserat, som Svenska kyrkan gjort under lång tid i andra sammanhang, innebär bland annat att ansvarsutkrävande av skyldighetsbärare ska vara möjligt. Svenska kyrkan har därmed ett mycket stort ansvar att utforma ett transparent arbetssätt och möjlighet för rättighetsbärare att faktiskt kunna utkräva sina rättigheter.

Urfolksrättens principer är väl utvecklade när det gäller markrättigheter. Det ställer stora krav på markägare, både när det gäller vad man kan och får göra och hur man ska förhålla sig till rättighetsbärare. Det finns en tydligt angiven väg framåt i Svenska kyrkans relation till det samiska folket i det pågående försoningsarbetet. Markfrågorna är helt centrala för om försoningsarbete ska kunna leda till upprättelse och en mer likvärdig relation. Förväntningarna är också stora från samiskt håll på att Svenska kyrkan nu lever upp till de åtaganden som gjorts. Egendomsförvaltningarna behöver visa särskild omsorg om relationerna för att övervinna misstro i markfrågor och säkerställa tilltron till det fortsatta försoningsarbetet.

Minoritetsrättigheter berörs också av social hållbarhet. Klart är att Svenska kyrkan behöver visa hänsyn och respekt för rennäringens behov och säkerställa inflytande och delaktighet för minoriteten i de delar där kyrkans förvaltning av marker påverkar minoriteten. Rennäringen är också en kulturell rättighet för denna minoritet. Försoningsarbetet kommer att utvecklas vidare i dialog med minoriteten och kyrkans roll kommer att definieras närmare i detta arbete.

Den ekologiska hållbarheten handlar om att utövande av rennäring har betydelse för den biologiska mångfalden. Renen är en del av ekosystemet och den påverkar andra arter. Renens betande påverkar markvegetationen och det kan gynna den biologiska mångfalden.³⁷⁹ Utredningen noterar också att artikel 29 i FN:s urfolksdeklaration anger att urfolks traditionella marker ska skyddas så att miljön och markernas produktiva förmåga bevaras.³⁸⁰ Svenska kyrkans markförvaltning behöver därför skydda själva naturen i relation till renens behov och även främja förutsättningar som är av betydelse för att bedriva rennäring.

Den ekonomiska hållbarheten handlar om att många familjer helt eller delvis lever på rennäring och det är både en inkomstkälla och en försörjning. Rennäringen genererar också indirekt arbetstillfällen och inkomster i form av vidareförädling av produkter från rennäringen, turism, besöksnäring, slöjd och även som kulturellt uttryck i olika sammanhang. Skogsbruket påverkar också direkt förutsättningarna för rennäringens ekonomiska hållbarhet.

³⁷⁹ [Renen en förutsättning för bevarande av biologisk mångfald - Sametinget](#)

³⁸⁰ Article 29 1. Indigenous peoples have the right to the conservation and protection of the environment and the productive capacity of their lands or territories and resources. States shall establish and implement assistance programmes for indigenous peoples for such conservation and protection, without discrimination.

Utredningens dialog med samiska företrädare visar att relationen till Svenska kyrkan är skör i markfrågor och att det behövs konkreta förtroendeskapande insatser från Svenska kyrkans sida. De nordliga stiftens förvaltning av marker behöver ske med lyhördhet och på ett sådant sätt att de bidrar till att förverkliga och konkretisera den upprättelse och försoning som pågående försoningsprocesser syftar till att uppnå. En viktig del i detta är att bygga tillit.

9.8.2 Urfolksrätten ska respekteras

Utredningens bedömning: Förvaltningen av skog och mark i Härnösands, Luleå och Västerås stift ska efterleva urfolksrättens principer. Församlingar inom Sápmi som själva äger och förvaltar skog och mark bör också verka för detta. Fritt och informerat förhandssamtycke krävs från samiska rättighetsbärare innan insatser som påverkar rennäringens förutsättningar görs inom Svenska kyrkans skogsbruk och markförvaltning.

Svenska kyrkans ursäkt till det samiska folket och åtaganden kopplade till denna pekar på en tydlig inriktning för kyrkans fortsatta arbete. Samtliga stift har ställt sig bakom åtagandena. I åtagandena ingår bland annat att respektera urfolksrättens principer och öka samers inflytande och delaktighet i Svenska kyrkan. Det finns en stark förväntan från samiskt håll att ursäkten får genomslag i kyrkans markförvaltning och skogsbruk.

Utredningen bedömer att urfolksrättens principer behöver få ett tydligare genomslag i Svenska kyrkans förvaltning av marker. Förvaltningen av prästlönertilgångar i Härnösands, Luleå och Västerås stift behöver utformas i linje med intentionerna i försoningsarbetet.

Övrig markförvaltning som församlingarna ansvarar för inom dessa stift, bör också sträva efter det. Insatser som görs behöver bidra till att skapa jämlika förhållanden och att bygga förtroende.

De centrala principerna inom urfolksrätten behöver omsättas tydligare och tillämpas i Svensk kyrkans markförvaltning och skogsbruk. Genom att efterleva principen om fritt informerat förhandssamtycke kan Svenska kyrkan ta konkret ansvar och även visa andra aktörer att urfolksrätten ska respekteras. Principen syftar till att säkerställa urfolkets delaktig i beslut som fattas. Efterlevnad av principen kommer att bidra till att kyrkans förvaltning utformas så att samiska näringars behov beaktas i högre grad.

Utredningen bedömer att kraven i den svenska FSC-certifieringen inte fullt ut lever upp till principen om fritt informerat förhandssamtycke. För Svenska kyrkans skogsbruk gäller därför att samtycke ska lämnas av berörd sameby innan skogsbruksåtgärder som har direkt eller betydande påverkan för rennäringen vidtas. Det räcker således inte att följa rutiner i FSC-certifieringen.

I utredningens dialog med samiska företrädare framkommer en tydlig önskan om en sådan förändring. Det är också i linje med det tredje steget i den försoningsmodell som Svenska kyrkan valt, att upprättelsen kan innefatta en omfördelning av makt för att uppnå en mer jämlik relation. Principen om fritt informerat förhandssamtycke bör därför komma till uttryck i kyrkoordningens bestämmelser.

Vid etablering av vindkraft bör fritt informerat förhandssamtycke inhämtas av berörd sameby *innan* avtal med vindkraftsetablerande bolag ingås. Det förhållandet att en tillståndsprövning vid vindkraftsetablering även prövar frågor om konsekvenser för rennäringen, undantar inte egendomsförvaltningen från Svenska kyrkans krav på fritt informerat förhandssamtycke.

Möjligheter bör också tillskapas för ekonomisk kompensation till samerna för deltagande i kyrkans samrådsprocesser.

9.8.3 Möjlighet till inflytande inom områden med koncessionsrenskötsel

Utredningens bedömning: Förvaltningen av prästlönefastigheter i Luleå stift ska säkerställa att minoriteten ges möjlighet till samråd och effektivt deltagande vid förvaltning av skog och mark som berör koncessionsrenskötseln.

För att säkerställa respekten för minoritetsrättigheter behöver samråd ske med den nationella minoriteten tornedalingar, kväner och lantalaiset som är verksamma inom koncessionsrenskötseln. Syftet är att ge minoriteten möjlighet att påverka kyrkans skogsbruk och markförvaltning.

Detta berör endast egendomsförvaltningen i Luleå stift. Det är, enligt utredningens mening, glädjande att Luleå stift redan påbörjat ett sådant samrådsarbete.

9.8.4 Rennäringens behov behöver beaktas

Utredningens bedömning: Svenska kyrkan behöver utforma förvaltning av skog och mark med hänsyn till rennäringens långsiktiga förutsättningar samt med beaktande av rennäringens traditionella och kulturella betydelse. De nordliga stiftens skogsbruk behöver renskötselanpassas i områden där rennäring bedrivs. Planering av insatser ska ske på landskapsnivå. Kumulativa effekter av andra markintrång som redan påverkar rennäringens förutsättningar ska också tas i beaktande.

Utredningens kartläggning visar att Svenska kyrkans skogsbruk och förvaltning av mark behöver visa hänsyn till rennäringens behov i relation till samtliga fyra hållbarhetsdimensioner.

Eftersom rennäringen i Sverige redan påverkas påtagligt av klimatförändringar behöver Svenska kyrkans insatser för att motverka ytterligare klimatförändringar och även arbetet för att klimatanpassa skogsbruket även beakta rennäringens specifika behov av fortsatt klimatanpassning. För att rennäringen ska ha fortsatta förutsättningar behövs en hög grad av flexibilitet och anpassningsförmåga rörande tillgång till betesmarker, vilket ställer krav på högre grad av hänsyn till rennäringens behov i kyrkans fortsatta skogsbruk.

Kyrkans skogsbruk behöver planeras på landskapsnivå och ta hänsyn till hur de faktiska lokala förutsättningarna ser ut för rennäringen. Det innebär att kumulativa effekter av andra markintrång behöver beaktas i kyrkans fortsatta förvaltning. Markintrången har ökat i norra Sverige och kommer sannolikt att öka ytterligare på grund av tillkommande exploateringar. Det innebär att de marker som kyrkan förvaltar kan bli än värdefullare som betesmarker för rennäringen i framtiden. Det behövs särskild försiktighet och varsamhet inom kyrkans skogsbruk för att långsiktigt värna renarnas betesmarker och andra områden av betydelse för rennäringen.

Företrädare för rennäringen har också pekat på en rad konkreta åtgärder inom skogsbruket som skulle gynna rennäringens förutsättningar. Egendomsförvaltningarna behöver ha tillräcklig kunskap om rennäringens behov och förutsättningar, skapa lämpliga samverkansformer med rennäringens företrädare och säkerställa att samverkan sker på jämlika villkor. Ett renskötselanpassat skogsbruk behöver bedrivas så att den inte minskar tillgången till mark- och hänslav. Markberedning som skadar markslav samt gödsling ska undvikas. Svenska kyrkan ska skydda skogar med hänslav och främja restaurering av skogsmarker med potential för

tillväxt av lav. Egenomsförvaltningarna behöver inventera och identifiera sådana områden. Vid frivilliga avsättningar ska även rennäringens behov av marker beaktas.

Kyrkans skogar behöver röjas och gallras på ett sätt som underlätta renarnas vistelse och bete. Områden av särskild betydelse för rennäringen såsom flyttleder, kalvningsområden, trivsel- och uppsamlingsområden samt rastplatser ska skyddas. Konnektivitet mellan områden som är av stor betydelse för rennäringen ska främjas. Svenska kyrkan bör på sikt avveckla samtliga contortabestånd och det behöver ske i nära dialog med berörda samebyar.

Planering av skogsbruksinsatser ska ske på landskapsnivå. För att främja rennäringens förutsättningar och för att uppnå synergier bör även dialog föras med angränsande större markägare.

9.8.5 Tillgång till och samförvaltning av platser av religiös eller kulturell betydelse

Utredningens bedömning: Svenska kyrkan ska aktivt främja det samiska folkets tillgång till religiösa och kulturella platser av betydelse. Sådana platser ska förvaltas med stor respekt för traditionell samisk kunskap och samisk andlighet. Svenska kyrkan behöver utveckla former för hur sådana platser och områden kan förvaltas tillsammans med det samiska folket. Samförvaltning ska ske i enlighet med urfolksrättens principer.

I det samiska kulturlandskapet har en del områden särskilt stor betydelse för många samer. Det handlar framför allt om geografiska områden som uppfattas vara av stor andlig och kulturell betydelse eller som förknippas med helighet eller vördnad. Kännedom om sådana platser eller områden kan vara en del av traditionell samisk kunskap eller lokal samisk kännedom.

Enlig artikel 12 i urfolksdeklarationen har urfolk rätt att upprätthålla, skydda och få tillgång till sina religiösa och kulturella platser. Och de ska ges tillgång på ett sådant sätt att de kan nyttja platsen på ett ostört sätt ("access in privacy"). Bestämmelsen syftar till att bevara urfolkets kultur, identitet och trosföreställningar såsom urfolkets koppling till skapelsen och platser de av tradition bebott.

Under utredningsarbetet har det framförts önskemål till Svenska kyrkans företrädare från samiskt håll om att kyrkan, som en del av försoningsprocessen, borde bistå samer i att få tillgång till heliga platser och områden. Det kan röra områden som redan förvaltas av Svenska kyrkan som en del av prästlönetillgångar. Det kan också vara andra markområden eller platser som idag inte förvaltas av kyrkan. Utredningen bedömer att Svenska kyrkan kan främja samisk tillgång till sådana platser inom ramen för de markköp och omarronderingar som görs som en del av egenomsförvaltningarnas ordinarie verksamhet. Syftet med att skydda sådana heliga platser är att visa respekt för samisk andlighet och kulturell förståelse.

Under kartläggningsarbetet har önskemål om samförvaltning av marker framförts av samiska företrädare. Utredningen har dock inte kunnat få närmare besked om hur man skulle vilja att sådan samförvaltning utformas eller vad det skulle innebära. Utredningen bedömer dock att det vore naturligt att områden som identifieras som religiösa och kulturella platser av betydelse förvaltas gemensamt av samiska intressenter och Svenska kyrkan. Det rör sig sannolikt om mindre geografiska områden och en mindre grupp intressenter som ska vara med och bestämma. Att tillsammans utforma former och principer för en sådan samförvaltning vore ett ytterligare sätt att utveckla Svenska kyrkans markförvaltning och samiskt inflytande i kyrkan.

9.8.6 Tillgängliggöra slöjdvirke

Utredningens bedömning: Uttag av slöjdvirke ur Svenska kyrkans skogar bör möjliggöras för samiska organisationer efter avtal med egendomsförvaltningar i Härnösands, Luleå respektive Västerås stift.

Samisk slöjd – *duodji* – är ett kulturellt uttryck av stor betydelse för många samer. Duodji är också en traditionell samisk näring kopplad till naturen och markerna.

Svenska kyrkan har som en del i försoningsarbetet uppmuntrat församlingar att synliggöra samiska kulturella uttryck i kyrkorummet och i den övriga verksamheten. Det kan vara ett sätt att främja samiskt kyrkoliv. En del församlingar har också beställt duodji-föremål för detta ändamål och medel kopplade till ursikten har använts till sådant.

Enligt rennäringslagen (17 §) får medlemmar i en sameby för eget behov ta slöjdvirke i markerna. Någon sådan rätt finns inte för samer som inte är medlemmar i en sameby, även om deras förfäder kan ha bott och verkat i samma område under lång tid. I Svenska kyrkans handlingsplan kopplad till åtagandena öppnas upp för att även icke samebymedlemmars intressen av samiska näringar, som att hämta slöjdvirke, skulle kunna tillgodoses inom kyrkans markförvaltning.³⁸¹

Utredningen bedömer att Svenska kyrkan bör öppna upp för att ge samer som inte är medlemmar i en sameby möjlighet att hämta slöjdvirke i marker som förvaltas av egendomsförvaltningar i de nordliga stiftet på motsvarande sätt som i 17 § rennäringslagen. För att detta ska vara praktiskt genomförbart bör det bygga på avtalslösningar. Duodji-föreningar och lokala samiska organisationer bör därför ges möjlighet att ingå sådana avtal med egendomsförvaltningarna i de nordliga stiftet.

9.8.7 Arbetet med markfrågor i det fortsatta försoningsarbetet med samerna

Utredningens bedömning: Härnösands, Luleå och Västerås stift bör utveckla egendomsförvaltningarnas arbete i enlighet med utredningens förslag och bedömningar utan dröjsmål. Överläggningar mellan dessa egendomsförvaltningar, nationell nivå, Samiska rådet i Svenska kyrkan och samiska organisationer behövs för att utveckla fortsatt samverkan i frågor som rör kyrkans skogsbruk och förvaltning av marker.

Av handlingsplanen för ursäktarbetet framgår att nästa kontrollstation i genomförandet av försoningsarbetet – *Sågastallamat 3* – kommer att ske redan under 2026. Utvärdering och rapportering av samtliga insatser rörande kyrkans markförvaltning och skogsbruk ska ske inför *Sågastallamat 3*.³⁸² Enligt handlingsplanen innefattar detta bland annat att utveckla långsiktigt hållbara former för samiskt inflytande samt att beakta urfolksrättens principer i Svenska kyrkans markförvaltning och skogsbruk.

De förslag som lämnas av utredningen är i linje med de insatser som redan ingår i handlingsplanen. För att inte spä på den misstro som finns mot Svenska kyrkans skogsbruk och markförvaltning är det, enligt utredningens bedömning, mycket angeläget att Svenska kyrkans insatser rörande markförvaltning inte tappar fart under den tid då utredningens förslag bereds. Utredningen uppmanar därför

³⁸¹ Svenska kyrkan 2022, *Handlingsplan*, s. 66.

³⁸² Svenska kyrkan 2022, *Handlingsplan*, s. 61-.

egendomsförvaltningarna i de nordliga stiftens att redan nu verka i den av utredningen föreslagna riktningen.

Relationerna kan också komma att påverkas av vad den studie från Uppsala universitet om historiska kartläggningen om kyrkans marker kommer fram till.

Det står dock klart att tillämpning av principen om fritt informerat förhandssamtycke, väl fungerande dialog- och arbetsformer med samebyarna och en skogsskötsel i den riktning som samiska företrädare anför är, enligt utredningens bedömning, helt nödvändiga i det fortsatta försoningsarbetet.

Det samiska förhållningssättet till hållbarhet, som betonar en bärkraftig livsmiljö, nyttjande av mark och vatten utan att naturen utarmas, stark och livskraftig traditionell samisk kunskap och balanserad utveckling där traditionell kunskap nyttjas, kan också berika och utveckla Svenska kyrkans hållbarhetsarbete och den fortsatta förvaltningen av skog och mark.³⁸³ Förhållningssättet knyter också an till skrivningar i konventionen om biologisk mångfald. Svenska kyrkan har således mycket att lära från det samiska förhållningssättet.

Utredningen bedömer att det gemensamma rundabordssamtalet i mars 2024 mellan samiska företrädare och de nordliga stiftens varit av betydelse för den fortsatta dialogen. Sådana överläggningar behövs på övergripande nivå i markfrågor för att överbrygga misstro och hitta en samsyn. Fortsatt dialog behövs därför inför *Ságastallamat 3* och inför utformningen av en handlingsplan för etapp 2 (2027–2031) av försoningsarbetet.

I den fortsatta dialogen bör också diskussionen om former för samförvaltning av markområden fortsätta, om samiska företrädare förordar det. Det skulle kunna vara ett sätt att hitta flexibla och hållbara former för samnyttjande av marker, i den riktning som bland annat fortsatta klimatanpassningar kräver.

Klimatanpassningsarbetet i de nordliga stiftens behöver också i ske i dialog med Sametinget.

10 Nya möjligheter för Svenska kyrkan att värna skogens värden

I tidigare kapitel har skogens andliga, ekonomiska, ekologiska och även vissa sociala värden beskrivits. I detta kapitel lyfts ytterligare sociala hållbarhet kopplat till friluftsliv, rekreation, hälsa och sysselsättning. Även skogens kulturvärden berörs.

I kapitel 8 och 9 har ett antal utmaningar kopplade till klimatfrågor, värnandet av biologisk mångfald och utövande av renskötsel behandlats.

För att kunna värna alla dessa olika värden behöver skogen skötas så att dess olika värden gynnas. Ibland talar man om multifunktionella skogar. I detta kapitel går utredningen in mer i detalj på *hur* dessa värden kan värnas. Finns det alternativ till dagens trakthyggesbruk? I debatten lyfts ofta naturnära skogsbruk och hyggesfria skogsbruksmetoder fram som lösningar för att motverka klimatförändringar, för att minska hotet mot den biologiska mångfalden, för att underlätta för renskötseln och för att värna skogens sociala värden. Vad innebär det och vad skulle en fortsatt utveckling av alternativa skogsbruksmetoder kunna betyda för stiftens förvaltning av skog? Vilka medskick gör forskare, praktiker, myndighetsföreträdare, klimat- och miljörörelsen och andra?

³⁸³ Sametingets vision och mål för det fortsatta klimatarbetet, se Sametingets klimatstrategi 2019, s. 11-; se även Sametinget: *Samiskt livsmiljöprogram Eallinbiras*, 2021, [157145 \(sametinget.se\)](https://www.sametinget.se/157145)

I kapitlet ges även några exempel på skogsförvaltning där nya vägar valts. Hur resonerar en församling som själv förvaltar sin skog och som brottas med frågorna? Finns det något att lära från Evangelisk-lutherska kyrkan i Finland som integrerat frågor om skogsförvaltning i sitt miljö- och klimatarbete och där församlingarna förvaltar skogen, eller från en stiftelses skogsförvaltning vid Uppsala universitet som nyligen ställt om några delar av sitt skogsbruk till mer hyggesfritt?

I kapitlet diskuteras även resultat från en studie från SLU som utredningen beställt. I studien har ett antal datasimuleringar gjorts för att belysa hur olika skötselmetoder skulle kunna påverka Svenska kyrkans fortsatta skogsförvaltning. Vidare diskuteras om alternativa inkomstkällor som kol- och biokrediter skulle kunna vara en del i den fortsatta förvaltningen av prästlönetillgångar.

I slutsatsdelen görs en samlad bedömning av utredningen utifrån vad som kommit fram under utredningen och som beskrivits i tidigare kapitel.

10.1 Skogens sociala värden

Utredningen berör i denna del framför allt skogens betydelse för friluftslivet. En del av de värden som Skogsstyrelsen definierar som sociala värden, skulle med Svenska kyrkans tolkning även kunna vara andliga och existentiella värden, som beskrivits i kapitel 5 och 7. Förutom skogens sociala värden berörs även ytterligare aspekter av social hållbarhet kopplat till skogsbruk och förvaltning av skog.

10.1.1 Skogen och friluftslivet

I 1 § skogsvårdslagen anges att skogsskötseln ska ta hänsyn till andra allmänna intressen. Ett sådant allmänt intresse är skogens rekreativvärden. Vid införande av skogsvårdslagen konstaterades i propositionen att begreppet ”naturvård” innefattar både den vetenskapliga och sociala naturvården, det vill säga även friluftsliv och rekreation i olika former.³⁸⁴

Skogsstyrelsen definierar **skogens sociala värden** som värden som skapas av människans upplevelser av skogen. Definitionen av skogens sociala värden inbegriper även upplevelser och erfarenheter knutna till ägande och brukande av skog, liksom kommersiellt nyttjande och tillgängliggörande av skogen där upplevelsevärden står i centrum, så som turism och besöksnäring. Skogens upplevelsevärden har betydelse för bland annat människors välbefinnande, rekreation, friluftsliv, folkhälsa, turism, pedagogik, identitet, mångbruk, goda livsmiljöer och regional utveckling.³⁸⁵

I **miljökvalitetsmålet *Levande skogar*** ingår också värnande och bibehållande av skogens värden för friluftslivet. Friluftslivet omnämns också i flera andra miljökvalitetsmål. Det finns också **nationella mål för friluftslivet** som antagits av riksdagen.³⁸⁶ Bland dessa anges att naturen ska vara tillgänglig för alla; allemansrätten ska värnas; en hållbar användning av naturen planeras med hänsyn till friluftslivets behov; skyddade områden ska vara en tillgång för friluftslivet; friluftslivet ska ha en given roll i skolans arbete; fysisk aktivitet och avkoppling ska stärka folkhälsan och att beslut om friluftsliv ska fattas med god kunskap.

³⁸⁴ Prop. 1978/79:110 *Om riktlinjer för skogspolitiken, m.m.*, s. 15.

³⁸⁵ Skogsstyrelsen. 2023b. *Friluftsliv och mångbruk – Mål och utvecklingsbehov för skogens sociala värden*, rapport 2023-11, [rapport-2023-11-friluftsliv-och-mangbruk--mal-och-utvecklingsbehov-for-skogens-sociala-varden.pdf](#), s. 8 .

³⁸⁶ Prop. 2009/10:238 *Framtidens friluftsliv*.

Skogsstyrelsen konstaterar att skogens sociala värden kan vara svåra att definiera, mäta och följa upp, vilket kan ha flera orsaker. Sociala värden är ett samlingsbegrepp som rymmer olika typer av värden som relaterar till upplevelser, identitet, platsanknytning, kultur, historia etc. Skogen är bara en del av landskapet, vilket också rymmer många andra naturtyper som åkermark, sjöar, fjäll, våtmarker m.m. Det kan ofta vara svårt att avgränsa sociala värden till just skogen då de som regel skapas i ett landskapsperspektiv. Det saknas också tillförlitlig statistik över skogens sociala värden. Man borde också lägga till parametrar, som närhet, omgivning och infrastruktur för att kunna mäta skogens rekreativvärde på ett tillfredsställande sätt, enligt Skogsstyrelsen.³⁸⁷

Pandemin under åren 2020–2022 innebar ett ökat intresse för friluftsliv, särskilt i närheten av hemmet. Nya grupper har under pandemin fått upp ögonen för skogens betydelse för rekreation. Samtidigt har slitage, nedskräpning och konflikter mellan olika friluftslivsaktiviteter fått uppmärksamhet, något som kan påverka markägares intresse för att sköta och tillgängliggöra skogar med hänsyn till friluftslivet. Skogsstyrelsen konstaterar att erfarenheterna från pandemin understryker behovet av att värna tillgång till skog för friluftsliv, inte minst ur folkhälsosynpunkt.³⁸⁸

Över 85 procent av befolkningen i Sverige bor i tätorter, och 57 procent av allt friluftsliv sker i urbana och stadsnära områden, vilka endast täcker cirka fem procent av Sveriges yta. Den tätortsnära skogen är därför av särskild betydelse för många människors rekreation i vardagen, enligt Skogsstyrelsen.³⁸⁹

Rekreation i naturen innebär för många människor positiva upplevelser av olika slag, något som i sin tur skapar värden för individ och samhälle. Det kan handla om mjuka värden i termer av välbefinnande, avkoppling, gemenskap och lärande, men också monetära värden genom konsumtion av varor och tjänster. Mycket talar för att vistelser i naturen även kan ha positiva effekter på hälsan, och därmed vara fördelaktigt för samhällsekonomin.

Samtidigt visar forskning att tillgången på ”rekreationsskogar” minskar, och att förlusterna är störst kring de städer som växer snabbast.³⁹⁰

Det finns omfattande forskning som granskat hur vistelse i skogen påverkar människors hälsa. Skogen kan ha en central roll för människors hälsa och välbefinnande, vilket också märktes under pandemin. Forskningsstudier visar bland annat att ljusa skogar med hög tillgänglighet kan bidra till återhämtning från psykisk ohälsa.³⁹¹ Det handlar om fysiologiska hälsoeffekter (såsom blodtryck, puls, kortisolnivåer, effekter på andningsorganen, nervsystemet och immunförsvaret), psykologiska effekter (andlig/kulturell inspiration, känslomässiga färdigheter, självkänsla) och socialt välbefinnande (vitalitet och trötthet, mental avslappning, depression).³⁹²

³⁸⁷ Skogsstyrelsen. 2023a. *Skogens rekreativvärden – En förstudie med förslag till indikatorer*, Rapport 2023/08, s. 10, [Rapport 2023-08 Skogens rekreativvärden - En förstudie med förslag till indikatorer \(skogsstyrelsen.se\)](https://www.skogsstyrelsen.se/rapporter-och-publiceringar/rapport-2023-08-skogens-rekreativvärden-en-forstudie-med-forslag-till-indikatorer)

³⁸⁸ Skogsstyrelsen. 2022a. *Levande skogar – Fördjupad utvärdering 2023*, rapport 2022/12, s. 114, [2022-12. Levande skogar. Fördjupad utvärdering 2023 \(skogsstyrelsen.se\)](https://www.skogsstyrelsen.se/rapporter-och-publiceringar/levande-skogar-fordjupad-utvardering-2023)

³⁸⁹ Skogsstyrelsen 2023a, s. 11.

³⁹⁰ Skogsstyrelsen 2023a, s. 82.

³⁹¹ Widmark, Camilla, m.fl. 2024. *Redovisning av Uppdrag – Aspekter på olika skötselalternativ – Svenska kyrkan, SLU – se bilaga 3.*

³⁹² Skogsstyrelsen 2023a, s. 40-41.

Förutom hälsoeffekter kan skogen generera ekonomiska upplevelsevärden. Rekreation i naturen genererar idag stora ekonomiska värden inom friluftsbansbranschen och besöksnäringen. Framför allt naturturismen är direkt beroende av attraktiv och tillgänglig natur för att kunna utvecklas. Här finns, enligt Skogsstyrelsen, ett intressant och viktigt samband mellan skötsel och förvaltning av skog och de monetära värden som uppstår inom naturturismen. Det gäller inte minst ur ett markägarperspektiv, där frågor kring allemansrätten, produkt- och destinationsutveckling är centrala.³⁹³

Ett hinder för mer friluftsliv är, enligt Skogsstyrelsen, att många upplever en brist på lämpliga platser. Utanför bebyggda områden är skogen den mest besökta friluftsmiljön och flest besök görs i tätortsnära skogar. Viss skogsskötsel i tätortsnära skog kan ofta vara positivt för skogens attraktivitet men bristande skogsbruksplanering och hänsyn kan också göra den olämplig för friluftsliv. Tätortsnära skog bidrar även med många andra ekosystemtjänster, till exempel bättre klimat i staden, och är billigare att sköta än parkmark, enligt Skogsstyrelsen. Stigar och leder utgör grundläggande infrastruktur för friluftslivet och ska därför skyddas i samband med skogliga åtgärder.³⁹⁴

För att säkerställa att skogens värden för friluftslivet fortsatt värnas krävs, enligt Skogsstyrelsen, samverkan och mer kunskap, inte minst kring markägares förhållande till friluftsliv, allmänhetens tillgänglighet och syn på skogens betydelse för upplevelsevärden. Andra viktiga åtgärder är att arbetet med så kallade naturvårdsavtal³⁹⁵ för skogar med höga sociala värden kan stärkas och genomdrivas i större omfattning för att värna friluftslivet, i synnerhet på privatägda fastigheter. Ökad samverkan krävs också mellan kommuner och lokala markägare för att värna skogens sociala värden.³⁹⁶

10.1.2 ”Attraktiv” skog för rekreation

Skogsstyrelsen har också arbetat med att ta fram förslag på indikatorer för att kunna mäta rekreativvärden och vad som gör att en skog uppfattas som attraktiv från ett friluftsliv- och rekreativperspektiv. Bland de faktorer som identifierats i forskning och andra studier nämns bland annat skogens storlek, det vill säga i vilken mån upplevelsen förbättras av känslan av att vara i en stor skog. Det finns studier om hur skogens rekreativvärde påverkas av skogsbruk som brukas med trakthyggesbruk med kalavverkning. Skogsstyrelsen pekar på resultat från studier enligt följande.³⁹⁷ Tät ungskog upplevs av många som en dålig rekreativmiljö. Hyggen kan ibland upplevas mer positiva då det öppnar upp en utblick eller en möjlighet att plocka bär. Ett hygge kan också upplevs något mer positivt om det inte är så stort och påminner om en lucka eller glänta, eller om man lämnar träd ute på den öppna ytan i form av till exempel fröträd. När ungskogen vuxit till sig och kanske glesats ut med en eller ett par röjningar och gallrats så stiger skogens upplevelsevärden och för de flesta är nu upplevelsen att man är i en skog. När det enskiktade beståndet blir äldre och bildar en pelarsalsliknande skog har man en skogsmiljö som många kan uppleva som en

³⁹³ Skogsstyrelsen 2023a, s. 87.

³⁹⁴ Skogsstyrelsen 2022a, s. 115-116.

³⁹⁵ Sedan 2014 har Skogsstyrelsen möjlighet att teckna naturvårdsavtal med markägare för bevarande och skötsel av skogar med höga sociala värden, utifrån de tre kriterierna: nyttjande, kvalitet och tillgänglighet. Endast ett fåtal naturvårdsavtal för skogar med höga sociala värden har inrättats hitintills. Skogsstyrelsen 2022a, s. 117.

³⁹⁶ Skogsstyrelsen 2022a, s. 119.

³⁹⁷ Skogsstyrelsen 2023a, s. 50-52.

utmärkt rekreativmiljö. Ett sätt att öka rekreativvärdet skulle således kunna vara att öka andelen äldre eller medelålders skog och det kan man göra på två sätt, enligt Skogsstyrelsen:³⁹⁸

Det första sättet är att förlänga omloppstiden, dvs. slutavverka vid en högre beståndsålder. I dagens skogsbruk är det inte ovanligt att en granskog i södra Sverige slutavverkas vid 60 eller 70 års ålder. I det fallet blir det en mycket liten del av omloppstiden som består av någorlunda rekreativvänlig skog. Om man däremot kan bedriva ett skogsbruk med längre omloppstid, och gör en gallring istället för en slutavverkning och sedan låter skogen stå tills den är 120 år så kommer en mycket större andel av landskapet bestå av äldre skog. Fördubblar man omloppstiden så halverar man den yta som slutavverkas varje år och man halverar även ytan som täcks av täta ungskogar. Man kan arbeta även i andra änden av skalan: om man är snabb i sin återbeskogning och kortar ner tiden det tar för skogen att åter bli en stamskog, så finns det goda möjligheter att minska arealen hyggen och täta ungskogar... En del besökare finner alltför tydliga tecken på skogsodling som något negativt varför man till exempel kan behöva undvika plantor i raka rader eller kraftig markberedning, även om det kan leda till en snabb återbeskogning.

Hur upplever människor skog som brukas utan trakthyggesbruk och istället med hyggesfria metoder eller genom kontinuitetsskogsbruk? En del studier visar att kontinuitetsskogsbruk totalt sett leder till mer attraktiva skogslandskap jämfört med landskap där trakthyggesbruk praktiseras:³⁹⁹

Beträffande påverkan på jakt, en för många viktig rekreativform, noteras att kontinuitetsskogsbruk i jämförelse med trakthyggesbruk skulle kunna gynna skogsfågelstammarna, men missgynna hjortdjuren. Kontinuitetsskogsbruk gynnar därtill avkastningen av blåbär, medan avkastningen av lingon däremot missgynnas. Påverkan på avkastningen av matsvamp varierar mellan olika arter.

Beroende på val av hyggesfri metod kommer den uppväxande skogen att se olika ut och dess attraktivitet kommer också vara beroende av människors preferenser.⁴⁰⁰ Generellt förefaller dock sådana brukningsmetoder ge skogslandskap med högre rekreativvärden än skogslandskap där trakthyggesbruk bedrivs och att i högre grad övergå till skogsbruksmetoder som inte brukar kalhyggen skulle sannolikt minska konfliktytan mellan rekreativ och produktion i skogen, enligt Skogsstyrelsen.⁴⁰¹

En arbetsgrupp inom Kungliga Skogs- och Lantbruksakademien, KSLA, har samlat tankar kring vad som gör en skog trivsamt. I en preliminär rapport konstaterar de att faktorer som gör en skog ”trivsamt” är bland annat: en tillgänglig skog, varierad i ålder och trädslag, vacker, spännande, naturlig eller i alla fall naturlig, tall och björk uppfattas som trivsammare än gran, inslag av gamla träd, utsikter och små hyggen. De lyfter också fram ”strövskogar” – skogar som man någorlunda obehindrat kan gå i utan att vara bunden till stigar och leder. De menar att det behövs tillräckliga arealer med strövskogar. Bland insatser som skulle kunna öka mängden trivsamma skogar

³⁹⁸ Skogsstyrelsen 2023a, s. 51.

³⁹⁹ Skogsstyrelsen 2023a, s. 52.

⁴⁰⁰ Skogsstyrelsen 2023a, s. 52-53.

⁴⁰¹ Skogsstyrelsen 2023a, s. 85-86.

nämner de bland annat längre omloppstider i skogen än i dag, mindre hyggen, ökad andel tall och lärk på granens bekostnad och att gallra skogen en gång mer än i dagens skogsbruk. Tätortsnära skogar är särskilt viktiga och sådana ska skötas för att maximera skogens trivselvärden och där är leder och stigar viktiga för att allmänheten ska få glädje av skogen.⁴⁰²

Forskning visar att preferenser för hur skog används och vilken skogstyp som föredras skiljer sig mellan åldersgrupper. Barn föredrar tät, flerskiktad skog, ungdomar föredrar skog med gläntor, medan vuxna föredrar ljusa, öppna skogar.⁴⁰³ Det behövs dock mer kunskap om barns preferenser när det gäller skog för rekreation.⁴⁰⁴

Trots att det har visats att vistelse i skog är mycket viktig för barn lyser barn och ungdomar med sin frånvaro i nästan alla studier som gjorts över preferenser för olika sorters skog. Barn använder skogar till andra aktiviteter än vuxna, och förefaller framförallt vilja ha en varierad skog med möjlighet till många olika sorters lek. Bristen på forskning om barns preferenser och användning av skog är en av de allra största svagheterna i forskningen om skogens rekreativvärden.

10.1.3 Ytterligare aspekter på social hållbarhet kopplat till skogen

När man talar om social hållbarhet generellt brukar frågor som social rättvisa och jämlikhet, tillgång till utbildning och hälsa, sysselsättning, skydd av mänskliga rättigheter och individuell frihet, och skapande av inkluderande och trygga samhällen lyftas fram.

När det gäller förvaltning av skog har utredningen redan varit inne på skogens koppling till hälsa och rekreation, frågor kring barn och skog, frågor kring mänskliga rättigheter (kopplat till urfolksrätt och minoriteters rättigheter) och att säkerställa delaktighet och inflytande för olika grupper inom kyrkan och andra som berörs av kyrkans skogsbruk. Det finns dock anledning att även kommentera ett par ytterligare aspekter av social hållbarhet. Tillgången till arbetstillfällen och då särskilt i glesbygd och arbetsmiljöfrågor är sådana aspekter.

Vid besök i stiftet och även vid deltagande på ENSO:s konferens i februari 2024 har det framförts synpunkter till utredningen om att egendomsförvaltningarnas arbete och Svenska kyrkans skogsbruk skapar lokala arbetstillfällen i glesbygd. Det anförts också att avkastningen från prästlönetillgångarna är särskilt viktig för församlingar i glesbygd och att mindre avkastning skulle påverka församlingarnas ekonomiska förutsättningar att bedriva verksamhet.

Kyrkans skogsbruk bidrag till sysselsättning i hela produktionskedjan och är också en del av det exportvärde som kan härledas till skogsnäringen. Förändringar i avverkningsvolym och produktionsmetoder kan påverka både sysselsättning och intäkter. Som beskrivits i kapitel 8 kommer klimatförändringar och Sveriges internationella åtaganden rörande klimat och biologisk mångfald i hög grad påverka den fortsatta svenska skogsnäringen. Framtida bedömningar är därför mycket osäkra. Dessa omständigheter är ingångsvärden i den avvägning som ska göras mellan de fyra dimensionerna av hållbar utveckling inför ställningstagandet om Svenska kyrkans framtida skogsförvaltningen.

⁴⁰² [Vägval i skogen | Kungl. Skogs- och Lantbruksakademien \(ksla.se\)](#)

⁴⁰³ Widmark 2024, se bilaga 3.

⁴⁰⁴ Skogsstyrelsen 2023a, s. 84.

Utredningen bedömer att ett förändrat skogsbruk kan få effekter för entreprenörer som Svenska kyrkan anlitar inom skogsbruket. Det kan handla om att man behöver arbeta på ett annat sätt och använda andra metoder i framtiden. Det kan påverka valet av entreprenörer lokalt, men också dialogen med befintliga entreprenörer om hur man gemensamt kan utveckla arbetet i den riktning som Svenska kyrkan väljer för sitt fortsatta skogsbruk. Utredningen menar dock att ett förändrat skogsbruk kommer att kräva nyttjande av entreprenörer även fortsättningsvis. Det är inte givet att den totala arbetsinsatsen inom kyrkans skogsbruk blir mindre på totalen, bara för att man förändrar sättet att bruka skogen. Ett förändrat skogsbruk kommer också att kräva nya kompetenser och förändrade arbetsuppgifter, vilket skapar nya arbetstillfällen och nya möjlighet för lokala entreprenörer på landsbygden att utveckla de tjänster som efterfrågas. Det bör noteras att den kraftiga centraliseringen av skogsindustrin historiskt inneburit omflyttning av jobb och kapital från inland till kust.

Det har också anförts att skogsindustrier riskerar att få mindre virke och andra skogsprodukter från Svenska kyrkans skogsbruk om kyrkan skulle förändra sitt skogsbruk. Utredningen bedömer att ett förändrat kyrkligt skogsbruk kan få sådana effekter och också påverka vad det virke som kommer från kyrkans skogar faktiskt används till i slutändan. Man ska dock vara medveten om att Svenska kyrkans andel av det virke och andra produkter som levereras till svensk skogs- och massaindustri är relativt begränsad och kyrkan kommer även fortsättningsvis att bedriva skogsbruk. Det bör också noteras att det bland vissa andra skogsägare diskuteras en minskad avverkningsnivå framöver. På lite längre sikt kan en annan marknadssituation uppstå, genom olika omvärldshändelser, där större vikt läggs vid en högre förädling av virket. Det skulle innebära ökade intäkter, större valfrihet och också fler arbetstillfällen. Frågan berörs också i kapitel 12.1. Som framgår senare i detta kapitel växer den nu även fram alternativa intäktsmöjligheter för skogsägare som ännu är i sin linda men som på lite längre sikt kan ge betydande intäkter. Hur detta kommer att påverka marknaden återstår att se.

Utredningen delar synen att församlingar som är särskilt beroende av utdelningen från prästlönetillgångarna – oavsett om de är glesbygds- eller tätortsförsamlingar – behöver värnas särskilt vid eventuella förändrade utdelningar. Detta beaktas också i utredningens bedömningar och förslag.

När det gäller arbetsmiljöfrågor har kritik tidigare riktats mot Svenska kyrkans skogsbruk kopplat till arbetsförhållanden hos entreprenörer som anlitas. Kritiken har handlat om dålig arbetsmiljö och utnyttjande av arbetskraft.⁴⁰⁵ Frågor som rör arbetsmiljö hos entreprenörer har inte berörts i de dialoger som utredningen genomfört. Utredningen utgår från att egendomsförvaltningarna har god kontroll av att de entreprenörer som anlitas följer kollektivavtal och regler rörande arbetsmiljö. Ambitionen måste dock vara att påtagligt öka andelen inhemsk arbetskraft i skogsskötseln för att ge möjligheter till arbetstillfällen på gles- och landsbygd. Det är också en komponent i social hållbarhet.

Frågan om arbetsmiljö för medarbetare i egendomsförvaltningar har tagits upp av några stift i samband med besök i stiftet – se ovan 6.3.4. Förvaltningarna beskriver att kritik som riktas mot dem och konflikter kopplade till sådan kritik innebär en påfrestning för medarbetarna. Utredningen noterar dessa synpunkter och delar synen att konfliktnivån behöver dämpas. Förslag lämnas också för att förbättra arbetsmiljön – tydligare regelverk kring uppdraget, transparens i utförandet av arbetet och insatser

⁴⁰⁵ Se bland annat Röstlund, s. 186-.

för att öka delaktigheten och inkluderingen för andra som berörs av förvaltningarnas arbete. Utredningens förslag bedöms ge förutsättningar för färre konflikter på sikt.

10.1.4 Vad som framkommit under utredningens arbete

Väldigt få synpunkter har lämnats som rör friluftslivet och skogens rekreativvärden under utredningens besök i stiftet. Något stift har beskrivit att de har avtal med aktörer som nyttjar skogen för bland annat scoutverksamhet, och även att de deltar i projektet *Skogen i skolan*. Utredningen har bland annat fått se en pedagogisk klimatstig för barn som ett av stiftet utvecklat nära en stiftsgård. Ett annat gott exempel som utredningen fått ta del av är hur en församling arbetat med frågor om skog tillsammans med barn (se avsnitt 5.8). Utredningen bedömer att det behövs fler sådana insatser för barn som kombinerar utevistelse och lärande. Sådana projekt kan också vara positiva för samverkan med kommuner, klimat- och miljöorganisationer och andra civilsamhällesaktörer.

Väldigt många av de församlingar och församlingsbor som skickat synpunkter till utredningen – barn, unga och vuxna – har beskrivit skogens betydelse för rekreation, återhämtning och andlighet. Särskilt barn och unga har i sina synpunkter fokuserat på skogen som en plats för glädje och aktiviteter som är viktiga för dem. Inkomna svar från engagerade i pilgrimsvandring lyfter fram naturvistelsens meningsskapande effekter.

Vid utredningens rundabordssamtal med klimat- och miljöorganisationer deltog även organisationen Svenskt Friluftsliv. Det är en paraplyorganisation som företräder 1,6 miljoner medlemmar i 27 organisationer. Svenskt Friluftsliv menar att skogens sociala värden ofta kommer i tredje hand, efter ekologiska och ekonomiska värden. Sociala värden i skogen handlar om tillgång till, tillgänglighet och användbarhet i nyttjande av skogen. Sådana värden kanske uppfattas som ”gulliga/mysiga” värden, men det finns även ekonomiska aspekter kring friluftsliv och rekreation. Ohälsa kostar mycket för samhället och individen. Svenskt Friluftsliv anför att friluftslivets värde (värdet för ekosystemtjänster per hektar) är 4 gånger mer än vad virket är värt enligt en studie från EU-kommissionen.⁴⁰⁶ Enligt en annan studie från Mittuniversitet uppskattas friluftslivets ekonomiska värde per år till 231 miljarder kr och att andelen människor som haft utgifter för friluftsliv inom landets gränser har ökat jämfört med tidigare kartläggningen. Enligt studien kan 167 000 arbetstillfällen relateras till friluftslivet och inhemsk naturturism.⁴⁰⁷ Till det tillkommer utländska besökares utgifter för friluftsliv i Sverige. Människor värdesätter natur och vistelse i naturen och det är en del av människors upplevda hälsa.

För Svenskt Friluftsliv är allemansrätten mycket viktig. Det behövs tillgång till natur i hela landet. Därför är det viktigt inom skogsbruket att föra dialog och samverka kring natur bland annat med skolor, frivilligorganisationer m.fl. Svenska kyrkan behöver kartlägga sociotopiska⁴⁰⁸ och socioekonomiska värden av skogen.

⁴⁰⁶ Svensk Friluftsliv hänvisar till beräkningar om olika ekosystems värden i rapporten, COMMISSION STAFF WORKING DOCUMENT *Guidance on the Development of Public and Private Payment Schemes for Forest Ecosystem Services*, 2023, s.11-12, [guidance-dev-public-private-payment-schemes-forest-en.pdf](#)

⁴⁰⁷ Svenskt Friluftsliv hänvisar till Högberg, Lovisa, m.fl. 2023. *Friluftslivets ekonomiska värde – en uppföljande enkätundersökning*, Rapport till Svenskt Friluftsliv, 30 oktober 2023, Mittuniversitetet, [rapport-friluftslivets-ekonomiska-varden-2023-11-02.pdf \(svensktfriluftsliv.se\)](#)

⁴⁰⁸ En sociotop kan beskrivas som en plats för kollektiv samvaro samt dess användning och mening i en specifik kultur eller grupp av människor.

Människans vistelse i skogen lyfts sällan fram vid planering och friluftsförbund. Detta är ofta osynliga i sammanhangen. Allt fler kommuner blir miljömedvetna och skyddar idag skog.

Svenska kyrkan behöver också förbättra information om vilken natur man förvaltar och vad skogen kan användas till, menar Svenskt Friluftsliv. Det saknas ofta viktig information för hållbart friluftsliv som underlättar människors vistelse i naturen (till exempel huvudentré, tillgänglighet, anslagstavlor, kupering, slingor, färgmarkeringar, GIS koordinater). Kyrkan skulle kunna vara en tillgång i friluftsverksamhet, för social samvaro och så att människor kan lära sig mer om naturen. Svenska kyrkan behöver därför tänka närhet, tillgänglighet och användbarhet. Kyrkan kan förbättra och underlätta för människor så att de kan bedriva verksamhet i skogen. Det behövs dialog och samverkan och Svenskt Friluftsliv är intresserade av att hjälpa till och bistå med sakkunskap.

Att främja sociala mål inom skogsbruket faller också ofta mellan stolarna, menar Svenskt Friluftsliv. ”Vi behöver få med människor i skyddet av skog, genom att locka människor ut i skogen, till exempel genom vandringsleder.” När det gäller klimatfrågan så glömmer man ibland bort dess konsekvenser för människors hälsa. Om pollinatörer försvinner blir det mindre mat för människor och dödsfallen ökar i världen. Därför får man inte glömma människan i skyddet av skogen. Friluftslivet kan vara en del av lösningen för att skapa engagemang bland människor. Även barn behöver involveras, men det kan vara svårt att nå ut via skolan. Det behövs barnkonsekvensanalyser. Markägare och andra har inte alltid så bra koll på vad utomhusområden används till. Ungdomsundersökningar visar att naturen är en vanlig plats för unga att vistas i, menar företrädare för Svenskt Friluftsliv.

10.2 Skogens kulturvården

Skogen innehåller också kulturvården som är av historiskt och kulturellt intresse. Det kan finnas fornlämningar som stenåldersboplatser och gravar, men också andra yngre kulturhistoriska lämningar som berättar om människans historia, till exempel kolbottnar (lämningar efter kolmila) och husgrunder. Forn- och kulturlämningar är gamla spår efter människors verksamhet. De visar hur människorna levde och brukade landskapet och skogen.

Av stor betydelse för kulturmiljövården i skogen är det så kallade **biologiska kulturarvet**. Det biologiska kulturarvet utgörs, enligt Riksantikvarieämbetets definition, av ekosystem, naturtyper och arter som uppstått, utvecklats eller gynnats genom människans nyttjande av landskapet och vars långsiktiga fortlevnad och utveckling förutsätter eller påverkas positivt av brukande och skötsel. Den förra statliga skogutredningen exemplifierar biologiskt kulturarv enligt följande:⁴⁰⁹

Det biologiska kulturarvet är den del av den biologiska mångfalden som är resultatet av människans aktiva brukande och som därmed berättar något om människan. Det biologiska kulturarvet kan innefatta arters egenskaper exempelvis ängsväxter som börjat blomma tidigare på säsongen på grund av det urval som den återkommande slåttern inneburit. En annan typ är de enskilda träd och buskar som har formats av människan. Exempel är hamlade lövträd eller vidkroniga granar i ett fåbodbete. Mänskligt nyttjande har gynnat vissa arter, antingen genom

⁴⁰⁹ SOU 2020:73 *Stärkt äganderätt, flexibla skyddsformer och naturvård i skogen*, s. 99.

aktiv inplantering eller genom att livsmiljöer skapats där vissa vilda arter trivs, till exempel förekomster av gullvivor i gamla slåtterängar. Hela naturtyper kan också ha formats eller uppkommit genom tidigare bruk. Exempel på det är ekhagar och fåbodlandskap med betade skogar. Det biologiska kulturarvet kan även innefatta hela landskap, till exempelvis det av renskötsel präglade fjälllandskapet.

Exempel på värdefulla kulturmiljöer kan också vara slåttermyrar, husgrunder, fåbodvallar, röjningsrösen och stenmurar.

I den senaste utvärderingen av miljö kvalitetsmålet *Levande skogar* beskriver Skogsstyrelsen kopplingen mellan skogens kulturvärden och biologisk mångfald:⁴¹⁰

Biologisk mångfald är ofta sammanlänkad med skogens biologiska kulturarv. Förr i tiden användes skogen till mer än virke och ved. Skogsbete och slåtter skapade glesa skogar med mycket ljus, där gräs och blommande örter trivdes. Björkhagar, ekbackar och betesmark med stora träd är rester av bondesamhället. Allra mest skyddsvärda är slåttermarkerna och de ekdominerade betesmarkerna. De stora ekarna med sina hål och solbelysta stammar är miljöer som är viktiga för många olika arter. Träd som har hamlats är också viktiga miljöer, bland annat för sällsynta lavar. De vanligaste ännu levande hamlingsträden är lind, alm och ask. Den biologiska mångfalden på södra Sveriges trädbärande marker är beroende av att kulturlandskapets trädmiljöer beaktas. Gamla hagmarksträd i södra Sverige är i många avseenden viktiga för att bevara flera hotade växter och djur samtidigt som det utgör en viktig del av det biologiska kulturarvet. Upphörd hävd och igenväxning av kulturlandskapet bedöms exempelvis vara det allvarligaste hotet mot beståndet av jätteekar.

Kända kulturlämningar registreras i register som finns tillgängliga via sökverktyg på Skogsstyrelsens och Riksantikvarieämbetets hemsidor.

Enligt Skogsstyrelsen finns cirka 75 procent av alla kända och registrerade forn- och kulturlämningar i skogsmark. En större del av skogsmarken bedöms inte vara inventerad utifrån dagens behov och i stora delar av landet saknas inventeringar helt. Detta gäller i synnerhet norra Sveriges inland men problemet finns även i de stora skogsområdena i södra Sverige, enligt Skogsstyrelsen.⁴¹¹

10.2.1 Skydd för kulturvärden i skogen

I kulturmiljölagen (1988:950) finns bestämmelser om kulturlämningar i form av fornlämningar. Dessa har strikt skydd och är därmed inte en del av den hänsyn som avses i skogsvårdslagen. Inga fornlämningar får skadas. Man får inte rubba, ta bort, gräva ut, täcka över eller plantera på en fornlämning eller på annat sätt ändra eller skada den utan att ha begärt och fått tillstånd från länsstyrelsen.

Lagskyddet för övriga kulturhistoriska lämningar är inte lika starkt som för fornlämningar. I skogsvårdslagens 30 § anges vilken hänsyn som ska lämnas vid skogsbruk. I samband med alla skogliga åtgärder, som till exempel röjning, gallring

⁴¹⁰ Skogsstyrelsen 2022a.

⁴¹¹ Skogsstyrelsen. 2019. *Kulturmiljövård – en självklar del i skogslandskapet*, rapport 2019/20, s. 12, <https://www.skogsstyrelsen.com/globalassets/om-oss/rapporter/rapporter-20222021202020192018/rapport-2019-20-kulturmiljovard---en-sjalvklar-del-i-skogslandskapet.pdf>

eller annan avverkning, ska hänsyn tas till kulturmiljön. I Skogsstyrelsens föreskrifter anges att "vid all skötsel av skog ska skador i och invid hänsynskrävande biotoper, kulturmiljöer och kulturlämningar i skogen förhindras och begränsas".

Skogens kulturvärden i form av fornlämningar och övriga kulturhistoriska lämningar är skyddade av kulturmiljölagen och skogsvårdslagen. Alla lämningar, både kända och okända skyddas av lagarna. Hänsyn tas genom att värna och i förekommande fall röja fram, till exempel röjningsrösen, stenmurar, kolarkojor, kolbottnar, fångstgropar, boplatser och husgrunder samt i norra Sverige även kulturlämningar efter äldre tiders renskötsel. För att markera var det finns sådana kulturvärden kan stubbar på cirka 1,3 meter, så kallade kulturstubbar, lämnas vid avverkning. Dessa kulturstubbar markerar var lämningarna finns så att de inte skadas vid körning och markberedning.⁴¹²

I skogsvårdslagen finns ingen generell påföljd om man skadar övriga kulturlämningar. Skogsstyrelsen kan ge en enskild kulturlämning ett formellt skydd genom föreläggande eller förbud, men i praktiken tillämpas det sällan. Skogsägaren har ett grundläggande egenansvar för att lämna lämplig hänsyn till övriga kulturlämningar.

Skogsstyrelsen följer upp hur skyddet fungerar. Under 2023 uppgick andelen kända kulturlämningar med skada eller grov skada efter föryngringsavverkning till 7 respektive 4 procent vid årets uppföljning. Grova skador är skador som inte går att återställa. Under 2023 skadades totalt 27 procent av alla kända fornlämningar vid föryngringsavverkning. Drygt hälften av skadorna klassas dock som ringa, det vill säga lättare skador som till exempel nedrisning, lättare körskador och tryckskador. Grova skador noterades framför allt i Norra Norrland. Markberedning är den vanligaste orsaken till skada eller grov skada. Vindfällda träd och nedrisning kan också orsaka skador. I Svealand är skador på grund av vindfällna lika vanliga som de som orsakas av markberedning. Där skogsägaren använt kulturstubbar är skadorna färre. Skogsstyrelsen noterar också att plantering gjorts på 23 procent av kulturlämningarna i Götaland, 12 procent i Svealand och 7 respektive 9 procent i Södra och Norra Norrland. Plantering innebär inte en omedelbar skada på lämningarna, men det ökar risken för framtida skador. Dessutom minskar planteringen synligheten av kulturlämningarna.⁴¹³

Kulturmiljövärden är ett allmänt intresse enligt miljöbalkens bestämmelser. I miljöbalken finns också bestämmelser om så kallade kulturresevat. Kulturresevat syftar till att bevara värdefulla kulturpräglade landskap och skydda specifika mark- eller vattenområden. Kulturresevatet liknar naturresevat. Och det kan finnas inskränkningar i rätten att till exempel avverka eller plantera skog, om det krävs för att uppnå det angivna syftet med kulturresevatet.

Skogsstyrelsen har också tagit fram vägledning i form av målbilder för god miljöhänsyn kopplat till kulturmiljövärden.⁴¹⁴

⁴¹² SOU 2020:73, s. 140.

⁴¹³ Skogsstyrelsen: Skador på forn- och kulturlämningar 2023, [Skador på forn- och kulturlämningar 2023 - Skogsstyrelsen](#)

⁴¹⁴ [Målbilder för hänsyn till kulturmiljön - Skogskunskap](#)

10.2.2 Vad som framkommit under utredningens arbete

Synpunkter om skogens kulturvärden har endast lyfts vid några få av utredningens stiftsbesök. Ett stift berättar att de har mycket kultur- och fornlämningar på stiftets marker. Av den anledningen använder man skonsammare markberedning.

Ett annat stift anför att skydd av kulturvärden i skogen kräver mer planering innan skogsbruksåtgärder genomförs. De använder i regel egen personal. Lämningar kan vara svåra att hitta i landskapet. Vid behov tar man in specialkompetens från Skogsstyrelsen. Om det finns mycket kulturlämningar så avstår man från markberedning.

Några stift lyfter också frågan om att använda kyrkans egna skogar för kulturvirke till kyrkobyggnader. Man skulle gärna vilja ha ”levande lager” av växande skog som kan användas vid behov. Det är dock svårt eftersom Länsstyrelsen gärna vill skydda just sådan äldre skog.

För att taksån som används till kyrkobyggnader ska hålla behöver de vara gjorda av kärnvirke.⁴¹⁵ Ett av stiftet berättar att just i deras stift har de mycket kärnvirke som skulle kunna användas. Det är dock svårt att få ekonomi i sådan liten verksamhet. Ett annat stift menar att det är svårt att få in kulturvärdesträd i FSC-certifieringen. I deras stift finns landets enda företag som producerar spån till kyrktak och de har svårt att få tag i lämpligt virke.

Eftersom nationell nivå för närvarande arbetar med ett kyrkomötesuppdrag kring tillgången på virke till kulturrenoveringar tillsammans med stiftet, görs ingen fördjupning i denna fråga av utredningen.⁴¹⁶ Däremot kan förslag som utredningen lämnar om förlängda omloppstider i kyrklig skog komma att påverka tillgången på äldre virke i framtiden – mer om detta i kapitel 12.

Utredningen noterar att en av avvikelserrapporterna för 2023 kopplat till skogscertifiering rörde placering av kulturstubbar. Det har dock inte framkommit under utredningen att stiftet skulle ha särskilda problem eller utmaningar kopplat till skyddet av kulturvärden i skogen. Ingen kritik har heller framförts av andra som utredningen träffat i denna del. Dock bör nämnas att det generellt är relativt stora skador på fornlämningar av skogsbruket, vilket redovisas ovan.

10.3 Skogen i Sverige

Som beskrivits ovan har skogen många olika värden, bland annat produktionsvärden både för skogsbruket och för rennäringen, natur-, rekreations-, andlig värden och kulturvärden. Skogens förutsättningar att skapa alla dessa olika värden beror i hög grad på hur de naturgeografiska förutsättningarna ser ut och hur människan valt att bruka och använda skogen. Hur ser då skogen ut i Sverige?

I den senaste utvärderingen av miljökvalitetsmålet *Levande skogar*, beskrivs den svenska skogen på följande sätt av Skogsstyrelsen:⁴¹⁷

Den produktiva skogens medelålder är lägre idag än på 1950-talet. Exempelvis har skog yngre än 20 år ökat med cirka 80 procent under perioden. Huvuddelen av landets produktiva skogsmark är idag i åldersklasserna upp till 60 år eller yngre. Andelen skogar över 160 år har

⁴¹⁵ En film från Strängnäs stift om det kyrkoantikvariska arbetet med taksån och hur dessa tillverkas hantverksmässigt. [Stavspån i Strängnäs och Västerås stift | Stiftelsen Kulturmiljövård \(kmmd.se\)](http://stavspan-i-strangnas-och-vaesteras-stift-stiftelsen-kulturmiljovard-kmmd.se)

⁴¹⁶ Kyrkomötets skrivelse 2022:14.

⁴¹⁷ Skogsstyrelsen 2022a, s. 13.

ökat sedan de lägsta nivåerna i början av 1990-talet. Den högsta andelen återfinns i den fjällnära skogen i nordvästra Sverige. Om man däremot jämför med 1920-talet har arealen skog över 160 år minskat med cirka 40 procent. Under 1900-talet minskade arealerna gammal skog enligt SLU Riksskogstaxeringens definition (genomsnittlig trädålder över 140 år i boreal region samt över 120 år i övriga landet) kraftigt. Arealen gammal skog har mer än fördubblats sedan 1985. I statistiken ingår både skogsbrukets frivilliga avsättningar och hänsynsytor som uppnått ålderskriteriet.

Skogar med höga naturvärden är hotade och fragmentiserade, vilket beskrivits i kapitel 8. Det finns fortfarande större sammanhängande skogar med höga naturvärden, enligt Skogsstyrelsen, framför allt i norra Sverige:

Den produktiva skogsmark som inte slutavverkats inom ramen för trakthyggesbruket finns framför allt kvar i norra Sverige, där ett utbrett trakthyggesbruk började bedrivas senare än i södra Sverige. Arealen som består av sådana kontinuitetsskogar är nu förhållandevis liten och minskar till följd av avverkning.⁴¹⁸

Den fjällnära skogens som löper längs hela fjällkedjan är ett mycket viktigt kärnområde med stor betydelse för skogslevande arters spridningsekologi i det övrigt mer påverkade skogslandskapet i norra Sverige. Ur ett europeiskt och globalt perspektiv har Sverige ett specifikt ansvar för dessa skogars bevarande. Den fjällnära skogen förväntas spela en viktig roll för bevarandet av biologisk mångfald i ett förändrat klimat. På grund av dess läge och utbredning kan den utgöra en viktig tillflyktsort och spridningsväg för nordliga arter. Idag finns cirka 500 000 hektar skyddsvärd produktiv skog utanför formellt skydd i områden nära fjällen i Sverige enligt en inventering som berörda länsstyrelser har utfört på uppdrag av Naturvårdsverket. Inventeringen visade att det finns ett stort, i princip sammanhängande, område längs hela fjällkedjan med höga naturvärden. Områdena består ofta av en mosaik av barrnatturskogar, fjällbjörkskog, myrar och fjäll och har på grund av sin storlek och naturliga dynamik en unik betydelse för bevarande av biologisk mångfald.⁴¹⁹

Skogslandskapet i Sverige har förändrats med tiden genom människans brukande.⁴²⁰

Jämförelser mellan olika skogslandskap som påverkats av modernt skogsbruk under olika lång tid visar en stor skillnad i åldersstruktur mellan skogslandskap som huvudsakligen präglats av trakthyggesbruk och skogslandskap som i högre grad präglats av naturlig dynamik. Även ett stort antal andra aspekter har förändrats, såsom mängden död ved, gamla träd och förekomsten av tidiga successionsstadier efter störningar.

Brukandet av den svenska skogen behöver också ses i ett större sammanhang. I ett av de inledande avsnitten (2.2.3) har utredningen beskrivit att den pågående diskussionen inom Svenska kyrkan om skogens värden och val av brukningsformer är komplex och

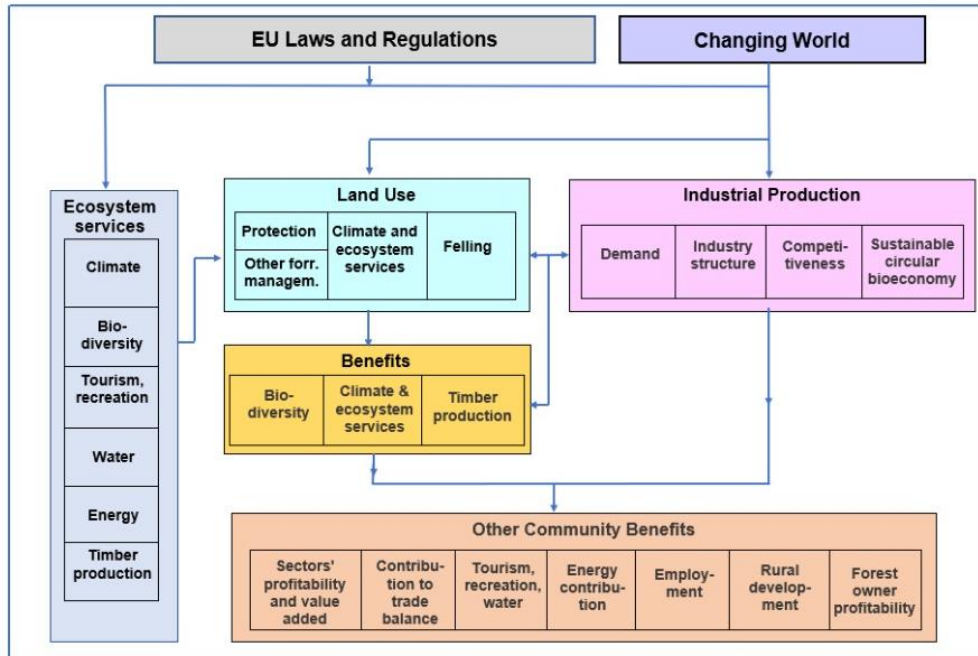
⁴¹⁸ Skogsstyrelsen 2022a, s. 12.

⁴¹⁹ Skogsstyrelsen 2022a, s. 14.

⁴²⁰ Skogsstyrelsen 2022a, s. 12.

att många olika faktorer inom och utom skogssektorn påverkar en skogsägares val. Professor Sten B. Nilsson, som forskar kring tillämpad systemanalys illustrerar interaktionen mellan olika faktorer som påverkar skogsbruket på följande sätt:

Diagram 10.1. Ett holistiskt sätt att se skogssektorn

Källa: illustration av Sten B. Nilsson, april 2024

Överst i bilden beskrivs att olika internationella regelverk, främst från EU, påverkar skogssektorn, liksom olika typer av förändringar i samhället. Sådana förändringar kan till exempel vara strukturförändringar, teknikutveckling, klimatförändringar och omvärldshändelser som påverkar sektorn. Internationell och nationell reglering och samhällsförändringar påverkar länders nationella reglering, markanvändning och industriproduktion. Skogar bidrar med ekosystemtjänster av olika slag (grått). Ekosystemtjänster som skogen bidrar med är bland annat klimatnytta, biologisk mångfald, tillgång till och kvalitet på vatten, energi av olika slag och produktion av virke. Ekosystemtjänsterna påverkar också markanvändningen. Bland markanvändning (ljusblå) nämns skydd av marker med naturvärden, åtgärder som bidrar till klimat- och ekosystemtjänster och avverkning. Faktorer inom industriproduktion (rosa) kan vara efterfrågan på varor, hur strukturen för olika industrier ser ut, konkurrenskraft och cirkulär ekonomi av olika slag. Markanvändningen och utformningen av industriproduktionen påverkar de förmåner eller värden som genereras (gult). Det som omnämns är biologisk mångfald, klimat- och ekosystemtjänster och timmerproduktion. Bruket av marker kombinerat med industriell produktion kan också bidra med andra värden i samhället (rutan längst ned), såsom avkastning och värdeökning inom skogssektorn, bidra till exportintäkter, turism, rekreation, energiproduktion, sysselsättning, landsbygdsutveckling och inkomster för skogsägare.

Sten B. Nilsson menar att dagens debatt om skogen framför allt fokuserar på den ljusblå och gula rutan, klimatnyttan i den grå rutan samt energiproduktion och sysselsättning i rutan längst ner. Istället borde debatten, enligt honom, ha ett betydligt vidare perspektiv. Utredningen noterar att de synpunkter som lyfts fram av olika aktörer under arbetets gång huvudsakligen handlar om den ljusblå och gula rutan. På

vilket sätt ska skogen och markerna användas och hur kan olika nyttor stärkas? En del framhåller också betydelsen av internationella regelverk som styrande för det fortsatta skogsbruket och att biologisk mångfald och ekosystemtjänster i den gula rutan behöver viktas upp. I den nuvarande förvaltningen har fokus i stor utsträckning legat på den sista delen i rutan längst ner – avkastningen för skogsägaren. ENSO har i samtalen även lyft andra nyttor i rutan längst ner. En ansvarsfull skogsägare som vill bidra till olika nyttor med sitt skogsbruk behöver således göra en rad val, beroende på vilka mål man har och därmed vilka nyttor man vill främja. Skogsägarens handlingsutrymme beror också på hur nära band man har till produktionsindustrin.

10.4 Skogsskötselens betydelse för att värna värden i skogen

Vilka värden en skogsägare väljer att värna i skogen påverkar således *hur* skogen ska skötas och brukas. Man brukar tala om två olika skogsskötselsystem: **trakthyggesbruk** och **blädning**.

Val av skötselmetoder och intensitet i skogsbruket påverkar skogens förutsättningar, de ekosystemtjänster som den kan leverera och skogens fysiska utformning på kort och lång sikt. Eftersom ledtiderna är långa i en växande skog och dessutom varierar över landet tar det i regel lång tid innan resultatet av en del skötselåtgärder får effekt och innan skogen uppnår de mål som skogsägaren eftersträvar med sitt brukande. Val av skogsskötselsystem är ett av de viktigaste besluten att fatta. I det följande ges en kort beskrivning av sådana system, den kritik som riktas mot dessa och även vilka alternativ som diskuteras.

10.4.1 Dagens skötselsystem

Trakthyggesbruk är idag det vanligaste och helt dominerande skogsskötselsystemet i Sverige. Trakthyggesbruk har praktiserats i stor skala i Sverige sedan mitten av 1900-talet och det har förändrat den svenska landskapsbilden på många håll.

Trakthyggesbruket infördes som ett sätt att komma ifrån tidigare problem med sönderhuggna skogar med väldigt låga virkesförråd och bristande förnygring. I 1948 års skogsvårdslag förstärktes fokus på skogens tillväxt. Blädning (att man högg träd selektivt) förbjöds som skogsskötselmetod. Krav på jämn avkastning infördes och även skydd mot avverkning av yngre skog. 1950 beslutade Domänverket, som på den tiden förvaltade statliga skogar, att marker skulle restaureras genom trakthyggesbruk. Stora arealer kalhöggs och förnygrades genom markberedning och plantering eller sådd. Flera stora skogsföretag följde efter.⁴²¹ Avverkningen har stadigt ökat sedan 1950-talet, från ca 40 till 96 miljoner m³sk år 2022 (prel 89,6 2023).⁴²²

Trakthyggesbruk syftar till att möjliggöra ett ekonomiskt och rationellt storskaligt produktionsskogsbruk. Det kan ses som ett odlingssystem som liknar jordbruk, med plantering, skötsel och skördande av träd. I dagligt tal brukar man benämna det som ett system med kalhyggen och skogsplantering i stor skala.

Skogsstyrelsen och Naturvårdsverket beskriver trakthyggesbruk som ”ett rotationskogsbruk med tydliga faser där skogen genomgår en tydlig förnygringsfas

⁴²¹ Skogsstyrelsen/ Naturvårdsverket 2023c. *Förutsättningar för hyggesfritt skogsbruk och definition av naturnära skogsbruk i Sverige*, Regeringsuppdrag, rapport 2023 nr 16, [Förutsättningar för hyggesfritt skogsbruk och definition av naturnära skogsbruk i Sverige \(skogsstyrelsen.se\)](#), s. 16-17.

⁴²² Skogsstyrelsen/ Naturvårdsverket 2023c, s. 79.

med hjälp av plantering, sådd eller naturlig föryngring, följt av en ungskogs- och tillväxtfas för att sedan avverkas och ersättas med ett nytt bestånd.⁴²³

Blädning beskrivs av Skogsstyrelsen som:⁴²⁴

Blädning är en gallring där man eftersträvar att skapa eller bibehålla en fullskiktad struktur på skogen, det vill säga en skog där det finns träd av alla storlekar. I utgångsläget kan skogen bestå av flera trädslag men med tiden kommer den att bli alltmer grandominerad eftersom det i Sverige i praktiken bara är gran som kan föryngras i skuggan av större träd. Därför behöver marken vara lämplig för gran där man vill sköta skogen med blädning. Blädningen underlättas om skogen har ett relativt högt virkesförråd. Avverkningar sker vart 10:e–30:e år, det längre intervallet om skogen växer långsamt och det kortare där skogen växer snabbare. Det är i huvudsak de största träden som avverkas och virkesuttaget brukar ligga på 20–30 procent av virkesförrådet. Till skillnad från kalavverkning så är marken alltid trädbevuxen.

Blädningsbruk bedrivs idag i Sverige i begränsad omfattning.

Studier som gjorts pekar på att trakthyggesbruk är mer ekonomiskt lönsamt än andra skogsskötselsystem. En tidigare studie som genomfördes inom forskningsprogrammet Future Forests jämförde trakthyggesbruk med de hyggesfria metoderna blädning i granskog, omställning till blädning i granskog, luckhuggning i tallskog och högskärm av tall. Alla dessa fyra hyggesfria metoder gav sämre ekonomiskt resultat i studien än trakthyggesbruk.⁴²⁵

10.4.2 Kritik mot trakthyggesbruk

Trakthyggesbruket har fått konsekvenser för skogslandskapet. De flesta skogar nedanför den fjällnära regionen har någon gång avverkats med hyggesbruk och är idag mer eller mindre likåldriga. Naturskogar däremot är oftast olikåldriga (skiktade) och består av träd av olika höjd, grovlek och ålder.

Idag täcks en stor del av landskapet av hårt brukade likåldriga produktionsskogar som huvudsakligen består av ett trädslag, gran eller tall. Skogar på före detta åkermark kom att utgöras av nästan helt ensartade bestånd. Enligt SLU ... är en dryg tredjedel av skogen på produktiv skogsmark, inklusive reservat, enskiktad. Knappt 55 procent av skogen är tvåskiktad. Trenden för andelen flerskiktade bestånd är minskande.⁴²⁶

Skiktning beskriver trädens höjdfördelning i en skog. I en **enskiktad** skog är alla träd ungefär lika höga och det finns ett tydligt krontak. I en **tvåskiktad** skog finns två från varandra tydligt avgränsade höjdsikt, ett överbestånd och ett underbestånd, med var sitt krontak (vanligen är dessa bestånd en övergångsfas i trakthyggesbruket). I en **fullskiktad** skog är trädens höjder blandade med varandra överallt i skogen, ett tydligt krontak saknas och det finns fler små träd än stora. **Flerskiktad** skog är ett samlingsnamn för bestånd som varken är en-, två- eller fullskiktade.

⁴²³ Skogsstyrelsen/ Naturvårdsverket 2023c, s. 120.

⁴²⁴ [Metoder för hyggesfritt skogsbruk - Skogsstyrelsen](#)

⁴²⁵ [Hyggesbruk mest lönsamt - Skogssällskapet.se \(skogssallskapet.se\)](#)

⁴²⁶ Rummukainen 2024, s. 15.

Trakthyggesbruket, där likåldriga skogar med tall eller gran skapats, har också kraftigt minskat trädslagsdiversiteten i de svenska skogarna. Under 1900-talet har lövträd aktivt bekämpats och valts bort för virkesproduktion och det har skapats en brist på lövträd. Viktiga livsmiljöer, som gamla skogar med kontinuitetsvärden (**kontinuitetsskogar**), har minskat och fragmenterats som en följd av det storskaliga skogsbruket, vilket fått stora konsekvenser för många skogslevande arter:⁴²⁷

Det finns flera studier av hur stor andel lämpliga livsmiljöer som behövs för olika arter som tillsammans pekar mot en tröskelnivå på cirka 20 procent i ett skogslandskap. Att skapa sammanhängande livsmiljöer, så kallad grön infrastruktur⁴²⁸, för olika arter i skogslandskapet är också en prioriterad åtgärd för biologisk mångfald. Eftersom de brukade skogarna utgör den största delen (86 procent) av skogslandskapet, är det centralt att bevara naturvärden och öka variationen i den brukade skogen.

En del forskare, många inom miljö- och klimatrörelsen och många debattörer i skogsdebatten menar därför att trakthyggesbruk är skadligt och inte hållbart ur klimat- och biodiversitets synpunkt. Dessa argument har också förts fram i dialoger med utredningen och i de svar som församlingar och enskilda lämnat.

Kritiken mot trakthyggesbruket handlar bland annat om att kalavverkningar motverkar möjligheterna att nyttja skogen som kolsänka och att hyggen fortsätter att läcka koldioxid i många år efter en avverkning. Kritikerna anser också att kalavverkning skadar djur, växter och andra organismer och att fungerande ekosystem slås sönder. Återplantering med plantor av samma ålder och samma trädslag leder till enskiktade skogsbestånd och monokulturer. Habitat förstörs och konnektivitet (möjligheten för djur, växter, sediment och organiskt material att förflytta sig och spridas i naturen) mellan habitat skadas.

Det finns regler om vilken miljöhänsyn som ska lämnas vid trakthyggesbruk, men kritikerna menar att det inte är tillräckligt för att skydda biologisk mångfald. En del kritiker menar också att det som växer upp efter en kalavverkning inte är en ”riktig skog” utan snarare en skogsplantage, där skogens andliga, ekologiska och sociala värden gått förlorade.

10.4.3 Vad menas med hyggesfritt skogsbruk?

Många kritiker av trakthyggesbruk anser att man i högre utsträckning eller helt och hållet borde övergå till andra skötselmetoder som ger större klimatnytta och inte skadar miljön och den biologiska mångfalden på samma sätt. De som förespråkar hyggesfri skogsskötsel lyfter ofta fram tre nyttor: rekreativvärden, biologisk mångfald och renskötselns behov.

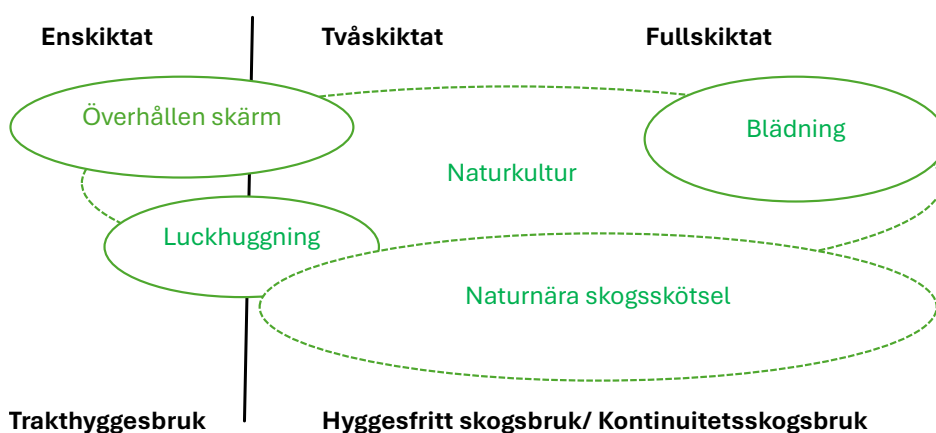
En rad olika begrepp används i debatten för sådana alternativa skötselmetoder, bland annat kontinuitetsskogsbruk, naturnära och hyggesfritt skogsbruk. Hur dessa begrepp definieras varierar och det kan ibland vara svårt att veta mer precist vad som avses i en diskussion. Begreppen som används går också delvis in i varandra. De olika begreppen kan förklaras i följande diagram som tagits fram av forskare. Till vänster anges trakthyggesbruk som främjar en likåldrig enskiktad skog med träd av samma höjd. Till höger anges hyggesfritt eller kontinuitetsskogsbruk som främjar en

⁴²⁷ Skogsstyrelsen/ Naturvårdsverket 2023c, s. 79-80.

⁴²⁸ Med grön infrastruktur menas: ”Ekologiskt funktionella nätverk av livsmiljöer som bidrar till att biologisk mångfald bevaras och för samhället viktiga ekosystemtjänster främjas i hela landskapet.”, Skogsstyrelsen/ Naturvårdsverket 2023c, s. 117.

olikåldrig skog, med olika höjdnivåer i trädbeståndet. Olika skötselmetoder som används inom respektive skötselsystem anges med grönt.

Diagram 10.1. Olika begrepp för hyggesfritt skogsbruk

Källa: Hannerz, Mats, m.fl. 2017. Hyggesfritt skogsbruk – En kunskapssammanställning från Sverige och Finland, SLU, Future Forests Rapportserie 2017:1, s. 9, illustrationen är något förenklad; ff-rapport_hyggesfritt_skogsbruk_en_kunskapssammanstallning-2017-04-02.pdf (slu.se)

Enligt Skogsstyrelsens definition⁴²⁹ innebär **hyggesfritt skogsbruk** på skogsmark med produktionsmål att skogen sköts så att det inte uppstår några större kalhuggna ytor. Det betyder att marken alltid är trädbevuxen och markägaren har en intention att långsiktigt bruka skogen hyggesfritt. Det finns alltid träd som är minst 10 meter höga på marken och skogens täthet överstiger en viss volym som anges i skogsvårdslagstiftningen. Det finns heller inga större kalhuggna ytor och vid **luckhuggning**⁴³⁰ får inte en enskild luckas storlek överstiga 0,25 hektar. Vid förnyring av ett område med ett system av luckor får områdets genomsnittliga täthet inte understiga en viss nivå.

När det gäller tall och andra ljuskrävande trädslag är det inte helt enkelt att använda sig av hyggesfria metoder eftersom de kräver mer ljus för att kunna etablera sig. Ett sätt att förnygra tallskog och ändå behålla marken mer trädbevuxen än vid traditionellt skärmskogsbruk är metoden **överhållen skärm**. Skärmställning betyder, enligt Skogsstyrelsen, ”en skogsskötselmetod inom skogsskötselsystemet trakthyggesbruk. Metoden syftar till att förnygra skogen med frö från skärmträd och innebär att den gamla skogen gallras så att beståndet efter avverkningen inte längre uppfyller skogsvårdslagens krav på slutenhet i 10 § skogsvårdslagen, dock inte så mycket att det klassas som kalmark.”⁴³¹ En överhållen skärm innebär att skärmen hålls tätare än en vanlig fröträdsställning och sparas betydligt längre än vid traditionellt skärmskogsbruk. Skärmen avvecklas sedan i flera steg. Vid tillämpning av överhållen skärm gäller att skärmens täthet i inledningsskedet inte får understiga en viss nivå.⁴³²

⁴²⁹ [Definition av hyggesfritt skogsbruk - Skogsstyrelsen](#)

⁴³⁰ Metoden med luckhuggning innebär att luckor huggs upp i skog som har uppnått lägsta ålder för slutavverkning enligt skogsvårdslagen. I takt med att förnyring etableras med hjälp av självförnyring, sådd eller plantering utvidgas luckorna tills beståndet förnygrats. Detta innebär att förnyringsfasen pågår under längre tid, ofta cirka 15–40 år. Skogsstyrelsen/ Naturvårdsverket, 2023c, s. 118.

⁴³¹ [Metoder för hyggesfritt skogsbruk - Skogsstyrelsen](#)

⁴³² Skogsstyrelsen/ Naturvårdsverket, 2023c, s. 119.

En del som är kritiska mot hyggesfritt skogsbruk menar att det skulle innebära en återgång till den blädning (dimensionshuggning), som historiskt ledde till icke produktiva skogar i norra Sverige. Dimensionshuggningar, som var vanliga i norra Sverige i början av 1900-talet är också en form av plockhuggning, med skillnaden är att de var mer exploaterande och tog inte hänsyn till skogens långsiktiga utveckling.⁴³³ Att dagens form av blädning skulle vara en återgång till dimensionshuggningar stämmer därför inte, enligt forskare:

Hyggesfritt skogsbruk är utbrett i andra delar av Europa, där omkring 25–30 procent av skogen sköts med sådana metoder ... dock med avsevärda skillnader mellan länder. När det hänvisas till hyggesfritt skogsbruk idag, kan det inte jämföras med den blädning som tillämpades under årtiondena runtomkring förra sekelskiftet, utan stor hänsyn till tillväxt och förnygring. Dagens hyggesfria metoder är flera och ger en bättre tillväxt och produktion.⁴³⁴

Hyggesfritt skogsbruk har på senare tid börjat lyftas fram som ett reellt alternativ till trakthyggesbruk. I Finland angav regeringen 2020 att andelen av hyggesfritt skogsbruk i den finska statens skogar ska öka till 25 procent av förnyelseavverkningar. Detta har också infriats, och till och med överträffats, årligen mellan 2020 och 2023 ... Enskilda skogsägare visar intresse och fler skogsägare har också börjat med hyggesfria metoder ... Även stora skogsbolag, både i Sverige och i Finland, anger att de överväger hyggesfritt skogsbruk, men än så länge med begränsat genomslag. I Sverige har Skogsstyrelsen och Naturvårdsverket (2023) föreslagit att i den statligt ägda skogen skulle 20–25 procent av brukandet ske med hyggesfria metoder. Myndigheterna har även lagt fram förslag om forskning, kompetensutveckling, rådgivning och styrmedel för att skapa förutsättningar för en bredare övergång till hyggesfritt skogsbruk på lämpliga marker, både hos staten och enskilda skogsägare.⁴³⁵

Annan kritik som framförs mot hyggesfritt skogsbruk handlar om ekonomi. Studier visar att den totala produktionen är något mindre vid hyggesfritt än trakthyggesbruk (10–20 procent), men produktionen kan också vara jämförbar mellan de två skogsbruksslagen över tid. Bilden behöver också nyanseras, enligt forskare, och den sammantagna bilden kan vara en annan om skogens andra värden också beaktas:

Lösamhet är naturligtvis en relevant aspekt för skogsägaren. Enbart skillnader i virkesproduktion ger dock inte fullgoda underlag för jämförelser mellan olika skogsbrukslags ekonomiska nytta. Kostnader för nyetablering, gallring, avverkning och andra åtgärder kan skilja sig åt, liksom riskerna förknippande med skogens sårbarhet för skador. Det lyfts även fram att hyggesfritt kan öka andelen grövre virke som inbringar ett högre pris, och att intäkterna kommer med ett jämnare flöde. Med hyggesfritt skogsbruk kan flera och större värden skapas för biologisk mångfald, rekreation, naturturism samt renskötsel. Hur dessa

⁴³³ Hannerz, Mats, m.fl. 2017. *Hyggesfritt skogsbruk – En kunskapssammanställning från Sverige och Finland*, SLU, Future Forests Rapportserie 2017:1, s. 10.

⁴³⁴ Rummukainen 2024, s. 32.

⁴³⁵ Rummukainen 2024, s. 33.

samhällsnyttor värderas, tillsammans med virkesvärdet, skötselkostnader och kalkylränta kan ha betydelse för skogsbrukets lönsamhet ... Resultat av olika jämförelser kan också skilja sig för specifika tillväxthållanden och med skogens aktuella tillstånd vid början av en jämförelse. Det kan handla om hur skogen ser ut när hyggesfritt skogsbruk ska introduceras (ungskog eller äldre enskiktad skog) och vilken (trakthyggesbruks)fas skogen är i.⁴³⁶

Det hyggesfria skogsbrukets lönsamhet kan således variera beroende på bland annat olika kalkylräntor⁴³⁷, nyetableringskostnader, avverkningsvolym och sortiment. Studier visar att det går att få lönsamhet:

Att hyggesfritt kan öka både andelen och mängden grövre virke kan bidra till större substitutionsnytta jämfört med avverkning av massaved... Både skogsägarens ekonomi och det samhällsekonomiska värdet kan bli högre vid hyggesfritt, även om tillväxten skulle vara mindre än vid trakthyggesbruket... Om skogsägare fick ekonomisk ersättning för kolinlagring och/eller andra nyttor från skogen kan skogsägarens avkastning vid hyggesfritt skogsbruk öka ytterligare, jämfört med trakthyggesbruk.⁴³⁸

10.4.4 Alternativa skötselmetoder kan främja andra värden i skogen

För att komma åt en del av de utmaningar som finns med dagens trakthyggesbruk har Skogsstyrelsen och Naturvårdsverket nyligen redovisat ett regeringsuppdrag där man bland annat studerat alternativa skötselssystem i syfte att främja andra värden i skogen än bara produktion. Studien innehåller också en kartläggning av befintlig kunskap och forskning. Skogsstyrelsen och Naturvårdsverket föreslår att **naturnära skogsbruk** ska definieras enligt följande:⁴³⁹

Ett naturnära skogsbruk efterliknar naturliga störningsprocesser, skapar variationsrika skogar och stärker miljövärden i skogslandskapet. Brukandet sker utifrån ett landskapsperspektiv och inkluderar anpassat trakthyggesbruk, hyggesfritt skogsbruk och vissa historiska brukningsformer.

Erfarenhet från naturnära skogsbruk, som utgår från skogsekosystemets naturliga processer och bred syn på hållbarhet, finns från en rad andra länder. Tanken med naturnära skogsbruk är således att skogsskötseln ska efterlikna skogens naturliga störningsdynamik, att ekosystemens naturliga funktioner, strukturella diversitet och trädslagssammansättning bevaras och återskapas och att ett landskapsperspektiv tillämpas.⁴⁴⁰

⁴³⁶ Rummukainen 2024, s. 34.

⁴³⁷ ”Trakthyggesbruk visade sig vara ekonomiskt fördelaktigt förutsatt låg kalkylränta (1 procent) och mycket låga nyetableringskostnader. Vid högre kalkylräntor blev hyggesfritt brukande snabbt det ekonomiskt optimala. Brytpunkten i termer av kalkylränta och nyetableringskostnader inträffade senare på mer produktiva marker, än på mindre produktiva marker.”, Rummukainen 2024, s. 34.

⁴³⁸ Rummukainen 2024, s. 34.

⁴³⁹ Skogsstyrelsen/ Naturvårdsverket 2023c, s. 9.

⁴⁴⁰ Skogsstyrelsen/ Naturvårdsverket 2023c, s. 62-63.

Myndigheterna menar att viktiga utgångspunkter för ett naturnära skogsbruk är att det ska både vara ekologiskt hållbart, anpassat till klimatförändringar, och samtidigt vara ekonomiskt lönsamt för skogsägaren:⁴⁴¹

Naturnära skogsbruk bygger i stort på att bruka skogen på ett sätt som efterliknar de naturliga störningarna som påverkat skogsekosystemen under lång tid. I ett naturnära skogsbruk sker anpassningar för att efterlikna hur branden påverkat skogarna historiskt men hänsyn tas även till andra naturliga och till viss del mänskliga störningar till följd av historiskt brukande som påverkat ... skogslandskapet. Ett mer varierat skogsbruk gynnar skogens långsiktiga produktionsförmåga och motståndskraft mot exempelvis storskaliga störningar som stormar, torka och insektsutbrott.

Naturnära skogsbruk kan också vara ett sätt att klimatanpassa skogen:⁴⁴²

Syftet med klimatanpassning av skogen är att stärka skogens resiliens mot klimatförändringens effekter. Det betyder att åtgärder som genomförs ska öka skogens förmåga att stå emot och återhämta sig från störningar som stormar, översvämningar, torka och bränder. Klimatförändringarna innebär också ökade risker för att skogen angrips av befintliga och nya skadegörare, och för erosion och markskador, vilket kan innebära betydande kostnader och konsekvenser för samhället. Viktiga åtgärder för att klimatanpassa skogen är att öka graden av variation av trädslag, trädålder och skiktning, och att välja trädslag efter ståndort och efter hur klimatet kommer att förändras på just den platsen.

Myndigheterna konstaterar att naturnära skogsbruk och användande av hyggesfria metoder också kan bidra till mer variation i skogen:

Skogsbruket har i huvudsak fokuserat på utveckling av enskiktade barrträdsbestånd för virkesproduktion i syfte att försörja industrin med virkesråvara och energi. Andra intressen har stått tillbaka av olika skäl. Det har medfört att andra värden än virkesvärden inte prioriterats och skapat en samhällsekonomisk obalans med andra värden som skogen producerar. För en samhällsekonomisk optimal förvaltning av skogen krävs en balans av alla nyttor skogen producerar baserad på det samhällsekonomiska värdet av de olika nyttorna... Genom att öka arealen variationsrik skog kan förutsättningarna förbättras för flera av de samhällsnyttor som nämns ovan och skapa en bättre balans mellan de olika värdena.⁴⁴³

Myndigheterna listar en rad områden där naturnära skogsbruk och användande av hyggesfria metoder kan bidra till ökade värden i skogen:

- **Bidra till att hejda förlusten av biologisk mångfald i skogen.** Hög biologisk mångfald finns särskilt i kontinuitetsskogar (skogar som aldrig tidigare varit slutavverkade). En rapport från Skogforsk visar att ”hyggesfria skogsbruksmetoder kan möjliggöra bevarande av värdefulla livsmiljöer, öka den gröna infrastrukturens funktionalitet och god konnektivitet som möjliggör arters

⁴⁴¹ Skogsstyrelsen/ Naturvårdsverket 2023c, s. 69.

⁴⁴² Skogsstyrelsen/ Naturvårdsverket 2023c, s. 70.

⁴⁴³ Skogsstyrelsen/ Naturvårdsverket 2023c, s. 20.

spridning, förstärka värdekärnors (avser ett sammanhängande skogsområde som bedömts ha en stor betydelse för fauna och flora) funktion i landskapet samtidigt som virkesproduktion bedrivs. Med hyggesfria skogsbruksmetoder och naturnära skogsbruk ges vissa hotade arter inom exempelvis grupperna marksvampar, hänglavlar, mossor och fåglar en större chans att fortleva än vid slutavverkning och plantering.”⁴⁴⁴

- **Minska risker för ras och skred.** Skogliga åtgärder som påverkar risken för ras och skred är byggande och underhåll av skogsbilvägar, markberedning, drivning i brant terräng, val av trädslag, areal och rumslig fördelning av hyggen, och val av skogsskötselmetoder.⁴⁴⁵
- **Öka upplevelsevärden i skogen och landskapet.** Särskilt hyggen, markberedningsspår och röjningsskog ogillas av människor: ”Speciellt hyggen är en källa för konflikter. En slutavverkning innebär en snabb och stor förändring när den avverkningsmogna och lätt framkomliga skogen med höga upplevelsevärden ersätts av ett svårframkomligt hygge med mycket låga upplevelsevärden. I närskogar kan hyggen vara särskilt problematiska och konfliktfyllda. Närskog är den närmsta, tillgängligaste och mest nyttjade skogen.”⁴⁴⁶
- **Främja renskötselns behov.** Metoder som används inom denna typ av skogsbruk kan gynna förekomsten av häng- och renlav och kan bidra till en förbättrad struktur av lavrika, äldre skogar på landskapsnivå.⁴⁴⁷
- **Klimatanpassning av skogen.** Artrikedom och genetisk variation kan bidra till ökad motståndskraft mot skador. Användning av hyggesfria och naturnära metoder ökar variationen av bland annat ålder, skiktning, och täthet i skogen. Detta bidrar till en ökad klimatanpassning av skogen, eftersom risken för olika skador minskar samtidigt som konsekvenserna av en skada inte blir lika stora som de annars hade kunnat bli.⁴⁴⁸
- **Ekonomi.** ”Med ett variationsrikt skogsbruk kan olika råvaror förädlas och skapa värden i flera led. Olika trädslag och kvaliteter kan ge skogsägare ökad valfrihet att leverera på en diversifierad marknad. Ett variationsrikt skogsbruk har även bättre förutsättningar att stå emot och återhämta sig efter olika typer av skador och kan därmed ge en säkrare leverans av råvara. Samtidigt som ett variationsrikt skogsbruk innebär att skogsägaren sprider riskerna så kan det även medföra att virkesproduktion blir något lägre än om man styr hårdare mot det trädslag som producerar bäst. Att använda metoder som inte är tillräckligt beprövade kan innebära en ekonomisk osäkerhet, vilket behöver vägas in i planeringen av brukandet. En ökning av variationen kan göras på flera olika sätt.”⁴⁴⁹

När det gäller skogens roll i att motverka klimatförändringar är effekterna, enligt Skogsstyrelsen och Naturvårdsverket, oklara både rörande trakthyggesbruk respektive hyggesfritt och naturnära skogsbruk eftersom forskningen pekar åt olika håll:⁴⁵⁰

⁴⁴⁴ Skogsstyrelsen/ Naturvårdsverket 2023c, s. 21; Sonesson, Johan, m.fl.2017. *Hyggesfritt skogsbruk på landskapsnivå*, Skogforsk. Arbetsrapport 926, [hyggesfritt-skogsbruk-pa-landskapsniva-arbetsrapport-926-2017.pdf \(skogforsk.se\)](https://www.skogforsk.se/arbetsrapport-926-2017.pdf)

⁴⁴⁵ Skogsstyrelsen/ Naturvårdsverket 2023c, s. 22.

⁴⁴⁶ Skogsstyrelsen/ Naturvårdsverket 2023c, s. 22.

⁴⁴⁷ Skogsstyrelsen/ Naturvårdsverket 2023c, s. 23.

⁴⁴⁸ Skogsstyrelsen/ Naturvårdsverket 2023c, s. 24.

⁴⁴⁹ Skogsstyrelsen/ Naturvårdsverket 2023c, s. 25.

⁴⁵⁰ Skogsstyrelsen/ Naturvårdsverket 2023c, s. 25.

Skogen kan också bidra till att begränsa klimatförändringarna genom kolinlagring i stående skog och i träbaserade produkter och genom att substituera fossila produkter. Hur olika hyggesfria metoder eller naturnära skogsbruk påverkar dessa effekter är oklart, eftersom dess effekter på kolflöden i skogen, träprodukter och skogens resiliens är oklara. Effekten av blädning på kolbalansen jämfört med trakthyggesbruk varierar i olika studier. Blädning kan leda till en viss negativ effekt på trädutväxten som har kopplats till avverkningen av stora och vitala träd. Samtidigt indikerar andra studier att blädning eller plockhuggning⁴⁵¹ har potential att undvika utsläppen som sker från ett hygge efter avverkningen. Effekten på substitution kan också variera eftersom naturnära skogsbruk kan ändra virkesproduktion samt typ av sortiment och därmed livslängden av träprodukterna.

Klimatnyttan vid en jämförelse mellan trakthyggesbruk och hyggesfritt har också sammanfattats på följande sätt av forskare:

Sammantaget finns aspekter av klimatnyttan som kan skilja sig mellan trakthyggesbruk med kalvhuggning och hyggesfritt skogsbruk. Dessa berör virkesproduktion (jfr möjlighet till substitution), kolsänkan i levande biomassa och kolsänkan i marken. Medan ekonomin i trakthyggesbruk med kalvhuggning gynnar inte minst industrin kan hyggesfritt skogsbruk gynna skogsägaren och samhället.⁴⁵²

Skogsstyrelsen och Naturvårdsverket har också identifierat en rad områden där hyggesfritt brukande skulle ge effekt för den biologiska mångfalden och ekosystemtjänster.⁴⁵³

- kontinuitetsskogar som inte uppfyller kraven för formellt skydd eller frivillig avsättning
- skogar i anslutning till vatten och skyddade områden
- områden med risk för ras och skred
- tätortsnära skogar
- renbetesmarker samt
- skogar av värde för konnektiviteten i landskapet så att djur, växter och annat kan förflytta sig och spridas.

Myndigheterna konstaterar att det finns en stark norm inom svenskt skogsbruk att bedriva trakthyggesbruk och att metod- och teknikutveckling, planeringsverktyg, forskning och skoglig utbildning haft sin utgångspunkt i den skötselmetoden under lång tid. De menar att det bland annat behövs fler styrmedel, incitament och stöd till skogsägaren för att underlätta hyggesfritt och naturnära brukande.

10.4.5 Åtgärder som skulle främja ett naturnära skogsbruk

Skogsstyrelsen och Naturvårdsverket har identifierat och preciserat ett antal nyckelåtgärder som skulle främja ett naturnära skogsbruk.⁴⁵⁴

⁴⁵¹ **Plockhuggning** innebär avverkning av enskilda träd, oftast de dominerande grövsta träden. Ett annat namn för plockhuggning är **selektiv avverkning**.

⁴⁵² Rummukainen 2024, s. 35.

⁴⁵³ Skogsstyrelsen/ Naturvårdsverket 2023c, s. 44.

⁴⁵⁴ Skogsstyrelsen/ Naturvårdsverket 2023c, s. 9-10.

- **Säkerställa skonsam avverkning.** Minskad hyggesstorlek, maximalt två hektar i Götaland och maximalt fyra hektar i övriga delar av Sverige. Ökad miljöhänsyn, minst 20 procent av arealen lämnas som miljöhänsyn vid anpassat trakthyggesbruk. Ökad hänsyn till det biologiska kulturarvet vid skogliga åtgärder. I ett anpassat trakthyggesbruk ska en genomsnittlig kantzon om minst 15 meter på varje sida av vattendraget lämnas över avverkningsområdet. Högst 15 procent av vattendraget får sakna kantzon. Brynmiljöerna bör vara rika på löv och blommande buskar samt minst tio meter breda.
- **Landskapsplanering.** Andel olikåldriga skogsbestånd (innehåller träd av olika storlekar och olika åldrar) i landskapet ska utgöra minst två tredjedelar av landskapet år 2050. Konnektiviteten och landskapets gröna infrastruktur med ekologiskt funktionella nätverk av livsmiljöer förbättras genom anpassade skogsbruksplaner eller annan planering som utgår från landskapsperspektivet.
- **Främja naturlig förnyring.** Ökad andel naturligt förnygrad areal genom tillämpning av skärm- och fröträdställning, luckhuggning och blädning. Inblandning av minst 30 procent naturligt förnygrade träd i planterade eller frösådda bestånd. Ökad trädslagsblandning och ökat inslag av löv vid förnyring och andra skogliga åtgärder. Främmande trädslag kan användas i vissa fall i syfte att stärka skogens klimatanpassning. Ingen eller skonsam markberedning.
- **Anpassning till renskötseln.** Ökad anpassning till renskötselns behov genom att bevara och öka konnektiviteten mellan lavrika skogar samt justering av hänsyn och val av skogsbruksmetod. Tillämpa skonsam intermittent (fläckvis) eller riktad markberedning på lavrika marker och undvik helt markberedning på lavrika ytor. Ingen förnyring med contortatall i renskötselområden.

10.5 Stiftens arbete med hyggesfritt skogsbruk idag

Under 2018 fattade egendomsförvaltningarna beslut om två nya miljömål, ett om att minska skador i markberedning och ett om att utveckla arbetet med hyggesfria avverkningsmetoder. Under 2019 kartlades målet om att använda hyggesfria avverkningsmetoder för att möjliggöra relevanta målsättningar som även är mätbara.

Enligt den nya FSC-standarderna ska minst 10 procent avsättas eller ha anpassad skötsel. Anpassad skötsel kan exempelvis innebära vissa former av hyggesfritt skogsbruk.

Egendomsförvaltningarna redovisar andelen hyggesfritt i sina årliga rapporter till nationell nivå. Av redovisningarna kan utläsas hur andelen hyggesfritt skogsbruk utvecklats de senaste åren.

Tabell 10.1. Andel hyggesfritt skogsbruk i stiftet

År	Total produktiv skogsareal (ha)	Hyggesfritt skogsbruk (ha)	Andel i %
2020	400 558	8 091	2,0
2021	401 979	10 491	2,6
2022	403 773	8 838	2,1
2023	406 519	11 807	2,9

Källa: Samråd och tillsyn prästlönetillgångar, rapporter 2021-2024

10 av 13 förvaltningar har under 2023 använt hyggesfria skogsbruksmetoder i någon mån och samtliga förvaltningar har arealer där målsättningen är att bedriva hyggesfritt

skogsbruk. Det är mycket stor variation mellan stiften. Högst andel hyggesfritt har Lunds stift med 10,5 procent, medan Luleå, Stockholm och Västerås stift inte ens når upp till 1 procent av den produktiva skogsarealen. För 2023 redovisade stiften följande.

Tabell 10.2. Målsatt hyggesfri areal 2023 inom PLT, antal hektar

Stift	Produktiv skogsareal	Målsatt hyggesfri areal	Procent
Göteborg	25 680	950	3,69
Härnösand	69 921	1900	2,71
Karlstad	44 101	1 155	2,61
Linköping	30 794	2 000	6,49
Luleå	41 237	179	0,43
Lund	9 472	1 000	10,55
Skara	25 154	492	1,95
Stockholm	3 295	20	0,6
Strängnäs	14 998	715	4,76
Uppsala	41 200	543	1,31
Visby	7 512	270	3,59
Västerås	43 865	83	0,18
Växjö	49 290	2 500	5,07
S:a 2023	406 519	11 807	2,9
<i>S:a 2022</i>	<i>403 773</i>	<i>8 838</i>	<i>2,18</i>

Källa: Samråd och tillsyn prästlönetillgångar 2023

I *Samråds och tillsynsrapport 2023* anges att hyggesfritt skogsbruk är ett prioriterat område för stiften att fortsätta utveckla. En utmaning inom området uppges vara att hyggesfritt i de flesta fall ger en lägre tillväxt och sämre totalekonomi än trakthyggesbruket. Vidare varierar förutsättningarna för hyggesfritt skogsbruk beroende på det enskilda beståndets egenskaper i utgångsläget, såsom befintliga trädslag. Generellt kan skötselmetoden blädning fungera med skuggtåliga trädslag som gran och bok, menar stiften.

Av *Samråd och tillsynsrapport 2023* framgår vidare att de flesta stiften har utsett områden eller fastigheter som ska fungera som demonstrationsytor och/eller övningsområden för hyggesfritt skogsbruk. De flesta stift har haft någon eller några aktiviteter i sina övningsområden för egen personal, annan stiftspersonal eller förtroendevalda. Målet om hyggesfritt kommer att utvärderas i slutet av 2024. Det pågår också flera externa projekt som kan komma att ge ytterligare infallsvinklar till mål och/eller arbetssätt och eventuellt bidra till utveckling av miljömålet när behov uppstår.

I samband med stiftsbesöken har utredningen ställt frågor om hyggesfritt och naturnära skogsbruk. Flera av stiften menar att det är knepigt att det finns flera olika definitioner av hyggesfritt skogsbruk och det är svårt att förhålla sig till det. Till exempel har Skogsstyrelsen och FSC standarden olika definitioner. Otydligheten i begrepp gör det också svårt att bemöta förväntningar på hyggesfritt. Flera stift lyfter också behovet att öka kunskapen om hyggesfritt skogsbruk.

Ett stift med stort skogsinnehav beskriver att de arbetar aktivt med plockhuggning av gran. Granbarkborren ställer dock till stora problem för dem och därför är de försiktiga. I deras stift finns inte heller något tryck från församlingar och allmänheten att ställa om till hyggesfritt. De har ändå valt att vara proaktiva och söker aktivt mer kunskap om hyggesfritt skogsbruk, bland annat genom besök i Tiveden. De testar också hyggesfritt i tätortsnära skog där man försöker omvandla granskog till tallskog. De menar att produktionsskog med äldre granbestånd är nästan omöjlig att ställa om till hyggesfritt. Egendomsförvaltningen bedömer att hyggesfritt är mer arbetsintensivt i början och att det krävs mer planering jämfört med trakthyggesbruk. På sikt kan man dock få fram ett dyrare virke, bedömer man.

Ett annat stift berättar att de använder blädning och plockhuggning i äldre granskog. De försöker aktivt klimatanpassa skogen och har redan drygt 60 procent tallskog. De upplever inte att de har problem med granifiering. Ju äldre skogen blir, desto större risker innebär det. För att öka den biologiska mångfalden i stiftets skogar, arbetar man med att öka kunskapen om hyggesfritt skogsbruk och utveckla arbetet genom nya metoder. De bedömer att omställning tar tid. De upplever att de behöver lära sig mer, och att det också är svårt att hitta rester av kontinuitetsskogar som skulle kunna brukas hyggesfritt.

Ett tredje stift menar att hyggesfritt kan användas där det finns förutsättningar för det. De anser dock att hyggesfritt ”inte är lösningen”, som många påstår. De bedömer att en omställning till hyggesfritt skulle innebära en ”störtdykning i avkastningen” och även omställningsskostnader. De menar också att de som håller på med hyggesfritt inte räknar med den egna arbetstiden i kostnaderna. Kyrkan skulle kunna lära av andra skogsägare. Skogforsk och Sveaskog håller på med seriösa satsningar, vilket kräver resurser och skogar att bedriva försöksverksamhet i, menar stiftet.

Ytterligare ett stift beskriver att de arbetat med hyggesfritt i fem år och att ca 4 procent av skogen brukas så. De använder Skogsstyrelsens definition av hyggesfritt. Hyggesfritt kan till exempel vara lämpligt på kalkbarrskogar där det finns ovanliga svampar. Omställningstiden bekymrar dem. Därför är de försiktiga med hyggesfritt. Det innebär helt andra planeringsinsatser och annan ekonomi än trakthyggesbruk. De upplever att forskarna ger olika svar och det är svårt att veta vad man ska gå på.

Ett av de sydliga stiftet menar att hyggesfritt inte är något konstigt i deras verksamhet. De brukar hyggesfritt i tätortsnära skogar. De sparar lövskog och 80-åriga tallar. Om skogen består av 50-årig monokultur behöver man börja om. Risken är stor att en sådan skog skulle blåsa omkull om man började med hyggesfritt.

10.6 Synpunkter och medskick kring hyggesfritt och naturnära skogsbruk

10.6.1 Rundabordssamtalen

Eftersom valet av skogsbruksmetoder är centralt för kyrkans skogsförvaltning har frågan om hyggesfritt och naturnära skogsbruk behandlats under flera av de rundabordssamtal och andra dialoger som utredningen genomfört. Ett av rundabordssamtalen hade också särskilt fokus på hyggesfritt och naturnära

skogsbruk⁴⁵⁵. Samtliga rundabordssamtal med externa experter och sakkunniga har berört frågorna.

De forskare som deltog i rundabordssamtalet om klimatförändringar och biologisk mångfald uppmanar Svenska kyrkan att våga testa andra skötselmetoder för att värna biologisk mångfald och motverka klimatförändringar.⁴⁵⁶ Det behövs strukturerad kunskapsuppbyggnad kring sådana skötselmetoder och det som testas behöver följas upp.⁴⁵⁷

Klimat- och miljörelsens företrädare uppmanar Svenska kyrkan att bruka skogen utan trakthyggesbruk och i stället välja kontinuitetsskogsbruk, hyggesfritt och naturnära skogsbruk.⁴⁵⁸ De ser stora möjligheter att komma åt de utmaningar som finns inom klimatområdet och rörande hotet mot den biologiska mångfalden genom ett alternativt och skonsammare skogsbruk. Birdlife anför att det är angeläget att skapa flerskiktade skogar och återskapa lövskog och åkermark samt att hyggesfritt skogsbruk borde användas. Naturskyddsföreningen anser att Svenska kyrkan borde ha 25 % naturnära skogsbruk år 2030 som omställningsmål. Världsnaturfonden anser att 30 % av kyrkans skogsbruk borde brukas naturnära och hyggesfritt⁴⁵⁹. Skydda Skogen tycker att 70 % av kyrkans skog ska brukas med bevarad biologisk mångfald och kyrkan borde sluta med kalavverkningar i kontinuitetsskogar och hänglavsskogar⁴⁶⁰. Även Jordens vänner förordar plockhuggning och hyggesfritt.

Samiska företrädare ser stora problem med dagens trakthyggesbruk. De anför att rennäringen framför allt behöver skydd av lavrika marker och förbättrad tillgänglighet för renarna i skogen. Det behövs också restaurering av lavmarksområden för att skapa potentiella betesmarker. Marklav går att återskapa. Forskare har bland annat visat att anpassningar för renskötseln kan öka arealen med goda förutsättningarna för marklav med 22 % inom 15 år.⁴⁶¹ Det behövs ingen eller i vart fall skonsammare markberedning och även en avveckling av contorta. De ser möjligheter i kontinuitetsskogsbruk och hyggesfritt skogsbruk för att åstadkomma detta. Det viktiga är att värna marklav och hänglav och funktionen får avgöra vad som bör göras. Vid till exempel flyttleder kan man använda plockhuggning för att få till en utglesning. Förutsättningarna skiljer sig mellan samebyarna och det behövs dialog om vad som är

⁴⁵⁵ I rundabordssamtalet den 9 april 2024 deltog Lars Lundqvist och Anders Dahlberg, båda forskare vid Sveriges Lantbruksuniversitet, Carl Appelqvist, sakkunnig vid Skogsstyrelsen, Lars-Olof Sarenmark, sakkunnig vid Naturvårdsverket, Henrik von Stedingk, från certifieringsorganisationen FSC, samt skogsingenjören Martin Jentzen, verksam inom hyggesfritt skogsbruk. Som observatör deltog Gunilla Franzén, ordförande i egendomsutskottet i Göteborgs stift, och Ove Nystrand, chef för egendomsförvaltningen i Karlstad stift.

⁴⁵⁶ I rundabordssamtalet den 12 februari deltog forskarna Tomas Lundmark, SLU, B G Jonsson, Mittuniversitetet, Per Angelstam, SLU, Johan Sonesson, SLU, och Johan Berg, Linnéuniversitet. Som observatörer deltog Bengt Palmqvist, chef egendomsförvaltningen Linköpings stift samt Sture Karlsson, ordförande egendomsnämnden Västerås stift.

⁴⁵⁷ Synpunkter från B G Jonsson, Tomas Lundmark respektive Per Angelstam

⁴⁵⁸ I rundabordssamtalet den 5 mars 2024 deltog Gabriella Westberg, styrelseledamot i Jordens Vänner, Johan Faskunger, sakkunnig på Svenskt Friluftsliv, Gustaf Lind, generalsekreterare för Världsnaturfonden, Karin Lexén, generalsekreterare för Naturskyddsföreningen, Sebastian Kirppu, skogsbiolog på Skydda Skogen, Christer Johansson, sakkunnig på Birdlife Sweden. Anneli Kihlstrand, ordförande egendomsnämnden i Lunds stift, och Klas Gustavsson, chef för egendomsförvaltningen i Växjö stift, deltog som observatörer.

⁴⁵⁹ Utredningen har också fört samtal med Naturskyddsföreningens företrädare den 6 december 2023.

⁴⁶⁰ Utredningen har också fört samtal med Skydda Skogens företrädare den 7 februari 2024 där frågor kring hyggesfritt fördes fram.

⁴⁶¹ [Förändrat skogsbruk krävs för att bibehålla renars bete – Natursidan](#)

lämpligast. Det anförs också att hyggesfritt skogsbruk inte är en egentlig renskötsel Anpassning. Det handlar helt om vilket syfte och mål man har med åtgärder. För skogssamebyarna är det också annorlunda jämfört med fjällsamebyarna. Skogssamebyarna behöver i regel skonsam markberedning, framkomlighet och bete. Därför behöver kyrkan lära känna varje enskild sameby och de lokala behoven.

I rundabordssamtalet om hyggesfritt deltog forskare, sakkunniga praktiker, myndighetsföreträdare samt företrädare för certifieringssystemet FSC. Åsikterna skiljde sig åt en del när det gäller synen på trakthyggesbruk och dess konsekvenser och hur pass väl andra skogsskötselsystem fungerar från produktionssynpunkt. Det finns också olika definitioner av hyggesfritt skogsbruk, vilket försvårar diskussionen.

En forskare inom ekologi och mykologi beskrev att det finns ca 60 000 olika arter i Sverige, med en rad olika miljökrav och behov.⁴⁶² Ca 2000 av dessa är knutna till skogen. Vår syn på skogen och dess artrikedom tenderar att vara antropocentrisk – den utgår från ett mänskligt perspektiv, utifrån vilka arter vi människor bedömer som värdefulla. Det man behöver fråga sig är istället vilka nyttor behöver finnas i skogen och vilka arter ska i så fall finnas där? Det har tagit arter mycket lång tid att anpassa sig till nuvarande habitat. Människans påverkan på naturen leder till att många arter hotas. Det finns vinnare, förlorare och indifferentia bland arterna. Den storskaliga påverkan på skogen är sentida. Problemet handlar om att skogen brukas med kalhyggesbruk sedan 70 år tillbaka. Skog med lång kontinuitet blir allt ovanligare och de minskar i omfattning. Arter som är anpassade till lång skoglig kontinuitet får allt mindre livsutrymme. Arterna behöver skydd, mat och kontinuitet. Alla arter är beroende av kontinuitet i tid och rum. Det behövs död ved, gamla träd och speciella skogsmiljöer. Den svenska skogsbruksmodellen bygger på naturhänsyn i produktiva skogslandskap. Men så kallad generell hänsyn, som skogsvårdslagen kräver, räcker inte för att skydda skogen. Ju mer hänsyn som lämnas, desto bättre och landskapsperspektivet är viktigt. Hyggesfritt skogsbruk skulle kunna vara en delösning på skogens naturvårdsproblem. Det skulle gynna arter knutna till speciella och äldre skogsmiljöer. Det behövs också skyddade områden. Hyggesfritt skogsbruk skulle också kunna vara kompletterande till skötsel- och naturvårdsverktyg. Det skulle vara bra för arter med speciella miljökrav så som marksvampar, mossor, skogsfågel, hänglavar, kärllväxter, vissa insekter, vissa fladdermöss osv. Generell hänsyn är alltid viktigt. Det finns mycket forskning om hyggesfritt skogsbruk som visar att det är bättre för rödlistade arter jämfört med trakthyggesbruk.⁴⁶³

En forskare inom produktionsskogsbruk framförde att debatten tenderar att fokusera på enskilda åtgärder i skogsbruket. Det behövs en plan för skogsproduktion och trakthyggesbruk ger verktyg för det. Blädning fungerar väl i fullskiktad granskog i Sverige. Vid en övergång till blädning skulle dock andra problem kunna uppstå. Det som kan vara aktuellt är mikrohyggen eller överhållen skärm, men det leder till nya problem eftersom det blir väldigt små bestånd för framtiden och kan leda till fragmentering av bestånd.⁴⁶⁴

⁴⁶² Anders Dahlberg

⁴⁶³ Se bl.a. Gustafsson, Lena, m.fl. 2016. *Naturhänsyn vid avverkning – en syntes av forskning från Norden och Baltikum*, SLU, [gustafsson_et_al_160714.pdf \(slu.se\)](#); Brunet, Jörg. 2023. *Generell naturvårdshänsyn i hyggesfritt skogsbruk i Mellaneuropa*, SLU, [brunet-j-20231207.pdf \(slu.se\)](#); Skogsstyrelsen/ Anders Dahlberg. 2011. *Kontinuitetsskogar och hyggesfritt skogsbruk*, [Microsoft Word - 1837 allra senaste.doc \(skogsstyrelsen.se\)](#)

⁴⁶⁴ Lars Lundkvist

En sakkunnig i naturnära skogsbruk anförde att den biologiska mångfalden i Sverige påverkas mest av jord- och skogsbruk.⁴⁶⁵ Skogen är ett komplext adaptivt system med en naturlig dynamik. Man behöver sträva efter att bibehålla ett intakt system. Om vi tar bort en del så får det effekter såsom ökad känslighet och minskad adaptivitet. Det är ett problem att jordbrukets logik och moral har flyttat in i skogen. Skogen är inte en odling utan en spontan naturtyp och behöver därför hanteras på ett annat sätt än en odling. Vi borde diskutera filosofin bakom dagens system och att det behövs ett annat förhållningssätt. Det behövs multifunktionella skogar. Man behöver restaurera skogar och öka diversifieringen. Det behövs kunskap om naturliga mekanismer i skogen och hur vi begränsar vår påverkan på skogen. Dagens skogssektor kan delas in i två delar, nämligen förädlingsindustrin respektive markförvaltningen/skogsbruket. Förädlingsindustrin får sin förtjänst från att förädla virkesvolymen till konsumentprodukter. Förädlingsindustrin är kund till skogsbruket och är därmed bara exponerad för ekologiska risker i andra hand. Förädlingsindustrin strävar efter låga virkespriser och stabila virkesflöden, det vill säga avverkning. Markförvaltningen/skogsbruket å sin sida förvaltar skogen och exponeras för ekologiska risker, och i förlängningen för ekonomiska risker. Markförvaltningen strävar efter låga produktionskostnader, höga virkespriser och riskminimering (och därmed också långa tidsperspektiv). Dessa aktörer rör sig båda på virkesmarknaden men deras intressen är olika. Det skogsbruk som idag bedrivs formades i en annan tid och vi möter nu en annan beställning från samhället som handlar om skog för klimatet, för rekreation m.m. Man behöver skilja på förutsättningar, mål och redskap för att nå dessa mål. Först behöver man besluta om grundläggande värderingar och mål för skogsbruket, och först därefter välja verktygen – som skogsbruksmetoder – för att nå dessa mål.

I rundabordssamtalet om hyggesfritt skogsbruk deltog även en företrädare för certifieringssystemet FSC i Sverige. Bland certifieringskraven för miljöhänsyn finns bland annat krav på 5 procents naturvårdsavsättningar och 5 procent långsiktigt bevarande och utveckling av naturvärden. Det finns också hänsynskrav av olika slag såsom lämnande av hänsynsträd, naturvårdsträd, kantzoner och högstubbar. Skogsägaren har stor frihet att utforma sitt skogsbruk och valet av metoder beror på vilka mål man har för skogsbruket. Hyggesfritt kan vara bra om man vill ha naturlig förnyring. Hyggesfritt är positivt för renskötseln eftersom det kan gynna lav. Det är ofta uppskattat av lokalbefolkning som vill vistas i skogen. Hyggesfritt skogsbruk ger dock inte högre biologisk mångfald per automatik. I ett landskapsperspektiv kan hyggesfritt skogsbruk vara ett komplement till trakthyggesbruk eftersom det skapar variation.

Skogsstyrelsens medarbetare talade om ett regeringsuppdrag man gjort nyligen tillsammans med Naturvårdsverket om hyggesfritt och naturnära skogsbruk (som berörs ovan). Myndigheterna noterar att det finns traditioner och normer bland många inom skogsbruket som gör att det finns hinder mot att fler väljer hyggesfritt och naturnära skogsbruk. Det behövs styrmedel från staten för att fler ska välja det. Myndigheterna har också föreslagit att staten, som skogsförvaltare, borde gå före och vara en föregångare när det gäller hyggesfritt skogsbruk, vilket man också föreslagit regeringen under 2023. Man behöver också utveckla rådgivningen och prioritera utformningen av bättre kunskapsunderlag kring kontinuitetsskogsbruk. Det ställs idag nya anspråk på vad skogen ska leverera. Därför behöver man anpassa

⁴⁶⁵ Martin Jentzen

skogsbruksmetoderna efter nya mål. Vid en övergång till kontinuitetsskogsbruk får man troligtvis räkna med en lägre virkesproduktion under en övergångsperiod.

I samtalet framkom också att beroende på vilka syften man har med skogsbruket, så behöver man anpassa skogsbruksåtgärderna därefter. Om målet är att skapa volym i produktionen är lösningen en. Och om målet är att skapa sociala värden eller främja biologisk mångfald kan lösningen vara en annan. I till exempel tätortsnära lägen kan man vilja prioritera en viss sorts skog som gynnar sociala värden.

Det finns även en del utmaningar med hyggesfritt skogsbruk. Bland annat diskuterades att det kan vara svårt att få till förnygring av skog vid luckhuggning. Hur man ska göra beror på vilka trädslag man vill få upp. Det kan också vara positivt att använda olika metoder för att få till variation i skogen. Det ger också förutsättningar att uppnå fler mål eller kombinerade som förvaltaren har för skogsbruket. Om man använder luckhuggning behöver man beakta hur stora dessa ska vara, för att inte skada mykorrhiza⁴⁶⁶ i marken. Även vid hyggesfritt skogsbruk behöver man planera den miljöhänsyn som ska göras, bland annat artbevarande, beståndsvolymer av död ved, andelen lövträd etc. Att börja använda nya metoder förutsätter också ett lärande och att man vågar testa för att se vad som fungerar. Skogens faktiska utformning kommer avgöra vad som bör göras. Det råder inte heller samsyn generellt om vilka skogar i Sverige som ingår i definitionen ”kontinuitetsskogar”. Det behövs bättre kunskap om var dessa skogar finns och också om hur de påverkas av brukande. Många skogar av de skogar vi tänker på kan ha varit brukade. Skogen själv behöver vara en värdemätare.

ENSO:s företrädare som deltog i samtalet lyfte att det finns ett brett intresse bland egendomsförvaltarna kring hyggesfritt skogsbruk. Det görs en del idag och även försöksverksamhet. Vissa förvaltningar deltar i forskningsprojekt. De letar efter ny kunskap och man arbetar med de bestånd där det finns förutsättningar. Det kan vara områden där det finns andra värden att ta hänsyn till eller flerskiktad skog. Men det är ganska små arealer än så länge. Det behövs verktyg och kunskap om konsekvenserna. Omställning tar också tid.

Skogsstyrelsens sakkunnige delade denna syn att det tar tid och att det inte finns några snabba lösningar. Om man ställer om stora områden på kort tid så finns det risker. Man kan till exempel gallra för att göra skogar stormstabila, men det tar tid. Man kan också börja med luckhuggning och inte ha för bråttom. Inte göra för stora uttag. Det är viktigt att ha en inriktning för hyggesfritt. Granskog är en utmaning och man får prova sig fram. Det kanske inte heller är enskiktad granskog som man i första hand ska satsa på om man vill övergå till hyggesfritt. Däremot kan man vid en första rönjning få en första bild av om hyggesfritt kan vara en väg framåt.

Andra synpunkter som fördes fram var att granbestånd som är 50–60 år gamla skulle kunna var möjliga att börja ställa om. Det framhölls att tvåskiktad skog är ganska vanlig och sådan skulle kunna nyttjas vid omställning. Det är också viktigt att etablera referensobjekt – gärna skog som avsätts för längre period av fri utveckling – för att kunna följa vilka skador som kan uppstå och som man kan mäta emot.

Vilka samlade medskick fick Svenska kyrkan så i denna diskussion? Flera av de sakkunniga som deltog i samtalet lyfte att Svenska kyrkan har goda möjligheter att utveckla hyggesfritt skogsbruk. Utifrån sin värdegrund och kyrkans uppgift kan man utforma egna mål för skogsbruket. Det kan också var olika mål för olika bestånd. Och

⁴⁶⁶ **Mykorrhiza** är ett samarbete mellan en växt och en svamp där svampens trådar växt in i växtens rötter. Svampen får kolhydrater från växten och hjälper växten att ta upp vatten och tillgodogöra sig viktiga näringsämnen.

hyggesfritt kan vara ett av verktygen för att nå de uppsatta målen. Medskicken som gavs var att eftersom kyrkan inte är ett företag har man större möjligheter, större frihet och handlingsutrymme att välja sådant som andra inte kan. Det kan inspirera andra skogsägare. Kyrkan kan också hitta nya modeller för samverkan för tätortsnära skog. Den fjärde hållbarhetsdimensionen – andlighet – ger också möjlighet att värdesätta andra mål inom skogsbruket. Då skulle kyrkan också kunna bli en förebild för andra, vilket kyrkan skulle kunna vinna på.

10.6.2 Dialog med praktiker i Tiveden

Utredningen har även fört dialog med praktiker⁴⁶⁷ som verkar inom hyggesfritt skogsbruk. Anders Tivell är skogsägare i Tiveden och är en av de profilerade personerna i frågor som rör hyggesfritt skogsbruk i Sverige. Många som utredningen mött har hänvisat till hans erfarenheter. Tivell berättar att han ställde om sitt skogsbruk på 1980-talet och slutade då med kalhyggen. Hans skog var tidigare väldigt enskiktad och detta försöker han ändra på bland annat genom att gallra i selekteringsfasen. Under en uppbyggnadsfas har han avstått från avverkningar. Resultatet av hans insatser har blivit att han fått en äldre och grövre skog. Han berättar att skogen har haft väldigt små stormskador.

Från ett ekonomiskt perspektiv menar Tivell att det på kort sikt blir sämre avkastning, men på längre sikt får han grövre träd som gör det ekonomiskt lönsamt. Han har låtit göra databeräkningar och jämfört med hur utfallet skulle bli om han fortsatt med trakthyggesbruk. Resultaten visar att detta sätt att bruka skogen är lönsamt. Hans skog binder nu flera ton med koldioxid, vilket hänger ihop med att han har mer äldre skog. Han ser också fördelar i hur skogen fungerar. Sättet att bruka skogen leder bland annat till en resilientare skog och att han undviker död av mykorrhiza i marken (eftersom kalhyggen skadar mykorrhiza).

En del kritiker menar att hyggesfritt skogsbruk kan leda till att man får problem med föryngring. Tivell uppger att han inte har haft problem med detta. Han kan bara uttala sig för hur hyggesfritt fungerar just i denna region med en bonitet på 8,3 och han vågar inte uttala sig om hur det skulle bli i till exempel Norrland.

Klimataspekter är ett annat område som Tivell lyfter fram. Bland annat har SMHI kontaktat honom och han har genomfört utbildningar om klimatanpassning av skog. När det gäller klimatanpassning har vi i Sverige mycket att lära av andra, menar Tivell. Han pekar särskilt på erfarenheter från Kanada där man arbetat med klimatanpassning. Skogen är ett självreglerande och självorganiserat system som är komplext och det finns en rad osäkerheter. Dagens trakthyggesbruk fungerar inte längre, enligt Tivell, och vi sitter fast i ett tänk att det är en ”odling av träd”. Det sättet att bruka skogen är svag mot störningar. Istället behöver man tänka att skogen är ett system, hitta sätt att bygga resiliens i skogen genom att bejaka skogens egen dynamik och artsammansättning. Det kan man göra genom att skapa mångfald av habitat och stärka den biologiska mångfalden, menar Tivell. Enstaka träd som faller i skogen får ligga kvar och blir en del av den biologiska mångfalden.

I regionen där Tivell är verksam finns ett intresse för att ställa om skogsbruket till mer hyggesfritt. Sveaskog började med försöksverksamhet med hyggesfritt 2016. Laxå kommun och lokalbefolkningen ingår i olika samarbeten kring hyggesfritt skogsbruk. Tivell berättar att något stift varit på studiebesök hos honom i Tiveden.

⁴⁶⁷ Samtal med Anders Tivell den 10 oktober 2023.

10.6.3 Dialog med Skogsstyrelsen

Utredningen har efter rundabordsamtalen även haft en överläggning med sakkunniga på Skogsstyrelsen⁴⁶⁸. Samtalet handlade om en fördjupning i några delar kopplade till naturhänsyn och alternativa skötselmetoder. I samtalet framkom bland annat följande medskick från Skogsstyrelsens företrädare:

- **Generell hänsyn enligt skogsvårdslagen:** Det finns en del kritik mot hur det fungerar idag. Enligt Skogsstyrelsen sker ingen nationell uppföljning av hur den efterlevs och inte heller i varaktigheten av åtgärderna. Målbilder för generell hänsyn har begränsningar. Det kan vara bättre att tala mer om naturhänsyn istället. Målbilderna kan vara bra för vissa arter. Att öka nivån på den generella hänsynen, vad skulle det kunna ge för effekt? Det skulle ge ett bättre landskapsperspektiv på skogsbruket och bättre möjligheter för arter att sprida sig. Det kan också vara klokt att sikta mot att skydda naturvärden där man tror det ger större effekt. Vid landskapsplanering kan man utgå från de värden som finns. Länsstyrelsernas planer för grön infrastruktur kan också ge vägledning åt skogsägare.
- **Naturskydd och frivilliga avsättningar:** Det kan vara motiverat att öka andelen frivilliga avsättningar. Ett sätt är att lägga in åldersbeskrivningar av skogen i planeringssystemen och utveckla de naturvärden som finns genom skötselåtgärden. På så sätt kan man systematiskt stärka upp värden i kommande skogar. Det är bra om skogsägare har utrymme uppåt i sitt skogsbruk för att kunna göra frivilliga avsättningar (jämfört med certifieringskrav). Områden som är prioriterade är fjällnära skogar, skog med inslag av ädelskog, kalkbarrskogar och opåverkade naturskogar. Sverige rapporterar in kända och dokumenterade områden som en del av åtagandena kopplade till FN:s konvention om biologisk mångfald. Det är viktigt att frivilligt avsätta områden sköts. ”Frivilliga avsättningar” är ett ganska trubbigt begrepp. Skogsägare kan också utveckla detta och bredda begreppet. Det kan ju handla om insatser för återvätning, kolbindning och naturvårdsinsatser. Det skulle kunna vara en möjlighet för Svenska kyrkan. Det finns en rad olika begrepp som används av skogsägare såsom ”ekoparksavtal” (Sveaskog), ”vitryggsavtal”, ”sociala avtal” och ”artskyddsavtal”. Dessa skrivs inte in i fastighetsboken. Återvättningsavtal skrivs dock in i register eftersom det handlar om ansvarsförhållanden och avräkning av kostnader i relation till staten.
- **Omställning till hyggesfritt och naturnära skogsbruk:** Kunskapsnivån är lägre än för trakthyggesbruk. Skogsägare kommer behöva pröva sig fram och följa forskningen. Det kan finnas olika skäl till varför en skogsägare väljer hyggesfritt skogsbruk såsom miljöhänsyn, upplevelseskäl och ekonomi. Om man gör det av miljöhänsyn är det viktigt med specialåtgärder som gynnar miljöhänsyn. Ett första steg kan vara att inventera och kartlägga vad man har för skog. Vad vill man med olika delar av sitt skogsinnehav? Det kan vara så att man har en intention att ställa om. Förutsättningarna är kanske inte sådana att skogen redan uppfyller definitionen för hyggesfritt, men en skogsägare kan ha en plan för att utveckla bestånd till hyggesfritt. Det är rimligt att tänka långsiktigt, spara naturlig förnyring och ha blandad ungskog, som på sikt kan bli hyggesfritt. Och att det finns aspekter av lärande i utvecklingsarbetet.

⁴⁶⁸ Samtal den 5 juni 2024 med Johan Åberg, Tove Thomasson, Carl Appelqvist, Svante Claesson och Staffan Norin, samtliga chefer respektive sakkunniga på Skogsstyrelsen.

- **Markberedning och föryngring:** Naturnära skogsbruk bygger på en större andel naturlig föryngring än vid trakthyggesbruk. Det är även viktigt med kulturmiljöhänsyn vid markberedning.
- **Renskötsel Anpassat skogsbruk:** Inom renskötselområden bör man använda anpassade markberedningsmetoder som är skonsammare. För contorta gäller inga regler om lägsta avverkningsålder så den får avverkas tidigare, om skogsägaren önskar det. För renskötsel Anpassat skogsbruk är landskapsperspektivet viktigt. Det finns god statistik om var marklavsförekomsterna finns och denna kan användas.
- **Växla upp utvecklingsarbetet:** Det vore positivt om Svenska kyrkan skulle kunna vara med och bidra till utvecklingen, pröva metoder på sina marker och bjuda in andra aktörer till samverkan. Det skulle bidra till mycket goodwill för kyrkan. Det kan bidra till att andra skogsägare också kan göra utvecklingsinsatser.

10.6.4 Dialog med Sveaskog

Utredningen har också fört dialog med företrädare för det statliga Sveaskog.⁴⁶⁹ Sveaskog äger 3,9 miljoner hektar mark, varav 3,02 miljoner hektar är produktiv skogsmark, vilket motsvarar 14 procent av den svenska skogsmarken.⁴⁷⁰ Av produktiv skogsmark är 12 procent avsatt för naturvård. Sveaskog har ett 30-tal anställda som arbetar med frågor som rör naturvårdsansvar. De flesta arbetar ute i regionerna med operativ verksamhet och man har också en stabsfunktion nationellt som samordnar arbetet. Det är ett sätt att bygga upp specialkompetens inom bolaget.

Som statligt bolag finns det en förväntan att vara ett föredöme i branschen. Om det är höga naturvärden i ett område så ska det avsättas. Sveaskog arbetar inte längre med procentmål när det gäller avsättningar. Bolaget har arbetat med restaurering av skog i 20 år och framför allt i halvgamla skogar. Man använder alternativt skogsbruk i röjningsskogar som ska restaureras. Att röja bort barrträd kan vara kostnadseffektivt. Äldre skogar har man gjort så kallade ekoparker av.⁴⁷¹ Sveaskog gör hänsynsinventeringar för att säkerställa att man ligger rätt i den hänsyn som lämnas i produktionsskogsbruket. Sveaskog använder också habitatmodeller för inventeringar av naturvärden.

I renbetesområden arbetar man bland annat med naturvårdsbränning i samarbete med samebyar. På längre sikt skapar det ny lav.

När det gäller hyggesfritt skogsbruk har, som tidigare framgått, Skogsstyrelsen och Naturvårdsverket nyligen (december 2023) föreslagit att det i styrningen av Sveaskog och Statens fastighetsverk skrivs in att de successivt ska öka sin tillämpning av hyggesfria metoder, för att metoderna inom medellång sikt ska utgöra en inte obetydlig del, förslagsvis 20–25 procent, av brukandet.⁴⁷²

Sveaskogs företrädare beskriver hyggesfritt skogsbruk som ett produktionssätt och som ett verktyg. För närvarande är det endast mindre arealer av Sveaskogs skogsinnehav som brukas hyggesfritt, men man testat dessa metoder på vissa arealer.

⁴⁶⁹ Samtal den 14 december 2023 med Erik Brandsma, VD, och Peter Bergman, naturvårdschef.

⁴⁷⁰ <https://www.sveaskog.se/om-sveaskog/det-har-ar-sveaskog/om-vara-skogar/#:~:text=Sveaskog%20C3%A4ger%2014%20procent%20av%20Sveriges%20skogar.%20Den%20Sveaskog%20C3%A4ger%2014%20procent%20av%20den%20svenska%20skogsmarken.>

⁴⁷¹ <https://www.sveaskog.se/vart-skogsbruk/skog-med-hoga-naturvarden/vara-ekoparker/>

⁴⁷² Skogsstyrelsen/ Naturvårdsverket 2023c, s. 49.

10.6.5 Övriga synpunkter som lämnats

Förutom dessa synpunkter har Svenska kyrkan uppmanats att i högre grad övergå till hyggesfritt och naturnära skogsbruk i många av de dialoger som utredningen haft med inomkyrkliga grupperingar och organisationer utanför kyrkan. De huvudsakliga argumenten handlar om att värna skogens olika värden, motverka klimatförändringar och skydda biologisk mångfald. Sådana synpunkter har framförts av företrädare för Svenska Kyrkans Unga⁴⁷³, nomineringsgruppen Himmel och Jord⁴⁷⁴, Nätverket för hållbart skogsbruk i Svenska kyrkan⁴⁷⁵, Rättviksseminariet⁴⁷⁶, Rebellmammorna⁴⁷⁷ och Klimatriksdagen⁴⁷⁸.

Även Fältbiologerna, som organiserar 2000 naturintresserade barn och unga, har skickat in synpunkter till utredningen.⁴⁷⁹

Den skog Svenska kyrkan förvaltar uppmuntrar vi till att först inventeras för att kartlägga alla skyddsvärda områden med höga naturvärden som bör bevaras för framtiden. Därefter önskar vi att resterande marker som inte skyddas, brukas med hyggesfria metoder och med stor hänsyn till de skyddsvärda arter som lever där. Trakthyggesbruk är alltså inte en skogsbruksmetod som fältbiologerna ställer sig bakom, och vi hoppas innerligt att Svenska kyrkan också kommer ta avstånd från denna destruktiva och vårdslösa skogsbruksmetod.

Som framgår av kapitel 5.5 har också många församlingar, församlingsbor och många lokala företrädare inom Svenska kyrkans unga förordat hyggesfritt och naturnära skogsbruk.

10.7 Erfarenheter av intresse för Svenska kyrkans förvaltning av skog

Utredningen har även inhämtat underlag från andra aktörer som förvaltar skog och deras erfarenheter kring skogens olika värden och alternativa brukningsmetoder. Syftet med redovisningen är att belysa vägar framåt och hämta inspiration till den fortsatta förvaltningen av prästlönetillgångar. Det första exemplet är från Ljungskile församling i Göteborgs stift som själva äger och förvaltar skog. Det andra exemplet är från skogsbruk i Evangelisk-lutherska kyrkan i Finland. Och det tredje exemplet är från en stiftelseförvaltning vid Uppsala universitet som valt nya vägar. Det finns likheter och olikhet i dessa exempel i förhållande till egendomsförvaltningarnas arbete och det finns lärdomar att dra från deras omställnings- och utvecklingsarbete.

10.7.1 Ljungskile församling och den egna skogen

Som beskrivits i avsnitt 4.1.2 äger ett antal församlingar och pastorat egen skog som de förvaltar. Någon samlad bild finns inte av församlingarnas förvaltning. Hur resonerar församlingarna i de frågor som även stiftens brottas med? Ett av de exempel som utredningen fått tips om är Ljungskile församling. Utredningen har träffat två

⁴⁷³ Samtal med företrädare för Svenska Kyrkans Unga den 4 oktober 2023.

⁴⁷⁴ Samtala med företrädare för nomineringsgruppen Himmel och Jord den 18 september 2023.

⁴⁷⁵ Samtal med företrädare för Nätverket för hållbart skogsbruk i Svenska kyrkan den 19 september 2023.

⁴⁷⁶ Samtal med företrädare för Rättviksseminariet den 30 oktober 2023.

⁴⁷⁷ Samtal med företrädare för Rebellmammorna den 12 december 2023.

⁴⁷⁸ Samtal med företrädare för Klimatriksdagen den 18 april 2024.

⁴⁷⁹ Skrivelse den 29 april 2024.

medarbetare i Ljungskile församling för att samtala om församlingens skogsbruk och församlingens utvecklingsarbete.⁴⁸⁰ Ljungskile församling äger själva skog: 35 hektar i Hova, Forshälla, och 80 hektar i Backa, Grinneröd. Inom Uddevalla kommun förvaltar även egendomsförvaltningen i Göteborgs stift totalt 1580 hektar.

I församlingsinstruktionen anger församlingen att många församlingsbor i bygden värnar naturen och att medvetenheten om klimatet är stort. Därför är det viktigt för församlingen att arbeta med miljö- och hållbarhetsfrågor. Församlingen vill värna goda relationer och social hållbarhet och lämna ett så litet ekologiskt fotavtryck som möjligt. De vill också ta sitt ansvar när det gäller klimatoro, inspirera omgivningen till aktivt ansvar för miljön och bidra till framtidshopp.⁴⁸¹ Församlingen är miljödiplomerad och i det arbetet har man valt att lyfta in den egna förvaltningen av skogen.

Förvaltningen av skog i församlingen är uppdelad på två skogsnämnder med förtroendevalda och Skogssällskapet är involverad i skötseln. En viktig del i utvecklingsarbetet har varit dialogen mellan medarbetare och förtroendevalda. Det har funnits olika ingångar i frågorna och man var inte ense från början. Samtalen om andlighet kopplat till skogsförvaltningen har varit en viktig ingång i diskussionen. Man gjorde också en gemensam vandring i de berörda skogarna för att samtala på plats tillsammans med Skogssällskapet. Det har funnits en gammal kultur i församlingen att trakthyggesbruk är det rationella och en del representanter i skogsnämnderna äger själva skog. Tillsammans har man tittat på vad det finns för möjligheter att utveckla skogsbruket och man har aktivt sökt ny kunskap. Medarbetarna berättar att det varit viktigt för processen att kyrkoherden varit positiv till nya tankar. Till slut fann man en samsyn och kyrkorådet har beslutat att man ska ställa om en del av skogsbruket till kontinuitetsskogsbruk. Bland delmålen för miljödiplomering har församlingen nu skrivit in ”påbörja ett hållbart kontinuitetsskogsbruk som gynnar biologisk mångfald” samt ”utreda möjligheten att anlägga en våtmark på Forshälla äng, för att gynna biologisk mångfald och som vattenreserv”. Tanken är att söka LONA-bidrag⁴⁸² för en förstudie kring återvätning. Planer finns också på att göra inventeringar av biologisk mångfald, men det är dyrt.

Omställningen har inneburit en annan ekonomi men det har församlingen accepterat. De får fortfarande vissa inkomster från gallring. Medarbetarna upplever att församlingsborna är glada, stolta och väldigt positiva till de beslut som fattats. På frågan om de använder de egna skogarna för församlingsverksamhet är svaret nej, men de skulle vilja det.

I dialogen med medarbetarna i Ljungskile församling framkommer också den spänning och kritik som idag finns inom Svenska kyrkan när det gäller förvaltningen av skog – och som beskrivits ovan i kapitel 5 och 6. Medarbetarna i Ljungskile församling menar de i församlingen har valt en annan väg än stiftets egendomsförvaltning, och att egendomsförvaltningens förvaltning av skog är ett problem för församlingen. De upplever att de inte har något att säga till om när det

⁴⁸⁰ Samtal med komministern Marie Louise Bengtsson och miljösamordnaren Eva Berg den 25 april 2024.

⁴⁸¹ Ljungskile församlings församlingsinstruktion 2023, [FIN 2023 Församlingsinstruktion.pdf \(svenskakyrkan.se\)](#)

⁴⁸² Den lokala naturvårdssatsningen, LONA, är ett bidrag som ska stimulera kommuners och ideella föreningars långsiktiga naturvårdsengagemang. Via LONA finns möjlighet att få upp till 50 procent i bidrag för att genomföra projekt till nytta för naturvård, friluftsliv och folkhälsa. [LONA – Lokala naturvårdssatsningen \(naturvardsverket.se\)](#)

gäller stiftets förvaltning av skogar i deras område. Detta trots att det i FSC-certifieringen anges att dialog ska föras med lokala aktörer.

De själva i församlingen försöker hålla hög miljöprofil och informerar om hur församlingen förvaltar sin egen skog. Stiftet planerar avverkningar i området och människor är upprörda. Allmänhetens kritik mot stiftets skogsförvaltning riktas även mot församlingen och Svenska kyrkan generellt. Rörande en aktuell planerad avverkning har församlingens kyrkoherde, ordförande för kyrkorådet, medarbetare och en lokal miljöprofil under våren 2024 tillskrivit egendomsutskottet och biskopen om att avstå från en planerad avverkning på grund av naturvärden och att församlingen tillsammans med stiftet skulle kunna bli pilotförsamling för naturnära och naturvårdande skogsbruk.⁴⁸³ Egendomsförvaltningen svarar att den hänsyn som lämnas följer skogsvårdslagen, certifieringsregler och uppdraget i kyrkoordningen, samt att man avvaktar förslagen från den pågående skogsutredningen.⁴⁸⁴

Medarbetarna i Ljungskile församling ifrågasätter också i samtalet med utredningen varför stiftet väljer att gå vidare med avverkningsplaner när de avkastningsmål som egendomsutskottet satt upp redan uppnåtts med råge. Det borde finnas utrymme för stiftet att värna biologisk mångfald i högre grad. Det blir dessutom svårt att restaurera skogar i efterhand när den biologiska mångfalden gått förlorad.

Har medarbetarna något medskick till andra inom Svenska kyrkan som vill utveckla sitt skogsbruk? ”Ta varje chans ni ser och se på vilka möjligheter som finns. Var strategisk och håll fast i era ståndpunkter.” Det andliga perspektivet är viktigt i kyrkans förvaltning av skogen. Människor behöver kunna gå ut i naturen, även de som inte kommer till kyrkan. Kyrkan har ett ansvar för alla varelser och att värna skapelsen. Människor är oroliga för klimatet och vad vi gör med skogen. Medarbetarnas erfarenheter från församlingsarbetet är att miljöarbetet och engagemanget smittar av sig. ”Folk är peppade och känner stolthet. Det drar in fler i arbetet efter hand.” De berättar att Skogsstyrelsen snart kommer på besök och de ska få hjälp med att göra en plan framåt. Kontinuitetsskogsbruk är i sig ingen garanti för naturvårdande insatser. Därför behöver ”man hänga med i svängarna” och söka ny kunskap – och från fler forskare än skogsforskare – och lära av andras erfarenheter.

10.7.2 Finska kyrkans arbete med klimatet och skogen

Det finska kyrkliga arbetet med skog är också av intresse i sammanhanget. Evangelisk-lutherska kyrkan i Finland har dels som luthersk systerkyrka mycket gemensamt med Svenska kyrkan, dels har det finska skogsbruket många likheter med svenskt skogsbruk både när det gäller naturgeografiska förutsättningar och hur skogsbranschen fungerar. Även skogslagstiftningen är likartad, även om naturskyddet i den finska skogslagen förefaller vara mer långtgående.⁴⁸⁵ Även i Finland pågår en livlig debatt om skogsbrukets hållbarhet och dess roll i klimatomställningen.

Evangelisk-lutherska kyrkan i Finland har antagit en ambitiös energi- och klimatstrategi vars målsättning är att vara koldioxidneutral senast år 2030. Målet för kyrkans påverkans- och policyarbetet innehåller sju punkter, varav en rör främjande av en klimathållbar livsstil:⁴⁸⁶

⁴⁸³ Skrivelse den 12 april 2024.

⁴⁸⁴ Skrivelse den 30 april 2024.

⁴⁸⁵ [Skogslag 1093/1996 - Uppdaterad lagstiftning - FINLEX ®](#)

⁴⁸⁶ <https://evl.fi/plus/sv/samhalle-och-kyrka/kyrkans-mal-for-regeringsprogrammet-2023/>

Begränsningen av klimatförändringen och anpassningen till den ska ske på ett socialt rättvist sätt. Också kostnaderna för att stävja klimatförändringen ska fördelas på ett socialt rättvist sätt både i Finland och globalt.

Skapelsen hotas av en accelererande klimatkris och naturförlust. Vår livsföring står inte i balans med jordens bärkraft. Finland ska vara en internationell vägvisare i klimat- och miljöpolitiken och fortsätta vidta målmedvetna åtgärder för att uppnå kolneutralitet före 2035. Kyrkan eftersträvar klimatneutralitet i sin egen verksamhet senast 2030. Kyrkan uppmuntrar också människor till en hållbar och måttfull livsstil.

I kyrkans energi- och klimatstrategin anges att kyrkan vill uppmuntra människor att påverka i egenskap av aktiva medborgare, väljare och konsumenter. I församlingsvalet hösten 2018 fick kyrkans klimat- och miljöarbete ett starkt stöd av både de uppställda kandidaterna och de invalda. Omkring fyra miljoner finländare hör till kyrkan och utgångspunkten är att de ska bidra till omställningen:⁴⁸⁷

Det är viktigt att medlemmarna är delaktiga och engagerade i det gemensamma *klimattalkot* för att vi ska nå målen för en tillräcklig minskning av växthusgasutsläpp.

(Utredningens kommentar: Med ordet *talko* – finska *talkoot* – avses frivilligt arbete som görs av en gemenskap för ett gemensamt syfte. Ett vanligt sätt att uppmuntra och ta ansvar i Finland handlar om att olika aktörer uppmanar till en *talko*.)

I Finland är det församlingarna som äger jordbruksmarker och skog. Stiften förvaltar inte skog. Församlingarna äger sammantaget 147 857 ha skogsmark (vilket motsvarar cirka 0,7 procent av de finländska skogarna) och 1601 ha jordbruksmark (2023). I kyrkans marker ingår också en stor andel torvmarker. Under 2023 avverkad kyrklig skog som genererade 175 333 kubikmeter timmer, 213 195 kubikmeter massaved samt 46 307 kubikmeter energived. Därtill användes 171 kubikmeter av marknadsveden för eget bruk.⁴⁸⁸ Intäkterna från församlingarnas skogar uppgick till närmare 22,3 miljoner euro (2023).⁴⁸⁹ Kyrkoavgiften uppgick till 900 miljoner euro. Intäkten från församlingarnas skogar var dubbelt så mycket som de fick in genom kollekt och donationer. För glesbygdsförsamlingar kan andelen intäkter från skogsförvaltningen utgöra en större andel.⁴⁹⁰

Det är intressant med en kort jämförelse med Sverige. Virkesuttaget i Sverige är något större per ha än i Finland medan Finlands intäkter per ha skogsmark är betydligt större. Intäkterna i relation till kyrkoavgiften ligger i samma storleksordning som i Sverige. Utredningen har inte gjort någon närmare analys av skillnaderna men resultaten kan bland annat tyda på att finländarna får mer betalt för sitt virke.

Klimatarbetet sker inom ramen för kyrkans miljödiplomering där skogsbruket utgör en del. Till 2030 ska kyrkans växthusgasutsläpp ha minskat med 80 procent jämfört med idag och återstående 20 procent kompenseras så långt det är möjligt, bland annat genom ökat kollager i församlingarnas skogar. Kyrkan har, enligt målskrivningarna i klimatprogrammet, låtit det statliga forskningsinstitutet

⁴⁸⁷ [Kolneutral kyrka - EVL Plus](#)

⁴⁸⁸ <https://www.kirkontilastot.fi/viz.php?id=268>

⁴⁸⁹ [Ekonomisk statistik 2023 - Kirkon tilastopalvelu \(kirkontilastot.fi\)](#)

⁴⁹⁰ <https://www.metsalehti.fi/artikkelit/avohakkuu-on-ekologista-syntia/>

Naturresursinstitutet kartlägga tillståndet i kolsänkorna på kyrkans marker (i synnerhet skogar och myrar) samt markernas värde som kolsänkor.⁴⁹¹

Miljödiplomeringen bygger på en modell där församlingarna själva väljer vilka områden man vill utveckla.⁴⁹² För att kunna diplomeras behöver ett visst antal områden som ger poäng väljas. En del områden är obligatoriska. Församlingars samverkan med miljörelsen och deltagande i deras initiativ uppmuntras. Bland konkreta skogs- och jordbruksåtgärder som premieras inom miljödiplomeringen kan nämnas:

- Avverkning av skog sker inte under fåglars häckningstid
- Avsättning och skydd av skogar eller delar av skog
- Åtgärder som ökar skogens hållbarhet och biologiska mångfald.
- Skogsvård med varierad åldersstruktur (kontinuerlig beståndsvård)
- Inventering av hotade växt- och djurarter och insatser för att skydda dessa
- Inventering och skydd av värdefulla habitat och insatser för att skapa sådana habitat
- Bevara rovfåglars bon; montera fågelholkar och insektshotell och göra insatser som gynnar biologisk mångfald
- Restaurering av skog och återvätning
- Insatser för att förbättra vattendrag (bland annat kopplat till övergödning, klimatanpassning kopplat till översvämningar, skyddszoner vid vattendrag)
- Ökning av skogens kollager
- Nyttja grönområden i församlingens verksamhet
- Insatser inom jordbruket som leder till inbindning av mer kol
- Utbildningsinsatser som riktar sig till kyrkans personal

För att underlätta och uppmuntra församlingarnas arbete har kyrkostyrelsen gjort upp en plan för och lämnat rekommendation om hur församlingarnas skogar kan skötas på ett ekologiskt, socialt, kulturellt och ekonomiskt hållbart sätt och så att deras tillstånd även som kollager förbättras och deras värde som kolsänkor höjs. Kyrkostyrelsen har också låtit ta fram stödmaterial för församlingarna hur de kan bruka skogen med beaktande av klimat och biologisk mångfald.⁴⁹³

I stöd materialet lyfts bland annat fram att församlingens skogar kan ha en egen roll i församlingens andliga verksamhet och att en skogskyrka och dess närnatur skapar en upplevelserik omgivning för församlingens aktiviteter. Församlingens skogar kan ha olika betydelse:

- skogens som en andlig plats
- den ekonomiska avkastningen från skogarna
- kolförråd och kolsänkor
- möjliggörande av rekreatjonsbruk
- läger, utflykter och andra aktiviteter utomhus
- skydd av naturens mångfald.

Minimikravet i kyrkans miljödiplomering är att det ska finnas en skogsplan (jmf skogsbruksplan) och att skogarna ska vara certifierade. Skogar som ägs av

⁴⁹¹ Naturresursinstitutet/ Hilarvuori, Emmi, m.fl. 2021. *Skogarnas kolbindning och kollager samt deras utveckling i de skogsfastighetshelheter som förvaltas av församlingarna*, [Luke \(evl.fi\)](#)

⁴⁹² [Miljöhandbok - evl.fi](#)

⁴⁹³ Evangelisk-lutherska kyrkan i Finland. 2022. *Stödmaterial för upphandling av skogsbruksplaner i församlingarna*, [Stödmaterial för upphandling av skogsbruksplaner i församlingarna \(evl.fi\)](#)

församlingar och kyrkliga samfälligheter ska, enligt 6 kap. 9 § kyrkoordningen, skötas i enlighet med en sådan skogsplan som avses i skogslagen.⁴⁹⁴

Utredningen har träffat markanvändningschefen och en sakkunnig för hållbarhetsfrågor på nationell nivå i Evangelisk-lutherska kyrkan i Finland för att ta del av erfarenheter i klimatarbetet.⁴⁹⁵ De berättar att kyrkostyrelsen/nationell nivå kan påverka församlingarnas skogsbruk genom klimatprogrammet, genom råd och medel som går till spetsprojekt. Den mesta skogsmarken finns i norra Finland. Och några församlingar har väldigt mycket skogsmark. Församlingarna behåller hela avkastningen från skogen. Och de sköter sina inventeringar av naturvärden själva.

När det gäller församlingarnas arbete att säkra upp skogar som kollager, så är de lite besvikna på nationell nivå. Arbetet går lite långsamt och det tar lång tid innan man kan se resultat. Utvecklingsarbetet i församlingarna går ungefär lika fort som i kommunerna. Eftersom kyrkan också har mycket myrmarker finns det risk för läckage. Några församlingar säljer också sina kollager (kolkrediter) med 30-åriga avtal.

Hur har andra aktörer i Finland uppfattat kyrkans miljö- och klimatarbete? Stora aktörer vet vad kyrkan gör och de har ett gott samarbete med bland annat statliga Finlands Miljöcentral. Kyrkan ordnar också egna miljödagar där skogsfrågor diskuteras. 2024 års tema är ansvar för skapelsen och arbetet med klimatstrategin.⁴⁹⁶

En del församlingar har också etablerat samarbete med miljörörelsen. Utredningen noterar att kyrkan och Luontoliitto (ungdomsförbundet till den största miljöorganisationen i Finland) inlett ett samarbete om stöd till församlingar med naturvärdesinventeringar 2023–2025 i syfte att stärka skogarnas naturvärden.⁴⁹⁷

Ett intressant exempel på omställning är Esbo kyrkliga samfällighet med ett skogsbestånd på 266 ha, som 2021 beslutade att ställa om sitt skogsbruk till kontinuitetsskogsbruk. Det innebär att man avstår från att avverka med kalhyggen. Samfälligheten har också avsatt områden för naturvård.⁴⁹⁸

Utredningen noterar också att Evangelisk-lutherska kyrkan i Finland infört så kallad grön konfirmandverksamhet – *vihreät riparit*. En av målsättningarna för verksamheten är att unga ska uppmuntras att ta ansvar för sitt eget liv genom en hållbar livsstil, ansvar för andra och för skapelsen. Det är inte fråga om tematisk konfirmandverksamhet, utan en helhetsmodell för att uppmuntra konfirmander och unga ledare till en hållbar livsstil. I kriterierna för denna typ av konfirmandverksamhet ingår naturupplevelser, att utveckla ungas relationer till naturen, att stanna upp inför skapelsens helighet, att uppmuntra unga till påverkansarbete i miljöfrågor, hitta hållbara lösningar i utformningen av verksamheten och uppmuntra unga till hållbara val samt att öka ungas kunskap om hållbarhet baserat på forskning.⁴⁹⁹

⁴⁹⁴ [Kyrkoordning 657/2023 - Ursprungliga författningar - FINLEX ®](#)

⁴⁹⁵ Samtal med Harri Palo, markanvändningschef, och Ilkka Sipiläinen, teologiskt sakkunnig för samhällsfrågor och hållbar utveckling, båda Kyrkostyrelsen, den 26 april 2024.

⁴⁹⁶ [Kirkon ympäristöpäivät 2024 - EVL Plus](#)

⁴⁹⁷ [Luontoliitto ja kirkko käynnistävät yhteistyön seurakuntametsien luontoarvojen kartoittamiseksi - Luontoliitto](#)

⁴⁹⁸ [Esbo församlingars nya skogsplan siktar på en kontinuerlig tillväxt av skogen - Esbo församlingar \(esboforsamlingar.fi\)](#)

⁴⁹⁹ <https://evl.fi/plus/seurakuntaelama/kasvatus/rippikoulu/rippikoulun-suunnittelu-ja-toteutus/vihreat-riparit/>, *Vihreät riparit* - EVL Plus

10.7.3 Uppsala Akademiförvaltning och hyggesfritt skogsbruk

Utredningen har även träffat företrädare för Uppsala Akademiförvaltning⁵⁰⁰, UAF, som i stiftelseform förvaltar kapital och marker som donerats till Uppsala universitet för att bedriva dess verksamhet. UAF:s förvaltning har många likheter med Svenska kyrkans förvaltning av prästlönetillgångar och deras erfarenheter av omställning till hyggesfritt skogsbruk är intressant, enligt utredningens bedömning.

År 1624 donerade Gustav II Adolf över 300 gårdar och ytterligare en mängd fasta tillgångar till universitetet. Förutom den gustavianska donationen, vars värde idag uppgår till drygt 6,5 miljarder kronor, förvaltas ytterligare 609 stiftelser. Den totala förvaltade förmögenheten uppgår till 15 miljarder kronor. Avkastningen går uteslutande till Uppsala universitet där medlen används till forskningsändamål och stipendier. År 2023 var avkastningen drygt 357 miljoner kronor.⁵⁰¹ Verksamheten består av fyra verksamhetsgrenar: Stadsfastigheter, Finans, Jord och Skog.

Ett övergripande mål för Uppsala Akademiförvaltning är ett långsiktigt hållbart och lönsamt skogsbruk inom den förvaltade produktiva arealen om 48 000 hektar. Ett långsiktigt hållbart och lönsamt skogsbruk ser till att skogens produktionsförmåga upprätthålls eller förbättras under sin omloppstid på ca 70–120 år. För att vara långsiktigt måste skogsbruket även vara ekologiskt och miljömässigt rätt.

I februari 2023 beslutade Uppsala universitet om en ny utvecklad målsättning⁵⁰² för stiftelser knutna till Uppsala universitet och det skogsbruk som bedrivs. Beslutet innebär att 20 procent av föryngringsavverkningen (cirka 0,2 procent av skogsbeståndet/år) utförs med hyggesfria metoder. Målet är dock att på fem års sikt ska motsvarande cirka 20 procent av det kvarvarande produktiva skogsinnehavet ställas om till hyggesfri skogsskötsel. Det innebär att ytterligare cirka 9 000 hektar ska undantas från trakthyggesbruk utöver de cirka 9 procent av den produktiva skogsarealen som redan undantagits till naturvårdsändamål. I sina redovisningar räknar också UAF därutöver med impedimenten som skyddade områden (cirka 5000 hektar). Detta är inte vedertaget då impedimenten är skyddade enligt lag och utgör ingen frivillig avsättning.

Sammantaget ser Stiftelseförvaltningen detta som en unik möjlighet för Uppsala universitet – som aktivt värnar om hållbarhetsfrågorna – att ta ledningen och tillsammans med forskare och andra relevanta skogsägare bidra med viktig kunskap. Kunskap i en fråga där det saknas empirisk kunskap, men där diskussioner om omställning står högt på agendan såväl nationellt som internationellt...⁵⁰³

Konsistoriet (universitetets styrelse) har räknat med en lägre avkastning på cirka 7,5 miljoner kronor och ökade kostnader på cirka 1 miljon kronor per år, motsvarande cirka 13,5 procent av avkastningen:

Konsistoriet är av uppfattningen att den nu aktuella beräknade lägre avkastningen och ökade kostnaderna på cirka 8,5 miljoner kronor är godtagbar i ljuset av det ansvar som universitetet har givit uttryck för när det gäller hållbarhet, klimat med mera.

⁵⁰⁰ Samtal med Kent Berg, VD, och Anders Söderström, skogschef, den 5 december 2023.

⁵⁰¹ <https://www.uaf.se/om-oss/historik/>

⁵⁰² [Hyggesfritt skogsbruk - UAF - Uppsala Akademiförvaltning](#)

⁵⁰³ <https://www.uu.se/nyheter/2023/2023-02-20-hyggesfritt-skogsbruk-pa-del-av-arealen>

Bakgrunden till beslutet var att Uppsala universitet och UAF kritiserats i media och även internt för hur skogsinnehavet hanterades. Bland annat en rad professorer och studenter var starkt kritiska mot planerade avverkningar och universitetets ledning tillsatte en utredning.⁵⁰⁴

Beslutet om en ny målsättning innebär således att 20 procent av ytan som årligen förnygringsavverkas ska avverkas med hyggesfria metoder. På fem års sikt ska motsvarande cirka 20 procent av det kvarvarande produktiva skogsinnehavet ställas om till hyggesfri skogsskötsel där förvaltningen anser det lämpligt. Omställningen ska fördelas jämnt inom alla åldersklasser. Efter fem år ska konsekvenserna av omställningen till hyggesfritt skogsbruk utvärderas. Utvärderingen ska beakta såväl ekonomisk avkastning som klimatnytta, biologisk mångfald och sociala värden. UAF samarbetar med SLU, Skogforsk, Skogsstyrelsen och Skogstekniska klustret inom detta arbete. Skogsstyrelsen avser att tillsammans med UAF skapa demonstrationsytor där avverkning med hyggesfria metoder genomförs.

Vid utredningen möte med företrädare för UAF berättar de att en del av de donerade skogarna är gamla kyrkliga skogar. Genom åren har UAF också bytt skogar med Svenska kyrkan och man har också ett nära samarbete med Uppsala stift. Sedan 2007 är man dubbelcertifierade enligt PEFC och FSC.

Den utredning som gjordes inför beslutet bestod bland annat av tre separata studier av forskare vid SLU, kring hyggesfritt skogsbruk och olika konsekvenser av en omställning för ekonomi och skogsbruk på kort och lång sikt. Särskilda körningar gjordes i skogsplaneringsverktyget Heureka för att prognosticera ett utfall på längre sikt.

Företrädarna för UAF beskriver att de nu utvecklar ett mer variationsrikt trakthyggesbruk och bygger på med hyggesfritt där det finns förutsättningar för det. De upplever att de arbetar med tydliga målsättningar och sociala värden kopplade till skogen. De bidrar också till kunskapsutveckling tillsammans med universitetet. De vill gärna se en längre satsning och bidra till forskningen. Utvecklingsarbetet innebär både ett utförande och ett lärande samtidigt – *learning by doing*.

Kontakten med medborgare upplever de som positivt kring dessa frågor och den tidigare kritiken har lagt sig. När det gäller tidigare kritik från forskare, så söker man nu aktivt kontakt i forskningsfrågor.

Hur arbetar de konkret? Företrädarna berättar att det finns ”långt hängande frukt” som man kan börja med. Det kan handla om att använda hyggesfritt i tätortsnära lägen och i blandskogar. Man kan också satsa på den ”blå” infrastrukturen – skogsbruk intill vattendrag och skog med lång trädkontinuitet (gamla träd). Och även paraplyarter kan vara ett område. Det viktigt att ta med ett långsiktigt perspektiv i förvaltningen.

Det finns också en rad sociala aspekter kopplat till omställningen. Att arbeta tätortsnära kräver dialog med medborgare. Hyggesfritt kan också vara intensivt och man återkommer ofta till samma område för att göra skogsbruksinsatser.

Lärdomar i arbetet har varit att det är brist på empirisk kunskap. Arbetssättet blir annorlunda med ett långsiktigt förvaltarperspektiv. Man behöver identifiera vilka skogar som är lämpliga för hyggesfritt skogsbruk. UAF behöver inventera hela skogsinnehavet för att hitta de områden som ska brukas hyggesfritt. Nya metoder kräver nya beslutsstöd och det kan effektivisera arbetet. Man behöver pröva nya och andra metoder i arbetet. Det kan behövas nya maskiner, de som tidigare använts är byggda för ett annat brukningssätt. UAF har påbörjat arbetet med att utbilda entreprenörer och sin egen personal.

⁵⁰⁴ <https://www.uu.se/medarbetare/aktuellt-for-alla/arkiv/2022-05-31-skogsbruket-under-utredning>

Ekonomiskt har omställningen inneburit ett inkomstbortfall. De har också förändrat sättet att sälja virke. Tidigare har man levererat rotposter. Det blir lägre volymer nu och därmed högre kostnader. I det hyggesfria använder de egna entreprenörer. De har inte tagit kostnaden för entreprenörernas teknikutveckling, däremot betalar de för forskningsdelen.

Vad har då företrädarna för UAF för råd till Svenska kyrkan? Några medskick är att låt omställning ta tid. Bevara och utveckla det ni har i ett skogsbestånd och gör gradvisa förflyttningar. Gör insatser där det kan ge bäst effekt. Testa gärna där det finns knärot i markerna.

UAF:s medarbetare upplever att många andra skogsintressenter är intresserade av deras arbete. UAF har gått stärkta ur denna process och de upplever att de redan kommit långt i arbetet. ”Det är roligt att ligga i framkant av utvecklingen”, berättar skogschefen för utredningen.

Utredningen noterar också att UAF kommunicerar kontinuerligt kring sitt utvecklingsarbete på hemsidan.⁵⁰⁵ Ett år in i projektet svarar skogschefen så här om erfarenheterna:⁵⁰⁶

Vad har ni uppnått hittills? Vi arbetar fullt ut med att ta reda på var hyggesfritt lämpar sig bäst utifrån de olika mål vi har i skogsbruket. Vi har redan nu fått en del spännande svar från våra tidiga hyggesfria avverkningar, men skogsbruk är en långsam process så mycket av svaren från åtgärderna låter sig vänta.

Har det funnits några utmaningar i projektet? Det är en utmaning att snabbt byta inriktning på en så stor andel av skogsinnehavet. Lärande och utförande har gått ”hand i hand”. En annan del i vår omställning har varit att koordinera de olika forskningsprojekt som vi nu tillsammans med olika forskare har initierat. Ett spännande projekt är där forskare på SLU ska mäta effekterna på bland annat biologisk mångfald och skogens kolbalans på hyggesfria avverkningar hos UAF.

Hur ser vägen framåt ut? Vilka möjligheter ser du? Vi måste arbeta för att kunna verifiera var hyggesfritt kan få en bra effekt i skogsbruket. Jag ser det som en möjlighet för Uppsala Akademiförvaltning att vara med och bidra till kunskapsutvecklingen i det moderna skogsbruket. Det är ett spännande projekt som jag tror kommer bidra med värdefull ny kunskap inom området som kan gynna andra skogsägare i framtiden.

10.8 SLU:s studie rörande olika skötselalternativ

För att få en tydligare bild av vad ett förändrat skogsbruk, med bland annat högre hänsyn till skogens ekologiska och sociala värden, skulle kunna innebära konkret för stiftens förvaltning, har utredningen låtit forskare vid Sveriges Lantbruksuniversitet, SLU, göra ett antal datasimuleringar av framtida möjliga skötselalternativ och analys av dessa resultat.⁵⁰⁷ Syftet har varit att bredda Svenska kyrkans beslutsunderlag i den fortsatta processen.

Simuleringarna är gjorda i det så kallade Heureka-systemet, ett databaserat verktyg för kort- och långsiktiga prognoser av virkesproduktion, ekonomi, naturvård,

⁵⁰⁵ [Senaste nytt: Vad sker just nu? - UAF - Uppsala Akademiförvaltning](#)

⁵⁰⁶ <https://www.uaf.se/aktuellt/hyggesfritt-skogsbruk-1-aar-in-i-projektet/>

⁵⁰⁷ Widmark, se bilaga 3.

rekreation och kolinlagring.⁵⁰⁸ Forskarna vid SLU har genomfört uppdraget självständigt och rapporten i dess helhet redovisas som bilaga 3.

I studien förs också resonemang om skogens sociala och ekologiska värden, baserat på tidigare forskning. Forskarna vid SLU ger en kort bakgrund och beskrivning av de skötselmetoder som används i Sverige. De för ett resonemang om hållbar förvaltning av naturresurser kopplat till FN:s globala hållbarhetsmål och hur svensk skogspolitik och skogslagstiftning är utformad för att värna skogens olika värden. Därefter går de in på forskning rörande alternativa skötselmetoder och beräkningar utifrån olika tänkta scenarier av olika skötselvarianter.

I detta avsnitt berör och kommenterar utredningen delar av SLU:s analys och kunskapsunderlag som ligger till grund för utredningens slutsatser.

10.8.1 Hållbar förvaltning av naturresurser

Svenska kyrkans förvaltning av prästlönetillgångar handlar om att få till en hållbar förvaltning av naturresurser. I det ingår att samtidigt kunna ta hänsyn till flera olika värden som naturresurserna bidrar till – ekonomiska, ekologiska, sociala och andliga värden – och att kunna balansera dessa när olika värden ställs mot varandra.

Frågor kring hållbar förvaltning av naturresurser har diskuterats i olika sammanhang under lång tid. I arbetet med konventionen om biologisk mångfald försöker man hantera balansen mellan tre övergripande mål: bevarande, uthålligt nyttjande och rättvis fördelning av nyttan av biologisk mångfald. Inom ramen för arbetet med konventionen har tänket och modeller kring hållbar förvaltning utvecklats, bland annat kring så kallad **ekosystembaserad förvaltning**. I den svenska skogspolitiken har ekosystembaserad förvaltning inte slagit igenom så tydligt, däremot används det i relation till förvaltning av andra naturresurser.⁵⁰⁹

I SLU-studien för Svenska kyrkan diskuteras frågan om hållbar förvaltning av naturresurser. Tidigare forskning har identifierat fem centrala aspekter eller kriterier att ta hänsyn till för att få till en hållbar förvaltning av naturresurser. Kriterierna relaterar till arbetet med FN:s hållbarhetsmål och konventionen om biologisk mångfald. Kriterierna som identifierats viktiga för en hållbar förvaltning av naturresurser är följande:⁵¹⁰

- **Ekologisk kunskap och anpassning:** en djup förståelse för ekosystemets funktioner, dynamik och sårbarhet krävs samtidigt som anpassningar av förvaltning till naturliga cykler och processer genomförs. Slutligen behöver biologisk mångfald och ekosystemtjänster beaktas.
- **Långsiktighet och helhetssyn:** förvaltning av naturresurser sträcker sig över generationer med en helhetssyn på naturresursers funktion i en global kontext, dvs med fokus på landskap och hela ekosystem. Avvägningar mellan olika användare och funktioner krävs.
- **Adaptiv förvaltning och flexibilitet:** förmåga att anpassa förvaltning av naturresursen utifrån ny kunskap och förändrade förhållanden tillsammans med flexibilitet att hantera oförutsedda störningar, såsom klimateffekter. Förvaltningen

⁵⁰⁸ <https://www.slu.se/institutioner/skoglig-resurshushallning/programprojekt/sha/heureka2/om-heureka/>

⁵⁰⁹ Se bland annat Skogsstyrelsen. 2006. *Skogen och ekosystemansatsen i Sverige*. En aktuell rapport där ekosystembaserad förvaltning lyft är Naturvårdsverket. 2020. *Ekosystemansatsen – praktiska erfarenheter från svensk havs- och vattenförvaltning*

⁵¹⁰ Widmark, se bilaga 3.

bör vara likvärdig och rättvis och bädda för incitament att agera enligt målsättningen.

- **Delaktighet och samverkan:** olika intressenter, lokalsamhällen och traditionell kunskap bör vara delaktiga och beslutsprocesser bör vara transparenta och öppna för inkluderande processer.
- **Styrmedel och incitament:** Styrmedel (ekonomiska och juridiska) återspeglar målsättningen med förvaltningen samtidigt som det återspeglar naturresursers fulla värde. Tillsammans med förvaltning skapas incitament att agera rätt.

I den svenska skogspolitiken har balansen mellan bevarande och uthålligt nyttjande kommit till uttryck i skogsvårdslagens portalparagraf om dubbla mål om produktion respektive bevarande. I skogsvårdslagen anges också vilken miljöhänsyn och annan hänsyn som ska beaktas för att skydda ekologiska värden. Hänsynen till sociala värden är inte lika tydligt reglerat, men det finns en hänvisning till att allmänna intressen ska beaktas (1 §), där friluftsliv och rekreation ingår.

10.8.2 Att värna skogens olika värden

I SLU-studien konstateras att hyggesfria skötselmetoder kan vara ett komplement till trakthyggesbruk, där det är motiverat utifrån miljö-, kultur-, skötsel-, rekreations- eller rennäringmässiga skäl. Olika skötselmetoder gynnar olika värden i skogen. Skogsägare har olika mål för sitt skogsbruk och utifrån dessa mål kan skötselstrategi och metoder väljas.

Forskningen om hyggesfria skötselmetoder har i huvudsak fokuserat på ekologiska aspekter, klimat- och riskanalyser och effekter på andra markanvändare såsom rennäring. Frågor kring ekonomi och sociala värden har undersökts i mindre omfattning. I forskningen och i rapporter av olika slag som redovisas i SLU-rapporten framkommer bland annat att:⁵¹¹

- hyggesfria skötselmetoder har i högre grad möjligheter att bidra till ekologiska mål jämfört med trakthyggesbruk
- hyggesfria skötselmetoder kan med fördel användas i områden med skog med höga sociala värden (upplevelsevärden av skogen). Besökare som nyttjar skog för rekreation föredrar hyggesfria skötselmetoder framför trakthyggesbruk.
- för att kunna anpassa skogsförvaltningen på ett sätt som tillgodoser olika intressen och preferenser hos de som brukar skogen för rekreation och andra sociala syften, behöver man kartlägga och analysera de sociala värdena på lokal nivå,
- hyggesfria skötselmetoder kan vara ett alternativ för skogsägare som har andra mål för sitt skogsbruk än ekonomiska värden, eller när trakthyggesbruk är svårt (till exempel nära tätorter och i områden med höga naturvärden).
- hyggesfria skötselmetoder bedöms vara dyrare än trakthyggesbruk på grund av längre tidsåtgång, större maskiner/drivningskostnader och ökad bränsleförbrukning, samt
- användning av hyggesfria skötselmetoder kan innebära att tillväxten i skogen skulle kunna minska med upp till 30 procent.

⁵¹¹ Widmark, se bilaga 3.

10.8.3 Utredningens analys utifrån SLU:s studie

Faktorer av betydelse för hållbar förvaltning av naturresurser

Utredningens bedömning: Förutsättningarna för och genomförande av Svenska kyrkans förvaltning av skog och mark kan inte anses uppfylla de kriterier som, enligt SLU:s studie, krävs för en hållbar förvaltning av naturresurser.

Den beställda studien från SLU räknar forskarna upp ett antal faktorer som visat sig ha stor betydelse för förutsättningarna att utveckla en hållbar förvaltning av naturresurser. Det finns, enligt utredningens mening, anledning att diskutera hur pass väl Svenska kyrkans förvaltning av naturresurser uppfyller dessa faktorer. Och även hur förvaltning av skog (och marker) beaktar ekonomiska, ekologiska, sociala och andliga värden. Uppräkningen sammanfaller i stora delar med de observationer som utredningen gjort under arbetet, och delvis redan berört.

1. Ekologisk kunskap och anpassning: En fördjupad ekologiska kunskap och förståelse förutsätts utgå från och styra sättet att förvalta naturresurser. Denna faktor fokuserar således på ekologisk hållbarhet och naturresursernas ekologiska värden. Den grundläggande principen inom svensk skogspolitik om ”frihet under ansvar” förutsätter att en skogsägare besitter ekologisk kunskap och nyttjar den så att ekologiska värden i skogen faktiskt bevaras. Utredningen konstaterar dock att mycket av den kritik som idag riktas mot Svenska kyrkans förvaltning av naturresurser handlar om otillräcklig hänsyn till och skydd av skogens ekologiska värden. Det nuvarande skogsbruket i Svenska kyrkan styr huvudsakligen inte i den riktning som anges under denna punkt. Vare sig styrmedlen och incitamenten i förvaltningen (nr 5 nedan) eller skogsbrukets fokus på produktion är utformade på det sättet. En hållbarare förvaltning av naturresurser skulle kräva en uppgradering av ekologiska värden och bättre förutsättningar att faktisk värna sådana värden. Nu kan ekologiska värden bara värnas i viss mån. Utredningen har pekat på behovet av att stärka och bygga kapacitet kring fördjupad ekologisk kunskap i Svenska kyrkan och att inventeringen av ekologiska värden i skogen behöver förbättras (se 8.9.3).

2. Långsiktighet och helhetssyn: Detta förutsätter en förvaltning av naturresurser som sträcker sig långt in i framtiden och även tar ett tydligt landskapsperspektiv. Utredningen uppfattar att Svenska kyrkans intentioner i förvaltningen definitivt är långsiktiga och det finns en strävan att ha helhetssyn och ta helhetsansvar även om det kan vara svårt att få till ett landskapsperspektiv med ett utspritt markinnehav. En helhetssyn skulle kräva att skogens olika värden gavs likvärdig tyngd. En helhetssyn skulle därutöver kräva samråd och dialog med rågrannar,⁵¹² näraliggande fastigheter, församlingar och civilsamhället. Utredningen noterar även att det finns en stor grad av kortsiktighet inbyggt i nuvarande upplägg av förvaltningen. Långsiktigheten är endast reglerad i relation till ekonomiska värden. Egendomsförvaltningarna ska, trots denna förväntan om långsiktighet, varje år generera tillväxt och en viss avkastning efter uppställda mål. Det kan ifrågasättas om det är ett ekonomiskt hållbart sätt att förvalta naturresurserna. Upplägget gör att intentioner kring långsiktighet i brukandet kanske inte realiserar och att val av skötselmetoder som eventuellt kan ge avkastning på längre sikt inte premieras.

⁵¹² Med rågrannar menas grannar med gemensamma tomt- eller fastighetsgräns.

3. Adaptiv förvaltning och flexibilitet: Med detta avses en förmåga att anpassa förvaltning av naturresursen utifrån ny kunskap och förändrade förhållanden som påverkar naturresurserna. Detta handlar framför allt om arbetssätt, sättet att organisera arbetet, anpassningsförmåga och förändringsbenägenhet. Utredningen uppfattar att förvaltningen av naturresurser utformats på ett likartat sätt i de olika stiftet och att man besitter framför allt skoglig och i vissa fall juridisk kompetens. Förvaltarna och samarbetsorganisationerna ENSO och STEF söker och implementerar aktivt ny kunskap, bland annat inom ramen för arbetet med *Färdplan för klimatet*. Det kan dock observeras att det främst förefaller handla om skoglig forskning och skogsbranschens nya rön. I en del stift nyttjar man klimat- och miljöhandläggarnas sakkunskap och kompetens endast i mindre omfattning. Klimatförändringarna och de skador på skogsbruket som det fört med sig har lett till anpassning av verksamheten. Rörande alternativa skötselmetoder förefaller det dock finnas både motstånd och viss skepsis till sådana förändringar, även om ett av förvaltningens egna mål är att öka kunskapen om hyggesfria skötselmetoder. Tydligare krav på beaktande av skogens olika värden inom förvaltningen skulle kunna underlätta anpassning, enligt utredningens bedömning. En mer adaptiv förvaltning och ökad flexibilitet skulle även kräva en ökad samverkan med andra aktörer, såsom med miljö- och klimatrörelsen och samebyar, för att dela erfarenheter och kunskap för att söka nya vägar framåt i förvaltningen av naturresurser.

4. Delaktighet och samverkan: Med detta avses ett arbetssätt med en hög grad av transparens och öppenhet för inkluderande processer med en rad olika aktörer. Punkten knyter delvis an till föregående kriterium. Genom att vara öppen och transparent kan man bjuda in till dialog och även välkomna kritiska synpunkter som kan leda till att verksamheten förbättras ytterligare. En ökad delaktighet syftar till att inhämta synpunkter av betydelse för förvaltningen och bredda beslutsunderlagen. Utredningen har i avsnitt 6.1.2 konstaterat att transparensen brister i många stift och att det är svårt att få en helhetsbild av Svenska kyrkans förvaltning av naturresurser. Frågor som rör delaktighet har diskuterats i kapitel 5, 6, 8 och 9. Utredningen bedömer att det finns ett tydligt behov av att utveckla delaktigheten, både den inomkyrkliga, inte minst i relation till församlingarna, i relation till lokalbefolkning och även andra aktörer. I sammanhanget kan också noteras att Act Svenska kyrkan i sitt arbete lägger mycket stor vikt vid lokala aktörers delaktighet och framför allt civilsamhällets roll i de projekt som genomförs bland annat i relation till nyttjande av naturresurser.

5. Styrmedel och incitament: Med detta avses de regelverk och eventuella andra instrument som används för att styra i en viss riktning. Förvaltningen av prästlönetillgångar styrs genom bindande normer i form av kyrkoordningens bestämmelser, skogsvårdslagstiftningen och miljöbalken. Därtill finns frivilliga normer i form av certifieringssystemen. Även *Färdplan för klimatet* innehåller målskrivningar som man kommit överens om gemensamt i Svenska kyrkan. Utredningen konstaterar att de bindande inomkyrkliga normerna reglerar förvaltningens uppdrag att generera ekonomisk avkastning från tillgångarna, det vill säga skogens och markernas ekonomiska värden. Ekologiska värden omnämns visserligen i kyrkoordningen och även i färdplanen, men de definieras inte närmare och regleringen är svag. Naturresursernas sociala eller andliga värden berörs inte i nuvarande reglering. Utredningens konstaterar i kap 5 att egendomsförvaltningarna är inriktade på att generera ekonomisk avkastning och det är huvudsakligen det som resultatet mäts mot och som uppföljningen fokuserar på (berörs närmare i kap 6). De

ekologiska värdena följs upp i mindre utsträckning och då i relation till den frivilliga certifieringen. Någon egentlig styrning sker inte i Svenska kyrkan i relation till ekologiska värden. Uppföljningen av de sociala och andliga värdena är i stort sett obefintlig. Några särskilda incitament för att stärka upp implementeringen av ekologiska, sociala eller andliga värden inom förvaltningen finns inte, annat än möjligen ekonomiska resurser som avsatts för *Färdplan för klimatet*. För att stärka upp förvaltningen av naturresurser behöver man införa tydligare reglering och uppföljning och även överväga införandet av incitament, enligt utredningens bedömning.

Sammantaget bedömer utredningen att förutsättningarna för och genomförandet av Svenska kyrkans förvaltning av skog och mark inte kan anses uppfylla de kriterier som, enligt studien från SLU, krävs för en hållbar förvaltning av naturresurser.

Tolkning av resultat från Heureka-simulering

De datasimuleringar som SLU gjort åt utredningen pekar på att olika skötselmetoder kan gynna och missgynna olika värden i skogen. Scenarierna beräknades för en tidsperiod på 50 år. Det behöver påtalas att simuleringar i Heureka-systemet är behäftade med osäkerhet, bland annat beroende på vilka antaganden som görs, vilka ingångsvärden som väljs och hur bra grunddata som finns tillgänglig. Ju längre tidslinjer som väljs, desto osäkrare blir beräkningarna. Vid bedömningar som rör förändringar av skogsbruk är dock 50 år en kort tid – inte ens en livslängd för ett träd. Att jämföra resultat från olika skogsbestånd är också svårt då Heureka utgår från olika typvärden för olika regioner och därmed inte fångar in heterogeniteten mellan olika skogsmarker.

Trots dessa svagheter används Heurekakörningar vid planering av kommande skogsbruksinsatser av många skogsägare. Några av stiftens berättar att de använder sig av sådana simuleringar. Analyser gjorda genom Heureka-körningar kan ge en skogsägare en övergripande bild av tänkbara scenarier som kan jämföras med varandra och därmed utgöra en del i beslutsunderlag för fortsatt planering av skogsbruket. För utredningens del är det av särskilt intresse att få en bild av *hur* olika värden i skogen skulle kunna gynnas genom val av specifika skötselmetoder.

Utredningen väljer att se de resultat som SLU-studien redovisar som ett kunskapsunderlag med övergripande indikationer för hur olika skötselåtgärder skulle kunna påverka den fortsatta förvaltningen av kyrkans skogar. En Heurekakörning för specifika skogsfastigheter som ett stift förvaltar skulle kunna ge mer precis information och i högre grad utgå från faktiska regionala förhållanden. Sådan information har dock inte varit tillgänglig för utredningen och därför blir resonemanget mer övergripande.

I simuleringen ingår ett referensalternativ och fyra scenarier. För de fyra scenarierna har olika kombinationer av skötselmetoder valts och andelen skog som sköts med hyggesfria metoder varierar mellan noll och 60 procent. Referensalternativet innebär att trakthyggesbruk sker på 89 procent av ytan. De hyggesfria metoder som använts i simuleringen är selektiv avverkning, det vill säga blädning i skiktad och heterogen grandominerad skog och schackrutehuggning (en variant av luckhuggning) i övrig skog.

I samtliga scenarier har trakthyggesbruket anpassats. Mager tallskog inom renskötselområdet sköts marklavsanpassat (genom hårda röjningar och gallringar). Lövträd gynnas vid röjning och gallring för att skapa blandskog. Omloppstiden (tiden innan avverkning sker) förlängs för en del av skogen med minst 20 procent

utöver lägsta slutavverkningsåder. Contorta avvecklas och återplanteras med svensk tall.

För att mäta biologisk mångfald i de olika scenarierna användes indikatorerna andel gammal skog (äldre än 120 år) och andelen lövrik skog.

För att mäta sociala värden användes indikatorerna areal skog med hög andel grova träd, areal genomsiktig skog (skog som har hög andel fri sikt) samt rekreationsindex.

SLU-forskarna pekar på följande resultat från den gjorda Heureka-simuleringen:

- Referensalternativet med uteslutande trakthyggesbruk ger bäst ekonomisk avkastning. Näst bäst resultat ger ett blandskogsbruk med liten andel blädning. Hög andel hyggesfria metoder ger lägre ekonomisk avkastning. För att gynna ekonomiska värden bör en kombination av trakthyggesbruk med hyggesfria metoder användas, enligt forskarna.
- Biologisk mångfald och rekreationsvärden gynnas av hög andel blädning och blandskogsskötsel. Sådan skogsskötsel skapar gammal skog och äldre lövrik skog. Referensalternativet med endast trakthyggesbruk ger det sämsta resultatet och det har också den lägsta andelen lövträd i stort sett under hela simuleringsperioden. Hyggesfria skötselmetoder ger högre medelålder på skogen. Samtliga indikatorer för sociala värden gynnas av hyggesfria skötselmetoder och sämst resultat gav referensalternativet med trakthyggesbruk.
- Hyggesfria skötselmetoder gynnar kollagring i skog (kollagring i levande träd). Referensalternativet med endast trakthyggesbruk ger sämst kollagring.
- Hyggesfria skötselmetoder gynnar högre andel äldre skog och hänglav, vilket är positivt för rennäringen. Skillnaderna mellan de olika scenarierna med hyggesfria skötselmetoder är små när det gäller gynnande av marklav, men skötseln är marklavsanpassad i samtliga scenarier jämfört med referensalternativet. Referensalternativet med endast trakthyggesbruk ger det sämsta resultatet både när det gäller utveckling av häng- och marklav. Hyggesfria metoder skapar goda förutsättningar för att hänglav ska spridas och hårda röjningar och gallringar gynnar marklavens förutsättningar och utbredning. Avveckling av contorta är positivt för rennäringen.
- En kombination av trakthyggesbruk och hyggesfria metoder ger bäst balans mellan värnande av skogens olika värden, enligt SLU-forskarna.

Utredningens slutsats av SLU-studien är att ekologiska och sociala värden, skogens klimatnytta (i form av kollagring i levande träd) samt värden som främjar rennäringens förutsättningar skulle generellt gynnas av hyggesfria skötselmetoder.

Utredningen bedömer att andliga och existentiella värden knutna till värnandet av naturvärden och biologisk mångfald, människors tillgång till natur och skogens rekreationsvärden skulle gynnas av hyggesfria skötselmetoder.

SLU-forskarna hänvisar också till tidigare gjorda studier där hyggesfria skötselmetoder bedömdes vara dyrare än trakthyggesbruk på grund av längre tidsåtgång, större maskiner/drivningskostnader och ökad bränsleförbrukning och tillväxten i skogen bedömdes minska:

Enligt en studie är hyggesfria skötselmetoder en dyrare skötselmetod jämfört med trakthyggesbruk när det gäller maskinanvändning. Dieselförbrukningen ökar med 21 % och drivningskostnaden stiger med 28 % vid hyggesfri skötsel. Detta beror på att avverkningen tar längre tid eftersom maskinen måste köra längre sträckor eftersom

avverkningsobjekten står glesare. Dessutom krävs större maskiner då det är större träd som skördas, och tidsåtgången ökar eftersom hänsyn måste tas till kvarvarande träd...

Konsekvenserna av att använda hyggesfria skötselmetoder på 10 % av landets produktiva skogsmark skulle bli betydande enligt studien. Tillväxten inom dessa områden skulle minska med 30 %, från 8 miljoner m³ub till 5,6 miljoner m³ub per år. Samtidigt skulle kostnaderna öka med 168 miljoner kronor på grund av den längre tidsåtgången vid skörd. Dieselförbrukningen skulle också öka med 2470 m³ per år. Slutsatsen är att noggrann planering och kunskapsöverföring till maskinförare är viktigt om man saknar tidigare erfarenhet av hyggesfritt skogsbruk...

Studierna som hänvisas till är dels en tidsstudie där tidsåtgång vid avverkningar mättes, dels en studie med Heureka-simuleringar för fyra skogsbestånd där olika hyggesfria metoder används.⁵¹³ De hyggesfria metoder som studerades var blädning, omställning till blädning, geometrisk luckhuggning samt överhållen skärm.

För Svenska kyrkans del är frågan om minskad tillväxt särskilt intressant. Det skulle förmodligen utgöra den största förändringen vid en övergång till ökat alternativt brukande. Utredningen noterar att siffran 30 procent ifrågasatts och att det verkar finnas få studier på området.

Författaren till studien med Heureka-simuleringar från 2017, Johan Sonesson, konstaterar bland annat att det finns osäkerhet i siffrorna och att generalisering kan vara vanskligt.⁵¹⁴

Det är viktigt att påpeka att detta är exempel på olika bestånd och man kan inte okritiskt generalisera resultaten till att gälla andra bestånd som sköts med liknande skötselssystem. Det finns också svagheter i Heureka's förmåga att simulera utveckling av heterogena skogar över lång tid. Även simuleringen av kanteffekterna i luckhuggningsalternativet är osäker... För de hyggesfria alternativen har vi valt skötselprogram som rekommenderats av andra forskare i olika sammanhang. Våra analyser börjar med ett medelålders eller äldre bestånd och detta gör att vi i vissa fall får stora absoluta skillnader i nuvärde.

Kalkyler som bygger på utgångslägen med yngre skog skulle ge mindre absoluta skillnader och kanske även andra rangordningar av alternativen och förändringar över ränteintervallet.

Trots osäkerheterna kan vi ganska säkert säga att medeltillväxten i de olika hyggesfria alternativen är lägre än i kalhyggesbruket...

Studien visade att luckhuggning gav den minsta skillnaden mot kalhyggesbruket. Den viktigaste orsaken till det bedömdes vara användning av förädlade plantor i luckorna. Blädning i skiktad granskog var det alternativ som gav lägst tillväxt jämfört med kalhyggesbruket.

⁵¹³ Jonsson, Rikard, Sonesson, Johan. 2017. *Drivningskostnader i hyggesfritt skogsbruk*; Sonesson, Johan. 2017b. *Virkesproduktion och ekonomi för olika exempel på hyggesfri skogsskötsel*. Återgivna i Hannerz, s. 38-47.

⁵¹⁴ Sonesson 2017b, s. 47.

Nuvärdesanalyserna visar att olika hyggesfria alternativ kan ge olika ekonomiskt utfall som även är beroende av vilken ränta som används. Generellt ger dock de hyggesfria alternativen oftast lägre men ibland likvärdig ekonomisk avkastning som kalhyggesbruket.⁵¹⁵

Utredningen bedömer – utifrån den av utredningen beställda Heurekakörningen och tidigare gjorda studier – att det finns belägg för att tillväxten i skogen skulle minska vid hyggesfria skötselmetoder. Att kvantifiera tillväxtminskningen är dock svårt, eftersom det beror på vilka skogar en skogsägare väljer att bruka med hyggesfria skötselmetoder, val av skötselmetod och förutsättningarna i skogen. Hur stor en minskning i ekonomiskt resultat skulle bli råder det således osäkerhet kring.

Valet av specifik skötselmetod och i hur stor utsträckning respektive metod bör användas inom förvaltningen av Svenska kyrkans skogar beror således på *vilka* av skogens olika värden som kyrkan önskar gynna i ett visst skogsbestånd. Valet torde också bero på hur de faktiska fysiska förutsättningarna ser ut i just den specifika skogen som ska skötas. Som framkom bland annat i rundabordssamtalet om hyggesfritt skogsbruk lämpar sig inte alla skogsbestånd för hyggesfria metoder. I dialogen med Skogsstyrelsen framkom också att en skogsägare kan välja att arbeta i en riktning som på längre sikt kan leda till en skogsskötsel som bygger på hyggesfria metoder – genom att sköta en ungskog på ett visst sätt så kan det bli en flerskiktad skog så småningom, jämför resonemanget om utgångsläge med yngre skog ovan.

Hyggesfria skötselmetoder skulle således kunna bidra till att göra förvaltningen av kyrkans skogar mer ekologiskt, socialt och andligt hållbar, enligt utredningens bedömning. Däremot finns egentligen inga belägg för att alla dessa fördelar skulle kvarstå om *all* skogsmark brukades med hyggesfria alternativ. Inget tyder heller på att hyggesfria skötselmetoder skulle leda till att förvaltningen skulle bli ekonomiskt ohållbar, även om tillväxten i skogen skulle minska i viss mån.

Ett ytterligare område som SLU-studien inte behandlar, men som utredningen lyft i form av utmaning som behöver hanteras (se kapitel 8), är frågan om fortsatt klimatanpassning av kyrkans skogar. Utredningen bedömer att åtgärder som ingår i de hyggesfria skötselmetoder, som tagits med i de simulerade scenarierna, skulle kunna leda till mer resilianta och mer skiktade skogar. Det skulle också bidra till ökad långsiktig ekonomisk hållbarhet i kyrkans skogar eftersom ökad resiliens skulle motverka eller mildra risker för klimatrelaterade skador i skogen.

En annan nyligen publicerad studie från SLU, där man sammanställt forskning om olika skötselstrategiers förmåga att möta klimatförändringarna, visar att blandskog och kontinuitetsskog är bäst på att möta klimatförändringar. Dessa skötselstrategier bidrar till positiva effekter på biodiversitet, upplevda naturvärden, färre stormskador och sannolikt även minskad risk för granbarkborre.⁵¹⁶

Kunskapen och empirin kring hyggesfria skötselmetoder ökar också generellt i samhället vilket gör att skogsägare i framtiden kan fatta mer informerade beslut om hur och var sådana metoder kan användas. Nya möjligheter öppnar sig nu också när det gäller skogsägares val av skötselmetoder. Snart kan skogsägare som väljer att värna ekologiska värden få ekonomisk utdelning för sådana insatser. Detta behandlas närmare i nästa avsnitt.

⁵¹⁵ Sonesson 2017b, s. 47.

⁵¹⁶ Felton, A., m.fl. 2023. *Climate change adaptation and mitigation strategies for production forests: Trade-offs, synergies, and uncertainties in biodiversity and ecosystem services delivery in Northern Europe*; [Olika skötselstrategiers effekt på skog kartlagd | Externwebben \(slu.se\)](#)

10.9 Kol- och biokrediter – en möjlighet för Svenska kyrkan?

Under arbetets gång har det framförts från olika håll att det kan finnas framtida alternativa finansieringsmöjligheter för Svenska kyrkan genom att erbjuda tänkbara köpare så kallade kol- eller biokrediter. Flera myndigheter, bland annat Konjunkturinstitutet och Naturvårdsverket talar också om direkta subventioner till markägare för ökade kolupptag i skogen.

Genom att bruka skog och mark på ett sätt som binder kol skulle en markägare kunna sälja kolkrediter, som motsvarar värdet av inlagringen av kol, till köpare som vill bidra till kolinlagring och som vill klimatkompensera. En kommersiell marknad håller på att utvecklas i Sverige för sådana transaktioner. I andra länder har handel med sådana krediter kommit längre. Många företag som vill kompensera för egna utsläpp eller som vill göra klimatnytta av andra skäl vill köpa kolkrediter på en marknad.

På motsvarande sätt kan ett företag köpa insatser – biokrediter – som bevarar, utvecklar och restaurerar den biologiska mångfalden i ett specifikt område från en skogsägare. Dessa kan också användas för att göra så kallad ekologisk kompensation, dvs kompensera för den belastning på den biologiska mångfalden en exploatering kan medföra.

Utredningen har träffat dels en forskare⁵¹⁷ som arbetar med att utveckla ett svenskt system för biokrediter, dels två företag⁵¹⁸ som utvecklar tjänster kring kol- respektive biokrediter. Syftet har varit att få mer information om hur marknaden fungerar och vilka framtida möjligheter som kan finnas för en skogsägare. I samtalen framkom bland annat att

- En del bolag förmedlar tjänster mellan säljare och köpare. I tjänsterna kan det ingå system för verifiering och uppföljning av en skogsägare faktiskt utför den insats som överenskommit för att binda kol respektive främja biologisk mångfald.
- Skogsägaren ingår avtal med långa avtalstider med bolaget (minst 30 år nämns) och avtalet registreras i form av ett arrendeavtal hos Lantmäteriet. Årlig ersättning utgår till skogsägaren.
- Skogsägarens insatser kan bestå av att avstå från avverkning och bevara skog eller övergång till hyggesfria metoder. Det ska avse skogar med höga naturvärden som inte är formellt skyddade och där skogen uppnått sådan ålder då avverkning är tillåten. Det kan också ingå tjänster att göra naturvärdesbedömningar. För ett bolag som förmedlar denna typ av tjänster är skog med hög biodiversitet med signalarter särskilt intressant. Skogar med höga sociala värden och skogar där rennäring bedrivs uppges också som intressanta.
- Det finns ett ökande intresse bland företag i Sverige att köpa svenska krediter.
- Bolag som säljer dessa tjänster är i första hand intresserade av skogsägare med stora markinnehav.
- Vem som helst kan köpa krediterna från det förmedlande bolaget. Skogsägaren kan inte *direkt* påverka om de köps av företag som ägnar sig åt miljöskadlig verksamhet.

⁵¹⁷ Samtal med forskaren Aleksandra Holmlund, verksam vid SLU och i Swedish Biocredit Alliance, den 5 juni 2024.

⁵¹⁸ Samtal med företrädare för företaget FightCOTwo den 14 mars 2024 och företrädare för företaget WSP den 24 maj 2024.

- Marknaden för biokrediter inte så långt utvecklad i Sverige jämfört med kolkrediter. Marknaden för biokrediter håller på att utvecklas. Presumptiva säljare finns men inte tydliga köpare. Det är en oreglerad marknad i Sverige, vilket innebär risker. Inom ramen för FN:s arbete med konventionen om biologisk mångfald/COP16 har arbete initierats för att skapa ett globalt ramverk för handel med biokrediter. Biodiversity Credit Alliance arbetar med detta.⁵¹⁹ I Sverige har Swedish Biocredit Alliance skapats för att utveckla en svensk standard för biokrediter.⁵²⁰ I styrgruppen för Swedish Biocredit Alliance ingår ett antal skogsbolag, skogsforskare och en kommun. Fem olika pilotprojekt pågår för att utveckla metodik. Rekommendationen är att avtalstiden bör vara minst 20 år.
- Utredningen uppfattar att det finns ett relativt stort intresse för att ingå avtal med Svenska kyrkan. Kyrkans markinnehav är stort och själva kyrkans image som skogsförvaltare kan vara av intresse för bolag som säljer denna typ av krediter. Störst intresse finns för norra halvan av landet och för större mark skiften. I dialogen med egendomsförvaltningarna framkommer att i vart fall ett stift har sålt kolkrediter till ett företag.

Däruöver bör noteras att det finns förslag från EU om att prissätta kolinlagring i markanvändningssektorn. Det utgår från förslag från EU-kommissionen om ersättning för ekosystemtjänster där kolinlagring ingår. Genom det nya *Union Certification Framework for Carbon Removals* som slutförhandlas just nu, ska upptag av kol i skog och mark kunna certifieras på ett standardiserat vis inom EU.

10.10 Utredningens slutsatser och samlade bedömning

Utredningen gör följande samlade bedömning utifrån det som framkommit och redovisas i detta och tidigare kapitel.

10.10.1 Hållbarheten i Svenska kyrkans förvaltning av skog och mark behöver stärkas

Utredningens bedömning: Förutsättningarna för ekologisk, ekonomisk, social och andlig hållbarhet behöver stärkas i Svenska kyrkans förvaltning av skog och mark. Det behövs insatser på kort och lång sikt.

Som beskrivits i kapitel 8 pekar en rad internationella och nationella expertorgan, forskare och nationella myndigheter på att klimatnödläget och hotet mot den biologiska mångfalden ställer nya krav på det fortsatta skogsbruket i Sverige. Sverige har också åtagit sig internationella förpliktelser att motverka klimatförändringar, skydda och främja den biologiska mångfalden och respektera de mänskliga rättigheterna. I rapporter och studier från nationella expertorgan och myndigheter beskrivs hur klimatförändringar bedöms påverka svenskt skogs- och jordbruk och insatser som kommer att behövas på kort och lång sikt.

Utredningens kartläggning visar att den ekologiska hållbarheten i kyrkans skogsbruk och förvaltning av jordbruksmark behöver stärkas för att aktivt värna den biologiska mångfalden. Insatser behövs för att skydda värdefulla habitat, skydda hotade arter, främja ökad konnektivitet, restaurera och återskapa habitat. De miljö-

⁵¹⁹ <https://www.biodiversitycreditalliance.org/>

⁵²⁰ [Vi skapar en marknad för biokrediter i Sverige \(swedishbiocreditalliance.se\)](https://www.swedishbiocreditalliance.se/)

och hänsynsinsatser som nu görs är relativt omfattande men otillräckliga för att värna och skydda den biologiska mångfalden och vända den negativa trenden.

För Svenska kyrkan är detta även en fråga om att värna skapelsens integritet. Med den kunskap som finns nu tillgänglig, kan Svenska kyrkan inte fortsätta bruka och förvalta naturresurser som tidigare. Det krävs en förändring och en omställning i riktning mot en mer hållbar förvaltning.

Klimatförändringarnas konsekvenser påverkar redan det svenska skogsbruket, jordbruket och rennäringen. De stora skador som sker på grund av skyfall, stormar, torka, insektsangrepp och skogsbränder påverkar sättet att bruka skogen. Kyrkans skogsbruk behöver även beakta behovet av klimatanpassning som rör rennäringens förutsättningar. Omställning krävs i Svenska kyrkans skogsbruk för att ge rennäringen nödvändig flexibilitet i brukandet av marker. Jordbruksmarkens bördighet och struktur påverkas på många håll av klimatförändringar. Torka och ökad nederbörd på vissa håll kommer att påverka det fortsatta brukandet av jordbruksmarker liksom kraven på minskad markbearbetning. Klimatförändringarna innebär att den ekonomiska hållbarheten utmanas jämfört med dagens förutsättningar att bedriva jord- och skogsbruk.

Ytterligare klimatanpassningsåtgärder är, enligt utredningens bedömning, därför nödvändiga inom Svenska kyrkan jord- och skogsbruk. Klimatanpassningen kan också ses som en del av den omställning som utredningen förordar. Insatser kommer att behövas för att aktivt klimatanpassa och systematiskt bygga resiliens och därmed motverka negativa konsekvenser av klimatförändringarna.

Utredningens kartläggning visar således att Svenska kyrkans förvaltning av naturresurser behöver bli hållbarare. Skogens andliga, ekologiska och sociala värden behöver ges högre prioritet och aktivt värnas i förvaltningen. Även jordbruksmarkernas ekologiska värden behöver uppgraderas på motsvarande sätt.

Idag läggs huvudsaklig fokus på skogens ekonomiska värden och i hög grad på främjande av avkastning i närtid. Eftersom prioriteringen ligger på ekonomiska värden, finns kanske inte ens utrymme för egendomsförvaltningarna att göra insatser som på längre sikt skulle kunna främja och utveckla andra värden. Utredningen har fått ta del av exempel där stift med handlingsutrymme valt att avverka skog trots att man redan uppnått det årliga avkastningsmålet, vilket skulle kunna tolkas som en överkonsumtion av naturresurser på bekostnad av påtalade andliga, ekologiska och sociala värden.

Det behövs, enligt utredningens mening, insatser på kort och lång sikt som ger Svenska kyrkan möjlighet och förutsättningar att värna skogens och markernas olika värden. På kort sikt kan det handla om åtgärder som kan verkställas omgående, till exempel prioritering av sociala och andliga värden i tätortsnära skogar och prioritering av större ekologisk hänsyn i skogsbruket. Det kan handla om att systematiskt stärka den ekologiska sakkunskapen inom organisationen, avsätta fler och större områden med höga naturvärden, använda bättre verktyg vid habitat- och artinventering, främja återvätning, aktivt föra dialog lokalt för att inventera behov och främja sociala och andra värden, aktivt samverka med andra aktörer som kan bidra med sakkunskap samt att i högre grad använda kyrkliga skogar i församlingarnas verksamhet.

På längre sikt kan det handla om att planera fortsatt skötsel av skogen så att naturen kan återhämta sig och att ekologiska värden stärks, att bidra till ökad konnektivitet och i samverkan med andra verka för att landskapsplanering ska vara möjlig. Det kan också handla om att systematiskt öka andelen lövträd i skogsbestånden, anpassa trakthyggesbruket med högre avverkningsålder och i högre grad välja alternativa

skötselmetoder. Utredningen bedömer att detta på längre sikt också bidrar till större valfrihet, ökad sysselsättning och ökade intäkter (senareläggning av intäkter).

10.10.2 Människor behöver skog och natur

Utredningens bedömning: Svenska kyrkan behöver främja människors livsmod och andliga och existentiella upplevelser kopplat till vistelse i skog och mark. Det bidrar till ökad andlig och social hållbarhet. Svenska kyrkans förvaltning av skog behöver bidra ytterligare till att stärka skogens sociala värden och ge fler människor tillgång till skog med rekreativvärden. I förvaltningen av tätortsnära skog behöver sociala värden beaktas i ännu högre grad. Att tillgängliggöra närskogar och tätortsnära natur, och särskilt för barn och unga, bör vara prioriterat.

Det som framkommit under utredningens arbete pekar på att vistelse i naturen och i skogen bidrar till människors hälsa och livsmod, att det ger mening, återhämtning och glädje för många människor. Allt fler människor lever i städer och tätorter och tillgången till närskog har blivit allt viktigare. Det märktes inte minst under pandemin när allt fler sökte sig till naturen både i närområdet och lite längre bort. För människor som befinner sig i en svår situation i livet kan vistelse i skog och natur ge ny kraft att orka. Naturen ger en plats för reflektion och för att uppleva att det är en del av ett större sammanhang som vi delar med andra varelser. Barn och unga söker sig till skogen och naturen för att upptäcka, utforska och lära, för fri lek och äventyr och för att finna ro. Många av oss har egna minnen från barndomen om glädjen att få leka i ”dungen” bortom skolgården eller i närskogen nära hemmet.

Svenska kyrkans diakonala arbete har under lång tid fokuserat på att stärka människors livsmod och att förebygga psykisk ohälsa. En rad insatser görs på området. Bland annat har materialet *Meningen med mig* tagits fram särskilt för att stärka barns och ungas livsmod och konfirmandverksamheten lyfter aktivt frågor kring ungas mående. Utredningen bedömer att det finns stora möjligheter för Svenska kyrkan att bidra ytterligare för att stärka skogens andliga och sociala värden. Genom att bruka skogen så att rekreativvärden höjs och främjas kan skogsförvaltning bli en viktig del i kyrkans fortsatta arbete att motverka ohälsa och stärka människors livsmod. Det skulle bidra till ökad andlig och social hållbarhet.

Behovet att stärka människors livsmod kommer sannolikt att öka betydligt över tid när klimatförändringarnas konsekvenser blir allt tydligare även i Sverige. Insatser som stärker människor och ger dem hopp kommer därför att bli allt viktigare. Exploatering av marker skapar också stor oro hos en del människor. I utredningens dialog med samiska företrädare har detta lyfts. Att värna tillgång till orörd natur på kyrkans marker inom Sápmi har också andlig, kulturell och social betydelse för många samer, förutom de behov som finns inom rennäringen.

På många orter i landet expanderar städerna och tätorterna. I en del städer sker expansionen av ytterligare bebyggelse på bekostnad av de befintliga naturområden som finns. Många människors tillgång till grönområden i närområden minskar och de kan behöva söka sig längre bort för att få tillgång till ”riktig” skog och natur. En del kommuner arbetar aktivt med att medvetet öka tillgången till grönområden, ofta i form av parker och lekplatser. Det tenderar att vara tillrättalagda grönområden med gräsmattor och planteringar, som också kan vara viktiga för många människor, men det är inte natur som de flesta av oss uppfattar den.

Tätortsnära skogar och marker som förvaltas av Svenska kyrkan bör, enligt utredningens mening, primärt förvaltas och brukas enligt intentionerna för ett naturnära skogsbruk – och inte genom trakthyggesbruk – så att människor lättare får

tillgång till naturen. Det kan vara helt ”vanlig” skog utan särskilt höga biodiversitetsvärden. Svenska kyrkan behöver därför värna närskogar och tätortsnära natur och aktivt främja människors tillgång till natur. Församlingar som berörs av sådana marker bör involveras i arbetet. Församlingar kan bidra till att föra dialog med församlingsbor när skötselplaner utformas och för att bidra till att synliggöra och tillgängliggöra sådan natur för människor.

De synpunkter som inkommit från församlingar visar också på människors engagemang för naturen och behovet av tillgång till natur. För många människor ger engagemang för natur-, miljö- och klimatfrågor hopp. Det finns också socioekonomiska aspekter kopplade till tillgång till natur. Vistelse i naturen och särskilt tillgång till skog med höga naturvärden och sociala värden i närhet till tätort är en möjlighet till rekreation och återhämtning för många människor med små ekonomiska marginaler. Att Svenska kyrkan tillgängliggör sina skogar för människor i ännu högre grad är därför ett viktigt steg i det fortsatta hållbarhetsarbetet.

Under utredningen har det också framkommit att en del stift valt att exploatera marker som ligger tätortsnära. Huvudsyftet har varit att uppnå avkastning genom att själva detaljplanera områden och sälja dessa till exploatörer. I ett exempel som utredningen fått ta del av bebyggdes sådan mark med hyres- och bostadsrätter och egendomsförvaltningen var med och utformade delar av detaljplanen. Utredningen noterar att det för visso är positivt om kyrkan kan bidra till att människor får bostäder och även att kyrkan kan få avkastning från sådana affärer. Utredningen noterar dock att det också finns stora ekonomiska risker i sådana projekt. Det krävs stort kunnande kring stadsplanering och markexploatering och även nyttjande av specifik sakkunskap och konsulter för att ta fram detaljplaner. Det är inte givet att ett projekt realiserar, och då har resurser redan gått till planeringen. Det behöver också göras en rad överväganden rörande vilken typ av bebyggelse kyrkan i så fall vill främja. Det finns också risker för en kyrka att agera på en kommersiell exploatörsmarknad och att kyrkans roll i samhället därmed kan bli otidlig.

En del tätortsnära fastigheter och fastigheter inom detaljplanelagt område som inte lämpar sig för naturupplevelser kan kanske vara lämpliga för sådan exploatering. Fastigheter med naturvärden bör dock, enligt utredningens mening, i första hand användas för att utveckla sociala värden och för att tillgängliggöra närskogar och natur för människor.

10.10.3 Ett mer naturnära skogsbruk bör eftersträvas

Utredningens bedömning: Svenska kyrkans skogsförvaltning bör ställas om till ett mer naturnära skogsbruk där fler brukningsformer används och där fler nyttigheter kan levereras samtidigt. Detta ligger i linje med Sveriges internationella åtaganden, EU:s intentioner och de förväntningar som finns inom och utom kyrkan. Omställningen bör ske brett inom hela kyrkans skogsinnehav. Genom ett mer naturnära skogsbruk kan Svenska kyrkan bidra till ökad biologisk mångfald, bättre motståndskraft mot klimatförändringar, klimatanpassning och även underlätta för rennäringen. Ett naturnära skogsbruk främjar också lättillgängliga och varierade skogar med sociala och andliga värden. På sikt etableras en värdeskapande förvaltning.

Det får anses kartlagt att dagens trakthyggesbruk skadar många av de värden som Svenska kyrkan önskar värna i förvaltningen av kyrkans skogar. Forskare och ansvariga myndigheter – Skogsstyrelsen och Naturvårdsverket – konstaterar att den miljöhänsyn som idag lämnas inom skogsbruket är otillräckligt för att värna den

biologisk mångfalden och ekologiska värden. Stora avverkade ytor förändrar skogslandskapet och livsförutsättningarna för de arter som levt i den avverkade skogen. Habitat för skogslevande arter försvinner under lång tid och får en annan karaktär när planterade träd växer upp. Områden där arter tidigare kunnat sprida sig bryts ned i mindre områden och sambanden mellan habitat bryts. Skogens sociala värden för rekreation och friluftsliv försämras vid trakthyggesbruk. Stora kalhyggen påverkar tillgången till mark- och hänglav negativt och täta bestånd med likåldrig skog kan försämra framkomligheten för renen och tillgången på lav. Renarnas tillgång till trivselområden och även flyttleder påverkas negativt.

Om Svenska kyrkan i högre grad vill värna andra värden än produktion i sitt skogsbruk, behöver förändringar ske i det nuvarande skogsbruket. Utformningen och omfattningen av trakthyggesbruk behöver därför ses över och användning av alternativa skötselmetoder bör användas i större utsträckning där det finns förutsättningar för det.

Ett mer naturnära skogsbruk skulle stärka skogen ekologiska, sociala och andliga värden. Ett adaptivt skogsbruk som i högre grad utgår från en fördjupad ekologisk kunskap och förståelse skulle leda till en hållbarare förvaltning av naturresurser. En viktig del av adaptiviteten handlar om att kunna välja skötselmetoder som gynnar ekologiska och andra värden som kan ta tid att bygga upp.

Att värna skogens biologiska mångfald skulle även stärka skogens resiliens mot klimatförändringar och bidra till klimatanpassning. Stärkt resiliens i skogen motverkar kostsamma skadedjursangrepp och stormskador, vilket stärker skogsägarens ekonomi. Resilienta skogar som kan stå emot risk för ras, erosion och som motverkar att träd faller på vägar och annat motverkar samhällets ökade klimatrelaterade kostnader.

Ett anpassat skogsbruk som beaktar de behov som rennäringens företrädare beskrivit – bland annat att genom att värna områden med mark- och hänglav, aktivt restaurera marker med förutsättningar för lav och genom att avverka contortabestånd – skulle stärka rennäringens fortsatta bedrivande.

Ett mer naturnära skogsbruk skulle också bidra till att skapa mer attraktiva skogar för rekreation och friluftsliv. Skogar utan större hyggen kommer att uppfattas som mer ”naturlika”.

Naturnära skogsbruk kan också på sikt bidra till att kvalitetsaspekterna i skogsbruket lyfts och att valfriheten ökar. På sikt kan intäkterna ökas och verksamheten bidra till ökad sysselsättning på gles- och landsbygd vilket sammantaget leder till en långsiktigt värdeskapande skogsförvaltning.

11 Konsolideringsregler och värdesäkring

11.1 Rörande konsolideringsregler

11.1.1 Nuvarande reglering

Konsolideringsreglernas övergripande syfte är att säkerställa att prästlönetillgångarnas avkastning över tid delas ut till församlingar, pastorat och utjämningsystem, där det samtidigt ska finnas en möjlighet för förvaltningen att kunna upprätthålla en någorlunda jämn utdelningsnivå mellan åren.

Enligt 46 kap. 5 § kyrkoordningen ska stiftet fördela den nettovinst, som uppkommer vid förvaltningen av prästlönetillgångar och som tillkommer

församlingarna, fördela dessa i förhållande till deras andelar i prästlönstillgångarna. Stiftet får dock av vinsten behålla de medel som behövs för förvaltningen. Samtidigt som vinstmedel betalas ut till församlingarna ska stiftet till den nationella nivån betala ett lika stort belopp (utjämningsssystemet).

Kyrkostyrelsen kan sägas ha definierat en maxgräns för det som i kyrkoordningen anges som ”medel som behövs för förvaltningen” via de konsolideringsregler för prästlönstillgångar som styrelsen tillämpat sedan början av millennieskiftet. Enligt dessa regler får stiftet vid varje årsskifte behålla en summa vinstmedel i förvaltningen som motsvarar ett års vinst från fastighetsförvaltningen (räknat som snitt över fem år) plus ett belopp som motsvarar 40 % av bundet prästlönefondskapital på skuldsidan i balansräkningen (konsolideringstaket), vilket ofta benämns 140 % regeln. Förutom balanserade vinstmedel räknas även orealiserat resultat på värdepapper in i den aktuella ansamlade vinsten (konsolideringen).

11.1.2 Vad som framkommit under utredningsarbetet

Frågor har väckts om att revidera och utveckla det nuvarande systemet. Utredningen har analyserat olika förslag till förändringar som redovisas nedan. Kyrkokansliet har bistått utredningen med ett antal simuleringsberäkningar.

De alternativ till justeringar i konsolideringsreglerna som presenteras har olika historik. Några ändringsalternativ framkom redan under den ”miniutredning” av konsolideringsreglerna som kyrkokansliet gjorde för några år sedan, medan andra alternativ har framförts vid andra tillfällen.

För att lättare kunna utvärdera konsekvenserna av varje ändringsalternativ, redovisas effekterna för varje tänkbart alternativ – i form av simuleringar – i det följande var för sig.

Simulering 1: Ta bort schablonskatteavdraget i konsolideringstakets fastighetsdel

Prästlönstillgångarna blev inkomstskatteskyldiga från 2010 och sedan dess har det ingått ett avdrag från den normalårsvinst (femårssnitt) från fastighetsförvaltningen, som utgör fastighetsdelen i konsolideringstaket. Testberäkningen nedan visar skillnaderna för varje stift jämfört med gällande regler när man tar bort avdraget för schablonskatteberäkningen i framräkningen av normalårsvinsten för prästlönefastigheter.

MNKR	Uppsala	Linköping	Skara	Strängnäs	Västerås	Växjö	Lund	Göteborg	Karlstad	Härnösand	Luleå	Visby	Sthlm	Totalt
Kons.tak borttag schablonskatt	411,0	154,5	163,5	237,4	67,9	132,3	306,0	187,3	92,1	71,2	42,6	18,0	224,5	2 108,4
Kons. tak enligt nuvarande regler	400,6	140,3	149,4	233,6	61,8	118,9	293,9	177,8	83,9	62,6	39,3	17,3	219,2	1 998,5
Differens mnkr	10,4	14,2	14,1	3,9	6,1	13,5	12,2	9,5	8,2	8,5	3,4	0,7	5,3	109,9
Differens procent	3%	10%	9%	2%	10%	11%	4%	5%	10%	14%	9%	4%	2%	5%

Totalt sett stiger då det samlade konsolideringstaket med 110 mnkr eller 5 procent.

Utredningen ser förslaget om att ta bort schablonskatteavdraget vid framräkningen av fastighetsdelen i taket som rimligt då merparten av prästlönstillgångarna utgör skogstillgångar och det finns möjlighet att göra skogsavdrag, vilket förvaltningarna också nyttjar. Den inkomstskatt som räknas fram i konsolideringstaket blir så sällan aktuell för egendomsförvaltningarna att betala i verkligheten. Vidare innebär förslaget också en förenkling av de nuvarande reglerna, vilket i sig är eftersträvänsvärt.

Simulering 2: Trappstegsvis höjning av högsta konsolideringsgrad i takets fonddel vid hög allokering av prästlönetillgångar mot fond

Egendomsförvaltningen i Stockholms stift framförde i miniutredningen från 2020 att med nuvarande regler saknar stiftet möjlighet att hålla en jämn utdelning till församlingarna mellan åren. Det beror på att egendomsförvaltningen i Stockholms stift till 84 procent⁵²¹ är allokerade mot fondförvaltning, vilket vid en hög andel aktier på kort sikt innebär ett högre risktagande jämfört med skogs- eller jordbruksförvaltning. Egendomsförvaltningen i Stockholms stift har bara en ”krockkudde” eller utdelningsreserv i förvaltningen, medan andra stift har två. Det vill säga stiftet har i princip bara regeln om 140 procent konsolidering i fonden att förhålla sig till, då deras normalårsvinst i fastighetsdelen av taket är relativt sett mycket låg.

Med syftet att öka möjligheterna för fondintensiva egendomsförvaltningar att hålla en jämnare utdelningsnivå mellan åren kan ett alternativ då vara att trappstegsvis höja högsta tillåtna konsolideringsgrad i fonden ju högre andel av tillgångarna som är allokerade mot fond. Testberäkningen nedan utgår från att:

- Prästlöneförvaltningar som är allokerade mot fond till mer än 50 procent har en högsta tillåtna konsolideringsgrad i fonden om 150 procent,
- Prästlöneförvaltningar som är allokerade mot fond till mer än 75 procent har en högsta tillåtna konsolideringsgrad i fonden om 160 procent,
- Övriga prästlöneförvaltningar behåller nuvarande högsta tillåtna konsolideringsgrad om 140 procent.

MNKR	Uppsala	Linköping	Skara	Strängnäs	Västerås	Växjö	Lund	Göteborg	Karlstad	Härnösand	Luleå	Visby	Sthlm	Totalt
Kons.tak trappa fonddel 140 150 160	400,6	140,3	149,4	288,3	61,8	118,9	293,9	177,8	83,9	62,6	39,3	17,3	327,0	2 161,1
Kons. tak enligt nuvarande regler	400,6	140,3	149,4	233,6	61,8	118,9	293,9	177,8	83,9	62,6	39,3	17,3	219,2	1 998,5
Differens mnkr	0,0	0,0	0,0	54,8	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	107,8	162,6
Differens procent	0%	0%	0%	23%	0%	0%	0%	0%	0%	0%	0%	0%	49%	8%

Totalt sett stiger då det samlade konsolideringstaket med 163 mnkr eller 8 procent, men det är bara egendomsförvaltningarna i Strängnäs och Stockholms stift som berörs av ändringen då det i dagsläget bara är dessa två stift som har en hög (mer än 50 procent) andel av tillgångarna allokerade mot fond med 53 respektive 84 procent. Den extra ”krockkudde” eller utdelningsreserv som konsolideringstakets fastighetsdel ger utrymme för motsvarar i dagsläget 15 mnkr för Strängnäs stift och 3 mnkr för Stockholms stift.

Utredningen ser förslaget om en trappstegsvis höjning av fonddelen i taket ju högre andel av tillgångarna som är placerat i fond som rimligt, då förslaget innebär en utjämning av förutsättningarna mellan stiftet till att årligen kunna lämna en utdelning till andelsägarna. Ett stift som till övervägande del har fastigheter i förvaltningen tar en lägre risk i förvaltningen jämfört med den som bara förvaltar fonder och kan lämna en utdelning från prästlönetillgångarna även efter ett svagt börsår. Erfarenheten har nu visat att egendomsförvaltningen i Stockholms stift, med sin höga andel av tillgångar placerad i fond, inte kan lämna någon utdelning efter ett svagt börsår. Egendomsförvaltningen kan i det fallet visserligen klara ett börsras utan att kapitalet urholkas. Men någon utdelning är, efter en sådan händelse, inte möjlig att lämna med nuvarande regel om max 140 procent konsolidering.

⁵²¹ Prästlönefondskapitalets andel av det totala bundna egna kapitalet enligt årsredovisning 2023.

Simulering 3: Stabilisering av beräkningsgrunden i konsolideringsreglernas fonddel

Om fonddelen inom prästlönetillgångarna tillfälligt sänks under ett årsskifte med anledning av fastighetsaffärer, får detta till följd att konsolideringstaket för stiftets egendomsförvaltning även sänks. Detta kan i sin tur få till följd att stiftet tvingas göra en större utdelning till församlingarna (för att hålla sig under taket) än man egentligen hade tänkt sig från början.

Ett sätt att komma till rätta med detta kan vara att vid beräkning av konsolideringstakets fonddel, utgår man från prästlönetillgångarnas fondkapital räknat som ett snitt över de fem senaste åren. I gällande beräkning utgår man bara från fondkapitalets värde vid senaste årsskiftet. Testberäkningen nedan visar de stiftsvisa skillnader som uppkommer när man baserar beräkningen av fonddelen i taket på ett genomsnitt av bundet prästlönefondskapital över fem år jämfört med gällande konsolideringsregler.

MNKR	Uppsala	Linköp	Skara	Strängn	Västerås	Växjö	Lund	Göteborg	Karlst	Härnös	Luleå	Visby	Sthlm	Totalt
Kons.tak stabilisering fondkapital	346,9	123,8	145,4	205,4	70,0	118,4	259,1	160,8	81,6	60,2	22,6	17,7	195,3	1 807,3
Kons. tak enligt nuvarande regler	400,6	140,3	149,4	233,6	61,8	118,9	293,9	177,8	83,9	62,6	39,3	17,3	219,2	1 998,5
Differens mnkr	-53,7	-16,5	-4,1	-28,2	8,3	-0,4	-34,7	-17,0	-2,3	-2,5	-16,6	0,4	-23,8	-191,2
Differens procent	-13%	-12%	-3%	-12%	13%	0%	-12%	-10%	-3%	-4%	-42%	2%	-11%	-10%

Stabilisering av beräkningsgrunden i takets fonddel leder alltså till att det samlade konsolideringstaket sjunker för flertalet av stiftet med ett snitt på 10 procent. Det beror till stor del på att prästlönefondernas värde stigit under de senaste fem åren efter de värdesäkringar av fondkapitalet som varje år gjorts (med mycket höga värdesäkringsbelopp de två senaste åren) på grund av inflationen. Skillnaderna beror även på köp och försäljning av prästlönefastigheter som gjorts under samma femårsperiod.

Utredningen bedömer att förslaget om en stabilisering av beräkningsgrunden i konsolideringsreglernas fonddel (simulering 3) inte bör genomföras. Detta på grund av att reglerna då blir mer komplicerade än vad de är idag och medför även behov av utökade kontroller av att egendomsförvaltningarna årligen räknar fram sitt konsolideringstak på rätt sätt. Vidare har vi sett i simuleringen att det samlade konsolideringstaket sjunker med ca 10 % jämfört med aktuellt om förslaget genomförs, vilket vi inte tror att de som framfört förslaget har räknat med. Det beror på de höga värdesäkringar som gjorts under åren 2022–2023 och att grundkapitalets värde 2019–2021 drar då ned det belopp som konsolideringstaket enligt förslaget ska beräknas på. Vi ser det därför som bättre att kyrkostyrelsen i förekommande fall (när fondkapitalet till följd av fastighetsaffärer tillfälligt sänks över ett årsskifte) nyttjar möjligheten att göra avsteg från konsolideringsreglerna för aktuellt stift. Detta är något som inträffar relativt sällan. För att få ett snabbt beslut bör kyrkostyrelsen delegera beslutsrätten i denna del till generalsekreteraren.

Simulering 4: Höjning av högsta tillåtna konsolideringsgrad i takets fonddel vid allokering av prästlönetillgångar mot fond med mer än 50 procent

Den här simuleringen liknar alternativ 2 ovan, men i det här fallet finns bara ett ”trappsteg”: De förvaltningar som har mer än 50 procent av tillgångarna allokerade mot fond får en högsta tillåtna konsolideringsgrad om 160 procent i reglernas fonddel, medan övriga egendomsförvaltningar behåller nuvarande nivå om 140 procent.

MNKR	Uppsala	Linkpg	Skara	Strängn	Västerås	Växjö	Lund	Göteborg	Karlst	Härnös	Luleå	Visby	Sthlm	Totalt
Kons.tak trappa fonddel 140 160	400,6	140,3	149,4	357,7	61,8	118,9	293,9	177,8	83,9	62,6	39,3	17,3	327,0	2 230,4
Kons. tak enligt nuvarande regler	400,6	140,3	149,4	233,6	61,8	118,9	293,9	177,8	83,9	62,6	39,3	17,3	219,2	1 998,5
Differens mnkr	0,0	0,0	0,0	124,1	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	107,8	231,9
Differens procent	0%	0%	0%	53%	0%	0%	0%	0%	0%	0%	0%	0%	49%	12%

Även i detta fall berörs bara egendomsförvaltningen i Strängnäs och Stockholms stift, men den totala höjningen av konsolideringstaket stiger till 232 mnkr eller 12 procent. Det beror då på att egendomsförvaltningen i Strängnäs stift här får ett större utrymme i konsolideringstakets fonddel (160 procent i stället för 150 procent).

Simulering 5: Höjning av högsta tillåtna konsolideringsgrad i takets fonddel för alla egendomsförvaltningar

I denna simulering antas en höjning av högsta tillåtna konsolideringsgrad i takets fonddel till 160 procent i stället för gällande 140 procent för alla stift. Det innebär i detta alternativ en höjning av högsta tillåtna konsolideringsgrad i beräkningen av takets fonddel oavsett tillgångarnas aktuella allokering (fond eller fastigheter).

MNKR	Uppsala	Linkpg	Skara	Strängn	Västerås	Växjö	Lund	Göteborg	Karlst	Härnös	Luleå	Visby	Sthlm	Totalt
Kons.tak 160 för alla i fonddelen	581,2	183,5	197,4	357,7	81,1	152,8	417,7	248,5	110,3	77,7	52,5	24,7	327,0	2 812,3
Kons. tak enligt nuvarande regler	400,6	140,3	149,4	233,6	61,8	118,9	293,9	177,8	83,9	62,6	39,3	17,3	219,2	1 998,5
Differens mnkr	180,6	43,2	47,9	124,1	19,4	33,9	123,9	70,7	26,4	15,1	13,3	7,4	107,8	813,8
Differens procent	45%	31%	32%	53%	31%	29%	42%	40%	31%	24%	34%	43%	49%	41%

Samtliga egendomsförvaltningar får nu ett konsolideringstak som, enbart till följd av denna simulering, i snitt blir 41 procent högre jämfört med gällande regler, där höjningen av taket totalt sett motsvarar 814 mnkr. Denna modell ger kraftigt ändrade förutsättningar jämfört med nuvarande modell.

Som en konsekvens av resonemanget avseende simulering 2 ovan menar utredningen att förslaget enligt simulering 5 (160 % i fonddelen för alla stift) inte bör genomföras då det inte finns behov av en så kraftig höjning av konsolideringstaket. Ambitionen är att ”kapitalet ska arbeta”, det vill säga ge förutsättningar för verksamhet ute i församlingar och pastorat. Till skillnad från simulering 2 leder förslaget enligt simulering 5 inte heller till någon utjämning av utdelningsförutsättningarna mellan stift.

11.1.3 Utredningens slutsatser

Utredningens bedömning: Schablonskatteavdraget i konsolideringstakets fastighetsdel bör tas bort. Vidare bör en trappstegsvis höjning av högsta konsolideringsgrad i takets fonddel ske vid hög allokering av prästlönetillgångarna mot fond.

Direktiven ger utredningen möjlighet att vid behov föreslå ändringar i konsolideringsreglerna. De simuleringar som gjorts ger en god bild av för- och nackdelar med respektive förslag. Utredningen föreslår dels att schablonskatteavdraget i konsolideringstakets fastighetsdel tas bort (jmf simulering 1) och dels en trappstegsvis höjning av högsta konsolideringsgrad i takets fonddel vid hög allokering av prästlönetillgångarna mot fond (jmf simulering 2).

11.2 Rörande värdesäkring

I 46 kap. 11 § kyrkoordningen anges att varje år ska ett belopp motsvarande prästlönefondens värdeminskning på grund av inflationen avsättas från fondens avkastning till kapitalet.

Det innebär att prästlönetillgångarna skyddas årligen mot värdeminskning på grund av inflationen genom avsättning av en del av årets resultat. Dessa belopp kan inte delas ut till församlingar eller till utjämningsystemet.

<p>Utredningens bedömning: Nuvarande bestämmelser rörande värdesäkring bör inte ändras.</p>
--

Utredningen bedömer att nuvarande bestämmelser i kyrkoordningen om kapitalskydd i grunden är ändamålsenliga, väl medvetna om att de senaste årens mycket höga inflation har medfört tillfälliga utmaningar för stiftet. Några förändringar föreslås därför inte.

12 Överväganden och förslag

I detta kapitel redovisas utredningens förslag och skälen för dessa.

12.1 Övergripande inledning

Strukturella förändringar sker globalt i samhället idag i en takt som inte skådats tidigare. Detta måste alla förhålla sig till. De förändringar som sker, och behöver ske, drivs av vad som händer i omvärlden och det är således sällan som själva skogen är drivkraften för förändringar. Vi ser en snabb teknologisk utveckling där AI (artificiell intelligens) och 3D teknik är på snabb framfart liksom utvecklingen inom biotekniken. Detta leder till en snabb utveckling mot allt mer avancerade och nya produkter, men också ökad konkurrens från länder i Syd där ny teknik snabbt kan implementeras. Energi- och materialeffektivisering kommer att påverka behovet av råvara, vilket bland annat ses inom skogsindustrin där knapphet på virke leder till förändringar och behov av utveckling av nya material och kemikalier ur lignin och andra bi- och restströmmar. Utveckling av teknik och ökat värdeutbyte sker i såväl sågverk som träförädling och betalningsvilligheten för timmerkvaliteter ökar relativt massaved. Det är mer fokus på effektivare uttag av bi- och restprodukter och även ökade intag av returpapper och returtextil i processerna. Stora forskningsinsatser sker med syftet att höja det totala utbytet med flera olika material/kemikalier ur veden.

Ambitionen måste enligt utredningen således vara en strävan mot en mer resurseffektiv och värdeökande användning av träråvaran (högre förädlingsvärde) för att på sikt klara den globala konkurrensen och med bibehållen eller ökad sysselsättning i gles- och landsbygd.

För att möta denna utveckling krävs ett holistiskt perspektiv och ett tvärsektoriellt och flexibelt förhållningssätt bör eftersträvas där olika kompetenser samverkar. Detta kommer att kräva ett nytt visionärt ledarskap i bland annat skogsnäringen där en viss konservatism råder och där delar av industristrukturen fortfarande leder mot *business as usual* snarare än mot förändring och transformering. Svenska kyrkan driver som de flesta andra en skogsförvaltning som är anpassad till den svenska industristrukturen och storskogsbrukets affärsmodell och dess behov snarare än mot den egna förvaltningens behov och långsiktiga möjligheter.

Markku Rummukainen, professor i klimatologi vid Lunds universitet, har i syntesrapporten *Skogens klimatnytta 2.0* (som berörs i kapitel 8 och 10) utvecklat frågeställningarna kring framtiden. Han konstaterar att skogsbrukets villkor är i snabb förändring:⁵²²

Sveriges skogar och hur de brukas vävs oundvikligen in i en framväxande politik för att hantera klimatförändringen och bevara biologisk mångfald. Det ger skogsnäringen fler frågor att ta hänsyn till... Skogen gör klimatnytta idag, men inte på grund av medvetna åtgärder i skogsbruket för att bidra till klimatmålen. Skogen är underutnyttjad sett till den potentiella klimatnytta den skulle kunna göra. Samtidigt överdrivs ofta skogsnäringens nuvarande klimatnytta, gällande både kolsänkan och användningen av träråvara. Det riskerar att motverka förändringar i riktning mot en klimatomställning.

⁵²² Rummukainen 2024, s. 57, 61-62.

Substitutionsfaktorer som används i argumentationen är särskilt problematiska och sannolikt ofta även överskattade. Det finns en stor potential för skogsbruket att öka skogens klimatnytta genom förstärkt kolsänka och en annan användning av träråvaran. Åtgärder för ökade klimatnyttor från skogen behöver både vara sådana som ger snabb effekt och sådana som ger effekt över en längre tid. Den största klimatnyttan från skogen under de närmaste årtiondena fås med åtgärder som förstärker kolsänkan, i synnerhet genom måttligare avverkning, mindre intensiv gallring, förlängda omloppstider, skydd och avsättning inklusive av äldre skog, och anpassning av skogsbruksmetoder för att öka skogens motståndskraft mot skador (detta bevarar också biologisk mångfald – utredningens anmärkning). För skogsägares del kan till exempel möjlighet till ersättning för additionell kolsänka och bevarande av inlagrad kol möjliggöra och ge incitament för ökat klimathänsyn som en av skogsägarens målsättningar.

Ersättning för kolsänkan kan både vara effektivt för att minska nettoutsläppen och kostnadseffektivt för samhället, samtidigt som det gagnar skogsägaren. Minskad avverkning, längre omloppstid eller en större övergång till hyggesfritt skulle påverka sortimentet och tillgången till träråvara på marknaden. Det skulle rimligen påskynda förändringar av hur träråvara används, vilket i sin tur kan öka skogsindustrins klimatnytta och långsiktiga avkastning.

Viktigt är även att ta vara på synergier mellan klimatrelaterade åtgärder och åtgärder som bidrar till att nå andra nyttor och mål för skogen, som biologisk mångfald, ekonomisk avkastning, rekreation, rennärning, naturturism, samt kulturella värden.

Sammanfattningsvis konstaterar Rummukainen att den övergripande problembeskrivningen och kunskapsgrunden redan är välutvecklad och robust kring möjligheterna att utveckla ett skogsbruk och en skogsnäring för skogens alla nyttor, inklusive klimatnyttan.

12.1.1 Ansvar, handling och hopp

Utredningens förslag: Det är utredningens tydliga slutsats att den framtida förvaltningen av Svenska kyrkans skogsbruk bör ske genom förverkligande av flera mål i ett helhetsperspektiv. Svenska kyrkans skogsbruk ska bidra till att skapa ett varierande och multifunktionellt landskap med en mångfald av brukningsmetoder där fler värden kan levereras samtidigt, såsom andliga och existentiella värden, ekonomisk avkastning, biologisk mångfald, klimatnytta, ekosystemtjänster i övrigt och social välfärd. Utredningens ambition är att föreliggande förslag ska bidra till en samlad och enig kyrka som genom ansvarstagande och handling bidrar till hopp.

Skälen för förslaget

Vi är som framgår ovan i en brytningstid. Internationella strömningar pekar mot krav på ökad hållbarhet och nödvändigheten av globala systemskiften. Svenska kyrkan, liksom många andra står inför en rad val. Några av dem är svårare än andra men det finns ingen återvändo. Att inte ta ställning och agera är enligt utredningens uppfattning inget alternativ som står till buds.

Svenska kyrkan som en del i den världsvida kyrkan har ett ansvar – i det globala sammanhanget men också här hemma. Kyrkan har goda förutsättningar att leva upp till dessa ambitiösa internationella åtaganden vilka ligger i linje med de målsättningar som Svenska kyrkan redan har för sin internationella verksamhet. I Act Svenska kyrkans strategiska plan konstateras att *skapelsens integritet hotas* och att vi har

accelererande klimatförändringar, med stigande global medeltemperatur och en alarmerande förlust av jordens biologiska mångfald. Miljöfrågorna i allmänhet och klimatfrågan i synnerhet är oskiljaktiga delar av alla andra utmaningar som mänskligheten står inför. Act Svenska kyrkan identifierar åtta prioriterade målområden för sin verksamhet varav *Utveckling inom planetens gränser* är en. Detta återspeglas också i formuleringar från Lutherska världssamfundet – den världsvida kyrkan har således också pekat ut en tydlig väg framåt.

I en värld full av utmaningar är det viktigt att agera och sprida hopp. Svenska kyrkan kan göra det, inte bara genom hög profil i det internationella arbetet, utan också genom att bidra med aktiva handlingar för att motverka klimatkris och krisen för biologisk mångfald i Sverige. Kyrkan bör vara ett föredöme och en förbild. Det finns förväntningar på kyrkan, vilket framkommit tydligt under utredningens arbete. Att värna skapelsens integritet handlar om mer än hållbarhetens fyra dimensioner. För en kyrka handlar det även om trovärdighet och att faktiskt leva som man lär.

Väldigt många av de inomkyrkliga svaren som inkommit till utredningen hänvisar till kyrkans ansvar för skapelsen. Motsvarande budskap har också framförts i andra dialoger som utredningen genomfört. Ansvaret för skapelsen innefattar ett långsiktigt förvaltande, ett ansvarstagande som värnar livet och visar omsorg och varsamhet om medmänniskor och andra varelser. Det vi idag benämner långsiktig hållbarhet är en integrerad del av förståelsen av ett förvaltarskap som sträcker sig långt bortom vår egen levnadstid. De diskussioner som församlingar och pastorat redovisar handlar om just detta – att ta ansvar för helheten och över en tid som ligger bortom våra egna liv. I svaren kan också skönjas att vi idag kanske inte ens förstår hur alla samband i naturen ser ut ekologiskt, än mindre när klimatförändringarna förändrar förutsättningarna. Det manar till försiktighet och ödmjukhet. Många av synpunkterna handlar uttryckligen om att tolka ansvaret för skapelsen i ljuset av den pågående klimatkrisen, hotet mot den biologiska mångfalden och med beaktande av människors existentiella oro. Svaren signalerar att mänskligheten befinner sig i ett avgörande skede och att det därför behövs handling omgående. Motsvarande budskap framförs idag av forskare och budskapet har fått genomslag i beslut fattade av FN och EU. Dessa inomkyrkliga synpunkter kan tolkas som en stark förväntan att Svenska kyrkan faktiskt ska leva som den lär och att den teologiska förståelsen av förvaltarskapet omsätts i konkret handling. Och att handlingen krävs för att bidra till människors hopp.

Aktiv handling skapar trovärdighet. Den andliga och existentiella hållbarheten ställer särskilda krav på kyrkan. Genom att gå före tar Svenska kyrkan sitt ansvar för skapelsen (trohet) och för kommande generationer i ett långt (evigt) perspektiv. Andlig hållbarhet innebär handling och ansvarstagande. Utredningen har i kapitel 7 närmare beskrivit andlig hållbarhet genom orden långsiktighet, flexibilitet, respekt och måttfullhet, försiktighet, ödmjukhet och mod, dialog och försoning, hopp och även lyft fram barns och ungas andlighet.

Utredningens ambition är att föreliggande förslag ska bidra till en samlad och enig kyrka och i förlängningen en starkare kyrka och där barn och ungas perspektiv ges en framträdande roll. Förhoppningen är att förvaltningen av prästlönetillgångarna ska integreras i den samlade verksamheten och bli *hela* kyrkans ansvar och skapa en kraftsamling för hållbarhet där också församlingarna ges en aktiv roll i förvaltningen av naturresurser. Det handlar om att rusta för framtiden, inte att döma det som varit, genom *ansvarstagande*, aktiv *handling* och därigenom bidra till *hopp*.

I utredningen har tidigare beskrivits de utmaningar som mänskligheten står inför. Både klimatkrisen och krisen för biologisk mångfald är universella. Klimatförändringarna går allt snabbare och den överenskommelse som gjordes i Paris 2015 ser inte ut att klaras. Hur framtiden kommer att se ut avgörs i stor utsträckning av vad som händer under de kommande 20 åren. Om klimatförändringarna tillåts fortsätta i oförminskad takt finns risker att så kallade *tipping points* inträffar, det vill säga irreversibla skador och effekter på hela ekosystem och i förlängningen också påtagliga effekter för mänskligheten.

Krisen för biologisk mångfald pågår också. Ett allvarligt läge och negativ trend för den biologiska mångfalden i Sverige har konstaterats i utvärderingar inom miljömålssystemet, i rapportering till EU enligt art- och habitatdirektivet och i den svenska rödlistan. De viktigaste påverkansfaktorerna kopplas till markanvändningen, främst jord- och skogsbruk. Kraftfulla insatser krävs för att hejda den pågående förlusten av biologisk mångfald i Sverige.

Det är uppenbart att varje ansvarstagande aktör måste hantera pågående kriser inom klimat och biologisk mångfald genom att bidra till att minska klimatavtrycket, genomföra klimatanpassningsåtgärder och att minska påverkan på den biologiska mångfalden. Det går inte att fortsätta i dagens hjulspår.

Utredningen konstaterar att Svenska kyrkan har stor frihet att agera självständigt när det gäller förvaltningen av sina prästlönetillgångar. För jordbruksarrendena bör dock noteras att arrendelagen ger arrendatorerna stor frihet att själva planera sin verksamhet och produktion. När det gäller skogstillgångarna kan konstateras att skogsvårdslagen endast ställer formella krav på några grundläggande frågor, såsom krav på återväxtåtgärder, lägsta slutavverkningsålder, ransoneringsregler och de så kallade virkesförrådsdiagrammen. Svenska kyrkan har ingen direkt koppling till skogsindustrin vilket också bidrar till stor frihet när det gäller förvaltningen.

Alla aktörer måste agera i en tid av snabba förändringar med betydande osäkerheter. Detta ställer stora krav på flexibilitet inte minst när det gäller skogsförvaltning med sitt långa tidsperspektiv. Här handlar det om att skapa handlingsutrymme för att kunna göra saker senare, men också om att iaktta försiktighet när beslut tas under osäkerhet.

Mycket talar för att avverkningsnivåerna sjunker under kommande år, i vart fall i ett 20–30 års perspektiv bland annat beroende på minskad import och med beaktande av hur åldersfördelningen ser ut i de svenska skogarna med en stor andel yngre skog. Härvidlag utgör kyrkan inget undantag, vars produktiva mark i stort överensstämmer med de större skogsägarnas.

Enligt direktiven ska utredningen ta fram exempel på praktiker som kan leda i önskvärd riktning i ett fortsatt skogsbruk och det kan handla om att lyfta fram goda exempel som görs men även att initiera något eller några pilotprojekt i stiftet. Utredningen har valt att ta ett helhetsgrepp i frågan. Det är utredningens tydliga slutsats att den framtida förvaltningen av Svenska kyrkans skogsbruk bör ske genom förverkligande av flera samhällsmål. Detta har för övrigt redan stöd av kyrkans färdplan för klimatet.

Målet för Svenska kyrkans skogsförvaltning föreslås vara följande:

Svenska kyrkans skogsbruk ska bidra till att skapa ett varierande och multifunktionellt landskap med en mångfald av brukningsmetoder där fler värden kan levereras samtidigt, såsom andliga och existentiella

värden, ekonomisk avkastning, biologisk mångfald, klimatnytta, ekosystemtjänster i övrigt och social välfärd.

Detta mosaikartade landskap, som blir följderna, bidrar också till större motståndskraft – resiliens – mot klimatförändringar och minskad påverkan på den biologiska mångfalden – höjer generellt kvalitén på ekosystemen. Ambitionen är också att utredningens förslag ska leda till att fler långlivade produkter (läs timmer) kan produceras vilket innebär att kyrkan kan bidra till sysselsättning och substitutionen, det vill säga att produkter från skogen binder kol eller att produkter ersätter sådana med fossilt ursprung. Förslaget kan också bidra till kyrkans egna behov av högkvalitativt virke.

Ofta framförs att ett brukande av skogen generellt bidrar till klimatnytta. Utredningen har inte fått belägg för ett sådant kategoriskt uttalande. Frågan är komplex och ofta räknas substitutionseffekterna för högt. Att avstå avverkning bidrar i vart fall på kort och medellång sikt till att kolförråden ökar. Att observera i detta sammanhang är att kolförråden av naturliga skäl minskar i skogen vid avverkning (kolkälla) och inte avstannar förrän efter 10–15 år. Det tar 30–45 år totalt innan de utsläpp som genererats kompenseras av växande skog. Det avgörande här är hur mycket av träråvaran från skogen som kommer att användas i långlivade produkter och som ersättare för fossilbaserade produkter och processer. Utredningen konstaterar att olika forskare gör olika bedömningar beträffande substitutionseffekterna. Med nuvarande kunskapsläge bör substitutionseffekterna bedömas med försiktighet. Forskningen visar också att gammal skog fortsätter att binda kol, om än i något mindre omfattning, mycket långt upp i åldrarna. Detta sammantaget innebär att kyrkan liksom andra skogsförvaltare har att hantera klimatkris och krisen för biologisk mångfald i en samlad kontext. Det kan finnas motstående intressen mellan målen, men det mesta talar för att målen är ömsesidigt stödjande och det finns ett mervärde i att hantera dessa kriser tillsammans. En rik biologisk mångfald och resilienta ekosystem bidrar till exempel till att buffra för de extrema väderhändelser som blir allt vanligare i ett förändrat klimat. En minskad biologisk mångfald förvärrar således effekterna av klimatförändringarna.

Utredningen bedömer att för en framgångsrik implementering av utredningen behöver några förändringar göras. Kyrkoordningen anpassas till nuvarande kunskapsnivå och skapar förutsättningar för den nya grundläggande inriktningen av skogsförvaltningen. Delegeringen av förvaltningen till stiftet i samband med relationsförändringen år 2000 följs nu av ett övergripande mål och inriktning beslutade av kyrkostyrelsen i en atmosfär av tillitsbaserad styrning.

Uppföljningen förbättras och verksamheten kännetecknas av ständiga förbättringar. Församlingarna blir mer delaktiga i den praktiska förvaltningen. Dessa framgångsfaktorer binder samman olika nivåer inom Svenska kyrkan och bidrar enligt utredningen till större förståelse och mindre konflikter. Det ger också förutsättningar för en långsiktigt hållbar skogsförvaltning under mottot ansvar, handling och hopp.

I det följande redovisas **förslagen** mer i detalj. Förslagen ska ses som en helhet och de är beroende av varandra. Insatserna ger sammantaget förutsättningar för en inre och yttre kraftsamling inom Svenska kyrkan för att kunna möta klimatnödläget och hotet mot den biologiska mångfalden. Förslagen bidrar även till att stärka trovärdigheten i Svenska kyrkans försoningsarbete med det samiska folket.

12.2 Ändringar i kyrkoordningen

12.2.1 Förtydligad styrning av förvaltningen

Utredningens förslag: Kyrkoordningen ändras för att stärka styrningen av förvaltningen av prästlönetillgångar och för att säkerställa en hållbar förvaltning. Kyrkostyrelsen ska besluta om mål och inriktning för förvaltningen.
Ändrad paragraf: 46 kap. 3 § andra stycket

Skälen för förslaget

Kyrkoordningen utgör den centrala delen i Svenska kyrkans styrning av förvaltningen av prästlönetillgångar. Där anges delegering av förvaltningsuppdraget till stiftet, ändamålet med förvaltningen, hur efterlevnaden följs upp och former för samverkan mellan stift och nationell nivå. Enligt direktiven ska utredningen göra en översyn av utformningen av kyrkoordningens bestämmelser för att säkerställa en så ekologiskt, ekonomiskt, socialt samt andligt och existentiellt hållbar skogsförvaltning som möjligt, där vikten av aspekter som mänskliga rättigheter, biologisk mångfald och klimatet ska förtydligas, samt överväga hur detta bäst redovisas. Vidare anges att utredningen ska leda till ett förändrat ställningstagande eller agerande från Svenska kyrkan för att möta den omställning som nu krävs av hela samhället.

Det bör noteras att styrning och tillsyn är två sidor av samma mynt. Dessa hänger ihop och förstärker varandra. Styrning fungerar sällan utan en systematisk uppföljning och tillsyn. Utredningen lämnar därför förslag rörande styrning, tillsyn och uppföljning och dessa ska ses som delar av ett gemensamt system.

Utredningen föreslår, mot bakgrund av vad som framkommit under arbetet, att styrningen av förvaltningen stärks dels genom ändringar i kyrkoordningen, dels genom att kyrkostyrelsen anger målet och den fortsatta inriktningen på förvaltningen av tillgångar som ingår i prästlönetillgångarna. Utredningen lämnar förslag om hur målet och inriktningen bör utformas rörande förvaltningen av skogen. Målet och inriktningen baseras på de överväganden som görs mot bakgrund av tillgänglig forskning och bedömningar rörande klimat och biologisk mångfald, Sveriges internationella åtaganden på området och Svenska kyrkans åtaganden i ursäkten till det samiska folket.

Inriktningen utgör därmed ytterligare ”ord på vägen” i delegeringen av förvaltningen till stiftet. Inriktningen anger på vilket sätt målet ska nås. Genom att mål och inriktning beslutas av kyrkostyrelsen kan också regional anpassning ske och justeringar göras vid behov, inom ramen för den nationella inriktningen, beroende på hur arbetet utvecklas och vilka resultat som uppnås. Kyrkostyrelsen bör, enligt utredningens mening, se över inriktningen varje mandatperiod.

Kyrkostyrelsens möjlighet att utfärda bestämmelser kring förvaltningen kvarstår. Eftersom den inriktning som föreslås av utredningen är nationell och kan komma att se olika ut för stiftet i den faktiska tillämpningen – beroende på hur förutsättningarna och förhållandena ser ut i respektive stift – lämpar det sig inte att reglera inriktningen genom bestämmelser. Det lämpar sig inte heller att utforma inriktningen som delmål i detta skede. Ett fastställt delmål indikerar något som alla förvaltningar ska uppnå. Utredningens förslag innebär att stiftet kan få olika ”beting”, beroende på geografiska naturförhållanden och vilka delar som berör dem särskilt. Uppfyllandet av dessa ”beting” ska givetvis följas upp. Hur fördelningen mellan stiftet ska ske behandlas närmare under 12.6.

Utredningens förslag fokuserar i huvudsak på förvaltningen av skogen och lämnar därför förslag i 12.3 om hur mål och inriktning för skogsförvaltningen bör utformas, och mer övergripande rörande förvaltningen av jordbruksmark i 12.5. Mål och inriktningen rörande jordbruksmark kan preciseras närmare i senare skede, om behov uppstår. När det gäller förvaltningen av fondmedel har kyrkostyrelsen antagit *Finanspolicyn för Svenska kyrkans nationella nivå* och *Placeringsanvisningar för etik och hållbarhet för Svenska kyrkans kapitalförvaltning*, vilket får anses vara i linje med utredningens förslag om mål och inriktning. Dessa revideras redan med jämna mellanrum.

12.2.2 Hänsyn tas till samtliga hållbarhetsdimensioner

Utredningens förslag: Prästlönetillgångarna ska förvaltas ändamålsenligt och resurseffektivt. Andlig, ekologisk, ekonomisk och social hållbarhet ska säkerställas i förvaltningen. Nuvarande skrivning om högsta möjliga totalavkastning utgår.

Ändrad paragraf: 46 kap. 3 § första stycket

Skälen för förslaget

Prästlönetillgångarna ska förvaltas ändamålsenligt och resurseffektivt. Med ändamålsenlig förvaltning avses att det sker på ett lämpligt och funktionellt sätt så att tillgångarna kommer till nytta med beaktande av att det kan finnas olika nyttor. Det innebär också att förvaltningen nyttjar den samlade sakkunskap rörande hållbarhet som finns på stiftens och att berörda församlingars medskick kring markens användning och lokala behov beaktas.

Samtliga fyra hållbarhetsdimensioner regleras i bestämmelsen för att få till stånd en ändamålsenlig avvägning i förvaltningen. Utredningen föreslår att det uttryckligen anges att andlig, ekologisk, ekonomisk och social hållbarhet ska säkerställas i förvaltningen. Att säkerställa innebär bland annat att se till att den beslutade hänsynen som ska visas i samband med olika skogsbruksinsatser faktiskt tas av den som utför åtgärden. Det kan till exempel handla om vilka instruktioner som ges till en entreprenör och hur dessa följs upp av förvaltningen. Det kan också handla om vilka uppgifter som förs in i olika planeringsverktyg, så att de kan beaktas i den fortsatta förvaltningen.

Förslaget innebär att dagens huvudfokus på ekonomisk avkastning från förvaltningen tonas ned. Det finns redan idag en förväntan att Svenska kyrkan ska beakta samtliga dimensioner av hållbarhet. Utredningens förslag till skrivning blir därmed närmast en kodifiering. Nuvarande skrivning riskerar att lägga för stort fokus på kortsiktig ekonomisk avkastning och inte heller ge tillräckligt handlingsutrymme för att kunna ta hänsyn till andlig, ekologisk och social hållbarhet.

Ändringen innebär att samtliga fyra hållbarhetsdimensioner omnämns i bestämmelsen. Andlig, ekologisk, ekonomisk och social hållbarhet ska säkerställas, både i bedömningar och beslut som rör förvaltningen och i själva utförandet av de åtgärder som ingår i förvaltningen. Varje dimension ska bedömas självständigt och samlat samtidigt som andlig hållbarhet ska genomsyra tolkningen av de övriga hållbarhetsdimensionerna. För förvaltningen av skog innebär det att en avvägning alltid behöver göras av det specifika skogsbeståndets olika värden i relation till beslutade mål och inriktning, dess geografiska läge, placering i ett större landskap och förutsättningar för att värna olika värden på platsen. Den föreslagna revideringen innebär bland annat att skogens ickemonetära värde för biologisk mångfald – som habitat för en hotad art eller ett geografiskt områdes betydelse för konnektivitet i

landskapet – kan ges företräde framför ekonomisk avkastning vid avverkning. Egendomsförvaltningen kan då välja att betona hänsynen till ekologiska värden. Det kan också handla om att tätortsnära skog brukas och sköts på ett sätt som i första hand värnar sociala värden och främjar församlingsbors tillgång till natur, trots att marken skulle kunna säljas och nyttjas till bebyggelse. Den föreslagna skrivningen ger också förvaltningen större utrymme att ta hänsyn till lokala behov kring skogens olika värden, som kan framkomma i egendomsförvaltningens dialog med församling och församlingsbor som berörs.

Med andlig hållbarhet avses i denna bestämmelse en förvaltning som värnar skapelsens integritet och beaktar skogens och markernas andliga och existentiella värden. Det innebär ett varsammare brukande som inte sker på bekostnad av kommande generationers livsförutsättningar eller andra arters livsvillkor. Att finna en långsiktig balans mellan dimensionerna kan också vara ett uttryck för andlig hållbarhet. För vägledning kring hur andlig hållbarhet kan tolkas i den fortsatta förvaltningen av Svenska kyrkans skogar har utredningen tagit fram 8 principer som redovisas i kapitel 7.6.2. Det handlar om långsiktighet, flexibilitet, respekt och måttfullhet, försiktighet, ödmjukhet och mod, dialog och försoning, att främja barn och ungas andlighet och möjligheterna att bidra till hopp.

Med ekologisk hållbarhet avses bland annat värnande av livskraftiga habitat och livsmiljöer för olika arter och naturtyper, kvaliteter inom dessa habitat och livsmiljöer, främjande av konnektivitet och stärkande av strukturer för att upprätthålla ekosystemtjänster.

Med social hållbarhet avses ett nyttjande som bidrar till att stärka människor och social välfärd, och som stärker delaktighet och social inkludering.

Med ekonomisk hållbarhet menas ett väl avvägt nyttjande av resurser så att de kan komma till nytta både på kort och lång sikt utan att äventyra framtida generationers möjligheter att tillgodose sina behov. Det innebär också att nyttja och sköta resurserna på ett sätt så att de skapar nya värden på sikt.

Av bestämmelsen framgår också, såsom tidigare, att tillgångarna ska förvaltas på ett etiskt försvarbart sätt i enlighet med kyrkans grundläggande värderingar. Biskoparna som deltog i utredningens fördjupade samtal har givit exempel på vad som menas med grundläggande värderingar – se ovan under kapitel 7.4.

När förvaltningarna gör bedömningar och avvägningar kring hållbarhetens olika dimensioner bör de överväganden som görs också dokumenteras. Dokumentationen är viktig för planeringen av den fortsatta förvaltningen och för uppföljning av arbetet.

12.2.3 Skyddet av biologisk mångfald stärks

Utredningens förslag: Biologisk mångfald ska skyddas och främjas i förvaltningen. Dagens skrivning om skälighetsomfattning utgår därmed.
Ändrad paragraf: 46 kap. 8 § första stycket

Skälen för förslaget

Utredningens förslag innebär att skyddet för biologisk mångfald stärks, vilket stärker den ekologiska hållbarheten i förvaltningen. I nuvarande bestämmelse anges att naturvårdens intressen ska beaktas i skälighetsomfattning. Det är en svag skrivning som är otillräcklig i dagens situation när den biologiska mångfalden är allvarligt hotad. Svenska kyrkans förvaltning av skog och mark ska utformas så att den inte skadar eller försämrar förutsättningarna för biologisk mångfald.

Med skyddas avses att områden med höga naturvärden i första hand avsätts eller brukas på ett sätt som inte skadar den biologiska mångfalden. Med främjas avses att förvaltningen vidtar åtgärder som bedöms kunna bidra till att den biologiska mångfalden bevaras och stärks.

12.2.4 Skyddet av kulturmiljövården stärks

Utredningens förslag: Kulturmiljövårdens intressen ska beaktas. Dagens skrivning om skälig omfattning utgår därmed.

Ändrad paragraf: 46 kap. 8 § första stycket

Skälen för förslaget

Kulturmiljövården syftar till att bevara kulturarvet och forn- och kulturlämningar i landskapet. Fornlämningar skyddas enligt lag. En skada som sker på sådana spår av mänskligt brukande och vår gemensamma historia går vanligtvis inte att återställa. Trots det sker alltfjämt sådana skador. Svenska kyrkans förvaltning av marker bör, enligt utredningens mening, stärka arbetet för att bevara kulturlämningar liksom det biologiska kulturarvet. Enligt nuvarande bestämmelse ska sådana intressen beaktas i skälig omfattning. Utredningen föreslår att sådana intressen alltid ska beaktas. Eftersom tillgängliga kartmaterial kan vara ofullständiga, finns det risk för att kulturlämningar ändå skadas. Svenska kyrkans förvaltning behöver hitta ett arbetssätt där sådana skador undviks och minimeras.

12.2.5 Försiktighet ska iakttas

Utredningens förslag: Förvaltningen ska vidta de skyddsåtgärder, begränsningar och försiktighetsmått som behövs för att motverka skada för naturmiljö- och kulturmiljövården.

Ändrad paragraf: ett nytt andra stycke införs i 46 kap. 8 §

Skälen för förslaget

För att ytterligare stärka skyddet av biologisk mångfald och kulturmiljövården föreslås en särskild bestämmelse om försiktighet vid utförande av skogsbruksinsatser och markanvändning. För att motverka att en åtgärd i förvaltningen medför skada för natur- eller kulturmiljövården ska de skyddsåtgärder, begränsningar och försiktighetsmått som behövs vidtas. Det kan handla om visad hänsyn vid olika åtgärder i skogsbruket och val av skonsammare skötselmetoder. Det innebär bland annat att förvaltningen behöver säkerställa att entreprenörer och underentreprenörer som utför uppdrag har den information som krävs för att undvika sådana skador.

Om sådana skydds- och försiktighetsåtgärder inte kan vidtas eller bedöms som otillräckliga, ska förvaltningen avstå från planerade brukningsåtgärder eftersom ekologisk och social hållbarhet ska säkerställas (bestämmelsen i 8 § andra stycket ska läsas tillsammans med 3 § första stycket). Kulturmiljövården får anses ingå i social hållbarhet.

12.2.6 Församlingarnas inflytande stärks

Utredningens förslag: En församling ska informeras om insatser som egendomsförvaltningar planerar inom deras geografiska område. När övergripande planering sker behöver också församlingens synpunkter inhämtas och beaktas.

Ny paragraf: 46 kap. 9 a §

Skälen för förslaget

Av de svar som inkommit till utredningen från församlingar framgår att den lokala kunskap som församlingar besitter om församlingsbornas behov i relation till skog och mark som förvaltas av stiftet inte efterfrågas i någon större utsträckning. I en del fall har stift och församling olika uppfattningar. Det har också framkommit att stiftets förvaltning av skogar är en källa till konflikter i relation till en del församlingar. Det förekommer att församlingar får ta emot församlingsbors missnöje över åtgärder inom skogsbruket som egendomsförvaltningarna utför.

För att undvika konflikter i högre utsträckning och för att kunna ta hänsyn till lokala behov i relation till nyttjande av marker, behöver egendomsförvaltningarna vara lyhörda för lokala synpunkter. Utredningen föreslår därför att församlingar ska informeras om kommande avverkningar som planeras. Det kan till exempel handla om att viss avverkning behöver ske på grund av skadeangrepp. Informationen ger församlingarna bättre förutsättningar att bemöta frågor från församlingsbor. En öppen dialog skulle gynna Svenska kyrkans fortsatta förvaltning av naturtillgångar.

Det finns också, enligt utredningens mening, skäl att inhämta synpunkter från församlingar vid övergripande planering av den fortsatta förvaltningen. Det är särskilt viktigt att inhämta synpunkter från barn och unga och deras behov. Detta blir aktuellt i samband med den övergripande planläggning som blir följd av utredningens förslag. Det ger förvaltningarna bättre kännedom om hur marker nyttjas av allmänheten och av församlingen och därmed vägledning i bedömningar. Med beaktas avses att de synpunkter som inhämtas ska utgöra en del i beslutsunderlaget.

12.2.7 Tillsynen av förvaltningen utvecklas

I 46 kap. 5 a – 5 d §§ kyrkoordningen anges hur tillsyn och uppföljning av förvaltningen av prästlönetillgångar utformats. Utredningens bedömer att tillsynen behöver utvecklas och stärkas för att säkerställa en hållbar förvaltning av tillgångarna.

Kyrkostyrelsen ska kunna ställa krav på åtgärd

Utredningens förslag: Kyrkostyrelsens nuvarande tillsyn utvidgas genom att krav på vidtagande av åtgärd ska kunna ställas.

Ändrad paragraf: 46 kap. 5 a §

Skälen för förslaget

Den nuvarande regleringen i kyrkoordningen är för svag för att utgöra en reell och effektiv tillsyn. En sådan tillsyn bör innehålla delar som utgör en granskning i relation till bestämmelser av något slag samt en möjlighet för den som är ansvarig för tillsynen att besluta om någon form av ingripande när bestämmelser inte efterlevs. Tillsyn kan också utgöra ett verktyg för att få till en enhetlig i tillämpning av bestämmelser.

Sedan tidigare anges i 46 kap. 5 a § KO att i kyrkostyrelsens tillsyn ingår råd, stöd och hjälp i frågor som rör förvaltning av prästlönetillgångarna. När regleringen av

förvaltningen nu utvecklas och kyrkostyrelsen också ska ange mål och inriktning för förvaltningen behövs ytterligare verktyg för att säkerställa att Svenska kyrkan utövar en reell tillsyn av förvaltningen. I det ingår också, enligt utredningens bedömning, att kunna ställa krav på att åtgärder vidtas. Med sådana åtgärder avses insatser för att ett stift i högre grad ska leva upp till regleringen i kyrkoordningen, det mål och den inriktning för förvaltningen som kyrkostyrelsen beslutar efter bemyndigande i kyrkoordningen.

Stiftsbidrag ska kunna hållas inne

Utredningens förslag: Vid allvarliga brister i förvaltningen av prästlönetillgångarna får kyrkostyrelsens hålla inne del av stiftsbidraget enligt 44 kap. 14 §, tills åtgärd angiven av kyrkostyrelsen vidtagits. Nuvarande skrivning om att kyrkostyrelsen ska tillskriva kyrkomötet utgår.

Ändrad paragraf: 46 kap. 5 c §

Skälen för förslaget

För att utveckla tillsynen ytterligare behöver kyrkostyrelsen verktyg för att vid behov få till stånd rättelse inom förvaltningen. Eftersom uppdraget att förvalta prästlönetillgångarna delegerats till stiftet och kyrkostyrelsen har tillsynsansvaret över detta är det naturligt att det även finns fungerande verktyg för ansvarsutkrävande som en del av tillsynen.

Utredningens förslag innebär i dess helhet att de solidariska aspekterna i Svenska kyrkans ansvar för förvaltningen av prästlönetillgångar stärks. Det innebär bland annat att stiftet i högre grad i framtiden kommer behöva samverka och kanske även göra olika insatser för kyrkans gemensamma väl. Det kan till exempel handla om att stiftet i norra Sverige vidtar insatser för att värna rennäringens förutsättningar eller ett stift med särskild naturtyp med höga naturvärden skyddar större områden. Utredningens förslag innebär att stiftet också ska kunna få kompensation för deras respektive bidrag till Svenska kyrkans gemensamma arbete för förvaltning av tillgångarna. Med ett sådant upplägg kan inte ett stift då välja att inte ställa upp på den beslutade inriktningen. För att stärka tillsynen bör därför en möjlighet att innehålla stiftsbidrag enligt 44 kap. 14 § KO införas. Stiftsbidrag får hållas inne tills åtgärd angiven av kyrkostyrelsen vidtagits. Nuvarande reglering – att kyrkostyrelsen ska tillskriva kyrkomötet och informera om bristande efterlevnad av regelverket – bedöms inte vara ett effektivt eller ändamålsenligt sätt att få till en fungerande tillsyn. Det innebär också en tidsfördröjning i möjligheten att agera inom ramen för en fungerande tillsyn.

Utredningen utgår från att denna ingripande åtgärd endast behöver vidtas i undantagsfall.

Uppföljningen utvecklas och stärks

Utredningens förslag: Ordet samråd ersätts med uppföljning.

Ändrad paragraf: 46 kap. 5 d §

Skälen för förslaget

Utredningen konstaterar i avsnitt 6.5.6 att dagen system med ett årligt samråd mellan stiftens egendomsförvaltningar och kyrkostyrelsen behöver vidareutvecklas. Den nuvarande utformningen – som närmast kan beskrivas som ett informationsmöte –

fyller inte den uppgift som behövs. Den årliga överläggningen behöver i stället utformas så att det blir mer av en uppföljning, där resultaten följs upp och strategiska frågor diskuteras. Uppföljningen ska också bidra till att skapa en gemensam bild av erfarenheter och utmaningar i det fortsatta arbetet.

Genom att regleringen i kyrkoordningen utvecklas behöver även den fortsatta uppföljningen vidareutvecklas. På det årliga mötet behöver efterlevnaden av samtliga dimensioner av hållbarhet behandlas, liksom arbetet med den inriktning som kyrkostyrelsen föreslår besluta om. Mötet behöver i fortsättningen utgöra en kalibrering mellan stiftens och nationell nivå i relation till den inriktning som utredningen föreslår. Det kommer också vara en del i det organisatoriska lärandet i Svenska kyrkan, som beskrivits i avsnitt 6.5.6. och ett led i arbetet med ständiga förbättringar.

Den årliga uppföljningen ska bygga på de årliga redovisningar som stiftens lämnat kring förvaltningen av prästlönetillgångarna. Även dessa redovisningar kommer behöva vidareutvecklas och kompletteras för att kunna följa hur arbetet med mål och inriktning fortskrider för att utgöra ett bra beslutsunderlag. Stiftens kommer i fortsättningen behöva redovisa sitt arbete rörande samtliga hållbarhetsdimensioner och effekten av gjorda insatser. Enligt direktiven ska utredningen lämna förslag om hur förvaltningens hållbarhetsarbete ska redovisas. Utredningen menar att just stiftens redovisningar inom ramen för uppföljningen, samt förslaget nedan om årlig redovisning från kyrkostyrelsen till kyrkomötet, är viktiga delar i en sådan redovisning som efterfrågas i direktiven.

Uppföljningen av arbetet utgör också en viktig bas för kyrkostyrelsens fortsatta styrning. Kyrkostyrelsen behöver i större utsträckning möta de frågeställningar som väcks av stiftens egendomsförvaltningar. Det finns en tydlig önskan från stiftens att den årliga överläggningen blir ett mer strategiskt möte än idag.

Årlig redovisning till kyrkomötet införs

Utredningens förslag: Kyrkostyrelsen ska årligen genom en skrivelse till kyrkomötet redovisa iakttagelser och åtgärder om tillsynen av förvaltningen.

Ändrad paragraf: ett nytt andra stycke införs i 46 kap. 5 c §

Skälen för förslaget

För att ytterligare stärka hållbarhetsarbetet och bidra till den gemensamma kraftsamlingen inom Svenska kyrkan som efterfrågas, föreslår utredningen att kyrkostyrelsen varje år ska återrapportera till kyrkomötet rörande tillsynen av förvaltningen. Redovisningen ska innehålla en redogörelse rörande insatser för att säkerställa andlig, ekologisk, ekonomisk och social hållbarhet och en bedömning av effekten av gjorda insatser.

Återrapporteringskrav kan ses som en del i säkerställande av efterlevnad av uppsatta normer. Kravet på återrapportering, som föreslås av utredningen, ger en tydlighet och transparens i hållbarhetsarbetet som stärker Svenska kyrkans trovärdighet. Det ger också en tydlighet i ansvarsfördelningen mellan de olika organen inom Svenska kyrkan. Genom sådan tydlighet och öppenhet kan konflikter inom kyrkan motverkas. Redovisningen syftar till att ge kyrkomötet en tydligare bild av helheten, hur väl delegeringen av förvaltningen till stiftens fungerar och hur arbetet med kyrkans fortsatta inriktning inom skogsbruket fortskrider.

12.2.8 Urfolksrättslig princip införs

Utredningens förslag: Principen om fritt och informerat förhandssamtycke införs i kyrkoordningen. Åtgärder som innebär en direkt och betydande påverkan för renskötelsens bedrivande, får inte påbörjas eller genomföras innan ett sådant samtycke lämnats av den berörda samebyn. Överenskommelser som ingås med berörd sameby ska dokumenteras.

Ny paragraf: 46 kap. 3 a §

Skälen för förslaget

En central del i Svenska kyrkans ursäkt till det samiska folket handlar om att undanröja den maktobalans som länge funnits mellan kyrkan och det samiska folket. I förordet till vitboken talas om vikten att mötas i ögonhöjd i en mer likvärdig relation. Svenska kyrkans skogsbruk och markanvändning är den fråga där behovet av att mötas just i ögonhöjd kanske är allra störst.

Utredningen föreslår att den urfolksrättsliga principen om fritt och informerat förhandssamtycke, FPIC, införs i kyrkoordningen. Principen är en del av urfolksrättens grundläggande principer som utarbetats till skydd för urfolks mänskliga rättigheter. Den föreslagna regleringen bedöms bidra till att stärka samiskt inflytande och även öka tilliten till Svenska kyrkans skogsbruk i den riktning som anges i ursäkten.

Principen om fritt och informerat förhandssamtycke är idag en del av FSC-certifieringen, även om den svenska FSC-regleringen inte fullt ut lever upp till principen så som den uttrycks i FN:s urfolksdeklaration – se resonemang i avsnitt 9.3.2. Av de berörda stiftarna är Västerås redan FSC-certifierat och i Luleå och Härnösands stift pågår arbete med att ansluta sig till FSC. De berörda stiftarna har därmed redan ställt sig positiva till att följa principen.

Bestämmelsen innebär att åtgärder inom skogsbruket och markanvändningen som bedöms ha direkt och betydande påverkan för rennäringens bedrivande inte får vidtas innan sådant samtycke lämnats. Tolkningsföreträdare för vad som ska anses utgöra ”betydande påverkan” behöver också i första hand ligga på utövaren av renskötelse. I sammanhanget ska även kumulativa effekter av annan markanvändning som påverkar rennäringens förutsättningar inom det aktuella renbetesområdet beaktas i bedömningen.

I praktiken innebär regleringen att dialogen mellan förvaltningen och den berörda samebyn ska *fortsätta* tills ett sådant samtycke uppnås. Dialogen ska föras i en anda av tilltro till att motparten vill hitta lösningar. I denna del innebär kyrkoordningens reglering en mer långtgående skrivning än den som framgår av den nuvarande svenska FSC-certifieringen, där markägaren i slutändan ändå kan utföra en åtgärd mot en samebys vilja.

Syftet med dialogen är att de insatser som sker inom markanvändningen ska utformas så att inte renskötelsens förutsättningar försämras och att hitta gemensamma lösningar som kan gynna både renskötelsen och skogsbruket/annan markanvändning. Det handlar också om att Svenska kyrkan ska visa respekt för traditionell samisk markanvändning. Om en planerad åtgärd riskerar att innebära en direkt och betydande påverkan för renskötelsen och samtycke inte lämnas av den berörda samebyn, ska förvaltningen därför avstå från åtgärden. Det kan innebära att egendomsförvaltningen får planera om och hitta andra lösningar. Mindre långtgående åtgärder skulle, enligt den föreslagna skrivningen, vara möjliga att genomföra utan sådant samtycke. Egendomsförvaltningarna bör dock undvika ett sådant arbetssätt eftersom

bestämmelsen syftar till att skapa förutsättningar för en mer jämlik relation, ökad samverkan och att bidra till ökad tillit mellan parterna.

Enligt utredningens mening behöver Svenska kyrkan, som numera vill återupprätta relationen till det samiska folket, leva upp till urfolksrättens principer fullt ut. Det är också viktigt att ha i åtanke att Svenska kyrkan är skyldighetsbärare i relation till samerna i ett bredare människorättsperspektiv. En central del i ett rättighetsbaserat förhållningssätt är att ansvar ska kunna utkrävas av skyldighetsbäraren och skyldighetsbäraren ska visa att urfolksrättens principer efterlevs. Även det talar för att principen om fritt och informerat förhandssamtycke behöver föras in i kyrkoordningen, och inte endast bygga på reglering i en frivillig skogscertifiering. Genom en reglering i kyrkoordningen blir principen också en tydlig del av hållbarhetsarbetet inom förvaltningen av prästlönetillgångar, som ska följas upp i den fortsatta tillsynen. Att säkerställa respekt för mänskliga rättigheter är en central del av social hållbarhet.

I avsnitt 9.8.2 för utredningen också ett resonemang kring samtycke vid etablering av vindkraft. Utredningens förslag innebär att förvaltningen ska inhämta samebyns samtycke *innan* beslut om att initiera en vindkraftsetablering sker. Det räcker således inte att en tillståndsprocess kring sådan etablering innefattar inhämtande av synpunkter från en sameby.

Det överenskommelser som görs med samebyar ska dokumenteras och åtgärder som överenskommit ska följas upp i den fortsatta dialogen med respektive sameby.

I avsnitt 6.5.5 har utredningen lyft fram vikten av Svenska kyrkans fortsatta organisatoriska lärande. Frågan om tillämpning av principen om fritt och informerat förhandssamtycke är ett sådant område där organisatoriskt lärande och erfarenhetsutbyte är angeläget. Stiftens tillämpning av principen om fritt och informerat förhandssamtycke bör därför vara en fråga i utvecklingsarbetet kopplat till ursäkten och i den fortsatta dialogen med samiska företrädare.

12.2.9 Solidariskt kyrkligt ansvar för ett hållbart skogsbruk införs

Utredningens förslag: Församlingar och pastorat med andelstal i prästlönetillgångarna ska kunna kompenseras vid en omställning av Svenska kyrkans skogsbruk. Syftet är att värna de ekonomiska förutsättningarna för de församlingar och pastorat som kan få mindre utdelning från prästlönetillgångarna, som ett resultat av omställningen. Stift, som tar stort ansvar för att ställa om sitt skogsbruk enligt den inriktning som kyrkostyrelsen beslutar, ska också kunna få compensation. Syftet är att premiera ansvarstagande. Kostnaden för compensationen ska bäras solidariskt inom Svenska kyrkan. För att möjliggöra en sådan modell föreslås dels införande av en hållbarhetsavgift för samtliga församlingar i Svenska kyrkan, dels en möjlighet att minska den andel av nettovinsten från förvaltningen av prästlönetillgångar som stiftens ska betala in till nationell nivå. Modellen innebär ett långsiktigt ekonomiskt hållbart system som möjliggör både upprätthållande av nivåer i stiftsbidrag från nationell nivå, samt bibehållen utdelning till församlingar och pastorat med andelar i prästlönetillgångarna.

Ändrade paragrafer: 44 kap. 3 och 46 kap. 5 §§

Skälen för förslaget

Ett gemensamt ansvar

De stärkta andliga, ekologiska och sociala värden som skogen kan bidra med genom utredningens förslag, kommer komma hela Svenska kyrkan, många församlingsbor och samhället i stort till nytta. Att stärka skogens klimatnytta, värna den biologiska mångfalden och ekosystemtjänster kommer värna skapelsen.

Under utredningens arbete har det tydligt framkommit att det finns ett brett intresse inom Svenska kyrkan för att stärka hållbarheten inom förvaltningen av prästlönetillgångar och många vill både bidra till och ha synpunkter kring förvaltningen av de skogar som ingår i egendomsmassan. Många församlingar vill också kunna påverka stiftens förvaltning av skog och mark inom sina respektive geografiska områden. Utredningen lägger också förslag för att stärka församlingarnas inflytande (ovan 12.2.6).

Det mål och den inriktning för det fortsatta skogsbruket som utredningen föreslår kan dock få olika konsekvenser i stiftet. Utredningen konstaterar att avkastningen från stiftens skogsförvaltning, i vart fall på kortare sikt, kommer att minska. Områden med höga naturvärden som i framtiden avsätts och skyddas kanske berör vissa stift i högre utsträckning än andra, beroende på den särpräglade natur som finns i respektive stift och de bristanalyser som görs. Behovet av klimatanpassningsåtgärder kan variera i landet, men nyttan av sådana kommer gagna *hela* samhällets resiliens. Insatser inom skogsbruket som rör rennärningen berör bara vissa stift, men Svenska kyrkans ursäkt till det samiska folket är *hela* kyrkans ansvar.

En ny modell för ansvarstagande och kompensation

I ett system där många berörs är det också rimligt att ansvaret bärs tillsammans och gemensamt. Det behövs, enligt utredningen någon form av utjämnande eller kompensatorisk lösning som ger Svenska kyrkan ett fortsatt handlingsutrymme att arbeta med nationella mål som kan få olika regionala konsekvenser. Det behövs ett flexibelt system som ska kunna kalibreras allt eftersom och utifrån den uppföljning som behöver ske. Utredningen har övervägt en rad olika modeller. Viktiga aspekter vid val av modell är att den ska vara enkel att förstå och administrera, flexibel och hållbar över tid och möjliggöra kompensation till specifika aktörer utifrån konstaterade effekter.

Ändamålet med förvaltningen av prästlönetillgångarna är att avkastningen ska användas till Svenska kyrkans förkunnelse. Högst hälften av avkastningen får, utöver utdelning till andelsägande församlingar och pastorat, användas till andra ändamål.⁵²³ Enligt kyrkoordningen är avkastningen till hälften en del av det kyrkliga utjämningsystemet, medan den andra hälften delas ut till enskilda församlingar och pastorat med andelar i avkastningen från egendomen. Även om intäkterna från förvaltningen av prästlönetillgångar utgör en mindre del av de totala kyrkliga intäkterna, så är de av betydelse för hela Svenska kyrkans verksamhet. Utredningen har också beskrivit att regeringen i samband med relationsförändringen pekade på att förvaltningen av egendomsmassan är ett allmänt intresse som berör många i Sverige (se avsnitt 4.3.1).

Utredningen föreslår mot bakgrund av detta en möjlighet för kyrkostyrelsen att justera nivån på andelen av den del av vinsten från prästlönetillgångarna som ska

⁵²³ 10 § 2 st lagen (1988:1592) om införande av lagen om Svenska kyrkan.

betalas in till nationell nivå (46 kap. 5 § KO). Det innebär att stiftens inbetalning till nationell nivå kan bli *mindre än hälften* av den årliga nettovinsten från prästlönetillgångarna. Den totala mängden av vinsten som går in i det nationella utjämningsystemet blir därmed också mindre och kommer att påverka storleken på dagens stiftsbidrag. I och med att egendomsförvaltningarna kan dela ut en lägra andel av vinsten än 50 procent till nationell nivå, kan de också samtidigt dela ut en andel av vinsten till andelsägande församlingar och pastorat som överstiger 50 procent. Det innebär en ”krockkudde” för andelsägarna för att mildra effekter av ett omställt skogsbruk. Det är bara den minskade delen av vinst från skogsbruket som föranleds av den av utredningen föreslagna omställningen av skogsbruket som kan kompenseras på detta sätt.

Nivån på den inbetalning av nettovinst till nationell nivå kan behöva justeras för att vissa stift tar ett större ansvar än andra för genomförande av specifika delar i de nationella mål som föreslås. Det kan till exempel innebära att de nordliga stiftet kan kompenseras för insatser som ska främja rennäringsbruket. Den föreslagna modellen kan ses som en form av riktad kompensation i relation till gjorda hållbarhetsinsatser kopplade till uppsatta mål.

Kyrkostyrelsen får besluta om kriterier för hur andelen från respektive förvaltning ska beräknas. Ändringen i kyrkoordningen innebär ett bemyndigande till kyrkostyrelsen. Kyrkostyrelsen får årligen ange den procentsats (högst 50 procent) som respektive stifts egendomsförvaltning ska inbetala till nationell nivå. Procentsatsen kan komma att förändras mellan åren, baserat på vad som framkommer i uppföljningen av genomförandearbetet. Medan stiftet även fortsättningsvis kommer besluta om den totala utdelningen från prästlönetillgångarna som ska göras, föreslås kyrkostyrelsen besluta om den andel som av utdelningen som betalas till nationell nivå.

För att hantera den minskning av medel som minskade inbetalningar av nettovinst från prästlönetillgångar till utjämningsystemet kan innebära, föreslås en möjlighet att ta ut en ny avgift för hållbarhetsarbetet från församlingar. Syftet med avgiften är att solidariskt bära effekten av minskade intäkter som ett stärkt hållbarhetsarbete inom förvaltningen av prästlönetillgångar innebär och möjliggöra fortsatt stöd till stiftet via stiftsbidrag på oförändrad nivå. Förslaget innebär att en särskild avgift för hållbarhetsarbetet tas ut av samtliga församlingar, från och med 2027. Regleringen görs genom ett tillägg i 44 kap. 3 §. En sådan avgift tas ut efter beslut av kyrkomötet. Ett bemyndigande införs så att kyrkostyrelsen kan utfärda närmare bestämmelser om en sådan avgift.

De medel som inkommer till nationell nivå i form av hållbarhetsavgifter bidrar till finansieringen av stiftsbidragen som utbetalas från nationell nivå och ersätter därmed en del av den utdelning från prästlönetillgångarna som intäkt för nationell nivå. Hållbarhetsavgifterna får inte användas till andra ändamål på nationell nivå och ska således inte blandas ihop med ”sjuöringen”. Utredningen bedömer att det indikativt kan handla om 0,4–0,8 öre per etthundra kronor av församlingens avgiftsunderlag per år, vilket motsvarar ett intervall på 60–120 miljoner per år.

Den föreslagna hållbarhetsavgiften för församlingar kommer i förlängningen att gynna alla församlingar och pastorat i Svenska kyrkan, eftersom stiftens ekonomiska förutsättningar bibehålls. En alternativ modell som istället skulle bygga på att minskade intäkter från skogsbruket tas från nationell nivås resurser skulle riskera att urholka det nationella egna kapitalet. Det bedöms inte som en långsiktig ekonomisk hållbar lösning, enligt utredningen.

Med denna modell finns det, enligt utredningens bedömning, förutsättningar för att bibehålla nuvarande nivåer på utdelningar till församlingar och pastorat från prästlönetillgångarna och även upprätthålla nivåer på stiftsbidragen. Då krävs **både** möjligheten att sätta ned inbetalning till nationell nivå och införande av en ny hållbarhetsavgift. Konsekvenserna av förslaget behandlas närmare i kapitel 13.2.

12.3 Mål och inriktning för skogsförvaltningen

Utgångspunkten är att med bäring i internationella avtal, förändringar i kyrkoordningen där samtliga dimensioner av hållbar utveckling är jämställda och med beaktande av klimatkris, krisen för biologisk mångfald och ursäkten till samerna forma en utvecklad skogsförvaltning. Ambitionen är att Svenska kyrkan ska vara ett föredöme och genom aktiv handling bidra till hopp. Vidare är föresatsen att förslaget ska minska konflikterna och bidra till försoning.

Förslag markerade med * förutsätts beslutas av kyrkostyrelsen.

Utredningens förslag*: Målet för förvaltningen av skog som ingår i prästlönetillgångarna och av kyrkan ägd skog ska vara: Svenska kyrkans skogsbruk ska bidra till att skapa ett varierande och multifunktionellt landskap med en mångfald av bruksmetoder där fler värden kan levereras samtidigt, såsom andliga och existentiella värden, ekonomisk avkastning, biologisk mångfald, klimatnytta, ekosystemtjänster i övrigt och social välfärd.

Skälen för förslaget

Som framgår ovan föreslås målet för skogsförvaltningen vara att skapa ett landskap där fler värden kan levereras samtidigt såsom ekonomisk avkastning, biologisk mångfald, klimatnytta, ekosystemtjänster i övrigt och social välfärd. Detta kommer att kräva en noggrann planering, engagemang, mod och ett öppet sinnelag för att pröva nytt. Såsom gäller för allt omställningsarbete är ledarskapet viktigt. Egendomsförvaltningarnas chefer kommer därvidlag att få en nyckelposition.

Målet föreslås även gälla för den skogsmark som *ägs* av Svenska kyrkan. Dessa skogar sköts självständigt av församlingar utifrån lokala förutsättningar och behov. Så kommer det att vara även fortsättningsvis. Kyrkostyrelsen har inte heller insyn i den skötseln. Utredningen bedömer att det finns ett stort värde i att Svenska kyrkan har ett samlat förhållningssätt i sitt skogsbruk, som bygger på en ny balanspunkt mellan de fyra hållbarhetsdimensionerna. Det vore därför rimligt att församlingarna i sitt skogsbruk också bidrar med sin del till Svenska kyrkans gemensamma kraftsamling för att möta klimatnödläget och hotet mot den biologiska mångfalden. Alla insatser inom kyrkans skogsbruk kommer ha betydelse i den situation vi nu befinner oss i. I de nordliga stiftens församlingarna är bidrag till försoningsarbetet med samerna av stor betydelse för att bygga förtroende och återupprätta kyrkans relation till samerna. De lokala insatserna kan bidra till att ursäkten fylls med ett konkret innehåll. Ett samlat förhållningssätt i *hela* kyrkans skogsbruk kommer således att stärka Svenska kyrkan och ge bättre effekt i de resultat som eftersträvas. Därför är det också rimligt och angeläget att församlingar som äger skog i högre utsträckning kan få stöd i sitt omställningsarbete av stiftens egendomsförvaltningar och får ta del av de lärdomar och erfarenheter som omställningen av Svenska kyrkans skogsbruk kommer att medföra. Något stift ger redan råd och stöd till församlingar.

För att genomföra det nya målet med skogsförvaltningen delas den produktiva skogsmarken in i tre kategorier. Indelningen och nivåerna bygger på bedömningar i dagsläget beträffande klimatkris och krisen för biologisk mångfald och det ansvar som åvilar Svenska kyrkan. Den har stöd i de förändringar som föreslås i kyrkoordningen. Kategorierna är preciserade i procentsatser, dels för att ange en tydlig riktning, dels för att det underlättar uppföljningen. Procentsatserna är angivna att gälla nationellt. Genom en process mellan stiftens fördelas de utifrån naturgivna förutsättningar och regionala skillnader i övrigt där stiftens samlade målsättningar ska överensstämma med det nationella målet. Givetvis går det att ha synpunkter på enstaka procent fram och tillbaka, men förslaget grundas på en gedigen avvägning i ett helhetsperspektiv där hänsyn tagits till det omfattande bakgrundsmaterial som tagits fram inom ramen för utredningen inklusive den rapport som SLU tagit fram (bilaga 3). Möjligheter finns att justera mål och inriktning efter den utvärdering som föreslås 2030.

SLU konstaterar att resultaten från deras analys visar att en kombination av anpassat trakthyggesbruk (ordet blandskogsskötsel används också i deras scenarier) och hyggesfria metoder generellt ger bäst balans mellan olika värden. Utredningen har uppfattat direktiven så att vi ska komma fram till en ny balanspunkt där klimat och biologisk mångfald liksom relationen till samerna och rennäringen väger tyngre i ett helhetsperspektiv. Utredningens bedömning är att detta förslag är en avvägning som tar hänsyn till de olika intressen som finns. Avvägningen kan ses som ett föredöme när det gäller modern skogsförvaltning och bidrar till den yttre och inre kraftsamling i kyrkan som tidigare beskrivits.

Bevekelsegrunderna för respektive kategori och i förekommande fall underkategori redovisas under respektive punkt nedan.

Indelningen och de grundläggande preciseringarna förutsätts beslutas av kyrkostyrelsen som inriktning enligt 46 kap. 3 § 2 stycket kyrkoordningen. Därutöver anges ett antal bedömningar och ställningstaganden som kompletterar mål och inriktning och som också föreslås följas upp årligen. Förslagen har olika genomförandetider. Några kan initieras omedelbart efter beslut medan andra har längre leveranstider.

Transformeringen till blädningsskogsbruk är ett exempel på åtgärder som planeras initialt men som successivt kommer att införas. Genomförandetider utvecklas mer ingående i kapitel 13.2. Uppföljning av genomförandet bör ske löpande genom årliga rapporter enligt det system som utredningen föreslår – se 12.2.7 under uppföljning. Kommande beslut bör utvärderas 2030.

12.3.1 Områden för biologisk mångfald och klimat (kolinlagring)

Utredningens förslag*: 20 % av den produktiva skogsmarken ska avsättas för skydd av biologisk mångfald och klimatåtgärder (kolinlagring). Målet ska vara uppnått 2030. Vid uppnående av denna nivå får nya frivilligt avsatta områden bytas mot andra tidigare avsatta områden med lägre naturvårdskvalité (max 1 %).

Skälen för förslaget

För närvarande är ca 46 000 ha skog frivilligt avsatt. Enligt förslaget ska 81 000 ha produktiv skogsmark vara skyddad fram till 2030. Kyrkan har redan relativt stora arealer som är avsatta för naturvårdsändamål genom så kallade NO (natur orört) och NS (natur skötsel) områden. Arealerna föreslås ökas betydligt och de bör ges en tydligare profil genom att benämnas områden för biologisk mångfald och klimat. Det senare motiveras av den betydande kolinlagring som sker i framför allt NO-områden.

Kolsänkan ökar vilket är en viktig åtgärd i klimatarbetet och i överensstämmelse med EU:s inriktning. Skogar fortsätter att binda mycket kol långt bortom gängse avverkningsåldrar. Dessa skogar är kolsänkor i upp till flera hundra år, och dessutom utgör de betydande kollager.

Enligt samstämmig forskning är den viktigaste åtgärden för att bevara biologisk mångfald i skogen att undanta den från konventionellt skogsbruk. De måltal som nu föreslås innebär en hög ambitionsnivå, och bidrar tillsammans med andra åtgärder som här föreslås till att Svenska kyrkan får anses leva upp till Montréalprotokollets höga ambitionsnivå.

Så kallade kyrkoreservat inrättades under främst 1980 och 90-talet. De utgör en del av de frivilligt skyddade arealerna. De flesta kyrkoreservat finns kvar, men flera av dem är relativt okända och inte särskilt uppmärksammade. Den publika informationen om dem är begränsad, men goda undantag finns. Enligt utredningens bedömning bör kyrkoreservaten finnas kvar och utvecklas. Nya områden bör utses bland pärlorna av de för naturvård och klimat avsatta områdena. De görs tillgängliga och informationen sprids på de utvecklade webbsidorna för kyrkans skogsförvaltning, se kapitel 12.6. De bör även skyltas upp i fält.

Prioriterade naturtyper

Utredningens förslag: Vid utseendet av nya områden för biologisk mångfald och klimat bör följande naturtyper prioriteras: alla områden som ingår i de stora sammanhängande naturskogarna som föreslogs skyddas av Skogsutredningen 2020, huvuddelen av de kvarvarande kontinuitetsskogarna, tillkommande ej brukad skog inom renkötselområdet, ädellövskog, kalkbarrskog, skog för artbevarande i övrigt enligt artskyddsförordningen samt vissa restaureringsmarker. Planeringen över vilka nya områden som berörs bör i huvudsak vara klar inom en tvåårsperiod.

Skälen för förslaget

Prioriteringarna följer i stort de som anges i den nationella strategin för formellt skydd av skog (Skogsstyrelsen/Naturvårdsverket) och de diskussioner som förs inom ramen för den översyn av strategin som nu pågår. Det är angeläget att så kallade bristanalyser görs när ytterligare områden väljs ut och att inventeringsverksamheten för detta utvecklas. Förekomsten av signalarter och rödlistade arter bör ges stor betydelse. Landskapsperspektiv ska eftersträvas där det är möjligt. God konnektivitet ska möjliggöras. Begreppet konnektivitet beskriver möjligheten att uppfylla fungerande ekosystems behov av spridning och fria passager för djur och växter, Ibland talas också om att bygga en grön infrastruktur vilket innebär att skapa förutsättningar för att få till stånd god motståndskraft – resiliens – mot negativa förändringar.

Utredningen noterar att den tidigare statliga skogsutredningen pekade ut stora sammanhängande naturskogar som särskilt viktiga att skydda. Av dessa innehas 5 500 ha av Svenska kyrkan, varav 2 400 ha är frivilligt avsatta. I dessa skogar har redan höga naturvärden dokumenterats.⁵²⁴

Ambitionen är att boniteten inom skyddade områden minst är i paritet med de boniteter som finns inom skogsinnehaven i stort. Naturnära skogsbruk ska inte bedrivas i dessa områden då det av naturvårdsskäl inte bör bedrivas skogsbruk med produktionsmål där. De målnivåer som är aktuella för dessa områden är NO och NS,

⁵²⁴ SOU 2020:73, s. 987-.

se ovan. Naturvårdande skötsel ska i möjligaste mån utföras inom NS-områdena om de av ekologiska skäl är i behov av sådan.⁵²⁵ Ett sådant exempel är uttag av gran inom lövskogsrika miljöer.

12.3.2 Områden för anpassat trakthyggesbruk

Utredningens förslag*: Anpassat trakthyggesbruk bedrivs inom 47 % av arealen. Omloppstiden förlängs i hälften av denna areal till 20 % över lägsta slutavverkningsålder för kolbindning i skogen (ökad kolsänka) och senare bättre substitution. Alla contortabestånd avvecklas inom en 10-årsperiod och ersätts med tall. Den generella hänsynen förstärks och omfattar fortsättningsvis 15 % hänsynsyta och virkesvolym.

Skälen för förslaget

Den målsättning som föreslås för kyrkans skogsbruk med ett varierande och multifunktionellt landskap med en mångfald av brukningsmetoder motsäger inte ett fortsatt trakthyggesbruk. Dock bör detta utvecklas mot större miljöhänsyn och bedrivs inom en signifikant mindre areal. De ökade omloppstider som föreslås medför en senareläggning av inkomster men höjer värdet av skogen samtidigt som kolsänkan förstärks. Ökade omloppstider ger synergieffekter för biologisk mångfald, upplevelsen av skogen samt för rennäringen. Även den förstärkta generella hänsynen och de ökade naturvårdsavsättningarna förstärker kolsänkan. Det är angeläget att äldre tall (120–160 år) inom mer triviala marker fortsatt kan avverkas för specialändamål och för träprodukter. Den hänsyn som ska tas till miljön i samband med trakthyggesbruket föreslås ökas från ca 10 % (overifierat) till 15 %. Det är viktigt att poängtera att hänsynen inte bara avser 15 % av den avverkningsanmälda ytan utan också 15 % av *virkesvolymen* inom den sammanlagda arealen i fält. Hänsynen ska vara bestående över tid.

Svenska kyrkan har sedan en tid tillbaka inte planterat någon contortatall. Under utredningens gång har det från flera håll framförts att contortan medför stora problem för rennäringen. Från rennäringens håll är det samstämmigt att avvecklingen av contortan är en av de viktigaste åtgärderna för rennäringen, se vidare kap 9. För contortan finns ingen lägsta slutavverkningsålder. Utredningen föreslår att all contorta successivt avvecklas, utan generell hänsyn, under en 10-årsperiod och ersätts av svensk tall. Avvecklingen volymanpassas under denna tid efter vedprisläge och bestånd. Det bör noteras att självsådd contorta kan finnas kvar i bestånden.

Områden för anpassat trakthyggesbruk, bör liksom områden för naturnära skogsbruk, fördelas i ett sammanhang i hela beståndet och i olika åldersklasser.

⁵²⁵ Naturvårdsverket/ Skogsstyrelsen. 2023c. *Natur- och kulturvårdande skötsel av skog – Nationell strategi för skötsel av formellt skyddade och frivilligt avsatta skogar till 2030*, NV rapport 7122, [Natur- och kulturvårdande skötsel av skog – Nationell strategi för skötsel av formellt skyddade och frivilligt avsatta skogar till 2030 ISBN 978-91-620-7122-6 \(naturvardsverket.se\)](#)

Hänsyn och anpassning

Utredningens förslag: Hyggesstorleken begränsas. Skogsstyrelsens målbilder för generell hänsyn tillämpas fullt ut varvid extra fokus läggs på hänsynskrävande biotoper, vattenmiljöer, fornlämningar och skador vid markberedning. Hänsynen gäller som medeltal i ett bestånd. Lövandelen ökar generellt och omföring sker av gran till tall (ståndorts- och klimatanpassning).

Skälen för förslaget

Hyggesstorleken har betydelse hur allmänheten uppfattar en avverkning. Generellt kan sägas att stora hyggen och omfattande markberedning uppfattas som särskilt negativt. Utredningen föreslår ingen maximal hyggesstorlek men konstaterar att en minskning av hyggesstorleken är en del i uppfyllelsen av det mål som utredningen föreslår. Beträffande markberedning konstaterar utredningen att det i skogsnäringen generellt finns en stor utvecklingspotential mot en markberedning som mer anpassas till den enskilda plantans behov än till en massiv insats på stora delar av hygget. Svenska kyrkan föreslås gå i bräschen för skonsammare markberedning. Tallriksharven bör ersätta inom en två-årsperiod och samverkan bör inledas med Luleå Tekniska Universitet och SLU i deras utveckling av anpassad markberedning inom tallmarker i norra Sverige för att skona marklaven. I södra Sverige bör samverkan ske med Södra som tagit fram en planteringsmaskin där markberedningen sker samtidigt, med hittills goda resultat. Det är också viktigt att fortsätta arbetet med att minska markskadorna i övrigt från skogsbruket inte minst vid uttransporten av virket och i samband med skörden av virkesrester. Denna utmaning kommer att öka i samband med att klimatförändringarna tilltar. I stora delar av Sverige måste planeringen utgå från tjälfria förhållanden året om.

Skogsstyrelsens målbilder för generell hänsyn har tagits fram i samråd med branschen. Viss kritik har framförts till utredningen beträffande möjligheterna att spara hänsynskrävande biotoper. Med de förslag som utredningen nu lägger bedöms ambitionsnivån beträffande dessa biotoper kunna öka väsentligt. Alla hänsynskrävande biotoper bör kunna sparas i sin helhet (även intentionen i Skogsstyrelsens tillsynsvägledning) som hänsynsytor eller om de är stora som NO/NS områden. Det är också angeläget att öka skyddsavstånd till vattendrag (interna mål för skyddszoner bör tas fram) och i övrigt ta större hänsyn till vattenmiljöer. En nollvision bör gälla för påverkan på kulturlämningar. De nya målen för generell hänsyn bör följas upp i ett nytt kontrollprogram.

I det anpassade trakthyggesbruket gynnas löv i röjning och gallring för att skapa blandskogar. SLU skriver i sin rapport att inom trakthyggesbruk med blandskogsskötsel och inom schackruteskötsel är målet att 40 % av stammarna (i röjning) eller av grundytan (i gallring) ska vara löv. Marknaden för lövskog bedöms öka inkluderat ett ökat intresse av att såga löv. Lövmassan ger högre utbyte och skapar bättre förutsättningar för 3D printing och tryckbarhet. Mer inslag av lövträd minskar brandrisken och risken för stora barkborreangrepp. Därutöver ger det bättre förutsättningar för klövviltet. RASE-träden (rönn, asp, sälk och ek) är begärlig föda och god tillgång kan minska trycket på övriga plantor.

På grund av bland annat viltbetning har tallarealerna i framför allt södra Sverige minskat. Nu görs insatser för att plantera mer tall på lämpliga marker. Gran på för torra marker ger ofta stressymptom och ökad risk för barkborreangrepp. Utredningen har noterat ambitionen bland stiften i Mälardalen att i större utsträckning övergå till tall på grund av torra somrar och stora insektsangrepp.

Genom större inslag av lövträd och ståndortsanpassningen av tall bidrar Svenska kyrkan till klimatanpassningen av de förvaltade markerna.

12.3.3 Områden för naturnära skogsbruk

Utredningens förslag*: 33 % av skogsinnehavet brukas med naturnära skogsbruk och underindelas enligt följande:

- Anpassning till rennäringens behov 8 %
- Blädning 10 %
- Hyggesfritt i övrigt – luckor, överhållen skärm 15 %

Planeringen av klassningen av bestånden bör i huvudsak vara klar inom en tvåårsperiod. I klassningsarbetet ska samverkan ske med berörda församlingar (jämför förslag till ny paragraf i kyrkoordningen i kapitel 12.2.6)

Skälen för förslaget

Naturnära skogsbruk (engelska *Closer to nature forest management*) utgår från en ambition att med brukande efterlikna skogens naturliga störningsdynamik i främst boreal skog i form av en kombination av brand, insektsutbrott, svampangrepp och vind. Naturnära skogsbruk förväntas öka skogens motståndskraft mot störningar och minska risken för att skogen ska drabbas hårt av ”oplanerade” händelser som stormar, bränder och insektsangrepp. Genom att naturnära skogsbruk syftar till att öka variationen i landskapet ges en större möjlighet att snabbare ställa om skogsbruket vid nya förutsättningar på grund av klimatet. En av de bärande utgångspunkterna är således att skogarna ska bli mer resilienta i ett varmare klimat genom ett anpassat brukande.

Planeringen utgår från befintligt skogsbestånd. Det innebär att vissa åtgärder kan starta dag 1 medan andra är långsiktiga innebärande en avsikt om en successiv transformering till önskat läge. Inom beräknade arealer för blädning och hyggesfritt i övrigt ingår omföringsmark till dessa brukningsformer inom olika åldersklasser. Förutsättningarna är kanske inte sådana att skogen redan uppfyller definitionen för hyggesfritt, men kyrkan ska ha en plan för att utveckla bestånd till hyggesfritt. Det är rimligt att tänka långsiktigt, spara naturlig föryngring och ha blandad ungskog, som på sikt kan bli hyggesfritt. Erfarenheterna från Uppsala akademiförvaltning visar på positiva aspekter av lärande i utvecklingsarbetet.

De arealer som föreslås är ett uttryck för den målsättning som föreslås för kyrkans skogsförvaltning. I ett nationellt perspektiv är det en mycket hög målsättning. Dock bör noteras att arealen för hyggesfritt enligt olika definitioner som här föreslås (25 %) överensstämmer med den nivå (20–25 %) som Skogsstyrelsen och Naturvårdsverket i december 2023 gemensamt till regeringen föreslog att Sveaskogs och Statens fastighetsverks produktiva skogsmarker skulle brukas med.

Omställningen till naturnära skogsbruk kommer i vart fall initialt att minska intäkterna från förvaltningen, men kan ses som en värdeskapande skogsförvaltning för framtiden. Inriktningen ligger i linje med den övergripande avvägning som gjorts och i överensstämmelse med kyrkoordningens 46 kap. 3 §.

Utredningens förslag: Med naturnära skogsbruk menas ett multifunktionellt landskap, i allt väsentligt produktionsklassad mark, med skonsamt, småskaligt varierat skogsbruk med kombinerade mål och med följande komponenter av anpassning:

- Social hänsyn i vid bemärkelse, här avses bland annat friluftsliv, kulturmiljövård, rekreation och hälsa. Särskilt fokus på tätortsnära skog
- Hänsyn till rennärningen
- Större lövandel där det är möjligt
- Stor andel naturlig föryngring
- Inslag av restaureringsåtgärder, bland annat ökning av områden med marklav
- Ingen gödsling
- Ingen dikning
- Inga främmande trädslag
- Ekologiskt funktionella kantzoner längs sjöar och vattendrag
- Hänsyn till ras och skred
- Klimathänsyn genom återvätning främst på dikade näringsrika torvmarker.

Skälen för förslaget

Ovan anges de viktigaste komponenterna i ett naturnära skogsbruk. Under avsnittet anpassat trakthyggesbruk anges ytterligare försiktighetsåtgärder som givetvis också gäller inom områden med naturnära skogsbruk. Flera komponenter utvecklas i följande delavsnitt.

12.3.4 Preciseringar rörande områden för naturnära skogsbruk

Anpassning till rennärningens behov

Utredningens förslag: Målet avser mager tallskog i renskötselområdet. Dessa områden renskötsel Anpassas genom en hårdare röjning och gallring och ingen eller mycket skonsam markberedning. Den generella hänsynsnivån inom dessa områden är 10 %.

Skälen för förslaget

Arealen har beräknats av SLU med utgångspunkt i riksskogstaxeringen. Totalt 8 % av kyrkans skogsmarksareal berörs, men i princip allt är beläget i de två nordligaste stiftet och andelen där blir förstås betydligt större. För Luleå och Härnösands stift betyder det sammantaget att ungefär en tredjedel av deras återstående produktionsmark berörs av målet.

Hänsyn och skogsbruksmetod anpassas till renskötseln vilket handlar om att spara områden av särskild betydelse för rennärningen såsom flyttleder, kalvningsområden, trivsel- och uppsamlingsområden och rastplatser samt spara träd med hänslav, skapa ljusare skogar för att gynna marklav genom gallring eller luckhuggning, tillämpa glesare bestånd efter röjning och gallring, och starkt begränsa markberedningen. Skonsam intermittert (fläckvis) eller riktad markberedning tillämpas på lavrika marker och markberedning undviks helt på lavrika ytor. SLU och LTU har som tidigare nämnts utvecklat en ny skonsam markberedningsmetod. Det är viktigt att kyrkan går i bräschen för att implementera den.

Skogen blir för tät för marklaven i hänsynsområden, därav den något lägre andelen arealhänsyn här. Hänsynen koncentreras om möjligt till trädgrupper med hänglav.

Contortan avvecklas givetvis också inom dessa områden. Det bör i det sammanhanget inventeras var det är lämpligt att återetablera marklav. SLU har kunskaper som förvaltningen kan utnyttja för detta ändamål.

Det kan bli aktuellt att överföra mark till frivilliga avsättningar enligt kapitel 12.3.1. Då bör annan motsvarande mark överföras till de renskötselanpassade bruksområdena.

Blädning

Utredningens förslag: Blädning förutsätts ske i de kvarvarande kontinuitetsskogarna efter att huvuddelen avsatts för biologisk mångfald och klimat. I övrigt handlar det om befintliga flerskiktade skogar, heterogen granskog (blandskog). Då arealerna inte är tillräckliga för att omedelbart ställa om till blädning sker också planering av områden med inväxande blädningsskog där omställning från enskiktad till fler- eller fullskiktad skog förutsätts ske systematisk i berörda bestånd både i etablerings-, röjnings- och gallringsfas. Den generella hänsynnivån inom dessa områden är 15 %.

Skälen för förslaget

Blädningsbruk är ett skogsskötselsystem som innebär att enskilda träd avverkas så att det i beståndet hela tiden finns träd i alla storleksklasser. Blädning har närmare beskrivits i kapitel 10.

Utredningen bedömer att det för närvarande sker blädningsbruk i Svenska kyrkans skogar på mindre än en procent av den produktiva arealen. Enligt utredningens förslag ska blädningsbruk planeras för 10 % av arealen.

Blädning fungerar framför allt i granskog och bäst på relativt goda marker. Kravet på miljöhänsyn gäller oavsett vilken skogsbruksmetod som tillämpas. Nyetablering av löv minskar successivt i ett blädningsskogsbruk, vilket behöver kompenseras i andra delar av skogsinnehavet.

Omställning av röjnings- och gallringsskog till framför allt blädningsskog innebär produktionsförluster genom minskad tillväxt och därmed möjlig avkastning under perioden som man ställer om ett trakthyggesbrukat skogsinnehav till ett kontinuitetsskogsbrukat utan trakthyggen. På längre sikt när man uppnått en beståndsstruktur kan tillväxtskillnaden mot trakthyggesalternativet minska. Kostnader för nyetablering upphör i princip och blädningsbruket kan öka andelen grövre virke som inbringar ett högre pris. Intäkterna kommer med ett jämnare flöde. Utgångslägen som delvis bygger på yngre skog, vilket det är fråga om här, ger mindre absoluta skillnader.

På plussidan finns bättre ekologisk status, ökad resiliens, med minskad sårbarhet för skador, samt ökade sociala värden. Nettoutsläppen efter kalhuggning uteblir i stort vid kontinuitetsskogsbruk. På näringsrika dikade torvmarker visar kunskapsläget att ett kontinuitetsskogsbruk kan ge betydande klimatnytta jämfört med ett trakthyggesbruk vad gäller kolsänkan samtidigt som virkesuttaget kan fortsätta.

Hyggesfritt i övrigt – luckor, överhållen skärm

Utredningens förslag: Övriga så kallade hyggesfria alternativ – luckor och överhållen skärm – planläggs på 15 % av arealen. Den generella hänsynsnivån inom dessa områden är 15 %.

Skälen för förslaget

För närvarande är 2,9 % av kyrkans mark målsatt som så kallad hyggesfri areal. Luckhuggning innebär att luckor huggs upp i skog som har uppnått lägsta ålder för slutavverkning. De får vara högst 0,25 ha. Luckhuggning är en fungerande metod för flera trädslag, till exempel gran och bok. För en jämn etablering och tillväxt krävs ibland större luckor för tall. Presumptiva områden för etablering av luckhuggning som hyggesfri metod läggs ut i planläggningen fördelat i olika åldersklasser. Löv gynnas på samma sätt som för det anpassade trakthyggesbruket, se kapitel 12.3.2.

Skärmställning är en skogsskötselmetod som syftar till att föryngra skogen med frö (hjälpplantering förekommer) från skärmträden. När relativt många träd lämnas kvar i skärmen och den avvecklas successivt under en längre tid fram till dess att det nya beståndet fått en viss höjd kallas det överhållen skärm. Överhållen skärm är främst aktuell för tall.

Enligt SLU:s rapport har de simuleringar som görs med Heureka-systemet vissa begränsningar, till exempel i att simulera kanteffekter vid luckhuggning och hantera flerskiktad skog (blädning). Resultaten visar att luckhuggning, som en hyggesfri metod, ger den minsta skillnaden i nuvärde jämfört med trakthyggesbruk, främst eftersom förädlade plantor kan användas. Tillväxten varierar mellan de olika skötselmetoderna, och genomgående har trakthyggesbruk den högsta tillväxten och ger det högsta nuvärdet, förutom vid högre räntor där omställning till blädning kan vara ett bättre alternativ. Avverkningskostnaderna blir i de flesta fall högre då det tar längre tid att avverka när hänsyn ska tas till kvarstående skog. Eftersom man bara tar ut en del av virket vid blädning och luckhuggning blir det dyrare terrängtransporter än vid trakthyggesbruk med motsvarande volym.

12.4 Rennäringen och markförvaltningen

Följande föreslås genomföras som ett led i Svenska kyrkans ursäkt till samerna och som resultat av utredningens skogliga överväganden. Förslagen förtydligar också vikten av dimensionen mänskliga rättigheter.

Utredningens förslag:

- Fritt och informerat förhandssamtycke, FPIC, införs som princip i kyrkoordningen, se också 12.2.8
- Skogsbruket anpassas till renskötselns behov, se vidare 12.3.3 och 12.3.4
- Möjligheten skapas att genom avtal för organisationer med anknytning till det samiska folket utnyttja Svenska kyrkans skog för att hämta slöjdämnen.
- Heliga platser undantas i förekommande fall helt från skogsbruk. Dessa platser förvaltas gemensamt av samerna och kyrkan.
- Dialog på strategisk nivå etableras mellan företrädare för de nationella samiska organisationerna och Svenska kyrkan
- Samiska företrädare ges möjlighet till ersättning vid deltagande i samråd.

Skälen för förslaget

Genom att efterleva principen om fritt och informerat förhandssamtycke kan Svenska kyrkan ta konkret ansvar och även visa andra aktörer att urfolksrätten ska respekteras. Principen syftar till att säkerställa urfolkets delaktighet på jämlika villkor i beslut som fattas och efterlevnad av principen kommer att bidra till att kyrkans förvaltning utformas så att samiska näringars behov beaktas i högre grad.

I Svenska kyrkans handlingsplan kopplad till åtagandena öppnas även upp för att icke samebymedlemmars intressen av samiska näringar, som att hämta slöjdvirke, ska kunna tillgodoses inom kyrkans markförvaltning. Detta bör framöver regleras i form av avtalsförfaranden.

Det är naturligt att områden som identifieras som religiösa och kulturella platser av betydelse förvaltas gemensamt av samiska intressenter och Svenska kyrkan. Frågan har stark symbolisk betydelse för det samiska folket.

Det gemensamma rundabordssamtalet i mars 2024 mellan samiska företrädare och de nordliga stiftens har varit av betydelse för den fortsatta dialogen. Sådana regelbundna strukturerade överläggningar behövs på övergripande nivå i markfrågor för att överbrygga misstro och hitta en samsyn. Dialogen är också viktig för att gemensamt följa framdriften av de övriga förslag som lämnas i utredningen.

Systemet med ersättning för utebliven arbetstidsförtjänst finns bland annat inom offentlig sektor och inom Svenska kyrkan. Det kan noteras att Svenska Kraftnät redan nu ersätter samebyar för deltagande i samråd om nydragning av elledningar. De närmare reglerna för ersättningen för deltagande i samråd bör utformas inom ramen för dialogen som beskrivits ovan.

Av handlingsplanen för ursäktarbetet framgår att nästa kontrollstation i genomförandet av försoningsarbetet – *Sågastallamat 3* – kommer att ske under 2026. Implementeringen av förslagen bör därför ske skyndsamt och redan starta under detta år och inte avvakta remisshantering av utredningens förslag och beslut av kyrkomötet hösten 2025.

12.5 Svenska Kyrkans inriktning för ett hållbart jordbruk

Inga nationella målsättningar anges med hänsyn till arrendelagens utformning. Däremot anges nedan några prioriterade områden som bedöms ligga inom förvaltningens jurisdiktion. Utvecklingen inom dessa områden bör följas upp årligen. Skulle behov uppstå senare att närmare ange mål och inriktning för förvaltningen av jordbruksmark, finns den möjligheten i den föreslagna ändringen av 46 kap 3 § KO.

Utredningens förslag: Följande områden föreslås prioriteras i förvaltningen av jordbruksfastigheter

- bibehålla markens produktionsförmåga och struktur samt förmåga att binda kol genom mindre markbearbetning
- bygga våtmarker/dammar mot övergödning och för tillgång till vatten för bevattning
- restaurera och sköta naturbetesmarker
- fortsatta energiåtgärder vid och på fastigheter (gårdsarrenden)
- bibehålla arealen åkermark.

Skälen för förslaget

En god markstruktur ger förutsättningar för en god etablering av grödan och rotutveckling, vilket bidrar till att upprätthålla en hög växtproduktivitet och växthälsa. Det är angeläget att undvika markpackning, orsakad av tunga jordbruksmaskiner, och förlust av organiskt material (mull). Inom EU talas det nu om så kallad *carbon farming* det vill säga fokus på odling som har mindre utsläpp/högre upptag av kol. Det handlar bland annat om minskad plöjning och metoder som fång- och täckgrödor, långliggande vallar och nedmyllning av skörderester.

Klimatförändringarna leder till att det i Syd- och Mellansverige uppstår perioder av torka, vilket kan hanteras genom att bevattningsdammar etableras i odlingslandskapet. Dessa dammar ger också fördelar för biologisk mångfald i ett landskap som historiskt dränerats kraftigt och minskar övergödningen.

Det finns ersättningssystem för restaurering av ängs- och betesmarker (nytt) som kan sökas hos Naturvårdsverket och miljöersättning för skötsel av betesmarker, slätterängar, skogsbete, mosaikbetesmarker och gräsfattiga marker som söks via Jordbruksverket inom ramen för de sedvanliga EU-stöden. Det är viktigt att utnyttja de bidragssystem som finns för dessa ändamål.

Stora insatser görs redan för att minska energiåtgången på arrendegårdarna, bland annat genom installation av solceller på tak. Detta förutsätts fortsatt vara högt prioriterat.

Det är viktigt att värna de jordbruksmarker som finns, framför allt för livsmedels- och foderproduktion, men också ur beredskapssynpunkt (buffertmark).

12.6 Insatser för att stärka genomförandet

Som tidigare noterats föreslås ett system med tillitsbaserad styrning genom nationellt mål beslutat av kyrkostyrelsen och årlig uppföljning med inriktningen att verksamheten ständigt förbättras genom strukturerad uppföljning följt av konstruktiv dialog.

Den strategiska inomkyrkliga samverkan avseende förvaltningen av prästlönetillgångarna föreslås därmed öka. Det finns ett ökat behov dels av samordning mellan stiftet (nationella mål som ska fördelas ut på respektive stift), dels mellan nationell nivå, stift och församlingar. Det leder till större förståelse för varandras roller och minskar risken för konflikter orsakade av missförstånd eller olika tolkningar.

Utredningens förslag: För att underlätta genomförandet föreslås även att

- Kyrkostyrelsen inrättar ett råd för markförvaltning från den 1 januari 2026
- Särskilda omställningsmedel anslås för att underlätta omställningen
- Omfattande utbildningsinsatser görs inom området Naturnära skogsbruk
- Ett nytt uppföljningsprogram för generell hänsyn implementeras
- En befattning med hög skogsekologisk kompetens inrättas
- Samverkan med omgivande samhälle utvecklas, samt att
- Svenska kyrkans hemsida utvecklas för kommunikation om förvaltningen av prästlönetillgångar.

Skälen för förslaget

För att stärka genomförandet av den nya inriktningen i Svenska kyrkans markförvaltning föreslås kyrkostyrelsen inrätta ett särskilt råd för markförvaltning från den 1 januari 2026. Rådets huvuduppgift blir att bidra med sakkunskap om ekologi och biologisk mångfald, klimatfrågor, skogs- och jordbruk, rennärning samt teologi kopplat till andlig hållbarhet. Rådet ska bistå kyrkostyrelsen med att föreslå en fördelning av de ”beting” för respektive stift som anges i inriktningen för skogsbruket. Rådet ska löpande följa arbetet i omställnings- och genomförandeprocessen och bistå kyrkostyrelsen med bedömningar som en del av uppföljningen. Rådet ska lämna förslag på hur hållbarhetsarbetet i markförvaltningen kan utvecklas ytterligare utifrån nya rön och forskning. Rådet ska även kunna beställa fördjupande studier vid behov. I frågor som rör inriktningen kopplad till rennärning ska samråd ske med Samiska rådet i Svenska kyrkan. Rådets arbete ersätter inte den nationella dialog med samiska företrädare i markfrågor som föreslås i utredningen.

Det nya rådet bör bestå av en ”opartisk” ordförande samt representanter för kyrkostyrelsen, stift och externa sakkunniga ledamöter med särskild sakkunskap enligt ovan samt en ungdomsföreträdare. Förslag på sakkunnig ledamot i rådet rörande rennärning bör nomineras av Samiska rådet i Svenska kyrkan. Ordföranden bör ha en fristående roll från kyrkostyrelsen eftersom rådet ska göra en självständig bedömning av hur processen fortskrider, dess effekter och även kunna balansera olika intressen i arbetet med att säkerställa andlig, ekologisk, ekonomisk och social hållbarhet. Rådet slutsatser utgör också en viktig del i underlagen inför den årliga uppföljning av förvaltningen av prästlönetillgångar som sker mellan kyrkostyrelsen och stiftet. Hela rådets opartiskhet och integritet är därför av betydelse för Svenska kyrkans fortsatta trovärdighet i hållbarhetsarbetet.

Stiftet får en avgörande roll för att kyrkans utvecklade markförvaltning ska få genomslag i praktiken genom implementering av de nationella målsättningarna inklusive fördelningen mellan stiftet samt de ökade kontakterna med församlingarna/pastoraten. Fördelningen och klassningen av skogsbeståndet föreslås genomföras, som tidigare framhållits, i huvudsak inom 2 år och ske i samverkan med församlingarna och kyrkostyrelsen. För att detta arbete ska kunna bedrivas med full kraft föreslås att särskilda omställningsmedel ställs till stiftens förfogande – se vidare kapitel 13.

Under utredningen har det framgått från både Skogsstyrelsen och i den bifogade SLU-rapporten att det på grund av den befintliga kulturen inom dagens skogsbruk finns ett motstånd mot att genomföra hyggesfria metoder. Utbildning, den skogliga sektorns traditioner och kultur fokuserar på trakthyggesbruk. Kunskap om metoderna är en viktig barriär för att hyggesfria skogsbruksmetoder ska få en mer utbredd användning. Det är viktigt med utbildning också när det gäller kolsänkor och mångbruk liksom hur användningen av träråvara kan värdeökas. De förändringar som nu föreslås kommer att ställa krav på ledarskapet inom främst egendomsförvaltningarna och behov kommer att finnas av utbildningsinsatser för personalen. Genomförandet kommer också att kräva utbildning av de anlitade entreprenörerna.

Som ett komplement till den årliga uppföljningen bör ett nytt system tas fram för att följa den generella hänsynen. Ett bättre ord är egentligen miljöhänsyn men utredningen använder det ännu vedertagna begreppet generell hänsyn. Det är den naturvårdshänsyn, inklusive vatten- och kulturmiljöhänsyn, som ska tas inom alla arealer avsedda för produktion. Utredningen föreslår höga ambitionsnivåer för denna

hänsyn, vilket bör följas upp genom ett särskilt uppföljningsprogram som lämpligen tas fram inom ramen för Stiftens Egendomsförvaltningars Förening (STEF) verksamhet. Programmet förutsätts även följa upp eventuella markskador från uttransport och markberedning och särskilt kommentera de avvikelser som noterats. Det är viktigt att de högre kraven för generell hänsyn får snabbt genomslag.

Kyrkan bör liksom de stora bolagen ha en befattning med hög skogsekologisk kompetens som får en nyckelroll i omställningen, inte minst initialt i indelningen av den produktiva skogsmarken i olika klasser. Utredningen tar inte ställning var denna befattning organisatoriskt placeras inom Svenska kyrkan, men konstaterar att befattningen bör ha ett nationellt perspektiv i sin tillämpning.

Samverkan med omgivande samhälle bör generellt utvecklas inom ramen för Svenska kyrkans markförvaltning. I grunden är det positivt att verksamheten väcker engagemang. Svenska kyrkan bör bland annat välkomna de inviter från miljörorelsen som framkommit under utredningens arbete. Genom konstruktiv dialog och respekt för varandras roller kan även negativ kritik vändas till reflektion och ge nya perspektiv.

För att kunna arbeta i ett landskapsperspektiv, och med hänsyn till prästlönefastigheternas spridning, bör samverkan eftersträvas med gränsgrannar där så är möjligt och fruktbart och med större skogsägare verksamma i områden där kyrkan har stora innehav.

Utredningen föreslår regelbundna överläggningar med samiska företrädare som ett led i genomförandet av utredningens förslag. Genom samverkan med församlingarna skapas också förutsättningar för en ökad delaktighet där fler både engagerar sig och tar ansvar för verksamheten.

Kyrkans kommunikation kring markförvaltningen bör utvecklas. Trovärdigheten och transparensen ökas genom att prästlönetillgångarna utvecklar de avsnitt som finns på Svenska kyrkans hemsida med redovisning av bland annat miljö- och klimatarbetet liksom viktig information om sociala värden och tillgänglighet. På denna sida redovisas också de frivilliga avsättningarna för naturvårds- och klimatändamål liksom de utvärderingar som redan görs och som föreslås utvecklas beträffande den generella hänsynen. Därutöver redovisas samlat markinnehaven samt den skogliga planering som blir följden av utredningens förslag jämte aktuella avverkningsanmälningar. Kyrkan ska vara ett föredöme både beträffande skogsförvaltning och transparens. Svenska kyrkans redovisning av sin kapitalförvaltning, www.svenskakyrkan.se/kapitalforvaltning är ett bra exempel på öppenhet och tydlighet.

Utredningen har tidigare redovisat erfarenheter från Uppsala akademiförvaltnings förändringsarbete och noterar att de kontinuerligt kommunicerar kring sitt utvecklingsarbete på hemsidan.⁵²⁶ Samstämmigt noteras att konfliktnivån sänkts betydligt sedan utvecklingsarbetet startades och utredningen bedömer att öppenheten bidragit till detta.

12.7 Något om Svenska kyrkans fondförvaltning

Svenska kyrkan har sedan i början av 2000-talet långtgående anvisningar för hur de finansiella tillgångarna ska placeras på börsen. Det regleras bland annat i en

⁵²⁶ [Senaste nytt: Vad sker just nu? - UAF - Uppsala Akademiförvaltning](#)

finanspolicy och särskilda planeringsanvisningar för etik och hållbarhet vilka beslutas på nationell nivå. Ett kapitalförvaltningsråd arbetar fortlöpande med att utveckla förvaltningen och finanspolicy. Stiften följer dessa policydokument i allt väsentligt. Finansiella tillgångar måste förvaltas på ett etiskt och hållbart sätt även om det kan leda till en lägre avkastning på tillgångarna. Med hänvisning till detta har kyrkan valt att inte investera inom vissa branscher, bland annat i fossila bränslen. Det finns en bred acceptans och förståelse inom Svenska kyrkan för att sådana anvisningar införts.

Utredningen föreslår inga förändringar i Svenska kyrkans fondförvaltning. Inicialt fanns i utredningen tankar på att pröva en gemensam fondförvaltning för det samlade fondkapitalet men med fortsatt inflytande från respektive stift. Motiven för detta var att åstadkomma en bättre avkastning genom större volym (och mindre egen administration) och därmed få ökade intäkter till både nationell nivå och stift. Ett andra motiv var att som storägare också ha större möjlighet att direkt kunna påverka enskilda företag och kluster mot en mer hållbar utveckling i stället för att mer passivt välja den fondlösning som rekommenderas från ett etiskt perspektiv.

Förslaget vann inget gehör under de inledande samtalen med olika företrädare varför utredningen inte gick vidare med dessa tankar.

Beträffande ändring av konsolideringsreglerna, se närmare avsnitt 12.8 och 13.2.3.

12.8 Ändring av konsolideringsreglerna

Utredningens förslag: Konsolideringsreglerna förändras enligt följande.

- Schablonskatteavdraget i konsolideringstakets fastighetsdel tas bort.
- Det sker en trappstegsvis höjning av högsta konsolideringsgrad i takets fonddel vid hög allokering mot fond. Stift som är allokerade mot fond till mer än 50 procent får en högsta tillåtna konsolideringsgrad i fonden om 150 procent medan stift som är allokerade mot fond till mer än 75 procent får en högsta tillåtna konsolideringsgrad i fonden om 160 procent. Övriga stift behåller nuvarande högsta tillåtna konsolideringsgrad om 140 procent.
- När fondkapitalet till följd av fastighetsaffärer tillfälligt sänks över ett årsskifte kan avsteg från konsolideringsreglerna göras för aktuellt stift. För att få ett snabbt beslut bör kyrkostyrelsen delegera beslutsrätten i denna del till generalsekreteraren.

Skälen för förslaget

Ambitionen har varit att analysera de förslag till ändringar av konsolideringsreglerna som väckts under senare år och lämna förslag som utjämnar utdelningsförutsättningarna mellan stiften. Utredningen har stannat vid att schablonskatteavdraget i konsolideringstakets fastighetsdel föreslås tas bort och att föreslå att det sker en trappstegsvis höjning av högsta konsolideringsgrad i takets fonddel vid hög allokering mot fond. Båda förslagen innebär ändringar i reglerna som i olika utsträckning efterfrågats av stiften. Utredningen har inte velat föreslå åtgärder som i någon större utsträckning generellt höjer konsolideringstaket. Det är viktigt att det kapital som finns i största möjliga utsträckning används till verksamhet ute i församlingar och pastorat.

Ett utvecklat resonemang redovisas i kapitel 11.

13 Konsekvenser

Den yttersta konsekvensen av förslagen är en utvecklad skogsförvaltning där samtliga dimensioner av hållbar utveckling är jämställda och där klimatkris, krisen för biologisk mångfald och ursäkten till samerna är integrerade.

13.1 Konsekvenser för barn

Kyrkoordningen anger att barnen intar en särställning i kristen tro och att de därför särskilt behöver uppmärksammas i Svenska kyrkans verksamhet. Barnets bästa ska vara en ledstjärna i prioriteringar, strategier och beslut.

Utredningens lämnar förslag på hur Svenska kyrkan i sin fortsatta förvaltning av naturresurser borde tackla dagens miljö- och klimatfrågor. Dessa frågor berör dagens barn och unga i högsta grad, och än mer deras barns och barnbarns livsförutsättningar.

Detta generationsöverskridande perspektiv finns i dagens svenska miljö- och hållbarhetsarbete. Ett tydligt långsiktigt och övergripande samhälleligt generationsmål, fastslaget av riksdagen, är vägledande för miljöarbetet på alla nivåer i samhället. Enligt generationsmålet ska ansvariga agera så att det samhälle som lämnas över till nästa generation ska ha löst de stora miljöproblemen, utan att orsaka ökade miljö- och hälsoproblem utanför Sveriges gränser. Det innebär, enligt regeringen, bland annat att miljöpolitiken ska inriktas mot att ekosystemen har återhämtat sig, eller är på väg att återhämta sig, och att deras förmåga att långsiktigt generera ekosystemtjänster är säkrad, samt att den biologiska mångfalden och natur- och kulturmiljön bevaras, främjas och nyttjas hållbart (se 8.3.2). Som framgår av utredningens kartläggning bedömer svenska myndigheter att miljömålen *inte* nås idag och att en rad insatser behövs bland annat inom jord- och skogsbruket för att klara redan uppsatta mål. FN:s experter pekar på att hoten kopplade till klimat och biologisk mångfald dessutom accelererar (se kapitel 8).

Utredningens bedömer att flera av barnkonventionens bestämmelser berörs av de förslag som utredningen lämnar. I konventionen lyfts barn rätt till inflytande (artikel 12), rätten till andlighet (artikel 14), rätten till bästa möjliga hälsa (artikel 24, där skydd mot miljöförstöring ingår), rätten till sin egen kultur för barn som tillhör urfolk och minoriteter (artikel 30, att bedriva rennäring är en kulturell rättighet), samt rätten till fritid, lek och rekreation (artikel 31).

Utredningen har fört samtal med företrädare för Svenska Kyrkans Unga och även det samiska ungdomsförbundet Sáminuorra. Synpunkter har också inhämtats via församlingar och Svenska Kyrkans Unga som arrangerat samtal för barn och unga om kyrkans skogsbruk. Utredningen har i slutskedet av arbetet även haft en överläggning med Svenska Kyrkans Unga där förslagen diskuterats.

De synpunkter som inkommit till utredningen från barn och unga uttrycker en stark vilja att värna miljön, livsvillkoren för livet i skogen, ekosystemtjänsternas fortsatta hållbarhet och skogen som plats för andlighet, reflektion, rekreation och livsmod. Barn och unga oavsett ålder vill själva ta ansvar och de manar Svenska kyrkan att ta ansvar för klimatet, den biologiska mångfalden och skapelsens integritet i sitt skogsbruk. Barn och unga har också synpunkter kring balansen mellan skogens olika värden (se 5.4 - 5.7). De uttrycker också att de vill och ska ha inflytande i dessa frågor i Svenska kyrkan. Företrädare för Svenska Kyrkans Unga, Sáminuorra och ungdomsorganisationen Fältbiologerna uppmanar Svenska kyrkan att ta ansvar för klimatet och miljön och även för samernas fortsatta nyttjande av marker. Församlingar som lämnat synpunkter lyfter att frågor som rör skogen engagerar barn och unga och

att tematik kring skog och natur kan vara en del av kyrkans förkunnelse och församlingars verksamhet.

Svenska Kyrkans Unga uttrycker också oro över att barn och ungdomsverksamhet i församlingar kan riskera att drabbas om intäkterna i Svenska Kyrkan minskar. I det sammanhanget ställde utredningen också frågan om den nyligen gjorda kraftiga neddragningen av utdelning från prästlönetillgångarna i Västerås stift fått negativa konsekvenser för barn- och ungdomsverksamheten i stiftet. Företrädare för Svenska Kyrkans Unga berättar att det inte blivit så enligt vad de känner till, och anförde att i just det stiftet är barn- och ungdomsverksamheten prioriterad. Utredningen bedömer att det alltid finns en risk att barn och unga drabbas vid eventuella nedskärningar. Denna fråga ska ju också särskilt beaktas i de barnkonsekvensanalyser som ska göras i stift respektive församlingar inför sådana beslut. Utredningens förslag innebär minskade intäkter sammantaget på promillenivå inom Svenska kyrkan och församlingar med andelstal föreslås få kompensation.

Det har också framkommit att barnkonsekvensanalyser förefaller användas i begränsad utsträckning i en del egendomsförvaltningar. Några förvaltningar uppger att sådana konsekvensanalyser endast görs i samband med årlig budgethantering. Utredningen ställer sig frågande till detta arbetssätt. Beslut som fattas inom kyrkans skogsbruk kan ha direkt påverkan på barn och ungas nyttjande av marker, särskilt vid insatser i tätortsnära skogar. Barn kan också ha andra behov och preferenser än vuxna när det gäller skogens utformning och därmed även skogsbruket (10.1.2). Kyrkans val inom skogsbruket påverkar också den livsmiljö som kommer att finnas i framtiden.

Det finns också, som utredningen pekar på, socioekonomiska aspekter kring tillgång till natur för rekreation (10.1). Barn i familjer med begränsade ekonomiska resurser kan sannolikt i mindre utsträckning ta sig till orörd natur långt från hemmet i rekreationssyfte. För dessa barn är tätortsnära natur av särskild betydelse. I mål 11.7 i Agenda 2030 anges att senast 2030 ska universell tillgång finnas för barn till säkra, inkluderande och tillgängliga grönområden. Svenskt Friluftsliv har anfört till utredningen att tillgängliggörande av natur är viktigt för folkhälsan.

Utredningens förslag om tydligare styrning, tillsyn och uppföljning av förvaltningen av naturresurser bedöms bidra till ett tydligare ansvarstagande och ett stärkt strukturerat hållbarhetsarbete i Svenska kyrkan. Utredningens förslag innebär ytterligare insatser för att öka den kyrkliga skogens klimatnytta, bidra till klimatanpassningar samt skydda och främja den biologiska mångfalden. Förslagen bedöms gynna skogens och markernas resiliens och förutsättningar att upprätthålla ekosystemtjänster och är i linje med generationsmålet. Samtliga dessa förslag bedöms gynna barn och ungas och kommande generationers livsförutsättningar.

Församlingar föreslås få större möjligheter att påverka egendomsförvaltningarnas förvaltning av skog och mark, vilket innebär en möjlighet att lyfta barnperspektivet och barns behov. Det borde även stärka barns inflytande. Utredningen har också lyft vikten av att barns och ungas behov beaktas i större utsträckning vid beslut och genomförande av insatser och även barns och ungas tillgång till tätortsnära natur. I de principer som föreslås för tolkning av andlig hållbarhet i relation till förvaltningen av naturresurser (7.6.2) lyfts att förvaltningen ska värna barns och ungas möjlighet att utveckla sin relation till skapelsen och att barns och ungas vistelse i skog och mark ska främjas.

Utredningens förslag bedöms gynna rennäringens förutsättningar och stärka möjligheterna att påverka förvaltningen. Detta kommer att gynna barn och unga i familjer som bedriver rennäring och även ge unga bättre hopp om att kunna bedriva rennäring i framtiden.

Sammantaget bedöms förslagen om en omställning av Svenska kyrkans skogsbruk och ett ökat fokus på samtliga dimensioner av hållbarhet kunna bidra till att stärka barns och ungas livsmod och hopp om framtiden. Förslagen kan också inspirera församlingar att nyttja den kyrkliga skogen i sitt fortsatta arbete, vilket sannolikt skulle gynna barn och unga.

13.2 Ekonomiska konsekvenser

Ekonomisk hållbarhet har en vidare definition än ett förhållningssätt som framför allt eftersträvar ekonomisk avkastning i närtid. Med ekonomisk hållbarhet menas ett väl avvägt nyttjande av resurser så att de kan komma till nytta både på kort och lång sikt utan att äventyra framtida generationers möjligheter att tillgodose sina behov. Det innebär också att nyttja och sköta resurserna på ett sätt så att de skapar nya värden på sikt. Utredningen har valt att vid bedömningar av ekonomiska effekter försökt att ha ett långsiktigt ekonomiskt hållbarhetsperspektiv, men givetvis också försöka beskriva konsekvenser på kort och medellång sikt.

Ekonomiska effekter av förslagen är svåra att bedöma, särskilt på lite längre sikt. Status quo existerar inte i ett samhälle. Dels kan de pågående klimatförändringarna ändra lönsamheten, dels påverkas varje förvaltare av andra händelser i samhället som till exempel ny lagstiftning och ändrade marknadsförutsättningar. I inledningen av kapitel 12 redovisas några av de omvärldshändelser som förväntas påverka en framtida skogsförvaltning. Ändrade värderingar kan påverka allmänhetens förtroende och i förlängningen intresset av att vara medlem i kyrkan. Utredningen konstaterar att den senare frågan är mycket svårbedömd och utredningen har inte dykt närmare i frågan. Vi har framför allt nåtts av påpekanden om att man är beredd att bli medlem om förvaltningen av kyrkans skogstillgångar sker med större miljöhänsyn.

I SLU:s beräkningar (se bilaga 3) ges en indikativ bedömning av de ekonomiska effekterna av förslagen. De minskade nettointäkterna initialt ligger, beroende på vilket scenario som jämförs, i storleksordningen 90 – 150 miljoner per år i relation till referensscenariot som inte helt kan jämföras med dagens situation. SLU har räknat med flera scenarier och ingen av scenarierna överensstämmer helt med de förslag som redovisas i denna utredning. Det bör återigen poängteras att det finns osäkerheter i de bedömningar som görs. Att se 50 år framåt i tiden är i sig förstås förknippat med stora osäkerheter. Utredningen utgår främst från det mål och den inriktning som föreslås, men har också ”ett öga på” på de omvärldsförändringar som kan komma att ske framöver, se bland annat avsnitt 12.1 och Rummukainens syntesrapport, *Skogens klimatnytta 2.0*⁵²⁷ som refereras i avsnitt 10.4.3 och där lönsamheten för skogsägaren problematiseras.

Det är naturligt att i den inledande omställningsprocessen uppstår både ökade kostnader och minskade monetära intäkter. I tabellen nedan redovisas en översiktlig bedömning av hur dessa fördelas på de olika förslagen. Även bedömningar görs på lite längre sikt både avseende vissa minskningar och potentiella ökning av intäkter.

⁵²⁷ Rummukainen 2024, s. 34.

Tabell 13.1 Sammanställning av genomförandetider och ekonomiska konsekvenser

Åtgärd	Genomförandetid/ Starttid	Ekonomisk bedömning
<p>1. Ändringar i kyrkoordningen, generellt</p> <p>a) fyra hållbarhetsdimensioner</p> <p>b) styrning, tillsyn, uppföljning, mål och inriktning</p> <p>c) försiktighetsmått – biologisk mångfald och kulturmiljö</p> <p>d) samråd församlingar</p> <p>e) FPIC</p> <p>f) lägre utdelning till nationell nivå, ny hållbarhetsavgift</p>	<p>1 januari 2026</p> <p>a) Tillämpning från 1 januari 2026</p> <p>b) Förberedelser under 2025, beslut av kyrkostyrelsen december 2025 (alternativt ny kyrkostyrelse januari 2026), genomförande successivt i övrigt från 2026</p> <p>c) I den mån det inte redan tillämpas, från januari 2026</p> <p>d) Inleds januari 2026</p> <p>e) Börjar tillämpas redan under 2025 för att erfarenheter ska vinnas före nästa kontrollstation 2026 i ursäksarbetet, se kap 12.4. Tillämpas fullt ut fr o m januari 2026</p> <p>f) Från 2026: utdelningsnivån till nationell nivå blir lägre än utdelningen till församlingar/pastorat. Beslut om avgift under 2026. Avgiften kompenserar nationell nivå från 2027 för att kunna ge oförändrat stiftsbidrag. Ytterligare sänkt utdelningsnivå när klassificeringsarbetet är slutfört och avstämt (2028)</p>	<p>Vissa ökade administrativa kostnader, men klarlägganden är ofta tidsbesparande</p> <p>a) Likvärdig vägning ger sannolikt mindre intäkter, men kan vara ekonomiskt hållbart på längre sikt</p> <p>b) Administrativa kostnader i uppbyggnadsskedet, mindre på sikt</p> <p>c) Beroende på dagens tillämpning, borde vara marginella intäktsminskningar</p> <p>d) Vissa administrativa kostnader i uppbyggnadsskedet. När rutiner upparbetas bör det vara kostnadsneutralt</p> <p>e) Administrativa kostnader. Genom bra förberedelser och goda kontakter kan kostnaderna hållas nere</p> <p>f) Hållbarhetsavgiften kan ge i storleksordningen 60 – 120 miljoner i inkomster per år när den införs fr o m 2027</p>
<p>2. Områden för biologisk mångfald och klimat</p>	<p>Successivt från 2026 (planering påbörjas hösten 2025). Fullt genomfört 2030</p>	<p>Innebär betydande intäktsminskningar (och vissa kostnadsreduceringar) under uppbyggnadsskedet. Från 2030 en naturlig del av den hållbara skogsförvaltningen men</p>

		medför långsiktigt lägre avverkningspotential i volym
3. Anpassat trakthyggesbruk	Successivt från 2026 i takt med att planeringen blir klar. Överhållningsområdena läggs fast tidigt i planeringsprocessen	Minskade intäkter initialt om det inte finns tillräckligt med bestånd över 20 % över LSÅ ⁵²⁸ . På sikt större förädlingsvärde dvs senareläggning av inkomster. Förebygger också eventuella marknadsreaktioner. Klimatanpassningsåtgärderna nödvändiga
4. Avveckling contorta	Skär löpande under 10 års perioden, klart 2035	Minskade intäkter genom att ej avverkningsmogna bestånd avverkas i förtid. Långsiktigt marginella konsekvenser
5. Generell hänsyn 15 %	Börjar tillämpas januari 2026	Minskade bruttointäkter genom att försäljningsvolymen från varje avverkning minskar med 4 - 5 %
6. Hyggesstorlek, målbilder, ökad lövandel	Börjar tillämpas januari 2026	Bör inte leda till större intäktsförluster. Målbilderna är överenskomna med skogsnäringen. Vissa stordriftsfördelar försvinner vid mindre hyggesstorlek. Delvis klimatanpassning
7. Områden för naturnära skogsbruk-, implementering av komponenter	Börjar tillämpas där så är möjligt från 2026. Är beroende av klassificeringsarbetet	Komponenterna behöver i sig inte innebära stora intäktsminskningar, men större planeringsinsatser kommer att krävas
8. Anpassning till rennäringens behov, skogsförvaltningen a) Möjlighet att hämta slöjdämnen b) Heliga platser	Börjar tillämpas från 2026. Är beroende av klassificeringsarbetet a) 2026 b) 2026	Högre kostnader genom intensivare gallring och röjning. Mindre intäkter genom glesare bestånd. Anpassad

⁵²⁸ Lägsta slutavverkningsålder

c) Samverkan samiska organisationer d) Ersättning samråd	c) 2026 (gärna redan hösten 2025) d) 2026, förutsätter diskussion i samverkansgruppen	markberedning får anses ingå i sektorsansvaret a) Marginella effekter b) Marginella effekter c) Marginellt högre administrationskostnader. Ambitionen måste vara att på sikt ska ökad samverkan vara kostnadseffektiv d) Viss kostnadsökning. Nivåer och omfattning bestäms av samverkansgruppen
9. Blädning	Startar omgående, men är beroende av klassificeringsarbetet. Genomförandet kommer att pågå under olika lång tid, beroende på vilken åldersklass som är aktuell. Bestånden transformeras successivt till önskvärt tillstånd.	Ger tillväxtminskning i etableringsfasen och högre avverkningskostnader. Långsiktigt mindre effekt och förutsättningar för större andel kvalitetsvirke
10. Hyggesfritt i övrigt	Startar omgående, men är beroende av klassificeringsarbetet. Genomförandet kommer att pågå under olika lång tid, beroende på vilken åldersklass som är aktuell.	Generellt högre avverkningskostnader
11. Förslag inom jordbruksområdet	Pågående, nya inslag påbörjas 2026	Marginella förändringar. Viktigt att utnyttja bidragsmöjligheterna
12. Råd för markförvaltning	Utses av den nya kyrkostyrelsen i början av 2026. Nominering av förslag på ledamot görs av Samiska rådet under ht 2025	Vissa administrativa kostnader. Gruppen bör biträdas av en nationell controllerfunktion eller motsvarande
13. Omställningsmedel	Finns tillgängliga 2026–2028	Stöd till stiftens på 30 miljoner 2026–2027 och 10 miljoner 2028
14. Utbildningsinsatser	Genomförs 2026, planeras och förankras under hösten 2025	Kostnader för själva utbildningen och förlorad arbetsförtjänst
15. Nytt uppföljningssystem generell hänsyn	Tas fram 2026 och tillämpas på 2027 års avverkningar och framåt	Kostnader i uppbyggnadsfasen. Marginella på sikt

16. Skogsekologtjänst	Rekryteringen påbörjas hösten 2025 ("under förutsättning av erforderliga beslut"). Bör finnas på plats i januari 2026 för att med kraft kunna delta i klassificeringsarbetet	Permanent kostnad för tjänsten
17. Samverkan omgivande samhälle	Löpande framöver, gärna försöksverksamhet under hösten 2025	Möjligen administrativa kostnader initialt. Kostnadseffektivt i ett längre perspektiv
18. Ökad kommunikation	Hemsidan revideras och utvecklas under 2026. Vissa delar kan med fördel genomföras redan under 2025 (befintligt behov)	Kostnader i uppbyggnadsfasen. Behov redan nu
19. Reviderade konsolideringsregler	Tillämpas fr o m 2026	Konsolideringstaket höjs totalt med 13 % eller 273 miljoner. Två stift mest berörda

En samlad förenklad bedömning av utredningens påverkan på de fyra olika hållbarhetskategorierna och prioriterade inslag i direktiven redovisas nedan.

Tabell 13.2: Bedömd påverkan på hållbarhet m.m. i förvaltningen

Utredningens förslag (avsnitt i betänkandet)	Stärker hållbarheten				Särskilt angivet i direktiven				
	Andl	Ekol	Ek	Soc	Biol. mångf	Klimat nytta	Hålla samman SvK	Ungas inflyt	Ursäkt
Förtydliga styrning (12.2.1)	0	0	0	0	0	0	++	+	++
Ändringar i KO (12.2.2-5)	++	++	0	++	+	+	++	0	++
Inflytande för församlingar (12.2.6)	++	0	0	++	0	0	++	++	0
Tillsynen utvecklas (12.2.7)	+	+	0	+	0	0	++	0	+
Urfolksprincip (12.2.8)	++	+	0	++	0	0	+	+	++
Solidariskt ansvar (12.2.9)	++	0	++	++	0	0	++	0	0

Mål för skogsförvaltningen (12.3)	++	++	- 0*	++	++	++	++	++	++
Områden biol. mångfald + klimat (12.3.1)	++	++	--	++	++	++	0	+	++
Områden anpassat trakthygg. (12.3.2)	++	++	- 0*	++	++	++	0	+	++
Områden naturnära skogsbruk (12.3.3)	++	++	- 0*	++	++	++	0	+	++
Insatser för rennäring (12.4)	++	++	0	++	++	+	++	++	++
Insatser inom jordbruk (12.5)	0	+	0	0	+	+	0	0	0
Konsolideringsregler (12.6)	0	0	++	0	0	0	++	0	0
Stärka genomförande (12.7)	++	++	+	++	++	++	++	++	++

Teckenförklaring:

++ positiv påverkan, + viss positiv påverkan, 0 ingen påverkan, - viss negativ påverkan, -- negativ påverkan, * på sikt

En översiktlig bedömning är att nettointäkterna, i det korta perspektivet, minskar av förslagen i storleksordningen en fjärdedel av de senaste årens utdelningar från skogsförvaltningen, det vill säga drygt 100 miljoner kronor. Prisnivåerna för skogsprodukter är en viktig variabel för att bedöma hur förslagen i praktiken påverkar kyrkans verksamhet. Skulle ersättning för åtgärder som ökar kolsänkan införas för skogsägare i närtid ändras prognosen snabbt i positiv riktning. Utredningens förslag förstärker utfallet i så fall. Förslagen i utredningen om högre slutavverkningsålder kan ses som en senareläggning av inkomster.

Minskningen utgör ca 0,7 % av 2023 års kyrkoavgift eller 0,4 % av kyrkans samlade intäkter. Utredningen bedömer att detta är rimligt sett till de utmaningar vi står inför och de vinster som uppnås genom förslagen, bland annat i form av större hänsyn till den biologiska mångfalden, till andliga och sociala värden och till rennäringens intressen liksom till ökad uppbyggnad av kolförråden i skogen. Det som förloras i den ena vågskålen vinnas i den andra. Det som föreslås är egentligen inte något nytt eller för Svenska kyrkan okänt synsätt, utan en tillämpning av samma krav på etisk, existentiell och andlig hållbarhet som sedan länge tillämpats för kyrkans finansiella tillgångar. Slutligen kan konstateras att Svenska kyrkans ekonomiska ställning i allmänhet ger bra förutsättningar att ställa om sin förvaltning. Många aktörer saknar kyrkans solida ekonomiska grund.

Vad som händer beträffande ekonomin i ett lite längre tidsperspektiv är också svårbedömt. Marknaden kommer sannolikt förändras och indirekt stimulera ett mer skonsamt och naturnära brukande där högre förädlingsvärde tydligt premieras. Lite högre ålder och högre timmerandel och timmeruttag ger högre intäkter från skogen. Trenden utvecklas långsamt men bör ha effekt inom 5–10 år. Det stödjer tesen om en mer varierad och flexibel skogsförvaltning. Klimatförändringarna kan accelerera och ställa krav på en helt annan skogsskötsel. På lite längre sikt är det sannolikt att ersättning till kolsänka genom nationella beslut och marknadsbaserade lösningar finns tillgängliga, se vidare nästa kapitel, vilket påtagligt kan förändra bedömningarna. De klimatförändringar som vi nu känner till, och eventuella minskade intäkter för de åtgärder som det föranleder, är inte medräknade i summan ovan då de primärt inte uppstår genom utredningens förslag.

13.2.1 Alternativa intäktsmöjligheter

Prissättning av kollagring diskuteras för närvarande intensivt i EU och, om än mindre, även i Sverige. Det kan, enligt utredningens uppfattning, vara rimligt att staten ger ersättning för åtgärder som ökar kolsänkan, speciellt om sådana åtgärder medför att skogsägarens intäkter från virkesförsäljning minskar. Beroende på hur en sådan ersättning utformas, kan skogsägarens avkastning till och med öka. Flera studier konkluderar att ersättning för kolsänkan skulle påverka både skogsägarens ekonomi positivt och vara samhällsekonomiskt kostnadseffektivt.⁵²⁹ Det senare kan exemplifieras med att naturvårdssatsningar som ökat skydd av skog eller förstärkt generell hänsyn även bidrar till att förstärka kolsänkan.

Under senare år har det dykt upp andra intäktsmöjligheter för skogsägare genom så kallade kol- och biokrediter. Dessa marknadsbaserade lösningar kan också användas inom ramen för begreppet ekologisk kompensation. De har närmare beskrivits i bilaga 2 till utredningen och i kapitel 10. Klart är att dessa instrument på sikt kan innebära *betydande intäktsmöjligheter* för en stor skogsförvaltare som Svenska kyrkan, inte minst vid genomförandet av de nya målsättningar för skydd av natur som föreslås i utredningen. De företag som agerar på denna marknad är intresserade av så kallade kontinuitetsskogor och stora sammanhängande arealer. Detta kan kyrkan leverera i vart fall i de nordliga stiftet.

Det kan också utvecklas marknadsmässiga dellösningar i form av premier liksom att certifieringssystemen utvidgas genom komplettering med kollagringseffekter och ytterligare åtgärder för biologisk mångfald.

Samtliga stift genomför betydande energisatsningar dels i form av investeringar (bland annat solceller) i förvaltade fastigheter, dels genom att framför allt upplåta mark vid exploatering för vindkraftverk och solcellsanläggningar. Utöver att detta är ett viktigt arbete i klimatomställningen ger det intäkter till prästlönetillgångarna. Intresse finns att utveckla detta område genom att i större utsträckning genomföra dessa satsningar i egen regi. Ett särskilt projekt arbetar med denna fråga, bland annat huruvida det är möjligt för kyrkan att för ändamålet tillskapa en så kallad grön fond. Utredningen har mot bakgrund av att frågan hanteras i särskild ordning valt att inte närmare gå in i frågeställningarna, men konstaterar att energisatsningar i flera fall redan idag ger intäkter som är ett viktigt bidrag till prästlönetillgångarnas omsättning. Etablering av vindkraft väcker opinion lokalt och på sina håll starkt motstånd från

⁵²⁹ Rummukainen 2024, s. 56.

närboende, vilket kräver lyhördhet. Då vindkraften är en viktig komponent i energiomställningen bör stor kraft läggas på den lokala dialogen.

Utredningen noterar att de stora fritidsfiskeresurser som markinnehavet innebär inte kommersialiserats i någon större utsträckning. I enskilt vatten, som inte omfattas av det fria handredskapsfisket, finns det goda möjligheter till inkomster genom att sälja fiskekort eller arrendera ut vatten. En SCB-undersökning från 2018 visar att ca 1,3 miljoner svenskar i åldern 16–80 år ägnar sig åt fritidsfiske varje år. Enligt samma undersökning spenderar svenska fritidsfiskare årligen 9,9 miljarder kronor på sin hobby.

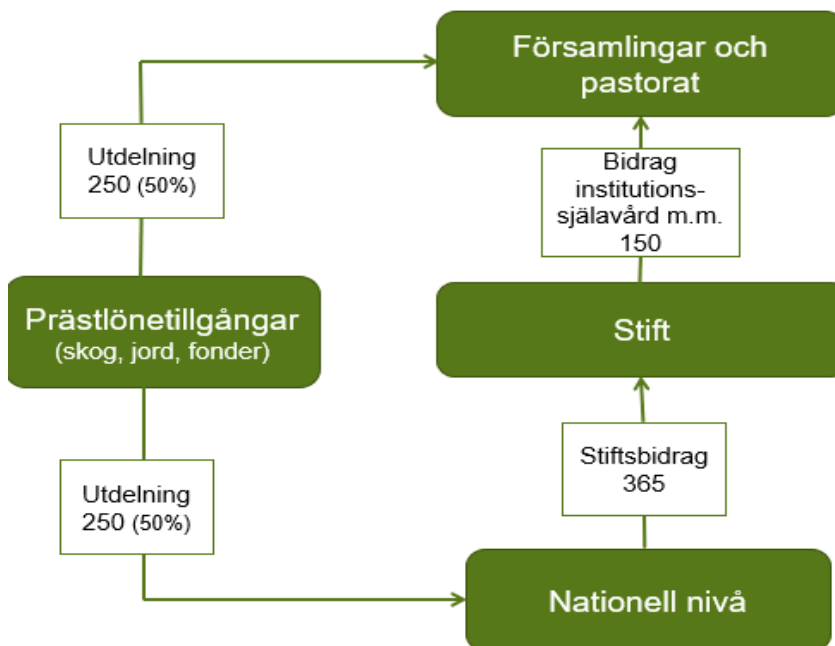
13.2.2 Kompensation för utredningens förslag

Finansiering

I de synpunkter som framkommit till utredningen är det en samstämmig uppfattning att de minskade intäkter som kan bli aktuella genom de förslag som lämnas ska kompenseras solidariskt av hela kyrkan. Det kan, i vart fall om man ser på helheten, ses som en inkomstutjämning avseende intäktsbortfall som hållbarhetsarbetet inom förvaltningen av prästlönetillgångar föranleder.

Nuvarande utdelning från prästlönetillgångarna i utjämningsystemet redovisas nedan.

Diagram 13.1. Nuvarande transfereringar (exempel från 2024)

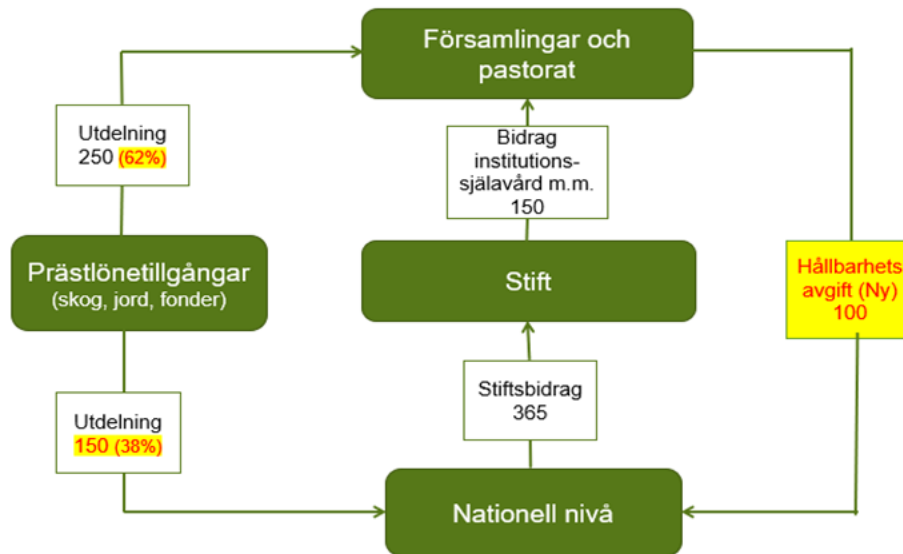
Den del av utdelningen från prästlönetillgångarna som tillfaller nationell nivå hjälper idag till att finansiera stiftsbidrag till stiftet. En del av stiftsbidraget som stiftet får av nationell nivå fördelar stiftet vidare till församlingarna. Bilden över utjämningsystemet ovan avser inte hela utjämningsystemet utan bara de delar som berörs av Skogsutredningens förslag.

Utredningen föreslår att beloppet till nationell nivå ska kunna sättas ned av kyrkostyrelsen och att en särskild avgift för hållbarhetsarbete införs från och med

2027 som transfereras vidare till stiftet via stiftbidraget.⁵³⁰ Kyrkostyrelsen lämnar förslag till kyrkomötet om den nivå på den avgift som behövs (indikativt bedömd till 0,4–0,8 öre). Formellt regleras detta i *Verksamhet och ekonomi* som årligen behandlas på kyrkomötet. Avgiften, fullt utbyggd, (beskrivet utförligare i avsnitt 12.2.9), skulle med 2023 års siffror som grund kunnat inbringa ca 60–120 miljoner. Detta ger församlingar bättre framförhållning och för att lättare kunna anpassa sig till konsekvenserna.

Det nya förslaget redovisas nedan. Notera att procentsatser som anges för utdelningar är exempel, liksom belopp som anges under hållbarhetsavgift.

Diagram 13.2. Föreslagna transfereringar

I exemplet antas att den totala utdelningen från prästlönetillgångarna minskar med totalt 100 mnkr (indikativa siffror) till följd av skogsutredningens förslag om hållbart skogsbruk. Genom beslut av kyrkostyrelsen om nedsättning av utdelningen till utjämningsystemet under 50 procent av den totala utdelningen kan utdelning till församlingar och pastorat med andelar i prästlönetillgångarna bibehållas. Som kompensation för detta betalar alla församlingar i Svenska kyrkan en ny hållbarhetsavgift som beräknas som en enhetlig procentsats på respektive församlings avgiftsunderlag. Slutresultatet blir att den lägre utdelningen från prästlönetillgångarna, tillsammans med den nya hållbarhetsavgiften, kan bidra till finansieringen av stiftsbidragen i samma omfattning som utdelningen från prästlönetillgångar till nationell nivå gör i nuvarande system idag.

Detta är utredningens första hands förslag. Alternativa lösningar skulle kunna vara att motsvarande summa allokeras genom besparingar i utjämningsystemet eller att nationell nivå finansierar delar genom att ta medel från det nationella kapitalet. En ytterligare möjlighet är andra kombinationer av dessa finansieringsförslag. Utredningen har bedömt att dessa alternativ inte är genomförbara.

Stöd till stift och församlingar

⁵³⁰ Utredningen utgår från scenariot att kyrkomötet beslutar om ändringar i KO i november 2025. Kyrkostyrelsen föreslår, i enlighet med förslaget bemyndigande, nivå på hållbarhetsavgift i VoE i juni 2026. Beslut om hållbarhetsavgift tas av kyrkomötet i november 2026. Hållbarhetsavgift börjar betalas av församlingar under 2027.

Allt utrymme som uppstår vid nedsättningen av den nationella delen av prästlönetillgångarnas avkastning föreslås fördelas enligt andelstalen vidare till församlingar och pastorat. I utrymmet ingår ett generellt stöd proportionellt efter varje stifts areal produktiv skogsmark. Från och med 2028 ingår även stöd till de stift som tagit störst ansvar vid regionaliseringen av nationella mål och inriktning (bonus). Detta återstår att bedöma och verkställa när fördelningen på respektive stift av de nationella målsättningarna är gjorda inom en två års period. Bedömningen av hur fördelningen påverkat respektive stift görs av kyrkostyrelsen och stiftens i samråd. Det är viktigt att poängtera att avsikten med nedsättningen av utdelningen till nationell nivå inte är att kompensera för de olikheter som uppstått genom tidigare prioriteringar utan för direkta konsekvenser av utredningens förslag. Ovanstående innebär att nedsättningen kommer att variera mellan stiftens och att nedsättningen ökar (och hållbarhetsavgiften till den övre delen i spannet) från och med 2028. Kyrkostyrelsens nya möjlighet att besluta om den andel av utdelningen som prästlönetillgångarna betalar till nationell nivå och den nya hållbarhetsavgiften föreslås gälla tills vidare i avvaktan på den första utvärderingen av reformen vilken föreslås äga rum 2030.

Utredningen har som tidigare framgått övervägt flera förslag men fastnat för ovanstående lösning. Det är ett transparent förslag med relativt begränsade administrationskostnader. Utrymmet som uppstår vid nedsättningen av nationell nivå andel av utdelningen från prästlönetillgångarna gynnar församlingar och pastorat i skogrika stift och i de stift som tar ett stort ansvar för genomförandet av utredningens förslag. Utredningen har tidigare konstaterat att andelstalen ofta är högre för landsbygdsförsamlingar.

För att få ett snabbt genomförande föreslås att stiftens tilldelas ett tidsbegränsat stöd de närmaste åren genom finansiering via den nationella nivåns kapital. Det kommer att krävas extra personal i omställningen när hela det egna skogsinnehavet ska klassas samtidigt som stiftens parallellt måste koordinera sig i arbetet med fördelningen av de målsättningar som kyrkostyrelsen fastställt och genomföra utbildningsinsatser. År 1 och 2 föreslås 30 miljoner och år 3 (2028) 10 miljoner.

Tabell 13.3. Sammanfattning av bidraget direkt till stiftens till genomförandet samt indikativa nivåer för hållbarhetsavgiften (milj kr)

	2026	2027	2028	2029	2030
Genomförande bidrag	30	30	10	0	0
Intäkt hållb. avgift	0	60-80	80-120	80-120	80-120

13.2.3 Ändring av konsolideringsreglerna

De båda förslagen tillsammans leder till att konsolideringstaket höjs med 13 procent eller 273 miljoner kronor. De flesta av stiftens berörs bara av ändringsförslaget som avser borttag av schablonskatteavdraget i konsolideringsreglernas fastighetsdel. Det förslaget är av begränsad ekonomisk betydelse för de flesta av egendomsförvaltningarna. Här ligger vinsten främst i att ändringen torde leda till att reglerna upplevs som mer transparenta och förenklade hos förvaltningarna. Förslaget om trappstegsvis höjning av högsta tillåtna konsolideringsgrad vid högre andel av fond i förvaltningen har ekonomisk betydelse för förvaltningar som har hög allokering av tillgångarna i fond. Här förändras förutsättningarna på så sätt att dessa förvaltningar får större möjligheter att lämna en utdelning till församlingarna som inte varierar lika mycket mellan åren som den gör idag.

13.3 Övriga konsekvenser

Förslagen stakar ut en tydlig väg framåt för kyrkans skogsbruk och definierar en ny balanspunkt för de fyra hållbarhetsdimensionerna i förvaltningen. Det innebär ett proaktivt ansvarstagande för skapelsens integritet, som också ligger i linje med Sveriges internationella åtaganden. Förslagen anger med större tydlighet *vad* Svenska kyrkan önskar uppnå med sitt skogsbruk och *hur* det ska uppnås i stiftens fortsatta arbete. Detta kombinerat med stärkta strukturer, ökad transparens och samverkan med andra aktörer bidrar till ökad trovärdighet för Svenska kyrkans skogsbruk.

En fråga av relevans i sammanhanget är hur Svenska kyrkan vill att dess förvaltning av skogen ska uppfattas av andra. I andra sammanhang skulle man kunna kalla det för goodwill eller renommé och sådana immateriella värden brukar i regel ges ett uppskattat ekonomiskt värde. Allmänhetens förtroende för Svenska kyrkans mäts ju också i attitydundersökningar, bland annat i den årliga Förtroendebarmetern.⁵³¹ Under utredningens arbete har det anförts från en rad olika håll att det har betydelse *hur* människor uppfattar kyrkans förvaltning av skog. En del menar att frågan är så pass viktig att den påverkar människors vilja att vara medlemmar i Svenska kyrkan och därmed bidra med kyrkoavgifter och andra bidrag. Sådana kommentarer har inkommit från ett antal församlingsbor som hörsammade utredningens uppmaning om att inkomma med synpunkter. Frågan lyftes också i det teologiska samtalet med de tidigare ärkebiskoparna och i rundabordssamtalet med miljö- och klimatrörelsen. I synpunkter från församlingar, medarbetare och församlingsbor har synsättet också utvecklats av en del – att frågan om anseende även handlar om Svensk kyrkans tolkning av sin roll som förvaltare och förmågan att leva som den lär i omsorgen och värnandet av skapelsens integritet. Utredningen menar att de förslag som lämnas dels skulle stärka de andliga och existentiella, ekologiska och sociala dimensionerna i förvaltningen av skogen, dels stärka Svenska kyrkans anseende som förvaltare.

Åtgärderna som föreslås bedöms också ge förutsättningar att bättre hålla ihop arbetet inom Svenska kyrkan, nyttja den samlade kunskapen och kraften i kyrkan i förvaltningen av prästlönetillgångar samt minska konfliktytorna både inom Svenska kyrkan och i relation till andra aktörer. Svenska kyrkan kan också aktivt bidra till en mindre polariserad skogsdebatt genom att visa ledarskap och även visa på konkreta erfarenheter av omställningsarbetet.

Förslagen bedöms skapa förutsättningar för en mer jämlik relation med samerna i linje med intentionerna i ursäkten. Förslagen stärker delaktigheten och förutsättningarna för rennäringen.

Bedömningen är att förslagen totalt medför marginella sysselsättningseffekter för anställda och entreprenörer. I vart fall inledningsvis kommer lägre kvantiteter virke att levereras till industrin. På längre sikt skapas goda förutsättningar att öka leveranserna av kvalitetsvirke.

Förslagen bedöms slutligen utveckla arbetet i relation till Svenska kyrkan färdplan för klimatet genom att öka skogens klimatnytta, bidra till klimatanpassning i kyrkans jord- och skogsbruk och samtidigt stärka arbetet för att värna och skydda den biologiska mångfalden.

⁵³¹ [Presentation_fortroendebarmetern_2024.pdf \(medieakademien.se\)](#)

14 Ikraftträdande

Förslaget föreslås träda i kraft den 1 januari 2026.

Det bedöms inte finnas något behov av övergångsbestämmelser.

15 Kyrkoordningskommentar

44 kap.

3 §

Bestämmelsen ändras genom att ett fjärde och femte stycke införs. Tillägget innebär att en ny gemensam avgift för hållbarhetsarbete införs. Beslut om sådan avgift fattas av kyrkomötet, enligt fjärde stycket. Ett bemyndigande för kyrkostyrelsen att utfärda närmare bestämmelser om sådan avgift anges i femte stycket.

46 kap.

3 §

Första stycket ändras på så sätt att skrivningen om bästa möjliga uthålliga totalavkastning samt rekvisitet ”som möjligt” utgår. I första stycket görs ett tillägg att tillgångarna ska förvaltas ändamålsenligt och resurseffektivt. I första stycket tillkommer även ett nytt krav på att andlig, ekologisk, ekonomisk och social hållbarhet ska säkerställas i förvaltningen. I andra stycket utvidgas bemyndigandet till kyrkostyrelsen. Kyrkostyrelsen ska även besluta om mål och inriktning för förvaltningen av prästlönetillgångarna. Detta förutsätter beslut av kyrkostyrelsen på sätt som beskrivs i kapitel 12 av betänkandet.

3 a §

Bestämmelsen är ny. Bestämmelsen innebär en inskränkning i egendomsförvaltningarnas handlande. Om en åtgärd i förvaltningen av en prästlönefastighet bedöms innebära en direkt och betydande påverkan för renskötselns bedrivande, får den inte påbörjas eller genomföras innan ett fritt och informerat samtycke lämnats av den berörda samebyn. Skrivningen av direkt och betydande påverkan innebär att åtgärden påverkar utövandet av eller förutsättningarna för renskötseln på ett påtagligt sätt. Av bestämmelsen framgår också att överenskommelse som ingås med en berörd sameby ska dokumenteras. Bestämmelsen ska tolkas i ljuset av principen om fritt och informerat förhandssamtycke i FN:s urfolksdeklaration.

5 a §

I bestämmelsen görs ett tillägg om att kyrkostyrelsen inom ramen för sin tillsyn även kan ställa krav på en åtgärd av stiftet. En sådan åtgärd kan till exempel avse utförandet av förvaltningsuppdraget i relation till det mål och den inriktning som anges i 3 §.

5 c §

Förfarandet att kyrkostyrelsen kan tillskriva kyrkomötet och föreslå åtgärd som föranleds av stiftets agerande utgår. Det nya förfarandet innebär att kyrkostyrelsen i stället får hålla inne del av stiftsbidraget enligt 44 kap. 14 §, tills åtgärd angiven av kyrkostyrelsen vidtagits. Med angiven åtgärd avses åtgärd som beskrivs i 5 a §. Ett nytt andra stycke införs i bestämmelsen. Ett årligt återrapporteringskrav till kyrkomötet införs. Återrapporteringen avser kyrkostyrelsens iakttagelser och åtgärder om

tillsynen av förvaltningen. Rapporteringskravet relaterat till bestämmelser rörande tillsyn samt de krav på hållbarhet som ställs i 3 §.

5 d §

Begreppet samråd ersätts med uppföljning i bestämmelsen. Uppföljning innebär att de resultat som uppnåtts ska granskas i relation till bestämmelserna rörande förvaltningen samt det mål och den inriktning som beslutas av kyrkostyrelsen. Det räcker således inte att endast genomföra en överläggning eller en dialog.

8 §

I första stycket ersätts begreppet naturvårdens intressen med biologisk mångfald. Rekvisitet i skäligen omfattning utgår. I bestämmelsens första stycke tillkommer att biologisk mångfald ska skyddas och främjas. Ett nytt andra stycke införs i bestämmelsen, som innebär krav på försiktighetsåtgärder i samband med åtgärder inom förvaltningen. En skyldighet att vidta skyddsåtgärder, begränsningar och försiktighetsmått införs för att motverka skada för natur- eller kulturmiljövården.

9 a §

Bestämmelsen är ny. En skyldighet införs för stiftet att informera en berörd församling om insatser och den hänsyn som planeras i förvaltningen. Det kan till exempel röra en planerad avverkning inom församlingens geografiska område. Vid övergripande planering av förvaltningen ska berörd församlings synpunkter dessutom inhämtas och beaktas. Med övergripande planering avses bland annat mer långsiktig planering av skötseln av ett skogsbestånd såsom klassificeringsarbete och bedömning av hur skogens olika värden ska prioriteras i den fortsatta skötseln. Med beaktas avses att de av församlingen lämnade synpunkterna ska utgöra en del av beslutsunderlaget i den planering som görs i skogsbruket eller markförvaltningen.

Utredningens överväganden finns i avsnitt 12.

16 Litteratur

I de texter som författats av andra än utredningen, återfinns referenser i fotnoter (se avsnitt 7.2 och 7.3) eller som referenser i slutet av respektive text (se bilaga 2 och 3).

Björheden, Rolf, m.fl. 2022. Stiftens skogar och skogsbruk ur klimatperspektiv, Skogforsk, arbetsrapport 1130–2022.

Björheden, Rolf. 2024. Stiftens skogar och skogsbruk – Klimatbokslut för perioden 2020-2023. Skogforsk.

Brunet, Jörg. 2023. Generell naturvårdshänsyn i hyggesfritt skogsbruk i Mellaneuropa, SLU.

Chalmers. 2021. Organisatoriskt lärande – En kvalitativ studie som kartlägger förutsättningarna för att uppnå organisatoriskt lärande.

COMMISSION STAFF WORKING DOCUMENT Guidance on the Development of Public and Private Payment Schemes for Forest Ecosystem Services, 2023.

Committee on Economic, Social and Cultural Rights: General comment No. 21, Right of everyone to take part in cultural life, Forty-third session, 2-20 November 2009, E/C.12/GC/21.

Committee on the Elimination of Racial Discrimination, General Recommendation No. 23: Indigenous Peoples, 08/18/1997.

Europaparlamentets och rådets förordning (EU) 2024/ om restaurering av natur och om ändring av förordning (EU) 2022/869.

Evangelisk-lutherska kyrkan i Finland. Handbok för kyrkans miljödiplom.

Evangelisk-lutherska kyrkan i Finland. 2022. Stödmaterial för upphandling av skogsbruksplaner i församlingarna.

Felton, A., m.fl. 2023. Climate change adaptation and mitigation strategies for production forests: Trade-offs, synergies, and uncertainties in biodiversity and ecosystem services delivery in Northern Europe.

FN:s råd för mänskliga rättigheter. 2018. Free, prior and informed consent: a human rights-based approach, Study of the Expert Mechanism on the Right of Indigenous Peoples, A/HRC/39/62, 10 August 2018.

FSC Guidelines for the Implementation of the Right to Free, Prior and Informed Consent (FPIC).

Gustafsson, Lena, m.fl. 2016. Naturhänsyn vid avverkning – en syntes av forskning från Norden och Baltikum, SLU.

Hannerz, Mats, m.fl. 2017. Hyggesfritt skogsbruk – En kunskapssammanställning från Sverige och Finland, SLU, Future Forests Rapportserie 2017:1.

Horstkotte, Tim m.fl. 2021. Rennäring och skogsnäring i Sverige - delad kunskap för delad markanvändning, SLU, Future Forests Rapportserie 2021:2.

Högberg, Lovisa, m.fl. 2023. Friluftslivets ekonomiska värde – en uppföljande enkätundersökning, Rapport till Svenskt Friluftsliv, 30 oktober 2023, Mittuniversitetet.

Johnsen, Tore. 2017. Erkänd historia och förnyade relationer – Perspektiv på försoningsarbetet mellan kyrkan och samerna. Publicerad i Lindmark, Daniel, m.fl. 2017. Samerna och Svenska kyrkan: Underlag för kyrkligt försoningsarbete. Gidlunds förlag.

Jonsson, Rikard, Sonesson, Johan. 2017. Drivningskostnader i hyggesfritt skogsbruk, publicerad i Hannerz, Mats, m.fl.: Hyggesfritt skogsbruk. Erfarenheter från Sverige och Finland, Future Forests, Rapportserie 2017:1, SLU.

Jordbruksverket. 2022. Ett rikt odlingslandskap – fördjupad utvärdering 2023, rapport 2022:17.

Klimatpolitiska rådets rapport 2023.

Klimatpolitiska rådets rapport 2024.

- Kungliga Skogs- och Lantbruksakademien. 2024. Vägval i skogen. (pågående rapportarbete).
- Lindmark, Daniel, m.fl. 2016. De historiska relationerna mellan Svenska kyrkan och samerna – En vetenskaplig antologi. Artos förlag.
- Lutherska Världsförbundet. 2016. Kyrkan i det offentliga rummet – Ett studiedokument av Lutherska världsförbundet.
- Nationella expertrådet för klimatanpassning. 2022. Första rapporten från Nationella expertrådet för klimatanpassning.
- Naturresursinstitutet, Finland/ Hilasvuori, Emmi, m.fl. 2021. Skogarnas kolbindning och kollager samt deras utveckling i de skogsfastighetshelheter som förvaltas av församlingarna.
- Naturvårdsverket. 2019. Sveriges arter och naturtyper i EU:s art och habitatdirektiv – Resultat från rapportering 2019 till EU av bevarandestatus 2013-2018.
- Naturvårdsverket. 2020. Ekosystemansatsen – praktiska erfarenheter från svensk havs- och vattenförvaltning.
- Naturvårdsverket/ Skarin, Anna, m.fl. 2021. Renar, renskötsel och vindkraft, rapport 7011.
- Naturvårdsverket. 2023a. Förslag till nationell strategi och handlingsplan avseende konventionen om biologisk mångfald (CBD), Redovisning av regeringsuppdrag.
- Naturvårdsverket/ Skogsstyrelsen. 2023b. Artskydd i skogen – strategier och arbetssätt för förebyggande åtgärder, rapport 2023/15.
- Naturvårdsverket/ Skogsstyrelsen. 2023c. Natur- och kulturvårdande skötsel av skog – Nationell strategi för skötsel av formellt skyddade och frivilligt avsatta skogar till 2030, NV rapport 7122.
- Naturvårdsverket. 2023d. Förslag till nationell strategi och handlingsplan avseende konventionen om biologisk mångfald (CBD), Redovisning av regeringsuppdrag.
- Naturvårdsverket. 2023e. Fördjupad utvärdering av Sveriges miljömål 2023.
- Naturvårdsverket. 2024. Årlig uppföljning av Sveriges nationella miljömål 2024.
- Norstedt, Gudrun. 2016. Hur kyrkor och prästbord tog plats i det samiska landskapet. Publicerad i Lindmark, Daniel, m.fl. 2016. De historiska relationerna mellan Svenska kyrkan och samerna – En vetenskaplig antologi. Artos förlag.
- Persson, Curt. 2018. Då var jag som en fånge – Statens övergrepp på tornedalingar och meänkielitalande under 1800- och 1900-talen.
- Proposition 1976/77:80. Om insatser för samerna.
- Proposition 1978/79:110. Om riktlinjer för skogspolitiken, m.m.
- Proposition 1995/96:80. Ändrade relationer mellan staten och Svenska kyrkan.

Proposition 1997/98:116. Staten och trossamfunden - bestämmelser om Svenska kyrkan och andra trossamfund.

Proposition 1997/98:145. Svenska miljömål. Miljöpolitik för ett hållbart Sverige.

Proposition 2008/09:158. Från erkännande till egenmakt – regeringens strategi för de nationella minoriteterna.

Proposition 2009/10:155. Svenska miljömål – för ett effektivare miljöarbete.

Proposition 2009/10:238. Framtidens friluftsliv.

Proposition 2013/14:141. En svensk strategi för biologisk mångfald och ekosystemtjänster.

Report of the Special Rapporteur on the situation of human rights and fundamental freedoms of indigenous people, Anaya, James. 2009. Promotion and Protection of All Human Rights, Civil, Political, Economic, Social and Cultural Rights, Including the Right to Development, A/HRC/12/34, 15 July 2009.

Report of the Special Rapporteur on the rights of indigenous peoples, Anaya, James. 2013. Extractive industries and indigenous peoples, A/HRC/24/41, 1 July 2013.

Riksdagsskrivelse 2023/24:59. Regeringens klimathandlingsplan – hela vägen till nettonoll.

Rummukainen, Markku. 2021. Skogens klimatnyttor – en balansakt i prioritering, CEC Rapport Nr 6. Centrum för miljö- och klimatvetenskap, Lunds universitet.

Rummukainen, Markku. 2024. Skogens klimatnytta 2.0 – Klimatomställning nästa, 2024, CEC Syntes nr 8. Centrum för miljö- och klimatvetenskap, Lunds universitet.

Röstlund, Lisa. 2022. Skogslandet – en granskning. Forum.

Sametinget. 2019. Klimatstrategi – Sametingets politiska ställningstagande.

Sametinget. 2021. Eallinbiras – Livsmiljöprogrammet.

Sametinget. 2023. Klimatanpassning – Handlingsplan för samiska näringar och samisk kultur.

Sámiid Riikkasearvi/ Svenska Samernas Riksförbund. 2024. Skogspolicy.

Skogsstyrelsen. 2006. Skogen och ekosystemansatsen i Sverige.

Skogsstyrelsen/ Dahlberg, Anders. 2011. Kontinuitetsskogar och hyggesfritt skogsbruk.

Skogsstyrelsen. 2019. Kulturmiljövård – en självklar del i skogslandskapet, rapport 2019/20.

Skogsstyrelsen. 2022a. Levande skogar – Fördjupad utvärdering 2023, rapport 2022/12.

- Skogsstyrelsen. 2022b. Översikt av åtgärder för ökad kolsänka i skogen – Kunskapsunderlag, rapport 2022/15.
- Skogsstyrelsen. 2023a. Skogens rekreativvärden – En förstudie med förslag till indikatorer, rapport 2023/08.
- Skogsstyrelsen. 2023b. Friluftsliv och mångbruk – Mål och utvecklingsbehov för skogens sociala värden, rapport 2023/11.
- Skogsstyrelsen/ Naturvårdsverket. 2023c. Förutsättningar för hyggesfritt skogsbruk och definition av naturnära skogsbruk i Sverige, Regeringsuppdrag, rapport 2023/16.
- Skogsstyrelsen. 2023d. Effektanalys av några åtgärders påverkan på kolsänkan – Kunskapsunderlag. Rapport 2023/10.
- Sonesson, Johan, m.fl. 2017a. Hyggesfritt skogsbruk på landskapsnivå, Skogforsk. Arbetsrapport 926.
- Sonesson, Johan. 2017b. Virkesproduktion och ekonomi för olika exempel på hyggesfri skogsskötsel. Publicerad i Hannerz, Mats, m.fl.: Hyggesfritt skogsbruk. Erfarenheter från Sverige och Finland, Future Forests, Rapportserie 2017:1, SLU.
- SOU 1967:46. Kyrklig egendom, skattefrågor, prästerskapets privilegier.
- SOU 1997:47. Staten och trossamfunden. Den kyrkliga egendomen.
- SOU 1999:25. Samerna - ett ursprungsfolk i Sverige. Frågan om Sveriges anslutning till ILO:s konvention nr 169.
- SOU 2005:40. Rätten till mitt språk - förstärkt minoritetsskydd.
- SOU 2017:88. Nästa steg? Del 2. Förslag för en stärkt minoritetspolitik.
- SOU 2019:43. Med tillit följer bättre resultat – tillitsbaserad styrning och ledning i staten.
- SOU 2020:73. Stärkt äganderätt, flexibla skyddsformer och naturvård i skogen.
- SOU 2023:68. Som om vi aldrig funnits – exkludering och assimilering av tornedalingar, kväner och lantalaiset.
- Svenska kyrkan. 2008. Hope for the Future! The Uppsala Interfaith Climate Manifesto 2008, Faith traditions addressing Global Warming.
- Svenska kyrkan. 1989. Jorden är Herrens. Ett miljömanifest från Svenska kyrkans biskopar.
- Svenska kyrkan. Svenska kyrkans framtida organisation – Förslag till kyrkoordning, Svenska kyrkans utredningar 1998:1.
- Svenska kyrkan. Svenska kyrkans framtida organisation – Ekonomi och egendom. Svenska kyrkans utredningar 1998:5.
- Svenska kyrkan. 1999. Centralstyrelsens skrivelse, 1999:3.

- Svenska kyrkan. 2006. Samiska frågor i Svenska kyrkan, Svenska kyrkans utredningar 2006:1.
- Svenska kyrkan. 2013. Stiftens Jord och Skog – En gemensam driftsorganisation, Projektet gemensam markförvaltning, rapport.
- Svenska kyrkan. 2014. Motion 2014:4 av Johan Åkesson, Stöd samernas rättigheter.
- Svenska kyrkan. 2014. Kyrkolivsutskottets betänkande 2014:1.
- Svenska kyrkan. 2015. Motion 2015:21 av Olle Burell och Johan Åkesson, ILO-konvention 169.
- Svenska kyrkan. Hagsgård, Marie B. 2015. Samernas rätt att bruka Svenska kyrkans mark – en studie av nationell och internationell rätt. Rapport.
- Svenska kyrkan. 2018. Aro, Stefan. Ette tohtoa olla oma itte (Att tordas vara sig själv) – Samtalsbok om språk, tro och identitet i Tornedalen.
- Svenska kyrka. 2019. Biskopsbrev för klimatet.
- Svenska kyrkan. 2021a. Strategisk plan för Act Svenska kyrkan, KS 2021/1535.
- Svenska kyrkan. 2021b. Svenska kyrkans prästlönetillgångar – Civil- och skatterättsliga oklarheter. En rapport från Svenska kyrkan.
- Svenska kyrkan. Motion 2021:48 av Mats Ludvigsson m.fl., Hållbar förvaltning av prästlönetillgångar.
- Svenska kyrkan. Motion 2021:60 av Sven Gunnar Persson m.fl., Hållbart skogsbruk.
- Svenska kyrkan. Motion 2021: 66 av Jan Åke Isaksson och Daniel Engström m.fl., Vindkraft.
- Svenska kyrkan. Motion 2021:89 av Lars B Andersson m.fl., Biologisk mångfald i Svenska kyrkans skogsinnehav.
- Svenska kyrkan. Motion 2021:96 av Terence Honglo m.fl., Direktiv för förvaltning av prästlönetillgångar.
- Svenska kyrkan. Läronämnden yttrade 2021:11y, Hållbart förvalterskap; rörande motionerna 2021:89 och 2021:96.
- Svenska kyrkan, Förvalterskapsutskottets betänkande 2021:1, Hållbarhet i Svenska kyrkans skogsbruk.
- Svenska kyrkan. 2022. Kyrkomötets skrivelse 2022:14.
- Svenska kyrkan. 2022. Förvalterskapsutskottets betänkanden F 2022:1.
- Svenska kyrkan. 2022. Handlingsplan – Åtaganden kopplade till Svenska kyrkans ursäkt till det samiska folket 2022–2031, etapp 1.
- Svenska kyrkan. 2023. Förvalterskapsutskottets betänkanden F 2023:1–6.

- Svenska kyrkan. 2023. Samråd och tillsyn prästlönetillgångar 2022. Rapport.
- Svenska kyrkan. 2024. Remissyttrande över SOU 2023: 68, KS 2024-0270.
- Svenska kyrkans färdplan för klimatet. 2024.
- Svenska kyrkan. 2024. Kyrkostyrelsens skrivelse 2024:6. Tematiskt kyrkomöte 2024 – Kyrkan i det offentliga rummet.
- Svenska kyrkan. 2024. Samråd och tillsyn prästlönetillgångar 2023. Rapport.
- Thurfjell, David. 2020. Granskogfolk: hur naturen blev svenskarnas religion, Norstedts.
- Wijkström, Filip, m.fl. 2020. The Church of Sweden and the Quest to Bounce Back Better. Handelshögskolan.
- WSP. 2023. Sammanfattning och utvärdering av samebyars klimat- och sårbarhetsanalyser 2018-2023.
- Öberg Ben Ammar, Laila, Tunón, Håkan. 2021. Samisk traditionell kunskap, i antologin Biologisk mångfald, naturnyttor, ekosystemtjänster. Svenska perspektiv på livsviktiga framtidsfrågor, CBM:s skriftserie 121, SLU.

Bilagor

Bilaga 1. Utredningsdirektiv Hållbarhet i Svenska kyrkans skogsbruk

Beslutade av kyrkostyrelsen 19 december 2022, KS 2021-1610.

Inledning

Kyrkomötets skrivelse 2021:5 Hållbarhet i Svenska kyrkans skogsbruk Kyrkomötet beslutade 23 november 2021 i enlighet med förvaltarens utskottets betänkande F 2021:1 att bifalla motion 2021:48 punkt 1 av Mats Ludvigsson m.fl., Hållbar förvaltning av prästlönetillgångarna, att uppdra till kyrkostyrelsen att mot bakgrund av hur utvecklingen på skogsförvaltningens område generellt utvecklats, utreda hur kyrkoordningens skrivningar, kapitel 46, angående förvaltningen av prästlönetillgångarna ska utformas för att säkerställa en så ekologiskt, ekonomiskt, socialt samt andligt och existentiellt hållbar skogsförvaltning som möjligt.

Kyrkomötet beslutade också att bifalla motion 2021:48 punkt 2 att uppdra till kyrkostyrelsen att efter utredningen återkomma med förslag på erforderliga förändringar i kyrkoordningen. Vidare beslutade kyrkomötet i enlighet med samma betänkande att med anledning av motionerna 2021:69 av Sven Gunnar Persson m.fl., Hållbart skogsbruk, 2021:89 av Lars B Andersson m.fl., Biologisk mångfald i Svenska kyrkans skogsinnehav, och 2021:96 av Terence Honglo m.fl., Direktiv för förvaltning av prästlönetillgångarna, ge kyrkostyrelsen i uppdrag att utreda hur kyrkoordningens bestämmelser ska utformas för att säkerställa en så ekologiskt, ekonomiskt, socialt samt andligt och existentiellt hållbar skogsförvaltning som möjligt med beaktande av bland annat mänskliga rättigheter, biologisk mångfald och klimatet samt överväga hur detta bäst redovisas.

Prästlönetillgångarna

Prästlönetillgångarna (PLT) består av skog, jord och fonder. Det är reglerat i lag att tillgångarna ska förvaltas av Svenska kyrkan och att regeringen får besluta om tillsyn av förvaltningen. Tillgångarna har medeltida ursprung och syftet var från början att dessa tillgångar skulle avlöna prästen i församlingen. Idag formuleras ändamålet i lagregleringen enligt följande: Att tillgångarna ska bidra till de ekonomiska förutsättningarna för Svenska kyrkans förkunnelse, där endast avkastningen får användas till nämnda ändamål. Ändamålet uppfylls årligen genom att utdelning av vinstmedel görs till församlingar och pastorat som har andelar i avkastningen, samt till nationell nivå som del i utjämningsystemet. Idag förvaltas PLT av de tretton stiftens medan kyrkostyrelsen ansvarar för tillsynen av förvaltningen. Vid utgången av 2021 förvaltades totalt 465 000 hektar skogsmark, 46 000 hektar jordbruksmark och ett fondkapital om 4,3 miljarder kronor.

Utredningsuppdraget

Uppdraget handlar om utformningen av kyrkoordningens bestämmelser för att säkerställa en så ekologiskt, ekonomiskt, socialt samt andligt och existentiellt hållbar skogsförvaltning som möjligt, där vikten av aspekter som mänskliga rättigheter, biologisk mångfald och klimatet ska förtydligas.

Utredningen ska leda till ett förändrat ställningstagande eller agerande från Svenska kyrkan för att möta den omställning som nu krävs av hela samhället.

Utredningen ska behandla bestämmelserna i kapitel 46 i kyrkoordningen, där flera paragrafer ingår, men där särskilt tredje paragrafen är viktig:

3 § Prästlönetillgångarna ska förvaltas så effektivt som möjligt och på ett sådant sätt att de ger bästa möjliga uthålliga totalavkastning. Tillgångarna ska därtill förvaltas på ett etiskt försvarbart sätt i enlighet med kyrkans grundläggande värderingar.

Kyrkostyrelsen får utfärda närmare bestämmelser om förvaltningen av prästlönetillgångarna.

I de bifallna motionerna begränsas uppdraget till att gälla skogsmark, inte de övriga två huvuddelarna i prästlönetillgångarna, vilka är jord och fond. Eftersom kapitel 46 i kyrkoordningen reglerar förvaltningen av samtliga tillgångsslag kan en revidering emellertid inte enbart avse skogen. Utredningen av hur kapitel 46 i kyrkoordningen ska utformas måste följaktligen omfatta samtliga tillgångsslag, det vill säga skog, jord och fond. Likväl intar skogen en särställning till följd av dess relativa storlek och betydelse för den årliga utdelningen, vari närmare 80 procent, omkring 500 miljoner kronor, kommer från just skogen.

Resultatet av utredningen om hållbarhet i Svenska kyrkans skogsbruk kan utmytna i en kyrkoordningsändring. Då kyrkoordningen inte är någon detaljreglering behöver utredningen dock arbeta på en mer övergripande nivå utifrån de bifallna motionerna. Kyrkoordningen ska innehålla vägledning för hur den framtida förvaltningen ska vara ekologiskt, ekonomiskt, socialt samt andligt och existentiellt hållbar och följaktligen inte inbegripa detaljer om hur skog och jord ska brukas. Utredningen ska därför även ta fram exempel på praktiker som kan leda i önskvärd riktning tillsammans med sakkunniga. Det kan handla om att lyfta fram goda exempel som görs men även att initiera något eller några pilotprojekt i stiftet.

Förvaltningen av prästlönetillgångar är vidare reglerad av ett antal lagar. I lagen (1998:1591) om Svenska kyrkan återfinns följande av vikt för denna utredning:

9 § Prästlönefastigheter och prästlönefonder (prästlönetillgångar) har till ändamål att bidra till de ekonomiska förutsättningarna för Svenska kyrkans förkunnelse. Endast avkastningen får användas för ändamålet.

Prästlönetillgångarna skall förvaltas av Svenska kyrkan såsom självständiga förmögenheter.

Regeringen får besluta om tillsyn av förvaltningen. Förmögenheten skall vara placerad på ett godtagbart sätt.

Avkastningen från prästlönetillgångarna är således en viktig lagreglerad inkomstkälla för Svenska kyrkans församlingar och pastorat, samt för kyrkans utjämningsystem. I kyrkoordningens 46 kapitel, 1 §, framgår att prästlönetillgångarna har till ändamål att bidra till de ekonomiska förutsättningarna för Svenska kyrkans förkunnelse. Intäkterna från prästlönetillgångarna på närmare 500 miljoner kronor per år motsvarar fler än 600 anställda medarbetare i Svenska kyrkan. Utredningen måste därför beakta korrelationen mellan prästlönetillgångarnas avkastning och möjligheten till anställda medarbetares löner i Svenska kyrkan.

Vidare måste skogsvårdslagen (1979:429) beaktas i utredningen. I den lagen anges att skogen är en förnybar resurs som ska skötas så att den uthålligt ger en god avkastning. Samtidigt ska hänsyn tas till naturen, kulturmiljön, rennäringen samt andra intressen. Vid sidan av skogsvårdslagen är Skogsstyrelsen också

tillsynsmyndighet för delar av miljöbalken, vilken måste beaktas av utredningen. Dessutom bör utredningen bearbeta Svenska kyrkans förvaltning med hänsyn till klimatlagen (2017:720) och kulturmiljölagen (1988:950).

EU-lagstiftning kring handel, inre marknad, klimat, energi och biologisk mångfald påverkar direkt förutsättningarna för svenskt skogsbruk med exempelvis hållbarhetskrav för bioenergi, eller genom krav på hur skogarna får eller kan skötas, till exempel fågel- och habitatdirektiven. Att följa arbetet inom EU i skog- och markfrågor blir också ett uppdrag för utredningen.

Skapelsen

Utredningen om hållbarhet i Svenska kyrkans skogsbruk är insatt i det större sammanhanget av globala utmaningar som klimatkrisen, och de praktiska förutsättningarna avseende behov av ekonomi för att Svenska kyrkan ska kunna fortsätta med sitt grunduppdrag, att räcka evangelium vidare i ord och handling. Utredningen behöver därför beakta både den inre och den yttre kraftsamling som behövs för en hållbar förvaltning. En inre samling för att begrunda det ömsesidiga beroendet mellan allt levande. En yttre kraftsamling för att förstärka och skynda på de insatser som vi vet är nödvändiga avseende en hållbar förvaltning: för skapelsens skull, för livets skull, för våra barnbarns och deras barnbarns skull.

Som kristna lever vi i förvissningen om att Guds nåd är större än våra bästa prestationer och våra största misslyckanden. I Guds kärlek frigörs vår kraft att bli ansvarsfulla medmänniskor och skapade medskapare i världen. Vi står i relation till allt som Gud skapat, och frågor om förvaltare rör frågor om vår relation till Gud, vår roll i skapelsen och vårt ansvar för varandra och rättvisa mellan generationerna. Därför har Svenska kyrkan en färdplan för klimatet, och därför ska Svenska kyrkan utreda frågor om en hållbar förvaltning.

Som människor har vi ett ansvar att förvalta allt det som vi har fått till låns. Vi behöver mobilisera vår gemensamma kreativitet för att bygga en hållbar och hoppfull framtid, där allt i Guds skapelse kan leva i samspel med varandra, där klimatkrisens utmaningar möts med goda insatser, och där kyrkans stora uppdrag konkret kan fortsätta att gestaltas i församlingarnas verksamheter som förutsätter ekonomiska resurser.

Utredningen ska bidra till att möta utmaningarna i klimatkrisen och hotet mot den biologiska mångfalden.

Utredningen ska ta hänsyn till och balansera Svenska kyrkans fyra hållbarhetsdimensioner: ekologisk, ekonomisk, social samt andlig och existentiell hållbarhet. Se vidare här om de fyra dimensionerna: <https://www.svenskakyrkan.se/hallbarutveckling>

Färdplan för klimatet

Ur Ett biskopsbrev om klimatet: ”Tillsammans med kyrkor, organisationer, näringslivet, engagerade individer och politiken vill vi verka för en omställning som sker i sådan takt att livet värnas. Vårt engagemang börjar inte nu och stannar inte här. Vårt engagemang kommer att fortsätta eftersom vi vet att de närmaste åren är helt avgörande för mänsklighetens möjlighet att hejda de värsta klimatförändringarna”. Svenska kyrkans färdplan för klimatet skapar en gemensam klimatstrategi för hela Svenska kyrkan och svarar på biskoparnas uppmaningar i Ett biskopsbrev om klimatet. Den första etappen innehåller mål för förvaltningen av prästlönetillgångarna och snart kommer målen för etapp två att beslutas och gälla åren 2024–2027. Utredningen ska bidra till genomförandet av Svenska kyrkans färdplan för klimatet

och särskilt de gemensamma mål som förvaltningen av prästlönetillgångarna antar och som svarar mot delar av motionerna i utredningen.

Urfolksfrågor

Utredningen måste beakta och bearbeta urfolksfrågor och urfolksrätt, och för Svenska kyrkan är det av vikt att inkludera samers rätt som urfolk.

Som en del av Svenska kyrkans officiella ursäkt till det samiska folket, har Svenska kyrkan åtagit sig åtta åtaganden som ska förverkligas under perioden 2022–2031. I åtagandena återfinns bland annat att synliggöra samisk andlighet, öka kunskapen och respekten för urfolksrättens principer inom Svenska kyrkan och i samhället samt att öka samers inflytande och delaktighet i Svenska kyrkan.

Utredningen ska bidra i arbetet med den officiella ursäkten till samerna och de åtaganden som är gjorda inom ramen för ursäkten.

Se: <https://www.svenskakyrkan.se/default.aspx?id=2468915>

Kulturarv

För utredningen är det centralt att beakta skogen som kulturarv. Skogens kulturarv delas in i två kategorier utifrån vilket lagskydd de har: Fasta fornlämningar och övriga kulturlämningar. Målet är att skogsmark ska brukas på ett sådant sätt att fornlämningar inte skadas och att skador på övriga kända kulturhistoriska lämningar är försumbara.

Utredningen ska bidra till kulturarvsfrågorna i arbetet med att se över formuleringarna i kapitel 46 i kyrkoordningen.

Värdesäkring och konsolideringsregler

Utredningen ska bidra till att säkerställa Svenska kyrkans långsiktiga finansiering.

Prästlönetillgångarna skyddas årligen mot värdeminskning på grund av inflationen genom att en viss del av årets resultat från förvaltningen avsätts. De belopp, efter vilka tillgångarna på detta vis värdesäkras, kan därför inte delas ut till församlingar och utjämningsystem. Dessa regler för skydd av kapitalet har varit oförändrade sedan bestämmelserna om prästlönetillgångarna tillkom i kyrkoordningen i samband med relationsändringen mellan Svenska kyrkan och staten. Svenska kyrkans ekonomiska förutsättningar och det sätt på vilket ekonomin i samhället i övrigt förändras ser olika ut i olika tider. Mot den bakgrunden bör utredningen säkerställa ändamålsenligheten i kyrkoordningens nuvarande bestämmelser om kapitalskydd av tillgångarna och vid eventuellt behov föreslå ändringar.

Prästlönetillgångarnas avkastning ingår som del av det nationella ekonomiska utjämningsystemet inom Svenska kyrkan. Detta sker genom att stiftet betalar ut hälften av utdelningen från tillgångarna till andelsägande församlingar, och hälften till nationell nivå. Mot bakgrund av detta finns konsolideringsregler för tillgångarna, som anger hur mycket vinstmedel stiftet maximalt kan ansamla i respektive förvaltning. Konsolideringsreglerna har varit oförändrade sedan tiden för relationsändringen och därför bör utredningen säkerställa ändamålsenligheten även i detta avseende och vid eventuellt behov föreslå ändringar i konsolideringsreglerna.

Barnperspektiv

Skogen är en viktig plats för många barn och ungdomar. Tillgången till skog är en förutsättning för att barn, oavsett boendeort, ska kunna ta del av det rum som skogen erbjuder. Likaså är tillgången till gammal skog som är skyddad viktig för barn och ungdomar för att öka förståelsen för vår natur. Barnperspektivet, både i ett samtids- och ett framtidsperspektiv med värnandet av kommande generationer, är således

viktigt i denna utredning, och som alltid inom Svenska kyrkan ska utredningens förslag före beslut genomgå en barnkonsekvensanalys.

Metod, kommunikation, sammanhang för samråd och tidplan

En utredare ska utses vilken ska arbeta med stöd från en eller två utredningssekreterare samt en parlamentarisk referensgrupp.

I uppdraget ingår att samordna kommunikationen av utredningen med det arbete som görs inom ramen för de åtaganden som finns för Svenska kyrkans officiella ursäkt till det samiska folket och Svenska kyrkans färdplan för klimatet. Utredningen ska ta fram förslag och goda exempel på sätt att kommunicera kring dessa frågor, som en hjälp till stiftet.

Ett antal intressenter och sammanhang finns för samråd och samarbete för utredningen. Här kan nämnas de stiftsvisa förvaltningarna av prästlönetillgångarna, miljörelsen, Skogsstyrelsen, samt forskningsinstanser som Skogforsk och Sveriges Lantbruksuniversitet samt andra för utredningen relevanta forskningsinstitutioner vid högskolor och universitet. Ytterligare instanser är bland annat Samiska rådet i Svenska kyrkan, stiftsstyrelserna i Svenska kyrkan och Svenska Kyrkans Unga.

Redovisning av uppdraget ska ske löpande i kyrkostyrelsens arbetsutskott och kyrkostyrelsen och kan på grund av omfattningen redovisas i olika delbetänkanden. Utredningen kan också utmynna i en kyrkoordningsändring, vilket kräver ett remissförfarande.

Såväl utredningens delbetänkanden, varav det första till 30 november 2023, som slutbetänkande kommer att tas in i serien Svenska kyrkans utredningar (SKU), som ges ut digitalt via publicering på Svenska kyrkans webbplats.

Bilaga 2. Hur kan förvaltningen av Svenska kyrkans skogsmark påverkas av EU:s nya klimatlagstiftning?

En underlagsrapport till utredningen Hållbarhet i Svenska kyrkans skogsbruk, författad av Magnus Nilsson, miljökonsult och klimatpolitisk analytiker, den 15 februari 2024.

Sammanfattning

Under 2023 har EU:s klimatlagstiftning förändrats och skärpts betydligt. Mest betydelsefullt för svenskt skogsbruk, och därmed för förvaltningen av Svenska kyrkans skogar, är sannolikt den skärpta LULUCF-förordningen, med krav på medlemsstaterna att säkra att de naturliga kollagren i landskapet och träprodukter växer.

För att uppfylla kraven måste staten sannolikt införa nya regler och incitament. Några centrala syften för statliga insatser:

- Förråden av levande och död ved i landskapet måste öka.
- Skogliga våtmarker som påverkats av utdikning måste återvätas.
- Virkesanvändningen måste i ökad utsträckning styras till ändamål som skapar långsiktiga kollager (byggnation, möbler etc.), andelen som mer eller mindre direkt går till förbränning måste minska.

Rätt utformade, kan åtgärderna parallellt – och därmed till låg eller ingen extrakostnad – bidra till att stärka skogslandskapets biologiska värden.

Skärpningen av förnybartdirektivet innebär att andelen förnybar energi i den nationella svenska energimixen till 2030 måste öka från idag drygt 60 procent till 2030 över 76 procent. Sannolikt innebär detta att efterfrågan på bioenergi kommer att öka. Samtidigt har de så kallade hållbarhetskriterierna i direktivet justerats. Medlemsstaterna förväntas således hädanefter motverka uttag av stubbar och rötter, samt generellt undvika att främja annan skogsbiomassa för energiändamål än olika typer av avfall. I allt väsentligt kommer dock frågan om naturvårdskrav på sådan skogsbiomassa som ska gynnas av EU:s klimatpolitik fortsatt att beslutas på nationell nivå.

Avskognings-, naturrestaurerings- och taxonomiförordningarna är exempel på annan ny EU-lagstiftning med koppling till skogen och klimatet. Deras effekter på svenskt skogsbruk är alltså oklara.

Parallellt med den nya EU-lagstiftningen håller det på att växa fram marknader för både kolinlagrings- och biodiversitetskrediter. Hur de skärpta lagkraven på medlemsstaterna att öka kolinlagringen kommer att påverka efterfrågan på kolinlagringskrediter som genereras inom EU är oklart. Inom kort väntas en ny unionsförordning som standardiserar kraven på inlagringskrediter antas, vilket kan visa sig betydelsefullt för krediternas kommersialisering. Vad beträffar biodiversitetskrediter är dessa för närvarande främst ett instrument för kommersiella aktörer att stärka sina varumärken, men marknaden väntas växa dramatiskt de närmaste decennierna. Krediterna kan eventuellt komma att kunna stötta staternas ansträngningar att uppfylla internationella åtaganden om naturvård.

Övergripande om EU:s klimatlagstiftning

EU:s övergripande klimatmål är att unionen senast 2050 ska vara "klimatneutral". Senast då ska inlagringen av koldioxid vara minst lika stor som utsläppen av

växthusgaser. Bortom 2050 ska inlagringen överstiga utsläppen. 2030 ska nettoutsläppen (bruttoutsläpp minus kolinlagring) vara minst 55 procent lägre än 1990. I februari 2024 föreslog kommissionen att lagstiftningen bör kompletteras med ett motsvarande mål om att till 2040 minska nettoutsläppen med 90 procent jämfört med 1990. Beslut om 2040-målet väntas fattas under 2025.⁵³²

2030- och 2050-målen finns i det gemensamma åtagande under Parisavtalet (NDC, Nationally Determined Contribution), som EU stats- och regeringschefer enades om i december 2020⁵³³. Målet stadfästes våren 2021 i unionens övergripande klimatlag⁵³⁴.

För att omsätta målen till konkreta åtgärder, presenterade kommissionen i juli 2021 lagstiftningspaketet ”Fit for 55”.⁵³⁵ Efter uppgörelser mellan Europaparlamentet och EU-ländernas regeringar (ministerrådet) togs beslut om nästan samtliga delar av paketet under 2022 och 2023.

Kärnan i unionens klimatlagstiftning är de tre rättsakter som kvantitativt reglerar hur stora de totala framtida nettoutsläppen inom EU får bli:

- **Utsläppshandelsdirektivet** sätter tak för utsläppen från de verksamheter som omfattas av nuvarande utsläppshandel (ETS1) – knappt 10 000 större energi- och industrianläggningar samt flyg och sjöfart. Mellan 2005 och 2030 måste dessa utsläpp minska med 62 procent.
- **Ansvarsfördelningsförordningen** (Effort Sharing Regulation, ESR), anger nationella tak för perioden 2021-2030 för de utsläpp som *inte* omfattas av ETS1 – främst koldioxidutsläpp från vägtrafik och individuell uppvärmning, samt jordbrukets utsläpp av metan och lustgas. Till 2030 ska dessa utsläpp successivt minska med 40 procent jämfört med 2005. Från och med 2027 kommer huvuddelen av de koldioxidutsläpp som regleras under ESR parallellt att även omfattas av ett nytt utsläppshandelssystem (ETS2).
- **LULUCF-förordningen** (Land-Use, Land Use Change and Forestry), som fastställer nationella miniminivåer 2021-2030 för nettoinlagringen av kol i skog, mark och träprodukter. 2030 ska den totala nettoinlagringen inom unionen motsvara minst 310 miljoner ton koldioxid, ca 15 procent över nuvarande nivå.⁵³⁶

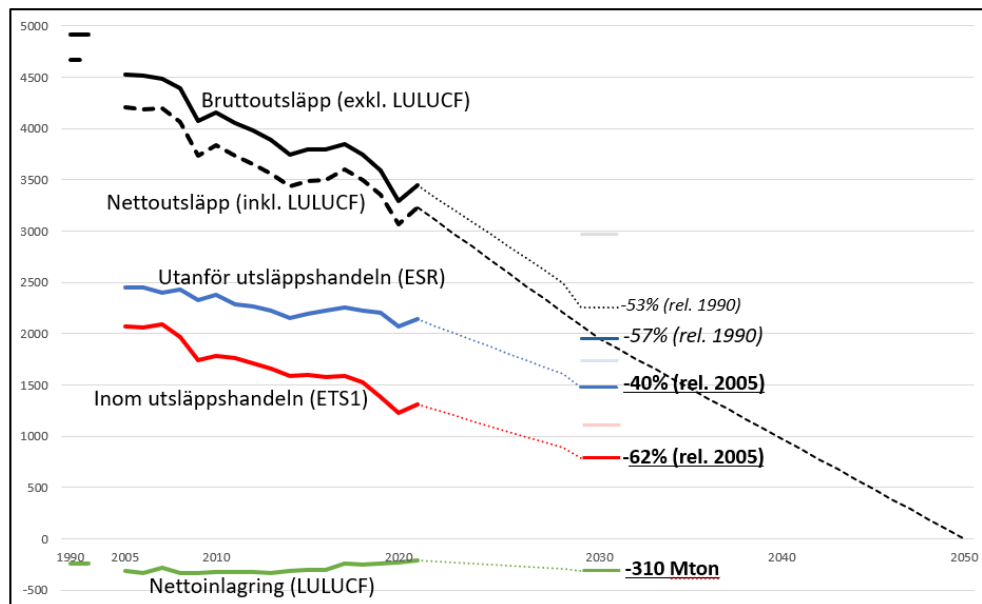
⁵³² [2040 climate target - European Commission \(europa.eu\)](https://ec.europa.eu/press/press-releases/2020/12/18/paris-agreement-council-transmits-ndc-submission-on-behalf-of-eu-and-member-states/)

⁵³³ <https://www.consilium.europa.eu/sv/press/press-releases/2020/12/18/paris-agreement-council-transmits-ndc-submission-on-behalf-of-eu-and-member-states/>

⁵³⁴ <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SV/TXT/HTML/?uri=CELEX:32021R1119>

⁵³⁵ <https://www.consilium.europa.eu/sv/policies/green-deal/fit-for-55-the-eu-plan-for-a-green-transition/>

⁵³⁶ Observera att LULUCF-förordningen handlar om nettoutsläpp – under förordningen bokförs såväl den inlagring av kol som sker när träd och annan vegetation tillväxer, som de utsläpp av koldioxid som följer när biomassan bryts ned eller förbränns, antingen efter virkesuttag och skörd, eller genom naturlig avgång.

Figur 1. Med de beslutade skärpningarna av utsläppshandelsdirektivet (röd linje) och ansvarsfördelningsförordningen (blå linje), kommer EU:s samlade bruttoutsläpp 2030 att vara 53 procent lägre än 1990 (småprickig, svart linje). Genom att öka den årliga nettoinlagringen av kol till motsvarande 310 miljoner ton koldioxid per år (grön linje) uppnås det samlade målet om en minskning av nettoutsläppen 1990-2030 med minst 55 procent (streckad, svart linje), ett delmål på väg mot klimatneutralitet 2050. (Summeras effekterna av den nya besluten, minskar nettoutsläppen till 2030 med 57 procent). Källor: [EU:s miljöbyrå](#), [EEA](#) samt unionens nya klimatlagstiftning

Den svenska skogsnäringen – och därmed även förvaltningen av Svenska kyrkans skogsmark – påverkas på många sätt av den nya lagstiftningen.

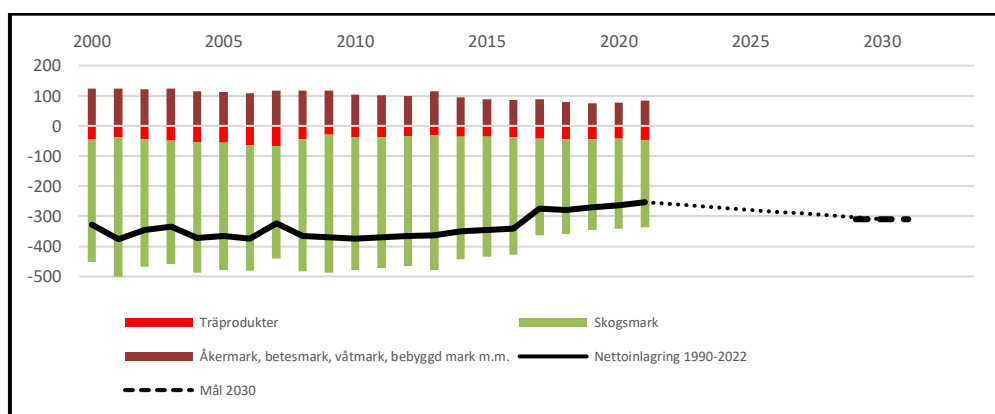
- Alla former av bioenergi gynnas av att koldioxidutsläpp från förbränning av biomassa (i motsats till utsläpp från fossila bränslen) inte omfattas utsläppshandeln. Under ansvarsfördelningsförordningen bokförs biomassa för nollutsläpp. Att praktiskt taget all fossilbränsleanvändning inom EU inom ett per decennier i praktiken förbjuds, kommer ytterligare att stärka marknaden för alla typer av bioenergi.
- Utsläppshandeln (ETS1) driver upp elpriserna och kostnaderna för tillverkning av bland annat stål och cement, vilket stärker konkurrenskraften för träprodukter. Det kan samtidigt betyda högre kostnader för elberoende skogsindustrier.
- För att klara kraven i den skärpta LULUCF-förordningen kommer medlemsstaterna att behöva införa ekonomiska stimulanser och andra regleringar som säkrar att skogarnas kolförråd ökar i linje med lagstiftningen. Detta väntas skapa nya intäktsmöjligheter för markägare.
- Skärpningen av ansvarsfördelningsförordningen tvingar fram en utfasning av de fossila drivmedlen, vilket innebär att bland annat skogsnäringen inom relativt kort tid måste ändra sättet att energiförsörja sina maskiner, vägfordon etc.⁵³⁷

⁵³⁷ Drivmedelsanvändningen i jord- och skogsbruksmaskiner omfattas inte obligatoriskt av det nya utsläppshandelssystemet ETS2. Enligt den nya klimathandlingsplanen vill den svenska regeringen dock att *all* fossilbränsleanvändning utanför ETS1 från och med 2027 ska omfattas av det nya handelssystemet, dvs. även jord- och skogsbruksmaskiner.

Undantaget för biomassa från utsläppshandel är inte generellt, inte heller bokföringen för nollutsläpp under ansvarsfördelningsförordningen, utan är formellt villkorat till att virkesproduktionen uppfyller de krav eller ”hållbarhetskriterier” som återfinns i förnybartdirektivet. Syftet med reglerna är att minska risken för att åtgärder från EU:s sida, som stimulerar till ökad användning av bioenergi, ska bidra till att andra miljöproblem förvärras, till exempel till utarmning av den biologiska mångfalden eller till ytterligare utdikning av våtmarker med ökade växthusgasutsläpp som följd. Koldioxidutsläpp från biomassa som producerats på ett sätt som *inte* uppfyller hållbarhetskriterierna, ska i EU-sammanhang hanteras och bokföras på samma sätt som fossila utsläpp.

LULUCF-förordningen

När träd och åkergrödor växer, fångas koldioxid in från luften. Kolet i koldioxiden lagras i växterna tills biomassan på ett eller annat sätt förbränns eller bryts ned, varvid huvuddelen återförs till atmosfären (en del stannar i marken). När inlagringen av kol överstiger avgången av koldioxid (till exempel genom att virkesförråden i skogen ökar), växer de naturliga kollagren. Det betyder att atmosfären dräneras på koldioxid, vilket motverkar klimatförändringarna.

Figur 2 Nettoinlagring EU27, alla marktyper + träprodukter, milj. ton CO_{2eq} per år. Källa: [EUs redovisning 2023 till FNs klimatkonvention](#), UNFCCC.

Fram till 2016 motsvarande nettotillväxten av de naturliga kollagren inom EU drygt 300 miljoner ton CO_{2eq} per år (se figur 2 ovan)⁵³⁸. På senare tid har dock inlagringen tenderat att falla. I några medlemsstater är läckaget av koldioxid idag större än inlagringen, men på de flesta håll, bland annat i Sverige, överväger inlagringen.

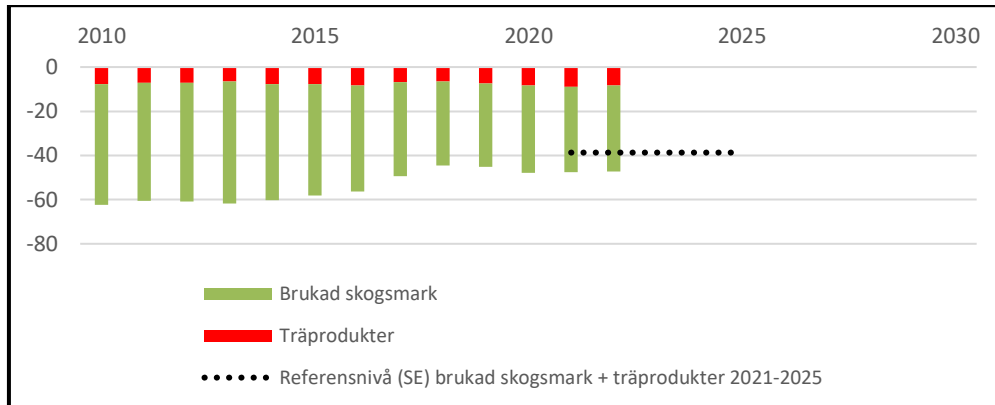
EU:s lagstadgade mål för LULUCF-sektorn (Land-Use, Land-Use Change and Forestry) är att till 2030 öka den samlade nettoinlagringen till motsvarande minst 310 miljoner ton CO_{2eq} per år (se figur 2). För att detta ska lyckas, måste nuvarande trend brytas. I LULUCF-förordningen formuleras obligatoriska, tvingande krav på medlemsstaterna att bidra till en sådan utveckling.

Kraven har något olika konstruktion 2021-2025 respektive 2026-2030.

2021-2025 gäller det regelverk som beslöts 2018. Lagstiftningen bygger på separata krav på olika kategorier: skogsmark och träprodukter, betesmark, åkermark, våtmarker etc. Beträffande skogsmark och träprodukter innebär kravet i korthet att den genomsnittliga, årliga nettoinlagringen av koldioxid i ett land under denna period

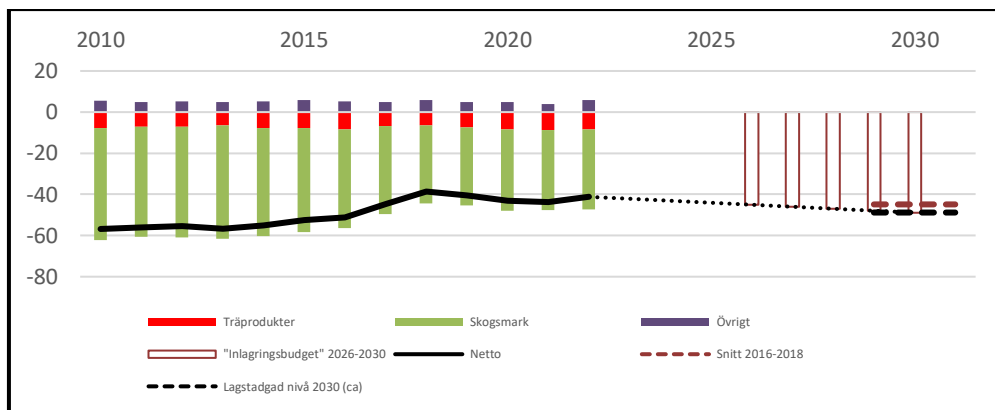
⁵³⁸ Notera att inlagring av koldioxid bokförs med minustecken.

i genomsnitt måste vara minst lika hög som snittet 2000-2009. För svensk del är den så kallade skogliga referensnivån 2021-2025 38,7 miljoner ton CO_{2eq} (se den streckade linjen i figur 3 nedan). Som framgår av figuren, ser Sverige preliminärt ut att kunna uppfylla lagkraven 2021-2025 med viss marginal, men statistiken är ännu ofullständig och preliminär.

Figur 3 Nettoinlagring Sverige, skogsmark + träprodukter, milj. ton CO_{2eq} per år.
Källa: [Naturvårdsverket](#), [fastställda skogliga referensnivåer 2021-2025](#)

Om ett medlemsland inte lyckas uppfylla inlagringskravet på hemmaplan, kan detta kompenseras genom att landet köper ”överprestationer” av andra medlemsstater som haft en högre nettoinlagring än lagstiftningen kräver, *och/eller* genom att överföra egna överprestationer under ansvarsfördelningsförordningen (ESR).⁵³⁹ Om dessa tillskott inte räcker för att uppfylla lagkravet 2021-2025, kommer medlemsstatens tilldelade utsläppsutrymme under ESR 2021-2030 automatiskt att krympas i samma omfattning som landet ”underpresterat” under LULUCF 2021-2025.

Figur 4. Nettoinlagring Sverige, alla marker + träprodukter, milj. ton CO_{2eq} per år
Källa: [Naturvårdsverket](#), [LULUCF-förordningen](#)

2026-2030 har regelverket en något annorlunda struktur, beslutad i början av 2023. De nya reglerna ska säkra en årlig nettoinlagring av kol inom EU 2030 motsvarande minst 310 miljoner ton CO_{2eq}. I det nya regelverket hanteras samtliga markslag i ett sammanhang, och det finns ingen speciell referensnivå för brukad skogsmark och träprodukter. Kraven på de enskilda medlemsstaterna utgår *dels* från den

⁵³⁹ En medlemsstat kan dessutom köpa ”överprestation” under ESR av något annat medlemsland och utnyttja det inköpta, outnyttjade utsläppsutrymme för att uppfylla kraven i LULUCF-förordningen.

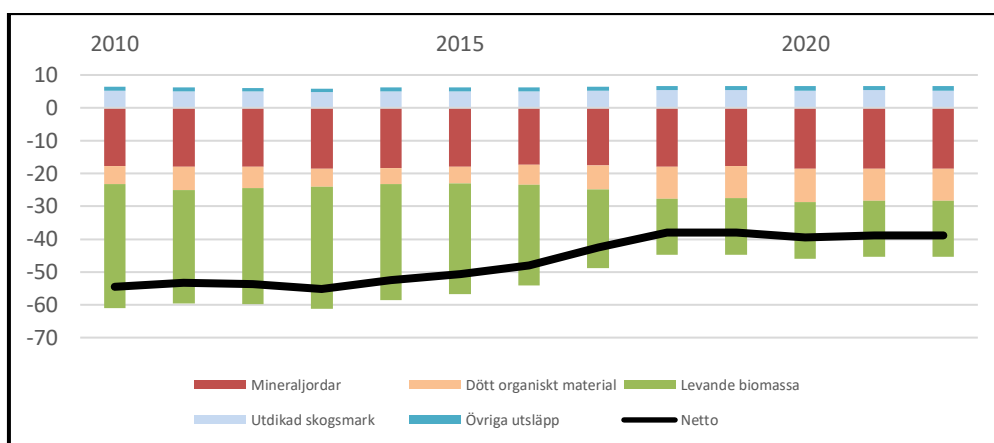
sammanlagda, genomsnittliga nettoinlagringen inom hela unionen 2016-2018 (beräknas uppgå till ca 268 miljoner ton CO_{2eq}), *dels* från medlemsstaternas andel av det som definieras som ”brukad areal” inom unionen.

Eftersom baslinjen är ca 268 miljoner ton och 2030-målet 310 miljoner ton, uppgår medlemsstaternas kollektiva ”ökningsbeting” till ca 42 miljoner ton.

Eftersom den svenska andelen av ”brukad areal” inom EU är knappt 10 procent, ska Sverige svara för knappt 10 procent av den totala ökningen av inlagringen. Till 2030 måste därför den årliga nettoinlagringen i Sverige ha ökat så att den är knappt 4 miljoner ton högre än snittet 2016-2018, en ökning med ca 10 procent (illustrerat av avståndet mellan brun resp. svart streckad linje i figur 4 ovan).

Egentligen utgörs dock betinget av en ”inlagringsbubbla” eller ”inlagringsbudget”, som definieras av en nettoupptagsbana för perioden 2026-2030 (prickad, svart linje i figur 4 ovan). Banan utgår från medlemsstatens genomsnittliga nettoinlagring 2021–2023 (med startpunkt år 2022) och slutar 2030 på medlemsstatens snittnivå 2016-2018 plus det nationella ökningsbetinget. Med utgångspunkt från den preliminära LULUCF-bokföringen 2022 skulle det svenska inlagringsnettot till 2030 successivt behöva öka till nästan 49 miljoner ton, med en samlad nettoinlagring 2026-2030 på ca 235 miljoner ton (summan av staplarna 2026-2030 i figur 4). För att Sverige med säkerhet ska uppfylla lagkravet, måste den samlade nettoinlagringen av koldioxid i landskapet och i träprodukter därför sannolikt redan från och med 2026 vara större än 2022, och därefter öka ytterligare.

För att klara sitt inlagringsbeting kan en medlemsstat (utan begränsningar) överföra ”överprestationer” från sin egen ”ESR-bubbla” till sin egen LULUCF-redovisning. Genom en sådan överföring kan kravet på att öka kolinlagringen minska. För att sådant ESR-överskott ska uppstå krävs, för svensk del, i praktiken att användningen av fossila drivmedel minskar betydligt redan under de närmaste åren. En annan möjlighet att säkra efterlevnaden enligt LULUCF-förordningen är att köpa ”överprestationer” under förordningen från andra medlemsstater.⁵⁴⁰

Figur 5. Nettoinlagring Sverige, skogsmark, milj. ton CO_{2eq} per år. Källa: [Naturvårdsverket](#)

Som framgår av figur 5 (ovan) beräknas utdikad skogsmark varje år orsaka nettoutsläpp på i storleksordningen 5 miljoner ton CO_{2eq}, mera än utsläppen från den

⁵⁴⁰ På marginalen kan ”överprestationer” under LULUCF-förordningen även överföras och användas för att täcka underskott under den egna ”ESR-bubblan”.

tunga vägtrafiken.⁵⁴¹ Att minska detta läckage genom att återväta utdikad skogsmark kan därför bidra när Sverige ska uppfylla EU-kraven. En annan möjlighet är att öka den andel av virkesuttaget som skapar långlivade kollager – till byggnadsändamål, möbeltillverkning etc. (saknas i figur 5).

Ett intressant och sannolikt kostnadseffektivt sätt att möta inlagringskraven, är att förstärka naturanpassningen av verksamheten på de arealer som används för kommersiellt skogsbruk, och dessutom öka andelen skogsmark avsatt för naturvårdsändamål. Genom att utforma åtgärder i syfte att öka kolinlagringen på ett sätt som samtidigt stärker den biologiska mångfalden, kan sannolikt stora naturvårdsvinster uppnås till låg eller ingen tillkommande kostnad.

Pågående naturvårdsinsatser ger redan idag stora bidrag till kolinlagringen. Enligt Skogsstyrelsens framtidsanalys SKA 22 (scenario ”Dagens skogsbruk”), beräknas 40 procent av den totala ökning av virkesförråden som förväntas 2020-2045, ske på de 20 procent av den produktiva skogsarealen som utgörs antingen av frivilligt eller formellt skyddad mark, eller så kallade hänsynsytor – detta trots att virkesproduktionsförmågan på dessa marker generellt är lägre än genomsnittet.⁵⁴²

Analys ur Svenska kyrkans perspektiv

Med den nya LULUF-förordningen ändras de ekonomiska förutsättningarna för skogsbruket. Skogarnas kollager kommer att få ett ekonomiskt värde som markägarna rimligen bör kunna dra nytta av. Rätt utformade kan kraven om ökade kollager samtidigt bidra till att minska både markägarnas och samhällets kostnader för att nå naturvårdsmålen i skogslandskapet.

För att säkra att Sverige som medlemsstat lever upp till LULUCF-förordningens krav, krävs sannolikt att staten inför nya regler och incitament som motiverar markägare att öka nettoinlagringen av koldioxid på sina marker. Viktigast är att se till att förråden av biomassa, i form av levande eller död ved, ökar i snabbare tak än för närvarande, men även andra ”kolsänkor” kan behöva förstärkas, till exempel genom återvätning av utdikade våtmarker.

För att underlätta medlemsstaternas ansträngningar att uppfylla kraven i LULUCF-förordningen, har kommissionen tagit fram ett förslag till förordning som innehåller en vägledande, standardiserad certifiering av åtgärder för ökad kolinlagring.⁵⁴³ Förhandlingar om förordningen pågår mellan Europaparlamentet och ministerrådet. Beslut väntas under början av 2024.

Att medlemsstaterna blir skyldiga att öka kollagren kan eventuellt komma att dämpa intresset från kommersiella aktörer att köpa ”kolinlagringskrediter”, för att kompensera utsläpp inom den egna verksamheten.

”Vattensängseffekten”

Utsläppshandeln (ETS1) kan betraktas som en typ av ransonering. Den engelska termen ”cap-and-trade” beskriver vad det handlar om: Antalet utgivna utsläppsrätter sätter ett tak (”cap”) för hur stora de totala utsläppen inom systemet kan bli. Handeln (”trade”) med utsläppsrätterna påverkar inte hur stora de samlade utsläppen inom systemet blir, utan enbart vem som får släppa ut. Om utsläppsrätterna är billiga eller dyra påverkar därför, paradoxalt nog, inte hur stora de samlade utsläppen blir.

⁵⁴¹ <https://www.trafikverket.se/om-oss/nyheter/nationella-nyheter/2023/mars/utslapp-fran-vagtrafiken-minskade-trots-okad-trafik>

⁵⁴² [Skogsstyrelsens databas](#)

⁵⁴³ https://climate.ec.europa.eu/eu-action/sustainable-carbon-cycles/carbon-removal-certification_en

En inbyggd konsekvens är den så kallade ”vattensängseffekten”. Att till exempel en stor energianläggning går över från fossila bränslen till biomassa, eller att ett stålverk byter reduktionsmedel från kol till vätgas, minskar inte de samlade utsläppen inom systemet.⁵⁴⁴ Det enda som händer är att de utsläppsrätter som *utan* omställningarna hade förbrukats vid de aktuella anläggningarna på grund av fortsatta utsläpp, istället kommer att utnyttjas på andra håll inom systemet och möjliggöra ökade utsläpp där. Med en övergång från fossilt till bioenergi, eller ett skifte av reduktionsmedel inom ståltillverkning från kol till vätgas, kan produktionen av el, värme och stål bli klimatneutral (vilket ju på många sätt är i högsta grad både önskvärt och värdefullt), men det minskar inte sig hur stora de samlade utsläppen inom systemet kommer att bli. För att de samlade utsläppen ska bli lägre än vad som motsvarar antalet utgivna utsläppsrätter, räcker det därför inte med att minska utsläppen från enskilda anläggningar, det krävs att utgivna utsläppsrätter annulleras innan de utnyttjats för att täcka utsläpp.

Även de system som regleras av Ansvarsfördelningsförordningen (ESR) och LULUCF-förordningen kan beskrivas som en typ av handelssystem. Länder som släpper ut mindre under ESR än sitt tilldelade utsläppsutrymme, eller uppnår en högre nettolinlagring av kol än LULUCF-förordningen kräver, kan sälja ”överprestationen” till en annan medlemsstat. Om alla länder utnyttjar dessa möjligheter fullt ut, uppstår en ”vattensängseffekt” på ungefär samma sätt som inom ETS1. Lägre ESR-utsläpp i ett land kommer att neutraliseras av ökade utsläpp i ett annat land, ökad kolinlagring i ett land av minskad inlagring i ett annat. För att en utsläppsminskning under ESR eller en ökad kolinlagring i ett land, ska ge extra klimatnytta (utöver den som tvingas fram av lagstiftningen), krävs därför att den berörda regeringen avstår från att sälja sin överprestation. Då händer ungefär samma sak som när den som äger en utsläppsrätt under ETS1 aktivt annullerar utsläppsrätten innan den utnyttjats för utsläpp – EU:s nettoutsläpp minskar mera än vad som följer av unionslagstiftningen.

Analys ur Svenska kyrkans perspektiv

Svenska kyrkan kan inte undanhålla den kolinlagring som sker på dess marker från den nationella LULUCF-bokföringen. För att säkerställa att insatser för ökad kolinlagring på kyrkans marker ska ge reell klimatnytta, krävs därför att svenska staten lovar att inte sälja eventuella svenska överprestationer under LULUCF-förordningen. Ett sådant löfte från statens sida, skulle samtidigt öka möjligheterna för kyrkan att sälja kolinlagringskrediter.

Förnybartdirektivet (RED)

EU:s förnybartdirektiv syftar till att öka andelen förnybar energi i EU-ländernas samlade energimix. Den version av direktivet som började gälla hösten 2023 innebär att unionsmålet för andelen förnybar energi 2030 inom unionen höjs från 32 till 42,5 procent (andel 2021: 21 procent). För Sverige höjs kravet från tidigare 65 till drygt 76 procent.⁵⁴⁵

Förordningen innehåller specifika krav på förnybartandelen inom vissa sektorer – industri, uppvärmning, transporter. För svensk del är sektorskraven främst relevanta beträffande transporter. Enligt direktivet kan medlemsstaterna välja att som

⁵⁴⁴ Under de närmaste 1-2 åren kan den så kallade MSR-mekanismen innebära att effekten temporärt blir en annan.

⁵⁴⁵ Energimyndigheten, 2023: Yttrande över regeringens förslag till sänkt reduktionsplikt. 230823. Diarienummer 2023–203856.

övergripande åtagande till 2030 *antingen* uppnå minst 29 procent förnybar energi inom transportsektorn ("kvotplikt"), *eller* att uppnå en sänkning av det genomsnittliga, specifika utsläppet av växthusgaser per kWh som används i transportsektorn med minst 14 procent jämfört med standardvärdet för fossila drivmedel ("reduktionsplikt"). Regleringen omfattar all tillförd energi, dvs. även elektricitet. Det är inte klart om Sverige avser att leva upp till "kvotplikten" eller "reduktionsplikten" (eller båda).

Parallellt finns ett generellt krav som innebär att 2030 minst 5 procent av den energi som används för transporter i en medlemsstat måste komma från "avancerade biodrivmedel". Med detta avses *dels* drivmedel som tillverkats av biologiskt avfall eller trä, *dels* syntetiska, förnybara drivmedel.⁵⁴⁶

Koldioxidutsläpp från förbränning av skogsbiomassa bokförs under LULUCF-förordningen på det land och det år då virket skördats, dvs. inte när och där utsläppet ägt rum. När importerad biomassa eldas upp i Sverige bokförs således utsläppet på exportlandet under det år virket avverkats, när svenskt virke exporteras eller svensk biomassa eldas upp i ett annat land, på Sverige avverkningsåret.⁵⁴⁷

För att förhindra dubbelbokföring omfattas därför koldioxidutsläpp från förbränning av biomassa *inte* av EU:s utsläppshandelssystem (ETS1), och bokförs inte heller under ESR. En förutsättning för undantagen är dock att lagstiftningen, och övervakningen av lagstiftningen, i det land där biomassan skördats, lever upp till förnybartdirektivets hållbarhetskriterier, viktigast de som återfinns i direktivets artikel 29, punkterna 6.a och 7.a.

Bägge dessa punkter är allmänt hållna och inte särskilt krävande. Punkt 6.a är indelad i fem underpunkter där punkterna (i)-(iii) samt (v) innebär att staten där biomassan skördats måste kunna garantera att avverkningen inte skett i strid med den nationella lagstiftningen, att avverkade ytor i efterhand återbeskogas, att virket inte hämtats från särskilt skyddade områden (naturreservat, nationalparker etc.) i strid med reglerna, samt att virkesuttaget bidrar till att upprätthålla eller förbättra skogens produktionskapacitet på sikt.

Punkt 7.a innebär i korthet att biomassan måste komma från ett land som anslutit sig till Parisavtalet.

De mera detaljerade naturhänsynskraven finns i underpunkt (iv) i punkt 6.a, som vid den senaste översynen omarbetades betydligt. Ytligt betraktat kan den nya texten förefalla sträng, men detaljgranskar man den, framgår det att direktivet i praktiken nästan helt överlåter till medlemsstaterna att sätta kravnivån, genom att säkerställa att

det vid skörden tas hänsyn till att markens beskaffenhet och biologisk mångfald ska bevaras i enlighet med principerna för hållbart skogsbruk, i syfte att förhindra negativ påverkan, på ett sätt som undviker skörd av stubbar och rötter, försämring av urskog, och av gammal skog enligt definitionen i det land där skogen finns, eller omvandling av den till skogsplantage samt skörd på känslig mark, och att skörden är förenlig med tröskelvärdena för stora kalavverkningar enligt definitionen i det land där skogen finns och med lokalt och ekologiskt lämpliga bevarandetröskelvärden för extraktion av död ved och att skörden är i överensstämmelse med krav på användning av avverkningssystem som

⁵⁴⁶ Vilka råvaror som får användas för tillverkning av "avancerade biodrivmedel" framgår av direktivets bilaga IX, del A.

⁵⁴⁷ För sågade trävaror, träskivor och papper används vid bokföringen av utsläppen halveringstider på 35, 25 respektive 2 år.

minimerar negativ påverkan på markens beskaffenhet, inbegripet packning, och på biologisk mångfald och livsmiljöer.

Vad punkten i praktiken kan komma att innebära framgår av Skogsstyrelsens regleringsbrev för 2024, där regeringen uppdrar till myndigheten att föreslå hur den nya direktivtexten mera i detalj bör tillämpas i Sverige. Beträffande kravet om att ”förhindra /.../ försämring av urskog” heter det att

Kriterierna ska ta sin utgångspunkt i skyddsvärda skogar med mycket hög beståndsålder (i huvudsak 180 år eller äldre), hög förekomst av gamla träd, död ved, präglas av flerskiktning, naturlig förnyring och som är helt utan eller i det närmaste helt utan betydande mänsklig påverkan.⁵⁴⁸

Tröskeln för vad som, enligt regeringen, bör falla under begreppet ”urskog” förefaller således komma att sättas så högt att det är tveksamt om de nya reglerna i direktivet får annat än marginell effekt.

Det nya direktivet ställer även krav på medlemsstaterna att tydligare tillämpa den så kallade kaskadprincipen. I korthet innebär detta att länderna ska utforma incitament och regelverk på sådant sätt att man undviker att rundvirke används för energiändamål. Användning av skogsbiomassa för energiändamål ska generellt uppmuntras, men främst baseras på olika typer av avfall – hyggesrester, sågspån, massalutar etc.

Analys ur Svenska kyrkans perspektiv

Bortsett från kravet om återbeskogning (och möjligen vädjandena om att inte elda stubbar och rötter) innehåller förnybartdirektivet inga villkor (utöver vad som redan följer av svensk skogslagstiftning) som måste uppfyllas för att skogsbiomassa ska gynnas såväl inom som utanför utsläppshandeln, liksom relativt förnybartdirektivet. Länder med starkare hänsynskrav eller enskilda brukare med förhöjda ambitioner (till exempel i form av FSC-certifiering) ges således inga fördelar inom ramen för EU-systemet. Mot denna bakgrund förefaller det osannolikt att det omarbetade förnybartdirektivet kommer att ha annat än marginell betydelse för skogsbruket i Sverige och därmed för kyrkans skogsbruk.

Avskogningsförordningen

Syftet med avskogningsförordningen är att förhindra handel med varor som bidrar till avskogning och skogsförstörelse. På så sätt ska förordningen bidra till såväl minskade växthusgasutsläpp som till att den globala förlusten av biologisk mångfald hejdas. Förordningen gäller varor som importerats *till* eller exporterats *från* EU, och som ”innehåller, har utfodrats med eller har producerats med användning av /.../ nötkreatur, kakao, kaffe, oljepalm, gummi, soja eller trä”.

Beträffande användning av trä sätter förordningen stopp för produkter som inte är ”avskogningsfria”. Förordningens definition av detta begrepp är dock så generös att det är osäkert om förordningen alls kommer att beröra svenskt skogsbruk. Möjligen kan den innebära att ett generellt förbud mot avverkning av mycket gamla skogsbestånd måste införas (se regeringens formuleringar i Skogsstyrelsens regleringsbrev 2024 i föregående avsnitt).

⁵⁴⁸ Skogsstyrelsens regleringsbrev 2024

Analys ur Svenska kyrkans perspektiv

Avskogningsförordningen kommer sannolikt att ha mycket begränsad praktisk betydelse för skogsbruket i Sverige, och därmed för kyrkans skogsbruk.

Naturrestaureringsförordningen

I juni 2022 presenterade EU-kommissionen ett förslag till ny lagstiftning om restaurering av unionens naturvärden. Förslaget syftar till att hejda biologisk utarmning och försvagad resiliens hos naturliga ekosystem, bidra till unionens klimatmål, samt till att uppfylla de naturvårdsåtaganden unionen gjort internationellt.

Förslaget var i viss mån ett svar på krav från Europaparlamentet om höjda ambitioner på naturvårdsområdet. Under behandlingen mötte dock förslaget stark kritik såväl från regeringarna som i Europaparlamentet, som vid en omröstning in plenum var nära att stoppa hela initiativet. Till sist slöts i november 2023 en förhandlingskompromiss mellan rådet, parlamentet och kommissionen. Kompromissen har formellt godkänts av regeringarna, men har ännu (februari 2024) inte behandlats in plenum av parlamentet.

Kärnan i uppgörelsen är ett krav på medlemsstaterna att senast två år efter att den nya förordningen trätt i kraft fastställa nationella naturrestaureringsplaner. I planerna ska medlemsstaterna visa hur de successivt tänker stärka biodiversiteten och de ekologiska landskapsambanden på det egna territoriet. På skogsområdet identifieras sju nyckelindikatorer, däribland mängden död ved, kollagens storlek och andelen olikåriga bestånd, varav länderna måste stärka minst sex. Dessutom måste medlemsstaterna verka för att på nationell nivå öka förekomsten av de 34 skogslevande fågelarter som omfattas av EU:s ”common forest birds index”.⁵⁴⁹

Analys ur Svenska kyrkans perspektiv

Det är fortfarande oklart i vilken mån och på vilket sätt ett antagande av kompromissförslaget till naturrestaureringsförordning kan komma att påverka svenskt skogsbruk.

Taxonomiförordningen

Med taxonomiförordningen skapas en standard för hållbarhetsbedömningar i samband med finansiella satsningar. Syftet är att styra i första hand privata investeringar till sådana verksamheter som främjar unionens miljömål. Under taxonomin definieras villkor på sex områden:

- ”Begränsning av klimatförändringar.
- Anpassning till klimatförändringar.
- Hållbar användning och skydd av vatten och marina resurser.
- Omställning till en cirkulär ekonomi.
- Förebyggande och begränsning av miljöföroreningar.
- Skydd och återställande av biologisk mångfald och ekosystem.”

För att definieras som hållbar ska en verksamhet väsentligt bidra till åtminstone ett av områdena, dock utan att samtidigt orsaka ”betydande skada” på något av de andra. Den detaljerade tillämpningen av direktivet beslutas av kommissionen i så kallade delegerade akter.

⁵⁴⁹ <https://www.eea.europa.eu/en/analysis/indicators/common-bird-index-in-europe>

Regelverket är inte obligatoriskt, men ska tillämpas av företag när man marknadsför satsningar som miljömässigt hållbara. Vilken betydelse förordningen kommer att få är fortfarande oklart. Taxonomin ska vara vägledande för den kreditgivning där EU:s institutioner är inblandade.

Analys ur Svenska kyrkans perspektiv

I den mån kyrkan profilerar sin förvaltning av skogsmarken på aspekter som lyfts fram i förordningens avsnitt om skogsbruk, kan marknadsvärdet på det virke som hämtas från kyrkans marker, och därmed avkastningen från virkesuttaget, komma att stiga.

Förordningen om en unionsram för certifiering av koldioxidupptag

Förslaget syftar dels till att underlätta för medlemsstaterna att leva upp till LULUCF-förordningen, dels till att skapa en standard för kommersiell användning av kolinlagringskrediter. Förordningen är inte tvingande.

Analys ur Svenska kyrkans perspektiv

Genom att skapa en inofficiell standard för att beräkna kolinlagringen vid olika typer av åtgärder, kan förordningen underlätta för eventuella framtida satsningar på att generera kolinlagringskrediter på kyrkans marker.

Livsmiljödirektivet, fågeldirektivet, artskyddsförordningen

Syftet med livsmiljödirektivet (kallas ibland ”art- och habitatdirektivet”) är att ”bibehålla eller återställa en gynnsam bevarandestatus hos livsmiljöer samt arter av vilda djur och växter av gemenskapsintresse”.

Direktivet pekar ut ett antal europeiska naturmiljötyper som medlemsstaterna i tillräcklig omfattning gemensamt måste skydda och vid behov återställa i ett unionsövergripande, sammanhängande nätverk, kallat [Natura 2000](#). I direktivet listas dessutom ett antal växt- och djurarter (ej fåglar) som medlemsstaterna är skyldiga att generellt tillförsäkra ”gynnsam bevarandestatus”, dels med hjälp av Natura 2000-nätverket, men också genom andra åtgärder.

Fågeldirektivet kompletterar livsmiljödirektivet med motsvarande krav beträffande fågelarter, med en extra betoning på behoven hos flyttfåglar.

Direktiven fastställer minimikrav. Det står således medlemsländerna fritt att tillämpa strängare regler. I Sverige har direktiven i första hand implementerats via miljöbalken (beslutad av riksdagen) och artskyddsförordningen (beslutad av regeringen). Beträffande skogsbruket sammanfattas innebörden av regelverket på följande sätt på Skogsstyrelsens hemsida (februari 2024):

Om du planerar att göra en avverkning är det du som markägare eller verksamhetsutövare som är ansvarig för att ta reda på om det finns fridlysta arter som kräver speciell hänsyn, och anpassa din tänkta åtgärd så de fridlysta arterna inte påverkas på ett förbjudet sätt. Även gallring och andra skogsbruksåtgärder som riskerar att påverka fridlysta arter negativt kan behöva anmälas för samråd till Skogsstyrelsen.⁵⁵⁰

Skogsstyrelsen eller länsstyrelsen har under vissa förutsättningar möjlighet att ge dispens från kraven i förordningen. De anpassningar av verksamheten artskyddsförordningen kräver, berättigar i normalfallet inte till ersättning från staten.

⁵⁵⁰ <https://www.skogsstyrelsen.se/lag-och-tillsyn/artskydd/Artskydd-vad-galler/>

Icke-bindande EU-strategier med koppling till skogsbruk

EU:s skogsstrategi⁵⁵¹

I juli 2021 antog EU-kommissionen en långsiktig strategi för förvaltningen av skogarna inom EU. Dokumentet är inte juridiskt bindande utan syftar enbart till att övergripande beskriva hur kommissionen vill stärka de europeiska skogarnas funktion såväl för industri- och energiändamål, som för regionalpolitik, turism, kolinlagring, naturvård, rekreation etc, samt dessutom hur unionen ska möta de hot mot skogarna som bland annat är kopplade till klimatförändringarna.

EU:s strategi för biologisk mångfald 2030⁵⁵²

EU:s strategi för biologisk mångfald 2030 syftar till att beskriva vad som krävs för att säkra stabila och resilienta ekosystem i linje med unionens åtagande i internationella avtal. Till de mera konkreta ambitionerna hör att ge strikt skydd åt åtminstone 10 procent av landytan inom EU samt att bevara återstående urskogar och naturskogar i EU.

Icke-bindande handböcker för att understödja genomförandet av skogs- och biodiversitetsstrategierna

Riktlinjer för naturnära skogsbruk⁵⁵³

Handboken syftar till att uppmuntra skogsnäringen inom unionen att utveckla ett skogsbruk som kombinerar ett fortsatt uttag av virke med en bättre omsorg om skogens andra funktioner: biologisk mångfald, kolsänka, rekreations- och kulturmiljö m.m.

Riktlinjer för kartläggning och skydd av naturskogar och urskogar inom EU⁵⁵⁴

En handbok som ska underlätta för medlemsstaterna och för skogsnäringen inom unionen att på ett någorlunda samordnat sätt identifiera och skydda återstående natur- och urskogar.

Riktlinjer för biodiversitetsfrämjande beskogning, återbeskogning och trädplantering⁵⁵⁵

EU har som mål att öka den beskogade arealen i syfte att stärka skogens funktion som kolsänka, men också för att kunna öka uttaget av virke för industri- och energiändamål. Handboken syftar till att säkra att dessa strävanden leder till åtgärder som samtidigt främjar den biologiska mångfalden.

Kol- och biodiversitetskrediter

Kolinlagringskrediter

Att helt eliminera utsläppen av växthusgaser kommer att bli mycket svårt. För att nå klimatneutralitet räcker det därför inte att enbart minska utsläppen, det krävs dessutom insatser som på ett eller annat sätt dränerar atmosfären på koldioxid ([carbon dioxide removals](#), CDR).

⁵⁵¹ [EUs skogsstrategi](#)

⁵⁵² [EUs strategi för biologisk mångfald 2030](#)

⁵⁵³ [Riktlinjer för naturnära skogsbruk](#)

⁵⁵⁴ [Riktlinjer för kartläggning och skydd av naturskogar och urskogar inom EU](#)

⁵⁵⁵ [Riktlinjer för biodiversitetsfrämjande beskogning, återbeskogning och trädplantering](#)

Tekniskt kan detta åstadkommas bland annat genom att fånga in koldioxid från förbränning av biomassa (eller direkt från luften) och sedan lagra koldioxiden i berggrunden. Tekniken är dock inte färdigutvecklad och många frågetecken kring bland annat ekonomi och energiåtgång återstår.

Några åtgärder som däremot direkt kan leverera klimatnytta är att öka nettoinlagringen av kol i landskapet eller i långlivade träprodukter, dvs. precis det som är syftet med kraven i LULUCF-förordningen.

Internationellt finns en mycket stor marknad för kolinlagringskrediter, driven av företag som på grund av lagstiftningskrav, internationella avtal eller av varumärkesskäl är intresserade av att finansiera åtgärder som stimulerar kolinlagringen.

[CORSA](#), ett avtal som slutits inom ramen för FN:s luftfartsorgan ICAO, innebär att i princip all internationell flygtrafik från och med 2027 omfattas av krav om köpa in och till ICAO överlämna klimatkrediter om koldioxidutsläppen från denna trafik överstiger 85 procent av utsläppen 2019. Systemet kommer (på frivillig basis) att i huvudsak att träda i funktion redan från och med 2024. ICAO har redan etablerat ett system för certifiering och förmedling av klimatkrediter, bland annat från kolinlagring. Priserna på CORSIA-krediter ligger i början av 2024 på ca 10 \$ per ton CO_{2eq}.

Kolinlagringskrediter är under vissa förutsättningar tillåtna även när jordens länder ska uppfylla sina åtaganden under Parisavtalet. Schweiz och Norge är två länder som planerar att delvis klara sina åtaganden genom att köpa in klimatkrediter från andra länder.

Ett av syftena med det certifieringssystem för kolinlagring som EU inom kort kommer att fastställa, är att skapa en internationell standard som ska säkerställa att kolinlagringskrediter verkligen adderar ytterligare insatser till klimatarbetet.

Biodiversitetskrediter

Under de senaste åren har en kommersiell marknad för biodiversitetskrediter, liknande den som redan etablerats för kolinlagring (se ovan), vuxit fram. Omfattningen är än så länge begränsad, men marknaden förutspås växa mycket snabbt. I ett par rapporter, som den globala konsultfirman McKinsey and Company tagit fram på uppdrag av [World Economic Forum](#), förutspås att den globala efterfrågan på biodiversitetskrediter 2030 kommer att uppgå till mellan 760 och 2 000 miljoner dollar per år, 2050 till 6-69 miljarder dollar.

Flera svenska aktörer är redan aktiva inom området. I maj 2023 slöt Swedbank ett avtal med Orsa Besparingsskog som innebär att skogsföretaget mot ersättning från banken på delar av sitt markinnehav driver naturanpassningen av sitt skogsbruk längre än traditionellt. En handfull aktörer erbjuder sig att agera som länk mellan köpare och leverantör av krediter.

Bilaga 3. Aspekter av olika skogliga skötselalternativ

Redovisning av uppdrag för utredningen av Camilla Widmark, docent, Institutionen för skogsekonomi, och Jeannette Eggers, forskare, Institutionen för skoglig resurshushållning, Sveriges lantbruksuniversitet, Umeå 2024-08-21.

Uppdraget

Uppdraget var att utreda olika skötselalternativ av Svenska kyrkans skogsinnehav. Syftet med forskningsstudien är att göra ett antal beräkningar i skogsbruksdatabasen Heureka som ska bidra till att ge en tydligare bild av möjliga vägar för Svenska kyrkans fortsatta förvaltning av prästlönetillgångar. I uppdraget ingår att analysera resultaten av beräkningarna.

Uppdraget har utförts av docent Camilla Widmark, och forskare Jeanette Eggers båda vid Sveriges lantbruksuniversitet.

Inledning

Skogen är en av våra viktigaste naturresurser med ett flertal ekologiska, ekonomiska och sociala värden och skogen står inför stora utmaningar till följd av bland annat klimatförändringarna, men också ökad efterfrågan på skogsråvara för att stödja bioekonomiutveckling, samtidigt som biologisk mångfald är central. Skogen efterfrågas också för sociala värden (Regeringskansliet 2018).

Skogar tillhandahåller en mängd viktiga ekosystemtjänster som är grundläggande för människors välbefinnande och samhällets utveckling. Bland de mest centrala är produktionen av virke, papper och bioenergi, som utgör grunden för skogsbrukets ekonomiska betydelse. Men skogarna ger också ekologiska tjänster av stor vikt, som att rena luft och vatten, reglera lokalklimat och motverka erosion. Skogarna är även hem för en stor mångfald av växter och djur och bidrar därmed till bevarandet av biologisk mångfald. Dessutom har skogar sociokulturella värden, exempelvis som platser för rekreation, naturupplevelser och traditionella aktiviteter. Dessa mångskiftande funktioner gör skogen till ett ekosystem av avgörande betydelse, vilket ställer särskilda krav på ett ansvarsfullt och långsiktigt brukande. För att säkerställa skogens fortsatta förmåga att leverera dessa livsviktiga ekosystemtjänster behöver skogsbruket bedrivas på ett sätt som upprätthåller skogens produktionsförmåga samtidigt som de ekologiska och sociala värdena värnas (t.ex., Danley och Widmark 2016).

Svensk lagstiftning väger samman de tre värdena; ekologi, ekonomi och socialt i Skogsvårdslagens portalparagraf:

Skogen är en nationell tillgång och en förnybar resurs som ska skötas så att den uthålligt ger en god avkastning samtidigt som den biologiska mångfalden behålls.

Vid skötsel ska hänsyn tas även till andra allmänna intressen (Skogsstyrelsen 2022b, § 1).

Olika skötselalternativ i skogen har debatterats intensivt under 1900-talet och framåt i Sverige. Efter en period av dimensionshuggning (där träd över en viss dimension avverkas utan beståndets utveckling i åtanke) och plockhuggning, som ofta ledde till överutnyttjande, infördes den första Skogsvårdslagen 1903 för att främja ett mer hållbart skogsbruk. Skogens ojämna åldersstruktur och en oro för att de yngre bestånden skulle hotas när de bästa träden skördades, hotade en hållbar utveckling av

skogen i Sverige. Detta var grunden för Sveriges första skogsvårdslag 1903, den så kallade återväxtlagen (Ekelund och Hamilton 2001).

Under mitten av 1900-talet blev trakthyggesbruk den dominerande metoden, där hela bestånd avverkades helt. Detta system kritiserades senare för sin negativa påverkan på biologisk mångfald och naturvärden. En annan metod, blädning, användes också, trots kontroverser kring den fram till 1950-talet (Lundqvist, Cedergren, och Eliasson 2014). Blädning innebär återkommande gallringar i beståndet, till skillnad från plockhuggning och dimensionshuggning, och resulterar i en flerskiktad skog. År 1950 förbjöds blädning på statliga marker, och trakthyggesbruk blev den vanligaste metoden i takt med industrialiseringen och det ökade virkesbehoven i samhället. Även miljörelsen accepterade trakthyggesbruket under 1970-talet (Ekelund och Hamilton 2001; Lundqvist, Cedergren, och Eliasson 2014). På 1980-talet tog debatten ny fart, där alternativa metoder som blädning, luckhuggning och kontinuitetsskogsbruk började diskuteras och införas i allt större utsträckning. Samtidigt diskuterades av forskarna skogsbrukets trakthyggesmetoder och dess påverkan på biologisk mångfald (Andersson och Appelqvist 2020; Espmark 2017; Lundin 2011; Ekelund och Hamilton 2001).

Motsättningar mellan förespråkare för blädningsbruk och trakthyggesbruk har följt i svenska debatten under 1900-talet, och ny kunskap behövdes för att förstå effekterna av hyggesfria skötselmetoder för såväl ekonomiska, ekologiska som sociala värden. Nya begrepp började användas i början av 2010-talet, såsom hyggesfritt skogsbruk och kontinuitetsskogsbruk, och fick därmed också ökad uppmärksamhet i media, dock utan tydlig definition av begreppen och dess effekter (Espmark 2017). Forskare och beslutsfattare började således efterfråga mer kunskap tillsammans med ändrad lagstiftning för att vägleda skogsägare vid valet av skötselmetoder. Från och med 2005 har Skogsstyrelsen uppdrag att fortsätta utveckla och analysera hyggesfria skötselmetoder (Appelqvist m.fl. 2021).

Forskning om hyggesfria skötselmetoder har eskalerat under de senaste 20 åren. I huvudsak har ekologiska aspekter undersökts ur olika synvinklar, inklusive klimat och riskanalyser och effekter för andra markanvändare (ur ekologisk synvinkel), såsom för rennäring (Hertog, Brogaard, och Krause 2022). De andra två delarna av skogsvårdslagens – ekonomi och sociala värden – har dock fått begränsade uppmärksamhet inom forskningen.

Idag finns en bred palett av skötselalternativ som alla har för- och nackdelar. Valet av metod bör anpassas efter skogens förutsättningar, skötsel mål och hänsyn till ekologiska värden tillsammans med skogsägarens attityd och målsättning med skogsinnehavet. Ett modernt, hållbart skogsbruk kräver en balans för att uppnå målsättningen i svensk skogspolicy, dvs balans mellan ekologi, ekonomi och sociala värden.

I denna rapport undersöks hur Svenska kyrkans skogsbruk kan bedrivas på ett sätt som tillgodoser ekonomiska, ekologiska och sociala intressen på lång sikt. Genom att ge en översikt över kunskapsläget tillsammans med simuleringar av framtida möjliga skötselalternativ. Avsikten är att bidra med kunskap och underlag för att stödja beslutsprocessen hos Svenska kyrkan i framtida skogsskötsel.

Rapporten fokuserar enbart på svenska studier om hyggesfria skogsbruksmetoder. Detta eftersom det finns skillnader mellan Sverige och andra europeiska länder vad gäller skogens karaktär, ekonomiska betydelse och kulturella sammanhang. Resultaten från studier i andra länder är därför svåra att direkt överföra till svenska förhållanden. Av den anledningen avgränsas rapporten till att endast behandla forskning som genomförts i en svensk kontext.

Rapporten inleds med en översikt av hållbarhet och dess innebörd, tillsammans med aktuella skogspolitiska mål. Därefter presenteras olika begrepp som är centrala i rapporten. Avsnittet följs av resultaten av simulering av olika skötselalternativ vilket följs av en sammanfattande diskussion.

Hållbarhet

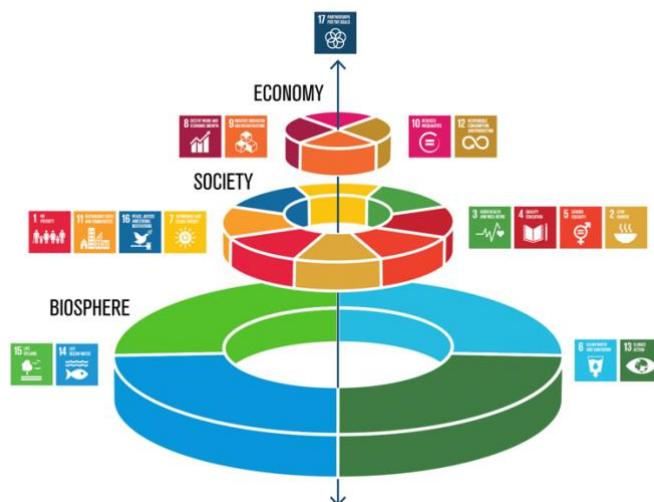
Hållbarhet är ett centralt begrepp som handlar om att utveckla samhällen, ekonomier och miljöer på ett sätt som tillgodoser nuvarande behov utan att äventyra möjligheterna för framtida generationer att tillgodose sina behov. Hållbar utveckling har tre huvudområden:

1. Ekologisk hållbarhet - Att långsiktigt bevara naturens produktionsförmåga, biodiversitet och ekosystemens funktioner. Detta innebär att minska miljöpåverkan, hushålla med naturresurser och främja kretslopp.

2. Ekonomisk hållbarhet - Att skapa ekonomisk tillväxt och utveckling på ett sätt som är långsiktigt bärkraftigt och inte belastar miljön eller tär på naturkapitalet. Det handlar om att utveckla affärsmodeller, produktionsprocesser och konsumtionsmönster som är resurseffektiva och miljövänliga.

3. Social hållbarhet - Att skapa samhällen som är rättvisa, jämlika och inkluderande, där grundläggande mänskliga rättigheter respekteras och människor ges möjlighet till god livskvalitet. Detta innefattar frågor som utbildning, hälsa inklusive rekreation, sysselsättning, integration och social trygghet.

Hållbar utveckling innebär att dessa tre dimensioner - ekologisk, ekonomisk och social hållbarhet - samspelar och stödjer varandra för att uppnå en långsiktigt hållbar utveckling av samhället. Det handlar om att hitta balans och samverka mellan dessa områden (UNDP, u.å.). Figur 1 visar hur de 17 hållbarhetsmålen bygger på varandra, där naturresurserna utgör basen och där samhället och ekonomi är en del av cirkeln som bildar global hållbarhet.

Figur 1. FN:s hållbarhetsmål (UNDP, u.å.)

För att hållbart förvalta naturresurser krävs ett flertal centrala aspekter:

- Ekologisk kunskap och anpassning: en djup förståelse för ekosystemets funktioner, dynamik och sårbarhet krävs samtidigt som anpassningar av förvaltning till naturliga cykler och processer genomförs. Slutligen behöver biologisk mångfald och ekosystemtjänster beaktas.

- Långsiktighet och helhetssyn: förvaltning av naturresurser sträcker sig över generationer med en helhetssyn på naturresursers funktion i en global kontext, dvs med fokus på landskap och hela ekosystem. Avvägningar mellan olika användare och funktioner krävs.
- Adaptiv förvaltning och flexibilitet: förmåga att anpassa förvaltning av naturresursen utifrån ny kunskap och förändrade förhållanden tillsammans med flexibilitet att hantera oförutsedda störningar, såsom klimateffekter. Förvaltningen bör vara likvärdig och rättvis och bädda för incitament att agera eller enligt målsättningen.
- Delaktighet och samverkan: olika intressenter, lokalsamhällen och traditionell kunskap bör vara delaktig och beslutsprocesser bör vara transparenta och öppna för inkluderande processer.
- Styrmedel och incitament: Styrmedel (ekonomiska och juridiska) återspeglar målsättningen med förvaltningen samtidigt som det återspeglar naturresursers fulla värde. Tillsammans med förvaltning skapas incitament att agera rätt (Gullriksson och Holmgren 2021).

Genom att kombinera dessa aspekter kan naturresurser förvaltas på ett sätt som bevarar dem för framtida generationer samtidigt som de nyttjas på ett ansvarsfullt sätt idag (Gullriksson och Holmgren 2021).

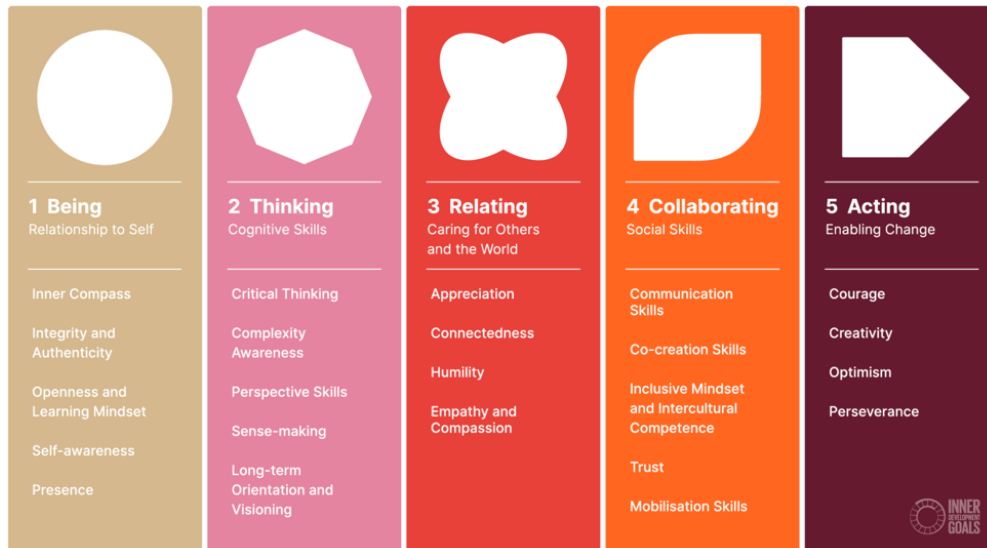
Trots att konsumenter rapporterar positiva attityder gentemot miljövänliga beteenden, uppvisar de ofta inte de hållbara handlingar som motsvarar dessa attityder. Denna diskrepans mellan vad konsumenter säger och vad de faktiskt gör utgör den största utmaningen för marknadsförare, företag, beslutsfattare och ideella organisationer som strävar efter att främja hållbar konsumtion. Forskning visar att det finns en lucka mellan konsumenters uttalade miljömedvetenhet och deras faktiska konsumtionsbeteenden (Young m.fl. 2010; Auger och Devinney 2007). Denna klyfta mellan attityd och handling är en betydande utmaning för alla aktörer som vill uppmuntra människor att göra mer hållbara val, oavsett om det gäller som konsument eller som beslutsfattare över naturresursförvaltning (Johnstone och Tan 2015; Prothero m.fl. 2011).

Inre hållbarhet för att uppnå global hållbarhet

Det finns en nära koppling mellan planetens hälsa, samhällets och människans hälsa. För att människor ska kunna leva goda och meningsfulla liv, krävs att de har tillgång till fungerade ekosystem och naturresurser som tillgodoser deras grundläggande behov på ett hållbart sätt (UNDP, u.å.). Frågan är vad som krävs för att mänskligheten att uppnå de 17 globala hållbarhetsmålen. Under 2020-talet började diskussioner kring inre hållbarhet diskuteras, vilket handlar om att utveckla de inre, personliga kvaliteterna som bidrar till ett gott och meningsfullt liv. Snarare än att fokusera på yttre prestationer och materiella mål, lägger inre hållbarhetsmål vikt vid sådant som personlig utveckling, ökad självkänedom, förmågan att hantera stress och motgångar, samt att odla positiva inre egenskaper som empati, tålmod och tacksamhet. Dessa inre mål kan vara minst lika viktiga som de yttre för att uppnå en djupare lycka och livskvalitet. Genom att medvetet arbeta med sin egen andliga och emotionella mognad kan människor bli mer harmoniska, autentiska och hjälpsamma både gentemot sig själva och andra (Cooper och Gibson 2022).

Som Figur 2 visar fokuserar de fem inre hållbarhetsmålen på den inre personliga utvecklingen snarare än på yttre prestationer eller materiella mål. Det första målet är ökad självkänedom - att lära känna sig själv, sina styrkor och svagheter, för att kunna

utvecklas. Det andra målet är att utveckla inre lugn och motståndskraft, förmågan att hantera stress och utmaningar på ett sunt sätt. Det tredje målet är att odla positiva inre egenskaper som empati, tålamod och tacksamhet, vilket bidrar till ett mer meningsfullt och harmoniskt liv. Det fjärde målet handlar om att finna en inre kompass och mening som vägleder en i livet. Det femte och sista målet är att bli mer autentisk och kunna leva i överensstämmelse med sina innersta värderingar. Genom att medvetet arbeta med dessa inre mål kan människor uppnå en djupare lycka, integritet och livskvalitet, utöver de yttre hållbarhetsmålen (Cooper och Gibson 2022; ”Framework – Inner Development Goals”, u.å.).

Figur 2. Inre hållbarhetsmål (”Framework – Inner Development Goals”, u.å.)

Inre hållbarhetsmål som ökad självkänedom, inre lugn, empati, meningsfull vägledning och autenticitet hos beslutsfattare och förvaltare är viktiga för att kunna bedriva en mer hållbar, ansvarstagande och samarbetsinriktad förvaltning av exempelvis skogen. Detta gagnar både människor och miljö genom mer välvägd beslut och lösningar på de komplexa utmaningar som skogssektorn står inför.

Skogspolitiska mål

I och med avregleringen av skogspolitiken i början av 1990-talet blev målsättningen i svensk skogspolicy att målen miljö, ekonomi och sociala värden ska vara jämställda, precis som beskrivs i paragraf 1 i Skogsvårdslagen. Sedan skogspolitiken avreglerades, är skogsvårdslagen numera en ramlag som bygger på skogsägarens frihet under ansvar. Det innebär att skogsägaren själv beslutar om detaljerna i skogsskötseln, och skogsvårdslagen reglerar exempelvis inte specifika skötselmetoder. I stället använder myndigheterna utbildning, rådgivning och kunskapsspridning för att öka kunskapen och användningen av hyggesfria skötselmetoder bland skogsägarna. Syftet är att på detta sätt bidra till att uppnå de svenska miljömålen (Skogsstyrelsen 2022; Regeringskansliet 2018). Genom detta system ges skogsägarna stor frihet att själva utforma skötseln av sina skogar, samtidigt som myndigheter och organisationer arbetar med att främja mer miljöanpassade metoder via informationsinsatser och stöd till skogsägarna.

Samtidigt som de tre grundpelarna av hållbarhet – ekologi, ekonomi och socialt – ska vara jämställda, är kraven på skogen stor. Exempelvis identifierades i EU policy att bland annat skogen är central i utvecklingen av bioekonomi:

The bioeconomy means using renewable biological resources from land and sea, like crops, forests, fish, animals and micro-organisms to produce food, materials and energy. Stronger development of the bioeconomy will help the EU accelerate progress towards a circular and low-carbon economy (EC 2019).

I Sverige har även Skogsprogrammet lyft fram skogen i utvecklingen av bioekonomi:

Skogen, det gröna guldets, ska bidra med jobb och hållbar tillväxt i hela landet samt till utvecklingen av en växande bioekonomi (Regeringskansliet 2018).

Under 2023 presenterades slutbetänkandet av Bioekonomiutredningen och skogen identifieras även här som en del av svensk bioekonomi, och utredningen pekar på skogsnäringen har kommit längst bland de biobaserade sektorerna i att skapa mervärde och förädlingsvärde i bidraget till ett biobaserat samhälle (Regeringskansliet 2023).

Miljömål och påverkan på svenskt skogsbruk

För att uppnå de 17 hållbarhetsmålen med målet att skapa en hållbar framtid för generationer, det s.k. generationsmålet. Generationsmålet är det övergripande målet för den svenska miljöpolitiken. Det innebär att samhället till nästa generation ska kunna lämna över ett samhälle där de stora miljöproblemen är lösta, utan att orsaka ökade miljö- och hälsoproblem utanför Sveriges gränser. Målet handlar om att skapa förutsättningar för en god livsmiljö för kommande generationer där stora miljöutmaningar såsom klimatförändringar, försämrad biologisk mångfald och föroreningar är hanterade. Målet fungerar som en vägledning för hur de 16 miljökvalitetsmålen ska uppnås ("Sveriges miljömål", u.å.).

Ett av dessa berör skogen direkt. "Levande skogar" handlar om att skydda och förvalta Sveriges skogar på ett hållbart sätt. Några delmål inom "Levande skogar" är att öka andelen äldre lövrik skog, bevara skogar med höga naturvärden, främja användningen av hyggesfria skogsbruksmetoder och minska skadorna på skogsekosystemen. Genom att utveckla ett hållbart skogsbruk som tar hänsyn till biologisk mångfald, rekreation och andra ekosystemtjänster, strävar Sverige mot att bevara livskraftiga skogar även för framtida generationer. Målsättningen är en balans mellan nyttjande och bevarande av denna viktiga resurs ("Sveriges miljömål", u.å.).

För att nå dessa mål arbetar myndigheter som Skogsstyrelsen aktivt med rådgivning, utbildning och kunskapsspridning till skogsägare. Fokus ligger på att inspirera till mer naturnära och miljövänliga skötselmetoder, som att undvika kalhyggen till förmån för blädning eller andra hyggesfria alternativ (Andersson m.fl. 2019).

Även framför allt två andra miljökvalitetsmål påverkar skogen; "Ett rikt växt- och djurliv" och "Begränsad klimatpåverkan". Ett rikt växt- och djurliv handlar om att den biologiska mångfalden och nyttja den på ett hållbart sätt, för nuvarande och framtida generationer. Den påverkar skogen genom att värdefulla habitat och livsmiljöer för växter och djur i skogen ska skyddas och utvecklas. Begränsad klimatpåverkan handlar om att de samlade utsläppen av växthusgaser ska minska för att motverka farlig klimatförändring och här spelar skogen en central roll då den fungerar som

kolsänka och kan binda kol. Ett hållbart skogsbruk är viktigt för att uppnå detta ("Sveriges miljömål", u.å.).

Miljöhänsyn i praktiskt skogsbruk – svenska modellen för skogsbruk

Skogsägarens frihet under ansvar innebär att varje enskild ägare behöver ta ställning till vilken miljöhänsyn som ska tas vid alla typer av skogliga åtgärder. Den svenska modellen för skogsbruk bygger på tre beståndsdelar: formellt skydd, frivilliga avsättningar och generell hänsyn. Formellt skydd består av olika typer av skydd av skog, exempelvis naturreservat, biotopskydd och naturvårdsavtal. Här skyddas skog en längre period genom ett civilrättsligt avtal där skogsägaren får ersättning (Skogsstyrelsen, u.å.-c).

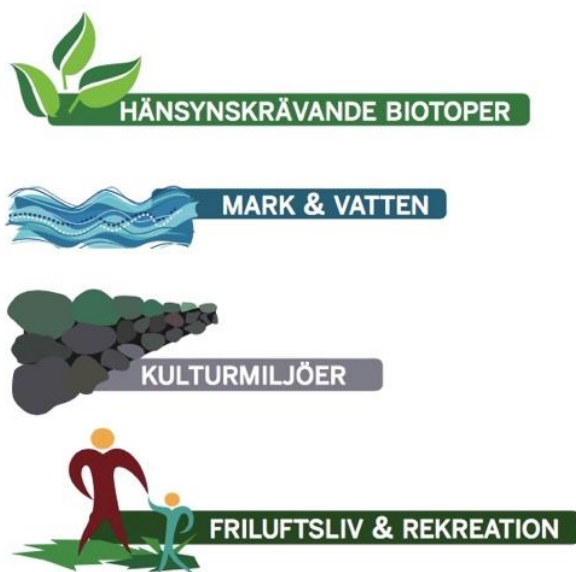
Frivilliga avsättningar, vilket enligt Skogsstyrelsen innebär att skogsägare avsätter en sammanhängande produktiv skogsmark under en längre period enligt en förutbestämd plan. Vanligen handlar frivilliga avsättningar om att skydda och bevara naturvärden, kulturmiljöer eller sociala värden (Skogsstyrelsen, u.å.-a). I certifieringssystemen, FSC och PEFC, finns krav på viss andel av frivilliga avsättningar (FSC 2020; PEFC 2017).

Den sista beståndsdelan av svenska modellen är generell hänsyn. I skogsvårdslagens §30 regleras generell hänsyn, vilket är hänsyn som ska tas till naturvårdens och kulturmiljövårdens intressen. Det handlar om hyggens storlek och utläggning, beståndsanläggning, kvarlämnade träd och trädsamlingar, gödsling, dikning och skogsbilvägars sträckning (Skogsstyrelsen 2022).

Målbilder – rådgivning till skogsägaren

Skogliga aktörer utvecklade tillsammans i en dialogprocess under 2010-talet målbilder för god miljöhänsyn. Arbetet är kontinuerligt och målbilderna förvaltas av Skogsstyrelsen. Syftet med dessa är att öka samsyn och tydlighet kring vad god miljöhänsyn innebär. Målbilderna tjänar således som rådgivning till skogsägare. Målbilderna består av ett antal faktablad indelade i fyra kategorier: hänsynskrävande biotoper, mark & vatten, kulturmiljöer samt friluftsliv och rekreation (Skogsstyrelsen, u.å.-b).

Målbilderna är utvecklade att gälla i hela landet även om lokal anpassning behöver göras. Syftet är att dessa ska gälla vid skogliga åtgärder i produktionsskog, dvs där skogsägaren ska lämna generell hänsyn vid alla typer av skogsvårdsåtgärder (Skogsstyrelsen, u.å.-b).

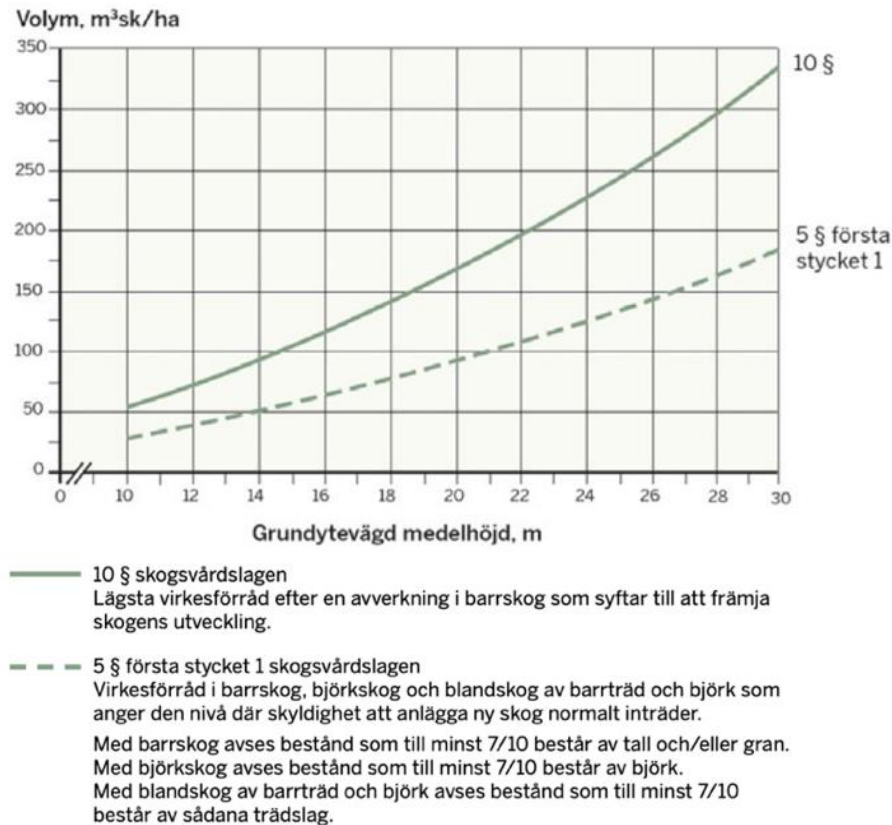

Figur 3. Målbilder för god miljöhänsyn (Skogsstyrelsen, u.å.-a)

Skötselmetoder enligt svensk lagstiftning

Skogsvårdslagen reglerar, förutom att väga ekologi, ekonomi och sociala värden, anläggning av skog och avverkning. I §§5–8 regleras anläggning av skog, återplantering efter avverkning och val av trädslag medan §§ 10–14 handlar om avverkning av skog. Enligt § 10 ska avverkning ske på ett ändamålsenligt sätt för återväxt av ny skog alternativt att främja skogens utveckling. Enligt allmänna råden till 3:1 *kan* trakthyggesbruk vara ändamålsenlig avverkning, och följer således rekommendationen av virkesförrådsdiagrammets heldragna kurva (§10) (se Figur 4) (Skogsstyrelsen 2022).

Allmänna råden till 3:1 beskriver vidare att ändamålsenlig avverkning kan ske med upprepad utglesning på mark som är lämplig för naturlig förnygring, vilket kan tolkas som hyggesfria skötselmetoder. Utglesning bör inte ske så att virkesförrådet är lägre än vad Figur 4, streckade kurvan §5 anger, vilket är lägsta virkesförråd för skyldighet att anlägga ny skog (Skogsstyrelsen 2022).

Figur 4. 10 § och 5 § kurvan Allmänna råd Skogsvårdslagen (Skogsstyrelsen 2022b).

Den historiska beskrivningen visar att hyggesfria skötselmetoder har diskuterats i Sverige i över 100 år, både inom policy och forskning. Trots denna långa diskussion finns det fortfarande osäkerheter kring de ekonomiska aspekterna och det saknas tydliga, formella mål för implementering av dessa metoder inom den svenska skogspolitiken (Sténs m.fl. 2019).

Även om hyggesfria metoder omnämns i olika utredningar och måldokument, som till exempel miljömålen, så saknas det en tydlig och formell skogspolitik kring dessa alternativa brukningsformer. I utvecklingen av Sveriges nationella skogsprogram har både trakthyggesbruk och hyggesfria metoder diskuterats, men det har ännu inte lett till konkreta policymål eller åtgärder för en ökad användning av hyggesfria metoder (Regeringskansliet 2018).

Trakthyggesbruk är den mest använda metoden i produktionsskog medan fri utveckling dominerar som skötselform i de formella områdesskydden. Samtidigt skulle vissa arter gynnas av en ökad variation i brukandet och i naturvården. Det finns därför ett behov av att bredda användandet av olika typer av skogsskötselmetoder för ett mer variationsrikt skogslandskap [...]. Det kan t.ex. handla om [...] olika former av hyggesfria skogsbruksmetoder där så är lämpligt (Regeringskansliet 2018, 16).

I de svenska miljömålen, inom undermålet ”Levande skogar” tas hyggesfria skötselmetoder upp som ett bra komplement till trakthyggesbruk i huvudsak till nytta för biodiversitet, vattenkvalitet och rekreation (Andersson m.fl. 2019).

Sammanfattningsvis visar det historiska perspektivet på en långvarig diskussion kring hyggesfria metoder, men även en brist på tydliga, formella mål och policyer för

att främja en ökad användning av dessa bruksformer inom svenskt skogsbruk, trots att de omnämns i olika utredningar och måldokument.

Alternativa skötselmetoder

I detta avsnitt beskrivs hyggesfria skötselmetoder för att ge en bakgrund till de resultat som diskuteras senare i rapporten.

Hyggesfria skötselmetoder – definition

Hyggesfria skötselmetoder är en samling av skötselmetoder som alla bidrar till att all mark är bevuxen med träd, vanligen i olika skikt. Det finns flera sätt att definiera hyggesfria skötselmetoder.

Svenska FSC pratar om kontinuitetsskogsbruk där målet är att kontinuerligt ha träd på marken och utveckla skogens skiktningar. De anser att frö- och timmerträdställning, luckhuggning och skärmträd är en del av hyggesfria metoder, men inte av kontinuitetsskogsbruk. Hyggesfria metoder kan ha flera mål, medan kontinuitetsskogsbruk främst fokuserar på att utveckla natur- och sociala värden (FSC 2020).

Skogsstyrelsen har haft i uppdrag att utveckla kunskap om hyggesfria metoder och utvärdera effekterna. Begreppet hyggesfritt har utvecklats sedan slutet av 1990-talet, från att innebära mark som länge varit trädbevuxen utan kalhyggen, till att numera innebära brukande enligt skogsvårdslagen utan kalhyggen. Definitionen av hyggesfritt innebär, enligt Skogsstyrelsen, mark som *”under mycket lång tid varit trädbevuxen och tidigare aldrig kalhuggits”* (Appelqvist m.fl. 2021, 13). Begreppet utvecklades vidare och 2010 presenterades första definitionen av begreppet. *”Med hyggesfritt skogsbruk menas [...] brukande i enlighet med skogsvårdslagens regler utan att skogen kalavverkas”* (Appelqvist m.fl. 2021, 13). I definitionen hänvisas också till lägsta nivån enligt 5§ i skogsvårdslagen. Under 2021 kom den nu gällande definitionen av hyggesfria skötselmetoder och är den definition som används i rapporten.

Hyggesfritt skogsbruk bedrivs, enligt definitionen, genom att marken alltid är trädbevuxen och det är ett aktivt val av skogsägaren som en del av den långsiktiga planen. Inom skötselmetoden är vanligt förekommande skötsel luckhuggning och blädning samt skärmställning (”Hyggesfritt skogsbruk”, u.å.).

Luckhuggning handlar om att avverka små ytor, max 0,25 ha så det uppstår luckor i skogen. Dessa luckor förväntas sedan beskogas med naturlig förnygring eller kan planteras (R. Andersson och Appelqvist 2020). Kallas också ibland för schackrutehuggning eller geometrisk luckhuggning⁵⁵⁶.

Blädning liknar gallring, där träd tas ut för att glesa ut, och genom återkommande blädning uppnås en fullskiktad skog (Andersson och Appelqvist 2020).

Överhållen skärm innebär att tallskog förnygras genom att hålla tätare skärmar (jämfört med traditionellt skärmskogsbruk) och skärmen avverkas sedan i steg, vilket resulterar i en fullskiktad skog (R. Andersson och Appelqvist 2020).

Definitionen och kriterier för hyggesfritt skogsbruk är enligt Skogsstyrelsen att det alltid ska finnas träd över 10 meter höjd, med en viss stamtäthet enligt 5§-kurvan i skogsvårdslagen (se fig. 1). Undantag kan göras för att ta ut nya luckor om tidigare

⁵⁵⁶ Schackrutehuggning eller luckhuggning, eller geometrisk luckhuggning är en version av trakthyggesbruket, men med hyggen som är maximalt 0,25 ha stora. I rapporten antar vi att trakthyggesbruk är större hyggen än 0,25 ha.

luckor nått en viss medelhöjd av 2,5 meter. Större kalhyggen får inte uppstå, och vid luckhuggning eller överhållen skärm finns begränsningar i luckornas storlek och tätheten (Appelqvist m.fl. 2021).

Skogsstyrelsen ser hyggesfria metoder som ett komplement till trakthyggesbruk, som bör begränsas till delar av skogsmarken där det är motiverat utifrån miljö-, kultur-, skötsel-, rekreations- eller rennäringsskäl. Myndigheten efterfrågar dock mer kunskap om effekterna av hyggesfria metoder, särskilt gällande produktions- och ekonomiska utfall jämfört med trakthyggesbruk (Appelqvist m.fl. 2021).

Skötsel mål och certifiering

FSCs skogsstandard (riktlinje 6.5.2) föreskriver att skogsägare ska avsätta minst 5% av den produktiva skogsmarksarealen för att utveckla naturvård och/eller sociala värden. Utöver beaktande av biologisk mångfald, förstärkt naturhänsyn, upplevelsevärden och renskötsel, lyfter FSC fram kontinuitetsskogsbruk eller luckhuggning med naturlig föryngring som alternativa metoder för att uppfylla detta mål (FSC 2020).

I kontrast konstaterar PEFCs skogsstandard att trakthyggesbruk är den dominerande metoden i Sverige och att andra skötselmetoder ännu inte har tillräckligt vetenskapligt stöd. Trots detta tillåter PEFC-standarden användning av andra metoder, såsom kontinuitetsskogsbruk eller hyggesfria skötselmetoder, under förutsättning att de är anpassade till det specifika beståndet och dokumenteras i skogsbruksplanen (PEFC 2017).

Sammanfattningsvis ställer FSC tydligare krav på användning av alternativa skötselmetoder, medan PEFC är mer restriktiv men ändå öppen för andra metoder än trakthyggesbruk om de anpassas till lokala förhållanden. Båda standarder lyfter således fram alternativ till trakthyggesbruk, men med olika ambitionsnivåer och krav.

Hyggesfria skötselmetoder – forskningsläget med fokus på sociala och ekonomiska aspekter

I forskning förekommer flertalet studier av hyggesfria skötselmetoder och ekologiska aspekter. Forskning visar att hyggesfria skötselmetoder har i högre grad möjligheter att bidra till ekologiska mål jämfört med trakthyggesbruk (Sténs m.fl. 2019). Exempelvis har forskning kring diversitet av svamp, markvegetations utveckling, dödvedproduktion och olika insekters utveckling diskuterats. Även naturlig föryngring, tillväxt och avverkningsmetoder representeras i forskningen. Vidare har risker, klimatfrågan, kolbalans, och effekter för andra markanvändare såsom rennäring diskuterats (för kortfattad översikt av ekologisk forskning se Hertog, Brogaard, och Krause 2022).

Dock har få studier berört sociala och ekonomiska aspekter av hyggesfria skötselmetoder. Därför fokuserad denna rapport på dessa två aspekter.

Hyggesfria skötselmetoder och sociala aspekter

Skogen har en central roll för människors hälsa och välbefinnande, särskilt under pandemin. Studier visar att ljusa skogar med hög tillgänglighet kan bidra till återhämtning från psykisk ohälsa (Sonntag-Öström 2014). Preferenser för hur skog används och vilken skogstyp som föredras skiljer sig mellan åldersgrupper. Barn föredrar tät, flerskiktad skog, ungdomar föredrar skog med gläntor, medan vuxna föredrar ljusa, öppna skogar (Sténs m.fl. 2019; Aronsson och Rydberg 2004; Rydberg och Falck 2000).

Det finns få studier som fokuserar på sociala värden i ett hyggesfritt skogsskötselsystem i Sverige. En studie bland personer aktiva i skogsskötsel visade att de flesta anser att hyggesfria metoder kan användas med fördel i områden med höga sociala värden. Många såg sociala värden som viktigare än ekologiska, och ansåg att hyggesfria metoder lättare förstås i sociala sammanhang. Jaktvärden lyftes fram som särskilt viktiga (Axelsson och Angelstam 2011).

Forskning visar att besökare föredrar hyggesfria skötselmetoder framför trakthyggesbruk för sin rekreation. Internationell forskning stödjer också att skog som är "städad" och lättframkomlig är att föredra ur ett socialt perspektiv och slutsatsen är att bland andra hyggesfria skötselmetoder eller andra lågintensiva metoder är att föredra ur ett socialt perspektiv (Edwards m.fl. 2012; Lindhagen 2000).

En studie från Skinnskatteberg-området visar att användningen av skogen är central i förvaltningsbeslut gällande sociala värden. Identifiering av så kallade "hot spots" för rekreation är ett viktigt led, där olika rekreationsvärden kartläggs för att förstå hur olika användargrupper brukar skogen och för vilket syfte. Utifrån denna kunskap kan sedan skogsbruket anpassas för att bättre möta de sociala behoven (Persdagen och Westerlund 2020). Kontexten, kulturen i det lokala samhället samt skogens karaktär kan dock variera mycket mellan olika områden. Detta gör att generella rekommendationer behöver anpassas till den lokala situationen och kan inte enkelt generaliseras över större områden (Lidestav m.fl. 2020).

Slutsatsen är att en detaljerad kartläggning och analys av de sociala värdena på lokal nivå är nödvändig för att kunna anpassa skogsförvaltningen på ett sätt som tillgodoser de olika intressena och preferenserna hos de som brukar skogen för rekreation och andra sociala syften.

I målbilder för rekreation och friluftsvärden särskiljs när-skogar, som är närmast samhällen från friluftsskogar som används av allmänheten, men som ligger längre från samhället. Även uppehållsplatser, stigar och leder nämns i målbilden. Särskilt hyggesfria metoder nämns i målbilden som ett medel för att uppnå skogskänsla, men även anpassade skötselmetoder som mindre hyggen, förhöjd avverkningsålder samt att gynna trädslagsblandning. Målbilder för rekreation och friluftsvärden trycker på behovet av kommunikation med de som använder skogen, precis som Persdagen och Westerlunds (2020) studie visade (Skogsstyrelsen, u.å.-b).

Hyggesfria skötselmetoder och ekonomi

Enligt en studie anses inte hyggesfria skötselalternativ vara ekonomiskt effektiva jämfört med trakthyggesbruk. Hyggesfria metoder är dyrare på grund av längre tidsåtgång, större maskiner och ökad bränsleförbrukning. Detta skulle medföra minskad årlig tillväxt och ökade kostnader om hyggesfria metoder tillämpades på 10% av den produktiva skogsmarken. (Axelsson och Angelstam 2011) visar i en intervjustudie med skogsägare, planerar och virkesköpare att hyggesfria skötselmetoder kan vara ett alternativ för skogsägare som har andra mål än ekonomiska, och att det kan vara en metod som är användbar där trakthyggesbruk är svårt. Nära samhällen och i områden med höga ekologiska värden lyftes fram som exempel (Axelsson och Angelstam 2011).

Enligt en studie är hyggesfria skötselmetoder en dyrare skötselmetod jämfört med trakthyggesbruk när det gäller maskinanvändning. Dieselförbrukningen ökar med 21% och drivningskostnaden stiger med 28% vid hyggesfri skötsel. Detta beror på att avverkningsobjekten tar längre tid eftersom maskinen måste köra längre sträckor eftersom avverkningsobjekten står glesare. Dessutom krävs större maskiner då det är större träd

som skördas, och tidsåtgången ökar eftersom hänsyn måste tas till kvarvarande träd (Jonsson och Sonesson 2017).

Konsekvenserna av att använda hyggesfria skötselmetoder på 10% av landets produktiva skogsmark skulle bli betydande enligt studien. Tillväxten skulle minska med 30%, från 8 milj. m³sk/ha till 5,6 milj. m³sk/ha per år. Samtidigt skulle kostnaderna öka med 16

8 milj. kronor på grund av den längre tidsåtgången vid skörd. Dieselförbrukningen skulle också öka med 2470 m³ per år. Slutsatsen är att noggrann planering och kunskapsöverföring till maskinförare är viktigt om man saknar tidigare erfarenhet av hyggesfritt skogsbruk (Jonsson och Sonesson 2017).

Forskning kring ekonomiska effekter av olika hyggesfria skötselmetoder

För att förstå vilka ekonomiska effekter olika skötselmetoder inom hyggesfri skötsel ger genomfördes fyra fallstudier i Sverige (Sonesson 2017). Tabell 1 visar de olika skötselmetoderna, medan Tabell 2 visar resultaten av simuleringarna. Figur 5 visar vidare de olika beståndens nuvärde.

Tabell 1. Simulering ekonomisk effekt av olika hyggesfria skötselmetoder (Sonesson 2017).⁵⁵⁷

	Exempel A: blädning	Exempel B: omställning till blädning	Exempel C: geometrisk luckhuggning	Exempel C: överhållen skärm
Ståndortsindex	G20	G32	T22	T25
Ålder (år)	Olikåldrig	28	53	80
Scenario (medeltillväxt)	Avverkning direkt, föryngring (4,1 m ³ sk/ha) Svag blädning (40) (2,6 m ³ sk/ha) Stark blädning (60 %) (2,4 m ³ sk/ha)	Gallring + slutavverkning (8,5 m ³ sk/ha) Hård gallring (65) + gallring 15 års intervall (8,2 m ³ sk/ha)	Avverkning om 20 år, föryngring (5,4 m ³ sk/ha) Hälften avverkas direkt geometrisk luckhuggning föryngras. Överhållning resten 20 år. 40 års cykler med gallring och avverkning i rutorna. Föryngra med förädlade plantor (4,3 m ³ sk/ha (i 40 år) därefter 5,2 m ³ sk/ha)	Avverkning nu, föryngring (6,0 m ³ sk/ha) Skärm, avverkas efter 20 år, markberedning samt naturlig föryngring, omloppstid 80 år: Gles skärm 150 st/ha, (5,2 m ³ sk/ha) Tät skärm 250 st/ha (4,6 m ³ sk/ha)

Den presenterade studien undersöker olika skötselmetoder för fyra olika skogsbestånd (A, B, C och D) med olika strukturer och åldrar. För bestånd A, en olikåldrig flerskiktad skog, visar resultaten att trakthyggesbruk ger högst nuvärde över hela ränteintervallet (1–5%), följt av stark blädning. Detta beror på den stora skillnaden i virkesproduktion mellan alternativen. För bestånd B, ett enskiktat 28-årigt bestånd, ger slutavverkning följt av föryngring med gran högst nuvärde upp till 2% ränta. Vid högre räntor är övergång till blädningsbruk mer lönsamt, tack vare den initialt höga virkesproduktionen och avsaknad av föryngringskostnader. För bestånd C, ett 53-årigt enskiktat bestånd, ger trakthyggesbruk högst nuvärde för alla räntenivåer, även om

⁵⁵⁷ Med hjälp av ståndortsindex kan en uppfattning av vilken tillväxt av olika trädslag (G=gran, T=tall) i m³sk/ha² kan förväntas i ett område under en specifik tid. Generellt tolkas ett högre tal ge högre tillväxt på kortare tid. Ståndortsindex är också indelat efter 5 områden i Sverige (Boghged 2010).

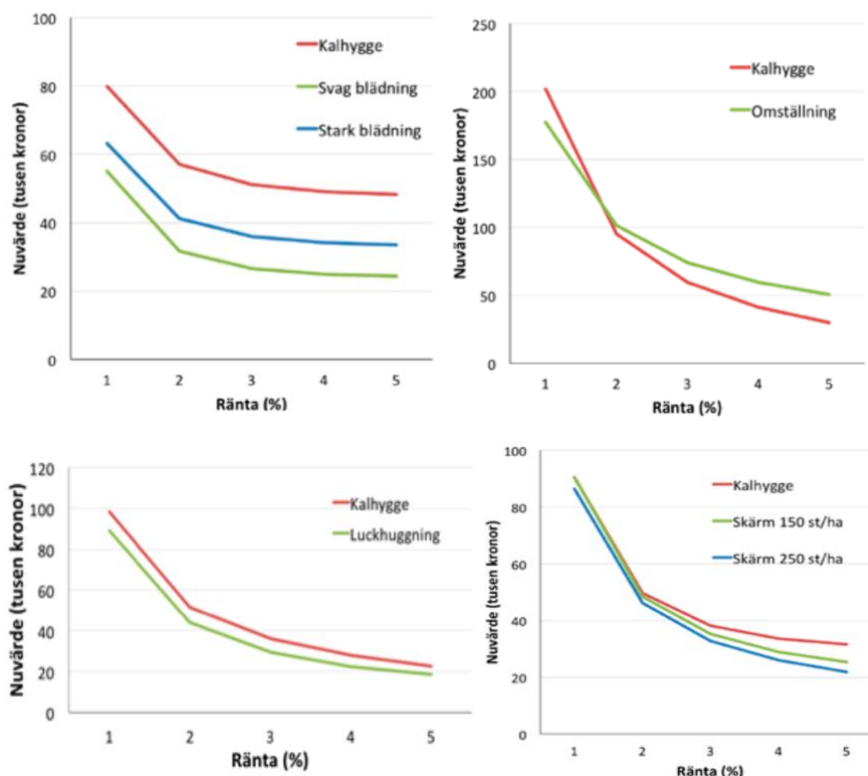
skillnaderna är relativt små. Omställningen till luckhuggning är inte optimal i detta fall. För bestånd D, en 80-årig enskiktad skog, ger slutavverkning högst nuvärde för alla räntor, följt av gles skärm och tät skärm. Vid högre räntor (över 3%) sjunker nuvärdet mer för skärmställningarna än för slutavverkning (Sonesson 2017).

Genomgående visar resultaten, illustrerad i Tabell 2 och Figur 5 att trakthyggesbruk ofta ger högst lönsamhet, men att blädning och skärmställning kan vara mer lönsamma under vissa specifika förutsättningar.

Tabell 2. Resultat av simulering exempel hyggesfria skötselmetoder (Sonesson 2017).

	Exempel A: blädning	Exempel B: omställning till blädning	Exempel C: geometrisk luckhuggning	Exempel C: överhållen skärm
Nuvärde vid 2 (3) % ränta (ungefärligt, tusen kronor) Se figur 2	Avverkning 58 (50) Svag blädning 30 (25) Stark blädning 41 (37)	Gallring + slutavverkning 95 (60) Hård gallring 100 (70)	Avverkning 51 (38) Luckhuggning 42 (30)	Avverkning 50 (39,5) Gles skärm 49 (38) Tät skärm 48 (37)
Nuvärde	Högst för avverkning, därefter stark blädning, lägst för svag blädning.	Hård gallring ger högre nuvärde vid ränta över 2 %.	Högst nuvärde för avverkning om 20 år, dock liten skillnad.	Avverkning nu ger högst nuvärdet. Därefter gles skärm, och sist tät skärm. Ränta 1-2 % ger i stort sett samma nuvärde.
Analys	Virkes- produktionen i de olika alternativen skiljer sig.	Högt virkesuttag i början och avsaknaden av föryngrings- kostnader.	Omställning till luckhuggning ger inte optimal tillväxt.	Föryngring under skärm långsammare än föryngring med förädlade plantor.

Enligt Sonesson (2017) kan simuleringar av skogsbruksåtgärder inte generaliseras och användas direkt på andra bestånd, utan syftar främst till att exemplifiera möjliga ekonomiska effekter av olika omställningar i skötselmetoder. De simuleringar som görs med Heureka-systemet har vissa begränsningar, till exempel i att simulera kanteffekter vid luckhuggning och hantera flerskiktad skog. Resultaten visar att luckhuggning, som en hyggesfri metod, ger den minsta skillnaden i nuvärde jämfört med trakthyggesbruk, främst eftersom förädlade plantor används. Tillväxten varierar mellan de olika skötselmetoderna, och genomgående har trakthyggesbruk den högsta tillväxten och ger det högsta nuvärdet, förutom vid höga räntor där omställning till blädning kan vara ett bättre alternativ.

Figur 5. Nuvärde för fyra alternativa bestånd och jämförelse mellan trakthyggesbruk och olika typer av hyggesfria skötselmetoder (Sonesson 2017).

Barriärer för implementering av hyggesfria skötselmetoder

I en studie av Hertog, Brogaard och Krause (2022) undersökte forskarna uppfattningar om barriärer för införandet av hyggesfria skötselmetoder hos två grupper av aktörer - nischaktörer som redan implementerat sådana metoder och regimaktörer som vanligtvis använder trakthyggesbruk (Figur 6).

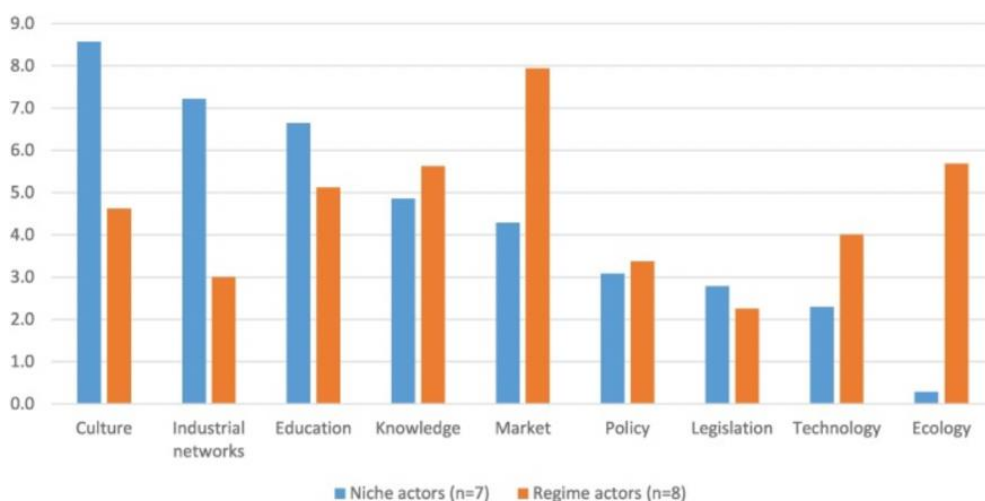
Den viktigaste faktorn som nischaktörerna lyfte var den befintliga kulturen och traditionen inom skogsbruket, där utbildning och kunskap främst fokuserar på trakthyggesbruk. En nischaktör menade att "*den största barriären är att skogsägare är ganska passiva [...], de köper all service från timmerköpare i stället. Och det ger industrin ganska mycket makt.*" (Hertog, I. M., Brogaard, och Krause 2022, 7)

För regimaktörerna var det främst ekonomiska faktorer som utgjorde de största hindren, såsom högre kostnader och lägre inkomster vid användning av hyggesfria metoder. Kunskap och utbildning identifierades också som stora hinder, liksom upplevda ekologiska risker, exempelvis ökad risk för stormskador och barkborreangrepp (Hertog, I. M., Brogaard, och Krause 2022).

Både nischaktörer och regimaktörer påpekade att det saknas tillräcklig kunskap om hyggesfria metoder bland skogsägare och rådgivare, och att den svenska forskningen på området är bristfällig jämfört med internationell forskning. Nischaktörerna har därför fått söka information och tillämpa en "trial and error"-metod. Regimaktörerna lyfte även att den befintliga teknologiska utvecklingen är anpassad för trakthyggesbruk, vilket uppfattades som ett hinder. Dock använder nischaktörerna samma maskiner, även om de menar att de behöver bättre anpassas för hantering av större träd (Hertog, I. M., Brogaard, och Krause 2022).

Sammanfattningsvis identifierade båda grupperna kulturfaktorer, ekonomiska faktorer, kunskapsbrist och teknologiska aspekter som viktiga hinder för en ökad

tillämpning av hyggesfria skötselmetoder i det svenska skogsbruket. Det finns få ekonomiska incitament att implementera metoden, och efterfrågan på virke är hög, särskilt med tanke på den pågående gröna omställningen ett mot biobaserat samhälle (Hertog, Brogaard, och Krause 2022).

Figur 6. Barriärer för implementering av hyggesfria skötselmetoder (CCF) (Hertog, Brogaard, och Krause 2022).

Målsättning skogsägande

Skogsägare kan ha mycket skilda målsättningar med sitt skogsägande. För vissa är ekonomisk avkastning den primära drivkraften, och de ser skogen som en investering som ska ge god ekonomisk utdelning. Andra skogsägare kan ha ett större fokus på naturvård och miljömål, och värdesätter de ekologiska värdena och rekreationsmöjligheterna i skogen högre än den ekonomiska nyttan. Vissa ser skogen som en resurs för framtida generationer och vill säkra en långsiktig hållbar skogsskötsel. Ytterligare andra kan motiveras av traditionella, kulturella och emotionella band till den egna skogen, som ett arv att förvalta. Denna stora variation i målsättningar bland skogsägare gör att valet av skötselmetoder också kommer att variera - vad som är viktigt för en skogsägare behöver inte alls vara lika prioriterat för en annan. Detta är en utmaning när det gäller att främja användningen av hyggesfria metoder, då olika skogsägare har olika preferenser och behov som måste beaktas (Rivière och Widmark 2016).

Svenska kyrkans målsättning skogsägande

Enligt Lag om Svenska kyrkan, §9, ska

“Prästlönefastigheter och prästlönefonder (prästlönetillgångar) har till ändamål att bidra till de ekonomiska förutsättningarna för Svenska kyrkans förkunnelse. Endast avkastningen får användas för ändamålet.

Prästlönetillgångarna skall förvaltas av Svenska kyrkan såsom självständiga förmögenheter. Regeringen får besluta om tillsyn av förvaltningen.

Förmögenheten skall vara placerad på ett godtagbart sätt.”(Lag om svenska kyrkan, u.å.).

Vidare beskrivs att *[P]rästlönetillgångarna ska förvaltas så effektivt som möjligt och på ett sätt så att de ger bästa möjliga uthålliga totalavkastning och att [...]*

naturvårdens och kulturmiljövårdens intressen beaktas. För att uppfylla kraven krävs ett långsiktigt och hållbart brukande av skogen (Svenska kyrkan, u.å.).

Svenska kyrkan och framtida skogsskötsel

Förslag framtida målsättning Svenska kyrkan

I utredningen av framtidens skogsskötsel inom Svenska kyrkan föreslås en ny målsättning med fokus på hållbarhet ur såväl andliga, ekologiska, ekonomiska och sociala aspekter.

Prästlönetillgångarna ska förvaltas ändamålsenligt och effektivt. Andlig, ekologisk, ekonomisk och social hållbarhet ska säkerställas i förvaltningen. Tillgångarna ska därtill förvaltas på ett etiskt försvarbart sätt i enlighet med kyrkans grundläggande värderingar.

Vid förvaltningen av prästlönefastigheterna ska biologisk mångfald skyddas och främjas och kulturmiljövårdens intressen beaktas.

Målet för skogsförvaltningen är att skapa ett varierande och multifunktionellt landskap med en mångfald av bruksmetoder där fler nyttigheter kan levereras samtidigt såsom ekonomisk avkastning, ekosystemtjänster i övrigt och social välfärd (utredning Svenska kyrkan, 2024).

På uppdrag av Svenska kyrkan för att stödja beslutsfattande i relation till den nya föreslagna målsättningen simuleras skogens utveckling i relation till fem olika alternativa skötselscenarier. Analyser genomfördes med hjälp av det skogliga beslutsstödsystemet Heureka PlanVis. I PlanVis anges ramar för hur skogen ska skötas. Utifrån nuvarande tillstånd och olika skötselinställningar beräknas i ett första steg många olika alternativ för hur skogen utvecklas. I andra steget används optimerande metoder (linjär programmering) för att välja de skötselalternativ som bäst uppfyller beslutsfattarens mål och krav. Scenarierna beräknades för en tidsperiod av 50 år eftersom längre tidsserier ger för osäkra resultat.

Syftet att arbeta med scenarier är att utforska olika möjliga framtida situationer, och utforska osäkerhet och drivkrafter för den framtida utvecklingen. Syftet är också att tydliggöra konsekvenser av förändringar, och genom att jämföra med ett referensalternativ kan det bidra till att förstå vad faktiska förändringar kan få för konsekvenser och hjälper till att förstå vilka vägval som är möjliga. Målet med scenarioanalys är att ge beslutsfattare ett bredare perspektiv och bättre beslutsunderlag, särskilt i strategiska beslut som får effekter på längre sikt. Scenarioanalys kan också skapa en plattform för förståelse, dialog och samarbete kring framtida utmaningar inom en organisation (Haigh 2019). Beslutsunderlaget utgör också en bas för att välja vilka avvägningar som bör göras i relation till skogsägarens målsättningar, i detta fall balansera andliga, ekologiska, ekonomiska och sociala aspekter i framtida skogsskötsel.

Metod simulering

För analysen upprättades fyra scenarier och ett referensalternativ. I referensalternativet används trakthyggesbruk i huvudsak, och syftet med referensalternativet är att skapa en utgångspunkt för jämförelse. Detta kan också tolkas som ett scenario, men eftersom det är relativt långt från ett verkligt tillstånd

benämns detta som referens i studien och syftet är att ha en neutral referenspunkt att jämföra de övriga scenarierna med. I detta fall ska det på inget sätt uppfattas som business as usual utan snarare fungera som ett basalternativ (enligt svensk policy). Referensalternativet innebär att trakthyggesbruk sker på 89% av ytan, medan 11% lämnas utan skötsel (naturresevat och frivilliga avsättningar). Av de 89% motsvarar 10% arealhänsyn.

Gemensamt för alla andra scenarier är att 20% av skogen lämnas utan skötsel. I de övriga 80% skiljer sig skötseln åt mellan scenarierna (Tabell 3). Andelen skog som sköts med hyggesfria metoder varierar mellan noll och 60%. De hyggesfria metoder som används är selektiv avverkning, dvs. blädning i gran-dominerad skog, och schackrutehuggning i övrig skog. Bortsett från hyggesfria metoder sköts övrig skog med anpassat trakthyggesbruk. Mager tallskog inom renskötselområdet sköts marklavsanpassad med hårda röjningar och gallringar för att håller grundytan låg genom hela omloppstiden i syfte att gynna marklaven. I övrig skog som sköts med trakthyggesbruk gynnas löv i röjning och gallring för att skapa blandskogar. Omloppstiden för en del av skogen förlängs med minst 20% utöver lägsta tillåtna slutavverkningsålder. Contortadominerad skog avvecklas allt eftersom och återplanteras med svensk tall. Mellan 10 och 20% av den brukade skogen avsätts som arealhänsyn. Detta sker i början av simuleringen, oavsett beståndsålder och oberoende av scenario. Inom trakthyggesbruk med blandskogsskötsel och inom schackruteskötsel är målet att 40% av stammarna (i röjning) eller av grundytan (i gallring) ska vara löv. Se appendix 1 för detaljer om de olika scenariernas sammansättning.

I analyserna användes Heureka PlanVis. I PlanVis simuleras det först ett stort antal olika skötselalternativ för varje yta. I den efterföljande optimeringen sätts det upp mål och krav som ska uppfyllas. Optimeringsrutinen väljer sedan den kombination av skötselalternativen för alla ingående ytor som bäst uppfyller dessa mål och krav. I alla scenarier maximerades de ackumulerade nettointäkterna från skogsbruket, givet att ett antal krav skulle vara uppfyllda. Alla scenarier inkluderade ett så kallat jämnhetskrav som innebär att avverkningsvolymen inte skulle öka eller minska mer än 5% mellan angränsade femårs-perioder, för att undvika alltför stora skillnader i avverkningsvolym över tid. Beroende på scenario fanns det även krav på hur mycket skogsareal som ska vara gynnsam för marklav samt arealandelar för blädning eller schackrutehuggning.

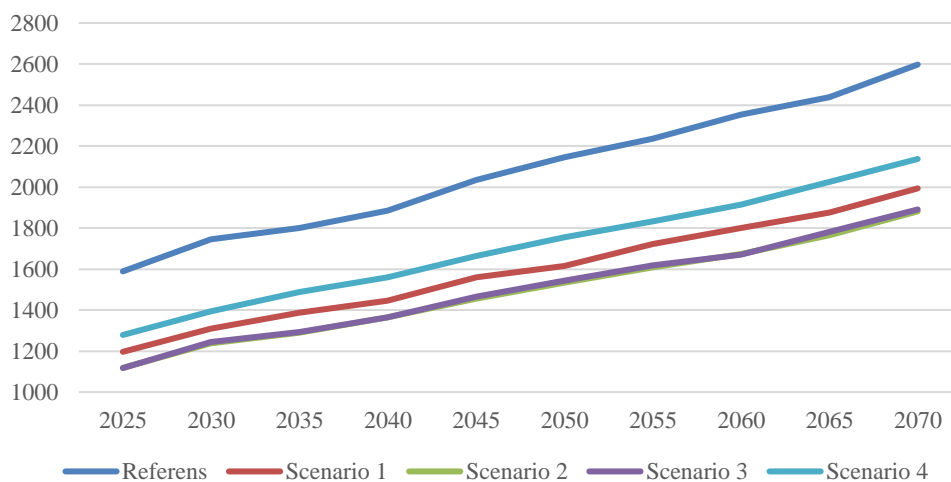
Tabell 3. Skötselscenarier i studien.

	Referens	Scenario 1	Scenario 2	Scenario 3	Scenario 4
Ingen skötsel	11%	20%	20%	20%	20%
Trakthyggesbruk	89%				
Avveckling av contorta		1%	1%	1%	1%
Marklavsanpassat skogsbruk		8%	8%	8%	8%
Blädning		2%	22%	31%	10%
Schackrutehuggning			6%	29%	16%
Blandskogsskötsel		70%	43%	11%	45%
Arealhänsyn	10%	20%	20%	20%	15%

Simuleringsresultat

Ekonomiska faktorer: avverkningsvolym och nettotillväxt

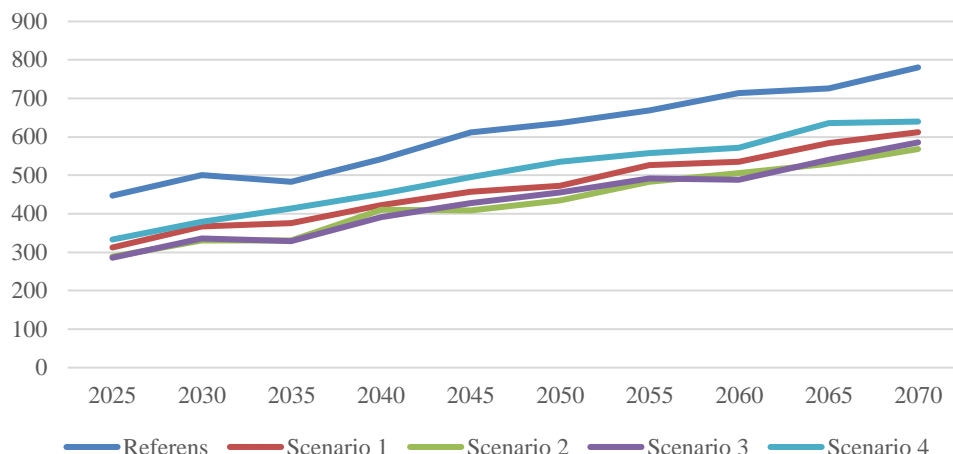
I samtliga scenarier ökar avverkningsvolymen (både timmer och massaved), som Figur 7 visar. Referensalternativet uppvisar högst virkesavkastning, vilket är naturligt då detta alternativ innebär uteslutande trakthyggesbruk som skötselmetod samt att mindre areal lämnas för fri utveckling. Scenario 1 till 4 uppvisar en stigande avverkningsvolym och följer referensalternativets kurva. Scenario 4 uppvisar högst avverkningsvolym över de 50 simulerade åren. Detta beror i huvudsak på att det är en lägre andel hyggesfria skötselmetoder i detta scenario, samt att arealhänsynen är 15% i stället för 20%. Intressant är att scenario 2 och 3 följer varandra exakt. Dessa ger lägst avverkningsvolym av de fyra scenarierna vilket beror på att det är relativt höga andelar av blädning. Trots att scenario 2 och 4 har i stort sett samma andel hyggesfria skötselmetoder skiljer sig avverkningsvolym. Noterbart är att det skiljer vid slutpunkten för simuleringarna 256 000 m³fub per år mellan de två alternativen. Skillnaden mellan scenario 4 och 1 är mindre kring 144 000 m³fub per år.

Notera startvärde på y-axeln är inte 0.

Figur 7. Avverkningsvolym 1000 m³fub/år.

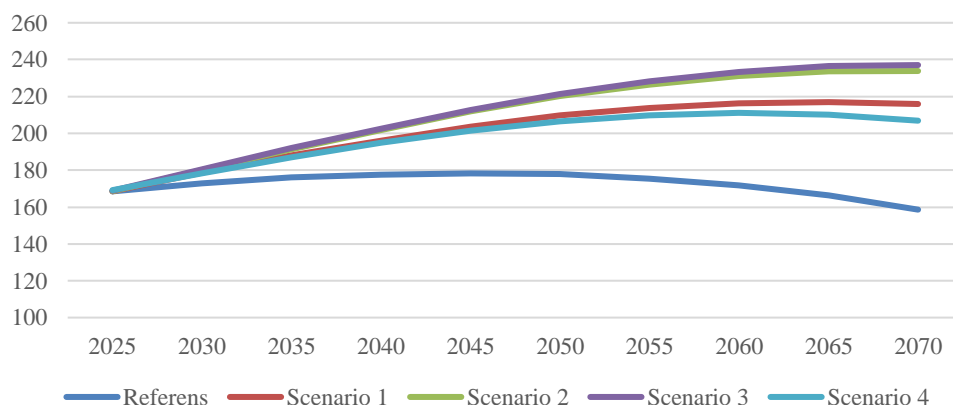
Nära kopplat till avverkningsvolym är nettointäkt av avverkning vilket illustreras i Figur 8. Kurvorna har samma trender som uppvisas i avverkningsvolym, även om nettointäkt fluktuerar något mer än avverkningsvolymerna. Scenario 4 ger högst nettointäkt av de fyra scenarierna medan scenario 2 och 3 ger lägst. Vid slutet av simuleringen är skillnaden i nettointäkt mellan det högsta och det lägsta scenariot (4 och 2) 71 milj. SEK per år, medan skillnaden mellan scenario 4 och 1 är 28 milj. SEK per år. Skillnaden är i sammanhanget liten mellan scenario 2 och 3 (17 milj. SEK per år). Ett troligt skäl till att scenario 2 och 3 ger lika resultat trots olika andel hyggesfria metoder är att ökad andel blädning kompenseras delvis av att större arealer slutavverkas. Dessutom är inte exv. kanteffekter medräknas i Heureka då dessa inte kan simuleras än. Under hela perioden fluktuerar skillnaderna mellan scenarierna. Dock följer, med undantag av scenario 2 och 3, nettointäkten avverkningsvolymen.

Notera startvärde på y-axeln är inte 0.

Figur 8. Nettointäkt, milj SEK per år.

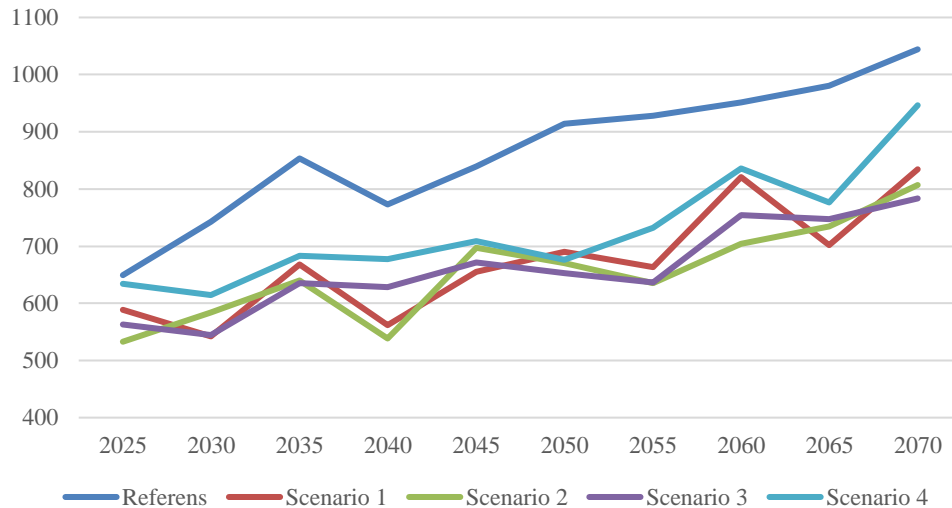
Utvecklingen av stående volym över tid (Figur 9) visar på en avtagande stigande trend för samtliga scenarier. Här är scenario 2 och 3 de som uppvisar högst virkesförråd av timmer, medan scenario 4 har lägst, bortsett från referensscenariot som har avgörande lägst virkesförråd. Detta har en tydlig koppling till de hyggesfria skötselmetoder som karaktäriserar scenario 3 samt den höga andelen av blandskogsskötsel som simuleras i scenario 2 där bland annat förlängda omloppstider tillämpas.

Notera startvärde på y-axeln inte är 0.

Figur 9. Utveckling av stående volym över tid, m3sk/ha.

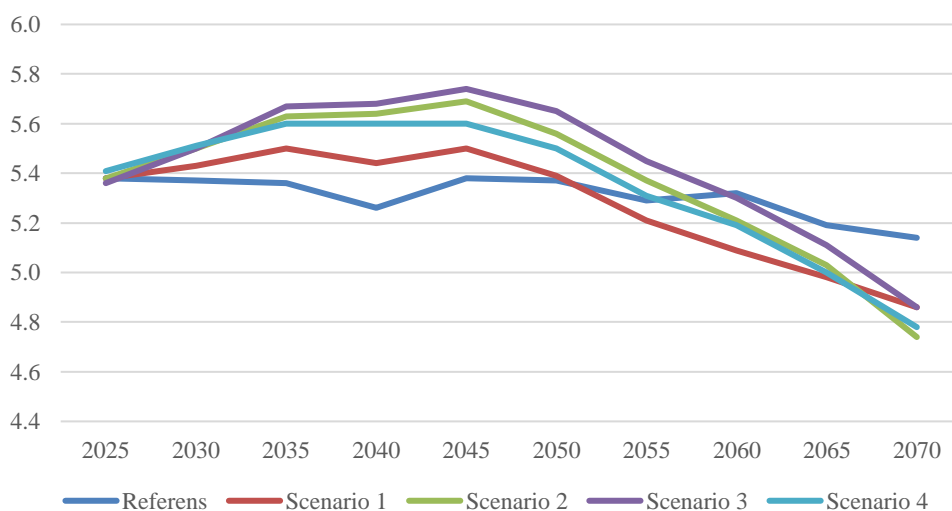
Jämfört med stående volym uppvisar simuleringen av massavedsvolym en mer fluktuerande trend, även om den är uppåtgående. Enligt Figur 10 är massavedsvolymer vid slutet av simuleringsperioden i stort sett exakt lika stora i scenario 4 och referensen och skillnaden mellan de tre scenarierna 1, 2 och 3 är små. Detta innebär att det scenariot som har högst andel hyggesfria skötselmetoder (3) ger lägst nivå av massavedsvolym när simuleringsperioden är slut, men sett över tid ger scenariot högre volymer än scenario 1 och 2 periodvis, vilket troligen beror på gallring av bestånd för etablering av hyggesfria skötselmetoder.

Notera startvärde på y-axeln är inte 0.

Figur 10. Utveckling av massavedsvolymen över tid, 1000 m³ub/år.

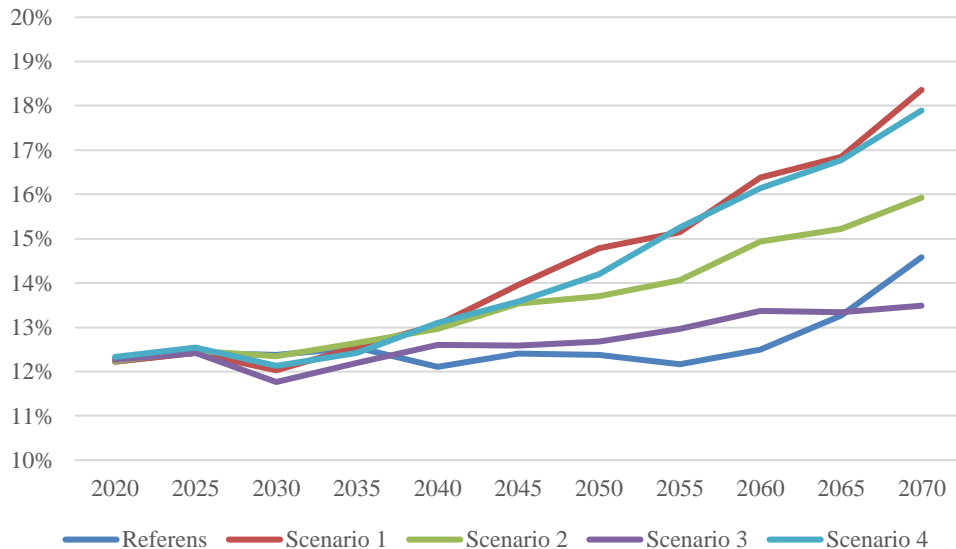
Nettotillväxt, dvs tillväxt minskat med naturliga avgångar, vilket illustreras i Figur 11, visar på en vikande trend för samtliga scenarier, inklusive referensalternativet. I slutet av simuleringsperioden har referensalternativet högst nettotillväxt, och kurvan uppvisar en nära nog linjär utveckling. Av scenarierna har scenario 3, med största andel hyggesfria skötselmetoder högst nettotillväxt under hela simuleringsperioden, bortsett från sista fem åren. Att de scenarier som inkluderar olika grader av hyggesfria skötselmetoder troligen kan lägre nettotillväxt förklaras av att tillväxt i blädning är i genomsnitt lägre i simuleringarna än i trakthyggesbruk och i schackruteskötsel (eftersom en del plantering tillämpas där precis som i trakthyggesbruk). Dessutom måste de bestånd som sköts med schackrutehuggning avverkas tidigt eller sent, dvs förkortad eller förlängd omloppstid (jämfört med optimal avverkningsålder). Osäkerhet i analysen finns dock då Heureka har svårt att modellera kantzoner i schackrutehuggning och det finns indikationer på att Heureka underskattar tillväxt i blädningsbruk.

Notera startvärde på y-axeln är inte 0.

Figur 11. Utvecklingen av nettotillväxten, m³sk/ha/år.

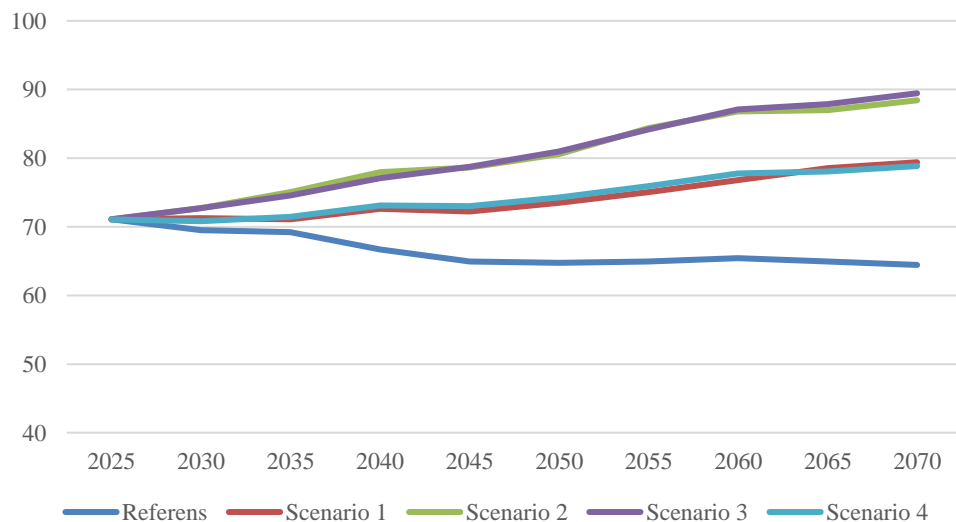
Andelen lövinslag, Figur 12, varierar mycket mellan de olika scenarierna. Referensalternativet har under i stort sett hela simuleringsperioden lägst lövandel, bortsett från sista fem åren. Detta beror på att det traditionella trakthyggesbruket som tillämpades i referensalternativet inte specifikt gynnar lövtillväxt. Scenario 1 och 4 har högst andel löv vid simuleringsperiodens slut, och skillnaden är en procentenhet mellan de två. Efter drygt halva tiden, vid år 2045, ökar lövandelen betydligt mer i dessa scenarier än i övriga.

Notera startvärde på y-axeln är inte 0.

Figur 12. Lövandel, andel av volymen i %

De scenarier som innebär olika andelar av hyggesfria skötselmetoder innebär också högre medelålder, som Figur 13 illustrerar. Scenario 2 och 3 ger en högre medelålder under hela simuleringsperioden, medan referensalternativet är lägst. Slutsatsen är att hyggesfria skötselmetoder ger en högre medelålder eftersom metoden innebär att överhålla delar för att sköta skogen hyggesfritt.

Notera startvärde på y-axeln är inte 0.

Figur 13. Medelålder all skog, år

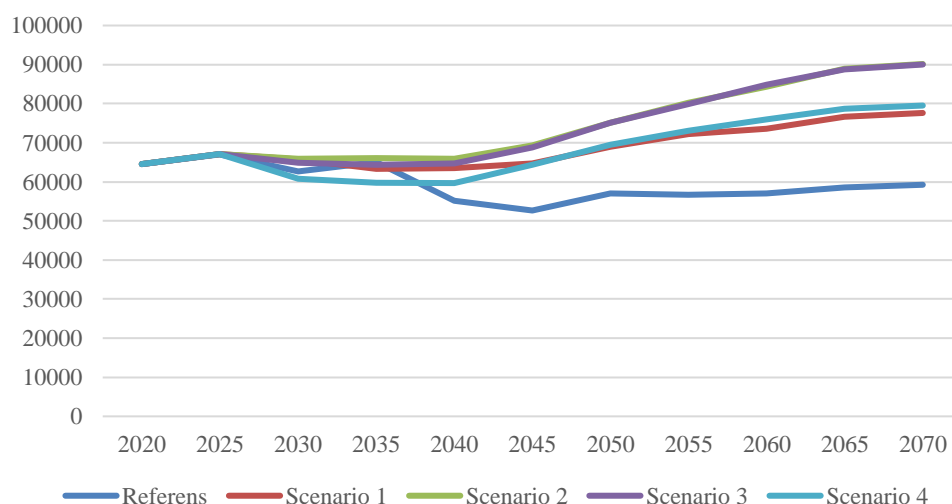
Sammanfattningsvis visar resultaten av simuleringen att vad gäller ekonomiska faktorer, såsom avverkning, nettointäkt samt nettotillväxt, visar scenarierna lite olika resultat. För avverkningsvolym och nettointäkt ger scenario 4 bäst resultat. Det innebär att för ekonomisk avkastning är en kombination av blandskogsbruk med hyggesfria skötselmetoder mest lönsamt. Scenario 1 ger högre avkastning än scenario 2 och 3. Bäst ekonomisk avkastning ger referensalternativet, vilket förklaras av att störst avverkningsvolym kan erhållas vid trakthyggesbruk och således högst ekonomisk avkastning. Lövandel har en positiv utveckling i scenario 4, och ger högst ökning av lövandel tillsammans med scenario 1, där trakthyggesbruk anpassas och relativt låg andel av hyggesfria skötselmetoder förekommer. När det gäller nettotillväxten, dvs tillväxten minskad med naturlig avgång, uppvisar dock scenario 4 sämst utveckling, men skillnaderna är mycket små jämfört med de övriga scenarierna, medan referensalternativet är något bättre.

Slutsatser är att för att gynna ekonomiska värden bör en kombination av trakthyggesbruk med hyggesfria metoder användas. Dock ger referensalternativet med enbart trakthyggesbruk högst ekonomiska avkastning.

Indikatorer för naturvård för biologisk mångfald

För att utvärdera scenariernas effekter på biologisk mångfald används två indikatorer: andelen gammal skog (äldre än 120/140 år) och andelen äldre lövrik skog.

För gammal skog (Figur 14) uppvisar de fyra scenarierna en liknande trend i början av simuleringsperioden, medan skillnaderna blir större mot slutet av perioden. Återigen uppvisar scenario 2 och 3 nära nog exakt samma utveckling, och är de som ger högst andel äldre skog. Skillnaden mellan scenario 2 och 3 och scenario 4 som är näst bäst motsvarar 10 000 ha. I den grandominerade skogen ökar andelen gammal skog snabbare med ökande andel hyggesfritt, eftersom en ökande areal skog som sköts med selektiv avverkning klassas som gammal skog över tid.

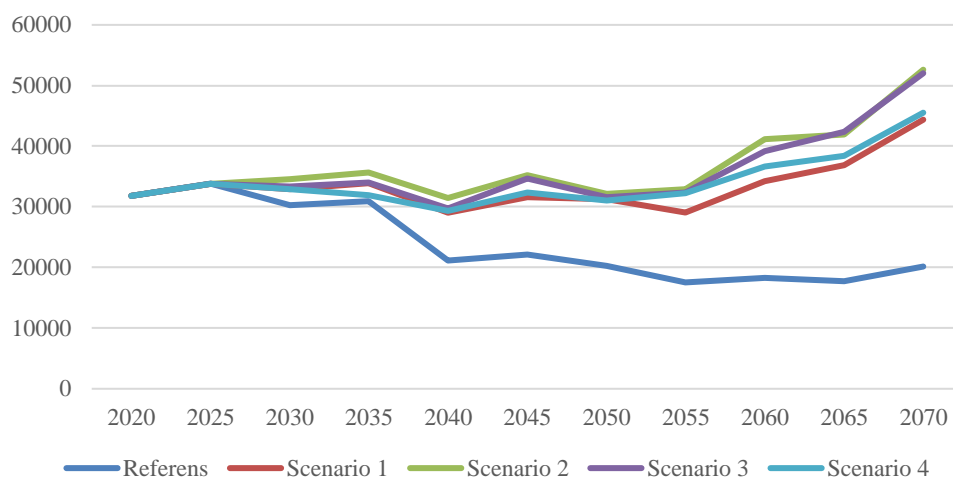

Notera startvärde på y-axeln är inte 0.

Figur 14. Areal gammal skog (> 120 år i södra Sverige, >140 år i norra Sverige), utveckling över tid, ha.

Vidare kan höga naturvärden finnas i äldre lövrik skog. Som Figur 15 visar följer de fyra scenarierna varandra väl, och trenden är svagt uppåtgående, med en kraftigare

ökning mot slutet av simuleringsperioden. Åter är scenario 2 och 3 lika, och ger högst andel äldre lövrik skog, en ökning motsvarande lite drygt 60% under simuleringsperioden. Anledningen till ökningen är att i scenarier 1 till 4 gynnas löv i såväl röjning som gallring, både i trakthyggesbruket och schackrutehuggning. I referensalternativet gynnas löv inte specifikt, därav den avvikande utvecklingen i detta scenario.

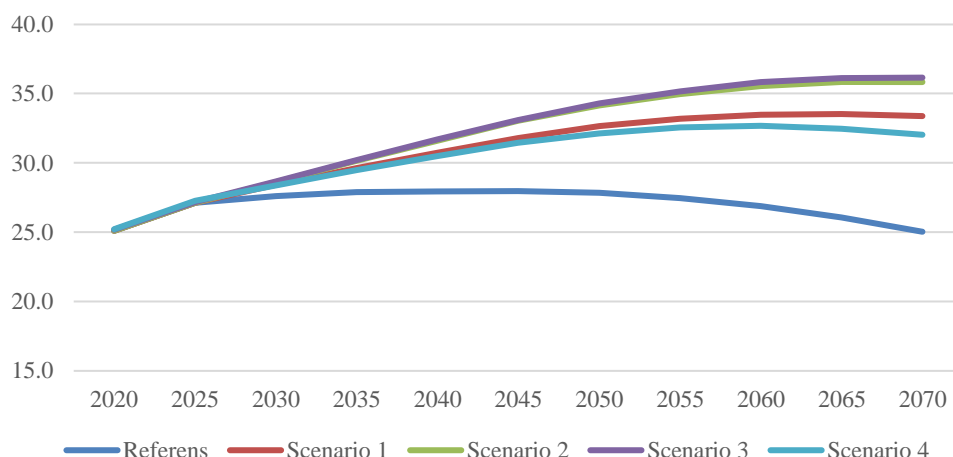
Figur 15. Areal äldre lövrik skog (>60 år med lövandel > 25 %), utveckling över tid, ha.

En kombination av hyggesfria skötselmetoder och anpassad skötsel och trakthyggesbruk, enligt scenario 2 och 3, ger sammanfattningsvis bäst utfall för biologisk mångfald. Såväl arealen gammal skog som arealen äldre lövrik skog ger bättre utfall i scenario 2 och 3 jämfört med scenario 1 och 4. Intressant är att alternativen följer varandra väl i simuleringen och ger i stort sett samma utfall. Referensalternativet där trakthyggesbruk är enda skötselmetod ger betydligt lägre andel äldre lövrik skog, och lägre andel äldre skog.

Lagring av kol i levande biomassa

Lagring av kol i levande biomassa, enligt Figur 16, ökar till en början i samtliga scenarier, inklusive i referensalternativet, men trenden avtar med tiden och vänds nedåt mot slutet av simuleringsperioden, framför allt i scenario 4 och i referensalternativet. Högre grad av hyggesfria skötselmetoder ger högre kolförråd i levande träd, men skillnaderna är relativt små, särskilt mellan scenarion 2 och 3. Dessa ger högst kolförråd i levande träd. Det har dock mindre att göra med vilken skötselmetod som används, utan mer att göra med relationen mellan avverkad volym och tillväxt.

Referensalternativet ger sämst kollagring i levande träd, och trenden är nedåtgående de sista 15–20 åren av simuleringen.

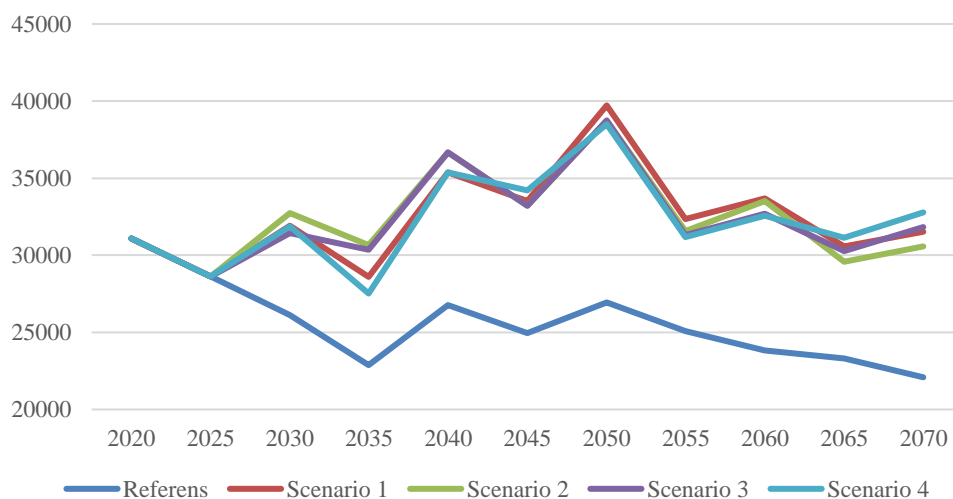
Notera startvärde på y-axeln är inte 0.

Figur 16. Kolförråd i levande träd, ton C/ha.

Renskötselanpassning

Delar av Svenska kyrkans skogar är belägna inom renskötselområdet. Med anledning av detta har scenarierna tagit hänsyn till arealen skog med potential för marklav (dvs mager talldominerad mark) samt potential för hänglavsbärande skog.

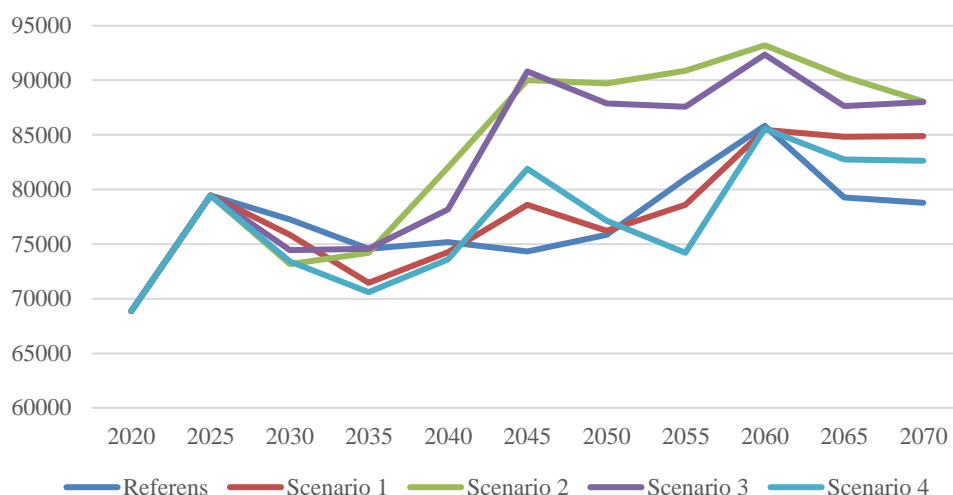
Hänsynen till marklav, Figur 17, är lika i de fyra scenarierna och hänsyn tas där trakthyggesbruk används. Samtliga scenarier är bättre än referensalternativet, vilket beror på att ingen särskild hänsyn tas till renskötseln i referensalternativet. Värt att notera är att nivån av skog med marklavspotential är i stort sett lika stor i början av perioden som i slutet för samtliga scenarier.

Notera startvärde på y-axeln är inte 0.

Figur 17. Areal skog med potential för marklav, ha.

Potentialen för hänglavsbärande skog skiljer sig åt i de olika scenarierna, se Figur 18. Här är scenario 2 följt av scenario 3 bäst. I slutet av perioden är dock skillnaderna små mellan 2 och 3. Utvecklingen är tätt sammankopplad med andelen äldre skog, eftersom hänglav återfinns i huvudsak i äldre skogar. Att de hyggesfria skötselalternativen är högre än referensalternativet beror på att hyggesfria metoder har högre andel äldre.

Notera startvärde på y-axeln är inte 0.

Figur 18. Areal skog med potential för hänglav, ha.

Anpassningar för rennäringens behov är sammanfattningsvis högst i scenario 2 och 3 vad gäller hänglav, men högst i scenario 4 för marklav även om skillnaderna mellan scenarierna är små. Hög grad av hyggesfria skötselmetoder som i scenario 2 och 3 påverkar positivt då andelen trakthyggesbruk är lägre i dessa scenarier jämfört med övriga, särskilt jämfört mot referensalternativet. Dessutom pekar resultaten på att hyggesfria metoder skapar goda förutsättningar för hänglav att spridas, medan hårda röjningar och gallringar i scenario 1–4 gagnar marklavens förutsättning och utbredning. Avveckling av contorta sker i samtliga scenarier och är positivt för rennäringen.

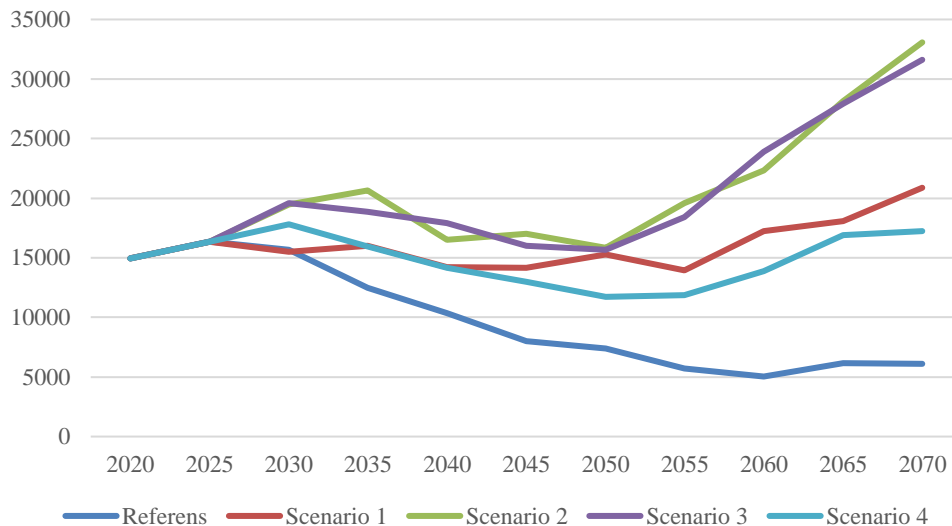
Sociala faktorer

Enligt forskning föredrar de flesta personer en mogen skog med fri sikt och utan tydliga tecken på mänsklig påverkan, så som avverkningar, markskador eller restavfall efter avverkning (Gundersen och Frivold 2008). Vidare visar forskning att avståndet till skog spelar roll för hur attraktivt ett område är för rekreation. Detta innebär att skog nära urbana center, såsom samhällen och städer är viktiga för rekreation, som även målbilder påpekar (Skogsstyrelsen, u.å.-b).

I simuleringarna för Svenska kyrkan används tre indikatorer för rekreation: areal skog med hög andel grova träd (vilket också har höga ekologiska värden), areal genomsiktlig skog, dvs skog som har hög andel fri sikt, samt rekreationsindex.

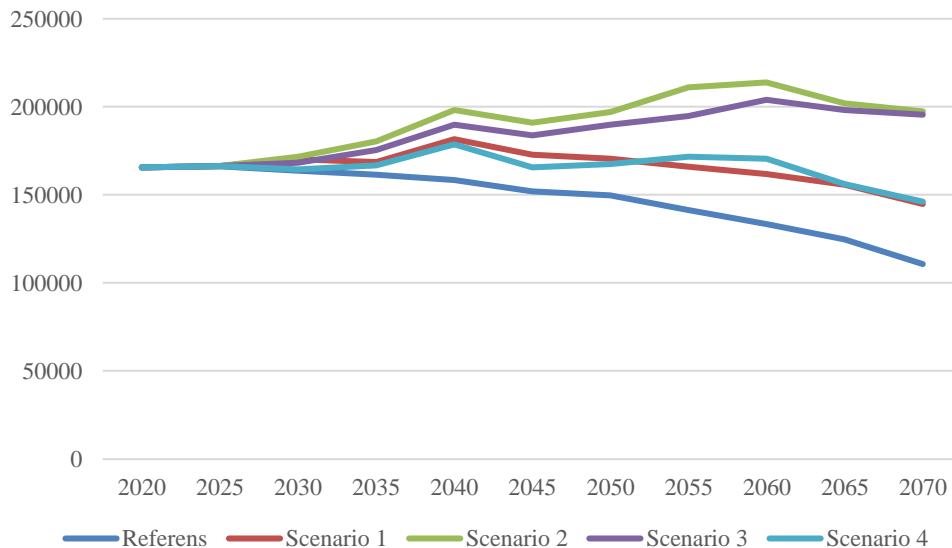
Enligt Figur 19 är andelen skog med minst 60 grova träd⁵⁵⁸ per ha störst i de två scenarierna 2 och 3, dvs med hög grad av hyggesfria skötselmetoder. Därefter följer scenario 1 och 4, där graden hyggesfria skötselmetoder är lägre. Skillnaden mellan scenarierna är små i början av perioden och blir större i ett längre perspektiv. Skillnaden i slutet av simuleringensperioden är drygt 12 000 ha mellan den högsta andelen skog med stora träd, och scenario 1, och nära 16 000 ha till scenario 4. Referensalternativet uppvisar konsistent lägst areal skog med grova träd.

⁵⁵⁸ Grova träd avses för tall, gran och ädellöv > 45 cm i diameter, för övriga lövträd > 35 cm i diameter, avses produktiv skogsmark där minst 60 grova träd finns per ha ("Strukturer i skogslandskapet - Sveriges miljömål", u.å.) .

Figur 19. Areal skog med minst 60 grova träd per ha, ha.

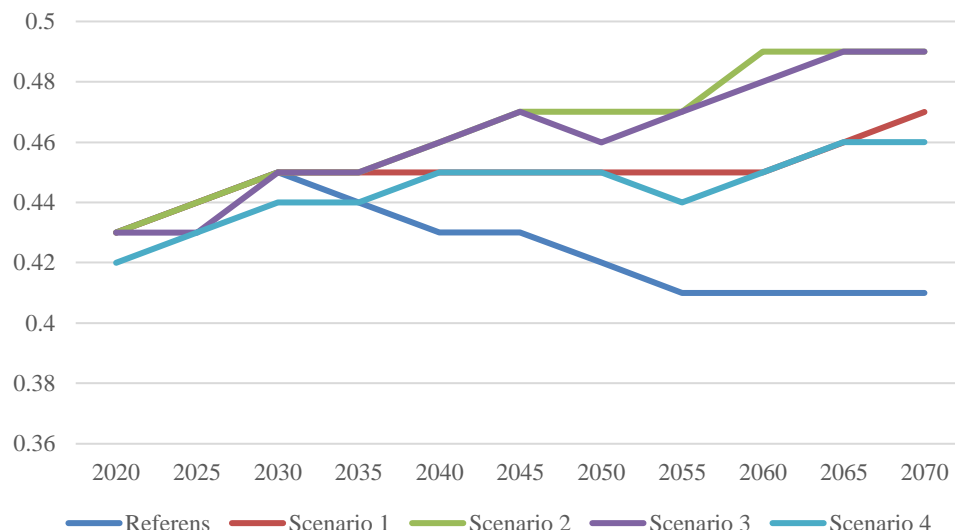
Arealen genomsiktig skog (Figur 20), dvs med fri sikt uppvisar liknande trend som areal skog med stora träd; scenario 2 och 3 simulerar högst andel genomsiktig skog, medan referensalternativet har lägst. För scenario 1 och 4 är det en nedåtgående trend framåt slutet av simuleringsperioden. Resultaten fluktuerar något i alla scenarier vilket beror på när röjning och gallring sker. En snabb uppgång i början av perioden beror också på skötsel för införande av hyggesfria skötselmetoder vilket gagnar såväl fri sikt som större träd.

Notera startvärde på y-axeln är inte 0.

Figur 20. Areal genomsiktig skog, ha.

I rekreativindexet, där beståndets egenskaper simuleras i relation till rekreationella värden (Eggers m.fl. 2018), visar simuleringarna, i Figur 21, att scenario 2 och 3 ger högst värde för rekreation men skillnaderna mellan de fyra scenarierna är små (0,03 enheter). Referensalternativet ger lägst rekreativindex.

Figur 21. Rekreatationsindex

Sammanfattningsvis visar simuleringarna att scenario 2 och 3 ger de högsta värdena för rekreation. I scenario 2 används blädning i heterogen granskog samt schackrutehuggning i äldre skog. Dessutom används förlängda omloppstider i blandskog vilket skapar större träd. Genomsiktighet skapas genom gallring och röjning. Scenario 3, som ger samma slutresultat i simuleringarna, har stora inslag av hyggesfria skötselmetoder med schackrutehuggning i äldre skogar, blädning i grandominerade bestånd.

Skötsel enligt scenario 1 och 4 ger lägre värde för rekreation. Även om det finns inslag av hyggesfria skötselmetoder även i dessa scenarier, ger inte åtgärderna lika höga rekreationella värden som för scenario 2 och 3. I scenario 1 sker blädning på låg nivå (2%) och därefter anpassad skötsel genom trakthyggesbruk på merparten av arealen med bland annat förlängda omloppstider. I scenario 4, där blädning och schackrutehuggning förekommer används trakthyggesbruk i större utsträckning jämfört med scenario 2 och 3.

Avslutande diskussion

Uppdragets syfte var att simulera olika skötselalternativ och diskutera effekter av dessa i ljuset av Svenska kyrkans skogsinnehav. Sammanfattningsvis visar resultaten på olika kombinationer av skötselalternativ som mest optimal beroende på fokus. Är huvudfokus ekonomisk avkastning är scenario 4, där blandskogsbruk och hyggesfria metoder kombineras. Scenario 4 har blandskogsbruk till 45%, medan andel blädningsbruk är låg (10%) och andel schackrutehuggning något högre (16%), det som ger högst resultat. Referensalternativet med uteslutande trakthyggesbruk ger bäst avkastning. De scenarier som har hög andel hyggesfria metoder får också lägre avkastning enligt simuleringen. Detta resultat stöds också av en forskningsstudie.

För biologisk mångfald och för rekreation är scenario 2 och 3 bättre än övriga alternativ. Dessa två ger mest optimal skötsel för såväl gammal skog som för äldre lövrik skog. Dessutom ger scenarierna optimal skötsel ur rekreationssynvinkel. Scenario 1 och 4 ger sämre resultat, och sämst resultat ger referensalternativet. Tidigare forskning stödjer resultaten, och dessutom nämns hyggesfria skötselmetoder som ett bra alternativ nära urbana center. Kollagring är mest optimalt i samtliga scenarier som har inslag av hyggesfria skötselmetoder, dvs scenario 2 och 3.

För rennärings behov gagnas hänglavsutvecklingen av högre andel äldre skog, vilket blir effekten vid hyggesfria skötselmetoder. För marklav är dock skillnaderna små mellan scenarierna.

Sammanfattningsvis visar resultaten att en kombination av trakthyggesbruk och hyggesfria metoder generellt ger bäst balans mellan de olika värdena, medan ren trakthyggesbruk ger högst ekonomisk avkastning men sämre biologisk mångfald och rekreationella värden.

Hur markägaren väljer att kombinera skötselalternativen beror i första hand på vilken målsättning som finns med skogsägandet och fastighetens utveckling. I andra hand beror det på hur skogsägaren, i detta fall Svenska kyrkan, väljer att väga samman andliga, ekologiska, ekonomiska och sociala värden och kombinerar det med målsättningen att bidra till svenska samhällets hållbara utveckling, såväl med hjälp av de globala målen, men också de mer personkopplade hållbarhetsmålen.

Både tidigare forskning och resultaten av simuleringen pekar på att övergången till hyggesfria skötselmetoder är både kostsamt för att ställa om skötselssystem och medför ökade kostnader i samband med skörd, men det finns också samhällsliga faktorer som kan vara begränsande. Exempelvis kan kulturella faktorer, kunskapsbrist och tekniska lösningar för en ökad implementering av hyggesfria skötselmetoder.

Svensk skogspolitik är avreglerad, vilket innebär att beslutet om övergång till hyggesfria metoder ligger på individuella skogsägare. Till dags dato finns inga styrmedel med syfte att öka andelen hyggesfria skötselmetoder i Sverige. Samtidigt som hyggesfria skötselmetoder är ett högaktuellt ämne, så är kraven från samhället på skogen höga – skogen ska hjälpa till att bekämpa klimatförändringarna, bidra med material till förnybara produkter och spela en nyckelroll i bioekonomiställningen samtidigt som den ska bekämpa biodiversitetsförluster och bidra till människans välbefinnande, dvs. sociala värden.

I modeller och simuleringsverktyg, såsom Heureka, finns osäkerheter, och effekter kan överskattas eller underskattas, trots att Heureka är ett väl utvecklat simuleringsverktyg. Heureka använder empiriska tillväxtfunktioner, vilket gör att resultat för skötselalternativ som är mindre vanligt förekommande, såsom hyggesfritt, är mer osäker. Dessutom innebär klimatförändringar en betydande osäkerhet gällande den framtida utvecklingen av skogen. Klimatförändringar påverkar skogens tillväxt samt risken för olika störningar såsom stormfällningar, insektsangrepp med mera. Dessa har inte inkluderats i simuleringarna. Därför bör resultaten tolkas med försiktighet. Mer forskning och utveckling behövs för djupare förståelse för hyggesfria skötselmetoders och klimatförändringars effekter på lång sikt.

Referenser:

Andersson, C., E. Andersson, S. Blomqvist, A. Eriksson, H. Eriksson, S. Karlsson, och J-M. Roberge. 2019. ”Fördjupad utvärdering av Levande skogar”. 2019/2. Skogsstyrelsen.

Andersson, Royne, och Carl Appelqvist. 2020. ”Hyggesfritt skogsbruk”. Skogsstyrelsen.

Appelqvist, Carl, Erik Sollander, Johan Norman, Oskar Forsberg, och Tomas Lundmark. 2021. ”Hyggesfritt skogsbruk - Skogsstyrelsens definition”. 8. Skogsstyrelsen.

Aronsson, M, och D Rydberg. 2004. Vår tätortsnära natur: en bok om förvaltning och skötsel. Jönköping: Skogsstyrelsen.

- Auger, Pat, och Timothy M. Devinney. 2007. "Do What Consumers Say Matter? The Misalignment of Preferences with Unconstrained Ethical Intentions". *Journal of Business Ethics* 76 (4): 361–83. <https://doi.org/10.1007/s10551-006-9287-y>.
- Axelsson, Robert, och Per Angelstam. 2011. "Uneven-aged forest management in boreal Sweden: local forestry stakeholders' perceptions of different sustainability dimensions". *Forestry* 84 (5): 567–79. <https://doi.org/10.1093/forestry/cpr034>.
- Boghged, Anders. 2010. "Produktionsförmåga vid olika ståndortsindex och konvertering av ståndortsindex mellan olika trädslag". *Lantmäteriet*. https://www.lantmateriet.se/contentassets/ba915d7f563b49c1bda878007b8b3196/prduktionsformaga_och_konvertering_av_standortsindex.pdf.
- Cooper, Kira J., och Robert B. Gibson. 2022. "A Novel Framework for Inner-Outer Sustainability Assessment". *Challenges* 13 (2): 64. <https://doi.org/10.3390/challe13020064>.
- Danley, Brian, och Camilla Widmark. 2016. "Evaluating conceptual definitions of ecosystem services and their implications". *Ecological Economics* 126 (juni):132–38. <https://doi.org/10.1016/j.ecolecon.2016.04.003>.
- EC. 2019. "A European Green Deal". 2019. https://ec.europa.eu/info/strategy/priorities-2019-2024/european-green-deal_en.
- Edwards, David M., Marion Jay, Frank S. Jensen, Beatriz Lucas, Mariella Marzano, Claire Montagné, Andrew Peace, och Gerhard Weiss. 2012. "Public Preferences Across Europe for Different Forest Stand Types as Sites for Recreation". *Ecology and Society* 17 (1). <https://www.jstor.org/stable/26269008>.
- Eggers, J., A. Lindhagen, T. Lind, T. Lämås, och K. Öhman. 2018. "Balancing landscape-level forest management between recreation and wood production". *Urban Forestry & Urban Greening* 33:1–11.
- Ekelund, Hans, och Gustaf Hamilton. 2001. "Skogspolitisk historia". 8A. Skogsstyrelsen. <http://shop.skogsstyrelsen.se/shop/9098/art45/4646045-67b381-1695.pdf>.
- Espmark, Kristina. 2017. "Debatten om hyggesfritt skogsbruk i Sverige". Umeå. https://www.slu.se/globalassets/ew/org/centrb/f-for/old/pdf/ffrapport_-debatten_om_hyggesfritt_skogsbruk_i_sverige_2017-04-02.pdf.
- "Framework – Inner Development Goals". u.å. Åtkomstdatum 20 juni 2024. <https://innerdevelopmentgoals.org/framework/>.
- FSC. 2020. "Skogsbruksstandard". Forest Stewardship Council. 2020. <https://se.fsc.org/se-sv/regler/skogsbruksstandard>.
- Gullriksson, H, och U Holmgren. 2021. *Hållbar utveckling - livskvalitet, beteende och teknik*. Lund: Studentlitteratur.
- Gundersen, V., och L. H. Frivold. 2008. "Public preferences for forest structures: a review of quantitative surveys from Finland, Norway and Sweden." *Urban For. Urban Green* 7:241–58.
- Haigh, N. 2019. *Scenario planning for climate change*. New York: Routledge.
- Hertog, I. M., S. Brogaard, och T. Krause. 2022. "Barriers to Expanding Continuous Cover Forestry in Sweden for Delivering Multiple Ecosystem Services". *Ecosystem Services* 53 (februari):101392. <https://doi.org/10.1016/j.ecoser.2021.101392>.
- Hertog, Iris, Sara Brogaard, och Torsten Krause. 2022. "Barriers to expanding continuous cover forestry in Sweden for delivering multiple ecosystem services". *Ecosystem Services* 53 (februari):101392. <https://doi.org/10.1016/j.ecoser.2021.101392>.

- ”Hyggesfritt skogsbruk”. u.å. Åtkomstdatum 09 september 2022.
<https://www.skogsstyrelsen.se/bruka-skog/olika-satt-att-skota-din-skog/hyggesfritt-skogsbruk/>.
- Johnstone, Micael-Lee, och Lay Peng Tan. 2015. ”Exploring the Gap Between Consumers’ Green Rhetoric and Purchasing Behaviour”. *Journal of Business Ethics* 132 (2): 311–28. <https://doi.org/10.1007/s10551-014-2316-3>.
- Jonsson, Rikard, och Johan Sonesson. 2017. ”Drivningskostnader i hyggesfritt skogsbruk”. I *Hyggesfritt skogsbruk. En kunskapssammanställning från Sverige och Finland*, av Mats Hannerz, Annika Nordin, och Timo Saksa, 38–41. 2017:1.
https://www.slu.se/globalassets/ew/org/centrb/f-for/old/pdf/ff-rapport_hyggesfritt_skogsbruk_en_kunskapssammanstallning-2017-04-02.pdf.
- Lag om svenska kyrkan. u.å. Åtkomstdatum 21 juni 2024.
https://www.riksdagen.se/sv/dokument-och-lagar/dokument/svensk-forfattningssamling/lag-19981591-om-svenska-kyrkan_sfs-1998-1591/.
- Lidestav, Gun, Sabina Bergstén, E. Carina H. Kesitalo, och Lisa Linck. 2020. ”Forest Social Values: The Case of Dalasjö, Sweden”. *Scandinavian Journal of Forest Research* 35 (3–4): 177–85. <https://doi.org/10.1080/02827581.2020.1754454>.
- Lindhagen, A. 2000. ”Forest recreation in 1977 and 1997 in Sweden: changes in public preferences and behaviour”. *Forestry* 73 (2): 143–53.
<https://doi.org/10.1093/forestry/73.2.143>.
- Lundin, Hanna. 2011. ”’Lika oriktigt, som det är att ensidigt hålla på blädning lika förnuftsvidrigt är det att endast vilja förordade traktthuggning’ - tidiga kalhyggen i Norrland”. Examensarbete. Sveriges lantbruksuniversitet, Institutionen för skogens ekologi och skötsel. https://stud.epsilon.slu.se/3045/4/lundin_h_110712.pdf.
- Lundqvist, Lars, Jonas Cedergren, och Lars Eliasson. 2014. ”Blädningsbruk”. Skogsskötelsen. Skogsstyrelsens förlag.
<https://www.skogsstyrelsen.se/globalassets/mer-om-skog/skogsskotselserien/skogsskotsel-serien-11-bladningsbruk.pdf>.
- PEFC. 2017. ”Svenska PEFC:s Skogsstandard”.
- Pershagen, Karin, och Jonas Westerlund. 2020. ”Hyggesfria skötselmetoder för utveckling av sociala värden inom en tätortsnära skog”. *Skinnskatteberg: Sveriges lantbruksuniversitet*.
https://stud.epsilon.slu.se/15954/7/pershagen_k_westerlund_j_200831.pdf.
- Prothero, Andrea, Susan Dobscha, Jim Freund, William E. Kilbourne, Michael G. Luchs, Lucie K. Ozanne, och John Thøgersen. 2011. ”Sustainable Consumption: Opportunities for Consumer Research and Public Policy”. *Journal of Public Policy & Marketing* 30 (1): 31–38. <https://doi.org/10.1509/jppm.30.1.31>.
- Regeringskansliet. 2018. *Strategi för Sveriges nationella skogsprogram*.
- . 2023. *En hållbar bioekonomistategi: för ett välmående fossilfritt samhälle*. Vol. SOU2023:84. Stockholm: Regeringskansliet.
- Rivière, M., och C. Widmark. 2016. ”Forest owners and attitudes towards conservation policy in Sweden”. *Sweden: Sverige lantbruksuniversitet*.
- Rydberg, Dan, och Jan Falck. 2000. ”Urban forestry in Sweden from a silvicultural perspective: A review”. *Landscape and Urban Planning* 47 (februari):1–18. [https://doi.org/10.1016/S0169-2046\(99\)00068-7](https://doi.org/10.1016/S0169-2046(99)00068-7).
- Skogsstyrelsen. 2022. ”Skogsvårdslagstiftningen”. Gällande regler 1 april 2022.
<https://www.skogsstyrelsen.se/globalassets/lag-och-tillsyn/skogsvardslagen/skogsvardslagstiftningen-2022.pdf>.
- . u.å.-a. ”Frivilliga avsättningar”. Åtkomstdatum 20 juni 2024.
<https://www.skogsstyrelsen.se/aga-skog/skydda-skog/frivilliga-avsattningar/>.

———. u.å.-b. ”Målbilder för god miljöhänsyn”.

<https://www.skogsstyrelsen.se/mer-om-skog/malbilder-for-god-miljohansyn/>.

———. u.å.-c. ”Så går det till att skydda skog”. Åtkomstdatum 20 juni 2024.

<https://www.skogsstyrelsen.se/aga-skog/skydda-skog/sa-gar-det-till-att-skydda-skog/>.

Sonesson, Johan. 2017. ”Virkesproduktion och ekonomi för olika exempel på hyggesfri skogsskötsel”. I Hyggesfritt skogsbruk. En kunskapssammanställning från Sverige och Finland, av Mats Hannerz, Annika Nordin, och Timo Saksa, 42–47. 2017:1. https://www.slu.se/globalassets/ew/org/centrb/f-for/old/pdf/ff-rapport_hyggesfritt_skogsbruk_en_kunskapssammanstallning-2017-04-02.pdf.

Sonntag-Öström, Elisabet. 2014. Forest for Rest: Recovery from Exhaustion Disorder. Umeå: Umeå universitet.

Sténs, A., J.-M. Roberge, E. Löfmarck, K. Beland Lindahl, A. Felton, C. Widmark, L. Rist, m.fl. 2019. ”From ecological knowledge to conservation policy: a case study on green tree retention and continuous-cover forestry in Sweden”. Biodiversity and Conservation 28 (13). <https://doi.org/10.1007/s10531-019-01836-2>.

”Strukturer i skogslandskapet - Sveriges miljömål”. u.å. Åtkomstdatum 21 juni 2024. <https://sverigemiljomal.se/miljomalen/levande-skogar/strukturer-i-skogslandskapet/>.

Svenska kyrkan. u.å. ”Prästlönetillgångarna”. Åtkomstdatum 21 juni 2024. <https://www.svenskakyrkan.se/prastlonetillgangarna>.

”Sveriges miljömål”. u.å. Åtkomstdatum 20 juni 2024. <https://www.sverigemiljomal.se/miljomalen/>.

UNDP. u.å. ”Globala målen”. Åtkomstdatum 20 juni 2024. <https://www.globalamalen.se>.

Young, William, Kumju Hwang, Seonaidh McDonald, och Caroline J. Oates. 2010. ”Sustainable Consumption: Green Consumer Behaviour When Purchasing Products”. Sustainable Development 18 (1): 20–31. <https://doi.org/10.1002/sd.394>.

Appendix 1. Skötselscenarier i detalj

Referens	Areal (ha)	Andel	Skötsel
Formellt skydd & frivilliga avsättningar	88 113	11%	ingen skötsel
Övrig skog	354 276	89%	vanligt traktthyggesbruk, 10% arealhänsyn
<i>Summa*</i>	<i>442 388</i>		

Scenario 1			
	Areal	Procent	Skötsel
Formellt skydd & frivilliga avsättningar	88 113	20%	ingen skötsel
Contortadominerad skog	2 580	1%	Contorta avvecklas allt eftersom, återplanteras med vanlig tall, ingen arealhänsyn (för att bli av med contorta även där)
Skiktad granskog	8 397	2%	blädning, 20% arealhänsyn
Mager tallskog inom renskötselområdet	35 447	8%	marklavsanpassat skogsbruk (hårda röjningar & gallringar), 5% arealhänsyn (skogen blir för tät för marklaven i hänsynsområden, därav lägre areal här)
Övrig skog	307 851	70%	anpassat traktthyggesbruk (blandskog, längre omloppstid), 20% arealhänsyn
<i>Summa* (se nedan förklaring)</i>	<i>442 388</i>		

Scenario 2			
	Areal	Procent	Skötsel
Formellt skydd & frivilliga avsättningar	88 113	20%	ingen skötsel
Contortadominerad skog	2 580	1%	Contorta avvecklas allt eftersom, återplanteras med vanlig tall, ingen arealhänsyn (för att bli av med contorta även där)
Skiktad granskog	8 397	2%	blädning, 20% arealhänsyn
Heterogen granskog	88 724	20%	blädning, 20% arealhänsyn
Mager tallskog inom renskötselområdet	35 447	8%	marklavsanpassat skogsbruk (hårda röjningar & gallringar), 5% arealhänsyn (skogen blir för tät för marklaven i hänsynsområden, därav lägre areal här)
Äldre skog	27 305	6%	schackrutehuggning
Övrig skog	191 822	43%	anpassat traktthyggesbruk (blandskog, längre omloppstid), 20% arealhänsyn
<i>Summa* (se nedan förklaring)</i>	<i>442 388</i>		

Scenario 3	Areal	Procent	Skötsel
Formellt skydd & frivilliga avsättningar	88 113	20%	ingen skötsel
Contortadominerad skog	2 580	1%	Contorta avvecklas allt eftersom, återplanteras med vanlig tall, ingen arealhänsyn (för att bli av med contorta även där)
Skiktad granskog	8 397	2%	blädning, 20% arealhänsyn
Heterogen granskog	88 724	20%	blädning, 20% arealhänsyn
Mager tallskog inom renskötselområdet	35 447	8%	marklavsanpassat skogsbruk (hårda röjningar & gallringar), 5% arealhänsyn (skogen blir för tät för marklaven i hänsynsområden, därav lägre areal här)
Äldre skog	54 765	12%	schackrutehuggning
Övrig skog, grandominerad	52 886	12%	anpassat trakthyggesbruk (blandskog, längre omloppstid) eller blädning, 20% arealhänsyn
Av vilken: blädning	38 019	9%	
Av vilken: anpassat trakthyggesbruk	14 867	3%	
Övrig skog	111 476	25%	anpassat trakthyggesbruk (blandskog, längre omloppstid) eller schackrutehuggning, 20% arealhänsyn
Av vilken: schackrutehuggning	75 528	17%	
Av vilken: anpassat trakthyggesbruk	35 948	8%	
<i>Summa* (se nedan förklaring)</i>	<i>442 388</i>		
Blädning (totalt)	135 140	31%	
Schackrutehuggning (totalt)	130 293	29%	

Scenario 4	Areal	Procent	Skötsel
Formellt skydd & frivilliga avsättningar	88 113	20%	ingen skötsel
Contortadominerad skog	2 580	1%	Contorta avvecklas allt eftersom, återplanteras med vanlig tall, ingen arealhänsyn (för att bli av med contorta även där)
Skiktad granskog	8 397	2%	blädning, 15% arealhänsyn
Heterogen granskog	88 724	20%	15% arealhänsyn
Av vilken: blädning	35 842	8%	
Av vilken: blandskogsskötsel	52 882	12%	
Mager tallskog inom renskötselområdet	35 447	8%	marklavsanpassat skogsbruk (hårda röjningar & gallringar), 5% arealhänsyn (skogen blir för tät för marklaven i hänsynsområden, därav lägre areal här)
Äldre skog	27 305	6%	schackrutehuggning
Övrig skog	191 822	43%	15% arealhänsyn
Av vilken: schackruteskötsel	43 477	10%	
Av vilken: blandskogsskötsel	148 346	34%	
<i>Summa* (se nedan förklaring)</i>	<i>442 388</i>		
Blädning (totalt)	44 239	10%	
Schackrutehuggning (totalt)	70 782	16%	

* I simuleringarna har indata bestått av taxeringstor (från Riksskogstaxeringen, se https://www.slu.se/globalassets/ew/org/centrb/rt/dokument/skogsdata/skogsdata_2024_web.pdf?) som finns inom Svenska kyrkans innehav (totalt 600 ytor).

Varje taxeringsyta representerar en viss areal. Kyrkans produktiva skogsmark utgör 406 519 ha vid senaste sammanställningen. Det innebär en avvikelse mot indata vi använde på under 10 %. Avvikelsen påverkar inte procentsiffrorna eller slutsatserna från simuleringarna, utan är en artefakt av olika sätt att representera kyrkans innehav.

Vi använde Riksskogstaxeringens ytor som indata för simuleringarna eftersom dessa innehåller all information som behövs för att göra simuleringar i Heureka.